

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

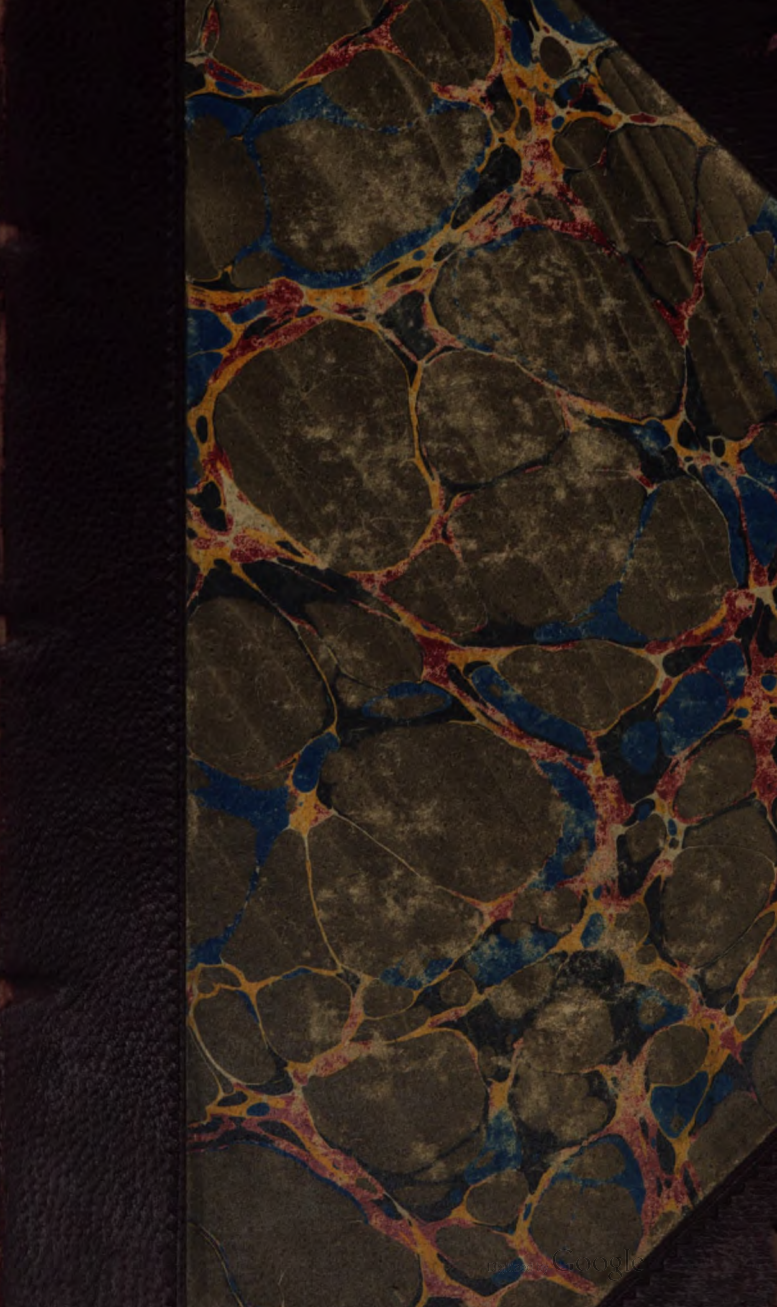
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Pat. 278935 e. 85

Y

GEINIOGWERTH:

CYLCHGRAWN MISOL

AM Y FLWYDDYN 1849.

CYF. III.

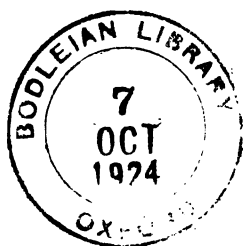
DINBYCH:

ARGRAFFWYD A CHYHOEDDWDYD GAN THOMAS GEE

AG I'W GAEL GAN Y LLYFRWERTHWYR.

M.DCCC.XLIX.

CYNNWYSIAD.

	Tudal.		Tudal.
A oedd Judas yn cyfranogi o		Cyfarchiad at ddarllenwyr ieu-	
Swper yr Arglwydd	39	ainc y "Geiniogwerth."	321
Abram y Ceunant	71	Cyffelybrwydd einioes	162
Adfywiad dirwestol a chref-		Cynghor iachusol	23
yddol	193	Cynghorion ymarferol	326
Adolygiad ar "Hanes Bywyd		Cysgu anamserol	221
y Parch. J. Evans, Llwyn-		Dafydd a Goliah	273
ffortun."	133	Darllen mewn amser ac allan	
Amaethyddiaeth	275	o amser	25
Anerch at athrawon a deiliaid		Darostyngiad Pen yr Eglwys	247
yr Ysgol Sabbothol	20	Dattod gweithredoedd y diafol	285
Anerchiad at Arolygwyr yr		Dechreuad Methodistiaeth yn	
Ysgol Sabbothol	41	y Bala	26, 75, 118
Anghysonderau benywaidd	127	Detholion	166
Anniweirdeb Cymru	192	Dic Wirion	52
Arferion y Cymry	324	Difrifwch	50
Arwyddion ymgaledu dan		Diolchgarwch ysgolêiges Sab-	
weinidogaeth y Gair	206	bothol i'w hathraw	46
Atebiad i weddi	239	Dirwest	303
Atebiad i Ofyniadau	271	Dirwest a'i adegau	68
At Ieuenctyd	70	Diwygiad ar y môr	59
At Olygwyr y "Geiniogwerth"	158	Diwedd arswydus Deist	221
At y Cymry	113	Dr. Franklin	48
Awaafiaeth	97	Dr. Owen a'i waith	253
Awstin am Dduw	136	Drygedd meddwdod	245
Benjamin Franklin	150	Duw yn bendithio cynghor	138
Bethsydd yn rhwystroy Cymry	315	Dyddiau boreuol Jonathan	
Beth y mae rhyfel yn gostio	82	Edwards	1
Breuddwyd Sion y Melinydd	185	Dydd Nadolig	3
Bu farw	132	Dylanwad addysg Yagrythyrol	201
"Bwrw dy fara ar wyneb y		Dyledswydd dyn at ei gymyd-	
dyfroedd," &c.	6	og	36
Can Cymdeithasfa Sir Aberteifi	246	Dyledswyddau rhieni	57
Cân Hen Wr y Cwm	327	Dymunoldeb Person Crist	70
Carwriaeth hynod	119	Dysgeidiaeth a gwagddysgeid-	
Catechism o waith Arhesgob		iaeth	277
Leighton	77	Dywediadau detholedig	326
Celwydd	265	Dywediadau Philip Henry	329
Chwedl am y Parch. Rowland		Effaith goleuni ar iechyd	135
Hill	285	Englynion i'r "Geiniogwerth"	81
Clust o ymwrandawriad i'r		—i Ysgol Frytanaidd	
"Llais."	165	Edeyrn	218
Cofnodiadau	55	Ffair y gwagedd	141
Cwyn Joseph	24	Ffeithian hynod	278
Cybydd yn cael ei gosbi	49	Ffoedigaeth Caumont ieuanc	
Cyfaill y bobl	85	. . . . .	65, 106, 128

	Tudal.		Tudal.
Ffraeth-ddywediadau Mary,		"Maddenwyd ei haml bechod-	
Iarlles Warwick	54	au hi."	94
Ffraine	28, 55, 83	Mangre genedigaeth ein	
"Ffrwyth yn amlhau."	99	Gwardwr	43
—yr Ysbryd yw dir-		Marwolaeth trwy fygiad . . .	27
west."	208	Mawredd meddylddrychau y	
Gair ar lan y bedd	191	Bibl . . . . . ;	67
—at Ferched Cymru	287	Meddyliau dyn dystaw . . .	187, 217
—at y gwragedd	80	Muckle Kate	16
—at y rhai a arferant gysgu		Myfyrdod wrth ddarllen y	
yn yr addoldy	248	"Llwybr i'r Berth."	301
Gardd Gethsemane	108	Nodiadau Ysgrythyrol 8, 42,	
Germani	55	. . . . . 129, 189, 232, 300	
Glanweithdra	305	Oediad	263
Golwg ddiweddar ar ddyn yn		Pedwar mis yn California . . .	136
boddi	197	Pennod yr Athronydd 127, 160,	189
Gorchfygu yspeilwyr	277	"Peth neatia ar ddyn yw	
Goror Clawdd Offa	165	natur dda."	281
Gredff hynod	15	Pregeth y diweddar William	
Grym gweddi	218	Charles	237
Gyrfa dedwyddwch	163	Pregeth hynod	49
Hanesion, 111, 139, 167, 196,		Promised land	25
223, 250, 278, 307		Prwsia	28
Hanes y darn pren	180	Prynu yr amser	261
Heddwch . . . . ., 59,	145	Rhagolygiad argyfnod newydd	40
Helbulon cyfoeth	290	Rhy ddiweddar	87
Hen arferion	172	Salm xci.	302
John Brown o Haddington . . .	87	Solon a Chroesus	264
Iachawdwriaeth ein plant . . .	9	"Taith y Pererin," a'r "Ym-	
Iaith yr Iuddewon ar ol y		ofynnydd Pryderus."	155
gaethglud	61	Tarddiad yr enw Cristionogion	92
Itali	55	"Ti a borthir yn ddiau." . . .	220
Iwerddon	59	Trefn Eglwys Crist a threfn	
Laura Bridgman	266	yr Eglwys Sefydledig	34
Llais o Oror Clawdd Offa . . .	109	Tywysog Albert a Thywysog	
Llawenydd trwy gredu	309	Cymru	8
Lloegr	59	Ufudd-dod mabaidd	5
Llofruddiaeth arswydlawn . . .	28	Vavasor Powell	7
Llwyddiant gweddi daer	48	Vestry Remsen	13
Llyfr cydwybod	263	"Wele fi anfon fi,"	301
Llythyr Hen Wr Mynyddig		Whitfield yn dechreu pregethu	161
. . . . . 123, 151, 193, 210,	257	Wil anystyriol a Sian ddefos-	
Llythyr y Parch. Thomas		ynol	240
Jones, Dinbych	7	William Hutton, ... 147,	177
Llythyr y Parch. James		Y bachgen carpiog—y mar-	
Hughes, Llundain	10	siaidwr cyfoethog	62
Llythyr y diweddar Barch. W.		Y Banc Cynnilo	26, 329
Charles at bregethwrieuanc	283	Y Bibl	25
Llythyr oddiwrth y diweddar		Y Ceiniogau	286
Barch. Richard Jones, Bala	216	Y ddau leidr	231
Llythyr oddiwrth y Parch. J.		Y ddwy Nos Sadwrn	192
Hughes, Pontrobert	314	Y dirwestwr gwrthgiledig . . .	163

	Tudal.		Tudal.
Y dyn annedwydd	318	Y perygl o ddechreu cellwair	
Y dyn dedwydd	98	â phechod	225
Y ffordd i gael rhai i'r Ysgol		Y Proffesor Heyne o Gottin-	
Sabbthol	238	gen	151
Y gair "Sacrament."	299	Yr anghyffonderau benywaidd	
Y genadaeth ddinasaidd . . .	319	yn cael eu taflu yn ol . . .	191
Y golled fawr	190	Yr enwog Porson	18
Y Gymdeithas Heddwch . . .	80	Yr Hinfesurydd ysbrydol . .	47
"Y mae yn rhaid eich geni		Yr hyn a raid i bawb ei ddys-	
chwi drachefn."	37	gwyl	180
Ymddangosiad rhyfedd o dda-		Yr Iwerddon	83
ioni Duw	71	Yr udgorn diweddf	232
Ymddyddan rhwng Jones o		Yr undeb yn cael ei gondernio	
Edeyrn, ac un o bererini-		gan berthynas rhieni â	
ion Lleyrn	82	phlant	44
Y meddwyn	32	Yr undeb yn cael ei gondernio	
Ymfudiad	83	gan hanes yr Eglwys . . .	31
Ymfudiaeth	255	Y Saint	133
Ymherawdwr Awstria	28	Y Senedd 84, 112, 140, 168,	224
Y nefoedd	104	Ysgrepan y dirwestwr . . .	108
Y Pab, ... 19, 28, 54, 83		Ysgrifen Cbwareudy	203
Y Parch. Baptist Noel	27, 54	Ysrol Sabbthol Ffynnon	
— William Williams,		Groew	51
Pant-y-Celyn, a'i "Banthe-		Yspaen	28
ologia."	169	Ystori y Flag wen	233
Y pechod o anghyfiawnder . .	214	Y Tafod	307

AT EIN DARLLENWYR.

Nid ydym yn myned i ganmawl y "Geiniogwerth." Yr ydych wedi cael prawf o honi : os ydych yn ei chymeradwyo, pleidiwch hi ; os fel arall, hyderwn, er hyny, y gadewch i ni fyned ymlaen am flwyddyn eto goreu gallom.

Nid ydym ychwaith yn rhyfeddu fod rhai yn ein gwrthwynebu. Nid oes modd i ni gael lle i'r bedwaredd ran o'r gohebiaethau a dderbyniwn : ac ni bydd y "Geiniogwerth," o hyny allan, yn werth dim yn ngolwg y rhai a wrthodir.

Y mae llawer hefyd am rywbeth dyfnddyag, heb ystyried mai llyfr i bawb yw y "Geiniogwerth." Os ydynt am draethodau dyfnion, darllentent y "Traethodydd," am yr hwn y mae ysgrifenydd yn y "*Quarterly Review*," un o brif gyhoeddiadau y Saeson, yn dyweyd ei fod yn synu wrth ei ddarllen.

Y mae rhai drachefn na welant werth mewn dim os na fydd yn dyfod o Lundain ; ac eraill yn ystyried eu hunain dan rwymau i wrthwynebu pob peth na fyddo yn perthyn i'w sect hwy. Rhwng pawb, mae yn ddigon rhyfedd fod ein misolyn bychan yn fyw.

Ychydig sydd yn meddwl mai *Ceiniogwerth* ydyw. Pe buasai pob rhifyn yn costio dimai yn ychwaneg, buasai wedi hyny mor rad ag un cyhoeddiad yn Nghymru ; ac os golygwn fod nifer y derbynwyr rywbeth yn gyffelyb, buasai y ddimai hono yn dwyn i ni dros *bum cant o bunnau mewn un flwyddyn*. Oni ddylai pob Cymro *aberthu ychydig* er mwyn ein cynnorthwyo.

Gwyddom fod amryw o'n dosbarthwyr caredig yn cael eu digaloni yn fawr trwy anonestrwydd rhai o'r derbynwyr. Nid oes genym ond taer obeithio y bydd iddynt barhau yn ffyddlawn yn ngwyneb pob rhwystr am un flwyddyn eto. Y mae ganddynt gyfle rhagorol i ddysgu gonestrwydd i'w cymydogion trwy wneyd i bawb dalu wrth dderbyn.

Lle nad yw y "Geiniogwerth," yn cael ei dosbarthu yn ffyddlawn cymered rhyw un y gwaith mewn llaw. Nid rhaid iddo ofyn cenad neb, ac nid oes hawl gan neb i'w rwystro. Ond gobeithiwn hefyd y bydd pregethwyr a diaconiaid yn *blaenori* yn hyn, fel yn mhob gwaith da arall. Ein prif amcan yw ymladd yn erbyn pechodau yr oes. Os ydych yn barnu fod yr amcan yn dda, pleidiwch ni yn gyhoeddus, a phleidiwch ni yn wresog.

Y GEINIOGWERTH.

Dyddiau boreuol Jonathan Edwards.

GANWYD Jonathan Edwards yn Windsor Dwyrainiol, America. Ei dad oedd y Parch. Timothy Edwards, gweinidog llafurus, ac ysgol-âig da. Yr oedd ei fam yn wraig o wybodaeth bur âng, yn enwedig yn yr ysgrythyrau, ac yn hynod am ei duwioldeb. Dan ofal y fath rieni, dygwyd ef i fynu “yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd,” a thrwy eu gofal serchog a gwyliadwrus hwy, cadwyd ef oddiwrth y cymdeithion a'r ymddvddanion hyny sydd yn fynych yn terfynu yn ninystr ieuenctyd. Dysgwyd ef o'i fabandod i arferyd ac i nerthu cynneddfau ei feddwl trwy ei wneuthur yn gydnabyddus a phob gwrthddrychau myfyrdod o fewn ei gyrhaedd. Tra eto yn blentyn, yr oedd yn gydnabyddus â'i nodweddiad ei hun, â'i ddyledswydd, a ffordd iachawdwriaeth trwy Iesu Grist, ac â bywyd tragwyddol, a ddechreuir ar y ddaear ond a berffeithir yn y nefoedd. Dechreuodd gweddïau ei rieni drosto gyda dechreuad ei yrfaddaeacol; ac fel pob gweddi a gyflwynir mewn ffydd, atebwyd hwynt. Yr oedd argraffiadau boreuol Edwards yn nerthol yn moreu ei oes, ac yn enwedig cyn iddo fyned i'r athrofa. Fe brofodd yn helaeth o nerthoedd diwygiad a gymerodd le yn y gynnulleidfya yr oedd ei dad yn weinidog iddi. Diffanodd yr argraffiadau hyn, pa fodd bynag, yn fuan, heb adael, yn ei farn ef ei hun, ddim effeithiau parhaol o natur sancteiddiol. Dechreuodd yn foreu ymarfer ei hun i gyfansoddi, a chyn iddo gyrhaedd ei ddeuddegfêl flwydd oed, dangosodd nerth a gwreiddioldeb mawr yn ei syniadau.

Aeth i'r athrofa cyn bod yn dair-ar-ddeg oed, ac a hynododd ei hun yn fuan, am ei ymroddiad llwyr i'w efrydiau, ac am ei gynydd mewn dysgeidiaeth. Pan nad oedd ond bachgen yn yr athrofa efe a ddangosodd hoffder at yr ymchwiliadau dyfnion, a'r gwreiddioldeb meddwl hwnw a'i galluogodd ar ol hyny i ddwyn allan y fath olygiadau mawreddus ar lywodraeth foesol Duw. Trwy ymarferiad parhaus, efe a nerthodd ei alluoedd ymresymiadol, ac a ddygodd ei hun i gael yr hyfrydwch mwyaf mewn meddwl caled; ac i hyn yn ddiau y mae priodoli ei ragoriaeth mewn darganfod ac egluro gwirionedd, a dadrys rhwydwaith cyfeiliornad.

Pan oedd tua dwy-ar-hymtheg oed daeth “amser ei ymweliad.” Am ei olygiadau a'i deimladau o barthed crefydd tua'r amser hwn, ni a allwn farnu oddiwrth y dyfyniadau canlynol:—“Ni adawai Duw i mi fyned ymlaen yn fy nifaterwch ddim yn hwy; ar ol llawer o ymdrechïadau celyd a fy llygredd, a phenderfyniadau i ddiwgyio, dygwyd fi o'r diwedd i ymadael â phob peth y dywedai fy nghydwybod ei fod yn bechod, ac i geisio iachawdwriaeth fy enaid fel fy unig orchwyl; mi a deimlais awyddfrwd i ymadael â phob peth yn y byd er mwyn cael rhan yn y Gwaredwr. Parhaodd fy mhryder a fy ymdrechïadau tufewrol; eto nis gallaf alw yr hyn a deimlais yn ddychryn. Y tro cyntaf y teimlais yr hyfrydwch melus hwnw yn

[IONAWR, 1849.]

Nuw a phethau dwyfol (yr wyf wedi byw llawer ynddo ar ol hyny), oedd wrth ddarllen y geiriau hyny, 1 *Tim.* i. 17; "Ac i'r Brenin tragwyddol, anfarwol, anweledig, i'r Duw unig ddoeth y byddo aarhycedd a gogoniant yn oa: oesoedd, Amen." Fel yr oeddwn yn darllen y geiriau, daeth i fy enaid, ac ymwasgarodd drwyddo, deimlad o ogoniant y Bod Dwyfol; teimlad newydd, na phrofaiais erioed ei gyffelyb o'r blaen. Teimlais ynof fy hun mor ardderchog oedd y Bod hwnw, ac mor ddedwydd a fyddwn pe cawn ei fwynhau, a fy llyncu i fynu ynddobyth. Mi a awn dros y geiriau hyn, ac a'u canwn i mi fy hun. Awn at Dduw i ofyn iddo a gawn ei fwynhau, a gweddiwn gyda rhyw deimlad hollol newydd. Ond ni dcaeth i fy meddwl fod dim ysbyrdol neu gadwedigol yn hyn.

Nid yn hir ar ol i mi ddechreu teimlo pethau fel hyn, y dywedais wrth fy nhad am rai o'r pethau oedd yn myned trwy fy meddwl. Effeithiodd yr ymddyddan arnaf yn ddwys: ar ol darfod, mi a aethum allan i'r cae i fyfrio, ond pan oeddwn yn rhodio ac yn edrych i fynu tua'r nefoedd a'r cymylau, daeth i fy meddwl y fath deimlad melus o fawrhydi gogoneddus a gras Duw, nas gallaf ei roi mewn geiriau. Teimlwn fel yn gweled y ddau mewn undeb hyfryd a'u gilydd; yr oedd y mawrhydi yn felus, yn dirion, yn sanctaidd; a'i drugaredd yn fawreddig, melusder ofnadwy, a thiriondeb uchel, mawr a sanctaidd."

O'r amser hwn cafodd Mr. Edwards olygiadau cliriach ar waith y prynedigaeth trwy haeddiannau Iesu Grist. Yn awr yr oedd melusder neillduol mewn llyfrau a myfyrdolau ar bethau dwyfol. I'w lygad ef yr oedd ymddangosiad pob peth wedi newid, gwelai brydferthwch newydd yn mhob gwrthddrych, ac yn mhob golygfa; fe welai ogoniant, daioni, a mawredd Duw. "Yr oedd rhagoriaeth doethineb a chariad Duw yn ymddangos i mi yn mhob peth—yn yr haul, y lleuad, y ser, yn y cymylau a'r wybren las, yn y gwelltglas, y blodau, a'r coed, yn y dwfr, ac yn holl natur." Fe ddechreuodd gael hyfrydwch mewn gweithredoedd natur na wya'r "dyn anianol" ddim am dano. Nid oedd ddim mor hyfryd ganddo a chlywed llais ofnadwr Duw yn y daran, a gweled ei ogoniant yn y mellt, unw ith yr oedd y pethau hyn yn ei lenwi â dychryn, ond yn awr yr oedd ei feddwl mewn "tanguefedd heddychol" yn ymorphwys ar Dduw.

Yn Mehefin, 1722, pan nad oedd eto yn bedair-ar-bymtheg oei, dechreuodd bregethu. Am beth amser ou yn llafurio yn mysg y Presbyteriaid yn New York. Yma fe fwynhaodd lawer o bresennoldeb y Dyddanyddi mawr. "Yr oedd fy hiraeth am Dduw a sancteiddrwydd," meddai, "wedi mawr gynyddu. Yr oedd crefydd bur, ostyngedig, sanctaidd, a nefol, yn ymddangos i mi yn dr. dymunol. Yr oeddwn yn llosgi i fod yn gristion cyflawn; yn mhob peth i fod yn debyg i Grist, ac i fyw yn ol rheolau pur a sanctaidd yr efengyl. Fy ymgais gwastadol ddydd a nos oedd pa fodd i fyw yn fwy sanctaidd, yn debycach i blentyn Duw, a dysgybl Crist. Yr oedd sancteiddrwydd yn ymddangos i mi o natur hyfryd, melus, addfwyn, a thirion, yr hyn a ddygai burdeb, tangnefedd, dysgleirdeb, a llawenydd

yn annhraethadwy i fy meddwl. Ymddangosai enaid sanctaidd i mi fel gardd yr Arglwydd yn llawn o flodau, ac yn mwynhau awelon hyfryd, a phelydrau adfywiol yr haul."

Ar y deuddegfed o Ionawr, 1723, efe a gyflwynodd ei hun mewn cyfammod "i gymeryd Duw yn rhan ac yn ddedwyddwch iddo," ac "i ymladd â'i holl nerth yn erbyn byd, cnawd, a diafol. hyd ddiwedd ei yrfa." Yn niwedd y flwyddyn hon efe a adawodd New York, ac a aeth i dŷ ei dad. Yn yr amser yr oedd yn ymbaratoi i'r weinidogaeth, a thra yr oedd yn New York ac yn nhŷ ei dad, efe a bartodd gyfres o benderfyniadau sydd yn dangos ei ymroddiad i Dduw a sancteiddrwydd, a lleshad ei gyd-ddynion. Mae yn eu dehreu trwy ddyweyd, "Gan fy mod yn llwyr deimladwy nas gallaf wneyd dim o honof fy hun, yr wyf yn ostyngedig erfyn ar Dduw, trwy ei ras, fy ngalluogi i gadw y penderfyniadau hyn, mor bell ag y maent yn gyson â'i ewylllys ef, er mwyn enw ei Fab."

"Mi a wnaif pa beth bynag y tybiwyf sydd fwyaf er gogoniant Duw, a fy lleshad a fy nghysur fy hun, nid gyda golwg ar y fynydd bresennol, ond gyda golwg ar barhad tragywyddol: mi a wnaif pa beth bynag a dybiwyf yn ddyledswydd arnaf, ac yn fwyaf er lleshad a daioni dynolryw yn gyffredinol. Yr wyf yn penderfynu gwneyd fel hyn, pa anhawsderau bynag y cyfarfyddaf â hwynt, pa mor liosog bynag, a pha mor fawr bynag."

"Yr wyf yn penderfynu ymdrechu yn wastadol i *ddyfeisio* rhyw ffyrdd newyddion i gyflawni y penderfyniadau blaenorol."

"Yr wyf yn penderfynu peidio colli mynyd o amser, ond ei ddefnyddio yn y modd mwyaf manteisiol a allaf. I beidio gwneyd dim os bydd cymaint o ammheuaeth yn fy meddwl am ei gyfreithlondeb ag i beri i mi aros i ystyried neu chwilio a ydyw yn gyfreithlawn neu beidio, os na bydd cymaint o ammheuaeth yn fy meddwl mewn perthynas i ommeddiad y weithred."

"I ofyn i mi fy hun yn niwedd pob dydd, wythnos, mis, blwyddyn, mewn pa beth y gallaswn wneyd yn well."

Mae deg-a-thriugain o'r penderfyniadau hyn, ond nis gallwn roddi lle i ychwaneg o honynt yn bresennol. Yr ydym yn ammheu wrth eu darllen drosodd yn bresennol, ar ollawer gwaith o'r blaen, a allem wneyd cymwynas fwy i'n darllenwyr nag wrth eu rhoddi yn gyflawn. "Mae y penderfyniadau hyn," medd Mr. Dwight, ei fywgraffydd, "yn cynnwys y crynodeb anysbyrdoledig goreu, i bob oedran, ac yn enwedig i ieuentyd, o ddyledswydd cristion, a'r cyfarwyddiadau goreu i gyrhaeddiadau uchel mewn rhinwedd efengylaidd a ffurfiwyd erioed gan feddwl dyn." Mae y penderfyniadau hyn yn taflu goleu cryf ar nodweddiad Mr. Edwards; ac nid ydym yn synu fod hwn yn y bedwaredd-flwyddyn-ar-bymtheg o'i oed, a'u ffurfiodd megys yn mhresennoldeb Duw, wedi cyrhaedd yn y blyneddau diweddaraf o'i fywyd raddau helaeth mewn rhinwedd a sancteiddrwydd.

Dydd Nadolig.

WRTH yr enw hwn yr adnabyddir y 25ain o Ragfyr genym. Ystyr y gair *Nadolig* yw *genediguet*; felly dydd Nadolig yw *dydd*

genedigaeth. Gelwir ef yn Saesoneg, *Christmas*, enw yn deilliaw o'r Eglwys Babaid. *Christ-mas*, yw *mass for Christ*, neu offeren i Grist. Mae cymaint a 136 o wahanol farnau wedi bod o barth dydd genedigaeth ein Hiachawdwr. Mae wedi ei ddodri lawr gan wahanol enwadau cristionogol, a dynion dysgedig, yn mhob mis o'r flwyddyn. Eglwys Rhufain oedd yr hon a benderfynai dydd genedigaeth Crist i fod ar y 25ain o Ragfyr, yr hyn a wnaed dan y Pab Julius I, a chan ei bod hi yn dal yr awdurdod uchaf mewn pethau tymmorol, ac yn anffaeledig mewn pethau ysbrydol, y sefydliad hwn a ffynai.

Yr un diwrnod yw hwn a'r un y cedwid gŵyl arno i'r dduwies Bruma gan yr hen Rufeiniaid. Yr achos pahan y dewisai y pab y diwrnod hwn yn hytrach nag un arall oedd, mai ar hwn y tröi yr haul yn ol tua'r pwynt gogleddol, gan ddybenu y gauaf, estyn y dydd, a dwyn y gwanwyn i mewn. Tybid fod hyn yn arwyddocaol o Haul y Cyfiawnder yn codi ar dywyllwch y byd, ac yn peri i oleuni iachawdwriaeth ymweled â'n dasar ni.

Dyfyna *Gieseler* amryw o awduron i ddangos y cedwid dydd genedigaeth, a bedydd ein Harglwydd, yn yr eglwysi dwyreiniol ar y cyntaf ar yr Ystwyll, sef y chweched o Ionawr; ond i'r pummed-ar-hugain o Ragfyr gael ei ddewis gan yr Eglwys Orllewinol tua chanol y bedwaredd ganrif, fel dydd genedigaeth yr Iesu, a'r Ystwyll fel dydd ei fedydd. Dywed *Chrysostom* (Ioan Aur-euau) nad oedd ond tua deng mlynedd cyn yr amser yr ysgrifennai, er pan y dechreuodd yr eglwys yn Antioch gadw y Nadolig ar y pummed-ar-hugain o Ragfyr.

Addefa *Clemens Alexandrinus*, yr hwn oedd yn byw tua chanol yr ail ganrif, fod y dynion mwyaf dysgedig, gan mwyaf, wedi penderfynu mai y pummed-ar-hugain o Fai oedd y dydd. Mae rhai pethau, yn wir, yn ei wneyd yn debygol mai tua'r tymmor hwn o'r flwyddyn y dygwyddodd. Dywed Luc fod y "bugailiaid yn aros yn y maes, yn gwylio eu prai i'd liw nos." yr hyn ni wnaed yn y wlad hono yn nhymmor y gauaf. Dywedir mai yr achos a arweiniodd yr Eglwys Orllewinol i benderfynu ar y diwrnod hwn oedd, "Fod y bobl cyn eu tröedigaeth at Gristionogaeth, yn arferol o gadw gŵyl genedigaeth y duw Sol (yr haul), neu Sul, ar y dydd hwn, a gwneyd aurhegion i'w gilydd, a gollwng eu gwasanaeth-ddynion yn rhydd dros dymmor, &c., a'u bod yn anfoddlawn i roddi y defodau hyn heibio. Er eu dwyn i ymgymmodi â'r cyfnewidiad o Baganiaeth i Gristionogaeth, gorchymynwyd cadw yr ŵyl o barch i enedigaeth Crist yn lle yr ŵyl o barch i Sol. Oddi ar hyn y tardda yr arferiad o roddi anrhegion, ac o wneyd gwleddoedd yn y tymmor hwn, ac befyd, mewn llawer o fanau, o fod gwasanaeth-ddynion yn newid eu lle. Gweddill Baganiaeth wedi ei impio ar Gristionogaeth ydyw; v rhai hyn yn disgyn i ni tiwy Eglwys lygredig Rhufain, ac felly yn tiliyngu eu doddi heibio gan bob gwir Brotestant."

A ddylai Cristionogion gadw y dydd hwn fel dydd cysegredig? Cyrestawn yw hwn ag sydd wedi achosi petrusder a phryderwch i

bob dilynwr cydwybodol o'r Arglwydd Iesu o'r bron. 'Mewn atebiad, dymunem ddyweyd nad ydym yn golygu fod peidio a chadw dydd Nadolig yn un amharch ar y Gwaredwr bendigedig. Nid ydym yn gwybod am un gorchymyn neillduol i gadw y dydd hwn rhagor dydd arall. Nid oes un coffad yn y Testament Newydd am y dydd na'r mis, yn mha un y ganwyd yr Iachawdwr. Pe ba'i o bwys i'r eglwys ei gadw, gallem ddysgwyl y buasai rhyw awgrymiad yn cael ei ddodi i lawr, trwy ba un y gellid nodi yr amser. Nid oes yr un prawf ychwaith fod y Gwaredwr wedi ei eni ar y diwrnod hwn. Nid oes yr un awgrymiad fod dydd ei enedigaeth i gael ei gadw mewn modd yn y byd. Nid yw hanesiaeth eglwysig yn rhoi un math o hysbysiad fod y cristionogion boreuol yn cadw na hwn nac unrhyw ddydd arall, er coffadwriaeth am enedigaeth yr Arglwydd Iesu. Yr arwyddion cyntaf a gawn ni o fod rhyw amser yn cael ei gadw fel dydd Nadolig, sydd yn yr ail ganrif, pryd yr oedd dyryswech, fel y gwelwyd uchod, ynghylch yr amser. Ond a golygu mai ar y dydd hwn, sef y pummed-ar-hugain o Ragfyr y ganwyd yr Arglwydd Iesu, a oes rhwymedigaeth arnom ni o herwydd hyny i'w gadw? Nac oes, mewn un modd—*marwolaeth* Iesu Grist, ac nid ei *enedigaeth*, yw yr hyn y mae i ni ei goffâu, "Gwnewch hyn er coffa am danaf; canys cynnifer gwaith bynag y bwytaech y bara hwn, ac yr yfoch y cwpan hwn, y dangoswch *farwolaeth* yr Arglwydd oni ddele."

Ganwyd ef er mwyn iddo farw, a thrwy ei farwolaeth y mae bywyd tragwyddol. Llawer cymwynaswr da a anwyd i'r byd yma, a buont o werth mawr ynddo tra y buont hwy byw, ac yr oedd dydd eu marwolaeth yn golled i'r byd; ac felly mwy priodol ydyw cadw coffadwriaeth am ddydd eu genedigaeth, a galaru am eu marwolaeth; ond nid felly Iesu Grist. Fe'u ganwyd hwy i *fyw*, ond Iesu Grist i *farw*, "y Cyfiawn dros yr anghyfiawn, fel y dygai ni at Dduw." Y mae rhyw briodoldeb ynte mewn cadw ei angu mewn coffadwriaeth, ac yn wir dyma yw ei orchymyn. Ond os cedwir y dydd Nadolig mewn modd yn y byd, dylid cofio y dylai hyny fod mewn cydweddiad a dyben dyfodiad Iesu Grist i'r byd, ynghyd â'i gymeriad a'i feddwl. Pe baem yn cadw coffadwriaeth am ryw *we* dysgedig, gwnaem hyny mewn rhyw ddull llëenyddol; pe am filwr enwog, neu fuddugoliaeth odidog, gwnaem hyny mewn rhyw ddull milwraidd. Felly hefyd am Iesu Grist, Tywysog tangnefedd, yr hwn a ymddangosodd i dilatod gweithredoedd y diafol, bydded hyny yn ysbryd yr efengyl, mewn cysondeb âg egwyddorion ei Hawdur; nid trwy wleddoedd, a diota, a meddwod, ond trwy weddi a mawl, a gwneyd rhyw ymgais newydd at gyflawn ddymuniad y llu angelaid o fod "gogoniant yn y Goruchaf i Dduw, ar y ddaear tangnefedd, i ddynion ewyllys da."

Ufudd-dod mabaidd.

BACHGEN a demtiwyd gan rai o'i gyfoedion i dynu afalau oldiar goeden ag oedd ei dad wedi peri iddo baidio a'i chyffwrdd. "Ni

raid i ti ofni," meddynt, "os bydd i'th dad gael gwybod dy fod wedi eu cymeryd, y mae ef mor dirion ni wna dy friwo." "Dyna yw yr unig reswm," meddai y bachgen, "paham na ddylwn eu cyffwrdd; gwir yw na friwa fy nhad fi, ond mor wir a hyny, mi a wn y poena fy anufudd-dod i fy nhad, ac fe fyddai hyny yn waeth i mi na dim arall." Onid oedd hwn yn rheswm rhagorol? *Cyf. IOTA.*

"Bwrw dy fara ar wyneb y dyfroedd; canys ti a'i cei ar o! llawer o ddyddiau:" Preg. ii. 1.

PAN oeddwn yn athraw mewn ysgol sul, efallai ynghylch y flwyddyn 1818 neu 1820, darfu i wr ieuanc hardd, mewn sillad morwr, alw arnaf, gan ofyn pa sut yr oeddwn. Yn canfod ei fod yn ymddangos yn ddyeithr-ddyn, dywedodd wrthyf ei fod wedi bod yn ysgolâig yn un o'r dosbarthau uchaf, ysgrifenydd yr hwn oeddwn: ond gan nad oeddwn eto yn ei adnabod, tynodd allan o'i logell Destament, a gofynodd onid oeddwn yn cofio i mi ei roddi iddo? Gan fy mod wedi cwbl anghofio y dywgyddiad, ymddangosai fel yn rhyfeddu yn fawr y gallasai y fath ddywgyddiad pwysig yn ei olwg ef, gael ei anghofio yn llwyr genyf, ac yn ebrwydd dangosodd i mi fy llaw-ysgrifen fy hun, yn ysgrifenu ei enw a: yn dymuno bendith iddo oddiwrth y rhodd. Yna canfyddais iddo gael ei ddwyn ataf fi, megys ysgrifenydd, am ryddhad anrhyddeddus o'r ysgol ar ei fynediad ar y môr, ac felly iddo gael y Testament. Mewn ymddyddan hir, cesglais oddiwrtho hanes ei yrfa ei hun, ac effaith y gyfrol fechan ar amryw galonau. Yn gyntaf, aethai i blith yr Italiaid; ac i hudo amser, yn fynych darllenai ei Destament tra yn gwneuthur felly; rhai o'r morwyr a ymgasglent o'i amgylch, ac a ddeisyfent arno ei ddarllen yn uchel. Yr oeddynt oll yn anwybodus o'r Llvf. Sanctaidd; ond gweithredodd yn y fath fodd ar yu medd, liau, fel y cynnygiasant amryw weithiau tri neu bedwar *dollar* am dano, ond efe a nacodd ymadael a'i dystiolaeth o'r ymddygiad da yn yr ysgol. Pa fodd bynag, penderfynodd amryw o honynt brynu un, pa faint bynag faddai ei bris, os canfyddent un yn y porthladdoedd; ond hyd oni adawodd y llong, nid oedd uu i'w gael yn unlle. Oddiwrth y gwaith hwn, aeth i long bysgota o Scotland, yn cael ei llywyddu gan fab y perchenog; ac er fod ganddo chwech neu saith o wyr dano, eto ni fedrai un o honynt ddarllen. Weithiau, gan nad oedd gan y morwyr dim i'w wneuthur, heblaw rhoddi abwyd ar y bachau, deisyfent glwedd ei lyfr; a daeth rhai mor awyddus i gyfranu, fel ag i ofyn i'r llywydd ei hun ddyfod i'w ddarllen; a'r hyn y cydsyniodd, ac yn fynych a'i gorchymynai o'i fodd iddo gael ei ddarllen yn uchel. Yr oeddynt oll yn halog yn eu hymddyddanion; ond yn fuan canfyddwyd fod yn rhaid iddynt roddi heibio dyngu neu gau y llyfr, a'r llywydd oedd y cyntaf a beidiodd a thynghu dan ei ddylanwad, dechreuodd rhai o'r morwyr weddio, a hwy oll a gawsant y fath gysur mewn gwrandaw gair Duw, ac yn y drefn a wnaeth yn eu mysg, fel ag y cyttunwyd i gadw'r

Sabbath. Yna prynasant draethodau yn y porthladd cyntaf; dyrchafwyd y bachgen i fod yn gaplan; gosodwyd i fynu foddion rheolaidd; darllenent weddïau o'u traethodau, a weithiau ceid pregeth yn eu plith, y rhai, ynghyd â'r Bibl a llyfrau eraill, a wnaethant iddynt weithredu yn lled dda. Yn awr âi pethau ymlaen yn well nac erioed; cyttunai pawb na fuont erioed mor ddeidiwydd; ond canfyddwyd fod yn rhaid i bechodau eraill gwmpo o flaen gair Duw, ac felly y bu yn awr; yr oedd diwygiad hollol yn y cyfan: yr is gadben a dau o'r morwyr a geisiasant lyfrau syllebu i ddysgu darllen iddynt eu hunain; dywelai y llywydd y gwnai yntau felly hefyd, ac yr amser hwnw, yr oeddynt wedi cael dwy gyfrol o bregethau erbyn y daith nesaf. Hyn oedd y peth diweddaf a glywais am y mater; pa un a gollwyd y llestr, neu a fu farw y gwr ieuauc, nis gwn; ond pa un bynag, yr oedd yn ddigon i'm calonogi i addysgu bechgyn, ac i ranu Testamentau i forwyr.

Llythyr y Parch. Thomas Jones, Dinbych, at un oedd mewn profedigaeth oddiwrth ei frodyr crefyddol.

ANWYL FRAWD,

Mae yn ddrwg genyf glywed am eich helynt anghysurus yn Rhuthyn; ac yn ddiau er mor anfuddiol y byddwn, ni fedrwn lai na dyfod i ymwelel â chwi pe meddylwn fod Rhagluniaeth yn rhoi i mi ddrws agored. Ond rhwng fy afiechyd, a phob rhwystr arall, nid wyf yn medru gweled fod i mi fodd i ddyfod yn bresennol. Gobeithiaf y daw atoch cyn hir ryw rai o'r brodyr a fydd er bendith neillduol yn eich mys. Yn y cyfaisser, fy nghynghor ydyw, i chwi beidio ymollwng er dim, na gadael y tŷ yn Rhuthyn, na gwaith y tŷ. Ni ddyoddefasoch eto hyd at waed, &c.—O blinaist ti gyd â'r gwŷr traed, pa fodd yr ymdarewi â'r meirch, &c. Dyoddef gystudd fel milwr da i Iesu Grist. Ymdrechwch, llefchwch, gweithiwch, nes y bo i'r Arglwydd eich galw ymaith, neu ynte hyd oni bo iddo beri i adar a bwystfod y nos gilio ymaith. A chofiwch, pryd na cheir ymwared na chymhorth gan un creadur, mae nerth i'w gael wrth orsedd gras. Ni ddaeth i'ch cyfarfod un brofedigaeth ond un ddynol, am hyny atolygwch ar yr hwn a ddywedodd, "Digon i ti fy ngras i;" a'r hwn, gan ei fod yn ffyddlawn, ni âd eich temtio uwchlaw yr hyn a alloch, ond a ddry ynghyd â'r demtasiwn ddiangfa hefyd fel y galloch ei dwyn. Beilach yr wyf yn ymhyfau i'ch gorchymyn yn enw yr Arglwydd na adawoch ei waith, ac na bo i chwi letya na digofaint na digalondid yn yr achos. Dystewch yn yr Arglwydd, ac ymlonyddwch: i'e, ymostyngwch ger ei fron ac efe a lefara drosech. Hyn yn fyr ac mewn brys (gyda'r caredig anerch atoch chwi a'ch lawraig a'r cyfeillion gofidus yn Rhuthyn) oddiwrth eich gwaelat gyfaill,

THOMAS JONES.

Y Tywysog Albert a Thywysog Cymru.

Mewn cyfarfod cynnorthwyol i'r Bibl Gymdeithas Frytanaid a Thramor, Mr. T. J. Bourne, un o oruchwylwyr y *Parent Society*, a adroddai yr hanesyn canlynol, mewn ffordd o esboniad ar yr hyn a ddywedasid gan y llefarwr blaenorol, sef fod sefyllfa uchel bresennol y wlad hon i'w briodoli i'r ffaith o fod yr orsedd Brydeinig yn meddu gair Duw yn sylfaen iddi:—"Ychydig amser yn ol, Miss Hillyard, yr athrawes yn y teulu breinol, wrth ganfod fod Tywysog Cymru yn ddiotal yn nghylch ei wersi, a ddywedodd 'Nid ydych chiwi yn gofalu am eich gorchwyl, syr, a welwch chwi yn dda edrych ar eich llyfr a dysgu eich gwersi.' Ei fawrhydi a atebai, na wnai. 'Wel, elai hithau,' 'mi a'ch rhoddaf chwi yn y gornel.' Yntau a atebai drachefn, na ddysgai efe ei wers, ac nid ai i unrhyw gornel chwaith, oblegid ei fod ef yn Dywysog Cymru, ac i'r dyben i ddangos ei awdurdod, efe a dorodd ysgwâr o wydr â'i droed bach. Miss Hillyard, wedi synu at ei ymddygiad hyf, gan gyfodi o'i heisteddle, a ddywedai, 'Syr, y mae yn rhaid i chwi ddyysgu eich gwers, ac os na wnewch, er eich bod yn Dywysog Cymru, mi a'ch rhoddaf yn y gornel.' Pa fodd bynag, nid oedd y bygythiad yn llwyddo dim, ond dywedai y Tywysog yr un peth ac o'r blaen, a thorodd ysgwâr arall o wydr. Miss Hillyard, wrth weled fod ei hawdurdod yn ddiystyr gandde, a ganodd y gloch, gan ddymuned ar Ei Fawrhydi, y Tywysog Albert ddyfod yno. Yntau a ddaeth yn ddioedi, ac wedi ei hysbysu paham y galwyd am dano, efe a gyfarchodd Dywysog Cymru, gan gyfeirio at ystol fechan oedd yno, a dywedai, 'Eistedd-wch chwi yna, syr.' Ei Fawrhydi a ddychwelodd i'w ystafell ei hun, ac a ddaeth yn ol drachefn â Bibl yn ei law, gan ddywedyd wrth Dywysog Cymru, 'Yn awr dymunaf arnoch wrandaw ar yr hyn a ddywed Paul wrth y rhai sydd dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr.' Ac ar ol darllen iddo yr ymadroddien hyny, efe a chwanegai, 'Y mae yn wirionedd eich bod chwi yn Dywysog Cymru, ac os ymddygwch yn briodol, fe ellwch ryw dydd fod yn ddyn mawr, a bod yn frenin yn lle eich mam : ond yn awr yr ydych yn fachgen bach : er eich bod yn Dywysog Cymru nid ydych ond plentyn dan ymgel-eddwyr a llywodraethwyr, y mae yn rhaid ufuddhau iddynt.

'Heblaw hyny' meddai Ei Fawrhydi, 'rhaid i mi adrodd i chwi yr hyn a ddywed Solomon.' Ac yna fe ddarllenodd iddo yr ymadrodd fod yr hwn sydd yn caru ei fab yn ei geryddu mewn amser, ac i'r dyben i ddangos ei gariad tuag at ei blentyn, efe a'i ceryddodd ac a'i gosododd mewn cornel, gan ddywedyd, 'Yn awr, syr, arhoswch chwi yna hyd oni ddysgwch eich gwers, a chael caniatâd gan Miss Hillyard i ddyfod oddi yno : a chofiwch eich bod dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr, ac y mae yn rhaid iddynt gael ufudd-dod.'

Nodiadau Ysgrhythrol.

HEB. iv. 2. "Canys i ni y pregethwyd yr efengyl megys ag iddynt hwythau." Am yr Israeliaid yn yr anialwch y dywedir hyn ; onid

ydwy yn ymgynnyg yn gwestiwn naturiol i'r meddwl pa fodd y pregethwyd yr efengyl iddynt hwy? Mae tywyllwch ymddangosiadol yn cyfodi oddiar nad yw y geiriau a gyfieithir "pregethwyd yr efengyl," ddim wedi eu cyfieithu yn eu hystyr gyntaf, a hollol lythyrenol, sef *cyhoeddi newydd da*. Darllener, "Canys i ni y cyhoeddwyd y newydd da (am orphwysfa) megys ag iddynt hwythau." Neu fel y mae Calvin yn eu cyfieithu, "Canys i ni y cyhoeddwyd yr addewid (am orphwysfa) megys ag iddynt hwy:" ac fe welir ystyr geiriau yr apostol yn well.

Mae yr un sylwad yn gymhwysiadol at y geiriau yn *Esay* lii. 7; "Mor weddaidd ar y mynyddoedd yw traed yr hwn sydd yn efengylu:" neu fel y maent yn y dyfyniad yn *Rhuf.* x. 15; "Mor brydferth yw traed y rhai sydd yn efengylu tangnefedd." Os deallir y gair *efengylu* yn ei ystyr presennol, am gyhoeddi iachawdwriaeth trwy Grist, mae yn naturiol gofyn pa beth yw priodoldeb y cyfeiriad sydd at weddeidd-dra neu brydferthwch traed y rhai sydd yn efengylu. Ond cymerer y geiriau yn eu hystyr lythyrenol, yna fe welir priodoldeb a phrydferthwch y gymhariaeth. "Mor brydferth ar y mynyddoedd yw traed y rhai sydd yn dwyn cenadwri llawen; yn cyhoeddi heddych." Mae y prophwyd yn dyweyd, fod cenadwri heddych i rai wedi eu hir orthrymu a'u darostwng trwy ryfel a'i ganlyniadau, mor hyfryd, nes gwneyd i draed llychlyd y rhai oedd yn ei ddwyn o bell, ar hyd ffyrdd anhygyrch a chaled, trwy wlad boeth, ymddangos yn ddymunol. Yr oedd dymunoldeb y genadwri yn gwneyd hyd yn nod i'w traed, wedi eu baeddu, eu llychwino, a'u anharddu, ymddangos yn hyfryd ac yn brydferth i'r llygad. Mae hyn yn cael ei gadw o'r golwg i fesur trwy beidio cyfieithu y gair yn y fath fodd ag i ddwyn ei ystyr cyntaf i'r amlwg.

Iachawdwriaeth boreuol ein Plant.

Ni ddylai dim llai na chrefydd amlwg, ymroddiad llwyr, mewn calon a bywyd, foddloni rhieni ar ran eu plant; y cyfryw ymroddiad presennol, penderfynol, diammheuol, ag y mae Mab Duw yn ceisio gan rieni drostynt eu hunain, y dylent hwythau weddio ac ymdrechgu am dano i'w plant. Nid gofyn iddynt gael eu hachub a'u bendithio rywbryd wedi iddynt dreulio eu dyddiau boreuol; ond yn awr, tra y maent yn ŵyn yn mysg y praid, yn ddilwgr oddiwrth y byd. Nid eu meithrin i fod yn eiddo yr Arglwydd yn mhen amser i ddyfod, ond fe'n gorchymynir i'w dwyn yn awr, tra yn blant bychain at Grist, iddo ef eu cymeryd yn ei freichiau a'u bendithio. Ac wrth wneuthur hyn, ni a ddylem, nid yn unig eu rhoddi i'w ofal ef i'w cadw oddiwrth ddrygau y byd, ond i'w wasanaeth a'i feddiant ef am amser a byth; nid i'w cadw i fod yn eiddo iddo mewn amser i ddyfod, ond fel y byd o i waith achubol gael ei ddechreu ynddynt, dan ei feddith ef, yn ldioed, y fath ag a orphenir "hyd dydd Iesu Grist."

Y mae o'r pwys mwyaf i hyn gael ei ddeall yn iawn. Mae hanner y ffordd mor bell oddiwrth ein dyledswydd ein hunain, a benth Duw gyda golwg ar ein plant, ag ydyw gyda golwg arnom ein hunain. Dylai rhieni ddyfod i benderfyniad diammheuol pwy a wasanaethant yn y mater hwn, fel yn mhob peth arall, a phwy hefyd, mor bell ag a allent hwy benderfynu y cwestiwn, y caiff eu plant ei wasanaethu. Yn hyn, fel yn mhob peth, "nis gallwn wasanaethu dau arglwydd." Nis gall y byd a chrefydd ymuno yn addysg yr Arglwydd. Nid oes addewid am fendith ar addysg nad yw yn amcanu at ddwyn y plant dan ddylanwad crefydd ond i'r pelllder hwnw fyddo yn gyson ag arferion ac ysbryd y byd; yr oll, "yn gwbl oll." Oedi ymdrechu dros iachawdwriaeth eu heneidiau tan amser dyfodol, ac ymfoddloni ar addysg ac ufudd-dod allanol, sydd yn debyg i waith y dyn sydd am ranu ei galon rhwng y byd a chrefydd; am fyw iddo ei hun yn awr, ac eto am beidio colli y nefoedd ar ol hyn.

Cofier mai egwyddor gyntaf, mwyaf hanfodol yn addysgiad crefyddol plant, ydyw gwneyd eu cadwedigaeth foreuol yn nôl i gyfeirio ato, i fod yn amcan yn y meddwl yn wastadol. Nid ydym i foddloni i'w dysgu yn awr, a'u cael yn grefyddol rywbyrd eto; nid moesau yn awr, a duwioldeb wed'yn, ond duwioldeb yn awr, ymroddiad i Grist yn awr; "Ceisiwch yn gyntaf deyrnas Dduw, a'r holl bethau hyn a roddir i chwi yn ychwaneg."

Llythyr oddiwrth y diweddar Barch. James Hughes, Llundain, at y Parch. Moses Jones, Dinas, sir Gaernarfon.

4, Stringer's Row, Rotherhithe, ger Llundain,
Awst 19, 1839.

ANWYL A PHARCHEDIG FRAWD.

Boreu ddoe, welo, cefais unwaith drachefn yr anrhydedd o dderbyn eich llythyr llawn a charedig; ac er y parai ei gynnwysiad flinder i'm meddwl, yr oedd yn llawen genyf ei gael o herwydd tybiaswn lawer gwaith wrth eich gweled cyhyd yn ddystaw y waith hon, eich bod chwi, fel agos i bawb eraill, wedi fy anghosio fel un marw allan o olwg. Nid pawb o'r rhai a fuont o Gymru yn gweinigogaethu yn Llundain a feddyliasant am ymohebu ag Iago druan ar ol eu hymadawiad, er i mi fod mor hyf ag anfon at amryw o honynt, er mwyn cadw i fynu y gyfeillach. Mae yn wir mai digon oerllyd y cawsant hwy fel chwistiau fi pan yma: efallai fod gormod o'r oerni a'r pelllder hyn yn fy natur farwaidd a digyfeillach; eto yr wyf yn sicr i mi garu a pharchu yn fy nghalon bob brawd a fu yma; gwrandewais hwy yn wastad gyda hyfrydwch mawr, a chyda pheth eiddigedd hefyd, nad allaswn fy hunan bregethu fel y byddwn yn eu clywed hwy; gwnaethum bod ymdrech erioed yn ol allasai fy nhymer drymllyd i, i ddangos pob parch iddynt, a bod yn frawdol tuag atynt; ac ni chlywais fod yr un cwyn yn fy erbyn ar y pen hwn. Yn wir yr wyf yn teimlo cynhesrwydd ychwanegol atoch, o herwydd

parhau o honoch i ddwyn ymlaen y gyfeillach trwy lythrau, a'r peth lleiaf a allaf wneyd yw ysgrifenu yn ol, er nas gwn yn iawn y tro hwn, eto, pa beth gwerth ei ddarllen a ysgrifenu.

Ychydig ddyddiau yn ol y clwsw'n y newydd galarus am farwolaeth eich anwyl briod. Ac yr oedd yn wir ddrwg genyf y trallod mawr hwn a ddaeth arnoch, ac a amlwgir genych mewn ymadroddion mor fywiog a grymus yn eich llythyr. Deallwch, anwyl frawd, nad wyf mewn un modd yn eich beio am ddefnyddio ymadroddion rhy gryfion; eithr yn y gwrthwyneb, yr wyf yn eich caru o'm calon am y teimladau o gariad, hiraeth, a galar a ddangoswch; ac yr wyf yn rhyfeddu eich medr i osod allan deimladau eich calon yn eich amgylchiad presennol. Pahau yr ydych yn eich curo ac yn eich darostwng eich hun gymaint, ac yn dyrchafu eich hen gyfail Iago mor fawr? Prin y gallaf gredu eich bod yn hollol ddiragrith yn hyn. Gwn yn dda, nad ydych chiwi mor wael, ac nad wyf finnau mor fawr ag y dywelwch. Ac yn wir yr wyf yn gweld fy holl ysgrifenuwaith fy hun, ar bob achosion a thestunau, yn beth diflas iawn yn wyneb eich llythyr bywiog chiwi. Ond gadewch i ni fod yn ffydd iawn ar a allom, ac yn ol a roddwyd i ni, gan adael neibio bob rhagrith a gweniaith i'n gilydd. Diolch i Dduw am yr ychydig ddawn a roddes Efe i chiwi a minnau, defnyddiwn hyn mewn symledd er ei ogoniant Efi, a lles eneidiau a'nion.

Cawsoch chiwi yn fwy na nemawr ei h profi am flyneddau lawer, yn ngwaeledd a chystudd eich anwyl Hannah; ond gwelaf i'r Arglwydd felw y cwpanaid chwerw yn rhyfedd iawn, i chiwi ac i ddi hithau, yn y serchawgrwydd, y cariad, yr amynedd, a'r diddigrwydd digyffelyb, a roddes Efe yn och tuag at eich gilydd, mewn amgylchiadau o drallod a phrofedigaethau, na ddaeth eu cyffelyb i ran ond ychydig ddynion. Braint fawr ydoedd hyn i chiwi, anwyl frawd; diau fod hyn yn gysur mawr i'ch meddwl y dydd heddyw; a diau rhai genyf eich bod yn diolch i Dduw am eich cynnal fel y gwnaeth, a rhoddi i chiwi a'ch anwyl briod y cyfryw deimladau tuag at eich gilydd. Gwerthfawr iawn ydyw nad oes yr un gair croes na chwerw a ddygwyddodd gynt, mewn awr o brofedigaeth, yn ochenaid ac yn draingwydd calon i chiwi y dydd heddyw. Yr wyf yn teimlo yn ddiolchgar i Dduw drosodd chiwi am y rhagorffaint hon, yr hon o drugaredd a gefais innau hefyd, i feur daionus, mewn hir flyneddau o aml brofedigaethau, ond nid fel yr eiddoch chiwi. "Dafydd a ymgysurodd yn yr Arglwydd ei Dduw," ac felly rhaid i Moses wneyd hefyd: mae y Duw hwnw yn fyw eto, ac yn abl i gysuro a chynnal yn y galar mwyaf, a than y beichiau trymaf; a Duw hawdd ei gael mewn cyfyngder ydyw; gwyddoch chiwi, anwyl frawd, hyn yn dda, ac nid ydyf fi deilwng i'ch cynghori yn y pethau hyn. Ymgymodwch a threfn ddoeth yr Arglwydd, ac ymstyngwch tan ei alluog law Efi, canys daeth ei amser cyfaddas i'w dyrchafu, nid i iechyd yn y byd hwn fel y dygwyliech, eithr yn berffaith iach a dedwydd i deyrn-gadair gogoniant yn y byd a ddaw, i ganu yn bêr heb gwyno byth. A chan i'r Arglwydd i ei harwain hi trwy ddyfroedd mor ddyfnion, a'i chynnal

hefyd mor rhyfoddol yn ei holl a'i hir gystuddiau, meddyliwyf yn sicr y dylech osod ychydig o'i hanes hi yn y "Drysorfa;" er dangos i gristionogion pa fodd y mae yr Arglwydd yn trin rhai o'i blant yn y byd hwn, a pha fodd y medr eu cynnal a'u gwneyd loewach loewach yn eu crefydd a'u heneidiau, yn a thrwy eu holl gystuddiau blinion. Gall hyny fod yn foddion i rododi taw ar rwgnachrwydd diachos llawer, i gywilyddio rhai dilewyrch yn eu crefydd er cael iechyd a hawddfyd, ac i gefnogi eraill i obeithio yn yr Arglwydd pan dan ei law geryddawl Ef.

Drwg iawn genyf glywed, anwyl frawd, eich bod yn wael eich iechyd; gobeithio yn brudd (gair sir Aberteifi) eich bod erbyn hyn yn well, ac y cewch lawer o flyneddau o iechyd i'ch eto, i lasurio yn eich gwaith mawr yn ngwinllan yr Arglwydd: pan ddarllennais eich cwyn am iechyd rhedodd pennill fel hyn i fy meddwl:—

Na ddigalona Moses bach,
Ni gawn dy weled eto'n iach;
Yn bloeddio'n llon a bron ddibrudd,
Yr iachawdwriaeth yn Nghaerludd.

Mae i chwi gysur mawr, dybygwn i, fod eich holl blant yn eglwys Dduw, pryd nad oes yr un o'm rhai i, yn enwedig os oes arwyddion o waith grasol yr Ysbyrd ar eu heneidiau; diolchwch lawer am hyny, a gweddiwch lawer, am iddynt gael parhau yn ffordd yr Arglwydd. Gobeithiwyf eu bod oll yn iach, yn ofni Duw eu tadau, yn caru Iesu hawddgar ac anwyl, yn ufudd a serchiadol iawn i chwi yn eich trallod, ac y byddant yn gysur i chwi fel y tyfont i fynu, yn enwedig yr Hannah fechan hono a fedyddiais i—Duw a roddo ras i ti fy merch, ac i chwi oll. Gobeithiwyf y galluoga Rhagluniaeth Fawr y nef chwi a hwythau i gael eich tamaid yn ddiwall "ar wastadedd llwyd, brwynog, a thlodaid gwlad Eifonydd," megys minnau a'r eiddof, yn y lle trystfawr, blinfawr, ffwdanfawr a drudfawr hwn: gwyn-fyd na byddwn innau ar ryw wastadedd llwyd a brwynog, lle y cawn damaid a llonyddwch gydag ef, yn lle bod yn y fan anghysbell, estronaidd, a chribddeiliog hon; lle ni chair dim heb y geiniog, a'r geiniog hono yn darfod cyn gwybod o ba le y daw yr un ar ei hol: O ie, Moesen bach, felly y bu hi ar lango a'i hen wraig ugeiniau o weithiau yn yr un-mlynedd-ar-bymtheg diweddaf; ac eto, byddaf yn gorfod ateb yr hen ofyniad, "A fu arnoch eisieu dim?" "Naddo ddim." Un rhyfedd yw Duw, a rhyfedd yn ei ffordd tuag atom ni, i'n cadw yn ein pwyll a'n syn-hwyrâu, heb fyned yn wylltion, yn feilchion, ac yn anhawdd ein trin; i'n cadw rhag chwyddo, a dringo, ac yna syrthio a thori ein hesgryn. Gwell i ni y swmbwl yn y cnawd, y groes a'r wialen ar y war, ie, a chenad Satan i'n cernodio weithiau hefyd, efallai, na'n gadael i dra-ymddyrchafu. Ac och, pa beth sydd genym ni, genyf i'w wyf yn feddwl, i ymddyrchafu arno? Dim o gwbl, eithr pob peth i'r gwrthwyneb: bugeilio defaid a gwartheg fy nhad yr oeddwn yn y dechreu, ar hyd brynau a chorsydd Tri-chrug; wedi hyny pedoli hen geffylau; yna ymddygnu ar lodd fy hun yn gwneyd angotion, ymhlith plant Alis, am un-ar-hugain o flyneddau; ac yn

awr yn hen ddyn gwael a phesychlyd, na byddai colled i neb ond i'r wraig a'r plant, na galar gan neb arall ar fy ol, pe byddwn wedi fy nghuddio yn y bedd. Ac nid hyn yw y gwaethaf: treuliais ddeunaw mlynedd "heb Dduw yn y byd," mewn teulu nad oedd na rhieni, brodyr, na chwiorydd, yn meddwl dim am Dduw, ac nid ydynt eto; wedi hyny bum fyw am bum mlynedd ar enw o grefydd, a pha ryfedd oedd i mi fyned gyda'r ffrwd neu y gwynt, yn fuan wedi dyfod i'r lle gwyllt, gwageddus, ac annuwiol hwn, a byw am dair blynedd heb grefydd yn y byd, bron yn bagan hollawl, ac yn fwy annuwiol nag erioed? Peth rhyfedd iawn na thorwyd fi ymaith, a'm tafu i uffern y pryd hwnw; gwnaethum filoedd o achosion i'r Arglwydd wneyd hyny a mi, yn y tair blynedd a enwais; ac mi a'i bendithiaf byth. gobeithiwyf, am na wnaeth felly a mi. Tua blwyddyn wedi priodi, ac i wagedd ieuenctid ddi-flasu, ceisiais ymwasgu â'r dysgyblion drachefn, ac yn wir heb sawr o wasgfa am fy nghyflwr, na gofid am fy ngwrthgiliad; ond yn yr ymddyddan cyntaf, blingwyd fi yn fyw bron, gan arfau llymion a geiriau heilltion y Parch. John Elias: prin yr oeddwn yn gallu dyoddef y pryd hwnw; ond bu ei ymadroddion yn dra bendithiol i mi wedi hyny, ac yr wyf y dydd heddyw, a llawer can' waith cyn heddyw, yn bendithio Duw, am y wers lêm a gefais y boreu Sabboth bythgof hwnw; ac o'm calon yn parchu y gŵr a ddywedodd i mi mor onest a didderbyn wyneb, am y drwg o wrthgilio, a gadael Duw, ei achos, a'i bobl: gobeithiwyf yn wir na wrthgiliaf byth mwy.

Wlele yn mhen dwy neu dair blynedd gwnaed fi yn flaenor bach i'r eglwys fechan yn Deptford; a rhaid i chwi feddwl ei bod yn dlawd gyda ni, pryd nad oedd neb gwell ei arogl i'w osod yn y swydd hono: o leiaf felly y meddyliais i gannoedd o weithiau wedi hyny; a mynych y byddaf yn gofidio dan fy nghywilydd gan mor waeled y cyflawnais fy swydd. Ceisiais bob amser fod yn onest, a llawer gwaith, er fy ngofid, yr anfoddlonais ryw fath o ddynion drwy y gonestrwydd hyny. Ond wele, y peth rhyfeddaf eto yn ol, a rhyfedd iawn yw hefyd:—Pan yn un-ar-ddeg-ar-hugain oed, yn berchen gwraig a thri o blant i'w cynnal, ac heb braidd lyfr yn y byd ond y Bibl, na modd i gael yr un; wedi bod yn yr eglwys tua phum mlynedd, wele, cymhellwyd fi i bregethu! *Pregethu* yn wir!—*Pregethais* pan yn blentyn wrth fugeilio, ond ar yr amser a enwais, nid oeddwn i yn meddwl am y fath beth, ac ni buaswn yn yngan gair byth wrth neb am y cyfryw beth o honof fy hun. Ond gan iddynt hwy (hen flaenoriaid anwyl a thadol, sydd yn y nefoedd er's llawer blwyddyn bellach) geisio genyf, ni bum gyndyn ac anufudd, ceisiais bregethu yn enw dyn, ac wele gelwir fi yn bregethwr hyd heddyw. Ond O mor saled pregethwr! tybiaf rywbeth o honof fy hun weithiau, ond pan ddel yr oedfa galed, a mynych y daw hono, cragen fechan iawn a gynnwys y pregethwr druan! yn enwedig pan ddel un o "lanciau yr Eryri," dewrion Gwynedd, a llawer o Ddeheubarth hefyd, yma, byddaf yn myned yn sitrechyn gwael a bychan iawn wrth eu gwrandaw. Mae yn ofidus genyf fod gwrandaw eraill yn effeithio

fel hyn arnaf, ond felly y bydd; ac yn ddi-gellwair, bum bion ag addunedu lawer gwaith wrth wrandaw rhai o'r enwogion a grybwyllais, na ryfygwn fyned i bulpud byth mwyach. Am lefaru yn nghlyw dynion felly, byddai yn well genyf sefyll yn y rhigod o lawer: mae ofn dyn yn dwyn y fath fagl i mi, fel y byddaf yn crynu, yn dyrys, ac yn myned i'r fath anhrefn yn fy holl feddyliau, fel nas gallaf lefaru y pryd hwnw hanner cystal ag ar amserau eraill: rhai o'r troion hyn a fuont y profedigaethau trymaf a ddygwyddodd i mi yn fy oes. "Dyma fy ngwendid," ac atolygaf arnoch, anwylfrawd, na chwarddoch am ben profedigaeth y diniweid: pe cawn ymgymysgu mwy â'm brodyr, fel y byddwch chwi yn cael, odid na orchfygwn beth o'r gwendid uchod; ond yn y lle alltud a deoledig hwn y magwyd fi, ac y rhaid i mi aros, a'r cwbl a allaf ddywedyd yw, "Wele, gwael ydwyf."

Mae rhyw anhwylddeb rhyfedd arnaf mewn corff ac ysbryd er's wythnosau: bob yn awr ac yn y man, bydd rhyw deimlad o ddi-firwythder yn cerdded drwy fy mraich ddeheu, ac i lawr y glun ddeheu, i fysedd y llaw ac i fysedd y troed, ac yna dybena hŷd y tro nesaf mewn rhyw gwsgrifedigaeth a phigiadau, ond eto heb boen. Llawer gwaith yn y dydd y byddaf fel hyn, a phan ddolo yr iasau hyny, mae yr ysgrifell yn syrthio o'm llaw, nis gallaf ysgrifenu mwy na baban newydd ei eni, nes codi, ymysgwyd, a rhwbio fy hun; ac yna byddaf fel arferol. Diammhau mai rhybuddion angydd yw y pethau hyn, efallai mai i angydd y tywysant cyn bo hir. Caethiwed ac eistedd yn wastadol gyda y gorchwyl diddiwedd sydd genyf o ysgrifenu, &c. sydd yn un achos o'r anhwyld; pan fyddaf allan ac mewn llafur corfforol yr wyf yn well. Aethum trwy ddiwrnod caled ddod; *society* a phregethu yn y boreu, pregeth yn y prydawn, pregeth y nos, gweini y sacrament i o bedwar i bum cant o bobl, a cherdded dros ddeng milltir ar y ddau droed; ac wedi y cwbl yr wyf yn o lew heddyw, ond yr iasau a enwais. Yn absennoldeb gŵr dyeithr y mae y gwaith yn drwm arnaf fi. Ac wedi y cwbl, y bobl, mae lle i ofni, yn ceintach o herwydd mana gwael y dyn cartrefol, a phaham na chaent ŵr dyeithr. O Moses, y mae gan ddynyn gwael cartrefol brofedigaethau a theimladau, nas gwyddoch chwi a'ch brodyr teithiol a doniol ddim byd am danynt. Wele, bŷm innau yn *wr dyeithr*, yr hyn sydd beth cynnalïaeth i mi heddyw. Byddai yn lles mawr i'm iechyd, pe gallwn roddi tro i rywle o'r fan hon, i newid awyr am bythefnos, pe byddai hyny i Lynlleifiad ystormalld, neu Gaerbawdref fyglyd. Ond i ba beth y siaradaf, nis gallaf fyned oddi yma tra parhau y tywydd teg, oblegid nid oes genym yr un gŵr dyeithr er wythnos i heddyw. Wele, llenwais fy llythyr âg ynfyrwydd am danaf fy hun. Cefais yr anrhydedd o ddarllen eich llythyr at yr eglwys i'r eglwys nos Sabboth: a da iawn ydoedd, a derbyniad da iawn a gafodd; ymdrechais fy ngoreu i wneyd cyfiawnder âg ef wrth ei ddarllen, er fy mod yn bur gryglyd, wedi bod yn bloeddio ac yn beichiaw trwy y dydd.

Weithian, fy anwyl frawd, pa fodd y mae arnoch yn bresennol?

Pa fodd y mae y progethu yn myned ymlaen yn awr ? A ydyw y dyn bach mawr yn gwaeddi fel cynt, pan gaffo ei hun ar ben Calfaria, neu ar uchelfanau mynydd Sion ? Wele, yn wir, gwaeddedd a'i holl nerth pan ar y manau nefol hyny, tra y gallo waeddi ; mae yr hen Iago druan (gwaeddw'r o'i gôf gynt) wedi myned i fethu gwaeddi bron, gan hen besychu cas sydd yn ei dagu pan yr ewyllysio ac y dechreuo efe waeddi. Gobeithiwyf fod Moesen o hyd yn Efenglydd trwyadl, cywir, ac iachus ; yr hen bethau Moses bach, a glywsach gan eich tadau anwyl, ac ni i'w pethau newyddion, sydd yn werth eu gwaeddi uwch ben torfeydd o bechaduriaid, i.e., ac o saint hefyd, pa le bynag yr eloch. Dywedwch wrth Dduw yn aml ar eich gliniau yn y dirgel, "Pa beth a waeddaf ?" Ac wedi i chwi gael y pethau, gwaeddwch hwy ; a Duw a'ch llwyddo. Pa bryd y cair chwi i waeddi ar gysgaduriaid Llundain eto ? Byddai yn dda iawn genyf fi a phawb eraill yma eich clywed am un tymmor eto, cyn fy myned i ddystawrwydd ac anghof y beid ; ond nis gwn a gaf fi hyny ni peidio. * * *

Nid oes yma ddim newydd yn y byd i'w ddanfôn atoch ; a marwaid a thrymaidd yw y gwaith yn ein plith, ychydig i'w'n yn cael eu geni yn Sion, aml un yn ein gadael, a mwy trwy ieuo yn anghymharus na thrwy ddim arall : tra y mae rhai o honom a'u holl fryd yn rhoi topyn Dirwest mewn un bwlch, mae y cythraul yn llusgo dynion allan trwy y bwlch arall a enwais. Nid da bod rhyw un peth yn peri esgeuluso pob peth arall ; yr oeid gwylwyr wrth holl byrth y deml gynt, y naill fel y llall. Bydded felly, anwyl frawd. Ond ni phoenaf mo honoch yn ychwaneg. Yr Arglwydd a'ch bendithio yn eich cawell a'ch toes, yn eich teulu, yn eich enaid, ac yn eich gweini togaeth, medd

Yr eiddoch yn wir ddiffuant,

JAMES HUGHES.

Greddf hynod.

Un o'r esiamplau mwyaf hynod o wybodaeth reddfol mewn adar, a aml adroddwyd gan fy nhaid, yr hwn oedd ei hun yn llygad-dyst o'r ffaith. Un diwrnod yn yr haf, denwyd ef i'r drws gan ryw lais main a thrallodedig, yn arwyddo caledi a braw. Aderyn a adeiladasai ei nyth mewn coeden yn agos i'r drws a redai yn ol ac ymlaen gyda'r buandra mwyaf, a chan dywallt allan gwynfanau wylofus yn ei fynediad. Yr oedd efe ar y cyntaf yn methu deall yr achos o'i gyffroad dyeithr, ond yn fuan y cafodd y dirgelwch ei amlygu trwy weled neidr yn dringo yn araf ar hyd y pren.

Y fam drallodedig yn y cyfamser a barhaai yn ei symudiadau cyflym a'i hysgrechiadau : yr oedd yn ei chanfod yn myned ac yn dychwelyd yn barhaus, gan ddwyn rhywbeth yn ei chylfin o ryw goeden benodol, sef onen wen. Y neidr a ddirwynai i fynu, ond mor fuan ag y daeth ei phen yn agos i'r nyth, ei throellau i ddad-dorchai, ac yn ebrwydd y syrthiodd i'r llawr yn hollol farw. Fy

nhaid a seliodd ei marwolaeth trwy dori ei phen, ac yna fe ddringodd y pren i ymchwilio i'r dirgelwch. Y nyth glyd oedd lawn o wyau, ac wedi ei gorchuddio â dail onen wen. Yr oedd yr aderyn bychan yn gwybod, os nad ydyw ein darllenwyr yn gwybod, fod cyffyrddiad â'r onen wen yn farwol i neidr. Nid coelgrefydd wag yw hyn, ond gwirionedd diysgog yn hanesiaeth anianyddol. Mae'r Indiaid yn wybyddus o hono, ac maent yn plethu taleithau o ddail yr onen wen oddeutu eu fferau fel noddod rhag y neidr gynffondrwrst (*rattle-snake*). Mae y caethion yn aml yn cymeryd yr un rhag-ofal, pan byddont yn teithio trwy siglenydd a choedwigoedd.

Ni chlywais erioe i unrhyw eglurhad ar yr effaith a gynnyrchir gan yr onen wen, ond yr wyf yn gwybod fod y rhai sy'n sefydlu yn yr anialwch yn hoffi cael y coed hyn oddeutu eu tai, gan eu bod yn argyhoeddedig, na fydd yr un neidr yn ewyllysgar i nesau atynt. Pan y cyffyrddir â hi â'r cangau, dywedir yr â yn syth trwy ddwfn ddirgryniadau; yn mhen ychydig, dadebra eilwaith, ond bydd yn bur sal am beth amser.—*Mrs. Child.*

Muckle Kate.

YN Lochcarron, tref yn swydd Ross, yn ucheldiroedd Ysgotland, yr oedd yn byw amryw o flyneddau yn ol, hen ddynes hynod o annuwiol, yr hon o herwydd ei maintioli corfforol a adnabyddid wrth yr enw "Muckle Kate." Yr oedd mor annuwiol fel y tybil hi yn euog o droseddu pob gorchymyn, oddigerth "Na ladd." Ni ddeuai byth i'r eglwys, a methai pob moddion a arferid i'r dyben hwnw; ofer oedd ei chymhell drwy erfyniadau, dagrau, ac ymweliadau beunyddiol; ymgaledai yn eu herbyn oll. O'r diwedd, penderfynodd Mr. Lauchlan, offeiriad y plwyf, gwr ag y mae ei goffadwriaeth yn para hyd heddyw fel gweinidog duwiol a thra defnyddiol, arferyd y dull canlynol o geisio ei hennill.—Yr oedd yn beth arferedig gan drigolion yr Ucheldiroedd yn y ganrif ddiweddaf, o ymgynnull ynghyd yn nheiau eu gilydd, i ganu hen erddyganau Gaelaidd, aci adrodd hanesion traddodiadol y lle. Gwyddai Mr. Lauchlan fod Kate yn arferol o gyrchu i'r cynnulliadau hyn gyda holl awydd hen chwedleuwraig; gan hyny, cyfansoddodd gan, yn yr hon y darluniai ac y ffreyllai yn llymdost ei beiau adnabyddus. Rhoddodd hi i'w chanu gan rai pobl ieuainc ag oedd yn arfer cydgyrchu â Kate i'r cyfarfodydd hyn. Gall hyn ymddangos yn ffordd bur ryfedd er ennill enaid, ond eto yr oedd yn llwyddiannus. Tarawyd yr hen wraig â syndod—cyrhaeddodd y saeth ei chydwybod, ac erbyn hyn yr oedd ei hargyhoeddiad gymaint a'i chaledrwydd blaenorol. Yr oedd ymddangosiad oer a llwm cymydogaeth Lochcarron mewn cydnaws hynod a phrudd-der ei theimladau. Treuliai y rhan fwyaf o'i hamser mewn lleoedd anial, gan geisio lle i wyllo; ac aml y clywid swn ei dolefain, am oriau ynghyd, gan breswylwyr o ddrwydded unigol oddiamgylch. Yr oedd prawf maith a thanlyd i'w haros. Er mor ddwfn ei hargyhoeddiad, ymddangosai fel pe nas llonyddai yn dragywydd; bu ei meddwl yn cael ei ddirboeni

am wythnosau, a misoedd, ie blyneddau. Yr oedd hyn yn rhyfedd, wrth ystyried ei bod wedi bod dros bedwar-ugain mlynedd yn byw mewn pechod, ac yn ymgaledu o hyd rhag y gwirionedd. Ond nid hyn oedd y cwbl. Cymaint oedd ei galar, fel ag y *wylodd ei hunan yn ddall*, ie, yn *kolloll ddall*! Fel ag yr oedd un gweinidog yn rhodio gyda Mr. Lauchlan ar hyd rhyw gymoedd, clywid dynes yn gwaeddi mewn mawr boen meddwl. "Ust!" meddai y gweinidog, "a glywch chwi y waedd yna? Beth ydyw?" Gwyddai Mr. Lauchlan yn dda beth oedd, ac atebai, "Peidiwch gofalu, fe gostiodd y ddynes yna lawer deigryn; gadawer iddi wyle trosti ei hunan yn awr." Daliodd ei lygad arni, pa fodd bynag, o hyny allan, a bu iddi fel tad mewn ystyr dymmorol ac ysbrydol.

Yn un o'i hymweliadau a chegin y persondy, tra yr oedd yn aros cael ymddyddan â'i gweinidog, dywedir ddarvoud i'w sylw gael ei dynu gan sŵn haid o hwyaid ieuainc, y rhai oeddynt yn dynesu at y fan lle yr oedd yn eistedd, ac heb dybio fod neb yn bresennol gyda hi, hi a dorodd allan i ddywedyd, "O druan bach! yr ydych chi yn greaduriaid dedwydd, dedwydd,—ni chroeshoeliasoch chi Waredwr fel y gwneuthum i: da fuasai i Muckle Kate fod yn hwyaden fel chi; canys ni fuasai ganddi un pechod i ateb drosto, un pechod, un pechod!" Er y dichon y geiriau hyn ymddangos yn ddisylwedd, y maent yn ddarluniad o deimladau llawer un, y rhai fel Kate, a ewyllysient fod yn gi neu gareg, fel na byddai un pechod iddynt ateb drosto. Yn y drydedd flwyddyn wedi ei hargyhoeddiad, yr oedd Mr. Lauchlan yn dra awyddus am iddi gael cyfranogi o Swper yr Arglwydd, ac a'i taer gymhellodd i hyny; ond ni wnai er dim gydsynio. "Y hi, nesu at y bwrdd sanctaidd hwnw! Y hi, yr hon yr oedd ei breichiau wedi eu trochi hyd at yr ysgwyddau mewn gwaed Gwaredwr! Buasai ei phresennoldeb yn halogi yr orlinhad fendigedig, ac yn ddigon i lygru yr holl gynnuileidfa! Na, na, ni eisteddai hi byth wrth y bwrdd; nid oedd y cymundeb iddi hi!" Ond, pa fodd bynag, yr oedd gobeithion y gweinidog i'w cyflawni mewn modd na ddysgwylodd efe erioed am dano.

Daeth y Sabboth, nesäodd amser y cyfarfod, ond yr oedd Kate yn parhau yn ddiysgog yn ei phenderfyniad. Cyfrenid yr ordinhad, fel y mae yn arferol ar y fath achlysur, yn yr awyr agored, yn nghanol brynau gwylltion Lochcarron. Yr oedd yr ordinhad wedi ei gweinyddu, a'r elfenau wedi eu symud ymaith, a'r gweinidog wedi dychwelyd o'r babell, ac ar ddechreu ei anerchiad diweddaf, pan y clywid gwaedd o anobaith mewn rhan bellenig o'r gynnullidfa, yr hon a atebid gan y creigiau cylchynol. Llais Muckle Kate oedd, yr hon a dybiodd fod pob peth drosodd, a'r cyfleusdra wedi ei golli am byth. Synwyd y dyrfa, neidiodd cannoedd ar eu traed, gan edrych yn awyddus tua'r fan a'r lle y daeth y llef: nid felly y gweinidog; yr oedd Mr. Lauchlan yn adnabod y llais yna, a gwyddai yn dda yr achos o hono. Heb ofyn gair, daeth i lawr o'r babell at y fan lle yr oedd Kate, a chan ei chymeryd erbyn ei llaw, fe'i harweiniodd drwy y dorf synedig at fwrdd y cymun, ac a'i rhoes i eistedd ei hun yn un pen iddo, ac a archodd ddwyn yn ol yr elfenau,

ac yno yr eisteidai Kate ddall ei hun yn unig, yn nghanol miloedd, yn cyfranogi o'r elfenau.

Dewisodd Mr Lauchlan y geiriau hyn fel testun ei anerchiad, "Ni adewir ew'n yn ol:" *Exod. x. 26* Ei bwn oedd fod pawb ar a oedd wedi eu rhoddi mewn cefammod gan y Tad i'r Mab, mor ddiogel a pho baent eisoes yn y nefoedd, ac na chyfrgollir un enaid—na wneir, dim cymaint a Muckle Kate." Adnabyddid y gwasanaeth rhyfedd hwn with yr enw "Cymun-fwrdd Muckle Kate." a dywedir ddarfod i ddim llai na *dau cant* o eneidiau gael eu deffroi i ofal am fater eu henaid drwy yr un anerchiad yma, yr hwn, mewn llawer o honnnt, a addfedodd i dduwiol eb dwys a gwirioneddol. Bu Muckle Kate fyw tua thair blynedd ar ol ei chymundeb cyntaf, yn feddiannol ar "y tangnefedd svdd uwchlau pob deall." Bu farw yn fuddugoliaethus—Crist oedd oll yn oll. A thri yr oedd eto yn sefyll ar drothwy tragwyddol ogoniant, cyn cau o'r porth yn hollol ar ei henaid prynedig, clywid ei thafod bloesg yn gwaeddi, fel ei hymgaïs ymadawol o blaid Crist, "Dywedwch, dywedwch i eraill ddarfod i mi ei gael Ef!"

Yr enwog Porson.

Yn oedd Porson unwaith yn ymdeithio mewn llog-gerbyd, pan yr oedd efrydydd ieuanc newydd ddyfod o Rydychain yn difyru y boneddigesau ag amrywiath o siarad, ac ymhlith pethau eraill, a dyfyniad, fel y dywedai, o Sophocles, hen awdur. Dyfyniad Groeg, a hyny mewn cerbyd hefyd! a ddeffrodd ein cadeirtraw (*professor*) o hanner cwsig, mewn congl ddirgei yn y cerbyd; gan ysgwyd ei glustiau, a rhwbio ei lygaid, dywedodd, "Yr wyf yn meddwl, foneddwr ieuanc, eich bod newydd ein ffafrio a dyfyniad o Sophocles: nid wyf yn dygwydd ei gofio." "O! syr," meddai ein hwmffrostiwr ieuanc, "mae y dyfyniad air am air fel yr adroddais ef, ac yn Sophocles hefyd: yr wyf yn tybied fod yspaid o amser er pan y daethoch o'r athrofa." Y cadeirtraw, gan roddi ei law yn ei gôb uchaf, a chymeryd allan argraffiad llogell bychan o Sophocles, a ofynodd iddo yn ddystaw a fyddai cystal a dangos iddo yr ymadrodd dan sylw yn y llyfr bychan hwn. Wedi iddo chwilio y dalenau am beth awser, fe atebodd, "Ar ail feddwl yr wyf yn cofio mai yn Euripides y mae." "Hwyrach ynte, syr," meddai'r cadeirtraw, gan roddi ei law yn ei logell eto, ac yn estyn iddo argraffiad tebyg o Euripides, "hwyrach, y byddach cystal a'i gael ef i mi yn y llyfr bychan hwn." Yna y trodd yr efrydydd eto at ei orchwyl, ond gyda dim mwy o lwyddiant, gan fwnghial, pa fodd bynag, wrtho ei hun, "Byth o'r fan yma, os dyfynaf Roeg mewn cerbyd eto." Yr oedd cilchwerthiniad y boneddigesau yn hysbysu iddo fyned i ddyrysni o'r diwedd. "Bobl bach, mor ddwi ydwyf! yr wyf yn cofio yn berffaith mai yn Æschylus y mae." Y cadeirtraw a drodd drachefn i'w logell anhysbyddadwy, ac yr oedd yn estyn Æschylus, pan y crochwaeddodd yr efrydydd synedig, "Attaliwch y cerbyd!

Holo! cerbydwr, gollyngwch fi allan, mae yma ddyn a holl lyfrgell Bodleian (un o'r llyfrgelloedd mwyaf yn y deyrnas) yn ei logell. Gollyngwch fi allan, naill ai Porson yw neu'r cythraul!"

Y Pab.

Nid ydym yn deall fod Ewrop yn gyffredinol wedi amlygu y fath gyflwr o derfysg, anhrefn, ddrwsch, a gwendid, er ymddattodiad yr Ymherodraeth Orllewinol, a'r adeg bresennol. Y mae yn wir nad yw y parthau deheuol a gogleddol, sef Yspain a Scandinavia, ond wedi eu cynhyrfu yn ysgafn, hyd yn iawn, gan y ddaeargryn; ond y mae holl deyrnasoedd canolbarth Ewrop "yn ymdroi ac yn ymsymud fel meddwyn, a'u holl ddoethineb wedi gallu." Y mae hyd yn nod y pab yn siglo, y mae ei asael yn meddyliau y cyffredin yn Itali wedi ei golli. Nid oes llawer er pan ddwywedwyd yn Florence fod y Pab Pius, wrth glywed y newyddion o Milan, "yn wyllo yn chwerw dost."

Ar y ffaith hon y mae "*Il popolaire*," cychgrawn o Florence, mewn erthygl a ailargraffwyd yn ddiweddar, ac a ddosbarthwyd wrth y miloedd yn Tuscany a Lombardy, yn sylwi fel hyn:—

Y mae y pab yn wyllo! Wyla! y drwg gynghoredig archoffeiriad, wyla am dy ogoniant diflunedig, a gyrhaeddwyd am bris mor isel, ac a gollwyd trwy aberth mor ddrudawr o waed dynion, y rhai a addolasant ddyn gwag—delw o glai—cysgod o ddyn!

Wyla bab! wyla yn herwydd y cenedloedd a fradychaist—yn herwydd tynged Itali, yr hon nad allodd dy feddwl ofnog, llwfr, gorwael, ei chrafangu,—yn ymgysgodi o dan fantell grefyddol, yr hon y gallasech chwi ei holrhain i'w ffynnonell bur; ond yn y gwrthwyneb, yn ol hen arferiad dy hynafiaid, yr wyt yn ychwanegu ati dy gyfran dy hun o warth a llygredig-eth.

Wyla, O bab! Tydi anghrist byw, breninol—wyla dros dy anwyl gariadus Allmaenaid, a chwyrndaf at benau eu lleiddiaid ger bron Milan falch, a Bologne anorchfygedig, chwyrndaf dy daranfolltau; nid oes ganddynt na phwysau na min!

Y mae y pab yn wyllo! Wyla, O *Iarll Mastai*! Wyla, am nad yw y rhagluniaeth y ymddiriedaist ynddi yn caniatáu y canlyniaidau yr amcanwyd yn nhynged Itali! O herwydd y mae yn eglur nad yw y rhagluniaeth i'r hon y traddodaist ti dy bobl, yn arwyddo diu mwy na'th hen gynghreirydd, yr ymherodraeth—y barhaus atteg anffyddlon o Babaeth Simonaidd.

Oni ddarfu i ti ddiorseddu y Tragwyddol, a gosod yn ei le y Forwyn, a'r rhai penaf o'r apostolion yn lle gweinidogion cyfrifol! Oni thraddodaist ti warchodaeth Rhufein i'r rhai hyn yn hytrach nag iddo Ef, gan obeithio, efallai, y byddai y llywyddiaeth ragddar-bodawl hon yn y nef, fel y cyfryw ar y ddaear, yn wanach, ac yn llai gwyliadwrus na'r eiddo Duw y dial, y Duw ofnadwy, yr hwn sydd yn amddiffynwr i'r bobloedd, fel ag yr wyt tithau i freninoedd!

Wyla, wyla, O dad! nid mwyach sanctaidd. Wyla, o herwydd fod dy drefniadau i ymattal rhag ymladd wedi cael eu trin fel anadl ysgafn, ac fel yr awel wag. Y mae dy drefniadau o ufudd-dod dall i'r cynghreiriau gyda gelynuion Itali, wedi diweddu yn nyfnder-oedd dystaw ac anffodus Vatican. Wyla, ti anwylddwn Loyola! o herwydd os syrth, hyd yn nod canlynwyr rhyddid, drwy y cleddyf Allmaenaidd, ni chaiff canlynwyr Ignatius ddianc yn ddigerydd.

Wyla bab! wyla ddagrau llosgedig uwch ben y beddrod a gloddiaist i ti dy hun! Wyla, o herwydd fe fydd Itali eto yn ffaith fawr a gogoneddus, tra yr â y babaeth yn enw drewedig. Wyla, canys tra y mae Itali yn cyfodi yn fwy prydferth oddiwrth y pawl, i'r hon y condemniaist hi, y babaeth a sudda i lygriad a darfodiad yn nghanol bloeddiadau gorfoleddus cenedloedd rhyddion!

*Anerch at Athrawon a deiliaid yr Ysgol Sabbbothol perthynol
i bob enwad a phlaid o grefyddwyr trwy Gymru.*

ANWYL FRODYR A CHYFEILLION,

Yr wyf wedi teimlo awydd cryf ar fy meddwl i'ch cyfarch yn serchog, ar ddechreu blwyddyn newydd, a dyrchafu fy llais fel udgorn (pe gallwn), o Gaergybi i Gaerdydd, i'ch taer gymhell i ymuno â'n gilydd, fel cynghrair banerog, i ddyfod allan i'r maes mewn llawn arfogaeth, yn enw Arglwydd Dduw byddinoedd Israel, am y flwyddyn 1849, i bleidio ein chwaer ieuanc, y Gymdeithas Ddirwestol; oblegid yr wyf yn canfod, er's tro bellach, fod ei byddinoedd mewn amryw barthau o'n gwlad wedi eu gwasgaru, ac wedi llaesu dwylaw, ac amryw o honynt yn hynod ddiffygiol a digalon wrth weled cymaint yn troi eu cefnau yn nydd y frwydr: ac y mae y gelynuion yn dechreu ymfrostio mai hwy sydd yn ennill tir, ac yn sicr o'r fuddygoliaeth, a'u bod yn dechreu cymeryd ieuencyd y wlad wrth y degau, ac y cymerant flodau ein cenedl eto yn garcharorion, y rhwygant furiau Sion yn adwyau cydwastad â'r llawr, y deuant i mewn fel afon, ac y cwympant wyr mawr eto yn Israel, ac y tynant gedyrn o'u heisteddfan. Wele, fy anwyl frodyr a chyfeillion, nid yw yr ymfrost ofnadwy hon yn hollol ddisail ganddynt, tra y parhao y fath ddiffaterwch, a'r cysgadurwydd sydd yn ein gwlad, a'r diystyrwch ag sydd yn cael ei ddangos gan lawer y dyldiau enbyd hyn tuag at yr achos dirwestol, fel nad oes braidd un cyfarfod yn cael ei gynnal mewn blwyddyn, mewn rhai ardaloedd; a'r lle y mae y cyfarfodydd hyn yn cael eu cynnal, y mae amryw o'r rhai a welwyd bron ar y blaen gyda hwynt, ac a ddylai fod felly eto, yn eu hesgeuluso yn hollol, a thrwy hyny yn achlysur i eraill eu hefelychu, ac o'r diwedd i ddychwelyd at eu hen arferion, ie, aml un o ieuencyd prydferth ein gwlad, a olchwyd yn hardd oddiallan gan ddirwest, a welwyd yn dychwelyd fel y ci at ei chwydfa, a'r hwch wedi ei golchi i'w hymdreiglfa yn y dom!

Y mae ffrydiau y gwlybyroedd meddwol yn dechreu chwyddo dros eu glanau, ac y maent yn dechreu ysgubo ymaith rai o'n brodyr a'n cyfeillion o wersyll y saint yn barod: ac O! gynnifer o ddeiliaid

yr Ysgolion Sabbothol sydd yn cael eu cymeryd ymaith gyda'r lli, o'r naill gŵr i'n tayloras i'r llall, nes disgyn dros glogwyni rhyfyg i'r carcharau, i'r gwallgofdai, a phob math o drueni yn y bywyd hwn; ac O! gymaint o honynt sydd yn disgyn bob blwyddyn dros y geulan i'r pŵll diwaelod, y llyn sydd yn llosgi o dân a brwmstan. Wele, pwy gan hyny a gyfyd gyda ni yn eibyn y rhai drygionus, ac i waredu y rhai a lusgir i angu? Ai difater genym eu colli hwynt, ac ar ein llaw eu gwaredu? Nid oes dim a ddyfeisiodd y gelyn erioed yn gwrthdaro cymaint yn erbyn llwyddiant yr Ysgol Sabbothol, ac yn gwrthweithio llafur ac ymdrechiau ffyddlawn ei hathrawon, ag yw yr ymarferiad a'r gwlybyroedd meddwol. Y mae yr hanesion canlynol yn profi hyn yn amlwg. Dywed Mr. Smithies, iddo ymweled yn ddiweddar a charchar (*York Castle*), ac yn un o'i gelloedd, "cyfarfum," medd efe, "a 14 o ddrwg-weithredwyr condemniedig, a'r rhan fwyaf o honynt dan ugain oed; ac wrth eu holi, er fy mawr syndod, canfam fod 13 o'r 14 yn ysgolëigion yr Ysgol Sabbothol, ac adddefodd 10 o honynt iddynt gyflawni y troseddau a'u dygodd yno dan effeithiau y gwlybyroedd meddwol." Effeithiodd hyn yn ddwys ar fy meddwl, fel ysgrifenydd yr Ysgol Sabbothol, i ystyried ei bod yn ddyledswydd arbenig arnaf gymhell yn daer ar yr ieuentyd i fabwysiadu yr egwyddor ddirwestol. Fe ddywed Mr. Thomas Cramp, arolygwr Ysgol Sabbothol capel Sion, East Grimstead, ei fod wedi bod yn dysgu dosbarth Biblau am bymtheng mlynedd, ei fod wedi gwneuthur ymchwiliad i ymarferiadau 46 a fu dan addysg ganddo yn nghorff hyny o amser, ac a oeddynt wedi ymadael âg ef, gyda golwg ar gymedroldeb, yn y saith mlynedd gynt, a chefais eu bod fel y canlyn:—

13 yn feddwon.

9 yn feddwon achlysurol (neu yn meddwi ar achlysuron).

19 yn meddu cymeriad sobr.

5 yn anadnabyddus.

Gwnaeth yr un gwr ymholiad drachefn yn mhen y saith mlynedd, sef y flwyddyn 1847, a chafodd ef fel y canlyn:—

10 yn feddwon.

5 yn feddwon achlysurol.

17 o gymeriad sobr.

7 wedi marw.

7 yn anadnabyddus.

Ac o'r saith a fuont feirw, y mae pump wedi meirw trwy yfed yn anghymedrol, ac o'r pump hyn yr oedd dau frawd, y rhai a fuont feirw yn y *poorhouse*; a'r ieuangaf, yr hwn a fu y bachgen mwyaf gobeithiol yr olwg arno o neb yn yr ysgol, a ddybenodd ei oes trwy ymgrogi!

Y mae Mr. Smith, llywodraethwr cyfrifol carchar Edinburgh, yn hysbysu fod, o'r 171 carcharorion ieuaine, y bu ef yn edrychi mewn i'w bachos, fod 121 wedi bod yn perthyn i'r Ysgol Sabbothol. Mewn adroddiad diweddar a ddarllenwyd ger bron cyfarfod perthynol i Gymdeithas Ddirwestol Ysgol Sabbothol Pilkington, gerllaw Manchester, hysbysir fod un o'r cyfeisteddwy, er mwyn cael gwybod pa gan belled yr oedd anghymedroldeb yn myned ymlaen yn mys g deiliaid yr Ysgol Sabbothol, wedi gwneuthur ymchwiliad i

wyth dosbarth Biblaidd, yn cynnwys oll 81 o fechgyn, a chafodd allan fod un o bob tri o honynt wedi bod yn feddw. Hysbysir i ni o le arall, am 100 oedd wedi bod yn perthyn i Ysgol Sabbothol, a'u bod wedi cael allan hanes cywir am 65 o honynt, ac o'r nifer hynny fod 38 yn feddlwon sefydlog, a bod 5 wedi eu halltudio o honynt, a bod 1 wedi lladd ei fam, a'r lleill yn feddwon ar achlysuron, a dim ond 2 o'r nifer a nodwyd wedi ymuno âg eglwys Dduw! Mewn pentref arall, pum milltir o Lundain, lle y mae Ysgol Sabbothol yn cynnwys 130, y mae 71 o honynt yn feddwon cyhoeddus, a dim ond 7 yn byw yn ddirwestol. Ond heblaw fod meddwdod yn llygru deiliaid yr Ysgol Sabbothol i raddau dychrynlyd trwy ein teyrnas, beth am y miloedd, anwyl frodyr, sydd yn cael eu cadw yn hollol o'r Ysgolion Sabbothol o herwydd meddwdod eu rhieni? Hysbysir i ni fed yn nghymydogaeith Llundain yn unig, ddim llai na 30,000 o'r crwydriaid truenus hyn, yn cael eu dwyn i fynu o'u mebyd mewn amddifadrwydd hollol o bob manteision crefyddol, a'u harfer i gardota, lladrata, a'u dysgu i gyflawni pob math o ddrygau; ac y mae y rhai hyn, fel y tyfont i oedran, yn debyg o gynnyrchu miloedd eto o rai cyffelyb iddynt eu hunain, oddieithr iddynt gael eu dwyn dan iau y Gymdeithas Ddirwestol, a'u hymgeleddu a'u hyfforddi ganddi yn mhen eu ffydd.

Wele, fy anwyl frodyr, a'm cyfeillion, onid yw hyn, ynghyd â llawer yn ychwaneg o anghreiffiau a ellid nodi, yn galw yn uchel arnom i gydymarfogi, fel athrawon a deiliaid yr Ysgolion Sabbothol, ac ymgynghreirio fel un fyddin fawr, a dyfod a'n lluoedd allan i'r maes, yn bleidwyr calonog i ddirwest, yn erbyn byddinoedd estronol, creulawn, a dinystriol y gwlybyroedd meddwol? Y mae cynhyrfiad ardderchog at hyn wedi cymeryd lle ymhlith athrawon yr Ysgol Sabbothol yn Lloegr. Cyfarfu cannoedd o honynt ychydig amser yn ol yn Newcastle-upon-Tyne, a chynnaliasant gyfarfodydd ar yr achos am dri diwrnod, i ystyried pa fodd i gael hyn i ben, sef i gael athrawon a deiliaid yr Ysgolion Sabbothol i fabwysiadu yr egwyddor ddirwestol. Yr athrawon ymgynnulledig ar yr achos hwn oeddynt yn cynnrychioli 12,000 o ddeiliaid yr Ysgol Sabbothol, a diammhau yr etyb y cyfarfod hwn ddybenion gogoneddus, ac y bydd yn foddion i ychwanegu myrddiynau o ddeiliaid ein hysgolion trwy Loegr ac Ysgotland at fyddin dirwest. Y mae y tân sanctaidd hwn wedi ennyn yn barod mewn lliaws o fanau, a channoedd o'r ieuenctyd wedi ardstio.

Wele, fy mrodyr, a gaiff y Saeson a'r Ysgotiaid ddeffroi, paratoi eu byddinoedd, a dyfod i'r maes, a ninnau yn cysgu? Na ato Duw; ond deunw allan gyda hwynt fel un gwr, yn gynorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y cedyrn. Y mae genym bob calondid i ddyfod allan yn wrol ac egniol, y dyddiau hyn; y mae nynyddoedd o rwystrau oedd ar ffordd llwyddiant gwaith ac achos Mab Duw, yn cael eu treiglo megys i ganol y môr, a theyrnas y bwystfil yn crynu o'i sylfeini. Wele pan glywech drwst yn mrig y morwydd, ymegnia. Y mae rhyw drwst newydd hefyd i'w glywed mewn rhai o'n trefydd a'n cymydogaeithau yn

Nghymru gyda 'r achos Dirwestol y tymmor hwn, rhagor a glywyd er's rhai blyneddau : a mwy na hyny, y mae mwy o arwyddion achub mewn rhai ardaloedd y dyddiau hyn nag a welwyd ers amser maith, fel y mae ugeiniau wedi cael eu chwanegu at yr eglwysi mewn ychydig wythnosau ; bydded i ni gan hyny ymegnio i barotoi ffordd yr Arglwydd, ac unioni llwybr ein Duw ni yn y diffeithwch. Beth pe ceid holl athrawon yr Ysgolion Sabbothol trwy y deyrnas, sef dau cant a hanner o filoedd, ynghyda 'r ddwy filiwn o ysgolëigion sydd o dan eu gofal, i'r maes yn ffyddlawn o blaid dirwest am un fwyddyn, dan faner Tywysog llu yr Arglwydd ; byddai ein harfau yn nerthol trwy Dduw i fwrw holl gestyll y fasnach feddwol i'r llawr. Yr wyf yn cofio yn dda am fuddygoliaethau enwog yr Ysgol Sabbothol er's hanner can' mlynedd yn ol, ar brif lygredigaethau yr oes, megys chwareu ceulys, a chicio y bel droed ar y Sabbothau ; y lliaws gwylmabsantau. Hi a ddyrnodd y mynyddoedd criog hyn fel mwlwg i'r llawr, a diammheu genyf os daw hi a'i byddinoedd eto yn ffyddlawn i'r maes, yn erbyn prif lygredigaeth yr oes hon, y gallir dyweyd am dano, "Pwy wyt ti, y mynydd mawr ; ger bron Zorobabel y byddi yn wastadeidd."

Fy anwyl gariadus frodyr, a chyfeillion oll, myfi a fum ieuanc, ac yr ydwyf yn hen, ac yn ystyried hon megys blwyddyn y *Jubili*, er pan yr ymunais â byddin yr Ysgol Sabbothol, ac y mae eiddigedd ar fy nghalon gael un trwydr egniol, nes ennill un o'r buddygoliaethau mwyaf enwog a gafwyd yn ein hoes, ar brif orthrymwr ein cenedl, a'r rhwystr penaf ar ffordd llwyddiant yr efengyl yn ein gwlad.

Yr wyf yn credu yn hollol pe yr ymosodem yn ffyddlawn ac egniol, fel hyn, ac ymdrechgu mewn modd hynaws, addfwyn ac amyneddgar, i gael yr holl athrawon yn ddirwestwyr, ac iddynt hwythau yr un modd, gael eu holl ysgolëigion i fabwysiadu yr un egwyddor, a'n gweddi ar Dduw am ei wyneb gyda ni, y llwyddem yn fuan i gael pen yr henelyn sydd yn gwaradwyddo byddinoedd y Duw byw i'r lawr, ac y gwasgerid yr hen Philistiaid eraill o bechodau, sydd yn ei ddilyn : ac yn y canlyniad y caem weled tyrfaeodd mawrion a'u hwynebau tua Sion, nes byddai yr un yn fil, a'r wael yn genedl gref : ac y caem eto glywed sain can a moliant yn ein gwlad, megys yn y dyddiau gynt, nid yn unig am i Ddirwest ei golchi a'i glanhau megys i bureiddiad y cnawd, a'i dwyn i'w dillad a'i hiawn bwyll : ond yn henaf am waed y groes sydd yn glanhau oddiwrth bob pechod, ac am gael ein gwisgo a newid dillad, a chael y wisg oreu yn lle y bratiau hudron. Iddo Ef, y hwn a'n carodd ni, ac a'n golchodd oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun ; Iddo ef y byddo y gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

ATHRAW.

Cynghor Iachusol.

GWESEID yr hyglod Dr. Darwin gymaint gan argyhoeddiad o'r anghenrheidrwydd am awyr dda, fel, gan ei fod yn dra phoblogaidd

yn nhref Derby, unwaith ar ddiwrnod marchnad, esgynai i ben twrnel (*tub*) a chyfarchai y dorf a'i gwrandawai fel hyn :—"Chwi wŷr Derby, gyd-ddinasyddion, gwrandewch arnaf! Gwn eich bod yn grefftwyr colfydd a diwyd. Trwy eich ymdrechiadau yr ydych yn ennill i chwi eich hunain a'ch teuluoedd anghenrheidiau bywyd; ond os collwch eich iechyd, rhaid i'r gallu o fod o ddefnydd iddynt ddarfod. Yr ydych oll yn gwybod y gwirionedd hwn; ond mae arnaf ofn fod rhai o honoch heb ddeall pa fodd y cynnelir iechyd mewn nerth: mae hyn, ynte, yn ymddibynu ar eich bod yn anadlu awyr lân, o herwydd, dinystrir purdeb yr awyr lle yr ymgasgl llawer ynghyd; mae y chwysdarth oddiwrth y corff yn ei lygru. Codwch ffenestri eich gweithdai yn agored, a chyn gynted ag y codwch, agorwch y ffenestri eich hun-dai. Byddwch yn sic y gwna esgeulusdod y cyngor hwn ddwyn clefydau arnoch eich hunain, a magu y *typhus fever* yn eich plith, yr hon nid yw ond enw arall am y dwymyn fraenol (*putrid fever*) yr hon a ysguba ymaith eich gwragedd a'ch plant. Gadewch i mi adrodd fy nghyngor difrifol unwaith eto—*agorwch eich ffenestri i ollwng i mewn yr awyr bur*, o leiaf unwaith yn y dydd. Cofiwch yr hyn wyf yn ei ddywedyd, yr wyf yn llefaru yn awr heb wob, ac ni allaf gael un elw arall ond eich lles oddiwrth fy nghyngor."

Cwyn Joseph.

Yn nhymmôr gorhoenus fy ie'nctid,
Cyn ciliai plentyndra fy ngwedd,
Canlynaid fy mrodyr bradwus,
Yn serchus heb ddysgwyl ond hedd,
I feusydd bro Sicheu lle gwylient
Eu praid tra y porent heb fraw;
'Fi 'n ddiwyll, fel meddwl mown mehyd,
A mwyn fel yr ŵyn ger fy llaw.

Rhyw ddydd pan dan gysgod y pa'mwyd,
Mewn gweddi am nawdd Duw fy nhad,
Yn rhuthrawl fy mrodyr a'm dalient,
(Dychrynaf wrth gofio eu brâd);
I bydew oer erchyll y'm tasfwyd,
Yn rhys eu cefnigen a'u lliad,
I'w hattal 'doedd genyf ond dagrau,
Fy ie'nctid diniwed a'm gwrid.

Ond cyn i ffun einioes lwyr gilio,
Codasant fi eilwaith o'm cell,
I'm gwerthu yn gaethwas, a'm hymlid
O'm cartref, a'm ceraint yn mhell;
Tra bwrient fy ngwerth yn ddibryder,
Tra rhanent wael elw eu bai,
Gresynais—ystyriais fy rhiant,
Ow! cofiais y gofid a gai!

"Promised Land."

B'le mae nawr y proffwyd Daniel?
Fry yn y nefol fro,
Aeth heb frath, trwy ffau y llewod,
Fry i'r ddedwyddol fro.

B'le mae'r hynod sant Elias?
Fry yn y nefol fro,
Esgyn wnaeth mewn cerbyd tanllyd,
Fry i'r ddedwyddol fro.

B'le mae'r tri fu'n gwadu'r ddelw?
Fry yn y nefol fro,
Aethant drwy y ffwrnes fflamlyd,
Fry i'r ddedwyddol fro.

Caer——n.

B'le mae Apostolion Iesu?
Fry yn y nefol fro,
Hwy dreiddiasant drwy orthrymder
Fry i'r ddedwyddol fro.

Iesu'n awr sy'n eiriol drosom
Fry yn y nefol fro,
Dysgwyl'rym, ryw ddydd, ei ddilyn
Fry i'r ddedwyddol fro.

Yno mae holl lu'r Merthyri,
Fry yn y nefol fro,
Ninnau ganwn "Haleluia,"
Pan awn i'r nefol fro.

Cyf. C.

Y Bibl.

Bibl Sanctaidd! boed mewn bri!
Gwerthfawr ddawn y uaf i mi:
Dysgi im' am grëad dyn,
A dangosi im' fy llun:
Bibl Sanctaidd, boed mewn bri,
Gwerthfawr ddawn y nef i mi.

F' eiddo wyt,—cyfrwyddi'm traed,
Traethi'm rhwymau a'm rhyddhad
F' eiddo i ddangos cariad Crist,
A fy nol o'm pellder trist.
Bibl Sanctaidd, boed mewn bri,
Gwerthfawr ddawn y nef i mi.

D'weyd yr wyt am nefeodd wen,
Am y llid tu draw i'r llen;
A pha fodd trwy fywiol ffydd,
Caf orchfygu angeu prudd.
Bibl Sanctaidd, boed mewn bri,
Gwerthfawr ddawn y nef i mi.

Caer——n.

Cyf. C.

*Darllen mewn amser ac allan o amser.**HYNAWS OLYGWYR,*

WRTH deithio llawer hyd Gymru, a gweled nifer mawr o'i chynnull-eidfaeodd crefyddol, mae un peth wedi fy nharo yn fawr fel arwydd nad ydyw ysbryd darllen ac ymchwilio wedi cymeryd gafael ond mewn ychydig iawn eto o'n cydwladwyr; a hyny ydyw y niferoedd mawr fydd yn sefyll o gwmpas drysau y capelydd am chwarter neu hanner awr cyn dechreu y moddion, neu i aros y pregethwr. Onid gwell o lawer fyddai iddynt gario Bibl neu ryw lyfr crefyddol gyda hwynt, a myned i'r capel a darllen iddynt eu hunain, ac onid hyn a wnaent pe byddent wedi dsgu gwerthfawrogi amser, ac wedi meithrin ychydig o ysbryd darllen. Gwelir ambell un yn rhoi gwerth ar ychydig o fynyddau fel hyn; ond hyd eithaf fy sylwad i, y maent yn anaml iawn, ac wrth geisio galw i gof yr esiamplau o hyny a dynodd fy sylw mewn gwabanol fanau, nis gallaf gofio fy mod wedi sylwi fawr erioed ar ddyn ieuanc yn prynu yr amser yn y modd hyn.

Mae hyn yn ymddangos i mi fel prawf lled eglur, mai nid yn synych iawn y cyfarfyddir â'r dynion ieuaine hyny a all ddweyd, "Drylliwyd fy enaid gan awydd i'rh farnedigaethau bob amser," ac mai ychydig mewn cymhariaeth sydd wedi gweled cymaint o werth mewn amser, nes achub ei synyddau, ei adraniadau lleiaf, ei gornelau, meysys. Mae y bachgen neu y dyn sydd yn gosod gwerth ar amser, yn debyg i'r bobl sydd yn

chwilio am aur yn ngwaelod afonydd ac aberoedd Affrica, lle nad ydyw i'w gael ond mewn gronynau bychain yn gymysgedig â'r graian. Rhaid peidio diystyru y gronyn lleiaf, onidê ni chesallir byth gyfoeth. Os gwastraffa y bachgen chwarter awr, wrth fyned o'r tŷ i'r capel, neu wrth ddrws y capel, nid yw ar y ffordd i gasglu cyfoeth gwybodaeth. Onid wrth achub ychydig o fynyddau pan y ceir hwynt, ac nid wrth aros am awr, na hanner, na chwarter, ar eu hyd, y mae pawb sydd yn trysori doethineb a dëall, yn gwneyd. Ydwyf yr eiddoch,

P.

Y Banc Cynnilo.

MAE gan y Saeson lawer o achosion i fod yn ddiolchgar, yn gymaint nad oes yr un wlad mae'n debyg trwy'r byd, yn mha un y gall llaw-gelfyddydwr a llafurwyr ieuanc iach a diwyd ddyrchafu eu hunain i esmwythdra, ac mewn cymharïaeth i annibyniaeth a chysur, yn gynt nag yn Lloegr. Llauer o esiamplau mewn bywyd a ellid eu dwyn ymlaen yn brawf o hyn; eto efa lai yr atebir ein hamcan presennol yn well trwy osod ger bron helynt un, yr hwn, wedi colli ei dad a'i fam pan oedd yn ieuanc, oedd yn ddyledus am y ddysgeidiaeth a gyrhaeddodd i gymwynaswr. Yn yspaid ei brentisiaeth ni ennillodd fawr heblaw arferion o ddiwydrwydd. Yn yspaid saith mlynedd ei brentisiaeth, syrthiodd ei feistr o sefyllfa anrhydeddus i un dlawd a distadl; yr oedd hyny i'w briodoli i'w waith yn cymeryd y gwydriad, ac yna ddau, tri, pedwar ac felly yn ei flaen; nes o'r diwedd, trwy gamrau braidd anghanfyddadwy, yr esgeuluswyd ei gelfyddyd a'i deulu tra yr ymgysylltai ef a'i gyfeillion yn y dafarn. Ond na fydded i ni aros gyda'r darlun gresynol hwn. Ar ddiweddïad ei unfed-flwydd-ar-hugain, ymrwymodd ein bachgen amddifad mewn lle yn mha un yr oedd yn derbyn 15s. yr wythnos o gyflog; 8s. o ba rai a ddefnyddiai tuag at ymborth a llety, a 2s. tuag at ddillad ac ychydig olyfrau buddiol, er glaw i'r hyn a ddysgasai yn yr ysgol ddyddiol. Wedi ei rybuddio trwy siampl ei ddiweddar feistr, efe a ymgadwai rhag y dafarn, a thrwy ei ymddygiad sefydlog ennillodd yn fuan ymddiried ei feistr, yr hwn, yn niwedd y flwyddyn gyntaf, a gyfododd ei gyflog i 21s. yr wythnos. Tua diwedd yr ail flwyddyn yr oedd ganddo yn ei feiddiant dros 40p.; rhoddai yn nghadw yn yr ariandd 5s. yr wythnos yn rheolaidd y flwyddyn gyntaf, yr hyn a ddenai i 13p.; yn yr ail flwyddyn rhoddai yn ngadw 11s. yr wythnos, yr hyn oedd 28p. 12s. yn fwy. Nid oes anghenrheidrwydd arnom i'w ddilyn, gam a cham, yn ei yrfa sefydlog eto yn un gynnyddol. Yn awr y mae wedi bod am bedair-ar-bymtheg o flyneddau yn ei sefyllfa bresennol; y deg mlynedd diweddar, bu yn ben gweithiwr, â'i gyflog yn 30s yr wythnos. Deuddeng mlynedd yn ol ymbriododd â dynes ieuanc rinweddol; ac y mae ganddo yn awr chwech o blant. Mae y tŷ yn yr hwn y mae yn preswylu yn ei feddiant ef ei hun; yn gysylltiedig â'r tŷ y mae lard dda, ac ysnotyn prydferth a ffrwythlawn ydyw; y mae yn gwasanaethu fel lle rhagorol i'r plant i chwareu. Nid oedd gan y fam unrhyw waddol heblaw hi ei hunan. Mae yn wir, ei bod wedi bod yn gwasanaethu am rai blyneddau mewn teulu parchus, yn mha le yr oedd yn cael cyflog da; ond yr oedd yr hyn a allasai ei hebgor yn cael ei neillduo tuag at gynnalïaeth ei mam, yr hon oedd lesq, yr hon, wedi iddi briodi a ddjgwyd i dy ei gwr, yn mha le y mae prydnhawn ei hoes yn cael ei wneuthur yn gysurus. Pa fodd, meddych, y gallodd dyn tua deugain mlwydd oed, yr hwn na chafodd ddim i ymddibynu arno ond ei lafur—yr hwn y mae ganddo wraig, a chwech o blant, a

chwegr yr hon sydd les, i'w cynnal—prynu dernyn o dir, adeiliadu tŷ arno, a'i ddodrefnu yn dda, a chanddo yn y diwedd uwchlaw 200p. ar lŷg? gwas ydoedd vn barhaus, a gwas ydyw eto. Wel, gadewch i ni edrych os gallwn gael allan pa fodd y mae. Yn y lle cyntaf (a pha un wedi'r cyfan ydyw y prif bwynt) ni wariad ddim yn y dafarn; efo a gynnilai yr arian ag y mae llawer yn waeth na'i wario vno.

Pan yr oedd yn dair-ar-hugain oed, yr ydym yn canfod fod ganddo yn yr ariandŷ wedi eu cynnilo 40p.

Pan yn 24 oed y mae ganddo 70p.

„ 25	-	-	-	102
„ 26	-	-	-	135
„ 27	-	-	-	170
„ 28	-	-	-	206

Yn awr mae 'n priodi ac yn gwario am ddodrefn 40p. yr hyn sydd yn tynu yr hyn oedd ganddo ar lŷg i lawr i 166p.; ond y mae ei gyflog yn awr wedi ei godi i 25s. ac y mae ei draul wedi cynnyddu i 20s. yr wythnos; ei gynnaliad o 5s. ynghyda llŷg mewn blwyddyn, a ddeuent i 21p. yr hyn wedi eu hychwanegu at 166p. sydd yn gwneyd i fynu 187p. pan y mae yn naw-ar-ugain oed.

Pan yn ddeg-ar-hugain oed, mae ganddo 210p. Mae ei gyflog yn awr yn 30s., mae yn cynnilo yn awr 10s. a'r llŷg. Mae ganddo yn awr pan yn un-ar-ddeg-ar-hugain oed 247p.

Pan yn ddeuddeg-ar hugain oed, mae ganddo 286p.; y mae yn prynu dernyn o dir am 100p.; yn gwario 100p. wrth adeiladu ei annedd-dŷ, fel y mae yn tynu yr arian oedd ganddo i 36p.; yn cynnilo ei ddeg swllt yn yr wythnos, a llŷg 36p.—27p. 16s.; yn gwneyd i fynu 63p. 16s. pan yn dair-ar-ddeg-ar hugain oed.

Pan yn 34 oed mae ganddo 93p.

„ 35	-	-	-	123
„ 36	-	-	-	155
„ 37	-	-	-	181
„ 38	-	-	-	207

Y mae yn gwario y llog, ac yn cynnilo deg swllt yr wythnos.

Pan yn 39 oed mae ganddo 233p.

„ 40	-	-	-	259
------	---	---	---	-----

Yn ychwanegol at ei dy a'r ardd.

Y Parch. Baptist Noel.

Mae y gweinidog duwiol, doniol, a phoblogaidd hwn wedi ymadael âg Eglwys Loegr, o herwydd ei pherthynas â'r llywodraeth. Yn niwedd ei bregeth olaf i'w gynnullidfa, fe ddwywedodd, "Os oes rhyw un yn gofyn pam ym yr ydwyf yn ymadael âg Eglwys Loegr, yr wyf yn ateb, am fod y fath beth a gwirionedd, a'r fath beth a chydwybod i eistedd mewn barn a'r gwirionedd, a phenderfyniad diysog trwy ras Duw i lynu wrth y gwirionedd." Y mae wedi arwyddo y bydd iddo gyhoeddi llyfr yn fuan yn cynnwys rhesymau i gyfiawnhau ei ymadawiad. Dyrnod drom i'r hen fam ydyw colli y dyn goreu a feddai, a hyny o herwydd ei pherthynas gwlad-wriaethol.

Marwolaethau trwy Ffygiad.

Mewn llong o'r enw *Londonery*, oedd yn cychwyn môrdaith o'r Iwerddon i America, bu farw deg-a-thriugain yn y modd mwyaf poenus y gellir dychymygu am dano bron. Cyfododd ysturm, gyrwyd pawb oedd ar fwrdd y llestr i lawr i'r hold, tua chant a hanner o honynt, lle nad oedd mor d

· iddynt braidd symud gan dyndra rhoddwyd y pyglen i orchuddio yr agorfa fel nad allai neb o honynt ddyfod i fynu. Y canlyniad fu fod deg-a-thriugain o honynt wedi mygu.

Llofruddiaeth Arwydlaen.

Yn Stanfield Hall, yn agos i Norwich, aeth dyn i mewn i'r tŷ tua'r prydawn, yr oedd mwgwd ar ei wyneb, a dau *bistol* gauddo, un yn mhob llaw, ac a saethodd y gŵr, Mr. Jeremy, yn farw, ac hefyd y mab: saethodd hefyd y wraig foneddig ac un o'i morwynion; ond dywedir fod y ddwy olaf yn gwellhau yn raddol. Dyn o'r enw Rush, ffermwr cyfagos, a ddrwg dybir yn euog o'r weithred ofnadwy, o herwydd rhyw anghyttundeb sydd wedi bod rhyngddo a Mr. Jeremy, ieuaf. Y mae Rush wedi bod dan amryw brawfholiadau, heb ddyfod eto i un penderfyniad.

Y Pab.

MAE y pab a'r nifer fwyaf o'i gardinaliaid wedi gorfod ffoi o Rufaini Dywedir ei fod ar ei ffordd i Ffrainc, ond y mae hyn yn amhueus. N wddys yn iawn pahan y mae "Ei Sancteiddrwydd" wedi ffoi, ond tybir nad allasai wrthsefyll yn hwy gynnydd egwyddorion rhydd; a chan na fynai ruddi ei gymeradwyaeth iddynt, dyma'r cam a gymerwyd.

Ymherawdwr Awstria.

Y MAE wedi rhoddi i fynu ei hawl i'r orsedd i'w nai. Fe fodd ddwywaith o'i brif ddiras, Vienna, y flwyddyn ddiweddaf. O'r diwedd y mae wedi gweled fod achosion eiymherodraeth wedi syrthio i ddyrswch anadferadwy, heb rhyw gyfnewidiadau mawrion o blaid rhyddid a chyfiawnder. Ond tybiodd fod dyn ieuangach, ac o duedd filwrol, yn debycach nag efe i sefyll dros ormes a chaethiwed, ac i wrthsefyll y cyfnewidiadau anghenrheidiol.

Prusia.

Y MAE y cyfnewidiad hanfodol wedi cymeryd lle yn y llywodraeth. Mae y brenin wedi ei orfodi o'r diwedd i gydsynio â chais y bobl i ganiatau cyfansoddiad rhydd iddynt. Mae rhyddid y wasg, rhyddid i gynnal cyfarfodydd pleidlais cyffredinol, rhyddid i bob credöau ac enwadau crefyddol, diddymiad rhagorfreintiau mawrion y wlad, wedi eu cyhoeddi. Mae dau dy seneddol wedi eu sefydlu yn lle un, heb unc ymhwysder arianol i fod yn aelod o'r tŷ isaf.

Yspañ.

MAE brenines y wlad hon wedi gorchymyn gweddïau cyhoeddus i fod yn yn yr holl eglwysi am dri diwrnod yn olynol, am i'r Arglwydd roddi terfyn ar drallodau yr Eglwys Babaid, ac yn enwedig ar ddyoddefiadau ei phen cyffredinol. Y mae'r Pabyddion yn yr Iwerddon hefyd yn gweddïo drosto.

Ffrainc.

Er nad yw yn hollol hysbys eto pwŷ sydd wedi ei ethol i fod yn llywydd yu y wlad hon: ond yn oi pob tebygolrwydd, Louis Napoleon, nai Napoleon Bonaparte, gaiff yr anrhydedd. Fe fydd hyn eto yn sicr o dafu holl amgylchiadau Ffrainc i ddyrswch, cyn waethed, se duichou, os nad yn waeth nag erioed.

Y GEINIOGWERTH.

Dechreuad Methodistiaeth yn y Bala.

[Yn y "Traethodydd" am Ionawr, y mae hanes tra difyr ac adeiladol am y patriarch John Evans, o'r Bala. Ei waith ef yw y cronicle canlynol. Cawsom ef mewn hen lyfr, yn ei law-ysgrifen ei hun.]

1740. Yn y flwyddyn o oedran ein Harglwydd, 1740, ryw bryd yn mis Mawrth, yn amser y rhew mawr, y daeth Mr. Howell Harris (gŵr o le a elwir Trefecca, yn agos i Dalgarth, yn Sir Frycheiniog yn gyntaf i Lanuwchllyn, yn Sir Feirionydd, i bregethu; ac a safodd i fynu wrth gefn tŷ un Ellis Owen, yn y llan, lle yr oedd cynnull-eidfa fawr wedi dyfod ynghyd i wrandaw arno. Y dydd nesaf, efe a aeth i waered i dref y Bala; a safodd i fynu i bregethu wrth dalcen y Ty Marchnad (neu yr Hall;) a chynnullodd llawer o bobl y dref a'r wlad i wrandaw arno. Bu pawb yn dra llonydd tra parhaodd i bregethu, a serchog a charedig iddo wedi ei ddarfed; a chafodd ddychwel y tro hyn i'w wlad ei hun mewn heddwch.

Dyma yr amser cyntaf y pregethwyd gan neb o'r Methodistiaid yn Llanuwchllyn na'r Bala, nac un man arall yn Sir Feirionydd. Mae lle i feddwl i Dduw arddel hyn o ddechreuad: mae rhai yn fyw yn awr sydd yn cyfrif amser eu troedigaeth oddiwrth y pryd hyn.

1740. Yr ail tro y daeth Mr Harris i'r Bala i bregethu, oedd yn yr haf y flwyddyn hon. Fe safodd i bregethu wrth y Ty Marchnad fel y tro cyntaf; ond ni chafodd mo'r cystal llonydd. Ymgynhyrfoedd rhai ychydig yn ei erbyn. Y mwyaf cynhyrfus oedd un Charles Evans, gwr oedd yn byw mewn tŷ yn y dref a elwid *White Lion*. Hwn a fynai ei dynu ef i lawr oddiar y lle y safai arno i bregethu; ond eraill o dymherau mwy gweddaidd a'i hattaliasant rhag gwneuthur felly.

1740. Cyn diwedd y flwyddyn hon, tua'r gauaf, pa fis nis gwyddis, y daeth y Parchedig Mr. Daniel Rowland, curad Llangeltho, yn sir Aberteifi, i gynnyg pregethu yn Eglwys Llanuwchllyn. Wedi iddo fyned i mewn i'r eglwys trwy genad y Wardeniaid, ac eraill o'r plwyfolion, a dechreu canu Salm a gweddio, daeth person y plwyf, a Mr. Rowland Lloyd o'r Bala, ac a derfysgasant y gynnull-eidfa, ac a rwystrasant iddo bregethu. Canasant y gloch hefyd er mwyn gwneuthur yn fwy y terfysg; fel y gorfus ar y gwr enwog hwn droi ei gefn a myned i'w ffordd heb bregethu, er mawr ofid i lawer iawn o'r gynnull-eidfa, a chywilydd i'r gwrthwynebwyr.

1741. Yn mis Ionawr yn y flwyddyn 1741, ar nos Lun, y 19eg o'r mis, y daeth Mr. Howell Harris i blwyf Llanuwchllyn, ac a bregethodd yn *Nant y deiliau*. Dydd Mawrth y boreu, yr 20fed, daeth i'r Bala ar fedr pregethu. Yr oedd llawer hefyd yno wedi ymgynnull yn nhŷ un Catherine Edward, ar gyfer y tŷ mawr a elwir y *Bull*, ar hyder gwrandaw arno. Ond un Mr. Robert Jones, yr

hwn oedd y pryd hyn yn Berson plwyf Llanycil, a brawd iddo a elwid Andrew Jones, a roddasant er y nos o'r blaen ryddid i bawb o wyr y plwyf i ddyfod ynghyd y boreu dydd Mawrth hwnwi Llanycil. Llauer iawn o wyr y plwyf a ddaethant; ac oeddynt, wedi eu dyfod oll ynghyd, yn dyrfa fawr. O'r llan, yr hon sydd ynghylch milldir fesur oddiwrth y dref, arweiniodd y Person hwynt, fel blaenor llu yn arwain ei fyddin, i'r dref, i wrthwynebu Mr. Harris, ac i rwystro iddo bregethu. Yr oedd llauer o rai eraill wedi dyfod o amryw fanau o'r wlad tan amryw flaenoriaid, i'r un pwrpas, i'w cyfarfod hwynt. Casglodd pawb o'r rhai'n ynghyd at y ty tafarn yn y dref, a elwir yr *Eagles*, ac yno yfasant gwrw lawer; canys dygwyd buril o hono, ar gost y Person Jones a blaenoriaid eraill, allan i'r heol, a rhanwyd ef iddynt yn haelionus.

Erbyn hyn yr oedd Mr. Harris yn nhy Catherine Edward, wedi dechreu: ac yn ddiattreg y dorf a ddaethant o amgylch y ty mewn llawn fwriad, nid yn unig i rwystro y bregeth, ond hefyd i anmharchu a churo y pregethwr a phawb oedd yn gwrandaw arno. Yna rhai o honynt a ddringasant i nen y ty i'w dynu i lawr, a thynasant rai o geryg y tô. Eraill a amgylchynasant y ty fel na ffoai neb ag oedd yn gwrandaw; a'r rhai wrth geisio ffoi a ddelid ganddynt, a gurent mewn mawr greulondeb. Cafodd rhai o'r gwrandawyr ffael i ddianc o'r tu cefn i'r dref i'r caeau: hwythau, pan wybuant, a ddyosgasant eu dillad hyd eu crysau, ac a erlidiasant ar eu hol; a phan y caent afael yn neb, curent ef yn ddirugaredd. Eraill a aethant i mewn i'r tŷ, ac a lusgasant Mr. Harris allan i'r heol. Safodd rhai o'i gyfeillion gydag ef, sef John Moses a John Robert o Dyddyn y Felin, ac eraill, i edrych a allent achub ychydig arno, a'i ddwyn allan o'u dwylaw hwynt; ond er dim a allodd y rhai'n wneyd anmharchwyd ef yn greulon: yr oedd meibion a merched, gwyr a gwragedd, yn bwrw coed, ceryg, a thom yr heol, ac oni buasai i'r gwyr uchod ac amryw o wyr cryfion eraill, ymeginio a gosod eu hunain mewn enbydrwydd, a chael llauer o anmharch, wrth bob argoel buasant yn curo ei enaid ef allan o'i gorff. Dilynasant ef fel hyn ymhell ar hyd y ffordd tua Llanycil: bu amryw weithiau ar lawr dan eu traed hwynt, a'i gorff yn glwyfau a'i waed yn rhedeg: clywais iddo ddyweyd iddo ddwywaith feddwl fod ei enaid yn ymadael a'i gorff.

Yr oedd Mr. Jenkin Morgan, meistr yr ysgol rad yn Llanuwchllyn, gyda Mr. Harris ac yn gyfranog o'r anmharch. Ar ffordd Llanycil, wrth ochr y llyn tynwyd y gwr hwn oddiar ei geffyl, a glynodd ei droed ef yn yr wrthaf; hwythau a yrasant y ceffyl, yr hwn a'i llusgodd ef felly lawer o ffordd. Amcanasant yru y ceffyl ac yntau felly yn llusgo wrtho, dros dorlan uchel i lawr tu a'r llyn; ond Mr. Lewis Davies o Ben y bont, a Mr. George Griffiths, curad Llanycil, a'u hattaliasant. Y gwyr hyn hefyd a fuont yn egniol yn achub Mr. Harris. Trwy ddaioni Duw, cafodd pawb eu bywyd; ond cafodd llauer eu clwyfo, a chollwyd llauer o waed. Diwrnod arswydus oedd hwn, eto dyoddefodd pawb yn amyneddus, a llauer yn ei chyfrif yn fraint gael dyoddef dim er mwyn enw'r Iesu.

Bu'r dref rai blyneddau wedi hyn heb bregethu ynddi; eto y rhai a gawsent fias ar y gair a ymgynnullent yn fynych yn nhŷ un Edward William ab Edward, y gwehydd, yn agos i'r *Eagles*, i ddarllen, canu, a gweddio, ac am hyny oeddynt yn cael llawer o anmharch ac erlid.

1741. Yn y gwanwyn yma, ychydig ar ol yr erlid uchod, codwyd gwarant, a daliodd John Hugh, constabl y Bala, John Moses, a'i fam, Catherine Edward, am gynnwys Mr. Harris i'w tŷ; daliwyd hefyd Robert Griffith Siencyn, a David Stephen, dau ŵr o blwyf Llanuwchllyn, am wrandaw arno: rhwymwyd y rhai hyn i ateb y Ghwarter Sessiwn y Pasc canlynol. Gorfu ar Catherine Edward dalu ugain swllt am dderbyn Mr. Harris i'w thŷ, a'r tri wyr eraill bum swllt bob un am wrandaw arno.

Yr undeb yn cael ei gondemnio gan hanes yr Eglwys.

TAWY yr holl fraslun blaenorol o hanesiaeth eglwysig, yr ydym yn gweled yr Eglwysi Gwladol, fel y butain ymherodrol yn yr aifed-bennod-ar-bymtheg o'r Dadguddiad, yn putainio gyda breninoedd y ddaear, trwy drosglwyddo yn anffyddlawn iddynt hwy hawl Crist i lywodraethu ei eglwysi, ac yn derbyn eu gwobr o aur oddiwrthynt hwythau yn ol: a'r Eglwysi rhydd fel y wraig yn y 12fed bennod o'r Dadguddiad yn cael ei herlid gan y ddraig, a'i gyru i'r diffeithwch. Yr ydym yn gweled yr Eglwysi Gwladol, fel y butain, wedi ei dilladu â phorphor a'i gwychu âg aur; *Dat.* xvii. 4: a'r Eglwysi rhydd fel y wraig wedi ei gwisgo a'r haul, yn ddysglaer gan ogoniant dwyfol ras: *Dat.* xii. 1. Yr ydym yn gweled yr Eglwysi Gwladol, fel y butain, yr hon oedd yn eistedd ar y bwstfil cysgodol, yn cael ei chynnal gan fwyafrif coelgrefyddol ac annuwiol; *Dat.* xvii. 3: a'r Eglwysi rhydd, fel y wraig ddysglaer gan yr haul, yr hon oedd yn unig yn y diffaethwch, wedi ei hir adael a'i dinoddi ganddynt: *Dat.* xii. 6. Yr ydym yn gweled yr Eglwysi Gwladol, fel y butain, yn erlid saint Duw; *Dat.* xvii. 6: a'r Eglwysi rhydd fel y wraig ddysglaer gan yr haul, yn cael ei chynnal gan Dduw o dan erledigaeth; *Dat.* xii. 6. Yr ydym yn gweled yr Eglwysi Gwladol, fel y butain, yn ymfrostio yn ei hymlynwyr lliosog, yn ei gallu, a'i chyfoeth, ac yn gwaeddi, "Yr wyf yn eistedd yn frenines, a galar nis gwelaf ddim;" *Dat.* xviii. 7: a'r Eglwysi rhydd, o'r diwedd, yn cael eu cynnorthwyo gan y ddaear, a hynnyam fod y byd o'r diwedd yn dechreu pleidio hollol ryddid cydwobod, ac yn dechreu parchu cyfiawnder rhwng dyn a dyn; *Dat.* xii. 16. Yn yr Eglwysi Gwladol yr ydym yn gweled gormod o agoshâd at y gwrthgiliad mawr; ac yn yr Eglwysi rhydd yr ydym yn gweled i'r un graddau gydymffurfiaid â sefyllfa ragaddawedig Eglwys Crist.

Y mae holl hanesyddiaeth yn cyhoeddi y dylai yr Undeb, yr hwn a brofwyd trwy ganrifoedd meithion o gam-drefn, ac a gafwyd yn mhob man yn alluog yn unig i effeithio drwg, roddi lle o'r diwedd i gyfraith Crist ei hun o ryddid ysbrydol, trwy yr hon yn unig y gall ei eglwysi gyflawni eu hamcan daionus o ddyfod a chenedloedd y

ddaeir i wasanaethu y Gwaredwr, a dwyn pob rheswm a chalon yn ddarostyngedig i'w ogoniant.

Baptist Noel.

Y Meddwyn.

Ni ddichon ein golwg byth ddisgyn ar un yn fwy o wrthddrych tosturi, cynghori, a gweddio ar ei ran. Un vdyw sydd wedi ei amddifadu o bob cysur tymmorol ac ysbrydol. Un ag y mae gofidiau yn dylifo am ei benobob man. Unsydd yn ysglyfaeth i drueni ac annedwyddwch, ac wedi ei ddarostwng i'r radd iselaf y gall dynoliaeth gyrhaeddyd. Trueni gwirfoddol yw trueni y meddwyn. Mae yn ei wisgo mor wirfoddol a'i ddillad—llafuria yn galed i'w gyrhaedd—croesa ddeddfau anghyfnewidiol i gael hyd iddo—darostynga ei hun—gwna ei fywyd yn flinder, a'i oes yn oes o annedwyddwch. Er nad yw yn teimlo oddiwrth ei drueni, gwna i bawb eraill o'i amgylch deimlo: mae ei gyflwr yn amlwg i bawb ond iddo ei hun. Mae wedi alluduo pob gronyn o gariad o'i fynwes, neu mae wedi ei grynhoi i weithredu i gyd ar un gwrthddrych, sef ei gwpan hoff—gadawa i'w berthynasau ofidïo o'i herwydd, i'w wraig newynu, a'i blant drengu gan oerfel o'i ran ef; am dano ei hun, nid oes ganddo ddim parch tuag ato. Darostynga ei hun yn is na'r anifeiliaid a'i gwasanaetha—bydd yn euog o beth ag y mae gan y creaduriaid direswm ddigon o wybodaeth i ymgadw oddiwrtho a'i ffeiddio—mae yn ddrwg wrth bawb, ac wrtho ei hun hefyd. Y ffolaf o ddynion y byd ydyw. Mae yn teimlo ac yn tosturio yn fawr wrth yr hwn sydd a diffyg yn ei synwrau, ac yn ei gyfrif yn greadur annedwydd iawn; ond mae ef ei hun yn ffolach o lawer: gweithred rhagluniaeth yw y cyntaf, ac nis gellir ei dadwneyd na'i gwella; ond am yr olaf, a yn wirfoddol i'r un cyflwr—gwertha ei synwrau, a thâl am gael ymadael â hwynt. Mae ef yn cyfrif ei hun yn ddyn rhydd, ond ni fu erioed fwy o gamsyniad. Y rhwymaf o bawb ydyw—mae wedi ymwerthu yn gaeth i ddiafol a'i chwant—wedi gweithio cadwynau iddo ei hun; chwanega fodrwyau atynt bob tro yr yfa, nes yw ei sefyllfa o'r diwedd yn fwy caled ac annoddefol na sefyllfa yr un o dduon America; ond y fath yw ei dywyllwch a'i wallgofrwydd, fel y gorfoledda yn ei gaethiwed ac yr ymfrostia yn ei gadwynau. Nid oes dim cysur iddo o'i fywyd, nac esmwythdra iddo yn unman—llefa y boreu am yr hwyr, a'r hwyr am y boreu—mae ei syched y fath na thŷr dwfr oer mo hono; yr un fath fyddai iddo vfed awyr—gwerthai ei enaid am ddyferyn yn hytrach na bod hebdo. Mae mor ddiameddiffyn ag y gall fod—nid yw ei aelodau o un defnydd iddo—ni rydd ei lygaid, na'i glustiau, na dim arall yr un rhybudd iddo pan fo perygl yn agos, fel y mae yn agored o hyd i golli ei fywyd—mae fel llong heb yr un hwyl, llyw, nac angor, yn agored i beryglon y tonau cynddeiriog, i gael ei ddryllio yn erbyn creisiau anweledig, ac i suddo i ddyfnderoedd o wae tragvwyddol. Mae wrth chwateu ar yr ymyl, wedi llithro heb yn wybod iddo ei hun i

ganol y llif dinystriol sydd yn ei lusgo yn barhaus tua'r rhaiadr ofnadwy—ychydig amser a'i gwel ef wedi ei dafu dros y dibyn i'r eigion diwaelod. Y fath yw dyfnder ei drueni, a'r fath lywodraeth mae y diodydd meddwol wedi gael arno, fel y cysegra y cwbl a fedd er cael gafael arnynt; nid oes dim mor ddymunol yn ei olwg. Mae sefyllfa gysurus yn ei ymyl, ond mae yn well ganddo dlodi dwfn, a chael mwynhau hyfrydwch ei gwpan. Mae ganddo gyfansoddiad cryf a iachus, ond dewisa un gwaelach ond cael ei gadwynau meddwol yn dŷnach am dano, i.e., cofleidia y dyferyn er y gŵyr y costia hynny iddo gofleidio angyu yn y pen draw. Adeilada allor a'i ddwyllaw ei hun, ac yn hytrach nag aberthu ei flys, abertha ei gorff a'i enaid yn wirfoddol arni. Yr hyn oll sydd gan wr a ddyry efe am ei einioes, oedd un o ymadroddion Satan: ond pe deuai i'n gwlad ni, deallai yn fuan ei ganggymeriad—deallai mai yr hyn oll a rydd y meddwyn am foddion sicr i fyrhau yr einioes. Er fod Satan a'i rwydau am ddynion y pryd hynny, yr oedd yn deall yn eithaf da yr ymadawent a'u pethau penaf er mwyn cael byw; ond am y meddwyn, mae mor llwyr dan lywodraeth meddwdod, fel yr ymadawa a phob peth er mwyn porthi y pryf yma sydd yn bwyta ei gorff, yn dadasylfaenu ei fywyd, ac yn dinystrio yn feunyddiol ei enaid anhriadiadwy. Yr einioes a ddyry am ddiodydd meddwol. Mae mewn ymddygiad yn dyweyd fod ei oes yn rhyfaith, y terfyn yn rhy bell, a'i ddinystr yn hepiant—prysura yn gyflym i'w gyfarfod. Iaith ei fywyd yw, marw a wnelwyf o farwol-aeth y meddwyn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.

Yn y sefyllfa resynus yma y gwelir lluoedd o'n cyd-ddynion y dyddiau presennol, yn cael eu llusgo wrth y gadwyn yma o eiddo y diafol wrth y cannoedd tu a'i wlad annedwydd. Llusga drwy feddwdod ei driugain mil yn flyneddol o'n teyrnas ni yn unig; ac mae yn amlwg nad hon yw y flwyddyn ddiweddaf iddo. Sonir llawer y dyddiau hyn am y Colera—ofnir yn fawr ei bresennoldeb yn ein mysg; o herwydd pa le bynag y rhydd ei droed, nid oes ond wylofain a marw, a chladdu yn meddiannu y lle. Ond pa raid i ni ofni cymaint yn ei gylch: nid yw peth o'r fath yn ddwyieithr i ni. Mae clefyd wedi gwneyd ei gartref yn ein gwlad ag sydd yn anhraethol waeth a mwy dinystriol. Nid rhoi tro unwaith neu ddwy mewn oes y mae, ond nodi allan filoedd o aberthau bob blwyddyn—rhwyga deuluoedd oddiwrth eu gilydd—britha ein cymydogaeithau a gweddwon ac amddifaid, a lleinw ein mynwentydd yn gynt na phryd. Mae yr ychydig argraffiadau ag y mae y corff yn ei dderbyn oddiwrth y colera yn cael eu hollol ddileu yn y pridd; ni feiddia gyffwrdd a dim arall—ond derbynia enaid y meddwyn y fath archollion oddiwrth ei feddwdod, nad oes yr un feddyginieth yn nghreadigaeth Duw ar ei gyfer—ni wella tragywyddoldeb ei glefyd angeuol, ond bydd yn gofadaill bythol o ddiwedd truenus y rhai sydd yn anturio i grafangau y diodydd peryglus a dinystriol yma.

Gymry Dirwestol! Y mae y gelyn difiol yma i ddynolryw yn dyrchafu ei ben eto yn ein plith—mae mor fyw ag un amser, yn

difrodi yn ddychrynlyd, a bron ennill yr orseddfainc ar ein gwlad, yr hon a gollodd unwaith. Meddyliwyd yn ddiweddar ei fod wedi derbyn dyrnod farwol, a'i fyddinoedd wedi eu gwasgaru am byth; ond fe swniwyd y *retreat* pan oeddym ar ennill y fuddugoliaeth; a'r canlyniad yw, fod yn ei ddwyrlaw yr un llywodraeth ag o'r blaen. A gawn ni ymarfogi fel un gwr i ail ymosod ar amddiffynfeydd y gormesdeyrn yma? Pe byddai y clefyd a enwyd yn gwneyd hanner y galanasdra, cyfodai pawb yn mhob man i ddefnyddio moddion i gael gwared o hono; ni fyddai dim yn ormod i'w aberthu. Paham, ynte, y gadewir y gelyn dinystriol yma, sydd wedi ac yn dyfetha mwy na'r un clefyd mewn un wlad erioed. Fe'n condemnir ni am ein difaterwch. Pechod sydd yn gorwedd wrth ein drysau. Mae lliaws o bethau yn galw ac yn deisyf arnom ail ymegnio. Mae sefyllfa beryglus y meddwon, eu plant carpiog, a'u gwragedd newynllyd—mae Cristionogaeth, i.e. dynoliaeth ei hun yn galw arnom ail ymosod yn ddioedi a di-ildio.

J. W.

Trefn Eglwys Crist, a threfn yr Eglwys Sefydledig.

WARTH adolygu yr Ysgrythyrau, ymddengys:—

1. Mai ewyllys Crist yw, ar i weinidogion fod i'r eglwysi, ac efengylwyr i bregethu yr efengyl i'r holl fyd.

2. Fod Crist wedi gorchymyn i bob eglwys gynnal ei gweinidog, pan y mae hyn yn bosibl.

3. Os bydd eglwys yn rhy dlawd, y dylai eglwysi eraill ei chynorthwyo.

4. Y dylai yr eglwysi hefyd gynnal efengylwyr i bregethu i'r paganïaid.

5. Fod Crist wedi ymddiried i'w eglwys gyffredinol y ddyledswydd o gynnal ei weinidogion trwy y byd.

6. Pe mewn rhyw amgylchiad nas gallai gweinidog neu efengylwr gael cynnorthwy digonol oddiwrth ei frodyr Cristionogol, y gall weithio mewn rhyw alwedigaeth fydol tuag at ei gynnalïaeth.

Y mae yn amlwg fod y gyfundrefn a ordeiniodd Crist er cynnalïaeth ei weinidogion, yn hollol wrthwyneb i'r un a ddewiswyd gan Eglwys Loegr o dan yr Undeb.

Yn ol cyfraith Crist, y mae y gweinidog i gael ei gynnal trwy zel yr eglwys; yn ol yr Undeb, y mae yn cael ei gynnal trwy weithred seneddol.

Yn ol cyfraith Crist, dylai gael ei gynnal gan grodinwyr: yn ol yr Undeb, y mae yn cael ei gynnal gan bersonau o bob dosbarth, yn cynnwys, Pabyddion, Undodiaid, Anffyddwyr, ac oferwyr.

Yn ol cyfraith Crist, dylai gael ei gynnal gan y rhai sydd yn cyfranu o'u meddiannau eu hunain; yn ol yr Undeb, y mae y llywodraeth wedi pleidleisio meddiannau eraill i'w cynnal.

Yn ol cyfraith Crist, dylai yr holl roddion tuag at ei gynnalïaeth fod yn wirfoddol; trwy yr Undeb, y maent yn cael eu talu dan yr arswyd o'r eiddo i gael ei gymeryd ymaith.

Y mae effeithiau moesol y ddwy gyfundrefn hon tuag at gynnal-iaeth gweinidogion Crist yn hollol wrthwyneb i'w gilydd.

Y drefn a bennodwyd gan Grist yw y fwyaf cyfiawn, oblegid, yn ol hon, y rhai sydd yn derbyn addysg yn unig sydd yn talu am dano; tra yn ol trefn Eglwys Loegr, y mae yn rhaid i bawb dalu pa un hynag a dderbyniont ef a'i peidio.

Y mae y drefn a bennodwyd gan Grist yn galw ar Gristionogion i dalu, y rhai ydynt yn talu yn wirfoddol, am fod ganddynt ddyled yn gorphwys arnynt i Grist ac i'w gweinidogion; tra y mae trefn Eglwys Loegr yn gorfodi llawer i dalu a wrthodent pe gallent.

Y mae y drefn a bennodwyd gan Grist yn dwyn i ymarferiad ffydd a chariad credinwyr, y rhai ydynt fel hyn yn gwneyd offrwm ewyllysgar iddo ef; ond y mae trefn Eglwys Loegr yn gwasgu oddiar anghredinwyr, trwy ofn y gyfraith, dreth, yr hon sydd yn cael ei thalu yn anfoddolawn i'r llywodraeth.

Y mae y drefn a benodwyd gan Grist yn llawer mwy er cysur gweinidog duwiol, oblegid efe a all dderbyn gyda diolchgarwch a llawenydd, yr hyn y mae ei ffreder yn ei gyfranu mewn haelioni a chariad, oddiar eu rhwymedigaeth i Grist, a'u dyledswydd tuag ato yntau; tra, o dan drefn Eglwys Loegr, y mae yn rhaid iddo wasgu allan ei gyflog trwy rym cyfraith, oddiwrth y rhai hyny sydd, efallai, yn ei felldithio ef a'i grefydd wrth ei dalu.

Y mae y drefn a benodwyd gan Grist yn tueddu i wasgu y gweinidogion a'r bobl at eu gilydd, gan fod y gweinidogion, o dan hon, trwy fod yn derbyn eu cynnal-iaeth o serchawgrwydd eu praid, yn teimlo yn ddiolchgar am dano, tra y mae y bobl hefyd yn dyfod i deimlo fod gwneuthur caredigrwydd yn cynnyrchu cariad yn gymaint a'i dderbyn; ond y mae trefn Eglwys Loegr yn pellhau y ddwy blaid—y gweinidog yn gorfod cwyno o herwydd taliadau diffygiol ac ymgeisiadau i ochel talu, tra y mae y praid yn cael eu temtio i farnu eu bugail yn hunanol a chreulawn.

Y mae trefn Crist, trwy fod yn galw am gynnal-iaeth y gweinidogion oddiwrth y rhai hyny yn unig sydd yn gwerthfawrogi y gwirionedd ac yn cyfranu yn wirfoddol, yn denu dynion annuwiol i wrandaw yr efengyl heb arian ac heb werth; ond y mae trefn Eglwys Loegr, yr hon sydd yn eu trethu am yr hyn y maent yn anghredu neu yn ei ddirmygu, yn cau eu clustiau rhag y gwirionedd.

Y mae trefn Crist yn dangos i'r byd rym crefydd, yr hyn a ellir ei fesur ganddynt i ryw raddau trwy yr aberthau y mae Cristionogion yn eu gwneyd yn wirfoddol erei chynnal-iaeth; tra y mae trefn Eglwys Loegr yn peri i'r byd gredu fod Cristionogion mor hunanol ac mor gybyddlyd & hwythau, ac na wnaent gynnal eu gweinidogion, oni bae eu bod yn cael eu gorfodi i wneyd hyny.

Yn olaf, yn ol y drefn a benodwyd gan Grist, y gweinidogion goreu yn gyffredin yw y rhai sydd yn cael eu cynnal oreu, oblegid y mae Cristionogion yn gallu gwerthfawrogi gras yn gystal & doniau yn eu gweinidogion; ond o dan drefn Eglwys Loegr, y mae y bywioliaethau brasaf yn myned i'r rhai sydd yn perthyn agosaf i'r

patrons, ac fel hyn yn fynych y gweinidogion gwaethaf yw y rhai sydd yn cael eu talu oraf, ac y mae yr eglwysi yn cael eu hamgylchu gan y rhai a geisiant y weinidogaeth yn unig er mwyn ei helw.

Baptist Noel.

A oedd Judas yn cyfranogi o Swper yr Arglwydd.

WRTH gymharu yr hanes yn yr efengylwyr, y mae lle cryf i feddwl nad oedd Judas Iscariot yn bresennol pan oedd y ddysgyblion eraill yn bwyta o'r bara, ac yn yfed o'r cwpan i ddangos marwol-aeth yr Arglwydd. Nid yw yn debyg y buasai neb yn barnu fel arall, oni bae eu bod yn anghofio y gwahaniaeth rhwng swper a pasg, a'r hyn a elwir "Swper yr Arglwydd." Y mae yn amlwg mai cyn bwyta y pasg y llefarwyd y geiriau hyny yn *Luc* xxii. 16, 17, 18: "Ac efe a ddywedodd wrthynt, mi a chwennychais yn fawr fwyta y pasg hwn gyda chwi cyn dyoddef o honof. Canys yr ydyf yn dywedyd i chwi, Ni fwytaf fi mwyach o hono, hyd oni chyflawner yn nheyrnas Duw. Ac wedi iddo gymeryd y cwpan, a rhoddi diolch, Efe a ddywedodd, Cymerwch hwn, a rhenwch yn eich plith: canys yr wyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o ffrwyth y winwydden hyd oni ddel teyrnas Duw." Nid oedd y cwpan hwn ddim yn amgen nag a arferid gan yr Iuddewon cyn bwyta y pasg, ac nid oedd yn un rhan o Swper yr Arglwydd. Ar ol hyn, aeth Crist a'i ddysgyblion ymlaen gyda swper y pasg fel arferol: ac y mae yn ymddangos mai yn y fan yma y mae yr hanes hwnw yn dyfod i mewn yn *Ioan* xiii. 2—30. Dywedir yno, "Ac wedi dar-fod swper, (neu fel y mae rhai yn cyfieithu y gair, *Pan oeddynt ar swper*, sef swper y pasg,) wedi i ddiabol eisoes roi yn nghalon Judas Iscariot, fab Simon, ei fradychu ef, yr Iesu yn gwybod roddi o'r Tad bob peth oll yn ei ddwyllaw ef, a'i fod wedi dyfod oddiwrth Dduw, ac yn myned at Dduw; efe a gyfododd oddiar swper, ac a roes heibio ei gochl-wisg, ac a gymerodd dywel, ac a ymwregysodd." Yna rhoddir hanes am dano yn golchi traed ei ddysgyblion; ac ar ol hyn yn tystiolaethu y byddai i un o honynt ei fradychu; ac er mwyn gwneuthur yn hysbys i Ioan pwy oedd yr hwn a'i bradychai, y mae yn gwlychu y tamaid, ac yn ei roddi i Judas. "Yntau, gan hyny, wedi derbyn y tamaid, a aeth allan yn ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nos." Y mae yn amlwg fod yr holl hanes hyd yn hyn yn perthyn i swper y pasg, ac mai rhan o'r swper hwnw oedd y tamaid a roddwyd i Judas. A chan iddo fyned allan yn ebrwydd ar ol ei dderbyn, y mae yn rhaid ei fod wedi ymadael heb gyfranogi o Swper yr Arglwydd. Ymddengys hyn eto yn fwy eglur wrth sylwi ar y dull y gosodir yr hanes i lawr gan yr efengylwyr eraill. Nid yw *Luc* yn gofalu cymaint am gadw at drefn amser; ond yn *Mathew* a *Marc* adroddir yr ymddyddan mewn perthynas i Judas, cyn son fod yr Iesu yn cymeryd y bara a'r cwpan, ac yn eu rhoddi i'w ddysgyblion.

Z.

Atebion i'r Gofyniadau yn mis Rhagfyr.

I. Pa le y mae yr adnod sydd yn dangos i un yn ychwaneg gae ei gyfodi ? sef ychwaneg na saith, gwel. Rhif. xxiv.

Yn 2 *Bren.* xiii. 20 : sef y gwr a fwriwyd i feddrod Eliseus. "A phan aeth y gwr i lawr, a chyffwrdd âg esgyrn Eliseus, efe a ddad-ebrodd, ac a gyfododd ar ei draed." Adgyfododd yr Arglwydd Iesu hefyd : mae yn debyg i P. J. a E. M. ei anghofio ef, yr hwn yw yr "adgyfodiad a'r bywyd."

II. Pa un o freninoedd Israel a gafodd ei enneinio fwyaf o weithiau yn frenin ?

Dafydd.

III. Pa sawl gwaith y cafodd y cyfryw ei enneinio yn frenin ?

Tair gwaith : 1 *Sam.* xvi. 12, 13 ; 2 *Sam.* ii. 4 ; 2 *Sam.* v. 3.

IV. Pa sawl un o freninoedd Israel y darllenwn iddynt gael eu henneinio yn frenin ?

Nid oes genym hanes am ragor nag wyth yn cael eu henneinio ; oblegid nid oedd raid enneinio yr hwn a ddylunai ei dad yn y freniniaeth : gwel *Barn.* ix. 6 ; 1 *Sam.* xvi. 12, 13 ; 1 *Bren.* i. 39 ; 2 *Bren.* xi. 12 ; a ix. 6 ; a xiv. 21 ; a xxiii. 30.

P. W.

"Y mae yn rhaid eich geni chwi drachefn."

DYMA eiriau ac awdurdod dwyfol yn eu dilyn. Y mae yn rhaid i gyfnewidiad mor fawr gymeryd lle arnoch, cyn yr ewch i'r nefoedd, ag sydd mewn genedigaeth dyn i'r byd. Ni welwch nefoedd byth heb hyn ; ac ni ellwch byth fwynhau y nefoedd heb eich aileni.

Rhaid i chwi, wrandawyr cyson yr efengyl—rhaid i chwi y moes-olwyr manwl—rhaid i chwi, hiliogaeth rhieni duwiol, gael eich aileni ; neu mae yn anmhosibl eich cadw a'ch trosglwyddo i wynfyd trwygyddol. Mae y geiriau mor bendant a phersonol a phe na byddai ond un dyn ar wyneb yr holl ddaear ; mae yn ddeddf mor anghyfnewidiol a'r un a osododd y Jehofah mawr yn ei greadigaeth fawr i gyd. Iē, nid oes un mor anghyfnewidiol a hon : "Nef a daear aânt heibio ; ond fy ngeiriau i nidânt heibio ddim." Nidânt hyn byth heibio gyda Duw ; sef y penderfyniad nad aiff yr un dyn byth i'r nefoedd heb ei aileni. Tra y bydd Duw yn bod, fe fydd hon ; mae mor anghyfnewidiol a'i natur ef ei hunan. "Myfi yr Arglwydd ni'm newidir." Ei anghyfnewidioldeb oedd ei reswm am gadwraeth meibion Jacob ; a'r un rheswm sydd dros yr anghenrheidrwydd am y cyfnewidiad hwn. "Myfi yr Arglwydd, ni'm newidir ;" am hyny, y mae yn rhaid eich geni chwi drachefn.

Mae y ddeddf hon yn cau pob graddau a sefyllfa allan o'r nefoedd am byth, heb y cyfnewidiad hwn. Nid aeth yr un, ac nidânt yr un byth i'r nefoedd, heb ei aileni. "Oddieithr eich troi chwi—nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd." *Math.* xviii. 3. Beth ; ddim

i'r nefoedd, heb ryw dro fel yna ?—Nag ei.—Ni wnaethum i ddim o'i le erioed.—Nid èi i mewn i deyrnas nefoedd heb dy aileni. Mae dy fod heb weled dy hun o'th le yn profi dy fod o'th le. "Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg," oedd ateb Crist i rai yr un fath yn gymhwys a thi. "Pawb a bechasant, ac ydynt yn ol am ogoniant Duw." Mae pawb yn bechaduriaid ; ac y mae yn rhaid i bob pechadur gael y tro hwn, neu mae yn annichonadwy iddo fyned i'r nefoedd na'i mwynhau byth heb hyn. Nid oes iachawdwriaeth heb hyn ; dyma y peth cyntaf, o'r bron, mae Duw yn ei wneyd ar y rhai a gedwir, yw eu haileni. Mae hyn mor anghenrheidiol er iachawdwriaeth, ag oedd edrych ar y sarff bres i'r brathiedig er meddyginiaeth.

Mae hon yn un o ddeddfau tragywyddol Duw. Rhaid eich geni chwi drachefn, sydd wirionedd dialw yn ol ; nid oes modd ei hoesgoi.

Ond mae rhaid arall yn bod. Mae rhaid o'th ochr di dy hun. Rhaid dy aileni cyn byth y gelli fwynhau y nefoedd. Nis gelli gael dim mwyniant yn y nef ei hun, heb dy aileni ; heb anian dduwiol. Saf uwch ben y pwnc am bum mynyd—ymresyma â thi dy hun yn deg am ychydig fynyddau. A wyddost ti beth fydd elfen y nef ? A ystyriaist ti beth fydd yn myned ymlaen yno ? A feddyliaist ti erioed pwy fydd dy gymdeithion ? A phob peth i fod am dragywyddoldeb. Sancteiddrwydd fydd elfen y nef ; bydd Duw yno yn mhurdeb a thanbeidrwydd ei natur lân. A eelli di fwynhau y nefoedd hon ? Fe fydd yno addoli didor, a moliannu diddiwedd ar y Gwr fu farw ar Galfaria fryn ; telynau fyrdd fydd iddo yn canu. A eelli di gydfyned â'r anthem, "Iddo Ef, yr hwn a'n carodd, ac a'n golchodd ni yn ei waed, &c. ? Y cymdeithion fydd y saint a'r angelion, a'r rhai hyn mor sanctaidd ag y mynai Duw iddynt fod, "heb arnynt na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw." Mae yn rhaid ein haileni cyn y gallwn fwynhau Duw yn ei sancteiddrwydd. "Heb sancteiddrwydd, ni chaiff neb weled yr Arglwydd." Nid oes dim sancteiddrwydd buchedd heb ailenedigaeth. "Mae yn rhaid eich geni chwi drachefn."

Mae yn rhaid ein haileni cyn y gallwn wir ymhyfrydu yn ngwasanaeth yr Arglwydd. Iaith dyn wedi ei aileni yw "hoffais drigfan dy dŷ, lle preswylfod dy ogoniant. "Gwell yw diwrnod yn dy gynteddau di na mil," &c.

Mae yn rhaid ein haileni cyn y gallwn gael gwir hyfrydwch yn nghymdeithas y saint. "Cyfaill ydwyf fi i'r rhai oll a'th ofnant." Nis gelli ymhyfrydu yn sancteiddrwydd Duw heb dy aileni, y peth sydd ynot yn groes i sancteiddrwydd a'th wna yn anhapus, oblegid sancteiddrwydd yw prif elfen dedwyddwch.

Hefyd, nis gelli ymddifyru yn ngwasanaeth y nef heb dy aileni ; ac nis gelli ymserchu yn nghwmniaeth y nef, heb dy aileni.

Rhaid i ti gael traed i'r nefoedd ; rhaid i ti gael llygaid i'r nefoedd ; rhaid i ti gael clustiau i'r nefoedd. Mae mor anghenrheidiol i ti gael dy aileni mewn trefn i allu fwynhau y nefoedd, ag yw nerth traed i gerdded, llygaid i weled a chlustiau i glywed.

Desgrifiad yw hwn o'r un peth ; a daw a'r holl bethau anghenrheidiol eraill i'w ganlyn, sef aileni.

Nis gelli gerdded yn y nef heb draed ; nis gelli ganfod prydferthwch sancteiddrwydd Duw heb dy aileni : ac nis gelli ymhyfrydu yn swn diolchiadau y gwaredigion am rinwedd gwaed yr Oen, heb dy aileni. Byddi yn fwy anghymhwys i'r nef heb dy aileni, na phe byddit yno heb un enaid rhesymol.

Rhaid cael hyn cyn y gellir mwynhau y nefoedd.

Ddarllenaydd, mae genyf un gair i'w ddywedyd wrthyt cyn diwedd. Os yw yn anmhosibl cael nefoedd heb ailenedigaeth, nid yw yn anmhosibl aileni. Os wyt wedi dy aileni, prawf y peth trwy dy rodiad. Os wyt hebddo, paid a gorphwys heb ofyn i Dduw dy aileni ; oblegid, "oddieithr eich geni ohwi drachefn, ni ddichon i chiwfynd i mewn i deyrnas nefoedd."

E. LL.

Dyledswydd dyn at ei gymydog.

Yn gyntaf, Mewn Cariad.

1. Ei garu fel ni ein hunain.
2. Gwneuthur iddo bob daioni.
3. Ei gynnorthwyo yn ei gyfyngder.
4. Bod yn anwyl ac yn dyner wrtho.
5. Byw mewn heddwch ac undeb âg ef.
6. Tosturio wrth ei wendid a'i goll.
7. Peidio a'i dramgwyddo, os gellir.
8. Ei rybuddio rhag bai, a'i geryddu am fai.
9. Ei gefnogi pan bo ar lwybr da.
10. Cuddio ei bechodau a'i lithriadau.
11. Bod yn fwyn, yn gyweithas, yn hynawsedd, yn esmwyth, yn arafaid, yn llariaidd, gan fod yn barod i faddeu iddo bob amser.
12. Mewn gair, mae cariad yn ein cymhell i wneyd iddo bob bob peth a'r a allom.

Y pethau na ddylem wneyd i'n cymydog.

1. Peidio bod mewn malais iddo.
2. Na chenfigenu wrtho.
3. Na'i gasâu na dial arno.
4. Peidio amrafaelio nac ymryson âg ef.
5. Na'i orthrymmu, na'i gablu, na'i farnu, na'i ddirmygu, na'i ddrygu.
6. Peidio credu pob chwedl a glywom am dano.
7. Na llawenhau pan glywom i ddrwg ddygwydd iddo.
8. Na ddylem beidio gweddio drosto.

Yn ail, Mewn Cyfiawnder.

1. Rhoddi iddo yr hyn sydd yn eiddo.
2. Arfer pob moddion cyfreithlon i gadw ei fywyd.

3. Amddiffyn ei enw hyd y gallom.
4. Amddiffyn ei feddiannau eto.
5. Os gwnawn âg ef gam, gwneyd y cam i fynu ar ei bedwerydd.
6. Peidio tori gair nac ammod âg ef.
7. A pheidio chwennych dim a feddo.

Yr anghyfiawnder na ddylem wneyd a'n cymydog.

1. Peidio ei ladd.
2. Peidio ymddwyn mewn modd creulawn, gorthrymus, dialgar, twyllodrus, celwyddog, ffals.
3. Peidio myned i'w ddyled mewn modd nas gallwn dalu.
4. Peidio derbyn cam dystiolaeth yn ei erbyn, na'i absenu, na'i athrodi, ac felly yn y blaen.

Y pethau hyn a ysgrifennodd y Parch. Richard Lloyd, Beaumaris, yn Gareglefn, Mawrth 16eg, 1824.

R. J.

Rhagolygiad ar Gyfnod Newydd.

Y MAE cyfnod newydd yn gwawrio, yn nghanol tymhestl, ar Ewrop—cyfnod o lywodraethau a sefydliadau rhydd—cyfnod o ysgolion a llyfrgelloedd, o ymchwiliad dilyffethair, a rhyddid cydwybod di-attalfa—cyfnod o undeb ymhlith Cristionogion, ac o'u didoliad oddiwrth y byd—cyfnod o egni efengylaidd a zel adnewyddol. Ond ymhellach, pan y mae lluoedd o galon Ewrop i'w heithafion deheuol a gorllewinol, wedi eu rhyddhau oddiwrth ddichell offeiriadol, yn llawenychu o dan iau ogoneddus Crist, a phan y mae rhyddid cydwybod wedi adfywio duwioldeb pob cenedl, a fydd i filiwnau Rwsia, y rhai sydd yn gorwedd yn sathredig yn llaid coel-grefydd, a thraed y Czar a'i offeiriadau ar eu gyddfau, barhau ar lawr yn anobeithiol? Er i'r Rwsiaid, efallai, fod yn olaf i ddryllio y gadwen haiarn, yr hon y mae y gryfaf o ormes-lywodraethau diweddar wedi ei hoelio ar eu cydwybodau, nis gall yr unbenaeth eu cau allan yn y fath fodd o frawdoliaeth cenedloedd fel ag i'w rhwystro am byth i honi yr hawl o ganlyn Crist yn ol eu cydwybodau eu hunain. Nis gall hawliau cydwybod, y rhai ydynt werthfawrocach na phob hawliau eraill, gael eu gwadu yn hir yn St. Petersburg, tra y maent yn cael eu cydnabod yn Llundain a Paris, yn Berlin a Vienna, yn Madrid a Rhufain.

Y mae a wnelo yr holl fyd mewn modd arbenig a dadgysylltiad yr eglwysi oddiwrth y wladwriaeth. Y mae meddylwyr cryfaf Ewrop, a'i Christionogion mwyaf ymroddedig wedi ymlaidd am dano. Y mae eglwysi puraf Ewrop er ys talm wedi rhoddi dangosiad o hono yn gweithio; y mae wedi ei roddi i brawf gan genedl fawr dros yr Atlantic, a hyny gyda llwyddiant anghyffredinol: y mae dygwyddiadau Ewrop trwy drugaredd yn ei brysuro ymlaen; a bydded i Loegr fed ymhlith y flaenaf o'r Cenedloedd Ewropeaidd i gyflaw ni y ddyledswydd, ac i fedi y manteision!

Baptist Noel.

Anerchiad i Arolygwyr yr Ysgol Sabbothol.

ANWYL FRODYR,

GAN fy mod yn tybied y gallwch fod oll yn ddarllenwyr y "Geiniogwerth," defnyddiaf hi fel cyfrwng i'ch cyfarch. Nis gallaf lai nag edrych ar y swydd sydd wedi cael ei hymddiried i chwi yn swydd bwysig, os nid y bwysicaf o holl swyddau y byd crefyddol. Pa le bynag y mae olyniaeth apostolaidd, eglur yw nad oes un gymdeithas mor llafurus, a llwyddiannus i ddysgu'r holl genedloedd yn egwydd-dorion y grefydd gristionogol a'r Ysgol Sabbothol, yr hon a ymddiriedwyd i'ch gofal chwi; gan hyny ymegniwch, "Canys fe agorwyd i chwi ddrws mawr a grymus" i dywys y byd anwybodus i newn i ddirgelion teyrnas nefoedd; chwi ydyw y colyn ar ba un y mae y drws yn troi. Gwelwch y fath liaws o ieuentyd a phob graddau o oedran sydd yn hongian wrth eich llywodraeth am agoriad gwybodaeth; ac os nad ydych chi yn myned i mewn eich hunain, y rhai sydd yn myned i mewn, nis gadewch i fyned i mewn. Pan fyddo y bachgen ymchwilgar yn ymwthio ymlaen am agoriad, cuir clywed yr hen *hinge* rhwdlyd yn dechreu gwichian yn y fan, nes y byddo y llanc gwyllaidd yn cilio yn ol rhag ofn gwneyd swm. Pell ydwyf o feddwl fod neb o arolygwyr yr Ysgol Sabbothol yn eueg o gau teyrnas nefoedd o flaen dynion; ond, anwyl frodyr, mae eisieu i chwi, beth bynag, fod wedi eich trochi yn yr olew eibyn bob Sabboth, fel y galloch agor yn rhwydd ac yn eang, i roddi pob mantais i ieuentyd yr oes, i wybod am ddirgelfa'r babell i ymguddio erbyn y dydd blin. Fe ddywedir fod *hinge* ein llywodraeth yn ymagor o hono ei hun, i ollwng y bwystfil i mewn.

Os dod i mewn a wna,
Ar ol yr wyn yr a.

Nid ydyw yn debyg y gwna ymosod ar fywydau dynion mwy, canys yr oedd y tystion yn lliosogi wrth gael eu lladd, er ei waethaf, nes gwneyd ei ddyfais yn aflwyddianus, a rhoddi iddo friw marwol: ac er cymaint o fedrusrwydd sydd yn cael ei arfer at iachau ei friw marwol ef y dyddiau hyn, nid yw yn debyg y daw yn ddigon cryf i godi ei ystanciau byth mwy; ond y mae yn debycach mai ar egwyddorion y bydd ei ymosodiad nesaf, ac nid ar fywydau; ac fe lwydda i ddyfetha tystiolaeth Iesu i'r fath raddau nes na bydd ganddo Ef gymaint a dau neu dri o dystion i wneuthur ei dystiolaeth yn safadwy a chyhoeddus; ac y mae lle cryf i ofni nad â'r oes hon heibio hyd oni wneler hyn oll. Ac os felly bydd yr amryfusedd diweddaf, yn waeth na'r cyntaf. "Bellach, frodyr, gwrediwch ar fod i air yr Arglwydd redeg." Gwelwch bob peth arall o'n hamgylch yn rhedeg gyda'r cyflymdra mwyaf; mae gwyddoregau a chelfyddydau y byd hwn, wedi cael y dyfeisiau cywreiniad a'r ymdrech mwyaf at osod y cwbl i fyned; y dwfr a'r tan wedi cael eu gosod mewn ymdrech a'u gilydd, i yru y cerbydau a'r llongau, ac agos bob peiriant yn ddeg cyflymach nag o'r blaen; "Addysg wedi dyfod fel arwyddair yr holl deyrnas. Pa addysg

mor werthfawr ag addysg grefyddol ? pa gymdeithas mor fanteisiol i'w chyfranau a'r Ysgol Sabbothol ? Onid oes eisieu dyfeisiau cywreiniol i yru hon hefyd yn ddeg cyflymach i'r cof ac i'r deall ? Onid trwyddynt hwy y mae y ffordd unionaf i'r galon a'r fuchedd ? Anwyl frodyr, gwybyddwch fod llyw y llong odidocaf fedd addysg grefyddol, wedi cael ei hymddiried i'ch gofal chwi : a diammhau y bydd i lwyddiant mordaith lliaws o honoch wneuthur eich coffadwriaeth yn fendigedig. Wrth eich gadael, dymunaf arnoch gadw pedwar peth yn eich cof, tra byddoch yn eich swydd, sef, gwerth y llwyth, peryglon y daith, byrdra y dydd, a chyfrifoldeb y swydd. Cofiwch mai ysbyrdion i fyw byth yw y llwyth sydd dan eich gofal ; a bod eich taith rhwng creigiau cyfeiliornadau, ac ar draws creigiau calonau, a thrwy gulfor llongddrylliadau, a gwaeth na'r cwbl os oes tymhestl gerllaw : cyn i'r Arglwydd greu nefoedd newydd a daear newydd, y mae yn rhaid i'r hen rai fyned heibio gyntaf, a hyny yn ddiau gyda thwrf ofnadwy : hefyd y mae y nos bron dyfod, mae y "*dark night at hand*," wedi cael ei chyhoeddi, a llawer o arwyddion y nos wedi ymddangos wedi hyny ; ond beth bynag am nos cyfeiliornadau, y mae y nos, yn yr hon na ddichon neb weithio, yn sicr o fod ar ddyfod : y mae hi wedi myned yn rhy hwyr ar lawer o honoch eisoes i weled i ddarllen eich Biblau, heb arfer gwydrau ; gan hyny, gwnewch yr oll a alloch i gyfarwyddo ieuencyd eich oes i gilfach a glan iddi, cyn iddo Efi ddwyn tywyllwch : ceir gorwedd digon yn y llwch yn fuan. Ond y peth mwyaf difrifol o'r cwbl, ydyw y cyfrif raid ei roddi o'r oruchwyliaeth : cofiwch o hyd y gwahaniaeth annhraethol a thragywyddol fydd yn cael ei wneyd y dydd hwnw, rhwng y gwas da a ffyddlawn, a'r gwas drwg a ddiog. Fy nymuniad ydyw i chwi oll gael myned i mewn i lawenydd eich Arglwydd.

THOMAS.

Nodiadau Ysgrhythrol.

Salm cxxiii. 2 : "Wele, fel y mae llygaid gweision ar law eu meistriaid, neu fel y mae llygaid llawforwyn ar law ei meistres ; felly y mae ein llygaid ni ar yr Arglwydd ein Duw, hyd oni thrugarhao efe wrthym ni."—Ychydig o eiriau a arferir yn y gwledydd dwyreiniol. Rhaid i'r gweision gadw eu llygaid yn sefydlog ar ddwyllaw eu meistriaid i fyned neu ddyfod wrth yr awgrym lleiaf.

Esay xxv. 5 : "Fel gwres mewn sychder y darostyngi dwrf dy-eithriaid ; sef gwres a chysged cwmwl."—Fel y darostyngir gwres gan gysgod cwmwl, felly y mae Duw yn darostyng twrf gelynion.

Mat. x. 42 : "A phwy bynag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn, phiolaid o ddwfr oer yn unig, yn enw dysgybl, yn wir meddaf i chwi, Ni chyll efe ei wobr."—Daeth Arabiad tirion allan o'i babell fel yr oeddym yn pasio, gan gynnwys i ni ddwfr i'n dyschedu, a dywedyd, "A fynwch chwi ddwfr i'w yfed ?" Mae yn debyg mai at amgylchiadau fel hyn y mae addewid ein Harglwydd yn cyfeirio, pan y mae dyn heb ofyn iddo yn chwilio am wrth-ddrychau i ddangos earedigrwydd iddynt.—*Mission to the Jews.*

Ioan xviii. 2: "Oblegid mynych y cyrchasai yr Iesu a'i ddysgyblion yno." Mae yn debyg fod yr Iesu yn myned yn fynych i'r lle hwn, nid yn unig er mwyn ymneillduo i'r dirgel, ond hefyd am ei fod yn lle cyfleus i'r dysgyblion, ar ol eu gwasgaru trwy y ddinas ar hyd y dydd, ei gyfarfod ef yn y prydawn i fyned gydag ef dros y bryn i Bethania. Ac y mae yn ymddangos mai hyn yw gwir ystyr y geiriau gwreiddiol.—*Mission to the Jews.*

Mangre genedigaeth ein Gwaredwr.

GALLAI ymddangos i lawer o ddynion, ar yr elwg gyntaf, ond o ychydig bwys i fod yn hysbys o fangre genedigaeth Crist; canys dylem ei ystyried fel ein Hiachawdwr, pa beth bynag a allai fod yr amgylchiadau oedd yn gydfynedol a'i fywyd marwol. Ond fel y rhyngodd bodd i Dduw hysbysu y fan yn mha un y genid Ceidwad dyn, daeth yn anghenrheidiol iddo ddygwyd i'n gymhwys yn y lle apwyntiedig, fel y gallai fod yn un o'r nodweddau trwy ba un y gwybyddid mai Iesu Grist oedd y gwir Fessiah.

Nid yw ychwaith ond o ychydig bwys i ni yn mha le y byddem byw, ond i ni fwynhau gwir ddedwyddwch. Nid oes yr un lle ar y ddaear, pa mor dlawd a dirmygedig bynag y byddo, nad allai fod ynddo gwell a dedwyddach preswlyddion nag a geir yn y dinasoedd mwyaf ac enwocaf. A ydym yn gwybod am rhyw ymotyn ar y ddaear lle nad ydyw gweithredoedd yr Arglwydd yn cyflwyno eu hunain o dan mil o ffurfiau, a lle nad allai dyn mwynhau y dyddanwch melus sydd yn tarddu oddiwrth bywyd wedi ei iawn ddefnyddio? I unig ddyn, y lle hwnw sydd i'w ddewis, lle y gall derbyn a chyfranogi o'r daioni penaf. I nifer o bobl, y lle hwnw ydyw y goreu sydd yn cynnwys y cyfartalrwydd mwyaf o ddynion doeth a da. Adfeilia pob cenedl mewn cyfartalrwydd i fel ag y cyll crefydd a rhinwedd eu dylanwad ar feddyliau y bobl. Y lle yn mha un, yn ein maboed, yr ymsyniem agoriad y boreu a phrydferthwch adnewyddol natur, ynghyd a'r holl orllonedd perthynol i'r oed hwnw, tra y mawrhaem ein Duw gyda'r holl barch a chariad a deimlem mor wresog yn ein mynwesau—y lle cysegredig i'n harddangosiad cyntaf o bur a dihalog ymlyniad at y gwrthddrychau a garem, neu lle y gwystlasant dau gyfaill eu cydserch—y lle y derbyniasom yr egwyddorion cyntaf o wybodaeth, neu y cyrhaeddasom dansodau mawrion crefydd, nes dyfod yn esiamplau o ddaioni a phurdeb, a ddylai fod yn gu iawn genym, ac wedi ei rwymo yn dyn o amgylch amglymyddion ein calonau.

Yr oedd Bethlehem, yn ol yr egwyddorion hyn, er ei bychandra, yn lle hybarchus, yn gymaint a'i bod yn breswylfa gymaint o bobl duwiolfrydig; a bod gweithredoedd neillduol o dduwioldeb a chrefydd wedi eu harferu yno. Yno yr arosodd y patriarch Jacob peth amser i gyfodi cofadail i'w anwyl Rahel. Ym Methlehem y rhoddai Naomi, a'i merch-yn-nghyfraith serchus, Ruth, brofion tarawiadol o'u ffydd a'u rhinwedd; ac yno yr oedd gan Boaz, eu noddwr hael-

ionus, ei breswylfod a'i etifeddiaethau. Yn Methlehem y trigodd y gostyngedig Jesse, tad dedwydd cynnifer o feibion, yr ieuangaf o ba rai a ddyrchafwyd o fod yn fugail i deyrnwialen Israel. Yno yr ymfurfiodd Dafydd fwriad o adeiladu tŷ i'r Arglwydd, ac yr amlygodd ei hun yn fugail ffyddlawn ac yn dad i'w bobl, pan, wrth yr olwg ar yr angel dinstriol, cleddyf yr hwn oedd yn dwyn gyd-ag ef anghen a braw, yr eiriolodd dros y dyoddefwyr cystuddiol. Yn Methlehem y ganed y tywysog Zorobabel, o ach Dafydd, yr hwn oedd gysgod o'r Rheolwr a'r Bugail hwnw, o dan faner yr hwn yr oedd Israel, ryw-ddydd, i gyd-ymgynnull, modd y gallent fwynhau dedwyddwch didor. Yn ddiweddar, yn y ddinas hon yr ymddangosodd Mab Duw, yr hwn, trwy ei enedigaeth, a osododd sylfaen yr iachawdwriaeth hono, pa un, fel Achubwr, y pwrkasodd efe i'r holl fyd. Fel hyn, mewn lle o faintiol dielwig ac ymddangosiad salw, yr ydym weithiau yn gweled dynion yn codi i fynu ag ydynt yn dyfod yn dadau a neddwyr yr hll ddynol : ac yn aml y mae pentref anadnabyddus i enwogrwydd wedi rhoddi bod i ddyn, yr hwn, trwy ei ddeethineb, uniawnder, neu wrolfrydedd, a fu yn fendith i deyrnasoced cyfain.

Cyf. MOESSEN.

Yr undeb yn cael ei gondemnio gan berthynas rhieni a phlant.

GAN hyny, am fod amgylchiadau rhieni mor wahanol i'r eiddo y Llywodraeth, y mae yn amlwg nad yw yn ddiogel ymresymu oddiwrth ddyledswyddau y naill at swyddau y llall ; ond mor bell ag y mae cyfatebiad rhyngddynt, y mae y cyfatebiad hwnw yn condemnio awdurdod y Wladwriaeth ar yr Eglwys fel peth afresymol : oblegid pan y mae plant unrhyw deulu wedi tyfu i fynu i oedran, y maent bob amser yn cael eu rhyddhau oddiwrth awdurdod eu rhieni mewn pethau crefyddol. Pa rieni a feddylient am orchymyn i'w mab wedi cyrrhaedd deg-ar-hugain oed, pa greddo i'w broffesu, neu pa weinidog i'w wrandaw ? Pa fab yn yr oedran hwnw a ymostyngai i'r fath orchymyn ? Erbyn yr adeg hono y mae awdurdod y tad mewn pethau crefyddol wedi darfod, gan fod pob dyn yn gyfrifol i Dduw am ei ymddygiad crefyddol, ac nas gall ganiatau i neb gyfryngu rhyngddo ef a'i Wneuthurwr. Y mae y mab y pryd hwnw wedi dyfod yn annibynol mewn ystyr grefyddol ; a byddai pob ymgais i osod arno greddo neu ddysgawdwr crefyddol yn ormes. Gan fod rhwymedigaeth y rhieni i addysgu y plant yn cyfodi yn unig oddiar eu hangen am wirionedd dwyfol, a'u hanallu i farnu drostynt eu hunain, y mae y rheswm dros yr awdurdod hon yn peidio mor fuan ag y mae eu galluoedd wedi addfedu ; ac o'r pryd hwnw allan byddai yn bechadurus ynddynt oddef i'r awdurdod hon gael ei harfer. Y mae yn llawn cymaint gwendid a bai mewn cenedl i oddef i'r llywodraeth benderfynu ei chredo : oblegid y mae y genedl mewn cyflawn oed. Y mae amserau wedi bod, pan y gallai llywodraeth gyda rhyw ymddangosiad o reswm ymddwyn tuag at

genedl fel tad at blentyn : ond pahan y dylai y genedl hon gael ei thrin fel plentyn yn awr ? Y mae myrddiynau o ddynion yn y wlad hon mor alluog i farnu drostynt eu hunain gyda golwg ar grefydd ag ydyw y 658 o aelodau Tŷ y Cyffredin i farnu drostynt. Ymhlith pob cenedl rydd, y mae y wasg a'r esgynlawr yn alluoedd gogyfuwch a'r llywodraeth ei hun : ac yn y wlad hon, y mae pob dydd yn ei wneyd yn fwy amlwg mai nid addysgwyr plant yw aelodau Tŷ y Cyffredin, ond cynnrychiolwyr dynion ; ymhlith y rhai y mae lliaws mor alluog a hwythau i wneyd ymchwiliad o bob cwestiwn yn gystal mewn gwladwriaeth a chrefydd : ac os yw y genedl yn cael ei gwneyd i fynu o ddynion, dylai y senedd beidio a'u trin yn hwy fel plant. Yn wir, nid ydynt yn cael eu trin fel plant mewn un achos arall. Nid yw y llywodraeth yn penderfynu ein cyfreithiwr i ni, neu ein meddyg, neu ein masnachwr ; pahan ynte y dylai benodi i ni ein gweinidog ? Pahan y mae yn dewis yr achos hwnw i arfer awdurdod ynddo, yn yr hwn, o bob un, y mae yn fwyaf anghymhwys i awdurdodi, ac yn yr hwn y mae ei chamsyniadau yn fwyaf niweidiol. Pan y mae y rhieni yn dewis y gweinidog i'w plant, y maent yn dewis iddynt hefyd eu meddyg a'u masnachwr ; os yw y llywodraeth am chwareu rhan rhieni a dynion, bydded iddynt enwi ein meddygon a'n masnachwyr. Naill a'i triner ni yn hollol fel plant, neu yn hollol fel dynion.

Pan y mae tad yn rhoddi i fynu bob awdurdod ar grefydd ei blant, am eu bod wedi tyfu i oedran, efe a all er hyn fod yn ddoethach na hwy, ac y mae yn ddiau ei fod yn fwy profiadol. Ond pa ddoethineb crefyddol neu brofiad sydd gan y tad cenedlaethol etholedig hwn, sydd yn dal awdurdod dros eglwysi Crist ? Yn wir, yna, y mae y cyfatebiad sydd rhwng perthynas y llywodraeth a'r eglwysi a pherthynas tad a'i blant yn cael ei droi yn hollol o chwith. Yn eglwysi Crist, y mae holl ddoethineb grefyddol y wlad wedi ei gasglu ynghyd : yn Nhŷ y Cyffredin, nid oes nemawr ddim doethineb grefyddol. Os yw y senedd mewn gwybodaeth gwladwriaethol debyg i'r tad, a'r genedl i'r plentyn—mewn gwybodaeth grefyddol, mae y senedd fel y plentyn, tra y mae gan yr eglwysi ddoethineb y tad : ac nid yw ymddiried i'r senedd am greddo, deddfau, a dysgyblaeth yr eglwysi, ond yr un peth ag ymddiried gofal y tad i'r plentyn.

Ond nid dyma y cyfan o'r afresymoldeb sydd yn gysylltiedig â'r Esgobyddiaeth Wladwriaethol. Megys ag nas gall neb addysgu yr hyn nad yw yn ei wybod, ac na wna neb argymhell yr hyn nad yw yn ei gredu, felly nis gall tad annuwiol addysgu ei blant mewn crefydd. I'r gwrthwyneb, gwybuwyd am rai rhieni annuwiol yn cymeryd y fath drefn a gofal i lygru meddyliau eu plant, nes y darfu i'r Canghell-lŷs (*Court of Chancery*) ar y tir hwn, gymeryd oddi arnynt warcheidwaeth eu meibion eu hunain. Y mae y llywodraeth o dan yr un anallu. Os Tŷ y Cyffredin yw y tad cenedlaethol, y mae yn dad mor anghrefyddol, fel ag y dylai y plant gael eu tynu oddi dan ei lywodraeth. Nid oes gan chwe' chant o aelodau seneddol, heb ganddynt fwy o grefydd na chwe'

chant o ddynion wedi eu cymeryd ar antur o unrhyw ddinas neu dref o Brydain Fawr, y rhai y mae eu barnau duwinyddol, trwy fod yn cynnwys Pabyddiaeth, Uchel-eglwysiaeth, Sosiniaeth, a mil o amrywiaethau eraill, yn gwneyd i fynu dryblith perffaith o anghys-nderau nas gellir eu cymmodi—nid oes gan y cyfryw rai a hyn hawl i lywodraethu cred a dysgyblaeth 12,000 o eglwysi Cristion-ogol.

I gwblhau yr olwg hon ar afresymoldeb yr Undeb, rhaid i ni ychwanegu : tra y mae penteulu yn cymeryd gofal addysg ei blant am ei fod yn talu am dano, y mae aelodau y ddau dŷ senedd yn lle talu eu hunain am addysg ysbrydol y genedl, yn gorfodi y genedl i dalu am dano, gan gymeryd gafael yn meddiannau pawb a wrthyd talu : yn debyg fel pe byddai i dad anwybodus ac annuw- iol orfodi ei blant, wedi iddynt dyfu i fynu i oedran, i dderbyn ysgolfeistr sal ganddo, a'u curo a'u gorfodi os na wnaent adeiladu ysgol, a thalu cyflogau yr ysgolfeistr eu hunain.—*Baptist Noel.*

Diolchgarwch ysgolêiges Sabbothol i'w hathraw.

YN un o gyfarfodydd blyneddol Undeb yr Ysgolion Sabbothol, adroddodd Mr. Reed, o Norwich, yr hanesyn canlynol, yr hwn a ddi- gwyddodd mewn cysylltiad â'i Ysgol Sabbothol ef :—

Yr oedd geneth fechan berthynol i'r ysgol, yr hon a gymerwyd yn glaf yn ieuanc, ac a fu farw. Yn ystod ei hafiechyd, ymwelwyd â hi yn fynychgane'i hathraw, yr hwn a fuasai yn dra ffyddlawn i'w dysgu a'i goleuo am drefn yr iachawdwriaeth. Y tro diweddaf yr ymwel- odd â hi, gwelai bod amser ei hymddatodiad bron yn ymyl, a gof- ynodd iddi "a oedd yn ddedwydd?" i'r hyn yr atebai, "ydwyf." Gofynodd drachefn, "beth oedd sylfaen ei dedwyddwch?" atebai, "ei bod yn gorphwys ar air Iesu Grist;" ac ychwanegai, "oni ddywedasoeh wrthyf y rhoddai Iesu Grist goron o aur yn y nefoedd i'r rhai a fyddant feirw a'u gobaith ynddo ef?" "Gwnaiff," ebe yr athraw, pryd yr oedd y clagrau yn llifo i lawr dros ei ruddiau "chwi gewch goron o aur, fel y dywedodd Iesu Grist." "O!" ebe hithau, "a gewch chwi goron o aur?" Y fath gwestiwn taraw- iadol a phwysig a dreiddiodd i galon yr athraw, fel nas gwyddai beth i ateb; pryd y dyrchafodd y fechan hawddgar ei llygaid melusber tuag ato, y rhai a amlygent eu diolchgarwch diragrith iddo, ac y dywedodd, "Os na rydd efe goron i chwi, mi gymeraf fi fy nghoron o'ddi am fy mhen, ac a'i dodaf ar eich pen chwi." Y fath gydnabyddiaeth o ddiolchgarwch, oddiwrth blentyn bron ar ehedeg i Baradwys, a ad-dalai yn dda am dymor hir o lafur a thrafferth. "Ffrwyth y cyfiawn sydd megys pren y hywyd; a'r neb a ennillio eneidiau sydd ddoeth."

Cyf. BELTESSASSAR.

Yr Hin-fesurydd Ysbrydol.

D.S...Bydded i'r darlennydd ddechreu yn y canol, a darllen i fynu neu i lawr, hyd oni chanfyddo y gradd wrth ba un y mae efe ei hun yn awr yn sefyll. Gwelir oddiwrth y radd-ddring hon, pa mor wyladwrus y dylai fod ar yr ysgogiad cyntaf o eiddo pechod, canys y mae fel gollwng allan lawer o ddyfroedd. Canfyddwn y dechreuad, ond nid y diwedd: y mae hwn wedi ei amguddio â thywyllwch; ond yn y gwrthwyneb, y mae "llwybr y cyfiawn fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwy-fwy hyd ganol dydd."

- 20 GOGONIANT.
 Gollyngdod o'r corff.
 Chwant i ymddattod a bod gyda Christ.
 Dyoddefgar mewn cystudd.
 Ymfrostio yn y groes.
- 15 Cariad gwresog at eneidiau dynion.
 Dilyn yn brysur ar ol Duw.
 Marweiddiad i'r byd trwy groes Crist.
 Cariad Duw wedi ei dywallt yn y galon.
 Hyfrydwch a llawenydd wrth fwrdd yr Arglwydd.
- 10 Cyfarfodydd eglwysig a gweddïau.
 Hyfrydwch yn nghwmni pobl Dduw.
- Hoffder o air a thŷ Dduw.
 Ymadawiad a chwmpelni ofer.
- 5 Darlleniad dyddiol o'r Bibl, ynghyda gweddi.
 Goleuni ysbrydol.
 Ymneillduo i fyfyrïo a gweddi.
 Dychryn a braw.
 Gwasgfa am fater enaid.
- 0 DIFATERWCH.
 Addoliad teuluaidd ar ddydd yr Arglwydd.
 Esgeulusdod mynych o weddi ddirgel.
 Addoliad teuluaidd wedi ei adael yn llwyr.
 Ysgafnder mewn ymagweddiad.
- 5 Dilyn y fflasiynau, pa mor gostus bynag.
 Gloddest a'r ddîod feddwol.
 Cyfeillach rydd â dynion llygredig.
 Hoffder o lyfrau gwag, ffeiriau, a champau, &c.
 Gwleddoedd, difyrwch, a dawnsiau.
- 10 Cefnu ar dŷ Dduw.
 Cyfeddach a diota.
 Ammheuaeth o air Duw.
 Gweddi ddirgel wedi ei hesgeuluso yn gwbl.
 Pleser yn nghyfeillach anffyddwyr.
- 15 Gwleddoedd a difyrwch ar y Sabboth.
 Meddwod a godineb, &c.
 Canu maswedd ac aflendid.
 Anffyddiaeth, gwawdio ar grefydd, &c.
 Afiechyd a marwolaeth.
- 20 DYSTAYW.

Llwyddiant Gweddî daer.

GWRAIG i lafurwr tlawd yn swydd Wilts, pan ei galwyd drwy ras Duw, ei gŵr a droai yn erlidiwr tost; a chan na wnaï ei wraig ymwrthod a gwasanaeth Duw, efe a'i gwthiodd dros y drws, un noson, yn nhyddor y gauaf. Gan ei bod yn wraig synwyrrol, nis cyhoeddai ei greulondeb yn mys ei chymydogion; ond yn y gwrthwyneb, rhag tynu eu sylw arni, elai i'r maesydd gerllaw, ac ymroddai i weddio. Yn drallodedig iawn, eto nid yn anobeithiol, ei hunig gynnalïaeth ydoedd, fod pob peth yn bosibl gyda Duw. Penderfynai gan hyny i neillduo un awr bob dydd i weddio am dröedigaeth ei gŵr erlidgar. Galluogwvd i wneyd hyny, heb fethu un diwrnod, am flwyddyn gyfan. Heb weled eto un cyfnewidiad yn ei gŵr, gwnelai ail benderfyniad i ddal ati am chwe mis yn hwy; yr hyn a wnaï hyd y dydd olaf, pryd vr ymneillduai am ddeuddeg ar y gloch, fel arferol, ac fel y meddylai, am y tro diwedda. Gan ofni fod ei dymuniadau yn y peth hwn yn groes i ewyllys Duw, penderfynai na alwai mwy arno, gan na chaniatâi ei dymuniad—yr oedd ei gobaith wedi ei dori ymaith. Yr un diwrnod dychwelai ei gŵr oddiwrth ei waith mewn cyflwr o drymder dwys, ac wedi eistedd fel arferol wrth ei giniaw, elai rhag ei flaen i'w ystafell. Elai hithau ar ei led ol, a dëallai, er ei svndod diolchgar, fod yr hwn a arferai wawdio wedi troi i weddio. Wedi dyfod o'r ystafell, gwrthodai fwyta; ac elai at ei waith drachefn hyd yr hwyr.

Pan ddaeth adref, gofynai ei wraig iddo yn serchus, "Pa beth yw y mater?" "Mater yn wir ebe yntau, yr ydwyf yn bechadur mawr celledig. Ynghylch deuddeg o'r gloch heddyw daeth gair o'r Bibl i fy meddwl gydag effaith dwys, ac nis gallaf gael gwared o hono." (O na chaem ninnau yn y dyddiau hyn deimlo gair Duw yn bachu ynom nes y bo i ninnau fethu cael gwared oddiwrtho.) "Ac," ychwanegai, "yr ydwyf yn sicr fy mod yn golledig." Ei wraig a'i hannogai i weddio; ond efe a'i hatebai, "O wraig, nid yw o ddyben yn y byd—nid oes maddeuant i mi." Gwedi ei daro â galar dirwasgedig wrth gofio ei ymddygiadau gynt, gofynai, "A wnewch chwi faddeu i mi?" Atebai hithau, "Gwnaf." "A wnewch chwi-thau weddio drosyw fi yn awr?" "Hyny a wnaï â'm holl galon." Yn ddioed syrthient eu dau ar eu gliniau gan wylo a chyflwyno eu deisyfiadau. Ei dagrau ef o edifeirwch a gymysgent a'i dagrau hi o ddiolchgarwch a gorfoledd.

Daeth wedi hyny yn ŵr crefyddol iawn, a llafuriai i ddwyn ei gymydogion i adnabod ffordd iachawdwriaeth trwy Iesu Grist.

Gwelwn oddiwrth yr hanesyn hwn fawredd gras Duw yn nerthu y wraig hon i weddio mor ddi-ildio, dros ei gŵr creulawn gyhyd o amser; a hefyd nerth gair yr Arglwydd, pan ddel yn llaw yr Ysbryd Glan, i drywanu mewn argyhoeddiadau. Daw a'r graig yn llŷn dwfr—"Cyfaill o'r Hen Wlad," am Ionawr, 1843.

Llanfachreth.

R. W.

Dr. Franklin.

DR. FRANKLIN a ddywed iddo giniawa ar un achlysur gyda rhai cyfeillion, ac iddynt gloi y drws a gwneyd iddo yfed i ormodedd.

Yn mhen oddeutu mis, gwahoddodd y Dr. yr un cwmni ag y ciniawodd gyda hwy y tro hwnw, i giniawa yn ei dŷ ei hun; ac wedi iddynt ddigoni eu hunain, fe orchymynodd gael darnau o *beef* a *mutton*, pan oeddynt yn dysgwyl y gwin. Yr oeddynt yn rhyfeddu. Hwy a edrychasant arno ef, ac efe a edrychodd arnynt hwythau. Wedi cloi y drws, dywedodd, "Na ryfeddwch, foneddigion; pan y ciniawais gyda chwi, gwnaethoch i mi yfed, pa un bynag a wnawn ai peidio, yn awr gwnaf i chwithau fwyta, pa un bynag a wnewch ai peidio." Pa un a lwyddodd efe i'w cywilyddio hwy allan o'u hymddygiad anifeilaidd, ni ddywedir; ond yn sicr nid oedd ei ymddygiad ef, er ei fod yn llai cyffredin na'u heiddo hwy, yn fwy gwrthun ac isel. Mae anghymedroldeb, pa un bynag ai mewn bwyd ai diod, ar unwaith yn bechod yn erbyn Duw, ac yn iselhad ar y natur resymol.

Cybydd yn cael ei gosbi.

CYBYDD wedi iddo golli can' punt a addawodd ddeg punt i unrhyw un a ddeuai a hwynt iddo. Dyn gonest tlawd, yr hwn a'u cafodd, a ddaeth a hwynt i'r hen ŵr boneddig, gan erchi y deg punt. Ond y cybydd i'w ddrysu ef a haerodd fod cant a deg punt yn y gôd pan y collwyd ef. Y dyn druan a gynghorwyd, pa fodd bynag, i fyned i gyfraith ynghylch yr arian, a phan ddaeth yr achos ymlaen i'w brofi, gan fod vn ymddangos na thorwyd y sel, ac na rwygwyd y gôd, dywedodd y barnwr wrth ddadleuwr y carcharor. "Yr oedd yn y gôd a gollasoch chwi gant a deg punt." "Oedd, fy arglwydd," meddai efe. "Yna," meddai y barnwr, "yn ol yr ardystiad a roddwyd yn y llys, nid all hwn fod yn eiddo i chwi, o herwydd nid oedd yma ond can' punt, gan hyny rhaid i'r gofynydd eu cadw hyd nes yr ymddengys y gwir berchenog."

Pregeth hynod.

DR. Beecher a gytunodd unwaith i newid Sabboth a gweinidog o'r wlad, a throdd y Sabboth allan yn dra ystormus, oer ac anghysurus. Yr oedd yn y gauaf, a'r eira wedi ymdyru ar hyd yr holl ffyrdd fel ag yr oedd yn dra anhawdd fyned ar hyd-ddynt. Er hyn y gweinidog a yrai ei geffyl trwy y lluwchfeydd nes y cyrhaeddodd yr eglwys. Rhoddodd yr anifel yn yr ystabl ac a aeth i mewn. Nid oedd yr un dyn yn yr addoldy eto, ac ar ol edrych oddiamgylch, yr hen wr boneddig pryd hyny yn ieuanc, a eisteddodd yn yr areithle; yn fuan agorwyd y drws a daeth un dyn i mewn: edrychodd oddiamgylch a chymerodd eisteddle. Yr awr a ddaeth i'r gwasanaeth ddechreu; ond ni ddaeth dim ychwaneg o wrandawyr. Pa un ai pregethu i'r fath gynulleidfa ai peidio oedd y mater yn awr. Ac yr oed dyn un na bu Lyman Beecher yn hir yn ei benderfynu. Efe a deimlai fod ganddo ddyledswydd i'w chyflawni, ac nad oedd ganddo un hawl i wrthod ei gwnenthur o herwydd y medrai un dyn fedi lleshad o honi; ac felly efe a aeth trwy yr holl wasanaeth, gweddio, canu, a phregethu a'r fendith, gydag un gwrandawr: a phan yr oedd y cwbl drosodd efe a frysiodd i lawr o'r areithle i siarad a'i gynulleidfa; ond yr oedd wedi myned ymaith.

Cyfeiriai at amgylebiad mor anghyffredin yn achlysauro, ond ym mhen ugain mlynedd wedi hyny fe'i dygwyd i sylw y Doctor yn dra hynod.

Fel yr oedd y Doctor yn ymdeithio yn rhywle yn Ohio, disgynodd o'i gerbyd mewn pentref hardd, a daeth gwr boneddig ato, gan ei alw yn ol ei enw. "Nid ydwyf yn eich cofio chwi," meddai y Doctor. "Mae yn debyg nad ydych," meddai y dyeithr; "ond ni a dreuliasom ddwy awr mewn ty ein hunain unwaith ar ystorn." "Nid ydwyf yn cofio, Syr," meddai yr hen wr; "attolwg pa bryd yr oedd hi." "A ydych chwi yn cofio pregethu ugain mlynedd yn ol, yn rhywle, i un dyn yn unig." "Yr wyf, yn wir, ac ai chwydychwi yw y gwr? yr wyf wedi ewyllysio eich gweled byth wedi hyny." "Myfi yw y dyn, Syr. A'r oedfa hono a achubodd fy enaid, ac a wnaeth weinidog o honof, a dacw fy eglwys. A dychweledigion yr oedfa hono sydd dros holl Ohio." Gwnaeth hyn effaith neillduol ar feddwl y Doctor. Efe a ddeallodd mai cyfreithiwr oedd y dyn y pryd hyny, yr hwn oedd yu y dref ar neges, ac wedi blino yn y gwesty a aeth trwy yr ystorn i wrandaw y bregeth hono.

Dywedai y Doctor yr hanes yn aml, ac ychwanegai "Yr wyf yn meddwl fod y gynnulleidfa hono mor foddlonol a'r un gynnulleidfa a gefais erioed.

J. B. J.

Diffrifoch.

DARLLENNAIS am ryw frenin na welid mo hono un amser yn chwerrthia, nac yn gwenu; ond yn mhob lle, ac ymblith pob math o gyfeillion. yr oedd yn ymddangos yn syn a difrifol iawn. Y frenines yn dra gofidus o'r achos, a aeth at ei frawd, ac a ddymunodd arno ofyn i'r brenin pa ham yr oedd mor brudd? atebodd y brenin i'w frawd y cae efe wybod dranoeth.

Yna aeth y brenin at ei weision ac a orchymynodd iddynt gloddio twll dwf yn y ddaear, a gwneyd tân glo mawr ynddo—rhoddi hen fwrdd braenllyd arno—crogi uwch ei ben â llinyn main, ddau gleddyf llym, a'u blaenau i lawr, a rhoddi yn ymyl y twll, fwrdd hiliedig o bob math o fwyd danteithiol, a digonedd o win melus. Ar hyn, archodd rododi ei frawd ar y bwrdd braenllyd, a phedwar o ddynion i sefyll o'i amgylch a chleddyfau noethion yn eu dwylaw, y cyntaf y tu ol, yr ail y tu blaen, y trydydd y tu deheu, a'r pedwerydd y tu aswy iddo; danfonodd hefyd am bob offeryn cerdd a allasai ei deyrnas roddi, er mwyn difyru ei frawd. Yna galwodd y brenin arno i fwyta, yfed, chwerrthin, a bod yn llawen, oblegid fod pethau hyfryd dros ben o'i flaen: ond efe a ddywedodd, "O fy Arglwydd frenin, pa fodd y gallaf fi fod yn llawen tra yr ydwyf yn y fath berygl o bob tu?—Wrth edrych i lawr, mi welaf dân glo mawr, ac os symudaf, bydd i'r bwrdd braenllyd hwn dori, a fy nisgyn i'r tan, yr hwn a'm llysg yn lludw! Os edrychaf i fynu, mi welaf gleddyfau yn crogi wrth linyrau egwan, ac, os cyffyrddir â hwynt, syrthiant a lladdant fi mewn mynyd! Wrth edrych yn ol neu ymlaen, ar y deheu neu ar yr aswy, mi welaf ddynion yn sefyll â chleddyfau noethion yn eu dwylaw i gymeryd fy mywyd ymaith! A pha fodd y gallaf fwyta, yfed a bod yn llawen, a minnau yn nghanol cynnifer o beryglon?" Yna yr atebodd y brenin, "Gwel! fel y mae yn awr gyda thi, felly y mae bob amser gyda mi; canys os edrychaf i lawr, yr wyf yn gweled uffern a'i phoenau diddiweddi, i ba le y bwrir fi os byddaf farw yn fy mhechodau! Os edrychaf i fynu, yr wyf yn gweled y Barnwr mawr ac ofnadwy, i'r hwn y rhaid i mi roddi cyfrif o'm holl feddyliau, geiriau, a gweithredoedd, pa un bynag ai da ai drwg! Os edrychaf yn ol, yr wyf yn gweled yr holl bechodau a wnaethym er pan ydwyf yn y byd, a'r amser a dreuliais yn ddiles! Os edrychaf ymlaen, yr wyf yn gweled

anguen bob dydd yn nesau i'm trosglwyddo i'r byd arall! Os edrychaf ar y tu deheu, yr wyf yn gweled fy nghydwylbod yn fy nghyhuddo am bob peth a wnaethum ar fai, ac a adewais heb ei wneyd! Os edrychaf ar yr aswy, yr wyf yn gweled y creaduriaid yn llefain dial arnaf! Am hyny, na ryfedda o hyn allan am nad allaf lawenhau, ond yn hytrach wyllo yn barhaus!"

Pe bae dynion yn ystyried sefyllfa eu heneidiau, byddai llai o chwerthin a chellwair yn y byd, a llawer mwy o wyllo.

Ysgol Sabbothol Ffynnon Groew.

MR. GOL.

SYR, wrth ddarllen eich cyhoeddiad clodwiw, yr ydwyf yn cael newyddion am lwyddiant yr Ysgol Sabbothol yma a thraw; a diammhau genyf nad annymunol genych chwithau a phawb o ddarllenwyr y "Geiniogwerth," glywed am sefydliad Ysgol Sabbothol, ynghyd a'i llwyddiant, mewn lle na bu erioed o'r blaen; os byddwch mor garedig a rhoddi lle iddynt yn eich tudalenau.

Y lle uchod sydd ardal lled boblogaidd ar lân y mor, plwyf Llanasa, Swydd Flint, heb un lle cyfneus i addoli o fewn dwy filldir neu ragor.

Yr oedd y lle uchod wedi ei esgeuluso yn hollol gan bob enwad crefyddol, yn y rhan yma o waith yr Arglwydd, hyd fis Gorphenaf diweddaf, pryd y bu i'r peth ddisgyn yn ddwys ar rai brodyr perthynol i'r Methodistiaid Calfaidd yn Mostyn.

Penderfynwyd yn ddiwed i anfon rhai brodyr i ymweled â'r ardal, ac i barotoi erbyn y Sabboth. Felly yr aethant, a chyttunasant am ddwy ys-tafell chwe' llath wrth bedair llath bob un, a'u huchder yn chwe' troedfedd ac ychydig foddfeidi, (y mae y lle yn bur anghyfleus i bregethu ynddo): gwnaed yn hysbys yn yr ardal fod ysgol i gael ei chynnal am ddau o'r gloch y Sabboth canlynol; a mawr oedd y syndod pan welwyd y nifer o 83 yn bresennol, y tro cyntaf, rhwng plant a phobl mewn oed. Yr olygfa hon a lanwodd y brodyr a'r chwiorydd â llawenydd wrth weled y fath sirioldeb oedd yn llanw wynebpryd pawb, ynghyd a'r awydd oedd ynddynt am y sefydliad yn eu plith. O'r pryd y cychwynwyd yr achos hyd yn awr y mae yr ysgol wedi cynnyddu yn agos i 160 o nifer. Ond i ddychwelyd at effeithiau daionus y sefydliad hwn: mi enwaf ychydig o lawer, a byddaf mor fyr ac y medraf. Yr oedd allan o'r 83 oedd yn bresennol y Sabboth cyntaf, 67 heb fedru adnabod y llythyrenau; ond erbyn hyn y mae oddeutu 40 wedi eu symud i'r dosbarth cyntaf a'r ail; ac y mae llawer o blant eraill bron ac adnabod y llythyrenau yn berffaith. Y mae yma dadau a mamau wedi cyrhaedd oedran o wyth a deugain ac uchod, ar y cyntaf heb fedru y wyddor, y rhai hyn trwy lafur a diwydrwydd ydynt yn sillebu yn dda yn y dosbarth cyntaf, a hyny mewn pedwar mis o amser. Y mae y fath awydd ynddynt am ddysgu, yn codi y cyffelyb awydd yn yr athrawon a'r athrawesau i'w dysgu hyd onid ydyw y naill a'r llall wedi eu llenwi â sel a ffyddlondeb at y gwaith da hwn. Yn y modd yma y maent wedi ymbriodi â'u gilydd, fel mai priodol y gallwn ddywedyd, "Nid ydynt mwy ddau ond un." Effaith arall o eiddo yr Ysgol Sabbothol ydyw codi awydd yn mhawb o'i deiliaid i ddarllen gair yr Arglwydd, ynghyd ag ymdrech am ddeall yr hyn y maent yn ei ddarllen. Y mae yma amryw Fiblau a Thestamentau wedi eu prynu ganddynt, ynghyd ag amryw o lyfrau da eraill, y rhai ni bu yn eu meddiant erioed o'r blaen.

Effaith arall o eiddo yr Ysgol Sabbothol, ydoedd codi awydd mawr yn yr ardal am ychwaneg o foddion a'r Sabboth. Caniatwyd eu dymuniad

yn hyn, ac yn awr y mae yma ysgol, cyfarfod gweddio, neu bregethu, dair gwaith bob Sabboth yn cael ei gynnal. Bu amryw o weinidogion a phregethwyr yma yn pregethu, ac arwyddion amlwg fod yr Arglwydd yn arddel ei weinidogaeth yn ein plith; a diammhau genym fod ganddo feini lawer yn yr hen gwarel yma ac y bydd yr Ysbryd Glan yn ei ddylanwadau sanctaidd a grasol, yn eu caboli (*polishing*) ac yn eu gwneyd yn werth ganddo ei harddel yn nydd mawr eu ddyfodiad ef.

Effaith arall ydyw, ennill y rhai oedd o'r blaen yn tori y Sabbothau ac yn sathru gorchymynion Duw tan draed, i fod yn gyson yn mhob moddion ar y Sabbothau: y plant hefyd oedd o'r blaen yn chwareu hyd y ffyrdd a'r twmpathau, ydynt yn awr yn blant syml a phrydferth yr olwg arnynt, ac nid oes yr un rhan o'r moddion trwy y Sabboth nad yw eu presennoldeb hwy yno; ac nid hyny yn unig, ond y maent yn dysgu rhanau o air yr Arglwydd ac yn ei drysori yn eu cof: a'n dymuniad ninnau yn barhaus ydyw am iddo argraffu ei air ar ei calonau.

Y mae ygwaaandawyr o dlan cant a hanner i dri chant o nifer, ac y mae yr ystafelloedd y soniwyd am danynt yn awr yn rhygyfng i bregethu ynddynt; oblegid nid oes un lle i gael awyr i mewn ond trwy y drws yn unig; ac er nad oes yma ond llafurwyr tloion, gweithwyr yn ennill ond cyflogau gweddol; eto y maent wedi dangos eisoes fod ganddynt galonau i weithio, fel y maent wedi penderfynu cael casgliad bob yn ail Sabboth, at adeiladu capel, ac y mae y gwaith da hwn wedi ei gychwyn a'i ddwyn ymlaen bob pythefnos yn rheolaidd hyd yma, fel y mae yn amlwg i baw eu bod yn dechreu teimlo dros achos Mab Duw, a'r teimlad hwnw yn tori allan yn weithredu. Fel hyn y maent yn "bwrw eu hadlingau i'r drysorfa," fel y llwyddodd Duw hwynt.

Anwyl gyfeillion crefyddol ac aelodau yr Ysgol Sabbothol; onid oes yn Nghymru eto lawer o ardaloedd o'r fath yma yn amddifad o Ysgol Sabbothol a moddion gras, a ninnau yn eistedd yn dawel a difater yn eu hymyl: onid yw y fath newydd a hwn yn barod i greu ynoch ryw sel danbaid dros achos Iesu Grist, a thosturi dros eich cyd-greaduriaid, ag a'ch gwnelo yn fwy gweithgar ac ymdrechgar dros pob rhan o'i waith. A gaiff cannoedd o blant Cymru dyfu i fynu yn wyr ac yn wragedd anllythyrenog, heb fedru cymaint a darllen enw y Cyfryngwr bendigedig? A gaiff ein gelynyon ein hwtio a'n difrio a'n hiselu, a dywedyd ein bod yn suddo mewn anwybodaeth a barbareidd-dra? Na, mentraf ateb na chânt; oblegid hyderafy bydd holl ddeiliaid yr Ysgol Sabbothol, yn dyfod allan fel un gŵr, ac yn gwneyd penderfyniad yn ddioedi, i sefydlu ysgolion mewn lleoedd nad ydynt eto wedi eu sefydlu.

Y peth olaf a gyflwynaf i'ch sylw ydyw, y cynllun ar ba un y dygir yr ysgol ymlaen, sef yr un Frytanaidd, yr hwn nid oes ei gyffelyb; wedi ei gael eto mewn bywiogrwydd a chyflymdra i ddysgu. Yn awr cymhellaf y rhai nad ydynt wedi ymgymeryd a'r dull hwn o ddysgu plant, i ymallyd ynddo yn ddioed. Paham y rhaid annog cymaint arnom fel cenedl at y dull hwn o ddysgu, pryd y mae wedi profi ei hun tu hwnt i bob dadl yn un anffael-edig, ond ei ddilyn yn gywir, ac nid yn farwaidd a hannerog.

S. J.

Die Wirion.

ODDIAMGYLCH i ddrws tŷ tafarn gwledig yn yr Iwerddon, gellid yn fynych weled bachgen penffol, yr hwn oedd bron wedi tyfu i fynu i'w gyflawn faintioli mewn anwybodaeth a phechod. Nid oedd ei wybodaeth yn cyrhaedd

ddim pellach na'r triciau cyfrwys, y rhai yn rhy hawdd a ddysgir gan y fath ddyoddefwyr tlodion, drwy ddylanwadau esiampl y diafol a'r drygionus, y rhai a fynychant y tafarndai cyffredin. Ychydig o gerddi digrif a thriciau ysmala, oedd yr unig bethau a lanwent ei feddwl.

Yr wyf yn awr wedi anghofio enw y bachgen tlawd; ond er mwyn eglurder yn yr hanesyn, galwaf ef yn Dic Wirion.

Daeth morwr un diwrnod at y tŷ, ac a arosodd i ganu wrth y drws math o hymn oedd ei gân a byrdwn iddi yn y geiriau canlynol:—

“Yr wyf fi yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd,
Ond Iesu Grist yw f' oll i gyd.”

Clywodd Dic y gân; ond ni ddysgodd ddim o honi, oddieithr y byrdwn, yr hwn a ganai drosodd a throsodd drachefn wrtho ei hun yn ddibaid: o'r diwedd, teimlai ddymuniad cryf i ddysgu 'r oll o'r gan. Ond pa le y ceid hyd iddi. Cafodd gan ryw un chwilio y llyfr hymnau, ac wedi hyny y Bibl; ond nis gellid ei chael yn un o'r ddau. Yna meddyliai yr âi trwy yr holl eglwysi a'r capeli; efallai y cai ei chlywed yn un o honynt. Fe aeth, a chymerwyd ei sylw yn y fath fodd gan yr hyn a glywodd, fel yr aeth drachefn; nes o'r diwedd amlygwyd iddo (er ei alar ar y pryd) ei fod mewn gwirionedd

“Yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd.”

Yr oedd ei dristwch yn fawr; ond clywodd gymaint am Iesu Grist, a'r iawn bendigedig, nes o'r diwedd galluogwyd ef i'chwanegu;

“Ond Iesu Grist yw f' oll i gyd.”

O byn allan yr oedd Dic yn ddyn arall. Rhoddes i fynu ei gerddi digrif a'i gwnni drwg, ac a aeth i le o addoliad gan ymhyfrydu mewn pethau sanctaidd. Ei hen gyfeillion a chwarddent am ei ben, gan ddywedyd ei fod yn myned yn falch, a'i fol eisieu gwell cwmni; ond Dic a atebai eu holl offer siarad yn ngeiriau ei anwyl fyrdwn, y rhai a ddadganent deimlad ei galon ac arwyddion ei weithredoedd.

“Yr wyf fi yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd,
Ond Iesu Grist yw f' oll i gyd.”

Cyn pen hir gwelid fod duwioldeb Dic yn gadarn a sefydlog; a pharodd ei ddiwydrwydd yn moddion gras i rai pobl dduwiol ei annog i gofio anghen Crist yn y swper sanctaidd. Yn ganlynol, gsfynodd Dic am ganiatâd i fwynhau y fraint mewn cysylltiad âg eglwys gristionogol yn y lle. Yr oedd y gweinidog yn hollol foddolawn, gan ei fod yn cwbl gredu ei fod yn ddysgybl i'r Iesu.” A phan alwodd rhai o'r brodyr gydag ef i ymofyn am ei brofiad crefyddol—“profiad” ebe Dic “nid oes gan Dic brofiad i'w ddyweyd—y cwbl a wyr ef,”

“Yr wyf fi yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd,
Ond Iesu Grist yw f' oll i gyd.”

O'r diwedd, gosodwyd Dic druan ar ei wely anghen; ac fel yr oedd yn tynu tua'r bedd, galwodd ei weinidog i'w weled: yr oedd yn bur wan, ac nis gallai y gweinidog gael dim o hono ond ei anwyl linellau. Gofynwyd iddo pa peth oedd ei obaith am y nefoedd; pa beth oedd ganddo i gyfarfod â Duw; pa fodd yr oedd yn meddwl cael cymeradwyaeth yn y dydd olaf? I'r oll o'r pethau hyn atebodd yn siriol,

“Yr wyf fi yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd,
Ond Iesu Grist yw f' oll i gyd.”

Anwyl ddarlleneydd a gaiff y bachgen penffol hwn dy gondemnio ddydd y farn. Llauer sydd er eu holl ymfrost o wybodaeth a deall, yn gwybod llai o honynt eu hunain, ac am undeb ffydd a Mab Duw, na'r creadur tlawd hwn. A wyt ti o nifer y rhai hyny, neu a elli di ddyweyd yn os-tyngedig a diolchgar,

"Yr wyf yn bechadur tlawd heb ddim yn y byd,
Ond Iesu Grist yw f'oll i gyd."

Os gelli, yr wyt yn ddedwydd : yn yr ychydig linellau hyn y mae cadwed-edigaeth enaid am dragywyddoldeb.

Bible class Magazine.

Y Parch. Baptist Noel.

SOMIASOM yn y rhifyn diweddaff fod y gweinidog enwog hwn wedi gadael yr Eglwys Sefydledig. Yn y rhifyn hwn, rhoddasom amryw ddarnau allan o'i lyfr ar "Undeb yr Eglwys a'r Wladwriaeth." Cyhoeddwyd y llyfr hwn tua diwedd Rhagfyr, a gwerthwyd yr holl argraffiad cyntaf y dydd y cyhoeddwyd ef. Deallwn ei fod yn cael ei gyfieithu i'r Gymraeg gan Mr. Owen Jones, Manchester, a gobeithiwn y caiff dderbyniad helaeth gan y Cymry.

Y Pab.

YN Gaeta, o fewn tiriogaeth Naples, y mae y Pab yn aros o hyd. Y mae wedi cyhoeddi gwrthdystiad yn erbyn gweithrediadau y Rhufeiniaid ; ond pan roddwyd y papyr yn i fynu ar y muriau yn Rhufain, tynwyd ef i lawr a sathrwyd ef dan draed gan y bobl. Dysgwylia y Pab i Awstria a Ffrainc ei roddi yn ol trwy drais ar ei orsedd ; ond gwnai hyn ef yn fwy anmhobogaidd nag erioed yn Rhufain.

Y mae yn deilwng o sylw mai y pab hwn a ysgogodd yr holl gynhwrf sydd yn awr ar y cyfandir. Er mwyn ennill clod iddo ei hun, dechreuodd ganiatáu ychwaneg o ryddid i'w ddeiliaid, yr hyn a gododd awydd am freintiau cyffelyb mewn gwledydd eraill. Ond yn awr y mae y pab, fel y bachgen drwg wedi rhoddi rhod y felin i droi, yn dychrynu ac yn galaru wrth weled na fedr mewn modd yn y byd ei hattal.

Ffraeth-ddyweddiadau Mary, Iarlles Warwick, 1650.

Y CRISTION o fewn ychydig, neu y proffeswr arwynebol, yw yr annedwyddaf o bawb : y mae ganddo ddigon o grefydd i beri i'r byd ei gasâu ; ond rhy fach i beri i Dduw ei garu.

O Arglwydd, yr hyn a roddwyf i ti, ni ryglydda dy fodd, oni roddaf fy hun i ti ; felly yr hyn a roddych dithau i minnau, ni'm boddhâ, oni roddi i mi dy hunan.

O Dduw, yr hwn a roddi ras i'r gostyngedig, dyro ras i'm gwneuthur i yn ostyngedig.

Po mwyaf dirmygedig y gwnaeth Crist ei hun o'n hachos ni, mwyaf gwerthfawr y dylai efe fod yn ein golwg ni.

Y darian oreu rhag enllibiau ydyw bucheddu yn y fath fodd, fel na byddo i neb eu credu.

Y neb a ddialo gam, sy'n gwneyd gwaith dienyddwr ; ond yr hwn a'i maddeuo, sy'n gwneyd gwaith tywysog.

Cofnodiadau.

Yn adroddiad y Fibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor, am y flwyddyn 1846, canfyddir yr hyn a ganlyn:—R. E. P. (Tŷ mawr Auxiliary, £.50) Yr ydyn yn deall mai yr hwn y cyfeirir ato ydyw Robert Evans, Ysw., Methlam, Lleyrn, sir Gaernarfon. Gobeithiwn y bydd i lawer o'n cydwladwyr ychwanegu at gyllidau y Gymdeithas hon, yn ol ei esiampl, fel y galluoger hithau, mewn canlyniad, i helaethu ei therfynau.

Yn Gyffylliog, yn agos i Ddinbych, dysgodd merch ieuanc lyfr y Salmau allan yn dda mewn pythefnos a deuddydd o amser.

Efrainc.

LOUIS Napoleon, nai Bonaparte, sydd wedi ei ethol yn llywydd y wlad gyfnewidiol hon. Yr oedd dewisiad y Ffrancod o hono yn fwy unfrydol o lawer na'u dewisiad o'i ewythr. Mae anghydfod wedi ymddangos yn barod rhyngddo ef a rhai o'i weinidogion. Mae un o'r galluocaf o honynt wedi gadael y weinyddiaeth. Fe ddywedir, pa mor amddifad bynag y mae o athrylith ei ewythr, ei fod yn hyn wedi dangos llawer o'r penderfyniad ewylls oedd yn ei hynodi yntau. Mae dysgwyliad cyffredinol, y bydd cyfnewidiad eto yn y weinyddiaeth, ac y difodir y senedd sydd yn eistedd yn bresennol o hyn i'r gwanwyn. Mae y gweinidogion presennol yn dangos eu hunain yn analluog i hwylio y llong trwy y fath ysturm, ac mae y dynion galluocaf a fedd y wlad, sef rhai o hen weinidogion Louis Philippe, Mole a Thiers, er iddynt ymdrechu eu goreu i wneyd Louis Napoleon yn llywydd, wedi ymgadw hyd yma oddiwrth gyfrifoldeb swydd. Gwnaed casgliad yn holl eglwysi Paris i'r pab, y Sabboth cyntaf yn y flwyddyn.

Itali.

MAE amgylchiadau y wlad hon yn ymddangos yn dywyll ac amheuus. Dim cynt yr ymddangosodd ar furiau y ddinas wrthdystiad y pab yn erbyn yr hyn sydd wedi ei wneyd yn Rhufain, er's pan mae ef wedi ffoi, nag y rhwygwyd ef i lawr gan y werin. Dyma anghraifft o barch ei blant anwyl i'r Tad Sanctaidd.

Germani.

Er mwyn deall ansawdd y wlad hon, y mae yn anghenrheidiol cofio bod ynddi lawer o deyrnasoeedd, o ba rai y mwyaf ydynt Awstria a Prwsia. Yr oedd, ac y mae y teyrnasoeedd eraill dan ddylanwad y rhai'n, ac mewn rhyw fath o undeb o ymddibyniad ac o ymgynghreiriad â hwynt, a'r cwbl yn cael eu galw y cyngreiriad Germanaidd. Ond nid oedd yr undeb yn ddigon agos, nac yn undeb oll i deimlad cenedlaethol y Germaniaid. Nid oedd hanfodiad *politicaidd* i Germani fel y cyfryw, hyn yw, nid ydoedd yn un gallu mawr, ac yn cael ei gyfrif felly gan alluoedd Ewrop. Ni chlywid ond am Awstria a Prwsia, ac ni chydabyddid ond y rhai hyn gan y *politician*. Yn awr prif ddyben yr holl gynhyrfaadau a gymerodd le yn y wlad hon o ben bwy gilydd y flwyddyn ddiweddar oedd i gyrrhaedd yr undeb hwn. Y teimlad cenedlaethol hwn oedd prif ysgogydd y cwbl. Ac yn ol fel yr ymollyngai yr hen awdardodau â'r ffrwd, neu yr ymdrechent ei

gwrthsefyll, yr oedd eu peryglon yn fwy neu yn llai. Trwy wrthsefyll yr oeddynt mewn perygl i golli y cwbl; ac wrth fyned gyda'r lli Germanaidd, teimlent eu bod mewn perygl i golli eu hawdurdod personol yn awdurdod yr undeb—a hyn oedd eu cyfyng-gynghor. Mae anghenion gwladol, teimlad gwladol, a gweddillion o sefydliadau gwladol o blaid yr undeb. Yn ei erbyn, y mae uchelgais personol y llywodraethwyr, a byddinoedd lliosog.

Mae y bobl wedi llwyddo i gael un senedd i gynnrychioli y cwbl, yn Frankfort, ac un pen ar y cwbl, yr Ymherawdwr Jchn. Ond gan nad oes yr undeb na milwyr na chyllidau yn annibynol ar y teyrnas oedd sydd yn ei wneyd i fynu, y mae ei lwyddiant neu ei afwyddiant yn ymddibynu pa fodd y penderfynir y ddadl gan y breninoedd a'u deiliaid gartref.

Lloegr.

YN absenoldeb dadleuon y senedd, yr unig beth o bwys sydd wedi ei drafod yn ddiweddar, ydyw y cynnilddeb yn nghyllidau y deyrnas. Mae Mr. Cobden wedi cyhoeddi llythyr ar y mater sydd wedi tynnu llawer o sylw, ac wedi achosi llawer o ysgrifenu. Mae teimlad cryf, a hwnw yn myned ar gynnydd yn y wlad, yn erbyn gwastraff y llywodraeth. Mae costiau y llywodraeth wedi cynnyddu deng miliwn yn y deng mlynedd diweddar. Amcangyfrifir llythyr Cobden, ydyw gallwari wlad i orfodi y gweinidogion i gadw eu costau yn ddeng miliwn llai na'r ydynt yn bresennol.

Mae dwy gymdeithas nerthol wedi eu sefydlu, un yn Lerpwl a'r llall yn Edinburgh, i gyhoeddi traethodau, ac i ddefnyddio pob moddion galluadwy, i gyffroi teimlad y wlad yn erbyn gwastraff y llywodraeth, ac i fynu diwygiad cyllidol, a lleihad yn y trethi sydd yn bwyta i fynu ei nerth a'i brasder.

Heddwch.

MAE Mr. Cobden wedi ymrwymo i ddwyn mesur i mewn i'r senedd newaf i roi terfyn ar bob anghydfod rhwng y wlad hon a gwledydd eraill heb fyned i ryfel. Fe ddywed pob cristion, llwyddiant iddo.

Yr Iwerddon.

MAE yr "Edinburgh Review," yr awdurdod lleenyddol uchaf yn y deyrnas, yn y rhifyn diweddar, yn disgrifio agwedd a gobeithion y wlad hon yn ddu iawn. Fe ddywed, pa fesurau bynag a ddefnyddir i'w gwella, a pha gynifer bynag, y bydd y cwbl yn aneffeithiol, os na chymrerir rhyw ffordd i symud tua hanner miliwn—hanner poblogaeth Cymru i gyd—o honi i ryw wlad arall bob blwyddyn, am bedair neu bum mlynedd. Ac os na wneir hyn, y mae yn rhybuddio pawb, nid yn yr Iwerddon yn unig, ond yn Lloegr hefyd, i ymbarotoi erbyn y gwaethaf, ac yn eu hannog i werthu eu meddiannau, tra y ceir rhywbeth am danynt, a chwilio am ryw wlad sydd heb fod dan orfod i gynnal yn agos i *dair miliwn* o dlodion—cymaint a thair gwaith poblogaeth Cymru. "Ni allwn fod yn sicr," eb efe, "os na chymrerir mesurau buan i ragflaenu hollol ddinystriad yr Iwerddon a thlodi. a thrwy hyn attal dyfodiad ychwaneg o wenwyn i Loegr, nad yw dinystr pob peth sydd yn gwneyd Lloegr yn werth byw ynddi, ond cwestiwn o amser, hyn yw, mae ei thynged wedi ei selio.

Y GEINIOGWERTH.

Dyledswyddau rhieni.

"Hyfforddia blentyn yn mhen ei ffordd."—SOL.

Gan fod Duw wedi eich anrhegu â'r fath dlysau gwerthfawr, sef plant, fe ddylech eu gwerthfawrogi fel ei roddion; ac y mae Duw wedi eu rhoddi dan eich gofal, gan ddysgwyl i chwi gyflawni eich dyledswydd tuag atynt. Mae mwy ar ddwyllaw tad a mam i'w wneuthur i'w plant nag a ddychymygodd llawer. Mae ganddynt hwy bob manteision i'w dysgu a'u hyfforddi; oblegid y maent yn eu cael gyntaf, a chyn i ddrygau y byd eu llychwino; ac y mae eu meddyliau y pryd hwnw yn ystwyth; ac os bydd rhywbeth annymunol i'w weled ar eu meddyliau, gellir, heb anhawsder mawr, y pryd hwnw, eu gwellhau. Mae y meddwl ieuanc yn debyg iawn i'r corff ieuanc; ac os bydd rhywbeth annymunol ar hwnw, megys troed cam, &c., mae gobaith am wellhad tra byddo y bychan felly yn ei fabandod. Felly gyda y meddwl: os bydd yna dueddiad at ddyweyd anwiredd, tueddiad at ladratta, neu at dyngu a rhegi, hawdd y gellir gwellhau y meddwl oddiwrthynt, ond achub yr adeg i wneuthur hyny. Dad, gelli foldio meddwl dy blentyn fel y mynot; gelli ei wneuthur yn enwog mewn daioni, neu ynte yn *Durpin* mewn drygioni. Fel ag y dywed y Salmydd; "Fel y mae saethau yn llaw y cadarn; felly y mae plantieuenctyd:" gan hyny, y mae llawer iawn yn ymddibynu ar law y cadarn, tra y byddo yn tynu yn y bwa; gall yru ei saeth i'r parth y myno; ond wedi iddo ei gollwng unwaith, nis gall wneuthur dim o honi. Felly y mae gyda'r tad a'i blant; tra y byddo dy blentyn ar dy aelwyd di, yr ydwyf yn tynu yn y bwa, gofala at ba beth y gollyngi y saeth: os unwaith yr â dy blentyn oddiwrthynt, nis gelli wneuthur fawr o hono mwyach, mwy nag o'r saeth wedi ei gollwng; am hyny, mae o bwys i ti annelu yn gywir, ac achub yr adeg i wneuthur hyny. Mae llawer tad wedi bod yn tynu gwallt ei ben wrth weled ei fab yn cael ei grogi, os byddai yn meddwl mai esiampl ddrwg a roes efe iddo: ond wedi myned yn rhy ddiweddar, y saeth wedi ei gollwng! Duw a wnelo bob tad yn Nghymra yn Benjaminiaid, yn gallu annelu i drwch y blewyn.

Ond, mae y meddwl yn myned yn anhaws i'w drin fel ag y mae yn heneiddio, gan hyny, "rhaid taro tra byddo yr haiarn yn boeth." Mae dy esiamplau di yn cael gwell effaith ar feddwl dy blentyn tra fyddo yn ieuanc, fel ag y mae y cwyr yn derbyn delw y sêl; ond nid cystal wedi i'r cwyr ddechreu caledu: nid cystal chwaith yr effeithia yr esiamplau wedi i'r meddwl ddechreu caledu. Gofala am roddi esiampl dda; gofala fod delw y sêl yn gywir—y ddelw y dy-munet ei gwled yn argraffedig ar galon dy fachgen.

O'r fath ofal a ddylid ei gymeryd rhag dywedyd un gair drwg, rhag ofn i'r bychan ei ddal! O'r fath ofal a ddylid ei gymeryd rhag cyflawni yr un weithred ddrwg, rhag ofn i'r bychan gymeryd esiampl oddiwrthi: oblegid dyna enaid anfarwol yn dyfod i'r byd,

MAWRTH, 1849.]

yr hwn a all wneuthur daioni annhraethol, neu ynte, ddrygioni i'r un graddau ; a hyny yn ymddibynu, i raddau mawr iawn, ar natur yresiamplau a roddir iddo. Dad a mam, cofiwch eich bod, wrth roddi esiamplau i'ch plant, yn taffu hadau i'w calonau a fyddant yn dwyn ffrwyth, efallai, pan y byddoch chwi wedi myned yn wledd i bryfaid y llwch—yn ardal llygredigaeth, a bro isel y dystawrwydd !

Duw a bwysu yr adnod hono at galon pob tad yn Nghymru :—“Hyfforddia blentyn yn mhen ei ffordd ; a phan heneiddio, nid ymedy & hi.” Gosod di ef ar ganol llwybrau barn ; dywed wrtho ar ba law i droi yn mhob amgylchiad ; dwed wrtho am bob croesffordd sydd yn arwain i ddystryw ; cyfeiria ei feddwl ef at ryw adnod i fod fel myneg-bost i'w attal rhag myned o'r ffordd dros y cloddiau.

A'r fath ddylanwad mae y fam yn ei gael ar ei phlentyn ! Os darllenwn hanes y gwyr mawr, braidd i gyd, cawn weled bod rhywbeth neillduol yn eu mamau. Mam Robert Hall a'i dygai ef i'r fonwent, pan yn faban, i ddysgu yr egwyddor iddo ar geryg y beddau. Mam Robert Burns a adroddai ganigion iddo pan yn ieuanc ; ac y mae yn ddiammheuol fod hyny wedi bod yn lles i'w ddoniau awenyddol. Mam “Ettrick Shepherd” a adroddai ac a ddysgai *Scottish Songs* i'w James bach ; a bernir fod hyny wedi creu awydd ynddo i gyfansoddi. Os darllenwn ni hanes y lladron a'r llofruddion, cawn weled mai tadau meddwon a diofal am danynt oedd y cwbl braidd. Ac os sylwn ni ar y bastardiaid, cawn weled mai creaduriaid annuwiol a drygionus yw y cwbl braidd ; a hyny, mae yn debyg, oblegid eu hamddifadrwydd o ofal, a chynghorion eu rhieni.

Gan fod gan y fam gymaint o ddylanwad ar ei phlant, bydded iddi amcanu gwneuthur lles iddynt. Bydded iddi chwalu pob peth ag a fyddo yn dueddol o arwain i unrhyw bechodau : pan y gwelo ryw adwy ag a fyddo yn debyg o arwain i odineb, bydded iddi ei llenwi â drain ; chwaled pob fynedfa sydd yn arwain i'r pechod hwn, oblegid y mae mân arweiniadau i'r pechod gwarthus hwn, fel i bob pechod arall, y rhai sydd eisieu eu dyddymu ; y rhai hyn yw yr achos ; lladder yr achos, wedi hyny fe baid yr effaith—dyhysbydder y ffynnonau, wedi hyny, fe baid y ffrydiau. Ceir addysgiadau rhagorol ar hyn yn llythyr “yr hen wr mynyddig,” Rhif xxiv.

Defnyddied y rhieni bob mantais i ddywedyd am adgasrwydd meddwod. Na fydded iddynt gadw dafn o'r ddiod feddwawl mewn un cwpbwrdd o fewn y tŷ, os amgen, mae y plant yn sicr o gael hyd iddo, ac o ran ysfa ei brofi. Fel ag y bu ysgrifenydd y llinellau hyn : gwyddai am y gell lle y cedwid y ddiod, ac, wedi gweled rhyw-un o'i flaen, efe a aeth i wneuthur *punch* ; ac oblegid ei bod yn lled dywyll yn yr ystafell, dygwyddodd dafu *saltpetre* iddo yn lle siwgr gwyn ; ac efe a'i hyfodd ; archwaethai ef yn chwerw, a dechreuai dagu ; a meddylodd yn sicr ei fod wedi llyncu gwyn ; tybiai fod ei fol yn dechreu chwyddo, teimlai ei hun yn myned

yn *sâl*, syrthiodd ar ei liniau, ac erfyniodd ar ei Dad nefol dderbyn ei ysbryd ef ! Ond troes y *saltpetre* yn felusach na mel a dyferiad y diliau mel iddo, oblegid gwnaeth ammod na yfai ddafn byth o un math o ddiodydd meddwawl ; ac felly y bu. Bu yn awyddu i ryw amgylchiad tebyg gyfarfod â phlant a welai yn ymyraeth â'r ddiod byth wedi hyny.

Os bydd eisieu cymeryd ychydig gwrw, neu ryw fath arall o'r diodydd meddwawl fel meddyginiaeth, nac yfer ef yn ngwydd y plant. Mae yn lled hawdd i'r rhieni gadw adgasrwydd yn eu meddyliau tuag at y ddiôd fellldigedig, os bydd iddynt ddefnyddio pob mantais tuag at hyny tra y byddont yn ieuanc, cyn iddynt ddyfod i hoffi y ddiôd ; o herwydd y mae yn ddrwg i'r archwaeth ar y dechreu : am hyny, bydded i chwi amcanu cadw hyny, sef ei ddrygedd, yn glawdd llanw rhyngddynt a llifogydd meddwodod : ond os unwaith yr aiff adwy yn hwnw, ac y bydd iddynt ddyfed i hoffi y diodydd meddwawl, un o fil os na bydd i lifogydd gorwylktion meddwodod eu hysgubo, nes y diweddont eu gyrfa ya nyfnderoedd y pwll erchyll diwaelod.

Mae dy blentyn fel rhyw afonig fechan, yn tarddu allan, ac yn dyfod i'r golwg, sydd i redeg drwy y byd sydd yn llawn o ffrydiau drygionus o bob natur ; ac os na bydd i ti gymeryd llawer o drafferth i roi llwybr da iddi, bydd i ryw ffrwd ddrygionus ruthro i mewn iddi ; a ffrydiau drygionus eraill wedi hyny ; nes ei galluogi i ruthro ymlaen, er gwaethaf deddf ac efengyl Duw, nes iddi ruthro o'r diwedd yn rhaiadr i ganol môr o drueni tragwyddol. Amcana ei gyru i redeg trwy gamol meusydd bywyd crefyddol ; wedi hyny, dan fendith Duw, bydd iddi ddiweddu ei gyrfa mewn môr o heddi !

Dos at yr aderyn, tydi ddiogyn, ac edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth. Rhydd yr aderyn bach esiampl i lawer tad. Gwel y fath drafferth y mae efe yn ei gymeryd gyda ei rai bach. Mae efe yn eu dysgu yr un fath yn union ag ef ei hun. Eu dysgu i ehedeg, &c. ; oblegid y mae efe yn gwybod y bydd yr adarwr yn gyru ei saeth ar ei ol ; ac y daw eraill a magl i geisio ei ddal. Wel, nyth yw dy dŷ dithau : a dyma dy gywion bach ynddo ; dysga hwy pa fodd i rodio. Oblegid y mae y diafol i ollwng ei saethau atynt, ac y mae ganddo faglau hefyd. Mae eisieu i ti eu dysgu i fod yn hoew ar eu hedyn ; dysg hwy, fel yr aderyn, i ehedeg i fynu uwchlaw pethau daearol ; i ehedeg uwchlaw y byd, y cnawd, a'r diafol.

Caerqybi.

JOHN DAVIES.

Diwygiad ar y mor.

MAE yn hysbys i'n darllenwyr fod y milwyr a'r morwyr yn ddynion annuwiola chalon-galed iawn ; ond eto, nid yw ou hannuwioldeb a'u calon-galedwch y fath, nad effeithia yr efengyl i'w troi a'u gwneyd fel plant bychain, a'u haddasu i fyned i mewn i deyrnas nefoedd. Cawn anghraifft o hyn yn mordaith yr enwog George Whitfield ar ei fynediad y waith gyntaf i'r America, yn y flwyddyn

1738, pan oddeutu tair-ar-hugain oed. Y llestr yn mha un yr hwyl-iodd oedd lawn o filwyr, y rhai nad ofnent Dduw, ac na pharchent ddyn: hwy, ynghyd a'r cadbeniaid, y morwyr, a'r meddyg oedd yn eu plith, a roddasant ar ddeall i Whitfield eu bod yn ei ystyried ef yn ddyn gwallgof a diegwyddor, ac ymddygent ato fel y cyfryw. Y sabboth cyntaf a dreuliodd efe yn eu plith, nid oedd dim i'w glywed ond y llwon a'r cableddau a'r rhegfeydd mwyaf arswydus; na dim i'w weled ond y cardiau yn cael eu chwareu, a champau annuwiol eraill yn cael eu dwyn ymlaen, a hyny ar ddydd yr Arglwydd; yr hyn a barodd ofid nid bychan i'w enaid cyfiawn, fel Lot gynt yn Sodom. Er hyny, ni ddigalonodd ac ni hwfrhäodd Whitfield ieuanc, ond ymddygodd yn eu plith yn foneddigaidd ac yn hardd, fel y lili yn mysg y drain, gan ymosod â'i holl egni ar y gorhwyl pwysig o'u diwygio a'u hargyhoeddi o'u bai, yn yr hwn y dangosodd wroldeb y llew, cyfrwysdra y sarff, a diniweidrwydd y golomen.

Dechreuodd yn y prif gaban, ymhlith y swyddwyr (*officers*), trwy ymddyddanion crefyddol ac argyhoeddiadol; yr hyn, yn eu golwg hwy, oedd ffolineb a gwagedd; ac oblegid hyny ni chafodd fawr effaith arnynt: ond ni ddigalonodd er hyny. Gwedi methu yn y caban gyda y swyddwyr, aeth allan i fwrdd y llestr at y milwyr, ond ni chafodd ganddynt hwythau fawr dderbyniad ar y cyntaf; er hyny ymlaen yr aeth gyda'r ddyledswydd o ddarllen, gweddio, ac esbonio y Bibl iddynt ddwy waith y dydd, nes o'r diwedd iddo dynu eu sylw at bethau mawrion crefydd, fel ag y daeth llawer o honynt ato yn ostyngedig i ymofyn am eglurâd pellach ar yr hyn a draddodai. Erbyn hyn, yr oedd ei ymdrechadau parhaus, ei lafur diffino, a'i ymddygiad boneddigaidd a charuaidd wedi ennill sylw cadben y llong a chadbeniaid y fyddin, er nad oeddynt hyd yma wedi ufuddhau i ddyfod i wrandaw arno; ond nid oedd efe yn gosod gwerth ar y sylw a delid iddo gan ddynion, oddieithr mor belled ag y byddai hyny yn fanteisiol i ledanu gair Duw; ac felly defnyddiai pob cyfleusdra i'r dyben hyny. Ar ryw ddiwrnod, pan oedd mewn ystafell un o gadbeniaid y fyddin, gwelodd yno bapyr newydd, a deallodd fod llawer o ddarllen arno, a bod darllen gormod ar y fath bapyr, yn "gwario arian am yr hyn nid oedd fara;" am hyny, aeth a'r papyr newydd ymaith, a rhoddodd lyfr o'r enw "hunan-dwyllwr" yn ei le. Boreu dranoeth, gwelodd y cadben y llyfr, a darllenodd ef, a chafodd flas ar ei ddarllen, ac yna gofynodd pwy a'i dygodd yno? Atebodd Mr. Whitfield, mai efe; a cheisiodd gandde ei ddarllen yn fanwl. Dywedodd yntau ei fod wedi ei ddarllen, a chwedi cael pleser mawr wrth hyny; ac o'r dydd hwnw allan gwelwyd cyfnewidiad mawr yn ei fuchedd. Erbyn hyn, yr oedd cyfeillach Mr. Whitfield yn werthfawr yn ngolwg gwyr y prif gaban, a dymunasant arno i ddyfod i ddarllen a gweddio iddynt hwythau, yr hyn a wnaeth gyda'r parodrwydd mwyaf. Effeithiodd hyn gymaint, nes y gorchymynodd cadben Mackey i'r tabyrddwr (*drummer*) alw y fyddin ynghyd ddwywaith yn y dydd i wrandaw ar Mr. Whitfield yn pregethu. Ei ddull yn cynnal yr oedfa

oedd fel hyn : Mr. Whitfield yn y canol rhwng dau swyddog, y rhai oeddynt, fel Aaron a Hur, yn dal ei freichiau i'r lan; y fyddin yn sefyll o'i flaen, a phob un megys yn ymlynu wrth ei draed, ac yn barod i dderbyn ei eiriau, ac yntau yn eu dysgu fel un ag awdurdod ganddo.

Y fath fu y llwyddiant ar ei ymdrechion, fel, cyn iddynt groesi yr Atlantic, i dir America, yr oedd y cablwyr wedi dyfod yn weddi-wyr, a'r erlidwyr yn ganlynwyr ffyddlawn yr Oen; a'r campau melli-digedig ag oedd yn eu plith wedi cael eu hallddudio i dragywyddol ddiddymdra, a'r cardiau wedi eu tafu i waelod y mor, a Christ croeshoeliedig wedi myned yn berl gwerthfawr yn eu golwg; i.e., wedi myned mor werthfawr, nes y gwerthasent y perlau teg i gyd i gael prynu y Perl gwerthfawr yma. Dyma lestr wedi ei gwneuthur yn Bethel ar donau y mor! Gwelwn yma werth un dyn gwir dduwiol ymhlith llawer, ac fel y mae ychydig lefain yn lefeinio yr holl does. Onid oedd hyn yn ddiwygiad rhyfedd ar y mor?

T. J.

Iaith yr Iuddewon ar ol y gaethglud.

CYN dychweliad llwythau Juda a Benjamin i'w gwlad, o'u caethi-wed yn Babilon, yr oedd eu hiaith wedi llygru, neu yn hytrach wedi newid, trwy eu harosiad hirfaith yn mysg dyeithriad. Galwent hi er hyny yn Hebraeg, a gelwir hi felly yn y Testament Newydd; ni fynent newid ei henw, er nas gallent lai na gwybod ei bod wedi newid yn fawr. Buasai yn fwy priodol galw yr iaith y siaradent wedi eu dychweliad yn Galdaeg neu Syriaeg, yn hytrach nag Hebraeg. Ar ol buddugoliaethau Alexander Fawr, a'r ymraniad a wnaed o'i ymherodraeth ar ol ei farwolaeth rhwng ei gadlywyddion, dechreuwyd siarad yr iaith Roeg yn mysg uwch-raddau yr holl wledydd ïang a orchfygwyd gan Alexander. Yr erlidigaethau a gymerodd le yn fuan wedi hyny dan Antiochus Epiphanes, a barodd i lawer o'r Iuddewon ymfudo i Asia Leiaf, Assyria, Arabia, yr Aipht, ac iddynt gyrhaedd mewn amser i Achaia, Macedonia, ac Itali. Canlyniad hyn oedd i lawer o honynt golli yr iaith a ddygodd eu tadau o Babilon, fel y mae plant llawer o Gymru yn colli y Gymraeg yn nhrefydd Lloegr. O'r diwedd fe wnaed cyfieithiad o'r Hen Destament i'r Groeg—hon oedd yr iaith a arferid fwyaf y pryd hwnw o un iaith yn y byd, ac a barhaodd felly am lawer o oesoedd—a hwn ydyw y cyfieithiad a elwir y Deg-a-thriugain, mae yn debygol o herwydd ei gymeradwyaeth gan y Sanhedrim. Ar orchymyn Ptolemy Philadelphus, brenin yr Aipht, y gwnaed ef, er mwyn ei gael i lyfr-gell Alexandria. Pum llyfr Moses a gyfieithwyd gyntaf; ac yn fuan wedi hyny cyfieithwyd y llyfrau eraill. Hwn yw y cyfieithiad cyntaf a wnaed o'r Ysgrythyrau. Yr oedd crefydd a gwladgarwch yn gynhelliadau o'r cryfaf i'r holl Iuddewon oedd yn byw mewn dinasoedd Groegaidd, i fynu copiau o'r cyfieithiad hwn. Yr oedd yr Hen Destament iddynt hwy n fwy peth mewn

un ystyr nag ydyw i ai. Cynnwysai, nid yn unig yr egwyddorion crefyddol a'u seremonïau, ond hefyd eu cyfreithiau gwladol; eu cyfansoddiad a'u hanes gwladol, bywydau y patriarchiaid, hanes y teulu o ba un yr hanent, bywydau a gwrolwaith eu breninoedd, eu gwroniaid, eu prophwydi, a'u diwygwyr. Cynnwysai hefyd gasgliad o ysgrifeniadau mewn rhyddiaith a barddoniaeth gan ysgrifenyddyr enwecaf eu cenedl. Nis gallai yr Iuddewon, pa mor bell bynag eu gwasgariad, ac yn enwedig gan fod y rhan fwyaf o honynt wedi anghofio iaith eu tadau, lai na theimlo yn awyddus iawn i feddu y cyfieithiad hwn. Yn mhob man, gan hyny, lle y siaradent yr iaith Roeg, y cyfieithiad hwn a ddefnyddid yn nhai yr Iuddewon, yn eu hysgolion a'u synagogau. Fe ddaeth felly yn safon iaith ar faterion crefyddol, ac o ganlyniad a barodd unfurfiaeth mewn geiriau a phriod-ddull yn mysg yr Iuddewon Greegaidd, yn mha wlad bynag yr oeddynt yn byw. Fod gwahaniaeth yn amser yr apostolion rhwng yr Iuddewon a siaradent yr iaith Roeg, a'r Hebraeid, neu y rhai a siaradent iaith Palestine, yr hon a alwent hwy yn Hebraeg, fel y dywedwyd uchod, sydd amlwg oddiwrth Actau yr Apostolion. Ond nid âf at hyn yn bresennol.

C.

Y bachgen carpiog—y marsiandwr cyfoethog.

"Yn gwneuthur daloni, na ddlogwn; canys yn ei iawn bryd y medwn, oni ddiffigwn."

ACHOS o bwys a alwodd am danaf un tro i'r ddinas fawr (Llundain America). Treuliais y boreu yn edrych ar yr adeiladau mawrion a phrydferth, llys y ddinas, y toll-dŷ mawr, eglwys y Drindod, a'r clochdŷ blaenfain, ynghyd a llawer o bethau eraill yn y ddinas ag oedd yn ddyddorol i un dyleithr; ond pan yn bur flinedig ar ol fy nhaith foreuol, chwiliais am dŷ fy nghyfaill fel lle i orphwys. Ond pan yn eistedd wrth y bwrdd ciniawa, estynodd y gwas i mi *note* oedd newydd gael ei adael wrth y drws gan berson anadnabyddus iddynt; yr hwn sydd fel y canlyn:—

"ANWYL SYR,—Wedi canfod eich enw fel un o'r areithwyr yn nghyfarfod yr Ysgol Sabbothol, fe'rroddai hyfrydwech mawr i mi eich gweled yn No. —, Pearl street, y prydawn heddyw, am dri ar y gloch. Na siomwch fi.

"Eich cyfaill, GEORGE S.—."

Nid oedais gydsynied â'r gwahoddiad erbyn yr awr apwyntiedig. Ymwithais drwy y lluoedd oedd yn brysur ar hyd yr hŷolydd; ac o'r diwedd cwrhaeddais y rhif oedd yn y llythyr.

Gofynais i'r ysgrifenydd am yr enw; ac er fy syndod arweiniwyd fi at feddiannydd masnachdŷ mawr i nwyfau sychion—un o'r sefydliadau mwyaf yn y ddinas.

"Syr," ebai y marsiandwr, "yr wyf yn credu nad ydwyf yn cam-synied: ai chwi yw Mr. M—, y myfyriwr tlawd oedd gyda Mr. W—, unwaith fy athraw yn Ysgol Sabbothol y W—?"

"Mi fûm i yn fyfyriwr tlawd, ac yn athraw yn yr Ysgol Sabbothol a enwasoch. Ond nid chwi ydyw George S—, y bachgen gwallt-gwyn, a ystyrid fel fy ysgolaig!"

"Yr un," atebai y marsiandwr, gan wasgu fy llaw gyda y llawenydd mwyaf; a'r dagrau yn treiglo i lawr ei ruddiau; "yr un, ond wedi tyfu yn ddyn. Ond maddeuwch y *note* byr, a'r cyfarfod disymwth hwn: ond, syr, mi feddyliais na chaem byth byth gyfarfod eilwaith; ac wedi deall eich bod yn y ddinas, yr oeddwn yn awyddus i roi cynnyg o lety i chwi am yspaid eich arosiad, os ydyw yn dderbyniol, ac yn unol â'ch ymrwymadau eraill; os gwelwch yn dda orchymyn eich croen-gist (*trunk*) i'm tŷ i: mae fy nhŷ i yn dŷ i chwi, tra yr arhoswch yma. Nis gallaf gymeryd fy ngwrthod."

Mewn gwirionedd, nis gallaswn ei wrthod. Gyda llawenydd y cydsyniais â'i gynnyg cymwynasgar; ac yn ei dŷ cefais gartref gwirioneddol. Yn awr, priodol fyddai rhoddi i chwi hanes, pa fodd y daethom i gydnabyddiaeth gyntaf.

Pan oeddwn yn paratoi at y weinidogaeth, yr oedd yn arferiad genyf i chwilio am blant tlodion i'r Ysgol Sabbothol. Pan yn un o'm teithiau, daethum o hyd i fachgen bach yn yr heol, yn dlodaidd ei wisg, ei draed yn noethion yn yr eira, dim am ei ben, ac yn y sefyllfa mwyaf truenus. Gelwais attaf, ac a'i holais fel y canlyn:—

"Pa beth ydyw dy enw, 'ngwas bach i?"

"Fy enw yw George S—."

"Yn mha lé yr wyt yn byw?"

"Yn y coed wrth yr hen felin."

"Pa beth yw enw dy dad?"

"D oes genyf yr un tad;" ac fe dorodd allan i wylo; "fy nhad a ddygwyd adref yn farw oddeutu blwyddyn yn ol. Cafwyd ef wedi rhewi i farwolaeth ar y ffordd at y tŷ."

"Dy fam, a ydyw hi yn fyw?"

"Ydyw; ond mae yn dlawd, ac yn myned allan i weithio."

"A oes genyt ti frodyr a chwiorydd?"

"Oes; un brawd ac un chwaer."

"A ydynt hwy gartref?"

"Ydynt, syr; y maent yn fychain, ac nis gallant fyned allan."

"Wel, fy machgen bach i, mae arnat ti eisieu pâr o esgidiau a dillad."

"Oes, syr; ond y mae arnaf eisieu rhywbeth i fy mam gyntaf."

Wedi dyweyd yr ystori yn y dull blaenorol; nid ymofynais ychwaneg, ond yn adioedi dechreuais weithio. Yr oedd George yn fy nghert gyda mi, a digon o ymborth at anghenrheidiau presennol ei fam.

Ar ol cyrhaedd y tŷ, canfyddais wraig unig a dau blentyn anwyl, heb ddim i fwyta. Neidiodd George allan o'r cert, a rhedodd i'r tŷ gan waeddi, "O mam! mam! ni wylwch ychwaneg: mae gan y gwr boneddig ddigon i'w fwyta i ni am fis cyfan."

Daethum i ddeall, trwy holi, fod y tad yn feddwyn; ac mewn meddwod y bu farw, fel y bu gorfod ar y weddw druan ymrwyf?

ymlaen ei hunan. Yr ydoedd George y pryd hyn oddeutu dag oed ; ac efe yn unig oedd yn ddigon o faint i fod o un gwasanaeth i'w fam ; a bachgen da oedd i'w fam druan.

Gadewais y tŷ ; a'r diwrnod canlynol, anfonais wraig dda i'w dilladu, ac i gael gan George ddyfod i'r Ysgol Sabbothol y Sabboth canlynol. Yr oedd George yn yr Ysgol, gyda'i esgidiau newyddion, ei het, a'i ddillad ; ac yn edrych yn siriol a hapus.

Bu am flwyddyn yn fy nosbarth : yna gadewais y lle, ac ni welais ef byth nes y cyfarfyddais ef yn y modd rhag-grybwylledig, yn farsiantwr mawr mewn dinas fawr. Duw a'i llwyddodd ef, a rhoddodd iddo gyfeillion o ddylanwad ; ac o fod yn negeseuwr bach yn yr ystordŷ, fe'i codwyd i fod yn feddiannwr. Yr oedd y pryd hyn yn bedair-ar-hugain oed ; yr oedd ganddo wraig hefyd, ac un bachgen bychan blwydd oed.

Yn awr, dewch yn ol gyda mi i New York ; a meddyliwch fy ngweled yn eistedd wrth echr y tân, tra y mae ef yn adrodd i mi ddaioni Duw iddo, er pan welais ef yn fachgen bach yn yr Ysgol Sabbothol yn W——.

Yn fuan ar ol i mi adael y lle, bu mer ffodus a chyfarfod â gwr o New York ag oedd yn caru yr Ysgol Sabbothol. Tra yr oedd ar ymweliad gyda'i gyfeillion yn y wlad, fe welodd George ; ac wedi cael ei foddio ynddo, cynnygiodd ei gymeryd adref gydag ef. Y fam a gydsyniodd, a George a adawodd ei gartref, gyda dagrau, i le yn ystordŷ y gwr boneddig.

Trwy ymarweddiad da, ennillodd serch pawb a'i hadwaenai. Pan oedd yn ddeunaw oed, dyrchafwyd ef i fod yn ysgrifenydd, ac o fod yn ysgrifenydd i fod yn gyd-gyfranogwr a'i feistr. Pan oedd yn un-ar-hugain oed, bu farw ei feistr ; a chan nad oedd ganddo na gwraig na pherthynasau agos, gadawodd y cwbl a feddai i George ; ac ar unwaith daeth i feddiant o filoedd o bunnau. A dyma lle y cefais fy hun, yn eistedd gyda fy hen ysgolaig, mewn tŷ hardd, a theulu dedwydd.

Y mae yn arolygwr ysgol fawr i fechgyn tlodion, wedi eu cael ar hyd ystrydoedd a heolydd y ddinas ; yn aelod o'r eglwys, ac yn hoff gan yr holl frodyr ; adnabyddir ef hefyd gan y tlodion a'r cleifion. Bob boreu Sabboth, y mae ganddo ysgol yn mysg y morwyr tlodion yn y *dock*, mewn ystafell a gymerodd i'r perwyl hwnw.

Fel yr oeddwn yn eistedd yno, yn hyfryd lawenychu yn naioni Duw, yn yr amlygiadau hyn, nis gallwn lai na gofyn i George, yn mha le yr oedd ei fam ?

"O, syr ! aeth adref i'r nefoedd o fy mreichiau, yn yr ystafell hon, ychydig fisoedd yn ol : ac ychydig cyn iddi farw, rhoddodd i mi orchymyn caeth i chwilio am danoch ; ac os byddai i mi llyfod o hyd i chwi, i hysbysu i chwi i'w hanadl olaf fyned at Dduw am fendith ar eich pen."

"Eich chwaer, pa beth sydd wedi dyfod o honi hi, a'ch brawd bach ?"

"O, syr, nae fy mrawd wedi tyfu i fynu yn wr ieuanc, ac mae yn ysgrifenydd a phrif geidwad fy llyfrau yn yr ystordŷ ; ac mae

ganddo yntau hefyd, ddosbarth lliosog yn yr Ysgol Sabbothol. A fy anwyl chwaer, mae hi ymhell o ffordd, yn gydymaith i genadwr ymroddgar yn y gorllewin. Ychydig fisoedd cyn marwolaeth fy mam y priododd."

Yn awr, rhaid i mi adael hanes y teulu dyddorol hwn; ac amcanaf mewn ychydig eiriau, sylwi ar y gwersi mae yn eu dysgu.

1. Gwelwch fel y mae Duw bob amser yn bendithio y plant bach hyny sydd yn caru eu rhieni. Nid oedd George bach yn gofalu am esgidiau am ei draed, a chap cynhes am ei ben, hyd oni chai ei fam yn gyntaf ymborth. A thrwy y bachgen bach hwaw y daeth Duw mewn trugaredd at y teulu. Daeth George yn gristion yn ieuanc, ac a fu yn offerynol i argyhoeddi ei fam a'i chwaer.

Cafodd y fam y fraint o farw mewn gobaith gwynfydedig o ogeniant, a syrthio i'r bedd o freichiau ei bachgen gwrol. Y chwaer a aeth allan yn gydymaith i genadwr, i gynnorthwyo lledaniad y newyddion o iachawdwriaeth i'r trueiniaid sydd yn meirw o eisieu gwybodaeth.

2. Y fath gefnogaeth sydd yn y ffeithiau hyn! Y mae yn ein dysgu i lafurio gyda'r tlodion a phlant adfyd, clefydau, ac eisieu, fel y byddo iddynt ddysgleirio fel sêr o'r maintioli mwyaf yn nghoron y Cyfryngwr.

Anwyl athrawon, cofiwch y tlodion. Peidiwch a myned heibio iddynt. Gofelwch am danynt, ac fe'ch gwobrwyir gan Dduw ar y ganfed.

3. Nid yw llesoldeb addysg yr Ysgol Sabbothol yn cael ei gyfyngu at bethau amser yn unig; maent yn cyrhaedd i dragywyddoldeb, ac yn treiglo tòn o ogoniant hyd at orseddfainc y Duw mawr.

Oh! gadewch i ni fod yn ffyddlawn, diwyd, ymgeŵol, gweddigar, ac ymroddgar gyda ein gwaith am ychydig: yn fuan cawn fyned adref at ein gwobr a'n coron.

Cyfieithiad.

Ffoedigaeth Caumont ieuanc.

Yn oedd yr heddwrch a wnaed rhwng llŷs Ffrainc a'r *Huguenots*, y sicrwydd difrifol a roddwyd i'r olaf, ac yn enwedig priodas chwaer brenin Ffrainc a brenin ieuanc Navarre—yr hwn, ynghyd a'r llyngesydd Coligni, oedd yn flaenor y blaid Brotestanaidd—wedi ysbrydoli y blaid Brotestanaidd âg ymddiried mawr, fel ag yr oedd nifer mawr, yn enwedig o'r rhai enwocaf i'w cael yn Paris, yn nghymydogogaeth y llŷs. Ond fe dorodd yr ystorm allan, yr hon oedd yn ymgasglu er ys talm, yn fuan ar ol y gwleddoedd priodasol, ac a'u goddiweddodd hwy yn nghanol eu diolfalwch. Y llyngesydd Coligni oedd y cyntaf i syrthio yn aberth i gynddaredd y bradwyr. Wedi ei ddal ef a'i lofruddio gyda barbareidd-dra mawr, bwriwyd ei gorff allan i'r heolydd. Yr oedd prynwr ceffylau ag oedd yn byw yn y gymydogogaeth yn dyst o'r dechreuad. Wrth edrych ar y fath

greulondeb anifeilaidd, fe benderfynodd fod yr holl blaid efengyl-aidd mewn perygl, ac yn y fan efe a aeth ymaith i rybuddio M. de la Force. Gan nas gallasai gael cwch i'w gludo ef dros y Seine, efe a nosiodd dros yr afon, ac felly yr aeth a'r newydd galarus. Yn y fan, fe alwodd M. de la Force ei gyfeillion ynghyd; hwythau yn tybied fod y llŷs yn anwybodus o'r toriad allan, a benderfynasant fyned ar unwaith at y brenin. Yr oedd yr holl gychod ar y Seine wedi eu sicrhau i gludo y llofruddion i'r rhan hono e'r ddinas lle yr oedd mwyaf o'r Huguenotiaid yn byw; ac felly pan y daethant at yr afon, nid oedd modd iddynt fyned drosodd at y Louvre. Tafodd yr amgylchiad hwn hwy i fraw dirfawr; a chan ddychwelyd yn ol, ymgynghorasant pa beth oedd oreu i'w wneuthur. Gwelsant liaws o gychod yn llawn o filwyr yn croesi yr afon. Cymerodd De la Force a'i frawd eu meirch gan fwriadu diane; ond pan y gwelodd nad oedd ei feibion yn canlyn fel y dysgwyliai, efe a ddychwelodd i'w dŷ, ac a orchymynodd ar fod i'r drysau gael eu cau. Amgylchwyd y tŷ hwn yn y fan gan gyflafanwyr arfog, pa rai, a bygythion dychrynlyd, a orchymynent i'r pyrth gael eu hagar. Gwelodd De la Force mai ofer ydoedd gwrthsefyll; a gorchymynodd fod iddynt gael eu dadbollio, ac a enciliodd i'w ystafell i ddysgwyl yn amyneddgar am yr hyn a oddefai Duw i syrthio arno.

Ar darawiad amrant, llanwyd y tŷ a milwyr a arweinid gan gadben o'r enw Martin. Wedi eu tynu hwy i fynu mewn trefn, lloedd un o honynt "Gweddïwch chwi, os ewyllysiwch, o herwydd nid oes genych ond ychydig fynydau i fyw." Fe feddiannodd De la Force ei hun yn dda, ac mewn llais digyffro, dywedodd, "Gwnewch a fynoch; yr wyf fi yn hen ddyn, ac heb lawer o amser i fyw; ond y plant yma, pa rai ni niweidiasant neb, tosturiwch wrthynt hwy—arbedwch hwy. Nis gall eu marwolaeth hwy eich llesâu dim; ac mia roddaf iawn, yr hwn a fydd o werth i chwi." Gwnaeth y geiriau hyn beth argraff. Aeth y milwyr trwy y tŷ i yspeilio: ac wedi iddynt gasglu cymaint o aur ac arian, a phethau gwerthfawr eraill oedd yn eu ffordd, dychwelasant i'r ystafell, a dywedasant, fod yn rhaid i bawb farw; mai y gorchymyn ydoedd nad arbedid neb.

Cyfarchodd De la Force hwy drachefn gyda difrifwch, a chynnygiodd iddynt ddwy fil o goronaufel iawn. Ar hyn, gorchymynodd y cadben hwy oll i fyned gyd ag ef. Cyn myned o'r tŷ, gwnaeth iddynt rwymo cadachau am eu hetiau a'u capiau, a throï pais-lawes y fraich dde i fynu; oblegid y rhai hyn oeddynt yr arwyddion wrth ba rai yr adnabyddid y llofruddwyr. Wedi i'r cadben eu cymeryd hwy i'w dŷ ei hun, efe a wnaeth iddynt addaw na chynnygient ddiane hyd oni thelid yr iawn. Yna gadawodd hwynt wrthynt eu hunain, ac aeth ymaith at y gwaith o ddyfetha.

Anfonodd De la Force yn y fan un o'i weision i fynegi ei sefyllfa i'w chwaer-yn-nghyfraith; ac i ofyn iddi am y swm o arian a addawsai i dalu am eu bywydau. Anfonodd hithau yn ol fel atebiad, ei bod hi yn gobeithio y gallai godi y swm dranoeth; a chwanegai, Os deuai ei ymguddfa yn wybyddus i'r brenin, ei bod yn ofni fod

ei fywyd ef mewn perygl. Yr oedd y gwas ei hun yn erfyn arno i anturio diano—a chynnygiodd hyd yn nod y ddau filwr a adawsai y cadben fel gwylwyr, ei gludo ef a'i feibion i le arall, a gwneuthur a allent i'w waredu ef. I'r holl gynnygion hyn, atebai M. De la Force, "Yr wyf wedi rhoddi fy ngair, ac nis gallaf ei dori—yr wyf wedi penderfynu goddef pa beth bynag a ordeiniodd Duw i mi a'm plant." Gwasgodd y gwas arno, wrth weled pethau yn ymddangos mor ddiobaith, i adael iddynt o'r hyn lleiaf i achub y plant. Yr oedd efe, pa fodd bynag, yn dal yn gadarn at ei addewid, gan ychwanegu, "fod pa beth bynag a fwriadodd Duw yn sicr o gymeryd lle." Yn yr hwyr, pryd y dylasai yr iawn a ddysgwyliid gael ei dalu, daeth Count Cocona i'r tŷ, gyda deg-ar-hugain neu ddeugain o filwyr Swiss a Ffrengig, ac a ddywedodd wrth De la Force fod brawd y brenin, wedi iddo glywed ei fod ef yn garcharor yn y tŷ, yn ewyllysio cael siarad âg ef. Ar hyn, cymerodd y fyddin yr arwyddien a wisgent oddiarnynt; oddiwrth yr hyn gwelsant yn amlwg eu bod yn bwriadu eu lladd hwy. Galarai De la Force oblegid anffyddlondeb y rhai hyny a addawsant iddo ryddid, a'i anghem am y swm ammodedig. Ymdrechai y mab ieuangaf, yr hwn oedd yn dair-ar-ddeg oed, galonogi ei dad. Yr oedd efe yn llwyr argyhoeddedig y byddai iddo yn y pen draw ddianc, er ei fod yn gweled mai eu bwriad presennol ydoedd eu dyfetha hwy. Wedi iddynt gael eu harwain gan eu llofruddwyr i gwr eithaf yr hôol, yn agos i fur y ddinas, yn ddisymwth, dyrchafwyd y llef "*strike dead, strike dead*" (tarewch yn farw, tarewch yn farw).

Y mab hynaf a dderbyniodd yr archoll gyntaf, a syrthiodd i lawr, gan lefain, "O, fy Nuw, yr wyf wedi fy lladd." Y mab ieuangaf, fel pe buasai Duw wedi rhoddi iddo bresennoldeb meddwl, a syrthiodd i lawr fel ei frawd, er na dderbyniasai yr un archoll. Derbyniodd y tad a'r mab hynaf amrai ddyrnodiau tra ar lawr: ond yr oedd y mab ieuengaf eto heb ei niweidio. Ac er ei fod wedi ei wisgo yn yr un fath ddillad a'r lleill, ni sylwodd neb ei fod heb ei anafu, o herwydd ei fod ef wedi ei orchuddio â gwaed ei dad a'i frawd.

I'w orphen yn y nesaf.

Mawredd meddylddrychau y Bibl.

PA beth sydd yn cyfansoddi y mawreddog (*sublime*)? a pha anghreiffitiau sydd genym o hono yn yr Ysgrythyrau? Gelwir unrhyw beth yn fawreddog ag sydd megys yn chwyddo yr enaid, ac yn peri i'w syniadau am allu, doethineb, &c. ymestyn yn annherfynol. Dywed Coleridge, nad oes ond ychydig iawn, os dim, anghreiffitiau o'r wir fawreddog mewn un iaith ond yr Hebraeg. Cyfrifir yr anghraifft ganlynol fel yr hynotaf, "Bydded goleuni, a goleuni a fu." Y neb sydd yn teimlogrym yr ymadrodd yma sydd yn teimlo pa beth yw mawreddog. Mae llyfr Job yn llawn o esiamplau o hyn. Mae *Salm* civ. yn nodedig. Mae rheswm da dros farn Col-

eridge, o herwydd yn mha le ond mewn llyfr yn desgrifio yr Anfeidrol a'i weithredoedd y byddai yn bosibl i ni gael y fath ymadroddion a hyn, "Yr hwn sydd yn gwisgo goleuni fel dilledyn : ac yn taenu y nefoedd fel llen. Yr hwn sydd yn gosod tylathau ei ystafelloedd yn y dyfroedd ; yn gwneuthur y cymylau yn gerbyd iddo, ac yn rhodio ar adenydd y gwynt." Oddiwrth hyn fe wél y darlennydd pa beth yw ein meddwl ; a gwaith adeiladol iddo ydyw chwilio am csiampiau cyffelyb.

Dirwest a'i adegau.

'Ni all na ddel rhwystrau.'

En ein cywilydd, rhaid i ni briodoli i'n cysgadrwydd a'n difrawder ein hunain yr achos o aflwyddiant y Gymdeithas Ddirwestol. Ond mor wir a hyny, "Ni all na ddel rhwystrau." Y mae eu hadegau i bob peth ; felly gyda'r achos dirwestol. Gwir ei fod yn ymddangos yn ddifywyd er ys misoedd a blyneddau bellach ; fel y goeden yn y gauaf, yn ymddangos fel yn marweiddio : yn nechreu yr hwn dymmor, ceir ei gweled fel yn gwywo yn brysur—ei harddwychder deiliog yn ymadaw, a'r olwg arni yn llawer mwy annymunol, na'r tymmor o'r blaen. Ond er hyn oll, yn awr yw yr adeg y ceir gweled yr hen goedwr deallus yn dechreu llifio ac awchlymu ei fwyall—ymddyosg a chymynu o ddifrif. Gŵyr ef yn dda ddigon mai yn awr y mae hi yn fwyaf *solid*. Felly y gymdeithas ddirwestol : nid yw yn ymddangos mor fyw yn awr, a'r tymmor a aeth heibio. Mae oerwynt gauaf wedi gwywo, a gyru ar ddifancoll ei harddwychder allanol : ac am ei gogoniant cyntaf hwnw, rhaid dywedyd, Ymadawedig. Pa le mae y gwyliau mawrion a lliosog—yr areithiau tanllyd a brwdfrydig—y gorymdeithiau ysplenydd—y banerau heirddwychion fu unwaith yn cwhwfan yn yr awel—y caniadau perseiniol, a'r buddugoliaethau gogoneddus ? Hyn a fu, a hyn a ddarfu. Ond er hyn oll, yn awr yw yr adeg oreu a fu ar y gymdeithas ddirwestol erioed. Yn awr y mae hi yn fwyaf didwyll a *solid*. Mae y gwag-ogoniant wedi hen wywo, a syrthio ymaith. Y creaduriaid oriawg a bwhwmanllyd hyny, wedi hen flino ar fod yn aelodau mewn enw, am nad oeddynt amgen na rhyw ddeiliach yr hâf.

Ac erbyn hyn, y mae yr aelodau arosedig wedi dyoddef gauaf : ac, fel y coed, maent wedi ymgadarnhau a gwreiddio yn well. Maent yn safadwy fel y dderwen ; tra y mae y bwhwmaniaid yn ansafadwy fel dwfr. O ! y dderwen gadarn ! ti ydwyt yn tyfu, ymledu, ac ymgadarnhau yn oes oesoedd : tra y mae y dwfr druan yn gwyllt-redeg i lawr y mynydd : ac yn y dyffryn nid erys efe ; mae yn ei iaith yn gwaeddi, "Môr, môr i mi." Ac ar ol iddo gyrhaedd ei nôd yno, fe anesmwytha, ac a ymddyrchafa tu a'r wlad o ba le y daeth, &c. Nid gwiw ymddiried i sefydlogrwydd y dwfr.—Ond am y dderwen, gellir ymddiried iddi hi. Bydd hi yn ei lle yn wastadol—yn barod a'i hadenydd cysgodfawr i amddiffyn dyn neu

anifail rhag y gwres neu yr ystorm—le, hi fydd yn gastell cadarn i'r aderyn bach ; gall yntau yn dawel ymddiried iddi—cymeryd hân a chyntun arni—nythu yn ei changau, ac ymddiried ei chywion idd ei nerth. Hi fydd yn grŷd esmwyth—a'r awel dêr yn siglo, ac yn hyfwyn sîo yn bêr dreiddiawl, yn fil tlysach na'r delyn oreu, yn y cangau tewfrig, nes y mae y bychain ieuainc, fel yn ddiarwybod iddynt eu hunain, yn ymollwng yn esmwyth i freichiau cwsg, ac yn mwynhau y cyntun melusaf a all natur ei dderbyn. A hithau, y fam dyner galon, a'i meddwl pryderus yn ymlonyddu yn ei nawdd-le dymunol, a'i phalas nefolaidd. Cygynted y cenfydd hi y wawr, O ! fel y seinia ac yr adseinia hi ei hanthemau clodforus dihafal—y canmola hi y dderwen odidog o eigion ei chalon didwyll ; ac y gogonedda ei Chrêwr fry.

O ! dydi ddirwestwr sefydlog, egwyddorol, dirodres, a chadarn. O ! yr ymddiried a ellir ac a osodir i ti. Ti ydwyt loches i fil. Ti ydwyt dad i lawer. Heblaw cysgodi a noddi yn ogoneddus dy deulu dy hun, parod wyt i amddiffyn plant y meddwyn rhag trais a chi-eidd-dra tad anystyriol, a chysuro y fam anhapus a thorcalonus : a hefyd, ti a daer-geisi yn swyn-gariadus ar y tad arian a gwrthun ddiwygio ; ac o mŷn, ti a'i cofleidi yn dŷn-wresog yn yr un gymdeithas a thi dy hun. O ! fel y'th foliannur gan y plant druain, a chan y fam ddigysur : le, fe'th ganmolir gan y tad meddw yntau, er cymaint ei anystyriaeth a'i galon-galedwch : a mwy na'r oll, fe'th wobrwyr gan yr “Hwn sydd yn pwysu y calonau,” ac a ŵyr “beth yw meddwl yr Ysbryd.”

Ond, O ddirwestwr, “na sâf ar yr holl wastadedd : diane f'r mynydd rhag dy ddyfetha.” Yr oedd y cawodydd diffol hyny mor sier o gyrhaedd trigolion y gwastadedd a thrigolion Sodoma a Gomorra. Felly, bydd digofaint tragywyddol y Duw Hollalluog, mor sier o gyrhaedd trigolion gwastadedd dirwest a thrigolion y Sodoma feddwol. Am hyny,

Na sâf, ddirwestwr glow,
Ar un gwastadedd gwyrdd ;
A byth na thro yn ol,
Er temtasiynau fyrdd :
Ond yn y blaen, dos, dos o hyd,
Nes cyrhaedd draw i'r Soarglyd.
Nid oes un man yn bod,
I gadw enaid byth ;
Ond Iesu 'r dwyfol Wr,
Sydd yn dragwyddol nyth :
Bydd Ef i'w deulu 'n noddfa gref,
Pan elo 'n dân y byd a'r nef.

Llangernyfe.

TREBOR GLAN COLLEN,

At Ieuentyd.

IEUENTYD gwylltion ac annuwiol, y rhai sydd yn terfynu ar ddeistiaeth, didduwiaeth, ac atheistiaeth; nid yw y nadrodd yma yn byw yn awyr Cymru, fwy nag yw nadrodd naturiol yn draddodiadol ar dir yr Iwerddon: ond clywais fod rhai o'r Cymru wedi myned mor galed a hyny yn Lloegr—yr anystyriaeth mwyaf wedi eu meddiannu—yn medru gwadu a dibrisio dwyfol ddadguddiad, yn barnu crefydd, duwioldeb, ac achos efengyl Duw yn wagedd ac ynfydrwydd—yn gwawdio son am enaid, tragywyddoldeb, a'r farn a fydd; y mae rhai felly o'r Cymru yn Lloegr. Fechgyn gwylltion atheistaidd, ammheuwy'r Duw a'i air, a dirmygwyr pob peth crefyddol, a ydych chwi yn sicr nad oes un Duw? os dywedwch eich bod, o ba le y cawsoch eich sicrwydd. Nid oes dim gweledig yn ffafrio y fath farn; ond yn hytrach mae pob peth gweledig yn dyweyd fod Duw. A anfonodd Duw ryw un atat i ddyweyd nad yw yn bod. A ddaeth ryw genad o'r byd anweledig i ddyweyd iti nad oes byd anweledig. A ddaeth rhyw ysbryd atat i ddyweyd nad oes ysbryd. Y mae fod iawn drefn ar y greadigaeth, a chyfnewidioldeb y greadigaeth yn profi i ni fod Duw. Ni allasai y greadigaeth fod erioed, oblegid y mae yn cyfnewid; ac ni allasai fod o ddamwain, oblegid y mae mewn trefn: pe buasai y greadigaeth erioed, ni buasai yn cyfnewid; a phe buasai yn bod o ddamwain, ni buasai trefn arni; ac os nad oedd erioed nac o ddamwain, yna rhaid fod creawdwr iddi; ac os oes creawdwr iddi, y mae yn rhaid mai Duw ydyw: ac os oes Duw, peth ofnadwy yw dy fod yn elyn iddo; a phwy elyn mwy na'r hwn sydd yn gwadu ei fod. Trwm fydd dy glywed, ar ol treulio oes o wadu Duw, yn gwaeddi yn angeu, Och! y mae Ef yn bod: ac yn addef yn rhy ddiweddar fod barn a byd tragywyddol, a Duw mawr yn bod, ar ol gwawdio y son am dano; ac yn gwaeddi yn chwerw; "rhaid myned i'r byd a wedais, ac ymddangos yn y farn a wawdiais, o flaen Duw, Barnwr pawb."

O! wadwyr dwyfol ddadguddiad, pa fodd y sefwch yn eich cyfiliorni yn wyneb y profion eglur o hono. Onid yw hynafiaeth y Bibl, dull ei iaith, ei effeithiau ar y byd, rhagoriaeth y gwledydd lle y mae, ac annhrefn y gwledydd sydd hebddo, cyflawniad y prophwydoliaethau, cyson gyd-gordiad pob rhan o hono, ei awdurdod ar y gydwybod, a'i allu i droi yr enaid yn ddigonol brofion fod y llyfr o ddwyfol wreiddyn, a'r ysgrythyrau yn air Duw. Am hyny gadewch eich egwyddorien ac edifarhewch, cyn ei myned yn rhy ddiweddar. Y mae Cyfryngwr i'w gael heddyw, a Gwaredwr i'r fath anghenfil a thi. Tyred i lawr i'r llwch, ymestwng ger bron Duw, cais ef, ymbil ag ef, ac efe a'th dderbyn.

JOHN ELIAS.

Dymunoldeb Person Crist.

"GOBETHIAF nad oes neb o fy ngwrandawyr yn meddwl am Grist fel gwreiddyn o dir sych. "Y mae efe yn wyn a gwridog—yn rhagori

ar ddeng mil—ac oll yn hawddgar,” neu yn llawn dymunoldeb. Nid yw holl ogoniant y byd ond dyddim wrth ogoniant Mab Duw. “Dymuniant yr holl genedloedd” yw, ac fe dâl i tithau bechadur ei ddymuno. Felly gwaith yr Ysbryd yw dwyn ei brydferthwch a’i hawddgarwch i oleu y meddwl, nes y byddo yr enaid yn gweled pob math o ogoniant yn Nghrist, a phob peth arall yn myned yn ddim. Cyflawnwyd y mater hwn ar yr hen dduwiolion. Pa fodd yr oedd Abel yn cofeidio yr addewid? Gweled gogoniant ei gwrthddrych yr oedd. Paham yr oedd Abraham yn gadaw ei wlad? “Duw y gogoniant a ymddangosodd iddo.” Pa fodd y daeth Moses i ddewis dirmyg Crist o flaen trysorau yr Aipht? Gogoniant Crist a lanwodd ei feddwl goruwch pob tegan llawr. Pa fodd y darfu i Paul, apostol mawr y cenedloedd, gyfrif pob gwybodaeth mor isel yn ngwyneb gwybodaeth o Grist wedi ei groeshoelio? Yr Ysbryd a ogoneddodd Grist yn ei feddwl. O na fyddai cyflawniad o hyn arnom ninnau oll.”

Y diweddar Barch. Ebenezer Morris, Thorgwyn.

Varasor Powel.

Yn y gymydogaeith lle yr oedd yn byw, clywodd fod yno wr tlawd yn dilyn ei alwedigaeth ar y Sabboth, fel y dyddiau eraill o’r wythnos. Aeth Mr. Powel ato, a gofynodd iddo, paham nad oedd yn cadw y Sabboth? Atebodd y gwr, mai cymaint ag a allai ef wneyd oedd ennill cynnalïaeth i’w deulu a gweithio ar y Sabboth fel dyddiau eraill. Gofynodd Mr Powel pa faint oedd yn ei ennill yn y dydd? Dywedodd yntau, ———. Yna ebe Mr. Powel, “A ddewch chwi i’r addoliad os talaf hyn y dydd i chwi?” “Deuaf yn ddiau” ebe’r gwr. Yna efe addawodd ddyfod i’r addoliad, a pheidio a gweithio dim ar y Sabboth, ar aiamod i Mr Powel dalu iddo hyn y dydd. Felly cyttuno wnaethant. Dros ryw amser cadwodd y gwr y Sabboth, a daeth i wrandaw Mr. Powel, a byddai yn cael ei dâl yn ol yr addewid. Ond yn mhen ychydig enyd, dygwyddodd i Mr. Powel trwy firwst neu ryw beth, beidio a’i dalu dros ddau Sabboth neu dri. Yna galwodd Mr. Powel arno, a dywedodd “Mae arnaf fi ddyled i chwi;” atebodd y gwr, “Nac oes dim.” “Pa fodd felly,” ebe Mr Powel; “ni thelais i ddim i chwi er ys hyn a hyn o amser.” Atebodd yntau, “Mi a allaf hyderu ar Dduw yn awr; mi a welaf y gall ef fendithio gwaith chwe’ diwrnod i gynnal y teulu, yn gystal a phan yr oeddwn i yn gweithio ar y Sabboth.” Felly daeth ef i gadw y gorchymyn o gydwybod, ac i brofi nad oedd dim colled o ufuddhau i air Duw.

Ymddangosiad rhyfedd o ddaioni Duw yn ei raglunïaeth at deulu tlawd meron cyfyngder.

Yn hanes canlynol a adroddwyd gan Dr. T. Stenett, wedi iddo ei chael gan ei dad, Dr. J. Stenett, yr hwn oedd gydnabyddus â’r teulu

a'u hamgylchiadau ; canys aelod o'i eglwys ef yn y Feni oedd y gwr da : enw yr hwn oedd Caleb.

Gyfeillion caredig, y budd a brofais lawer gwaith wrth ddarllen yr hanes hwn, a barodd i mi ei gyfieithu i'r Gymraeg, gan obeithio y bydd i bob un a'i darlleno brofi yr un buddioldeb ; oblegid y mae plant Duw yn meddu, i ryw raddau, yr un profiadau dan yr un amgylchiadau yn y byd yma. Os gwelwch feiau, gobeithio y gwnewch eu gwella wrth ddarllen, a maddeu i minnau. D. G.

Priododd y Dr. Joseph Stenett ferch foneddig yn Nghymru, o ganlyniad bu yn byw yno rai blyneddau, a ganwyd llawer o'i blant yno. Pregethodd gyda derbynriad mawr i'r gynnulleidfa Fedyddiedig yn y Feni. Yr oedd gwr tlawd yn aelod yno, o'r enw Caleb ; ei waith oedd llosgi coed-lo. Preswyliai rhwng y Feni a Henffordd. Yr oedd ganddo wraig a bagad o blant bychain. Cerddai saith neu wyth milldir bob Sabboth i glywed y Dr. yn pregethu, ac anaml y byddai y tywydd yn ei rwystro. Dyn duwiol iawn oedd Caleb, ac yr oedd ei wybodaeth a'i ddeall mewn pethau crefyddol yn rhyfedd, ac ystyried anfanteision ei sefyllfa a'i amgylchiadau. Yr oedd y Dr. yn bleidgar iawn iddo, ac yn caru ei gyfeillach yn fawr. Fel y nodwyd yn barod, anaml y byddai y tywydd yn rhwystro Caleb i ddyfod i'r meddion : ond bu rhew mawr iawn un gauaf, yr hwn a barhaodd amryw wythnosau, a chauwyd y ffyrdd i fynu, fel nad oedd yn bosibl iddo fyned ar hyd-ddynt, heb fod mewn perygl ; ac nis gallai weithio i ennill dim at ei gynnaliaeth ei hun a'i deulu. Yr oedd y Dr. a llawer eraill yn y gynnulleidfa yn ofalus iawn rhag iddynt drengu o eisieu. Ond mor gynted ac y dattododd y cwlwm eira, gwelwyd Caleb yn fuan yn y cwrdd. Gwelodd y Dr. ef o'r areithfa, ac fel y darfu y cwrdd, aeth ato, a dywedodd wrtho, "O Caleb, cystal sydd genyf dy weled ! Pa fodd y gwnaethost trwy yspaid y tywydd rhew ?" Atebodd yntau yn galonog, gan ddyweyd, "Fuom ni ddim byw gwell erioed ; nid yn unig yr oedd genym bethau anghenrheidiol, ond buom fyw ar ddanteithion dros yr holl amser ; ac y mae peth eto heb ddarfod, yr hyn a'n diwalla dros ychydig amser i ddyfod." Dangosodd y Dr. ei syndod, ac a ddymunodd gael clywed yr hanes yn fwy neillduol. Dywedodd Caleb wrtho, "Yr oeddym un noswaith, yn fuan wedi i'r rhew ddechreu, wedi bwyta pob tamaid o fwyd oedd genym yn y tŷ ; diin wedi ei adael erbyn y boreu, nac un golwg, yn ol rheswm dynol, am ddim. Er hyny, teimlwn fy meddwl yn bur dawel yn ymddibynu ar Dduw rhagluniaeth, yr hwn nad oes arno eisiau modd, nac offerynau i wneyd holl eisieu ei bobl i fynu i gyd. Aethum i weddio gyda 'm teulu, ac felly i orphwys, a chysgasom hyd y boreu." Cyn iddo gyfodi, clywai guro wrth y drws ; aeth i edrych pwy oedd yno ; gwelai ddyn yn sefyll, a cheffyl a phwn arno ; gofynodd y dyn ai Caleb oedd ei enw ? atebodd yn gadarnhaol ; dymunodd y dyn arno ddyfod i'w gynnorthwyo i dynu y pwn oddiar y ceffyl. Gofynodd Caleb pa beth oedd ? dywedodd yntau mai ymborth oedd. Ar ei waith yn gofyn pwy a'i danfonodd ? Dywedodd y dyn ei fod yn ybied mai Duw a'i danfonodd ; ac ni allasai gael un ateb arall. A

phan aeth i chwilio y cynnwysiad, cafodd ei daro gan syndod wrth weled y cyflawnder a'r amrywiaeth. Yr oedd yno fara, peilliaid, blawd ceirch, ymenyn, caws, cig hallt ac fr, a thafod eidion, &c., yr hyn fu yn ddigon iddynt dros y tywydd rhew, a pheth yn rhagor wedi yr amser hyny. Effeithiodd yr hanes yn fawr ar y Dr.; ac yn mha gyfeillach bynag y byddai, dywedai rywbeth am Caleb i edrych a allai gael gwybod pwy oedd y rhoddwr haelionus, ond yn hollol ofer hyd oddeutu dwy flynedd wedi hyny, pan yr aeth i ymweled a Dr. Talbot, meddyg enwog yn ninas Henffordd. Yr oedd Dr. Talbot yn ddyn o gymeriad moesol da, ac o ymddygiad caruaid, ond yn ddi-ffydd; yr oedd ei wraig yn fenyw rasol, ac yn aelod yn eglwys y Bedyddwyr yn y Feni, ond o herwydd meithder y ffordd yn methu dyfod yn aml yno. Yr oedd Dr. Stenett yn myned i'w gwelod ar droion; ac yr oedd Dr. Talbot, er nad yn grefyddol ei hun, eto yn croesawu Dr. Stenett yn garedigol iawn; ac yr oedd yn gyffredin yn aros noswaith neu ddwy yn ei dŷ ef pan yr elai yno. Pan yr oeddynt yn cyfeillachu yn felus un prydawn, tybiodd Dr. Stenett fod yn ddyledus arno ddwyn rhyw beth i'r bwrdd ag oedd yn adeiladol; a dechreuodd ddyweyd am effaith gweddi; gan goffhâu achos Caleb. Pan yr oedd yn adrodd yr hanes, gwelai Dr. Talbot yn gwenu, ac yn dywedyd, "Caleb! anghofia i byth mo hono tra bwyf byw." "Beth, a oeddych chi yn ei adnabod ef?" ebe Dr. Stenett. "Nid oedd genyf fi fawr adnabyddiaeth o hono;" ebe Dr. Talbot; "ond wrth eich disgrifiad, mi dybygwn fod yn rhaid mai yr un dyn ydyw ag yr ydych chi yn ei feddwl." Wrth glywed hyny, yr oedd Dr. Stenett yn awyddus am wybod pa hanes oedd gan Dr. Talbot i'w roddi am dano. Ar hyny, adroddodd Dr. Talbot yr amgylchiad canlynol: dywedodd ei fod yr haf o flaen y gauaf caled a nodwyd yn marchogaeth ar geffyl er mwyn cael lles yr awyr, fel yr oedd ei arfer, pan y cai amser cyfaddas; ac yn gyffredin yn marchogaeth rhwng y bryniau, o herwydd ei bod yn fwy gwladaidd a dymunol: yr oedd ychydig o dai hwsmonaeth yma a thraw, ac ychydig o fythod bychain. Fel yr oedd yn marchogaeth ymlaen, canfu lawer o bobl wedi ymgrynhoi ynghyd mewn ysgubor; trodd ei geffyl i weled yr achos o'u cynnulliad, ac er ei fawr syndod gwelodd ddyn yn pregethu i lawer iawn o bobl; ac arhosodd yno nes oedd y gwasanaeth drosodd. Gwelodd fod y gwrandawyr yn astud iawn i ddal ar yr hyn a ddywedai y pregethwr: un gwr tlawd yno a dynodd ei sylw yn neillduol; yr oedd ganddo Fibl bychan yn ei law, a throai at bob ysgrythyr ag oedd y pregethwr yn ei goffhau. Hyn a barodd iddo ryfeddu fod gŵr o'i olwg isel ef mor gyfarwydd ag i droi at y lle. Hefyd, yr oedd dalenau ei Fibl wedi eu troi yn aml. Pan ddarfu y gwasanaeth, trodd ei geffyl a marchogodd yn bwyllus fel y gallai weled y bobl; a'r gwr tlawd a dynodd ei sylw o'r blaen a gerddodd wrth ei ochr: syrthiodd i ymddyddan âg ef, a gofynodd iddo lawer o gwestiynau ynghylch y cwrdd a'r gweinidog, ac a gafodd y gwr tlawd yn fwy gwybodus nag y gallasai ef feddwl ei fod; gofynodd hefyd yn ei glych ef ei hun, ei deulu, ei alwedigaeth, a'i enw, i'r hyn yr atebodd mai Caleb ydoedd. Wedi

i'r Dr. foddloni ei gywreinrwydd marchogodd yn y blaen, ac ni ddarfu feddwl am hyny mwy hyd y gauaf canlynol, pan y daeth y rhew ymlaen. Ac fel yr oedd un noswaith yn y gwely, nis gallasai ddyweyd yn sicr pa un ai yn effro ai yn cysgu yr oedd, tybiodd y clywai lais yn dyweyd, "Danfonwch ymborth i Caleb;" aeth mewn peth syndod; ond penderfynodd mai breuddwyd oedd, ac ymrodd i gysgu eilwaith; cyn fawr amser, tybiodd y clywai yr un llais a'r un geiriau, ond yn uwch ac yn gryfach; yna dihunodd ei wraig, yr hon oedd yn cysgu yn drwm, a dywedodd wrthi beth a glywodd; ond hi a'i perswadiodd ef mai breuddwyd oedd, ac a gysgodd eilwaith; ond yr oedd y peth wedi effeithio gymaint ar feddwl y Dr. fel nas gallasai gysgu mewn un modd; ond yn troi yn y gwely yr oedd dros ryw amser, nes iddo glywed yr un llais mor awdurdodol yn dyweyd, "Codwch a danfonwch fwyd i Caleb;" fel nas gallasai wrthwynebu yn hwy. Ar hyn, cododd, galwodd ar ei was, a dywedodd wrtho am ddyfod a'r ceffyl at y drws; aeth yntau i'r gig-cell ac a lanwodd bar o gewyll mor llawn ag y medrai o'r pethau ag oedd yn llesol i deulu mewn eisieu; ac wedi helpu y gwas i'w roddi ar y ceffyl, dywedodd wrtho, "Ewch a'r ymborth yma i Caleb." "Caleb," ebe y gwas; "pwy yw Caleb, syr?" "Ni wn i fawr am dano," ebe y Dr. "ond Caleb yw ei enw, glöwr yw, ac y mae yn fbyw i'r lan rhwng y brynau; gadewch i'r ceffyl fyned, a dilynwch ef, byddwch yn sicr o gael gafael ynddo." Mae yn sicr fod y meistr, y ceffyl, a'r gwas dan gyfarwyddyd Duw: gallwn gasglu hyny oddiwrth ei ateb i Caleb, ei fod yn credu mai Duw a'i danfonodd. Gwiriwyd yr hanes uchod gan yr enw isod. Y tro anghyffredin nodadwy hwn o ddaioni Duw yn ei ragluniaeth tuag at yr anghenus a glywais y Dr. yn ei adrodd er ys llawer o flyneddau yn ol; ac fel yr oedd tad y Dr. yn wr o eirwiredd diammheuol, nis gellir ammhau gwirionedd yr hanes. Gobeithio y bydd nid yn unig yn ddifyrus, ond yn fendithiol i lawer.

Cyf. J. S.

Abram y Ceunant.

Yn oedd yn dra dyddorol genyf weled rhai o ddywediadau fy hen gymydog Abram Jones, Ceunant, yn y "Geiniogwerth" am Medi diweddaf. Buom innau yn cyd-ymddyddan llawer âg ef, a dymai chwi ychydig eto o'i ddywediadau, a gwnewch a hwynt fel y gwelwch yn dda; ond os bydd y rhai hyn yn dderbyniol genych, y mae ychwaneg o'r un brethyn i'w gael.

Yr oedd Abram yn un anllythyrenog, a byr ei ddawn, ond cywir ei olygiadau am y pethau mwyaf anghenrheidiol er iachawd wriaeth. Dywedai mai y peth cyntaf a effeithiodd ar ei feddwl oedd gweled pregethwr yn dyfod i lawr o bulpud y Bala, ac yn rhoi ei bwys arno, ac yn dywedyd, "O ein Duw tirion." Dywedai Abram nad oedd efe ond rhyw hegyn gwirion y pryd hyny, ond ei fod yn cael mwy o fraint na phob bachgen, o herwydd ei fod yn Plas-yn-dre, ac yn cael glanhau esgidiau y pregethwr.

Byddai yn son llawer am yr hen batriarch ffyddlawn hwnw A—m, ond dywedai, “Ni byddaf yn dewis ei enwi am ei fod yr un enw a fi.” Dygwyddodd fod blaenor y gymdeithas neillduol oedd yn y gymydogaeith yn gofyn i ryw hen wr arall, “Er mwyn pwy yr oedd yn meddwl cael maddeu ei bechodau?” Ond nid oedd yn cael atebiad; a dywedai Abram wrth fyned o'r cyfarfod, “Pa fodd yr oedd hwn a hwn heb wybod mai er mwyn y Gwr fu ar y groes yr oedd yn meddwl cael maddeu ei bechod,” a chan daro y ddaear a'i ffon, dywedai, “Yn blaen i chwi, does gan i yr un grefydd; nid oes gen i yr un grefydd beth bynag, os nad ydyw y Gwr fu ar y groes genyf.”

Dywedai dro arall, “Yn blaen” (dyna oedd y gair a arferai) “nid oedd gan dduwiolion y Bibl ddim ond a-ddangoswyd iddynt, neu a dderbyniwyd ganddynt. Dywedodd un gwr duwiol, ‘Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd:’ dywedai un arall, mai yn debyg mai un o'r apostolion oedd, ‘Efe a osododd ynom ni air y cymmod.’”

“Dywed ysgrythyr arall, ‘pwy a wnaeth rhagor rhyngot ti ac arall a pha beth sydd genyt ar na's derbynaiast,’ ‘welwch chwi, o le arall y maent yn cael y cwbl.’”

“Mae ambell un mewn cwmpeini fel pe bae yn dywedyd, ‘Pwy ond y fi,’ gwared fi rhag y fath beth.”

ELIEZER.

Dechreuad Methodistiaeth yn y Bala.

(Parhad o tu dal. 31.)

1741. Yn yr haf y flwyddyn hon, yr oedd ieuencyd Tre Benmaen, yn mhlwyf Llanfair, wedi cyttuno, a chyfflogi telynwr, a byddent yn cyfarfod nos Sadyrnau yn ysgubor Tŷ Nant, yn y gymydogaeith hono, i ganu a dawnio; a byddai eu llawenydd yn parhau hyd dranoeth, gan amlaf. Un o'r nos Sadyrnau hyn, aeth Siencyn Morgan, yr ysgolfeistr, i'r Tŷ Nant hwnw i gynghori, ac aeth Edward William ab Edward gydag ef. Yr oedd y ddau ŵr hyn yn y tŷ, a'r ieuencyd yn yr ysgubor yn dechreu ar eu llawenydd a'u dawn; ond pan ddechreuodd Siencyn gynghori, aeth ambell un o honynt i glustfeinio, ac wrth glustfeinio, tynwyd hwy yn nês. Ac wedi iddynt felly fyned ymlaen a gwrandaw, ennillodd y gair y dydd, a daliwyd hwy ganddo i wrandaw yn astud; eraill a ddeuent ar eu hol, a dygwyddai iddynt fel i'r rhai cyntaf: a'r rhai a arosent yn yr ysgubor, nid oeddynt yn cael hwyl iawn ar eu dawn. Clywais un o honynt yn dywedyd, eu bod yn ceisio a'u holl egni ymroi i'r dawn, ond yn methu, oblegid, rywfodd, fod y pleser ynddo wedi dianc oddiwrthynt; felly hwy o un i un a aethant bawb i'r tŷ i wrandaw, a chyda hwynt aeth y telynwr hefyd. A phan ddaethant, rhoddos Duw y fath allu i lefaru, a'r fath effaith argyhoeddiadol gyda'r hyn a leferid, fel ag y dwysbigwyd ymron bawb ag oedd yn y tŷ. Yr oedd llefain mawr trwy yr holl dŷ, yn enwedig gan yr ieuencyd, megys llefain ceidwad y carchar yn Philippi. Dychryn

trwm a ddaliodd bawb o honynt am gyflwr eu heneidiau. Wedi iddynt ymadael, yr oeddynt yn llefain ac yn wylofain ar hyd y caeau, wrth fyned oddi yno tuag at eu cartrefi. Y telynwr hefyd a gafodd y fath ddychryn ag y buasai wrth fyned adref yn tori y delyn yn chwilfriw, oni buasai i ryw-rai ei rwystro. Mi a adwaenwn bump o bobl, ag yr wyf fi yn hollol gredu a wir achubwyd y nos hon ; pa faint yn ychwaneg nis gwn.

Soniwyd o'r blaen fod y Bala ennyd o amser ar ol y dydd Mawrth hwnw o erlid mawr ar Mr. Harris a Jenkyn Morgan, heb neb yn dyfod i bregethu ; ond er hyny, bod y rhai a gawsant flas ar y gair dan y pregethau cyntaf hyny yn ymgynnull at eu gilydd yn nhŷ Edward William ab Edward, Ymneillduwr o ran ei broffes. Y rhai a ymgysfarfyddent yno oedd y rhai hyn :—John Moses, y gôf, Evan Moses, ei frawd, yr hwn oedd yn ŵr difrif, deffrous, a diwyd iawn mewn crefydd, ac a barhaodd felly tra ~~bu~~ byw, John Edmund, crydd o'r dref, Ellis Francis, teiliwr o'r dref, Owen Owens, siopwr o'r dref, Thomas Rowlands, o Benmaen, yn mhlwyf Llanfawr, a John ei frawd ef, ynghyd a llawer eraill ; yr ydoedd hefyd ferch i hen ŵr dawiol o Ymneillduwr, a elwid Margaret Morris, yr hon ydoedd ag argoelion dymunol arni, gyda hwynt. Torodd y rhai hyn yn fuan, wedi clywed Mr. Harris a Siencyn, oddiwrth eu hen gyfeillion, a'u hen arferion hefyd, a buont dra diwyd a difrif yn arfer y moddion oedd ganddynt gyda'u gilydd ar y Sabbothau ac amserau eraill, tuag at ddyfod i adnabyddus feddiant o wir grefydd. Eu harfer oedd darllen y Bibl, a llyfrau iach eraill, gweddio, a chanu mawl i Dduw. Yn mhen ychydig, torodd Evan Moses allan i gynghori yn eu plith, a bu yn dra defnyddiol hyd ddydd ei farwolaeth.

Byddai ar brydiau, yr amser yma, ac ar ol hyn, rai gweinidogion Ymneillduol yn dyfod i Weirglodd Gilfach, a Nant y Deiliau, yn mhlwyf Llanuwchllyn ; a phan y byddai pregethwr yn y manau hyny, âi pobl y dref i'w wrandaw ; a dymafel y bu arnynt hyd y flwyddyn 1744.

1744. Yn y gauaf, y flwyddyn hon, daeth un William Richard Lloyd, gŵr o sir Aberteifi, i'r Bala, i bregethu. Ac am fod gwrthwynebrwydd pobl y dref gymaint, byddai raid fod y bregeth cyn dydd, onide ni cheid dim llonyddwch. Yn y flwyddyn hon, daeth Lewis Evan, o Lanllugan, yn sir Drefaldwyn, hefyd i bregethu. Yr oedd yntau hefyd yn gorfod pregethu cyn dydd, o herwydd yr erlid mawr ; a mynych y cynnaliwyd y cyfarfodydd yn y Cyttir, sef y Bryniau goleu.

1745. Yn y flwyddyn hon y dechreuodd ynghylch wyth o bobl y dref ymgorffori yn gymdeithas, i gydgyfarfod â'u gilydd yn wythnosol i hyfforddi ac adeiladu y naill y llall mewn gwybodaeth fwy manwl o Grist ac o honynt eu hunain, ac i gyfranu at achos yr efengyl, a chadw dysgyblaeth yn ol gair Duw yn mherthynas i'w bucheddau ; a mawr oedd gofal yr ychydig bobl hyn am eu gilydd. Byddent yn rhoddi llinyn trwy y ffenestr allan, a'r pen arall ynglyn â hwynt yn y gwely y nos, fel ag y byddai iddynt ddeffro eu gilydd i gydgyfarfod yn y blygain yn ddiairwybod i'r erlidwyr.

Ynghylch y pryd hwn y dechreuodd Evan Moses (gwel "Dry-sorfa," cyf. ii., tu dal. 277), un o'r aelodau uchod, lefaru yn gyhoeddus ar y Sabbothau, a pharhaodd o hyny hyd ddydd ei farwol-aeth: yr oedd efe yn ŵr hynod o ran rhodio yn agos at Dduw, a didramgwydd i ddynion, er pan ei galwyd hyd ddydd ei farwol-aeth, sef dros yspaid ugain mlynedd.

Llawer o chwewder a chenfigen a ddangcsodd erlidwyr y dref a'i chymydog-aeth i'r ychydig bobl hyn; eto cynnyddasant, er maint y llid, fel ag yr oedd eu rhifedi yn y flwyddyn 1752, o gylch 40, neu fwy.

1752. Ynghylch y flwyddyn hon y torodd ymrafael allan rhwng Mr. Howell Harris, o Drefecca, yn sir Frycheiniog, (un o ddynion hynod i bregethu mewn ffordd daranllyd), ac eraill o gynghorwyr Cymru gydag ef, a'r Parchedig Daniel Rowlands, (pregethwr bywiol ac efengylaidd), ac eraill o offeiriaid a chynghorwyr ag oeddynt yn cario ymlaen y diwygiad yn Nghymru gydag yntau. Yr achos o'r ymrafael neu yr ymraniad ydoedd rhai pethau mewn athrawiaeth; ac hefyd gwaith Mr. Howell Harris yn derbyn o bob sir y gwyr oddiwrth eu gwragedd, a'r gwragedd oddiwrth eu gwyr, ac i fyw yn y sefydliad ag oedd ganddo yn Nhrefecca, i'r dyben o dreulio eu hoes yn grefyddol, mewn dull cyffelyb i'r Morafiaid. Bu yr ymraniad hwn yn achos o dristwch mawr a gofid i'r cyfeillion, drwy holl ardaloedd Cymru, oblegid y parch ag oedd ganddynt i Mr. Harris o herwydd ei fawr lwyddiant a'i enwogrwydd. Ond nid llawer o'r offeiriaid a'r cynghorwyr a gafoddifodo'r un feddwl ag ef, canys hwy a gadwasant at eu trefn eu hunain i gario yr achos ymlaen mewn tangnefedd a llwyddiant mawr. Ac er i rai o blaid Mr. Harris, wedi yr ymraniad, ddyfod yn aml i'r Bala i bregethu, eto ni chawsant fawr dderbyniad. Ond i ddychwelyd at ein hanes ni yn y Bala: teilwng yw cofia am garedigrwydd proffeswyr y Deheudir, yn enwedig rhai o sir Ferganwg, yn yr amser hwn, pa rai a anfonent, ar eu traul eu hunain, ddau o genadon ffyddlaw, sef John Belcher, a David Williams, bob yn ail chwarter, i bregethu yr efengyl i'r ardaloedd hyn, yn wyneb llawer o iselder ac anhawsderau. Nid oeddym ni ond ychydig nifer a thlawd; ac o'r braidd y gallem, trwy fawr ymdrech, roddi cymaint a thamaid iddynt wedi eu dyfod; yr hyn fyddai yn cael ei wneyd trwy fod un yn dyfod ag ychydig o ymenyn, a'r llall gaws, a'r llall ychydig o gig, &c., i'r tŷ y byddant yn lletya.

Catecism o waith yr enwog a'r duwiol Archesgob Leighton.

Gofyniad. Pa beth yn naturiol ydyw prif ddymuniad dyn ?

Ateb. Bod yn ddedwydd.

2. Pa un ydyw y llwybr sydd yn arwain i wir ddedwydd w e Gwir dduwioldeb: 1 *Tim.* iv. 8.

3. Pa beth yw gwir dduwioldeb ?

Adnabyddiaeth fywiol a gwirioneddol o'r unig wir Dduw, a'r hwn a anfonodd efe, Iesu Grist. *Ioan* xxvii. 3.

4. O ba le y mae y wybodaeth hon i'w dysgu ?

Y mae holl weithredoedd Duw yn dangos ei fodolrwyd a'i ogoniant; ond y wybodaeth egluraf o hono Ef ac o'i Fab Iesu Grist, a ddysgir i ni yn ei air, cynnwysedig yn ysgrhythrau sanctaidd yr Hen Destament a'r Newydd: 1 *Ioan* v.

5. Beth y mae yr ysgrhythrau hyn yn ein dysgu am Dduw ?

Ei fod yn un anfeidrol, yn Ysbryd Tragywyddol—yn ddoeth a sanctaidd—yn gyfiawn a thrugarog—yn Grëawdwr a Llywodraethwr Hollalluog ar y byd, 1 *Tim.* i. 17.

6. Pa bethau ymhellach y maent yn ein dysgu am dano ?

Ei fod yn dri yn un ac yn un yn dri, y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan: 1 *Ioan* v. 7.

7. Pa beth a wna y wybodaeth fywiol hon am Dduw effeithio yn weithredol ynom ni ?

I gredu ynddo, a'i garu ef uwchlaw pob peth, hyd yn nod uwchlaw ein hunain: ei barchu a'i addoli, galw arno a'i foliannu, ei ogoneddu a'n holl enaid, a chysegru ein hunain mewn ufudd-dod i'w holl orchymynion ef fel ein Crëawdwr, ac fel un a ddadguddiodd ei hun i ni i'r dyben hwn.

8. Beth yw y crynodeb a roddodd ein Hiachawdwr i ni o'i gyfraith sanctaidd ?

Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon, ac a'th holl enaid, ac a'th holl feddwl, a'th gymydog fel ti dy hun: *Luc* x. 27.

9. Pa beth ydyw y moddion mwyaf effeithiol er cael cynnydd ar ein ffydd a'n gallu i ufuddhau, a phob grasau a bendithion ar law Duw ?

Gweddi: *Rhuf.* x. 12, a *Phil.* iv. 6.

10. Yn mha sefyllfa y crewyd dyn ?

Yn ol delw Duw, mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder: *Eph.* iv. 24.

11. A barhaodd efe yn y sefyllfa hon ?

Na ddo. Ond wrth dori y gorchymyn a roddes y Crëawdwr iddo, sef bwyta o'r pren yr hwn y gwaharddwyd iddo, efe a wnaeth ei hun a'i holl had yn agored i bechod a marwolaeth: *Rhuf.* v. 12.

12. A adawodd Duw ddyn yn y trueni dwn, heb unrhyw foddion na gobaith ei adferu ?

Na dde. "Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab, fel na choller pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol:" *Ioan* iii. 16.

13. Pa beth, felly, ydyw athrawiaeth fawr yr efengyl ?

Y dyfodiad hwnw o Fab Duw i'r cnawd, a'i ymroddiad i farwolaeth y groes i dynu ymaith bechodau y byd, ei adgyfodiad, ynghyd a'i esgyniad i ogoniant: 1 *Tim.* iii. 16.

14. Pa bethau yn benaf y mae yr efengyl hono yn dysgu ac yn perswadio ei holl ddeiliaid i'w gwneuthur ?

Y mae yn ein dysgu i ymwadu âg annuwioldeb a chwantau byd-ol, a byw yn sobr, yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd sydd yr awr hon: *Tit.* ii. 12.

15. Pa fodd y mae ein Harglwydd Iesu Grist wedi hysbysu i ni

beth yw dyledswydd fawr ac anghenrheidiol ei holl ganlynwyr?
Bod iddynt ymwadu â hwy eu hunain, a chodi y groes, a'i ganlyn ef: *Mat.* xvi. 24.

16. Adroddwch rai o'r prif bethau, yn mha rai yr ydym i ganlyn Crist.

1. I ymroddi ein hunain yn gwbl i ewyllys Duw yn mhob peth, hyd yn nod yn y cyfyngderau a'r poenau mwyaf arteithiol, ac nid ar un cyfrif wneyd ein hewyllys ein hunain nac amcanu at ein parch a'n lleshâd ein hunain, ond yn mhob peth i wneyd ei ewyllys ef: *Mat.* xxvi. 39—42.

2. Bod yn ddifai, yn ddihalog, a sanctaidd yn ein holl ymddyddanion: 1 *Pedr* ii. 22. 23.

3. Bod yn addfwyn a gostyngedig; heb enllibio na gwarthruddo, na gwawdio na dirmygu neb: ac os gwna ryw rai hyny â ni, i ddydded hyny yn amyneddgar; i.e. ymlawenhau yn hyny: *Esa.* liii. 7.

4. Caru ein brodyr cristionogol â chariad diragrith; yn elusen-gar a hynaws tuag at bob dyn, hyd yn nod ein gelynyion, gan faddeu iddynt, gweddïo drostynt, a rhoddi iddynt dda am ddrwg; cysuro y trallodedig, cynnorthwyo y tlawd, ac hyd y mae ynom wneyd daioni i bawb: *Mat.* v. 44.

17. A ydyw yn anghenrheidiol i bob cristion fyw yn ol y rheolau hyn?

Ydyw yn hollolmor anghenrheidiol a bod y rhai hyny nad ydynt felly i ryw raddau, yn fyr o gredu yn wirioneddol yn Iesu Grist, ac nid oes ganddynt un rhan ynddo: *Math.* v. 19; x. 37, 38.

18. Pa seliau gweledig a gysylltodd ein lachawdwr wrth yr efengyl, er cadarnhau ein ffydd, a chyfranu ei grasusau i ni?

Dwy sacrament y Testament Newydd, sef bedydd, a Swper yr Arglwydd: *Math.* xxviii. 19; 1 *Cor.* xi. 23, 24.

19. Beth y mae bedydd yn ei arwyddocau, ac yn ei selio?

Ein glanhad oddiwrth bechod, a'n genedigaeth newydd i Iesu Grist: *Titus* iii. 5.

20. Beth y mae Swper yr Arglwydd yn ei arwyddocau, ac yn ei selio?

Ein meithriniaeth ysbrydol, a'n cynnydd ynddo, a'n gweddwnewid fwyfwy i'w ddelw, trwy adgofio ei farwolaeth ef, ac ymborthi ar ei gorff a'i waed trwy yr arwyddion o fara a gwin: *Ioan* vii. 5.

21. Beth sydd eisieu er ein gwneyd yn gymunwyr addas a theilwng o Swper yr Arglwydd?

Ffydd yn yr Arglwydd Iesu Grist, edifeirwch tuag at Dduw, a chariad tuag at bob dyn: *Zech.* xii. 10.

22. Beth ydyw ffydd yn yr Arglwydd Iesu Grist?

Y gras hwnnw trwy ba un yr ydym yn credu yr oll o'i athrawiaeth ef, ac ymddiried ynddo fel Prynw a Gwardwr y byd, a chyflwyno ein hunain yn hollol iddo, i'n dysgu, an hachub, a'n llywodraethu ganddo, fel ein Prophwyd, ein Hoffeiriad, a'n Brenin.

23. Beth ydyw edifeirwch?

Galar dauwiol am bechod, a dychweliad gwirioneddol a diffuant oddiwrth bechod at Dduw: *Ps.* li.

24. Beth fydd rhan ddiweddaf y rhai hyny sydd yn gwir alaru am bechod, ac yn ufuddhau i'r efengyl?

Bywyd gwynfydedig yr angelion ger bron Duw yn oesoedd: *Dat. vii. 17.*

25. Beth fydd rhan ddiweddaf y rhai hyny a barhant yn anghrediniol ac anedifeiriol?

Poenau tragywyddol y cythreuliaid: *Math. xxv. 30—46.*

Y Gymdeithas Heddwch.

Y MAE y Gymdeithas hon yn gweithredu yn egniol, ac wedi dylanwadu llawer yn barod, nid yn unig yn Mrydain, ond hefyd ar y Cyfandir. Ei hamcan yw ennill y teyrnasoedd i gydsynio, pan gyfodo ymrafaelion rhyngddynt, i adael yr achosar farn gwyr diduedd. Felly y maent wedi gwneuthur eisoes mewn lliaws o amgylchiadau, ond nid ydynt eto wedi cymeryd yr egwyddor hon fel rheol gyffredinol. Pe ceid hwynt i gyttuno ar hyn, gellid hebgor yr arian a dreulir yn awr i gadw y milwyr a'r llongau rhyfel. Ond y drwg ydyw fod y fyddin a'r llynges yn nawddleoced cyfleus i blant ieuangaf y pendefigion. Dyma yr achos fod dyled y deyrnas hon yn ychwanegu bob blwyddya. Y mae y Whigiaid yn gwario deng miliwn o bunnau yn y flwyddyn yn fwy nag oedd y Toriaid. Ac nid oes gobaith am ddiwygiad, nes y cymero y wlad y menter mewn llaw. Y mae Mr. Cobden yn bwriadu dwyn yr achos hwn dan sylw y senedd yn fuan; ond rhaid iddo gael ei gefnogi gan bawb sydd yn caru heddwch. Os bydd rhyw fan heb anfon deiseb o blaid y cynnygiad, hyderwn y gwneir hyny yn ddioed.

Ysgrifenyddion y Gymdeithas hon yw ein cydwladwr doniol, y Parch. Henry Richard; a'r Americanwr dysgedig, Elihu Burritt.

Gair at y Gwragedd.

Os dymunech gael eich parchu gan bawb o'ch cymydogion, cedwch eich tai yn lân.

Os dymunech i'ch teuluoedd fwynhau iechyd a hir ddyddiau, cedwch eich tai yn lân.

Os dymunech brofi fod y Saeson yn dwyn camdystiolaeth yn eich erbyn, cedwch eich tai yn lân.

Os dymunech i'ch plant gael lle da, a llwyddo yn y byd wedi iddynt dyfu i fynu, cedwch eich tai yn lân.

Os dymunech wneyd eich gwyr yn hapus gartref, a'u rhwystro i fyned i'r dafarn i chwilio am gysur, cedwch eich tai yn lân.

Os dymunech ddangos fod addysg grefyddol wedi eich codi chwi yn uwch na'r Hottentotiaid anwaraidd, cedwch eich tai, a phob man o amgylch eich tai, yn berffaith lân.

Englynion i'r "Geiniogwerth."

Diau 'r hoffwn y drafferth—o lunio
Englynion tlws, prydferth ;
Pe medr gawn—a nawn a'm nerth
Gynnygiwn i'r "Geiniogwerth."

Llyfr yw sy'n llafaru heidd—yn ddwysgall
Mewn addysgion rhyfedd ;
A'n hoffus wlad fad ni fedd,
Fisolyn o fwy sylwedd.

Yn hon cawn er ein cynnydd,—nid maswedd
Ond moesau a chrefydd ;
Dillynion rhad, llon iawn rydd
Oll ini er llawenydd.

Dynion call a deallus—a lanwant
Ei dalenau campus ;
Gan fath wyr mydrwyr medrus,
Seigiau geir nid soeg ac us.

Mae fel gardd lefn a threfnus—liwiedig
O flodau persawrus ;
Amrywiaeth hoff, myrrh, a thus,
F'ai iechyd i'r afiachus.

Am geiniog mai ugeiniau—o'n cenedl,
Yn cynnull ei ffrwythau,
Trwy aml fod rhwng ei blodau,
Ei mel hwynt sy'n amlhau.

A-b-r-d-r.

GWILYM.

Rhy ddiweddar.

BOWEDDIGES ieuanc, yr hon oedd anwylyd ei chymdeithion, ac a ddygasid i fynu yn holl ddulliau ynfyd y byd, nes ydoedd yn berffaith egwyddorol ag ysbryd y byd, a gymerwyd yn glaf yn ddisymwth. Cyfododd galar mawr yn fuan. Galwyd dim llai na thri o feddygon ynghyd i'r dyben o'i hachub, pe bai modd, o law angu. Wedi ymgynghori, dywedasant, mai eu barn hwy oedd, nas gallai fyw ond ychydig oriau! Y dystawrwydd rhyfeddol a ganlynodd hyn, a dorid yn unig gan lesain a dagrau mam dirion yn mron a thori ei chalon. Ar ol ychydig, gan grynhoi ei holl nerth, gofynai y fereh ieuanc am iddynt anfon am ei chwmpeni. Daethant yn fuan, ac mewn pryder mawr daethant i'r lle hwn o alar a sobrwydd. Wrth weled ei chwmpeni mewn ffolineb wrth ei gwely, cyfarchai hwynt yn debyg i hyn :—"Yr wyf fi yn myn'd i farw! Mor oinadwy y darfu i ni esgeuluso Duw a chrefydd, a cham dreulio ein hamser gwerthfawr! Gyda 'm hanadliad olaf, yr wyf yn deisyf arnoch i edifarhau cyn yr elo yn rhy ddiweddar!" Wedi hyny troai at ei thad a'i mam ac a'u cyfarchai hwy, "Chwi fuoch yr achos annedwydd o'm bod i; chwi a'm maethodd mewn balchder; a chwi a'm harweiniodd yn llywbrau pechod. Ni ddarfu i chwi erioed fy rhybuddio am fy mherygt; ond yn awr, yn awr! y mae yn rhy ddiweddar!" Gwedi dywedyd hyn, hi a dawodd ac heb allu

ychwanegu, cauodd ei llygaid yn yr angen. Rhybudd sobr i bobl ieuainc i beidio a chellwair â mater eu henaid yn moreu eu hoes.

DIYFRIG.

*Ymddyddan rhwng Jones o Edeyrn, ac un o bererinion
Lleyn mewn perthynas i gredu.*

GOFYNAI Jones i'r hen bererin, "A wyt ti yn credu dywad?" "Na yr wyf yn misio yn glir." Gofynai yntau drachefn, "A wyt ti yn treio?" "Ydwyf gymyn galla nghalon i." Yna dywedai Jones, "mae treio a methu a chredu yn debyg i ddyn yn ei wely yn ceisio ac yn methu a chysgu, ond pan ddaw hyny ato ef, y mae yn cysgu heb yn wybod iddo ei hun. Hyny yn ddiammbau oedd meddwl Mr. Jones, mai ein dyledswydd yw gwneyd ymdrech i gredu; ond mai rhodd Duw yw fydd.

Jones, "Os dali di yn yr ymdrech yr wyf yn siwr y daw credu atat ti."
J. W.

Beth y mae Rhyfel yn gostio?

Y MAE ein traul filwrol wedi ychwanegu fwy na phedair gwaith mwy er y flwyddyn 1792, ac y mae wedi cynyddu hyd yn nod er y flwyddyn 1836, y swm anferth o yn agos i P.7,000,000.

Bydded i ni edrych, gan hyny pa faint oedd genym i dalu y flwyddyn ddiweddaf o achos rhyfel.

Llog y ddyled rhyfel	- - - - -	£27,827,116
Cost y fyddin, y llynges y gyflegraeth, gwein-		
yddawyr i'r fyddin, milisia, a heddwgeidwaid		
arfog	- - - - -	21,000,000

P.48,827,116

Yr ydym wedi ein beichio â saith-miliwn-ar-hugain o'r swm uchod, fel llog y ddyled wladol, a hyny yn ddiobaith o gael ymwared oddiwrthyt.

Onid nid oes un anghen ein pynorio â'r swm arall, pe byddai yn mhobol y deyrnas benderfyniad i'w ysgwyd ymaith. Bydded iddynt fyfyrto ar y ffaith yn dda, sef, fod yr holl drethi caulynol yn cael eu llyhcu yn lân gan yr un swm hwn:—

Treth y cyllid (<i>income</i>) ar eiddo,	- - - - -	P.5,544,000
Y dreth fawr yn cynnwys treth adgas y goleuni		3,309,000
Treth y tea,	- - - - -	5,112,005
Siwgr,	- - - - -	4,050,418
Sebon	- - - - -	965,836
Papyr,	- - - - -	798,814
Coffi,	- - - - -	756,828
Ymenyn,	- - - - -	136,543
Canwyllau a gwer,-	- - - - -	9,888
Caws	- - - - -	88,289

P.20,851,631

Gellid dilên pob un o'r trethi uchod yfory oni hai y sefydliadau milwrol.

Y mae y swm mor fawr nes y mae yn dyrysu y dychymyg, ac ni ellir ffurfio un farn gywir am bwysigrwydd y peth ond drwy ei gymharu â rhywbeth arall. Fel ychydig o gynnorthwy i hyny, cymerer y ffaith gan-

lynol, y gellid talu deg swllt yn yr wythnos i saith can mil o weithwyr, drwy y fwyddyn, gyda'r swm hwn, a gadael swm mawr yn ngweddill wedi hyny, ac y mae hyn yn fwy na'r swm a delir i lafurwyr ar y tir drwy Loegr a Chymru, drwy y wlad oll.

Ymfudiad.

Mae y teimlad hwn yn cryfbau yn gyflym iawn yn Lloegr o blaid ymfudiad. Mae ysgrifenywyr galluog yn cadw y doethineb a'r modd goreu i ymfudo yn barhaus o flaen meddwl y wlad. Mae y teimlad yn ennill tir, yn enwedig ymhlith crefyddwyr.

Y Pab.

YMDDENYS fod y Pab druan yn colli ei afael yn serchiadau ei hen adeiliaid yn fwy o hyd. Mae lleenyddiaeth y wlad yn dangos gwrthwynebiad penderfynol yn ei erbyn. Mae y newyddiaduron yn Florence yn galw yn uchel am i'r Bibl gael ei roddi i'r bobl yn yr iaith Italaeg, ac i'w hofferiaid gael gwragedd, gan gondemnio yr arfer wrthwynebol yn ddi-drugaredd. Dywedir eu bod yn gwneyd yn Rhufain yn burion hebddo. Mae rhyw son fod rhai o'r galluoedd mawr am ymuno i'w osod ar ei orsedd, a bod ein llywodraeth ni yn un o honynt: gresyn na haent yn dysgu bellach i edrych ar ol eu busnes eu hunain.

Ffrainc.

Mae y wlad hon wedi myned trwy amgylchiadau yr wythnosau diweddaf, a barodd lawer o bryder ac ofn am y canlyniadau. Cododd y perygl o'r gwrthwynebiad cryf oedd rhwng Louis Napoleon a'i weinyddiaeth ar un llaw a'r senedd ar y llaw arall. Mae plaid grefiawn yn y senedd dros eithafion werinlywodraeth, neu yn hytrach aflywodraeth gyda'i holl ganlyniadau crenlawn a thruenus. Nid vdynt yn gweled gobaith i ddrychafu a chyfoethogi eu hunain ond trwy yspeilio a thlodi y wlad. Mae y *President* i'w ganmawl am osod ei hunan yn erbyn y blaid gythreulig hon: nid ydym yn defnyddio gair rhy gryf i'w dynodi. Gan fod y ddau wedi eu hethol trwy bleidlais cyffredinol, ystyrient eu hawdurdod yn ogyfuwch, nad oes gan y naill awdurdod i gyfyngu ar y llall, ac eto yr oeddent wedi penderfynu mynu yr oruchafiaeth ar eu gilydd. Dangosodd y weinyddiaeth benderfyniad a gwrolder anarferol, a hi a lwyddodd. Ennillwyd penderfyniad mwyafrif aelodau y senedd dros ddyddymu ei hun, ac felly fe geir etholiad cyffredinol cyn bo hir, ac mewn canlyniad, senedd a gydweithia, fe ddichon, yn well a'r gweinidogion.

Mae tlodi fel y gellid dysgwyl yn fawr iawn yn Ffrainc: fel anghraifft, gwelsom fod gwniadreg yr hon oedd yn ennill bywioliaeth da cyn y chwyldroad, blwyddyn yn ol, wedi methu cael gwaith fel arferol ar ol hyny, ac addi yn ddiweddar daflu ei hun i lawr i'r heol, o ffenestr uchel, am nad oedd ganddi fodd i dalu ei dyledion.

Yr Iwerddon.

Mae y wlad hon yn myned yn ddyfnach i drueni a thlodi o hyd. Mae y trigolion sydd a rhywbeth ganddynt i'w gadw yn prysuro o'r wlad, a dywedir fod y drydedd ran o honi ar werth; ond lle mae bywyd, meddiannau,

a phob peth mor ansicr, pa ryfedd nad oes neb yn barod i brynu. Mae deddf y tlodion fel maen melin o gwmpas gyddfau meddianwyr tir. Mae yn wir ei bod wedi cadw miloedd rhag trengu o eisieu, misoedd y gauaf; ond mae hi yn dyfetha amaethyddiaeth y wlad, y mae y tiroedd yn cael eu gadael i fyned allan o driniaeth. Pa wlad a allai ddyoddef deddf tlodion i gynnal cannoedd o filoedd o ddynion iach nerthol a'u teuluoedd. Gellid meddwl y byddai yn ddigon i gadw Pabyddiaeth rhag cael lle troed yn Nghymru hyd ddiwedd y byd, i gyfeirio at yr Iwerddon, ac edrych ar ei heffeithiau yno. Mae cosio fod Pabyddiaeth a thlodi a thrueni annysgrifiadwy yr Iwerddon yn sefyll i'w gilydd yn y berthynas o achos ac effaith, yn llefaru yn fwy nerthol na mil o lyfrau yn erbyn twyll mam puteiniaid yr holl ddaear.

Y Senedd.

YMERFARFU y senedd y dydd cyntaf o Chwefror. Nid oedd dim neillduol yn araeth y Frenines, heblaw yr annogaeth i leihau beichiau y wlad. Y mae yn hysbys i'n darllenwyr mai gweinidogion y Frenines sydd yn cyfansoddi yr araeth; o ganlyniad gellir casglu eu bod hwy wedi teimlo oddiwrth ymdrechion Cobden a'i bleidwyr. Pan welsant fod yn rhaid gostwng y trethi, cawsant allan yn ebrwydd fod yn hawdd gwneuthur hyn heb ddim perygl.

Ymosodwyd ar y gweinidogion yn ffyrnig gan Arglwydd Stanley yn Nhy yr Arglwyddi, a chan Mr. Disraeli yn Nhy y Cyffredin. Honai y ddau eu bod wedi ymyryd mwy nag a ddylasant yn helyntion y Cyfandir, a thrwy hyn wedi tramgwyddo Spaen, Naples, ac Awstria. Arglwydd Palmerston, yr ysgrifenydd Tramor, a amddiffynai ei hun yn effeithiol yn Nhy y Cyffredin, trwy ddadlennu fod heddwch a chydweithrediad wedi para rhwng Iloegr a Ffrainc; ac nad oedd wedi gwneyd dim heb wahoddiad gyda golwg ar achosion teyrnasoedd eraill. Ond yn Nhy yr Arglwyddi nid oedd gan y gweinidogion ond dau o swyafrif; a buasant wedi eu gorch, fygu oni buasai i Duc Wellington gymeryd eu plaid. Dadl arall a ddygid ymlaen gan Mr. Disraeli oedd eu bod wedi gwrandaw gormod ar Cobden. Ond mynai Arglwydd John Russel mai hwy eu hunain oedd wedi meddwl am leihau y costau, heb fod yn ddyledus i neb arall. Yn y ddadl hon hysbysodd Mr. Disraeli ei fod yn erbyn gwaddoli y Pabyddion; a'i fod yn llawenhau wrth feddwl nad oedd hyn mewn bwriad.

Chwef. 8, achwynai Syr Robert Inglis fod yr Esgobion Pabaidd yn cael yr un parch yn y Trefedigaethau ag Esgobion Eglwys Loegr. Nid oedd gan Arglwydd John Russel ddim i'w ddywedyd ond fod hyn yn cael ei arfer o'r blaen yn yr Iwerddon, lle y mae y llywodraeth yn arfer cyfarch yr Archesgob Pabaidd fel 'Eich Graslonrwydd,' &c.

Nid oes dim arall o bwys wedi ei drafod pan ydym yn myned i'r wasg. Arglwydd Stanley yw blaenor yr uchel Doriaid yn Nhy yr Arglwyddi; a Mr. Disraeli yw eu blaenor yn Nhy y Cyffredin, wedi marwolaeth Arglwydd Bentinck. Iuddew o genedl, yw Mr. Disraeli, er ei fod yn gristion professedig o ran ei gred. Y mae yn ddyn medrus fel awdur ac fel areithiwr. Yn y canol rhwng y Toriaid a'r Whigiaid y mae Syr Robert Peel, Syr James Graham, a'u plaid hwythau; ond yn gogwyddo yn hytrach at y Whigiaid.

Y GEINIOGWERTH.

Cyfaill y Bobl:

GAN Y PARCH. JAMES HAMILTON.

YN y ganrif olaf, fe ennillodd un o ymherawdwr Rwsia lawer o glod trwy yr ymdrechïadau a'r aberthau a wnaeth er mwyn ei ymherodraeth. Yn gymhelledig gan ei chyflwr barbaraidd, a llawn awydd i ddwyn i mewn fedrusrwydd celfyddydau gwledydd cywreiniach, fe fwrïadodd fod ei hunan yn ddysgawdwr i'w bobl. Yn lle danfon ychydig o ddynion dysgedig i wahanol wledydd i gasglu yr hyn a allent, penderfynodd fod yn negeseuwr iddo ei hun; a chan adael ei balas breninol yn Moscow, cychwynodd i ymdeithio yn Holland a Brydain. Yr oedd yn neillduol o awyddus i ddwyn adref wybodaeth o'r gelfyddyd o adeiladu llongau, canys barnodd yn ddoeth nad allai heb longau a llongwyr droi i bwrpas da adgyfnerthoedd ei wlad. Ond daeth yn fuan i ddeall na ddysgai neb y ffordd i adeiladu llong wrth e drych yn unig. Eto beth bynag oedd yn eisieu i'w gymhwyso i wneuthur hyny, yr oedd Pedr weci penderfynu i'w mynu.

A chydag egni ardderchog fe newidiodd ei ddillad breninol am wiag saer, ac fe'i gwelwyd yn treulio wythnos ar ol wythnos yn yr adeilfan yn Saardam yn hwylio'r fwyall, rhwbio a'r pŷg-brush, a gyru'r bolltau nes i furiau'r argaudy adseinio; a buan yr oedd yn gymhwys i ddychwelyd adref i ddysgu ei bobl i wneyd llongau iddynt eu hunain. Nid yw yn rhyfedd i wlad ddiolchgar adeiladu i'w gôf y golofn ardderchocaf yn y byd, a galw prif-ddinas yr ymherodraeth ar ei enw ef.

Llawer mawreddusach na'r weithred hon o eiddo'r ymherawdwr ydyw rhai ffeithiau a goffêir yn hanes dyngarwch. Mwy mawreddus, fel esiampl, ydoedd gweithred gŵr boneddig Seisoneg, yr hwn er cael gwybodaeth bersonol o erchylltodd y *Slave trade*, ac er ei gymhwyso i dystiolaethu yn erbyn y fasnach uffernol ar ol hyny, a gymerodd ei dramwyfa mewn caeth-long i Affrica—yn ymfoddloni i ddyoddef am fisoedd dan y dwymyn boeth, yn nghanol budreddi ffaidd, a dyoddef hefyd bron bob awr i weled triniaeth ar ei gyd-ddynion a barai i'w waed ferwi mewn digofaint.

Mwy urddasol fyth ydoedd ymddygiad y cenadwyr angelaudd hyny, y rhai pan fethasant mewn un ffordd arall bregethu yr efengyl i gaethweision duon Barbadoes, a werthasant eu hunain i gaethwasanaeth, ac yna dywedasant i'w cyd-gaethweision y newydd a ollyngai yr ysbryd yn rhydd.

Ardderchocaf o'r cwbl oedd hunan-offrymiad dau Forafiad, y rhai a lanwyd o dosturi wrth weled trigolion rhyw ysbyttŷ ofnadwy—math o garchar ydoedd i ddynion a'r gwahanglwyf arnynt; a chymaint oedd ofn pobl y wlad rhag iddynt gael yr haint oddiwrth-ynt, fel na oddefid i neb a âi i mewn, ddyfod allan byth wed'yn. Er hyn oll, fe wasgodd cyflwr y trueiniaid afiach yma gymaint ar
EBRILL, 1849.]

feddwl y ddau ŵr tosturiol hyn, nes iddynt benderfynu yn ngwyneb pob perygl, eu cysuro yn eu caethiwed, a cheisio achub eu heneidiau. Bwriasant y draul, a dywedasant, "Ffarwel ryddid, Ffarwel gyfeillion, Ffarwel haul siriol a gwyntoedd iachus," a chroesasant y trothwy di-droi yn ol—pob un o honynt yn aberth byw.

Fe barodd cyflwr y byd i dosturi ennyn yn mynwes Mab Duw. Gadawodd ei gartref yn y nef, a daeth yma. Brenin y Breninoedd a ddadwisgedd ei ogoniant—daeth i olwg euogrwydd a thrueni. Gadawodd y gymdeithas a'i haddolant fry, a disgynodd ymhlith creaduriaid llawn o gasineb ato, ac heb fedru ei amgyffred. Ar ei neges drugarog disgynodd ar y blaned haint-glwyfus hon, ac am fwy na deng mlynedd ar hugain daeth yn un o'i thrigolion, ac mewn cyffyrddiad a'i phechod a'i thristwch. A thra y syllai ei lygaid ar ryw gyflawniad gogoneddus, nis gwrthododd fod am lawer o flyneddau yr alltud, y carcharor, ac o'r diwedd, yr aberth.

A thybiaf y dylai ystyriaeth o gyflwr y Gwaredwr fod yn beth i chwi feddwl am dano. Fe gafodd ei ddewis. Gallasai ddewis yn drigfan breswylfod hardd neu balas breninol, ond dewisodd yn gartref, tra yr oedd ganddo le a allai alw felly, fwthyn saer. Bwriodd ei ran ddacarol wrth ochr eiddo'r gweithiwr, ac heblaw y gostyngiad bwriadol, cafodd dybenion eraill eu hateb.

Rhoes anrhydedd newydd ar lafur. Y mae rhyw bobl wirion yn teimlo cywilydd i weithio, y maent yn gwrido os delir hwynt yn cyflawni rhyw weithred o ddiwydrwydd. Y maent yn meddwl bod gwneyd *dim* yn anrhydeddus, a thybiant bob anallu i gyflawni unrhyw beth yn arwydd o foneddigeidd-dra. Anghofiant mai peth hawdd ydyw iddynt fod o ddim defnydd, ac nad oes eisieu medrusrwydd i ddiiffrwytho'r tir. Ond fe wyddai yr Arglwydd Iesu fod yn oreu ar y byd pan bydd pawb yn weithwyr, a chydymffurfiodd ei hunan a'r rheol dda Balestinaidd hōno, ac fe fynai i bob dinesydd ddilyn rhyw alwedigaeth. Yn lle dewis crefft neu alwedigaeth uchel, rhoes ei hun i ddilyn un gyffredin a gostyngedig, fel y dysgai ni mor hawdd ydyw gwneuthur daioni anghyffredin mewn sefyllfa bur anamlwg. Nid ydyw gwaith garw a chaled yn un rheswm am ymddygiad sarug neu feddwl isel a difoes. Ni thramwyodd erioed ar hyd daear bresennoldeb mor bur, a deniaeth mor ddwyfol, ag a symudodd yn mherson "mab y saer:"—mor fwyn yn ei urddasrwydd—mor dra pharchus yn ei lareidd-dra—mor ddengar yn ei gariad—mor fedrus i daenu hapusrwydd—mor dirion i iachau briwiau tufewnol—mor raslawn i achub blaen dymuniadau! Nis gall unrhyw reolau ymddygiaeth, boneddigeidd-dra cyfeillach, roi drachefn yr un hyfrydedd urddasol—yn nghanol ei ddyddiol galodwaith, fe ymchwyddai ei enaid gan ei fwriad rhyfeddol, a thra y lluniai i werinos Galilea eu harfau amaethyddol, yr oedd ei ysbryd yn cymdeithasu a'r drydedd nef! Nid galwedigaethau bychain a chyffredin, ond meddyliau a dychymygion bach sy'n gwneuthur dynion bach; ac y mae mawredd y wedd, a deniaeth y moessau a ddeilliant o'r gweith-dŷ Nazarëaidd yn wers i bob un a ymeifi yn y northwyl, y rhaw, neu'r wenol wëu. A hefyd, y sancteiddrwydd

a ymddangosai mewn tref o gymeriad drwg—hwyrach yn orfodedig o fyn' d i gwmmi cablwyr a chrwydriaid, eto y cwbl o'r cwmni anghydrywiol yma a'i dangosent ef yn amlycach fyth fel un "sanct-aidd, dihslog, difrycheulyd, a didoledig oddiwrth bechaduriaid." Ac os teimlweh awydd i gwyno am i chwi fod wedi eich cau i fynu yn nghwmni dynion isel-feddwl a gwyllt—o fod yn orfodol i wrando geiriau ofer a serthaidd, neu o edrych ar fuchedd ddrwg ac anmhur, cofiwch mai yn yr un sefyllfa a chwi yr ymladdodd y Gwaredwr & llygredd y byd, ac y gorchfygodd; ac os ydych yn teimlo eich hunain yn debyg o golli'r dydd yn yr un fath ymladdfa, llefwch am gymhorth oddiwrth yr hwn a gofia yn mysg ei gofiadau daearol eraill am Galilea. Ac er ei fed yn awr wedi gorphem am byth & gweith-dŷ'r saer, nid anghosiodd y cymydogion sarug, a'r dref yageler—a'i esiampl unigol ef a ddifododd y ddiareb—"A ddichon dim da ddyfod o Nazareth?"

John Brown, o Haddington.

MR. BROWN, o Haddington, gerllaw Edinburgh, pan yn fachgen tlawd, a fyddai yn cael gwaith yn fynych i yru ceffylau amaethwr yn Lothian Ddwyreiniol. Wedi myned un diwrnod i Edinburgh, gyda llawer eraill, &g ŷd i'r farehnad, tra yr oedd y ceffylau yn gorphwys, a'i gyfeillion yn cysegu yn eu hymyl, aeth Mr. Brown i *Parliament Close*, lle y clywodd fod y llyfrau rhataf i'w cael, i chwilio am Destament Groeg. Wrth weled bachgen carpiog yn dyfod i ymofyn am Destament Groeg, gofynodd y llyfr-werthwr iddo, pa beth ydoedd yn myned i wneyd &g ef. "Wel, ei ddarllen, os gwel eich anrhydedd yn dda." "A fedri di ei ddarllen?" "Mia wnaf fy ngoreu i hyny," ebai y bachgen. Ar ol i un o'r siopwyr gael gafael mewn un, rhoddasant ef iddo. Dywedodd y meistr wrtho, "Os gelli ddarllen hwn yna, ti a'i cei ef am ddim." Cymerodd y bachgen asael ynddo, ac ar ol iddo ddarllen un tudalen, efe a'i cyfieithodd yn ddiboen. Gan hyny ni chymerai y llyfr-werthwr arian ganddo, er i'r bachgen dynu hanner coron o'i logell, a'i gynnyg iddo yn daer, gan y gwyddai mai dyna oedd gwerth y llyfr.

Yn mhen oddeutu ugain mlynedd ar ol hyny, daeth mewn gwisgoedd da at yr un llyfr-werthwr, gan ddywedyd wrtho, "Syr, yr ydwyf yn credu fy mod i yn eich dyled chwi." "Ni wn mo hyny," ebai y llyfr-werthwr; "ond denwch i mewn, ac yna fe ddywed un o'm dynion ieuainc i chwi." "Ond," ebe yntau, "i chwi eich hunan yr ydwyf fi mewn dyled." Gan edrych yn ei wyneb, dywedodd yntau, "Syr, nid wyf yn gwybod fod arnoch ddim i mi." "Oes, yn sicr," ebe yntau, "a ydych yn cofio oddeutu ugain mlynedd yn ol, i fachgen tlawd ddyfod atoch i geisio Testament Groeg, ac ni thalodd i chwi am dano?" "Ydwyf, yn berffaith," ebe y llyfr-werthwr; ac nid cynt yr aeth y bachgen ymaith, nag yr oeddwn yn ddiŷ wrthyf fy hun eisieu gofyn ei enw, a'r man lle yr

oedd yn byw." "Myfi," ebe'r gweiniog, "oedd hwnw! Fy enw ydyw Brown, ac yr ydwyf yn byw yn Haddington." Ar hyn, gan edrych drachefn yn ei wyneb, a rhoddi ei law iddo, dywedodd, "Mr. Brown, y mae yn dda genyf eich gweled: clywais am danoch lawer gwaith. Y mae genym yn ein *siop*, fel y mae yn holl lyfrgelloedd yr athrofaau yn y deyrnas, eich "Bibl Hunanddëonglydd," eich "Hanes Eglwysig," &c., y rhai a ddygasant lawer o arian i mewn i mi, ac sydd â mwy o alw am danynt na dim llyfrau yn fy *siop*. A welwch chwi fod yn dda giniawa gyda mi?" Gwnaed hyny, a bu y ddau yn gyfeillion parhaus byth wedi hyny.

GREEN.

VI. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

ANWYL GYDGENEDL,

Gwyddys yn dda fod misoedd oerion y gauaf yn effeithio yn drwm ar hen boblach, gan eu gwneuthur yn fwy methiant a marwaidd nag o'r blaen. Felly bum innau yn ddystaw am y misoedd diwedda, fel y mae darllenwyr y "Geiniogwerth" wedi gweled; ond yn bresennol y mae'n wyneb blwyddyn, a theimlaf finnu fy ysbrydoedd yn adfywio, a'r ysbrydiaeth am fod yn awdur heb ddarhod ynof eto, ond yn hytrach yn cryfhau po fwyaf a ysgrifenas: ac felly os gwel llywydd pobpeth hyny yn oreu, amcanaf ysgrifenu deryn mor fynych ag y gallir yn y misoedd dyfodol.

Byddaf yn cael fy hun yn dueddol iawn i wneyd sylwadau ar ddynolryw a'u gwahanol ystumiau; ac yn enwedig eu hystumiau gyda chrefydd. Adwaen un dyn sydd wedi ei ddarostwng yn isel iawn gan wendid ar y gïau; neu fel y dywed y cyffredin, gan iselder ysbryd. Ac fel y bydd mewn gwlad yn gyffredin rai pobl lled ddiwybod, ac yn wir rai lled anystyriol weithiau; dywed rhai o'r fath hyny am dano yntau, nad oes arno galedi yn y byd, ond ei fod yn rhy ddiog i weithio. Ond mae dywedyd felly yn rhy galed. Ac yn ddiâu pe cosbid hwy am ddywedyd fel yna, â mis o ddyoddef ei deimladau ef, byddai yn bur edifar ganddynt erioed ddywedyd, ac addawent yn rhwydd na ddywedent felly byth yn ychwaneg; canys mae efe yn wirioneddol gystuddiol, a hynod mor deimladwy ydyw o hyny. Yn wir, mae ei gystudd mewn rhan fawr yn gynwysedig yn y teimladrwydd hwn.

Un o'r pethau cyntaf a wna wedi deffro yn y boreu fydd gwrando euriad a rhediad ei waed yn ei arddyrnau. Ac wedi gwranda un arddwrn am yspaid, newidia a gwrendy y llall am yspaid, a phan yn gollwng hwnw, ond odid na cheir ef yn gwneuthur hyny gydag ochenaid hirllaes a throm. A phan y gallo o radd i radd ddyfod o'r gwely, a chyn gorphen gwisgo am dano, â at y drych i weled pa fodd y bydd yn edrych y diwrnod hwnw; ac er mwyn gweled pa mor wyn, neu pa mor felyn fydd ei dafod erbyn hyny. Hefyd bydd eisieu gweled pa fodd y bydd odditan ei lygaid yn ymddangos. Yna wedi hir ymdrech ac ocheneidio i geisio gwisgo am

dano, daw o'i ystafell, gan deimlo ei hun yn wan iawn yn barhaus. Nid ymolcha ond odid, gan ei fod yn teimlo ei hun yn rhy wan i hyny. Yna eir at y boreufwyd; ond bydd blas drwg iawn ar ei enau ef—nis gall fwyta dim. Mae yn bwyta hefyd, ond yr un pryd mae'n credu ei fod yn wael iawn, ac y bydd marw cyn hir efallai. Wedi dybenu gyda'r boreufwyd a'r addoliad teuluaid, bydd ei amgylchiadau yn dywedyd fod eisieu gwneuthur rhywbeth, neu fyned ar ryw neges i rywle ond odid; ond bydd raid iddo ef dreulio llawer o amser i ystyried pa un a all ef wneuthur hyn neu beidio. Un fynydd meddylia y gall, y mynydd nesaf bydd yn benderfynol nas gall. Ond yn mhen ychydig, meddylia drachefn, hwyrach y gallai, ond rhoddi cais; ond yn y fan wedi hyny bydd yn ofni nas gall. A hwyrach mai fel yna y bydd am oriau, yn methu penderfynu, oddigerth i rywun mwynaid a fyddo yn gwybod ei brofedigaeth ac hefyd fyddu yn medru darbwyllo y fath ddyn, ei helpu allan o'r cyfwng. Ond os meddylia y gall, a rhoddi y cais, ond odid na chyflawna, a bydd dda iawn ganddo erbyn hyny ei fod wedi gwneyd; bydd yn teimlo ei hun yn llawer gwell. Llawer o bethau eraill yn mherthynas i'w bryder a'i deimladrwydd ynghylch ei iechyd, a allesid eu hadrodd, megys pa fodd y bydd i rywun ddywedyd ei fod yn edrych yn wael, effeithio arno, a'r cyffelyb bethau: ond mae hyn yn ddigon i'm hamcan ar hyn o bryd. Onid yw yn ddigon eglur am y fath ddyn, fod ei waith ef yn meddwl a phryderu ynghylch ei iechyd yn barhaus, yn achos o barhad a chryfhad ei afiechyd? A thybygwn na byddai ddim gwell iddo, od oes modd, nag anghofio ei afiechyd i radd fawr pa fodd bynag; ac ymroddi i wneyd rhywbeth a'i holl egni, a rhoddi ei holl fryd hefyd ar ei orchwyl. Rhaid i'r gorchwyl fod yn rhywbeth ysgafn efallai, ond dilyned efe ef yn ddyfal gan roddi ei feddwl arno, bydd ei iechyd yn llawer gwell yn ddiffael.

Ond at hyn yr oeddid yn cyrchu, sef bod y dyn a'r gŵiau gweiniaid, yn wir lun a delw llawer iawn o grefyddwyr y blyneddau hyn. Y rhai sydd ar hyd gydol eu hamser yn ymwrandaŵ a hwy eu hunain, gan chwilio i weithrediadau eu calonau eu hunain. Ac weithiau yn ofni'r peth hyn, bryd arall yn ofni y peth arall. A meddylient eu bod yn ddigrefydd ac anystyriol iawn, os na byddant yn cwyno am rhywbeth. Un amser byddant yn methu a'u cael eu hunain fel hyn, a bryd arall yn eu cael eu hunain rhyw fel arall, ag na byddant yn eu dymuno. Maent a'u llygaid arnynt ac iddynt eu hunain yn wastadol, ac yn meddwl a phryderu, (os ydynt o ddifrif hefyd,) am eu hiechyd ysbrydol yn ddidor. Maent hwythan hefyd fel y dyn, yn tybio nas gallant weithio ond ychydig iawn gyda chrefydd. Mae hyn yn ddiammheu yn tueddu yn fawr, i wneyd y drwg yn waeth gyda hwythau. Mae rhyw wendid yn perthyn i'w crefydd, a bwrw y goreu, gan eu bod i'w cael yn yragwedd yma mor ddidor. Ac mae eu bod hwythau mor ddibaid yn yr agwedd, yn ychwanegu y gwendid, ac yn ei barhau. Mae'n hawdd deall, fod i'r enaid ryw aros mewn ymchwil uwchben gweithrediadau ei alluoedd ei hun, yn tueddu yn rymus er diffodd y gweithrediadau hyny. Mae

llawer fel hyn, drwy bryderu ynghylch eu crefydd, yn nychu eu crefydd.

Yn awr, oni byddai well i'r rhai hyn hefyd anghofio eu hunain mewn rhan ac ymroddi i wneuthur rhyw ddaioni, a gosod eu bryd ar hynny? Mae'n ddiau y byddai. Bydded iddynt ymddiried eu bywyd tragwyddol yn serchog a hyderus, i drugaredd ac addewid Duw yn Nghrist Iesu; ac ymroddi o lwyrfryd calon, i wneuthur cymaint fyth ag a allant dros Grist ar y ddaear.

Yr un fath a chymydog arall i mi—ran hyny mae degau o bonynt yn gyffelyb; ac felly tra yn darlunio yr un yr oeddid & llygaid arno byddis yn darlunio llawer. Ni bydd ef yn meddwl cymaint y naill ddiwrnod na'r llall, pa un ai iach, ai heb fod felly a fydd. Gyda y bydd yn cofio yn awr ac eilwaith, mai trugaredd werthfawr iawn yw iechyd, a'i fod yntau yn ei mwynhau i raddau da iawn, a bendithio Dduw am hyny, canys y mae yn ddyn crefyddol. Ond nid yw efe yn pryderu yn ddiddiwedd ynghylch ei iechyd, yr un fath a'r dyn arall, na thebyg. Ond cyfyd o'i wely, a hyny yn bur foreu yn gyffredin, a gweithia ystem cyn ei foreufwyd ond odid, a hyny heb feddwl cymaint am iechyd nac afiechyd. Yna at y boreubryd, a bwyty hwnw yn siriol a diolchgar, a chydag awch hefyd; er, hwyrach na bydd ond potes digon teneu, neu rual digon llwyd. A'r bara, ni bydd yr un tipyn gwynach na thraed yr hen fwrdd derw cant oed y bydd yn bwyta oddiarno. Yna, a allan a gweithia yn ddifyr a dyfal am oriau; a bydd caniad y corn yn galw at y pryd nesaf yn hyfrydlais iddo. Ac er na bydd defnydd y pryd hwnw ond digon cyffredin fel o'r blaen, eto bwyty yn iachus, ac a allan i'w orchwyl hyd yr hwyr. Fel hyn mae'n gweithio ddiwrnod ar ol diwrnod, ac yn wlyb at ei groen drwy y dydd lawer diwrnod, yn nghorff y flwyddyn; ond eto yn parhau yn hynod o iach. Mae wedi treulio llawer o flyneddau fel hyn, ac felly yn ddefnyddiol iawn iddo ei hun ac eraill hefyd. Ac nis clywir mohono ef byth yn rhyw gadw trwr ynghylch ei iechyd, ac ni bydd un amser yn bryderus; canys mae ef trwy arfer byw yn y dull y mae'n byw, yn iach, ac yn teimlo ei fod felly, ac am hyny mae ei fryd am weithio yn barhaus.

Yn awr, oni byddai yn ddymunol iawn i'r crefyddwyr a soniwyd amcanu bod yn debyg i'r dyn olaf hwn, yn lle y cyntaf? Dilys y byddai. Gan hyny yn gyntaf oll, bydded iddynt feddwl ymborthi yn iachus ar yr ymborth mae'r efengyl yn ddangos iddynt. Mae ar fwrdd yr efengyl fara wedi dyfod o'r nef; i.e., mae arno wledd o hasgedigion, gwledd o loew-win; o hasgedigion breision, a gloew-win puredig. Ymosfynent hwythau am wneuthur pryd iachus a helaeth, bwyta ac ymddigoni, o'r wledd ddanteithiel hon. Neu, a dywedyd heb un ddammeg, bydded iddynt ymarfer ffydd ar Aberth mawr Calvaria fryn, nes teimlo trwy eu holl enaid ei bod yn dragwyddol heddwch rhyngddynt a Duw, neu rhwng Duw & hwynt. A bryd bynag y teimlant yn newyneg drachefn, neu y teimlant eisieu prawf fod Duw mewn hedd & hwynt; gwnant yr un peth ag o'r blaen, ymborthi ar y wledd, ymarfer ffydd ar yr un aberth. A

bydd croesaw iddynt fyned trwy yr un cylchweithrediad, ganwaith a milwaith os mynant, i.e. bydd croesaw iddynt wrth yr un bwrdd, saith ddengmil a thriugain o weithiau a mwy. A'r effaith o ymborthi fel hyn, fel y gŵyr pawb ag sydd wedi meddwl ond ychydig am gyfaddasrwydd trefn gras, ar gyfer ansawdd y galon ddynol, a fydd, bod i'r dyn garu yn fawr y Crist bendigedig a fu farw yn aberth yn ei ddeddfle, a charu yn fawr hefyd yn Nghrist, y Duw hwnw o'i radlawn drugaredd a ymheddychodd ag ef. Ac yn ngwres a grym y cariad hwn, bydd yn siwr o deimlo arno awydd mawr, am wneuthur a llo dros Dduw a thros Grist, mewn ffordd o fynegu ei ddiolchgarwch am yr ymwared annhraethol a gafodd.

Yn awr, os cymer y gwrthddrychau dan sylw gynghor gan hen ŵr fel myfi, dyma fo : bydded iddynt yn ddioedi ymofyn am brawf o'r ymborthi, a'r effaith berthynol iddo, sef caru, a soniwyd uchod. Ac hefyd oddiar y cariad hwnw, bydded iddynt ymroddi i weithio dros Grist ; ac ymroddi o galon, a gweithio â'u holl egni, ymhyfydn mewn gweithio, a gweithio trwy bob tywydd, a dal ati hi i weithio ; i.e. gweithio a gweithio, a chweddi hyny gweithio ; a pheidio meddwl rhoddi i fynu weithio, ond yr un ffordd a rhoddi i fynu yr ysbryd. Trwy wneuthur fel hyn, teimlant yn iachus iawn mewn ystyr ysbrydol yn fuan yn ddiammhou ; a chyn hir hwy a anghofiant y gwrandaw *pulse*, a'r edrych tafod, a'r clwcian didor, mewn ystyr grefyddol ; canys byddant yn rhy brysur gyda rhyw waith yn barhaus : hefyd teimlant yn eddynt eu hunain eu bod yn iach, oblegid byddant am weithio. Hefyd, bydd eu gwaith oddiallan yn profi eu bod yn iach. Eu gwaith yn dilladu y noeth a phorthi y newynog, yn dysgu yr anwybodus a rhybuddio yr afreolus, a'u hymdrech a'u costau mewn amryw ffyrdd i gynnal gair y bywyd ; a'u llafur yn mhob modd am gael eneidiau at Waredwr—a brofa i bawb, i'r byd, i'r eglwys, i angelion, ac iddynt hwythau eu hunain, eu bod yn wirioneddol iachus.

Bydd raid iddynt goelio erbyn hyn eu bod yn iach ; neu mewn geiriau eraill, eu bod yn wir grefyddol ; canys dyma ganddynt ymwybodolrwydd oddifewn, a phrawf oddiallan hefyd, eu bod felly. Maent yn teimlo cariad at Grist, a dacw y firwyth oddiallan yn dangos yr unrhyw. Ac fel y sylwir yn fynych am senedd Brydain y blyneddau hyn, ei bod mor lygreddig, fel nad oes le i ddysgwyl iddi hi, o honi ei hun, gynnyrchu nemawr o fesurau o ddiwygiad mawr ; oddigerth cael ei gorfodi i hyny gan nerth oddiallan, sef llais a chyffro y cyffredin. Felly os bydd yr enaid a chymaint o naws anghrediniaeth yndo, ac wedi ymarfer cymaint â'r cwyno, yr ymwrandaw a'r pryderu, fel na fyn ef ildio i brawf yr ymwybodolrwydd oddifewn ; er hyny os bydd y dyn yn weithgar fel y soniwyd, pwysa y prawf oddiallan arno, oddiwrth weithredoedd da, llafur cariad, a firwythau cyfiawnder, fel y gosodir math o orfod hyfryd ar yr enaid i goledd hyder a gobaith cryf am fywyd tragwyddol. Bydd raid coelio ei fod yn iach. Wel, gan mai fel hyn mae pethau yn bod, anwyl gyfeillion—gweithiwn.

Hen Wr Mynyddig.

Glanweithdra.

DREWYDDODD i ni yn ddiweddar gyfarfod â'r hanesyn canlynol:—

Pan oedd Lewis Dew yn Frenin Ffrainc, dewisodd gael ei fab Philip i eistedd gydag ef ar yr orsedd, a choronwyd ef gyda rhwysg mawr yn Rheins. Yn fuan wedi hyn, fel yr oedd y brenin ieuanc yn marchogaeth trwy St. Gervais, dyma hwch dew yn rhedeg rhwng traed y ceffyl. Syrthiodd y ceffyl, a derbyniodd Philip y fath niwed oddiwrth y tro fel y bu farw bore dranoeth, y trydydd dydd o Hydref, 1131. Ei dad a gythruddwyd i'r fath raddau fel y cyhoeddodd ddeddf yn gorchymyn yn gaeth na fyddai i un mochyn byth mwy gael caniatâd i redeg oddiamgylch yn yr hêol-ydd mewn un ddinas na thref trwy y deyrnas.

Parodd hyn gynhwrf rhyfeddol yn mys y mynachod oedd yn perthyn i St. Anthony. Gwrthdystiasant yn egniol, a dywedasant wrth y brenin fod eu moch hwy yn gysegredig i St. Anthony; ac y byddai y sant yn sier o ddigio yn aruthr os amddifadid y moch o'u rhyddid. Cadwyd cynnadledd gan y brenin a'i gynghorwyr ar yr achos; a chymerwyd iawnderau y sant a'r moch i ystyriaeth ddifrifol. Y diwedd fu, iddynt benderfynu fod y moch i gael mwynhau perffaith ryddid fel o'r blaen, ar yr ammod fod iddynt gario clychau wrth eu gyddfau.

Wrth ddarllen yr hanes hwn yr oedd dau neu dri o ofyniadau yn ymgynnyg i'n meddyliau.

1. Ai ofn digio St. Anthony yw yr achos fod y moch yn mwynhau cymaint o ryddid yn Nghymru, er fod y bobl yn dyoddef llawer o anghyfleusdra ac afiechyd trwy hyn? Neu ynte, ai gweddillion yw hyn o'r hen grefydd Dderwyddol?

2. Ai cariad at ryddid crefyddol sydd yn peri fod boneddigion Cymru mor ofalus i beidio ymyryd â'r moch?

3. Os rhaid i'r creaduriaid budron hyn gael rhodio fel y mynont ar hyd yr hêolydd, ac o flaen ein drysau, onid gwell fyddai rhwymo cloch wrth wddf pob un, fel y gwnaed gan ddysgyblion St. Anthony yn Ffrainc?

Tarddiad yr enw Cristionogion.

"A bod galw y dysgyblion yn Gristionogion yn gyntaf yn Antiochia:" *Actau* xi. 26. Mae llawer o ddadleuon wedi bod mewn perthynas i ddeilliad yr enw hwn. Gellir olrhain y gwahanol farnau i'r pedwar canlynol:—

1. Fod y dysgyblion wedi ei dderbyn trwy gyfarwyddyd neu appwyntiad dwyfol. Mae llawer o ysgrifenyddyr wedi dadleu dros hyn. Ond nid oes un awgrymiad na chyfeiriad yn yr hanes, na ychwaith yn epistolau yr apostolion, mai felly y derbyniwyd ef. Ac o'r braidd y gallwn weled yr anghenrheidrwydd am ddylanwad dwyfol. A phe buasai yr enw o Dduw, oni buasai y dysgyblion yn ymfrostio yn y fath gyfenwad, ac yn galw eu gilydd arno fel yr

anrhydedd mwyaf a allasant gael. Eto nid yw y cyfenwad i'w gael ond dwywaith yn y Testament Newydd, heblaw yn yr adnod yn nechæu yr ysgrifen hon. Nid yw Paul yn ei ddefnyddio unwaith er ei fod yn Antioch pan roddwyd ef gyntaf. Mae rhai wedi meddwl fod y gair Groeg a gyfieithir "a bod galw," yn gosod allan, galw trwy ddylanwad dwyfol. Ystyr gyntaf y gair dan sylw, sef *χρηματιζω*, ydyw cyflawni gorchwyl. Yn nesaf, arwydda gyflawni gorchwyl nes ennill enw trwy hynny, ac oddiwrth hyn y daeth i arwyddo, enwi neu alw. Yn ei gymhwysiad at freninoedd neu beisonau mewn awdurdod, prif orchwyl pa rai ydyw gwrando cwynion, derbyn deisebau, ac ysgafnhâu beichiau, arwydda roddi ateb cyhoeddus. Pan ddefnyddir ef yn ei gysylltiad â Duw, arwydda amlygiadau awdurdodedig neu oraclaidd o'i ewyllys; ond pan gyfarfyddir âg ef yn yr ystyr hwn, defnyddir geiriau eraill i benderfynu ei arwyddocâd, megys yn *Luc* ii. 26, mae y geiriau "gan yr Ysbryd Glan" yn dilyn y gair dan sylw, a gyfieithir yno "hysbysu," er mwyn dangos pwy oedd yr hysbyswr. Mae esiampl debyg yn *Actau* x. 22, "gan angel sanctaidd," i ddangos pwy oedd y rhybuddiwr. A phan na ddefnyddir geiriau eraill ar ol y gair *χρηματιζω*, mae y cyd-destynau yn penderfynu yr ystyr, megys yn *Heb.* viii. 5; yr xi; a'r xii. 25. Ac hefyd yn *Math.* ii. 12, lle mae y geiriau "trwy freuddwyd" yn arwyddo dylanwad dwyfol. Ond nid oes un awgrymiad yn yr amgylchiadau nac yn y geiriad, mai trwy appwyntiad dwyfol y galwyd y dysgyblion yn Gristionogion.

2. Barn arall ydyw, fod y dysgyblion wedi rhoddi yr enw arnynt eu hunain. Ond mae y dybiaeth hon yn groes i'w harfer gyffredin. Arferent alw eu hunain yn gredinwyr, saint, brodyr, a dysgyblion.

3. Bernir gan rai mai yr Iuddewon a roes yr enw hwn arnynt. Ond nid yw yn debyg y buasai yr Iuddewon yn eu cyfenwi felly. Ni addefent hwy fod Iesu yn Grist neu yn Fessiah, yr hyn a arwydda yr un peth; ac o ganlyniad, nid tebygol y buasant yn galw ei ganlynwyr yn Gristionogion, neu ganlynwyr y Messiah. Buasai hynny yn addefiad o ddwyfol anfoniad Iesu o Nazareth, yr hyn oedd y pwynt mewn dadl rhyngddynt a'r Cristionogion. Heblaw hynny, hoff enwau yr Iuddewon arnynt oedd y rhai mwyaf dirmygus—Nazareaid neu Galileaid.

4. Y dyb olaf ydyw, fod yr enw wedi ei roddi iddynt gan drigolion Antioch. Ni allasai y paganiaid hyn ddëall ystyr yr enwau a roddai y dysgyblion ar eu gilydd—credinwyr, saint, a brodyr; ac oddiwrth yr hanes yn gyffredinol mae yn amlwg nad oedd y cenedl-oedd mor elyniaethus, ac felly nad oeddynt yn debyg o ddefnyddio yr enwad oedd gan yr Iuddewon i ddangos y radd fwyaf o ddirmyg. Yr oedd yn naturiol i drigolion Antioch roddi rhyw enw arnynt. A pha enw mor naturiol ag enw sylfaenwr eu crefydd—yr enw oedd mor fynych yn eu hymddyddanion a'u pregethau. Arferai y paganiaid alw sectau athronyddol a gwladol, ar ol enw eu sylfaenwyr; ac felly, nid annhebygol y galwent y dysgyblion ar ol enw yr hwn y profesent y fath ymlyniad wrtho. Nid yw yn ymddangos yn sicr, os yn debygol, fod yr enw wedi ei roddi o wawd, fel y tybia

rhai awdwyr enwog. Nid yw yn debygol ychwaith, mai o wawd y defnyddiwyd yr enw Cristion o flaen Paul gan Agrippa, ond mewn ystyr gyffredinol am enw plaid. Ond pa un ai o wawd ai peidio y rhoddwyd yr enw arnynt, ymddengys fod y Cristionogion yn fuan yn ymorfoleddu ynddo, gan ei alw yn anrhydeddus ac yn ogoneddus.

"Maddewyd ei haml bechodau hi."

MAE DUW yn medru maddeu i un aml ei bechodau.—Mae pawb o honom felly. A wyddost ti faint a bechaist heddyw? Na wyddost. Pe buasai raid i ti ddywedyd pa faint a bechaist heddyw, mewn trefn i gael maddeuant, ni fuasai gobaith am faddeuant byth. Ond pa faint a bechaist ar hyd dy holl fywyd? O! mae'r awm yn ddirfawr iawn! Aml ein pechodau ydym ni. Mae pob un a argyhoeddir yn gweled hyny. Dyna oedd iaith Saul o Tarsis wedi iddo agor ei lygaid, "O ba rai," sef o'r pechaduriaid, "y penaf ydwyf fi." Wel, mae'n debyg ei fod ef, medd rhywun, yn bechadur anferth iawn? Oedd, yr oedd yn bechadur mawr mae'n wir, ond nid mwy na thithau, ac nid cymaint ychwaith. Yr oedd efe yn ddyn moesol o'i ieuencid. Wedi ei ddwyn i fyny a'i ddygu yn dda, ac yn hoffwr dysgeidiaeth—yn efrydwr o'i febyd. Yn un ymroddgar gyda chrefydd hefyd, er yn ieuanc, ac yn un o'r enwad goreu oedd yn mysg yr Iuddewon ar y pryd: "yn ol y ddeddf yn Pharisaad." Yr oedd yn gwasanaethu Duw a chydwybod bur o'i rieni. Ni byddai efe byth yn gwneyd dim croes i'w gydwybod. Mae'n anhawdd cyfarfod â'r un dyn ieuanc o'i fath ef, na'i debyg ychwaith. Mae'n wir ddarfod iddo erlid yr eglwys; ond gwnaeth hyny a chydwybod bur. Yr oedd yn meddwl ar y pryd mai dyna ddylasai wneyd, ac nad oedd dim rheitiach i'w wneyd. Pwy o honom ni sydd wedi byw fel hyn? Nid oes un. Rhaid i bawb o honom ildio i Saul o Tarsus—yr oedd yn llawer llai pechadur na'r un o honom. Ond pan yr agorwyd ei lygaid ef, dyna oedd ei farn am dano ei hun, "O ba rai y penaf ydwyf fi." Mae pob un a argyhoeddir yn siwr o'i weled ei hun yr un fath—y penaf o bechaduriaid. Yn wir, meddai rhywun, fe fyddai yn dda iawn genyf wybod pa un a ydwyf yn argyhoeddedig, neu beidio? Wel, fy nghyfaill, pwy yw y pechadur mawr, ie, y pechadur mwyaf yn yr ardal hon? Ateb. Yn wir, nis gwn heb ystyried tipyn. Mae yma amryw o rai drwg iawn. Wel, mae hyna yn ddigon. Gwelwn nad wyt wedi dy argyhoeddi. Pe felly, buasit yn dyfod o hyd i'r pechadur mwyaf yn dy gryd di dy hunan, a than dy groen dy hunan hefyd.

Ond, mae Duw yn medru maddeu i un aml ei bechodau. Oni buasai fod hyn yn bod nis gallasai neb o honom ni obeithio am faddeuant. Mae trugaredd fawr yn Nuw. Mae ei drugaredd fel ef ei hunan—yn anfesurrol; heb na hyd na lled, nac uchder na dyfnder i gael arni byth. O! mae hyn yn hyfryd i feddwl am dano. Os cei di dy achub, fy nghyfaill, cei dy achub gan drugaredd

mor fawr ag nas gellir dyfod i ben i dragwyddoldeb a gwybod ei maint. Bydd y bechgyn yn awyddus iawn, fel y gwyddia, am ddyfod gymaint a'u tad. Tybia y bachgen na byddai arno cisieu dim pe byddai gymaint a'i dad. A chyn hir fe ddaw y bachgen felly. Ac yr oedd yn gweled maintioli ei dad yn barhaus, cyn iddo ef ei hunan gyrrhaedd hyny. Os bydd i ti fod yn gadwedig, bydd it gael dy gadw gan drugaredd, nas gelli ddyfod i ben i dragwyddoldeb a gwybod ei maint. Cei chwilio i'w hansawdd a'i maint am byth; a bydd hyn yn hyfrydwoh neillduel hefyd, ond byth, byth ni chei wybod ei maint. Yr holl ganlyniad i'r chwilio fydd, dyfod i weled yn fwy amlwg ei bod yn fwy nag y byddis wedi meddwl o'r blaen ei bod; ac hefyd, ddyfod i weled yn fwyfwy amlwg nas gellir dyfod i ben a'i hamgyffred yn llawn i dragwyddoldeb. Trwy fod yn Nuw drugaredd fawr, mae yn medru maddeu i un aml ei bechodau. Hefyd, mae iawn mawr wedie'i wneyd. Iawn ag y mae 'n bechod mawr ceisio ei fesur. Iawn nad yw efe i'w gymharu a dim ond a Duwdod. Arglwydd fu farw ar y grees. Priod waed Duw a dywalltwyd yno. Mae yn iawn mor fawr fel y gall Duw faddeu drwyddo i'r amlaf ei bechodau, a phawb yn cael ei ofyn i'r manylwydd mwyaf.

Hefyd, mae genym liaws o dystiolaethau amlwg yn y Bibl ar hyn; ond yn enwedig y mae ein Harglwydd yn ei ddangos yn rymus a phwysig iawn, yn un o'i ddammegion, (*Math.* xviii. 23). Darluniai frenin yn mynu cyfrif gan ei weision; a dygwyd ato un ag oedd yn ei ddyled ef o ddeng mil o dalentau. Ac ar waith y gwas yn ymostwng ac yn crefu, mae y brenin yn maddeu iddo y deng mil talentau. Ac mewn cwr arall i'r ddammeg, dywedir, "Yr holl ddyled hono." Mae y brenin yn y ddammeg hon, yn arddangos Duw; a'r gweision, nyhi bechaduriaid, ag y mae 'n rhaid i ni wrth faddeuant gan Dduw. Yn awr, yr oedd dyled y gwas yma yn fawr anferthol—"deng mil o dalentau." Ac os cymetwn hwynt yn dalentau aur, fel y mae yn fwyaf naturiol gwneyd, yna mae y swm yn ddirfawr iawn. Mae un talent aur yn 5,475 o bunnau; gan hyny, mae deng mil o honynt yn swm mawr iawn. Mae yn 54,750,000 o bunnau. Tua chymaint ag ydyw cyllid Brydain am flwyddyn gyfan. Ond, fe allai, y caem ni well meddylldrych am ei maint pe meddyllem am dani mewn pwysau. Yr oedd yn dri chant a phedwar ugain ag un o dunelli, a naw cant a throsodd, gyda hyny. Yr oedd yn hyn, a rhoddi pedair punt i wneyd owns, ac un owns-ar-bymtheg i wneyd pwys. Gwelwch y gallasech lwytho llawer o wageni a dyled y dyn hwn. Gallasid llwytho cant a saith ar hugain, a rhoddi tair tunell ar bob un. O! chwi fusasech yn synu gweled dyled hwn yn myned heibio ar wageni. Gweled un ar ei un yn myned, nes i chwi gyfrif cant a saith ar hugain o honynt, a thair tunell o *sovereigns* ar bob un. Rhyfedd fusasai y twrw a'r siarad. Buasai'r son am hyn yn treiglo o genedlaeth i genedlaeth. Wel, pahan yr oedd Iesu Grist yn defnyddio'r fath swm mawr yn y ddammeg, medd rhywun? Wel, pahan hefyd? Oedd ganddo fe ryw amcan, medd rhywun? A glywaist

ti iddo ddyweyd rhywbeth heb amcan? Na ddo erioed, fy nghyfaill. A dyna oedd ei amcan yn hyn, mae 'n ddiammheu, dangos fod gyda Duw faddeuant i un aml ei bechodau. Bendigedig fyddo Duw am hyny; a bendigedig fyddo Iesu Grist am ddangos hyny mor amlwg.

Hefyd, dywed yr ysgrythyr, "Gadawed y drygionus ei ffordd a'r gŵr anwir ei feddyliau, a dychweled at yr Arglwydd, ac efe a gymer drugaredd arno, ac at ein Duw ni, o herwydd efe a arbed yn helaeth." Neu, fel y mae'r Dr. Owen yn cyfieithu, "Efe a faddeu lawer gwaith." Nid yn unig mae 'n medru maddeu i'r aml ei bechodau, ond y mae hefyd yn medru maddeu lawer gwaith. Diolch am hyny. Er nesu at Dduw a chael maddeuant, eto yr ydym ni wedi hyny yn pechu. Nesu ato drachefn, a derbyn maddeuant, a gwneyd addunedau dau cryfach nag o'r blaen: ond wedi hyny—pechu. Ond y mae Efe yn medru "maddeu lawer gwaith."

Maddeuwyd i bechaduriaid mawrion iawn, a hyny yn nghychwyn yr oruchwyliaeth efengylaidd. Mair Magdalen, y lleidr ar y groes, y pechaduriaid mawrion yn Jerusalem ac yn Corinth. A rhoddwyd hanes am danynt yn y Testament Newydd. Yr un fath ag y byddis gyda'r *patent medicines* yma. Y cyfferiau ag y bydd hysbysiad am danynt yn y papyrâu. Bydd yn canlyn yr hysbysiad, yn gyffredin, hanes am rywrai ag oeddynt yn sâl iawn, ond wedi eu gwellhau ganddynt. Ni ddywedir hyn i'r dyben i'ch cymhell chwi i roddi cred yn y papyrâu hyny; na, gwnewch fel y mynoech a hwynt, yn unig peidiwch a lladd eich hunain gyda hwynt. Yr un fath am y drefn o gadw trwy Iesu Grist. Mae 'n canlyn yr hysbysiad am hono, hanes am bechaduriaid mawrion iawn a gawsant eu cadw ynddi. Mae Duw am i ni ddëall ei fod yn medru maddeu i'r amlaf ei feiau.

Mae Duw wedi cartrefu yn y Gyfryngwr yn fwriadol i faddeu, "Sef bod Duw yn Nghrist yn cymmodi y byd ag ef ei hun." Dywedir fod Duw yn symud o'i fangre, pan yn myned i gosbi. Ond y mae wedi gwneyd ei gartref, yn y fan lle mae 'n maddeu. Mae yn meddwl am faddeu llawer iawn. Wel, yn

1. Diolchwn fod maddeuant i'r pechadur mawr; a diolchwn fod hyn wedi ei amlygu moreglur. O dan argyhoeddiad, mae pob dyn yn ei weled ei hun yn bechadur mawr, a'r penaf; ac felly oni buasai fod hyn wedi ei amlygu yn bur amlwg, nis gallasai y pechadur argyhoeddedig nesu at Dduw am faddeuant.

2. Ceisiwn faddeuant. Maddeuant mawr, neu gosbedigaeth fawr, a raid fod dy ran di a minnau. Yr wyt yn bechadur mawr. Mae dy ddyled yn fawr; ac heb ddim i dalu. Wel, gan hyny, maddeuant neu garchar a raid fod. Maddeuant trwy waed, neu gosbedigaeth trwy dân. O! bechadur, mae dy gyflwr wedi myned y fath, cofia, fel y mae 'n rhaid cael gwaed neu dân ato. Maddeuant gan hyny fyddo ein llef. Cais faddeuant. Nid aeth neb erioed i uffern a fu o ddifrif yn gweddio am faddeuant. Yr wyt yn sicr o lwyddo ond ei geisio. Ond o'r ochr arall, ni chei di mo hono heb ei geisio.

Awsafiaeth.

Y MAE rhai o'n darllenwyr yn Bangor wedi anfon atom i ofyn eglurhad ar y dull y bwriedir sy'nud y bont newydd i'w lle ar afon Menai. Mewn cydsyniad â'u cais, cawn ddangos yr egwyddorion hyn mewn Awsafiaeth (*hydrostatics*), y rhai y gellir eu cymhwyso at yr amgylchiad hwnw, ac amgylchiadau cyffelyb.

Un egwyddor ydyw, fod pob peth nosiadwy yn cymeryd yr un faint o le yn y dwfr a'i bwysau ei hunan o'r dwfr. Beth bynag fyddo y corff a roddir i nosio, edrycher pa faint o ddwfr sydd yn ofynol i'w gydbwyso, ac yna gellir casglu fod yn rhaid iddo gael lle cymaint a hyn y ddwfr; neu mewn geiriau eraill cymaint a hyn y corff nosiadwy fydd yn y dwfr. Y mae hyn yn tarddu oddiwrth natur pob gwlybwr, yn yr hwn y mae yr holl ronynau yn effeithio ar eu gilydd, fel y pwysau mewn clorian; ac o ganlyniad, y mae pob peth a roddir i orphwys ar wlybwr yn suddo i lawr nes symud ei bwysau ei hun o'r gwlybwr, ac yna yn ymlonyddu.

Meddyliar fod pren yn nosio ar ddwfr, a bod y dwfr yn yr agwedd yma yn rhewi drwyddo. Os cymerir y pren allan o'r rhew, bydd yno wagle ar ei ol. Yn awr, byddai cymaint o ddwfr ag a lanwai y gwagle hwn yn pwyso yn union yr un faint a holl gorff y pren.

Y mae yn eglur mai po drymaf fyddo y dwfr, lleiaf i gyd sydd yn anghenrheidiol i gydbwyso â'r corff nosiadwy. Fel hyn y mae llongau yn cymeryd llai o ddwfr yn y môr nag mewn dwfr croyw, am fod dwfr y môr yn drymach. Pe llwythid llong â chymaint a allai gario ar y môr, byddai yn rhwym o suddo wrth fyned i fewn i'r Thames, neu i ryw afon arall.

Oddiwrth yr egwyddor hon y mae yn canlyn y gellir llwytho llong neu ryw lestr arall i'r graddau a fynom, tra na fyddo pwysau y llestr a'r llwyth yn fwy na phwysau cymaint o ddwfr ag a fyddo yr un faint a'r rhan hono o'r llestr a ellir ei suddo dan y dwfr yn ddiberygl. Meddyliem mai trwy gymhorth rhyw lestri mawrion fel hyn yn benaf y bwriedir symud pont Menai i'w lle.

Y mae gallu arall yn cael ei arfer, yr hwn y gellir ei alw mewn modd arbenig y *gallu awsafol*. Meddyliwch fod genych lestr mawr cauedig yn llawn o ddwfr; a meddyliwch hefyd fod pibell hirfain yn cario dwfr i'r llestr. Y mae holl bwysau y dwfr yn y bibell hon, beth bynag fyddo yr uchder, ac yn gyfatebol i'r uchder, yn effeithio ar bob gronyn o ddwfr yn y llestr. Dyma allu nad oes dim terfyn iddo, tra y dalio y defnyddiau wrth eu gilydd. Yn y ffordd hon y mae dwfr yn fynych, mewn agen fechan, os bydd yn rhedeg o le uchel yn dryllio creigiau, ac yn chwalu mynyddoedd. Os rhoddir caud y llestr crybwylledig i symud i fynu ac i lawr, heb ollwng y dwfr allan, as os arferir *piston* i wasgu y dwfr yn y bibell sydd yn dwyn cysylltiad âg ef, gellir hebgor yr uchder, a bydd genym beiriant cyfleus at unrhyw ddyben a fyddo yn gofyn nerth peiriannyddol.

Gelwir y gallu hwn weithiau "y fegin awsafol." A gellir gwneyd prawf o hono, *trwy genad gwraig y ty*, gyda 'r fegin gyff-

redin ; oblegid y mae dwfr ac awyr yn yr ystyr yma yn gyffelyb. Os dygwyrdd fod genych fegin gref a chyfan yn eich bwthyn, pentyrwch arni y nifer a fynoch o lyfrau, ac yna chwythwch yn egniol trwy ei thrwyn, a chewch wybod yn fuan y medrwch, pe byddai genych beiriant digon nerthol, symud mynydd trwy anadlu.

Y mae hyn oll yn tarddu oddiwrth yr un briodoledd mewn dwfr ac awyr, sef y duedd sydd yn mhob gronyn i effeithio ar y cwbl. Pe llenwid chwysigen â dwfr, a phe gosodech ben eich bys i bwysio ar ryw ran o honi, fe effeithia y pwysau hyny ar yr holl ddwfr, ac fe dŷr y chwysigen yn y lle gwnaf, pa un a fydd y lle hwnw yn uniongyrchol o dan eich bys ai peidio. Neu, meddyliwch fod genych botel yn troi ac yn ymledu yn y gwaelod yr un llun a'r llythyren L, os llenwir hi â dwfr, ac os pwysir ar y ddwfr yn yr ochr, y mae yn amlwg y bydd y pwysau hyny yn effeithio yn gyfartal ar yr holl ddwfr yn y gwaelod. Pe gwneid y llythyren L yn ddigon mawr, a phe cysylltid y gwaelod â rhyw beiriant a fyddo yn codi i fynu fel megin, byddai y pwysau yn y llythyren L yn cael ei drosglwyddo o anghenrheidrwydd i'r holl ddwfr yn y fegin.

Dyma egwyddor y peiriant hwnw a elwir yr *Hydrostatic Press*. Defnyddir ef i argraffu llyfrau, ac hefyd yn y llaw-weithfâcedd i wasgu nwyddau i mor lleied o le ag y byddo dichonadwy.

Y Dyn Dedwydd.

Y dyn dedwydd a anwyd yn ninas Ailenedigaeth, yn mhlwyf Edifeirwch i Fywyd ; ac a ddysgwyd yn ysgol Ufudd-dod ; ac mae 'n awr yn byw yn ngwastadedd Dyfal-barhâd.

Y mae 'n gweithio 'r gelfyddyd o ddiwydrwydd, er fod ganddo etifeddiaeth helaeth yn nhalaeth Boddlondeb Cristionogol ; a llawer gwaith mae 'n gwneuthur tasgau o hunan-ymwadiad.

Mae 'n gwisgo gwisg lled fras o ostyngieiddrwydd ; ond mae ganddo well gwisg (*suit*) i'w rhoddi am dano pan y bydd yn myned i'r llŷs, ac a elwir Mantell Cyfiawnder Crist.

Mae 'n fynych yn cerdded dyffryn Hunan-ymddarostyngiad, ac weithiau mae 'n dringo 'r mynydd o Syniad Ysbrydol.

Mae 'n ymborthi bob boreu ar weddi ysbrydol ; ac yn awpera bob nos ar yr un. Mae ganddo fwyd i'w fwyta, yr hwn ni wŷr y byd am dano, a'i ddiod yw didwyll laeth y gair.

Fel hyn, mae 'n ddedwydd wrth fyw, ac yn ddedwydd pan yn marw.

Dedwydd yw yr hwn sydd yn meddu ymostyngiad efengylaidd yn ei ewyllys, trefn dda yn ei serchiadau, heddwch hollol yn ei gydwybod, gras sancteiddiol yn ei enaid, duwinyddiaeth wirioneddol yn ei ddwyfron, gostyngieiddrwydd cywir yn ei galon, iau y Gwaredwr ar ei wddf, y byd drwg dan ei draed, a choron gogoniant ar ei ben. Dedwydd yw bywyd y fath ddyn.

Mewn trefn i gyrhaedd y rhai hyn, gweddiwch yn daer, credwch yn ddiysgog, dysgwyliwch yn amyneddgar, gweithiwch yn ddiball,

buchedddech yn sanctaidd, bydddech feirw yn ddyddiol, gwyliwch eich calonau, oeddech eich meddyliau, prynwch eich hamser, cerwch Crist—ac yna gogoniant tragwyddol.

Dinorwic.

Cyf. THETA NIOLAN.

“Ffrwyth yn amlhau.”

[DERBYNIASOM yr hanes canlynol o “*dröedigaeth Hugh Owen*” eddiwrth un o'r brodyr sydd yn llafurio ar faes y Genadaeth Gartrefol, perthynol i'r Deheu; ac y mae yn llawenydd genym ei gyhoeddi yn y “*Geiniogwerth*,” er annogaeth i'n cyfeillion i barhau yn eu cyfraniadau at achos ag y mae arwyddion fod yr Arglwydd yn ei lwyddo, ac yn eu gweddïau tros eu hanwyl frodyr, y Genadon cartrefol, sydd wedi eu halltudio o gymdeithas eu brodyr yn Nghymru, i dreulio ac ymdreulio yn mysg trigolion paganaudd Goror Glawdd Offa.]

GWRTHDDRYCH yr hanesyn canlynol oedd un o'r enw Hugh Owen, yr hwn a anwyd yn sir Faesyfed. Heb ymhelaethu, digon yw dyweyd iddo dreulio ei fywyd o'r bron yn hynod o annuwiol, a'i fod yn ben-campwr yn mysg ei gyfoedion mewn pob rhwysg drygionus, ac yn gadfridog yn y fyddin lygredig sydd yn cynnal i fynu deyrnas y tywyllwch yn y wlad. Beth bynag am hyn, yr oedd gan Dduw ei fwriadau grasol tuag at yr adyn hwn. Yr oedd wedi meddwl i'w godi yntau, fel Saul o Tarsus gynt, yn golofn i'w druganedd “er mawl gogoniant ei ras,” yn oes oesoedd!

Y peth cyntaf a effeithiodd ar feddwl Hugh Owen oedd rhyw dybiaeth ei fod yn myned i farw, ac yr oedd y meddwl o fyned i wyneb ei Farnwr yn anmharod, ac yn elyn iddo, yn fwy nag a allai ei ddal. Yr oedd anghu fel yn frenin y dychryniadau mewn gwirionedd iddo. Bu anystyriaeth pobl y gymydogiaeth wrth gladdu eu cyfeillion yn foddion i gryfhau yr argraff ar ei feddwl. Y pethau hyn a grëai y fath ddychryn o'i fewn fel nas gallai aros heb gan-wyll yn y tywyllwch, na chau ei lygaid i gysgu am fisoedd gan ofn, rhag y byddai iddo gael ei symud i fyd yr ysbrydoedd cyn eu hgor. Yn y cyfwng hwn, yr oedd yn dda ganddo gael rhywun i ymddyddan â ef, ond mor ddyeithr oedd trigolion yr ardal gan mwyaf i'r fath beth a cholledigaeth cyfiwr, fel nad oedd neb yn dëall natur ei glwyf, na pha feddyginiaeth i'w chymhwyso ato; ac felly tröent allan bawb yn gysurwyr galarus iddo. Tybiai fod yn anghenrheidiol ymuno â rhyw enwad crefyddol, ac ni wnai ddim mo'r tro ond oael aelodaeth. Ofnai farw heb ei gymun; canys os hyn y fyddai, credai y byddai yn sicr o fyned i uffern. Ond ni thalai oael ei gymun yn rhywle; yr oedd raid iddo gael prawf fod yr enwad, yr ymunai â ef yn gynnwysedig o ddeynion profiadol o bla eu calon. Ei iaith ydoedd, “Mae yn ddrwg iawn oddi fewn, o'r rhai sydd wedi profi yr un peth yw y rhai sydd yn gallu dirnad pa

fodd y mae arnaf." Yn ei gyfyngder, beth bynag, aeth at Berson y plwyf yn gyntaf, a dywedodd wrtho am ofid ei feddwl a'i deimladau yn ngwyneb ei gydwybod euog. Yr ateb a gafodd gan y person ydoedd, "Nad oeddynt hwy, pobl y llan, fel y Methodistiaid, am galon lân: mai buchedd lân oedd arnynt hwy eisieu, ac yna y byddai pob peth yn dda." "Dëallais," meddai Hugh Owen, "na wnai hyny mo'r tro i mi; yr oedd yn ddychrynlyd o ddrwg oddifewn, ac nid oedd neb a allai farnu pa fodd yr oedd arnaf, ond y bobl hyny a wyddent eu hunain am gydwybod euog." Gofynwyd iddo, paham nad âi at y blaid y perthynai ei berthynasau iddi; ond atebai, "nad oeddynt hwy yn byw yn heddychol a'u gilydd, ac am hyny, nad oedd yn dysgwyl cael ymgeledd yn eu plith—gan ei bod yn ddrwg iawn oddifewn, ac yr oedd raid cael rhywbeth a dawelai yno." Buasai y Methodistiaid yn wrthddrychau neillduol ei gasineb er's llawer dydd. Yr oeddynt yn rhy fanwl, a'u dysgyblaeth yn rhy lêm—dyna ydoedd ei eiriau, "*I hate to think of joining the people of the little M—s,*" (Mae 'n gas genyf feddwl ymuno a phobl y M—s bach). Ond ei argyhoeddiad dwys a'i dygai i garu y rhai hyny a fuasai o'r blaen yn eu casâu. Yn ngwyneb parhâd a thrymder ei ofid a'i drallod, nis gallai lai na meddwl am wneyd prawf o bobl y "*little M—s.*" Ond yr oedd raid cael gwybod pa fath un oedd y pregethwr. Wel, i'r dyben e'i brofi, aeth rhyw foreu at ffenestr y tŷ y trigai ynddo, er cael cyfle i'w wrando yn cadw dyledswydd deuluaidd; a bu hyn yn foddion i wywo ei ragfarn ychydig. Brydnawn y dydd hwnw, pan oedd y cenadwr yn myned ar hyd yr hëol, canfyddai Hugh Owen yn ymwneyd i'w gyfarfod; ond gan ei fod yn gwybod i raddau pa fath ddihyryn annuwiol ydoedd H. O. ofnai mai dyfod ato i'w daro yr oedd; ond ei gwestiwn ef ydoedd, "Ai chwi yw y pregethwr sydd yn perthyn i'r M—s bach? Ar ol cael cadarnhâd o hyn, gofynai, a gai efe ymddyddan ychydig âg ef? Yna gwahoddodd y cenadwr ef i'w dŷ. Y boreu dranoeth fe ddaeth. Ac ar ei waith yn ymadael, gofynai, a caniatâid iddo ddyfod y boreu canlynol erbyn y ddyledswydd deuluaidd. Nid oes eisieu dyweyd iddo gael caniatâd ewyllysgar; ond ni wyddid ddim eto pa beth a ddeuai o hyn, er y tybid mai yr Arglywdd, fe allai, oedd yn gweithio ac yn mynegi ei allu a'i ras yn nhröedigaeth y drwg-gampwr hwn. Y boreu dranoeth, cyn amser y ddyledswydd, wele Hugh Owen wedi dod, a'i olwg yn dangos yn eglur fod rhyw drallod mawr oddifewn. Darllenwyd y 15ed bennod o *Luc*, a gwnawd rhai sylwadau oddiwrthi. Oddiwrth ei holl agwedd, dëallwyd fod rhywbeth dwys yn gwasgu ar ei feddwl. Mor fuan ag y gallai godi oddiar ei liniau, gofynai, "A gaf fi dd'od yma y boreu yfory eto?" Hysbyswyd iddo fod cyfarfod yn y capel y noswaith hono; ac felly ymadawodd ar hyny o bryd. Y noswaith hono fe ddaeth i'r capel, ac yn y cyfarfod, fe ddëallodd fod yno rai yn perthyn i'r Methodistiaid, a fuasent yn gyfeillion mawr iddo yn ngwasanaeth pechod; a chan hyny, y boreu dranoeth, galwodd wrth ddrws un o honynt, a dymunodd gael ymddyddan âg ef ychydig o'r neilldu. Wedi cael hyn, y peth cyntaf a ofynai H. Owen

oedd, a oedd ei gyfaill yn meddwl fod modd iddo gael ei achub—
 “Ai tybed,” meddai eilwaith ac eilwaith yn bryderus, “fod modd i'm bath i gael trugaredd ar ol byw mor annuwiol ac aflan?” Adroddodd yntau iddo hanes Manasseh, a sylwodd fod yr Arglwydd yn galw ar ol pechaduriaid, gan adrodd yr adnod hono, “Deuwch yr awr hon ac ymresymwn, medd yr Arglwydd, pe byddai eich pechodau fel ysgarlod, ânt cyn wyned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlan.” Ar ol ryw gymaint o ymddyddian fel hyn, gofynai H. O. o'r diwedd, a ganiatâd iddo ddyfod i'r eglwys. Ei gyfaill a ddywedodd y ceisiai ganiatâd drosto. “Wel,” meddai, “os gwnewch chwi hyn, mi a arosaf nes y deloch yn ol.” Yn ol y cais, dygodd y cyfaill achos H. O. ymlaen ac a adroddodd y tywydd yr oedd ef ynddo. Pa ateb i'w roddi nis gwyddem yn iawn, canys yr oeddym tuag ato fel y dysgyblion gynt at Saul. Ei fywyd blaenorol a barai fraw arnom rhag ei ollwng yn agos. Ond beth bynag, caniatâd a gafodd, ac i'r cyfarfod eglwysig cyntaf fe ddaeth. Yr oedd ei weled yn dyfod atom, yn peri i ni ofni yn ein calon, rhag y byddai ei ddyfodiad yn dwyn gofid i ni ar ol hyn. Galwyd arno i ddweyd ychydig o'i hanes a'i dywydd; a rhyw gyfarfod go ryfedd a gafwyd. Yr oedd arwyddion amlwg fod a wnelai yr Arglwydd âg ef, ac nid oes raid hysbysu, ei fod wedi agor y ffordd i fynwes pawb o'r brodyr, cyn hanner gorphen yr hanes. Adrodd teimladau y brodyr, a fuasent yn cyd-bechu âg ef, ar y pryd, nis gellir: yr oedd eu dagrau yn gwlychu'r llawr. Nis gallwn lai na sylwi ar un peth yn y tro hwn. Yr oedd brawd yn perthyn i'r eglwys a fuasai yn ymladd llawer âg H. O. Er esiampl, un nos Sabboth, er ys blyneddau yn ol, codai ymrafael rhyngddynt, ac felly, yn ol yr arfer, allan a hwy yn nyfnder y tywyllwch i gae cyfagos, i guro eu gilydd. Neidiai H. O. dros y perthi a'r clwydi gan mor fawr ei awydd at y gwaith; a'i wrthwynebydd a ganlynai mor gyflym ag a allai ar ei ol. Yna, wedi cyrhaedd y cae, ymaith a'r dillad hyd y croen, a'i wrthwynebydd hefyd a ymddyosgai mor fuan ag a allai ar ei ol; ond pan ar hanner tynu ei grŷs, a hwnw tros ei ben ar y pryd, dyma H. O. yn dechreu ei ddyrnodio, nid cymaint oddi-ar ddichell, ond ei awydd i ymladd: ac felly y buont yn guro eu gilydd. Ond diwrnod y cyfarfod eglwysig, wele'r ddau hen ymladdwr yn coffeidio eu gilydd mewn tangnefedd! Pa beth na wna gras Duw ond dyfod unwaith at y gwaith o drin calonau plant dynion? “Fe ddichon Duw o'r *meini hyn* godi plant i Abraham!” Yn y cyfarfod eglwysig y noswaith y daeth H. O. i mewn, galwyd ar y brawd a fuasai gynt yn ymladd âg ef, ond oedd yn awr gyda chrefydd er's amser, i ddyweyd gair wrtho. A dyma'r ymddyddan:—

“Wel, Huw cyn bach, mae yn dda genyf dy weled di. Yr ydym wedi bod yn pechu llawer gyda ein gilydd.”

“Do, do, Jack bach,” meddai Huw cyn.

“Gobeithio y cawn addoli gyda ein gilydd eto,” ebe Jack.

“Amen byth!” ebe Huw cyn.

“Buom yn cyd-gablu, gobeithio y cawn gyd-weddio eto,” chwanegai Jack.

"Amen," meddai Huw cyn drachefn, ac fel hyn ymlaen.

Gwedi rhoddi annogaethau a chynghorion priodol i'w sefyllfa, a chrybwyll am y profedigaethau newydd fyddai yn debyg o'i gyfarfod ar ol ei ymuniad a chrefydd, cafodd dderbyniad croesawgar i fynwes yr eglwys.

Cyn pen yr wythnos ar ol hyn, wele H. O. ryw ddiwrnod yn dyfod, a'i feddwl yn bur derfysglyd, i dŷ y cenadwr. "Dywedas-och wrthyf," meddai, "am wyllo, gan y byddwn yn debyg o gael profedigaethau oddiwrth elynion crefydd; fe ddaeth un ataf heddw ar yr hêol, a tharawodd fi, i'r dyben i'm cyffroi i'w daro yn ol; ond cofiais esiampl fy Meistr Mawr, 'Yr hwn pan ddifenwyd, nis difenwodd drachefn.'"

Un diwrnod, cwrddai âg un o'i hen gyfeillion ar gyfer drws tŷ tafarn. "Hugh Owen," meddai hwnw wrtho, "tyred i mewn i gael hanner peint o *bortor*." Ond Hugh a gerddai heibio gan ddywedyd, na wnai. Yr hen gyfaill, er hyny, a chwaneagai ei daerineb, "A wnei di ddim yfed o'm llaw i?" meddai. Ond nid oedd dim yn tycio. Yr oedd Hugh yn parhau yn gadarn yn ei feddwl o beidio yfed. A chan na lwyddai fel hyn, dyma'r hudwr yn ymaflyd ynddo i'r dyben o'i *lusgo* i mewn. "Jack," ebe Hugh wrtho erbyn hyn, "Yr wyt ti yn gryfach na myfi—ti elli fy llusgo i mewn; ond am yfed o'r diodydd meddwol, ni yfaf ddyferyn byth mwy." Fel hyn y trôai oddiwrth y llwybrau gau ar hyd pa rai y buasai yn ymdreiglo yn eu haflendid lawer gwaith o'r blaen. Y fath oedd ei ffeiddiad o'i hen ffyrdd, fel, pan welai ddyn meddw ar yr ystryd yn rhywle, ni fedrai edrych arno, ond trôai o'r neilldu i wyllo wrth gosio yr agwedd a fuasai arno ei hunan.

Cododd awydd mawr ynddo i wneyd rhywbeth tros achos y Gwaredwr yn y byd. "O!" meddai, "na buaswn wedi dod at grefydd pan oeddwn ugain mlwydd oed, y fath weithiwr a allaswn fod dros Iesu Grist. Gallaswn roddi y nerth a'r ymdrech a roddai i gynnal teyrnas Satan o blaid Iesu Grist a'i achos."

Pan ddaeth at grefydd, ni fedrai ddarllen llythyren, a chollasai un llygad yn ngwasanaeth pechod; ac heblaw hyny, yr oedd yn tynnu ar driugain mlwydd oed. Ond er yr holl anfanteision hyn, fe ymroddodd o ddifrif i ddysgu darllen. Ei arfer ydeodd dyfod bob dydd erbyn amser y ddyledswydd deuluaid i dŷ y cenadwr, a'i lyfr ganddo, i gael gwers: ac fel hyn, cyn pen y deufis, cyrhaeddasai i allu darllen rhan fawr o'r bennod gyntaf yn *Ioan*, ynghyd â'r drydedd bennod i gyd! Ond beth bynag, ni chafodd Hugh Owen amser maith i wneuthur yr hyn a ddymunai dros ei lachawdwr yn y byd. Efallai y gwna yr hanesyn hwn o oruchwyliaeth rasol Duw tuag ato, ryw gyfran drosto ar ol ei ymadawiad, ac y caiff efo "wedi marw lefaru eto," wrth ieuencyd a meddwen Cymru, am rinwedd gwaed y groes yn golchi yr affan yn lân, a thrugaredd faddeuol yr Iesu yn "cipio y pentewyn o'r tân. Cymerodd afiechyd ef yn fuan, a bu raid arno i gadw ei wely. Yma, pan na allai eistedd ei hunan i ddarllen gan wendid, gwnai i'w frodyr ei ddal i fynu, ac yn y modd hyn y darllennai air Duw. Curid ef weithiau,

pan ar ei wely cystudd, yn dost gan y gelyn. Ei fywyd annuwiol a maint ei bechodau, a barai iddo amheu na wnei yr Arglwydd ddim maddeu iddo. Ofnai ei fod yn ormod pechadur i gael trugaredd, &c. Ond golwg ar fawredd aberth y groes a yrai yr amheuon hyn i ffordd wedi hyny, a chai godiad i'w feddwl. Gwedi iddo fethu a dyfod allan, bu raid iddo gael moddion yn ei dŷ; a byddai y brodyr yn eu cylch yn myned ato i gadw dyledswydd bob dydd. Y nos Sabboth olaf y bu fyw, aeth amryw o'r cyfeillion i edrych am dano, ond nid oedd yn adnabod nac yn gwneyd sylw o neb oddieithr ei frodyr crefyddol yn unig. Ar ol gweddio gydag ef y noswaith hono, gofynodd iddynt aros oll, heb fyned allan, nes iddo gael ychydig o hamdden i orphwys. Gwnaed felly. Ac ar ol gorphwys ychydig, galwai am ganwyll, a cheisai godi ar ei eistedd yn ei wely. i'r dyben o gael gweled eu gwynebau a'u hadnabod. Gwedi eu galw hwy yn un ac un ato, a cheisio craffu arnynt, trwy fawr drafferth yn gosod y ganwyll yn fanteisiol iddo eu gweled, o herwydd gwendid ei lygaid, dywedai, "Gyda chwi yr wyf yn gobeithio cael bod byth. Buasai yn ofnadwy arnaf yn y byd hwn pe na buasai yr un gobaith am well cwmni na phobl annuwiol, &c." Afionyddid ef yn aml gan ofnau ei fod yn ormod pechadur, a dywedai, "Ni wyddoch chwi ddim pa fath bechadur ysgeler wyf fi." Ond meddai, dro arall, "Yr wyf wedi cael mwy o bleser yn barod gyda chrefydd nag a gefais yn ngwasanaeth peshod erioed." Gwelai gymaint o golledigaeth ei gyflwr yn fynych, nes y byddai ar lewygu yn yr olwg arno, ac oblegid ei fod yn cael ei gadw i raddau helaeth ar y tir yma, ei gyfeillion crefyddol a weddient lawer ar fod iddo gael y fath olwg ar drefn gras yn ei mawredd a'i gogoniant, nes gallu gorwedd o hono ei enaid colledig arni.

Awst 17eg, 1848, ydoedd y dydd olaf o'i fywyd. Boreu y dydd hwn, aeth un o'r cyfeillion crefyddol ato i'r dyben i ddarllen a gweddio gydag ef. Canfyddai yn yr olwg arno ei fod eisoes yn yr afon, yn ymdrech ym deg ag anghau. Pan gafodd ychydig hamdden rhwng y llewygfêydd, gwelai ei gyfaill yn sefyll yn ei ymyl, ac estynai ei law ato, gan ofyn yn flocsg, "A wnewch chwi gadw dyledswydd gyda mi am y boreu olaf?" Gyda hwn, wele ef yn ngafael llewyg drachefn, a'r chwys oer yn byrlymu i'w wyneb gan yr ymdrech galed. Yn fuan, er hyny, clywid ei lais blocsg yn ceisio tori geiriau, "O Lord! have mercy upon my soul—have mercy upon my soul!" (O Arglwydd trugarha wrth fy enaid—trugarha wrth fy enaid.) Daliodd am gryn amser at yr un geiriau; ond o'r diwedd, fe dorodd allan i fendithio yr Arglwydd, "Blessed be thy name for ever—there is hope for such as I am—for such as I am!" (Bendigedig fyddo ei enw byth—y mae gobaith i'm bath i—i'm bath i.) Yna rhoddai ei law ar ei fynwes, a dywedai, "I know there is, because I feel it here," (Gwn fod, canys yr wyf yn ei deimlo yma). Wedi hyn cafodd afael ar y pennill hwn—

"Guide me, O thou great Jehovah
Pilgrim through this barren land,
I am weak, but thou art mighty,
Hold me with thy powerful hand."

(Arglwydd, arwain trwy 'r anialwch, &c.) Teimlai ei hun yn wan rhwng tdnau oerion a chryfion afon angeu; ac yr oedd yn dda ganddo feddwl am un Hollalluog ag oedd yn abl i ei ddal i'r lan—

*"Bread of heaven," meddai,
Feed me now and evermore."*

Dyma ei eiriau olaf. Ymadawodd â'i bwys ar y breichiau tragwyddol, i'w gludo ef adref i ganol y lliaws fry, sydd "â'u gynau wedi eu golchi yn ngwaed yr Oen," a'u cân am Galfari!

Fel hyn y codwyd Hugh Owen yn golofn i ras Duw, i fynegu nad oes neb yn rhy bell i drugaredd ei gyrhaedd, na neb yn rhy ffaidd i Iesu ei ymgeleddu. Cafodd y oenadwr a'r eglwys dâl digonol am bob llafur gydag ef, wrth ei weled yn marw mewn gobaith. Cyfaddefai pawb â'i hadwaenai, mai yr Arglwydd a wnaeth hyn, a mawr yw yn ein golwg ni.

Y Nefoedd.

Fy nefoedd ar y ddaear ydyw cymundeb â Duw, yna ni all dim arall fod yn nefoedd i mi yn y nefoedd. Nis gallwn byth wybod am un gradd o ddedwyddwch yn y bywyd hwn, hyd oni byddom wedi ein llwyr argyhoeddi fod barn i fod ar ol hyn, a'n bod ni ar y ffordd iddi. Na ato Duw, i mi byth feddwl fy hun gartref, hyd oni byddwyf yn y nefoedd. Nid ydyw 'r nefoedd yn lle neu yn sefyllfa segurdod. Diau fod gan yr holl angelion yn eu graddau, eu gorchwylion priodol wedi eu penodi iddynt, a'u bod yn wastad yn ddiwyd a gweithgar. Yr hyn a ystyrir yn fawredd a dedwyddwch gan lawer ar y ddaear, ydyw bod heb ddim i'w wneyd; ond nid felly yn y nefoedd. Yr hyn a ganlyn yn anghenrheidiol, oddiwrth sancteiddrwydd yr efengyl ydyw dedwyddwch, pan fyddo rhwystrau allanol wedi eu symud: ond y nefoedd ei hun a gollai ei natur, pe byddai 'r dymher dufewnol yn ddiffygiol. Parhad o'r un fath o fywyd ag a sefydlir genym yn y byd hwn, fydd ein sefyllfa ddyfodol; ni wna angeu yr un cyfnewidiad ynddi, ond yn unig, symud ymaith bob camsyniad mewn perthynas iddi. Y mae diolchgarwch, sancteiddrwydd, a dedwyddwch, yn eiriau agos o'r un cymhwysiad, ac o anghenrheidrwydd yn dal perthynas â'r un gwrthddrych. Mae tŷ Dduw yn ddwy ran, y naill yn ysbyttŷ a'r llall yn balas. Yn y cyntaf, y mae aelodau Crist ar y ddaear yn cael eu cystuddio yn drwm dan lawer math o glefydau, a'u cyfyngu i ddefnyddio 'r cyffuriau hyny a ordeiniwyd ganddo ef ei hun. Pa fath un claf fyddai hwnn a wna'i dristâu wrth glywed fod yr awr yn dod iddo fyned allan o'r ysbyttŷ wedi ei lwyr iachâu, a chael ei dderbyn i'r palas i wydd y brenin. Sylfaen ein dedwyddwch ni yn y byd nesaf all fod yr unig ddedwyddwch i ni yn y byd hwn. Os na allwn wasanaethu Duw a'n Hiachawdwr gyda hyfrydwch, a gwneyd nefoedd o hyny yma i raddau, ni chawn nefoedd wedi myned oddiyma.

Ni wyddom y filfed ran o werth ein bendithion tymmorol ac ysbrydol hyd oni byddom yn y nesaf. Pechod, yn cael ei gofio, wedi ei faddeu, ydyw testun y mawlyn y nefoedd; pechod yn cael ei gofio, ac heb ei faddeu, sydd yn ennyn tân yn uffern. Rhaid imi fyned i'r nefoedd cyn y gallaf fod mor ddiolchgar ag y dylwn; ofer i mi feddwl hyny yma. Sefyllfa o lwyr waredigaeth oddiwrth bechod yn hytrach na rhag dyoddef o'i herwydd ydyw 'r nefoedd. Rhaid ini farw cyn y byddom yn berffaith gydfurf âg ewyllys Duw, ac y mae hyny yn werth mawr erei fwyn. Perffeithrwydd yr holl fodau ysbrydol, hanfod dedwyddwch, llawenydd angelion, nefoedd ar y ddaear, ydyw hyfrydwch yn ewyllys Duw. Y mae nefoedd pa le bynag y mae Duw; yn fy nghalon, os wyf yn dymuno hyny; "digonolrwydd llawenydd sydd ger ei fron." Ni wnai deng mil o flyneddau yn y byd yma gyflawni fy nedwyddwch, gan na allwn gyrhaedd perffeithrwydd mewn un ystyr; hyn sydd yn gwneyd angeu yn ddymunol, gan nad yw yn bosibl ei feddiannu heb fyned trwyddo. Nid myned o fywyd, ond i fywyd, yr ydym yn angeu. Gobaith y Cristion sydd yn melysu llwyddiant, yn cynnal dan adfyd, yn attal yr enaid i roddi ei serch ar y byd hwn, a dysgwyl gorphwysfa ynddo. Oni buasai i Grist ddwyn y nefoedd i wared atom ni, ni chodasid me honom ni byth iddi ato ef. Tywyllwch, poen, a thristwch, sydd yn teyrnasu yn y byd hwn, nid gwiw i ni ddysgwyl cael Duw yn rhan gyflawn yma: gŵyr y Cristion ycaiff ei adnabod yn well a'i fwynhau yn gyflawn ar ol hyn. O fy enaid! dâl afael sicr, a bydd yn dra diolchgar am y fath obaith gwynfydedig. Ymdrechwn i fyned i mewn i'r orphwysfa hono. Yr ydym yn hoffi yr orphwysfa yn well na 'r llafur sydd i'w chyrhaedd; ond nid oes genym ddrychfeddwl teilwng am dani, os nad ydym yn ei hystyried yn werth gwneyd pob aberth, a myned i bob llafur er ei mwyn. (Ofer i ni feddwl y gallwn gael hyfrydwch wrth fod gyda Christ yn y nefoedd, os nad ydym yn awyddus am ei gyfeillach ar y ddaear. Y sefyllfa uchaf y gall saint gyrhaedd ar y ddaear ydyw gallu tremio ychydig ar y nefoedd, ac archwaethu ychydig o honi, ymlaen ffrwyth ac ernes yr ysbryd: yr ochr draw i'r bedd, y mae y cynhauaf, ac nid yw i'w ddysgwyl yma. Pan fyddwyf yn gallu dyweyd yn wirioneddol "Bydded dy ewyllys megys y mae yn y nefoedd," yr wyf yn mawr hiraethu am fod yn y nefoedd fel y gallwyf ei gyflawn wneyd. Yr achos nad ydym yn cadw ein golwg yn ddiysgog ar oleu'r gair, yr hwn sydd yn arwain i'r nefoedd, ydyw, am nad ydym yn meddwl am y nefoedd, megys y wlad yr ydym yn rhwym iddi, a'n bod yn aml yn rhoddi mwy o bwys ar bethau'r ddaear nag ar bethau'r nefoedd. Yr wyf yn dymuno gwybod rhywbeth, a bod yn rhywbeth, hyny yw—marw. Yr wyf yn gweled gogoniant a phrydferthwch sancteiddrwydd, megys y gwelodd Moses dir yr addewid o ben Pisgah; ond megys yntau, rhaid i ni farw heb ei feddiannu. Oni bai i mi weled rhywbeth y tu draw i'r bedd yn werth marw er ei fwyn, nid oes dim yr ochr hyn yn werth byw er ei fwyn. Pa fodd y croesawir angeu gan y rhai hyny, sydd yn gwir alaru am bechod, yn teimlo baich o hono, ac yn archwaethu y chwerwdod sydd ynddo

gan hiraethu cael cyflawn waredigaeth oddiwrtho—yn y nefoedd yn unig y ceir hyny.

Pascal.

Fföedigaeth Caumont ieuanc.

PARHAD O'R RHIFYN DIWEDDAF.

WEDI i'r lleiddiaid orphen eu gwaith a myned ymaith, daeth y bobl o'r tai cymydogathol, o ran cywreinrwydd, i edrych y cyrff. Ac ymhlith eraill, hen ŵr oedranus. Pan welodd Caumont ieuanc, yn tybied ei fod wedi trengu, a lefodd, "Dyma un yr hwn nid yw ond pleatyn—pa ddrwg a ddichon ei fod ef wedi wneuthur." Pan glywodd Caumont ieuanc hyn, efe a ymwrolodd, a chan ddyrehafu ei hun ychydig i fynu, dywedai mewn llais dystaw, "Nid wyf wedi marw—er mwyn Duw achubwch fi." Y gŵr tosturiel, gan roddi ei law ar ei ben, a'i pwysodd ef i lawr drachefn, a dywedodd wrtho am fod yn llonydd, am fod y milwyr eto gerllaw. Rhyw bryd wedi hyny, efe a ddaeth ac a dafodd hen fantell dros y llanc, ac a'i cymerodd ef i ffordd. Rhai o'i gymydogion a ofynent iddo, pwy yr ydoedd yn ei gario, atebai, "Fy nai yw efe—mae wedi meddwi, ac fe gaiff dderbyn ei webr." Fel hyn daeth ag ef yn ddiogel i'w dŷ, a rhoddodd ddillad ei nai am dano. Yr holl noson hono cadwodd ef yn ei dŷ, ac yn foreu dranoeth, gofnai i ba le y cai ei gymeryd ef. Atebodd Caumont ieuanc, yr ai efe i'r Louvre, fod iddo chwær ymhlith llawforwynion y frenines. Ei achleswr, yr hwn nid ydoedd ond is-weinidog yn y castell, a ddywedai os ai efe yno y byddai raid iddo fyned hebio lliaws o'r gwylwyr, pa nai a fyddent yn sicr o'i adnabod ef, ac felly y dygid dinystr arnynt ill dau. O dan yr amgylchiadau hyn, penderfynodd Caumont fyned i'r arf-dŷ, lle yr oedd modryb iddo yn byw. Atebai y llall fod y ffordd yn bell, ond y gallent fyned gyda'r mŵr heb i ond ychydig eu cyfarfod a sylwai arnynt, gan chwanegu ei fod yn dlawd a'u bod mewn perygl mawr, a gobeithiai yr addawai y llanc iddo ddeg ar hugain o goronau am ei drafferth. Ar ol penderfynu hyn, cychwynasant ymaith. Yr oedd y llanc wedi ei wisgo mewn hen ddillad budron, a chap coch am ei ben, ar yr hwn yr oedd croes o blwm. Pan gyrhaeddasant y lle, gwnaeth y llanc i'w gydymaith sefyll o hirbell tra y safai yntau wrth borth yr arf-dŷ. Ni feiddiasai guro wrth y porth, ond tra yr oedd rhai yn myned i mewn, aeth yntau i mewn heb ei weled gan neb. Yn dra ofnus, aeth ymlaen trwy y cyntedd nesaf allan, a thrwy anhawsdra cyrhaeddodd ystafelloedd ei fodryb heb gyfarwyddyd neb. O'r diwedd cyfarfu a page a fuasai yn ngwasanaeth ei dad, yr hwn, heb ei adnabod, a'i dug ef at ei fodryb. Pan welodd hi ei nai yn ei ffluant-wig, hi a'i cofleidiodd ef yn serchoglawn, a chan wylo, hi a fendithodd yr Arglwydd am ei ddaioni, a gwnaeth iddo adrodd trwy be wyrth y diangasai, o herwydd credasai ei fod ef wedi ei ladd fel y lleill. Efe a erfyniodd arni, fodd bynag, yn gyntaf, dalu y deg

coron ar hugain i'w amddiffynwr, a dychwelyd iddo yr hen ddillad a gawsai i ddianc, yr hyn a wnaed yn y fan.

Pan wisgwyd Caumont ieuanc mewn dillad *page* perthynol i'r cadlywydd Biron, er diogelwch gosodwyd ef yn *cabinet* cyfrinachol y cadlywydd. Yma yr arosodd am ddau ddiwrnod, hyd oni chlywodd y cadlywydd fod y brenin wedi clywed fod un o'r *Huguenots* yn guddiedig yn yr arf-dŷ, ac fod gorchymyn allan i chwilio am dano. Rhag y canfyddid ef, cymerasant ef allan o'r *cabinet* a dygwyd ef i ystafelloedd y morwynion, lle y gosodwyd ef rhwng dau wely, a gorchuddiwyd ef â lleiniau ac â dillad. Yma y cadwyd ef am rai oriau, dan hanner nos, pryd y cymerwyd ef yn ol i'r *cabinet*.

Nid oedd esmwythder i *Lady* Von Brisenburg, modryb y llanc ieuanc, hyd oni chaffai hi ei nai i le diogel. Felly hi a gymerodd M. Von Bohn, swyddog milwraidd, i'r gyfrinach. Daeth y boneddwr hwn yn gynnar yn y boreu, ac a gymerodd y llanc, yr hwn oedd eto â gwisg *page* am dano, i dŷ Count Guillon, cyfaill iddo, wrth yr hwn y dywedodd "Chwi yw fy nghyfaill, yr wyf yn gobeithio y gwnech â mi y ffafr o gadw y dyn ieuanc hwn mewn lle o ddiogelwch hyd onid elo'r derfysg heibio. Yr wyf am ei gymeryd ef i'm gwasanaeth fel *page*, ond nid yw yn gyfleus yn bresennol." Gwyddai Count Guillon nad hyn ydoedd y gwirionedd, ond ni chymerodd mwy o sylw o hono, eithr gadawodd i'r llanc aros gydag ef. Ar ol wyth niwrnod, daeth yn amlwg oddiwrth y son oedd ar led, fod y *secret* wedi ei gael allan. Can gynted ag y gwybu M. Bohn hyny, heb golli amser, efe a alwodd am ddau farch, un iddo ei hun, a'r llall i'r llanc a ymddiriedwyd i'w ofal ef. Wrth farchogaeth drwy y ddinas, cyfarfuasant âg orymdaith fawr, yr hyn a wnaeth farch Caumont ieuanc mor afreolus fel yr ofnasant yr adnabyddid hwy. Yr oedd y llanc ei hun, wrth gosio golygfeydd dychrynlyd dydd y llofruddiaeth, yn ofni y byddai i beb un a'i cyfarfyddai ei adnabod ef. Fe drefnodd Duw, fodd bynag, iddynt fynedfa ddiogel drwy y ddinas. Wrth y pyrth, cawsant foneddwr yn eistedd ar farch, o'renw De Fraisse. Rhoddodd M. Bohn y llanc i'w ofal, ef gan ddyweyd wrtho y gwyddai efe, sef De Fraisse, i ba le i'w gymeryd ef. Y trydydd dydd ar ol eu hymadawiad, disgynasant mewn gwest-tŷ (*inn*), lle yr oedd boneddwr a gosgorddlu mawr yn aros. Siaradai y boneddwr hwn gydag ymfodddhad ac hyfrydwech mawr am y cast, fel ei galwai, a wnaed â'r *Huguenots*. A chanmolai yn fawr benderfyniad y brenin i ddyfetha gelynyon yr eglwys a'r orsedd.

Boreu dranoeth, cychwynasant ymaith oll yn yr un ffordd. Rhoddodd y boneddwr dyeithr fantell am dano y gwyddai Caumont ieuanc ei bod yn perthyn i'w frawd llofruddiedig. Siaradai y boneddwr yn uchel, a dadganai ei gynddarodd am na ddaliesid M. de Caumont, a dywedai ei fod wedi dianc trwy ddrws eefn. "Ond ei frawd," meddai efe, "M. De la Force, a'i holl eiddo a gymerwyd o'r ffordd."

I'w orphen yn y nasaf.

Gardd Gethsemane.

I GETHSEMANE Iesu aeth,
 Ef a'i ddysgyblion oll,
 Y nos y daliwyd ef yn gaeth—
 Hi gofir yn ddigoll.

Ac yno bu ein Prynwyr cu
 Mewn ing a thywydd mwy,
 Nas deall lluoedd nefoedd fry
 Er maint eu medr hwy.

Edrychwch arno 'r un difai
 Diniwed—goreu un ;
 O'i gariad rhad dros euog rai,
 Myn'd dan eu bai ei hun.

Mae'n cerdded rhagddo'n nol a 'mla'n
 Yn sefyll, syrthio i lawr,
 Gweddio, peidio, methu 'n lân,
 Mae dan wasgeuon mawr.

'R oedd tân yn berwi 'i enaid pur
 Digofaint poeth ei Dad,
 Nes chwysu gwaed yn ddafnaugwir
 Ar noswaith oeraf gaed.

Ei galon doddai gan y gwres,
 O'i fewn fel llyn o ddwfr,
Ystrud.

Pechodau fel mynyddau pres,
 Yn gwaagu ar y G

Fe dorai ' wylo yn uchel iawn,
 Nes clywid ef o draw ;
 Y dagrau 'n treiglo ruddiau gawn
 Heb fod un dyn gerllaw.

Fe waeddai 'maesmewn geiriau trist
 " Mor ryfng arnaf yw,"
 Pwy ond ein hanwyl Iesu Grist,
 Fu yno a'i fron yn friw ?

'R wy'n teimlo chwant i roddi llef
 Yn ddiolchgarwch gwir,
 I'r angel cynnorthwyodd Ef
 O dan ei boen a'i gur.

Y bugail aeth o dan y llid,
 Fe ddaw y praidd yn rhydd,
 Fe'u casgl ger ei fron ynghyd,
 Pan ddaw i ben y dydd.

Mi'th welaf wedi dringo 'n awr
 Uwch poenau er ein mwyn ;
 Yn eistedd ar yr orsedd fawr :
 O tyn fi 'th fynwes fwyn.

T. LEVI.

Ysgrepan y Dirwestol.

PUR RESPECTABLE!—"Mam," ebe bachgenyn, "paham y mae fy nhad yn yfed *rum*?" "Nis gwn, fy mhlentyn: paham yr wyt yn gofyn?" Oblegid imi glywed y *squire* yn dywedyd ei fod yn ddyn trwmiadus a *respectable* unwaith." "A wyt ti yn meddwl awgrymu nad yw dy dad yn *respectable*?" ebe y fam. Yr oedd y bachgen yn ddytaw.

GO DDA.—"Pa beth a wnaif os peidiaf werthu *rum*?" ebe un wrth ddarlithydd dirwestol. "Ewch i'r tloty," ebe'r llall, a chymerwch eich cynnal yno, a gadewch i'r rhai a wnaethoch chwi yn dlawd ddysfod allan."

CHWILIO AM Y TLOTY.—"Tom," ebe meddwyn wrth ei gyfaill, "yn mha le y mae y tloty?" hoffwn yn fawr ei weled. "Fy anwyl gyfaill, dilynwch eich gyrfa bresennol ychydig yn hwy, ac ni fydd raid i chwi ofyn yr holiad," ydoedd yr atebiad cyrhaeddgar.

YR YFED CYMEDROL.—*Railway* y diafol ydyw, gyda llethra raddol i lawr i gonfa dystryw.

CRISTIONOGAETH *versus* DYNGARWCH.—Ymwelodd person a waredwyd oddiwrth feddwod a chyfaill cristionogol, a llwyddwyd gydag ef i gymeryd gwydraid o win—dim ond un a geisid ganddo. Yr oedd ei ymrwymiad o anghenrheidrwydd wedi ei dori, ei awydd am ddiodydd cynhyrfiol wedi ei adnewyddu; ymollyngodd yntau i'w foddloni; ac er tristwch i'w gyfeillion aeth yn feddwyn drachefn. Fel hyn, "Na fyneger yn Gath!" arddangoswyd cristionogaeth i'r byd fel gwrthwynebydd dyngarwch."—*Y Parok. Joshua Priestly.*

PA BETH YW COSTREL WIROD?—Tawddlestr y diafol, yn mha un y tawdd holl aur coethedig y natur ddynol.

CYFRIFIAD EREHYLL.—Cyfrifir fod nifer presennol distyllldai yr Unol Daleithiau yn 10,000; rhifedi y galwyni o wirod a ddisdyllir yn flyneddol yw 41,502,709; yr hyn, pe 'u gwerthid am ugain cent y galwyn, a gyn-nyrchai 80,000,000,000,000 o ymyrsonau, 500,000 o ymladdau, 100,000 o laddadau, 800 o hunanladdiadau, ac ynghylch 100 o lofruddiaethau.

CEDDORIAETH DDIRWESTOL.—Dywedai hen feddwyn nachlywodd erioed mo 'r wrraig yn canu, cyn iddo lawnnodi yr ardystiad; ond yn awr nad yw braidd yn myned adref na fydd yn canu fel *canary*.

DYCHRYNLLYD.—Dywedai y Dr. Tyng, mewn darlith ddirwestol a draddododd yn ddiweddar, "Y mae yn costio i'r wlad hon (America) gan' miliwn o ddolara yn flyneddol i ddyfetha y rhai goreu a phrydferthaf o'n meibion." Ai nid ellir priodoli peth cyffelyb i Frydain?

ADDURN I IEUENCTYD.—Cymedroldeb ydyw un o'r grasau dyagleiriad sydd yn prydferthu dyn ieuanc; ac y mae y cymedroldeb hwnw yn gynnwysedig mewn llwyr ymattaliad oddiwrth bob peth sydd yn meddwi.—*Y Llywydd Briggs*.

"Y mae *freights* yn anghyffredin o isel," ebe un hen greadur oedd wedi cael cymaint o ddiod i'r bwrdd nes ei dafu ef i'r gwter.

Dolgellau.

GLAN WNION.

Llais o Oror Clawdd Offa.

ANWYL frodyr a chwierydd, y rhai ydych athrawon ac athrawesau yn yr Ysgolion Sabbothol. Mae eich nodweddiad fel y cyfryw yn profi ar unwaith eich bod yn caru gwneuthur daioni gartref ac oddicartref; a bydded i Dduw, yr hwn yr ydych yn ei wasanaethu, eich gwobrwyo yn helaeth yn mhob peth.

Mae 'n gofus genych i chwi wrandaw ar ein llais am galenig o ddimai at adeiladu capel Priest Weston, yn awydd Amwythig, yr hwn sydd yn anrhydedd i'r Genadaeth Gartrefol yn y wlad hono: ac y mae yr achos yn gysurus ac addawol am lwyddiant parhaus ynddo. Blwyddyn i Nadolig diweddaf, anfonasomein cais drachefn atoch, am galenig i adeiladu capel yn Coedway, yr hwn ni adeiladwyd eto; o herwydd na chydunodd yr ysgolion i roddi calenig. Fe wnaeth rhai yn dda iawn; ond ychydig o nifer oeddent. Gwel y "Drysorfa" am mis Mawrth, am hanes o'r derbyniadau a'r rheswm o oedi adeiladu hyd amser dyfodol.

Meddwl yr ydym mai yr achosion canlynol oeddynt y rhesymau droa brinder y calenig y tro diweddaf; sef, bod amser y calenig yn dymhor oer a gwlyb, o ganlyniad, nid oedd yr ysgolion yn lliosog, a bod genych gasgliadau wedi eu hoedi, ac anghen ar y pryd am eu gwneyd er gwastatâd y cyfrifon erbyn dechreuad blwyddyn newydd. Ond yn benaf, am na wyddes am hyny yn yr adeg; oherwydd mai yn y "Drysorfa" yr ymddangosodd ein cais, ac ychydig oedd ac yw ei derbynwyr mewn cymhariaeth i dderbynwyr y "Geiniogwereth" fawr a da, yr hon sydd yn ein llaw bob mis. Gan hyny yr ydym yn cael y fraint o ddyfod atoch yn mhob ysgol, trwy gyfrwng y llyfryn dedwydd hwn. Ein cais gostyngedig, eto taer, yw i chwi yn eich ysgolion ar Sabboth y Pasg, sef Ebrill 8fed, wneyd casgliad bychan o ddimai neu geiniog, i.e. y peth a welwch yn dda, dan yr hen enw dyddorawl hwnw, Offirmw y Pasg: gan y bydd erbyn hyny, y dydd yn hir, tywydd

yn ffafriol, a'r ysgolion yn lliosog, a'r plant wedi cael rhyw ddilledyn newydd, a dimau neu geiniog yn llogell pob un; a rhwng pob daioni fel hyn, a hefyd meddwl mawr am Iesu Grist ein Pasg ni, yr hwn a'i rhoddodd ei hun drosom ni, " yn offrrwm ac yn aberth i Dduw, o arogl peraisdd," bydd eu hysbrydoedd yn siriol a'u meddylliau yn haelionus, fel ag y bydd yn hawdd i chwi gael offrrwm gwirfoddol ar Sul y Pasg; neu yr un canlynol, os methwch fod yn barod erbyn y Sul hwnw.

Wedi dyfod i'r lle hwn (Birmingham,) derbyniais lythyr oddiwrth gyfeistdeddiad lleol y Goror, yn hysbysu iddynt gyfarfod ar yr 22ain o'r mis hwn, Chwefror, yn y lle a etwir Bithdir, yn mhlwyf y Berriew. A gwedi iddynt gael boddlonrwydd am yr anghen a'r awydd mawr oedd yn yr ardal am gapel, penderfynasant adeiladu pabell fechan a chyfeus i gadw yr Ysgol Sabbothol a phregethu: ei maint fydd saith llath wrth wyth, a'r muriau i fod deg a hanner troedfedd o uchder, ei lle sydd yn ymyl neuadd boneddwr cyfrifol, *justice of the peace*, yr hwn, dywedir, fyddai yn gwrandaw weithiau y tu allan i'r tŷ lle pregethir ynddo yn bresennol. Ac efo o hono ei hun a gynhyrfodd bobl yr ardal i feddwl am gapel, ac a roddodd y tir am un swllt yn y flwyddyn, yr hyn beth ni cheir am unrhyw bris mewn llawer gwlad, ac a barotodd lyfr i dderbyn y rhoddion, gan ysgrifenu ei enw ei hun yn flaenaf, gyda rhodd o ugain swllt; ac addewid am gynnorthwy chwanegol. Mae yno dair neu bedair o ferched ieuainc, a gwragedd cyfrifol o aelodau, y rhai a gymerasant y llyfr o amgylch; ac yn yspaid ychydig ddyddiau, erbyn dyfodiad y *committee* yno, yr oedd ganddynt mewn llaw ac addewid, wyth punt ar hugain; ac ni orphwysa y rhyw ddengar a selog hon cyn gwneyd chwaneg.

Yr Ysgol Sabbothol a ddechreuwyd yn y flwyddyn 1838. Pregethwyd yno yn achlysurol yn y flwyddyn 1843. Ac wedi 'r flwyddyn hon pregethwyd yno unwaith bob Sabboth; ond yn bresennol, nid oes lonyddwch i ni, os na chant ddwy bregeth bob Sabboth. Mae y gwrandawyr yn lliosogi yn barhaus, fel mae y lle presennol yn rhy fychan i gynnwys hanner y gwrandawyr. Chwanegwyd amryw at grefydd yn y flwyddyn ddiweddas. Maent yn ddeuddeg o nifer yn bresennol.

Anwyl gyfeillion, mae 'r ddau beth hyn yn hysbys i chwi: sef, bod ein Cymanfa Chwarterol wedi gwneyd deddf, nad oes un capel i gael ei adeiladu dan ddim dyled; a hefyd eu bod wedi caniatáu y fraint i'r Goror i apelio at eu hysgolion lliosog, am gynnorthwy; fel y gall lleoedd gweinisd perthynol i'r genadaeth gael pabellau bychain i addoli—yr hyn a wneir genym y tro hwn dan yr enw offrrwm gwirfoddol y Pasg. Hyderwn y gwnewch annog eich pregethwyr ffyddlon i hysbysu hyn o beth iddynt y Sabboth hwnw; ac i chwithau ei osod ger eu bron, a derbyn eu hoffrymau bychain, gan fynegu iddynt haelioni y boneddwr yn rhoddi tir ac arian; a bod gwrandawyr y lle yn awyddus am ei gael, ac yn cynnorthwyo yn ol eu gallu. Dywedir bod un wraig weddwr yn rhoddi pum punt. Bydd yn siomedigaeth a digalonid anesgoradwy iddynt hwy, y boneddwr, a'r cyfeistdeddiad, os na wrandewch eu cais a rhoddi cynnorthwy bychan iddynt yn y modd a nodwyd; ond credu yr ydym y gwnewch gyda pharodrwydd ac hyfrydych meddwl.

Wrth ddiweddu, mae genyf innau ddymuniad, yr hwn, gobeithiwyf, na ommeddwch fi, sef, bod i'r brodyr y dderbyniant yr offrymau hyn, i'w hanfon i ofal fy hoffus gyfaill y Parch. O. Thomas; fel hyn :—" *To the Rev. Owen Thomas, Newtown, Montgomeryshire;*" o herwydd yr â pob llythyr ato ef yno mor hwylus ag ataf fi i'r Trallwm; ac nid tegwch i mi fod yn dderbynydd ac yn ymgeisydd am arian: rhag i rai o honoch feddwl fy mod yn ceisio ac

yn derbyn yr arian fy hun. Hefyd, dymunir hyd ag y gellir i amryw symian gael eu hanfon ynghyd trwy un law, er mwyn arbed traferth a thraul i chwio am *Post-office Orders*; a gwueler eu danfon mor fuan ag y gellir; o herwydd mae y cyfeillion yn amcanu dechreu adeiladu y ddioedi. "Yn gwneuthur daioni na ddiogwn, canys yn ei iawn bryd y medwn, o'i ddiffygiwn."

Ydwyf, dros y cyfeisteddiad, eich gostyngedig gyfaill D. MORGAN, TRALLWM. Ond yr adeg hon yn talu ymweliad â'r achos perthynol i'r genadaeth yn Birmingham a Bilston.

Hanesion.

DARGAFYDDIAD MEDDYGOL.—Y mae wedi ei gael allan yn ddiweddar mae yr achos o'r scryfi, neu'r clefri poeth, fel yr ymddengys mewn llongau a charcharau, ydyw diffyg *potash* yn y gwaed. Fod cymaint arall o *botash* mewn cig fr ag sydd mewn cig hallt. Nad oes ond pum gronyn mewn ounce o *rice*; ond fod 1,875 o ronynau yn yr un faint o gloron (*potatoes*) ac mae hyn yn esbonio pa fodd y mae yr afiechyd wedi cynnyddu er pan fethodd y cloron. Y feddyginiaeth ydyw chwanegn ychydig o ronynau o ryw halen o *potash* yn ddyddiol at yr ymborth a ddefnyddir, ac mae y rhai a finir ganddo yn gwella yn fuan.

ESGYMUO YN SCOTLAND. Mae amryw anghreiffitiau wedi cymeryd lle yn ddiweddar yn y wlad hon, o esgymundod gan esgobion eglwys Loegr. Fel y gwyr y rhan fwyaf o'n darllenwyr, nid eglwys Loegr, neu yr eglwys esgobyddol, ydyw yr eglwys sefydledig, ond mae yno nifer o eglwysai felly ac esgobion ganddynt, maent yn fwy Pabyddol nag eglwys Loegr. Un o'r esgymunedig ydyw y Duc Argyll, un o'r dynion mwyaf urddasol yn y wlad, os nad y mwyaf oll. Mae y duc wedi ysgrifenu traethawd ar Henaduriaeth, yn ddiweddar, yn yr hwn y dengys ysbryd gwrthwynebus a dirmygus tuss at esgobyddiaeth, fel y mae wedi bod yn y wlad hono yn eawedig. Ac o herwydd y trosedd hwn y mae Esgob Glasgow wedi gwaraful iddo gymuno mwy yn ei esgobaeth ef, fel y byddai y duc yn gwneyd yn achlysurol, er ei fod yn aelod o'r eglwys henaduriaethol.

IECHYD TREFYDD LLOEGR. Mewn adroddiad a gyhoeddwyd yn ddiweddar dan arolygiaeth y llywodraeth, mewn perthynas i ieched Prydain, gwelir ieched cymharol y trefydd canlynol. Am un o bob 28 a fu farw yn Liverpool, y dref sydd wedi-ennill y cymeriad o fod yr afiachaf yn y deyrnas, y mae un o bob 29 yn Manchester, un o bob 32 yn Bristol, yr un fath Sheffield, un o 36 yn Leeds, un o 36 yn Birmingham, un o 37 yn Llundain. Mae y cyfrif uchod yn cynnwys y canolrif (*average*) am dair blynedd.

YR EGLWYS DDIWYGIEDIG YN FFRAINC. Yr eglwys a sylfaenwyd gan y diwygwyr ydyw hon, ac nid oes un eglwys wedi dyoddef mwy trwy erledigaeth. Pan ail sefydlwyd addoliad cyhoeddus yn Ffrainc, yn 1802, gan yr Ymherawdwr Napoleon, ar ol y dadymchweliad a fu yn y chwildroad cyntaf, gorfodwyd pob crefydd trwy ddeddf, i dderbyn cynnalïaeth y llywodraeth, ac felly yr unwyd yr eglwys ddiwygiedig â'r llywodraeth. Yn bresennol y mae mwyafrif eu gweinidogion a'u heglwys yn Sosiniaid; ond er hyn yn yr ugain mlynedd diweddar, y mae diwygiad mawr wedi cymeryd lle ynddi, mae gweinidogion duwiol wedi cynnyddu, ac mae cymdeithasau wedi eu sefydlu i ledanu y Bibl a thraethodau, ac i anfon cenadon. Ychydig fisoedd yn ol, ymadawodd y gweinidog enwocaf yn yr

eglwys, M. Monod, ynghyd ag ychydig eraill, am fod y mwyafrif yn gwrthod arddel yn gyhoeddus Bduwdod y Gwaredwr, fel un o erthyglau eu ffordd.

AWSTRIA.—Mae pob ymddangosiad fod y wlad hon yn penderfynu gosod y pab yn ben yn Rhufain eto. Mae y llywodraeth wedi ysgrifenu at wahanol lywodraethau Ewrop yn yr achos, mae Ffrainc yn debyg o gydweithredu. Dywedir fod llywodraeth Awstria yn bresennol yn nwyllaw y Jesuitiaid.

YR INDIA DDWYREINIOL.—Mae brwydr boeth ac ammheus wedi cymeryd lle yn ddiweddar rhwng milwyr Prydain a'r Sikhs. Dywedir fod tair mil o'r Sikhs wedi eu lladd, a phedair mil wedi eu clwyfo; ond mae Prydain hefyd wedi cael colled fawr. Mae oddeutu cant o gadbeniaid wedi eu lladd, a'u clwyfo; a dwy fil a phum cant o filwyr cyffredin. Priodolir y golled i anfedrusrwydd y cadlywydd Arglwydd Gough. Mae cadlywydd arall, Syr Charles Napier, i fyned allan yn ddioed.

Y Senedd.

Mae amryw gwestiynau o bwys wedi bod dan sylw yr wythnosau diweddar, er nad oes dim o bwys wedi ei benderfynu. Mae dadl wedi bod eto, ar hollol ryddfrefiniad yr Iuddewon, sef eu cymhwysader i eistedd yn y senedd os dewisir hwy i hyny. Y prif weinidog, Arglwydd John Russell, a ddygodd eu hachos dan sylw y tro hwn, fel y fwyddyn ddiweddar. Mae ef yn dadleu yn gryf dros hyny. Mae pob hawlfraint arall yn perthyn i'r Iuddew, a phaham y nacêir hon iddo?

Mae dadleuaeth hefyd wedi bod yn y senedd ar ddeddf priodas. Mae ddeddf yn gwahardd priodas â chwaer gwraig, ac hefyd â nith. Mae rhai dros ddyddymu y ddeddf hon. Dywedir nad yw y ddeddf yn attal y fath briodasau: fod deugain mil o'r fath briodasau wedi cymeryd lle, yr ugain neu y deng mlynedd ar hugain diweddar. Mae gwahaniaeth mawr hefyd yn eglwys Ewrop ac America, mewn perthynas i'w cyfreithlondeb: defnyddir hyn yn rheswm dros newid y gyfraith. Dadleuir yn gryf gan blaid arall dros y gyfraith fel y mae. Mae y Bibl, hanesiaeth eglwysig, sef effeithiau teuluaid a chymdeithasol, yn cael eu defnyddio gan y naill yn gystal a'r llall.

Mae Cobden wedi dyfod â'i gynnygiad ymlaen ar gyllidan y deyrnas, gan ddadleu, mewn araeth gymedrol a grymus, dros ddarostwng trethi y wlad o leiaf ddeng miliwn o bunnau yn flyneddol. Deng mlynedd yn ol yr oeddynt cymaint a hyny yn llai, ac amcan araeth Cobden oedd dangos nad oes un achos iddynt fod yn uwch yn bresennol. Mae esgus wedi ei gael y naill fwyddyn ar ol y llall, i chwanegu at nifer y milwyr a'r morwyr, ond pan aymudwyd ymaith yr esgus, yr oedd y milwyr yn aros. Rhanwyd y tŷ ar y cynnygiad—tros y cynnygiad yr oedd 78, yn ei erbyn 275. Ac o'r 275 y mae 147 mewn cysylltiad â'r fyddin a'r llynges.

Mae Mr. Disraeli wedi dyfod a chynnygiad ymlaen i wastatau beichiau amaethwyr y wlad. Ei farn ef ydyw eu bod yn cael eu trethu yn annheg, fod deng miliwn o drethi arnynt hwy a ddylent gael eu rhoi ar y wlad yn gyffredinol, sef trethi tlodion, trethi ffyrdd, trethi sirol, &c. A'i gynnygiad ef ydyw, i chwech o'r deng miliwn gael eu rhoi ar gyllidan cyffredinol y deyrnas. Nid oes ond ychydig o drafod wedi bod ar hyn eto.

Y GEINIOGWERTH.

At y Cymry.

Mewn cyhoeddiad cyfnodol, beth bynag fyddo ei faint, nid oes modd myned ymlaen yn gysurus heb ddealldwriaeth eglur rhwng y golygwyr a'r darllenwyr mewn perthynas i'w amcan a'i ddyben. Meddyliasom ein bod wedi dangos yn ddigon goleu pa beth a'n cymhellodd i ymaflwyd yn y gorchwyl o gyhoeddi y "Geiniogwerth:" ond yr ydym yn cael achos yn fynych i gredu nad ydym eto wedi llwyddo i wneyd ein hunain yn ddealladwy i lawer o'n darllenwyr. Nis gwyddom pa esboniad arall i'w roddi ar liaws o gynghorion a gawsom er pan ydym wedi dechreu ar y gwaith hwn. Barna rhai y dylem roddi mwy o draethodau ar y gwyddorion, megys Seryddiaeth, Fferylliaeth, Craigyddiaeth, &c. Eraill a ddysgwyliant i ni lanw pob rhifyn a hanesion. Pe gwrandawem ar un dosbarth, ni byddai dim mor fuddiol a Hynafiaethau: ond o'r ochr arall, pan roisom bigion ryw amser yn ol o ddoethineb yr hen Gymry, allan o'r "Trioedd," yr oedd amryw yn ein cynghori yn ddifrifol i beidio cyhoeddi pethau mor ffol a phlentynaid. Myn rhai i ni ddyfod allan yn fwyfegniol yn erbyn yr undeb rhwng yr Eglwys a'r Wladwriaeth: ond tybia eraill ein bod wedi dangos llawn gormod o'n tuedd ar y pwnc hwn yn barod. Mewn gair nid oes dim diwedd i'r materion y dysgwylir i ni ymdrin a hwynt gan ryw ddosbarth neu gilydd; ond digon o ateb yw dywedyd, mai nid dyma ddyben y "Geiniogwerth."

Y mae rhai drachefn yn dymuno cael ychydig ar bob un o'r pethau hyn, ac ar bob pwnc arall y gellir meddwl am dano, er nad yw pob rhifyn ond pris ceiniog. Mynant i ni wneyd ein cylchgrawn bychan yn fath o *Cyclopædia*. Nid ydynt yn ystyried y byddai raid bod wrth y gorchwyl am bedwar ugain mlynedd o leiaf, cyn y gellid ei gyflawni mewn cyhoeddiad misol o faint y "Geiniogwerth." Nid oes dim a ddewisem ei weled yn fwy na *Cyclopædia Cymreig*. Ond nis gallai fod yn deilwng o dderbyniad heb fod yn werth swllt yn y mis; ac hyd yn nod yn yr agwedd hono, ni fedrid ei orphen mewn llai nag wyth neu naw mlynedd.

Yn awr, fel na byddo neb yn cael somiant rhagllaw, deallier mai un o ddybenion y "Geiniogwerth" yw *codi ysbyrd darllen yn y Cymry*. Yr ydym wedi rhoddi traethodau achlysurol ar athroniaeth, a gwahanol gangenau o wybodaeth, a bwriedir rhoddi mwy o hyn mewn rhifynau dyfodol. Nid anghofir hefyd y rhai hyny sydd yn hoffi hynafiaeth, hanesiaeth, a beirniadaeth ysgrythyrol. Ond nid ydym am dwyllo ein darllenwyr trwy gymeryd arnom ddiwallu holl anghenion eu meddyliau. Yr hyn sydd genym mewn golwg yw eu cefiro a'u cynhyrfu i ddechreu darllen, a chwilio, a meddwl. Ychydig o'r Cymry oedd yn darllen dim rai blyneddau yn ol, oddieithr yr adnodau a ddygwyddent fod dan sylw yn yr Ysgol Sab-

MAI, 1849.]

bothol ; ac ychydig sydd eto mewn cymhariaeth : ac nid peth bach yn ein tyb ni fyddai ennill dau i gael blas ar ddarllen am bob un oedd felly o'r blaen. Ond wrth amcanu at hyn, ymdrechir i ddwyn y rhai sydd wedi dechreu darllen i deimlo fod ganddynt dir lawer eto heb ei feddiannu ; a rhoddir gwersi uwch mewn gwybodaeth fuddiol o flaen y cyfryw, yn ol fel y ceir lle i farnu eu bod yn dyfod yn alluog i wneyd iawn ddefnydd o honynt.

Ond yr hyn sydd genym o hyd mewn golwg fel ein *prif* ddyben yw *codi y Cymry yn uwch mewn crefydd a moesoldeb*. Byddai yn dda genym eu gweled yn well athronwyr, yn well amaethwyr, ac yn well celfyddydwyr ; ond yr hyn sydd fwyaf dwys ar ein meddwl yw awydd am eu gweled yn *well dynion*. Yr ydym ymhell ar ol eto gyda golwg ar amryw o ddyledswyddau crefydd : ac yn enwedig, y mae rhai beiau duon yn perthyn i ni fel ceneol, y rhai sydd yn warth, nid yn unig i grefydd, ond i ddynoliaeth. Oni ddylai hyn fod yn "dristyd mawr, a gofid dibai i'n calon ?" Onid oes achos i ni ddyfod allan yn fwy egniol nag erioed yn erbyn arferion anniwair ein gwlad ? A oes dim modd troi peiriant yr Ysgol Sabbothol i weithredu yn fwy grymus yn erbyn y pechodau hyn. Y mae yn ymddangos i ni y dylent adrodd holwyddoreg Mr. Griffith Jones, neu Mr. Charles, ar y seithfed gorchymyn unwaith bob hanner blwyddyn, ac yn amlach na hyny. Y mae llawer i'w wneuthur tuag at ennill y penau teuluoedd i ymddwyn yn ffyddlawn yn y mater hwn. Pe teimlent fel y dylent, ni oddefent neb yn eu gwasanaeth am un diwrnod wedi eu cael yn euog o gyfeillach anwedd-aid. Ac a oes dim modd argyhoeddi pobl ieuainc eu hunain o ffolineb a ffeidd-dra yr hen arferion sydd yn iselu cymaint ar gymerniad y Cymry ? Pe ceid rhyw nifer yn mhob ardal yn meddu digon o wroldeb moesol i dori trwy hen draddodiadau, ac i sefyll fel dynion yn erbyn holl wawd ynyddion y byd, buan y teimlid y gwarth sydd yn perthyn i weithredoedd anffrwythlawn y tywyllwch. Dyma i chwi gyfle, ddynion ieuainc, i fod yn ddiwygwyr eich oes. Gwerthfawrogwch eich braint. Ymorfoleddwch yn mhob dirmyg a defir arnoch oherwydd eich ymlyniad wrth rinwedd a moesoldeb. Bernwch a gweithredwch drosoch eich hunain, yn lle cymeryd eich llywodraethu gan ofn dynion a nwydau anifeilaidd. Ymgodwch o'r llaid, ymryddhewch o'ch cadwynau, a dangoswch eich bod uwchlaw sylwi ar ysgrechidau yr adar arian sydd yn casau y goleuni, am fod eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

Beiau eraill y mae galwad uchel arnom i'w gwrthwynebu yn y dyddiau hyn, yw anwiredd ac anonestrwydd. Onid yw y Cymry yn dra diffygiol mewn uniondeb a chyfiawnder ymarferol ? Onid ydynt yn rhy ddifeddwl am gadw yn ddigon pell oddiwrth fod "yn nyled neb o ddi," ac am dalu eu dyledion ar ol myned iddynt ? Onid yw man odichellion yn rhy gyffredin yn ein mysg ? Pahan na all y Cymry brynu a gwerthu fel pobl eraill, heb oreulio chwarter awr, neu ychwaneg, i daeru a dywedyd celwydd ? Onid yw eu holl syniadau yn annhraethol rhy isel mewn perthynas i bwysfawrogrwydd geirwiredd ? Wrth ddarllen yr hanesion am uniondeb a chywirdeb

anmhlygadwy yr hen baganiaid yn Groeg a Rhufain, y mae yn rhaid i ni gyfaddef fod arnom gywilydd wrth feddwl am y Cymry.

Y mae llawer o feio wedi bod ar y "llyfrau gleision:" ac nid heb achos; oblegid yr oedd eu disgrifiadau yn unochrog a rhagfarulldd. Ond y mae lle i ofni eu bod wedi effeithio i beri gwrthdarwiad gormodol, ac wedi ein gwneyd yn rhy ddisylw o'r drygau sydd yn diraddio ein cenedl. Gellid meddwl fod rhai yn ofni son am y drygau hyn, rhag iddynt gael eu cyfrif yn bleidwyr i'r dirprwywyr. Ond y mae yn amlwg mai ein dyledswydd ni yw myned ymlaen, mor ymdrechgar a phe buasai y "llyfrau gleision" heberioed ymddangos. Neu, os gweddai fod rhyw wahaniaeth, ni a ddylem fod yn fwy diwyd i lanhau ein gwlad oddiwrth ei harferion llygredig, gan fod ein gelynion yn cymeryd y cyfryw bethau yn achlysuron i warthruddo ein crefydd.

Oddiar yr ystyriaethau hyn, a'u cyffelyb, yr ydym wedi meddwl am anfon at y rhai sydd yn fwyaf tebyg o gael gwrandawriad gan y Cymry, i ofyn iddynt ysgrifenu cyfres o draethodau byrion yn erbyn llygredigaethau yr oes, i ymddangos yn fisol yn y "Geiniogwerth." Caiff pob un ddewis ei destun, ond gofalu am fod tuedd yr ysgrif i wrthwynebu anfoesoldeb y Cymry mewn rhyw ddull. Nid rhaid iddynt ychwaith ysgrifenu ar wahanol bynciau. Pa niwed os bydd pump neu chwech o draethodau byrion ar yr un pwnc gan wahanol awdwyr mewn rhifynau olynol? Onid buddiol fyddai cael "llin ar lin, a gorchymyn ar orchymyn?" Yr ydym yn bwriadu anfon at gryn nifer o ysgrifenyddwyr, gan obeithio y cawn ddwy ysgrif yn mhob rhifyn: a chredwn y rhoddir cydsyniad parodlawn i'n cais gan bawb sydd yn ewyllyswyr da i'r Cymry, ac yn dymuno eu gweled yn genedl o ddynion moesol a rhinweddol.

Y Professor Heyne, o Gottingen.

Yr ydoedd y Professor Heyne yn un o'r ieithyddwyr goreu. Cyrhaeddodd raddau helaeth o enwogrwydd yn ei wlad ei hun, a thrwy Ewrop. Treuliodd tua deuddeg ar hugain o flyneddau, nid yn unig o'r golwg, ond o'r bron mewn ymdrech dibaid gyda y tlodi mwyaf. Ganwyd ef yn nghanol yr anghen a'r trueni dyfnaf; ei dad yn wehydd tlawd, a theulu mawr ganddo, pa rai yr oedd ei ymdrechadau mwyaf yn annigonol i gael digon o fara iddynt. Yn hanes ei fywyd, dywedai, "Cwmni boreuaf fy mabandod ydoedd eisieu. Yr wyf yn cofio yn dda yr argraffiadau poenus a wneid ar fy meddwl wrth edrych ar gyfyngder fy mam pan y byddai heb ddim bwyd i'w roddi i'r plant. Gwelais hi lawer gwaith ar brydnawniau Sad-yrnau a'i dwylaw yn mhleth ac yn wylo ar ol ymdrech aflwyddiannus i werthu y nwyfau a fyddai fy nhad wedi eu gweithio ddydd a nos."

Anfonodd ei rieni ef i ysgol ydoedd yn nghwr tref fechan Chemnitz, yn Saxony, lle yr oeddynt yn byw. Yn fuan dangosodd

awydd anghyffredin i ymchwilio am wybodaeth, cynnyddodd mor gyflym yn nghanenau isaf gwybodaeth a ddysgid yn yr ysgol, fel yr ydoedd cyn bod yn ddeg oed yn gallu talu rhan o ofynion yr ysgol, wrth ddysgu geneth fechan amaethwr cyfoethog i ddarllen ac ysgrifenu. Ar ol dysgu pob peth cyrhaeddadwy yn yr ysgol yma yn y drefn gyffredin, teimlodd awydd cryf i ddysgu Lladin. Yr oedd mab yr ysgolfeistr, yr hwn a fuasai yn myfyrion yn Leipsic, yn foddolawn i'w ddysgu am bedair ceiniog yn yr wythnos, ond yr anhawsder i gael y fath swm a ymddangosai iddo yn anmhosibl. Rhyw ddiwrnod anfonwyd ef at ei daid, yr hwn oedd yn bobydd mewn amgylchiadau cysurus, i ymofyn torth: wrth fyned myfyriai yn ddws ar y pwnc mawr oedd ar ei feddwl, aeth i'r *shop* mewn dagrau.

Wedi i'r bobydd hynaws ddeall yr achos o'i ddagrau, ymrwymodd i dalu y gofynion drosto: gyda hyny, dywed Heyne, ei fod wedi ei orlenwi & llawenydd. Fel yr ydoedd yn rhedeg drwy yr heolydd yn garbiau ac yn groednoeth, taflai y dorth i fyny, llithrodd y dorth o'i law a threiglodd i'r ffos. Y ddau wain yma ynghyd & cherydd llym ei rieni a'i dygo'd i'w bwyll. Dilynodd ei wersi am ddwy flynedd, yna cydnabyddodd ei athraw ei fod wedi dysgu y cwbl a wyddai ef. Ei dad, erbyn hyn, ydoedd yn bryderus am iddo ymallyd mewn rhyw alwedigaeth, yntau a deimlai ei ddymuniad yn anorchfygol i ddilyn ei ddysgeidiaeth. Yr oedd ganddo daid arall yn y gymydogiaeth yn offeiriad. Y gar yma, wedi clywed y fath ganmoliaeth iddo oddiwrth ei feistr, a gydsyniodd i fyued i'r draul o'i rodai yn y brif ysgol yn Chemnitz, ei dref enedigol. Cyfranai ei noddwr newydd yn y modd cynnilaf, er ei fod mewn sefyllfa dda. Gorfyddai Heyne fenthycu y llyfrau anghenrheidiol iddo oddiar ei gyfeillion, ac ysgrifenu o honynt at ei wasanaeth. Yn mhen amser cafodd y sefyllfa o fod yn ddysgawdwr i fab un o'r dinasyddion, gwnaeth hyn ei amgylchiadau yn fwy cysurus am dymmor byr. Ond yr oedd yr amser yn nesu iddo fyned i'r brif athrofa os ydoedd am fyned ymlaen yn y llwybr a ddewisodd. Penderfynodd fyned i Leipsic. Cyrhaeddodd y ddinas heb ganddo ddim ond dwy *florin* (oddeutu pedwar swllt) yn ei logell, a dim yn rhagor i ymddibynu arno oddieithr yr ychydig gynnorthwy a allasai ddysgwyl oddiwrth ei daid. Byddai y rhai hyny mor annybenn yn dyfod, a chyda y fath rwnnachrwydd; yntau yn amddifad o lyfrau, ac hyd yn nod eisieu bara, oni buasai tosturi y forwyn lle yr ydoedd yn lletya. Yr hyn a gadwodd wroldeb yn ei feddwl yn y fath amgylchiadau, ac arfer ei eiriau ei hun, oedd "Nid uchelgais na rhyfyg, na gob i'th am gael ei restru ymhlith dysgedigion. Y teimlad o iselder ei amgylchiadau, a'r arswyd rhag iddo gael ei ddiraddio" ydoedd y symbyliad parhaus i'w yru ymlaen. Penderfynodd ymdrechu pe buasai yn cael ei dafu i'r llwch. Fel yr ydoedd ei anhawsderau yn cynnyddu yr ydoedd ei awydd am wybodaeth yn cynnyddu. Ni chaniatai iddo ei hun ond dwy noswaith yn yr wythnos i gyssgu, er hyny, ni ysgrifennai ei daid nemawr lythyr ato heb ei gyhuddo o'i ddiofalwch, a chvfarwyddai ei lythyrâu ato yn fynych:—At Mr. Heyne, Diogyn

yn Leipsic. Yn y cyfamser, pan ydoedd ei gyfyngder yn cynnyddu yn fwy annymodol, cynnygiwyd iddo gan un o'r *professors* y sefyllfa o fod yn athraw mewn teulu yn Magdeburg: er mor ddymunol ydoedd y cynnygiad, buasai yn ei symud o gyfleysdra da i fyned ymlaen gyda ei efrydiaeth; felly gwrthododd hi, ac ymroddodd yn hytrach i aros yn nghanol cyfyngder yn Leipsic. Yn mhen ychydig wythnosau gwobrwyd ef am yr aberth a wnaeth, cafodd le cyffelyb i'r un a wrthododd, yn y dref lle yr oedd y brif athrofa, trwy ganmoliaeth yr un *professor*. Rhyddhaodd hyn ef am dymmor oddiwrth ei eisieu arianol. Dilynodd ei efrydiaeth mor ddyfal nes dygodd ef i afael afiechyd peryglus, fel y gorfu arno roddi y cwbl i fyny. Erbyn iddo wellhau cafodd ei hun mor dlawd ag erioed, wedi treulio y cwbl oedd ganddo. Yn y cyfyngder yma, ei waith yn Lladin a dynodd sylw un o weinidogion Saxony. Tueddwyd ef yn ol cyfarwyddyd ei gyfeillion i osod ei hun i fyny yn y llys yn Dresden, lle yr ydoedd yn hyderu y gwnai ei hun yn hapus; ond nid oedd hyn eto ond somedigaeth newydd iddo. Benthycodd arian i dalu traul y siwrneu, a'r cwbl a gafodd gan y gwr caredig ydoedd ychydig o addewidion gwag a ddybenodd mewn dim. Gorfu iddo yn y canlyniad werthu ei lyfrau, a chymeryd lle ysgrifenydd mewn llyfrgell gŵr boneddig, am y swm bychan o gan' coron y flwyddyn, oddeutu 17p. Prin yr ydoedd yn ddigon i'w gadw rhag trengu yn y wlad hono. Pa fodd bynag, trwy ei ddiwydrwydd, medrodd gael amser heblaw cyflawni ei swydd i barotoi ychydig bethau i'r wasg: derbyniodd am hynny ugain coron. Am argraffiad rhagorol y bardd Tibullus, derbyniodd gan' coron. Trwy hyn gallodd dalu y ddyled yr aeth iddi yn ei gyfyngder yn Leipsic. Trefnodd i aros yn y modd yma am ychydig flyneddau; parhaai i fyfyrio yn galed. Ystyriai ei hun yn cael ei wobrwyo yn dda am yr holl galedi yn y cyfleysdra i ddilyn ei hoff ymchwiliad mewn dinas lle yr ydoedd y fath gronfa o lyfrau hynafiaethol a Dresden. Wedi iddo ddal y sefyllfa am ddwy flynedd, dyblwyd ei gyflog; ond cyn iddo dderbyn llawer o rym oddiwrth hyn dechreuodd y saith mlynedd rhyfel. Gorfu arno ddianc i Wittenberg, bu yno yn crwydro oddiamgylch heb yr un lle. Yn y diwedd derbyniwyd ef i deulu yn Wittenberg. Cynnyddodd y rhyfel yn fuan, a gyrwyd ef o'r noddfa yma, a dychwelodd i Dresden, cyrhaeddodd yno yn ddigon buan i weled yr ychydig bethau oedd ganddo yn cael eu dinystrio.

Ffurfiodd gyfeillach a boneddiges, un o'r teulu y bu gyda hwy yn Wittenberg, penderfynasant ymuno mewn priodas. Y dygwyddiad yn Dresden a adawodd y cwpwl ieuanc heb yr un swllt: trwy ymdrechadau rhai o'i gyfeillion, cafwyd diangfa iddo ef a'i wraig yn sefydliad un M. de Leoben. Treuliai y rhan fwyaf o'i amser i edrych ar ol meddiannau y gwr boneddig yma.

O'r diwedd, yn amser yr heddwch cyffredin, yn y flwyddyn 1763, dychwelodd i Dresden, ac yma y diweddodd ei dynged galed. Rhyw gymaint cyn iddo gyrhaedd y ddinas hono, daeth y swydd o Athraw Araethyddiaeth yn athrofa Gottingen yn wag trwy farwolaeth John Matthias Gesner. Cynnygiwyd y gader yn gyntaf i David Ruhnken,

un o'r ysgolêigion penaf, gwrthododd yntau adael athrofa Leyden. Pa fodd bynag, er dedwyddwch i Heyne, yr ydoedd Ruhnken yn un o'r ychydig ag oedd yn adnabyddus o'i rinweddau mawrion, er mor guddiedig ydoedd i lawer. Dangosodd ei hun yn gyfaill calon iddo, mynegodd am dano wrth un o'r gweinidogion, fel y person mwyaf cymhwys i lenwi y swydd. Y fath ganmoliaeth ydoedd y noddod mwyaf anrhydeddus ac effeithiol a allasai gael. Penodwyd ef i'r swydd yn ddioedi, a chynnaliodd hi am yn agos i ddeng mlynedd a deugain. Yn yr yspaid yma gosododd ei hun bron ar y blaen yn mhllith dysgedigion ieithyddol ei oes. Yr ydoedd yn cael ei garu a'i barchu fel tad, nid yn unig gan ei ysgolêigion lliosog, ond gan bob dosbarth o'i gyd-ddinasyddion. Teimlasant fod eu dinas a'u hathrofa wedi cael colled trwy ei farwolaeth, yn y flwyddyn 1812, o'r hwn ydoedd ei phrif enwogrwydd am hanner canrif.

J. T.

Dechreuad Methodistiaeth yn y Bala.

MR. GOLYGYDD,

Difyrwyd fi yn fawr, wrth ddarllen hanes "Dechreuad Methodistiaeth yn y Bala," yn y "Geiniogwerth" a'r "Traethodydd." Efallai na fydddech anfoddlon i roddi lle i ychydig yn rhagor o berthynas i hyn, a dderbyniwyd genyf o enau yr hen bererin hono, sydd mewn cof gwerthfawr gan lawer o bobl y Bala, sef yr hen Beten Rhobert, ac a ysgrifenydd ar y pryd.

"Howel Harris, wrth ddyfod yma i bregethu, a sefydlodd *seiat* y Methodistiaid gyntaf yn nhŷ un Hwmpfrey Sion Owen, a'r pryd hyny yr oedd saith yn proffesu. Y *Dissenters* (Annibynwyr) oedd y crefyddwyr cyntaf yn y Bala, ac un Mr. Goronwy oedd yn weinidog arnynt. Cadwent eu moddion yn y *Store-house*, y tu cefn i'r Plas-yn-dre. Daeth Mr. Rowlands o Langeitho yma un tro i bregethu, ac ar ddiwedd yr oedfa cyhoeddodd *seiat*, ac a aeth i holi eu hegwyddorion, ac a gafodd rai o honynt yn Arminiaid. Ar hyn, efe a ddywedodd, 'Pwy sydd o du yr Arglwydd. Ni fyn Mab Duw neb yn *partners* gydag ef yn nghadwedigaeth pechaduriaid &c.'" Ar hyn codwyd dwylaw, pryd yr arwyddodd y rhan liosocaf eu bod o'r un egwyddorion a Mr. Rowlands. Symudasant oddiyno ar ol hyn i gadw y *seiat* i dŷ un Rhobert Sion Cadwaladr, yr hwn oedd y blaenor cyntaf i eglwys y Methodistiaid yn y Bala. Aeth wedi hyny i fyw i Adwy'r Clawdd, yr hwn a fu yn bregethwr enwog ymhllith y Methodistiaid. Tra yr oeddent yn ymgynnull yn y tŷ hwn, tynwyd y tŷ a'r ffenestr lawer gwaith gan yr erlidwyr. Ar ol hyn, adeiladwyd Hen Gapel y Bala. Tuag amser adeiladu yr Hen Gapel, fe gymerodd diwygiad mawr le yn mysu y plant.

Ymwelodd Mr. Davies o Gaerfyrddin â'r Bala, yn fuan ar ol Harris a Rowlands. Un tro, pan oedd Mr. Davies yn dyfod allan o'r Hen Gapel, wedi'r oedfa, yn mraich yr hen John Evans, cyfarfuasant y Groes a Chadben Davies o Benybont, (erlidiwr mawr) yr hwn

oedd â chwip fawr ganddo yn ei law, a chŵn hela o'i gwmpas. Wedi iddo weled Mr. Davies, a John Evans gyda 'u gilydd, efe a aeth atynt, ac a roddodd dres am goesau Mr. Davies. Ar y cyntaf, ni wnaeth Mr. D. unsylw : ond dyma un eilwaith ; ar hyn dywedodd, "*Witness o honoch, John Evans, you shall answer for it, Sir,*" ac felly, codwyd y treial i'r Amwythig, ac ennillodd Mr. Davies y treial ; a chan nad oedd gan Cadben Davies ddigon i dalu y costau, fe'i dalwyd ef, a dodwyd ef yn ngharchar Dolgellau, ac yno y bu efe farw !

Oddeutu yr un pryd, parodd Mr. Ll. o Fachddeiliog i'w was gyheeddi ar y groes, y byddai oedfa yn cael ei chynnal y Sabboth hwnw yn ysgubor y Fachddeiliog, ac y byddai y cymun wedi'n ; felly ymgasglodd llawer yno ; ac wedi rhyw fath o bregeth mewn ffordd o waradwydd, aethant i'r parlaur i gymuno, ac yno y cymunasant, y cŵn yn blith draphlith â'r bobl.

Byddai Cadben Davies a Mr. Ll. Fachddeiliog, yn myned weithiau ar eu ceffylau i mewn i'r capel i erlid y bobl.

Y *Sassiwn* gyntaf a gynnaliwyd yn y Bala oedd yn muarth Plas-yn-dre, pryd yr oedd yn pregethu, am 10 o'r gloch, y Parch. Peter Williams, a'r Parch. Daniel Rowlands. Am 2 o'r gloch : y Parch. W. Williams, Pant-y-celyn, a'r Parch. Mr. Pritchard, Deheu. Am 6 o'r gloch : y Parch. Mr. Davies, Cynfil." COFIADUR.

Carwriaeth hynod.

BARCHEDIG OLYGWYB,

Er nad ydych, rhaid i mi gyfaddef, mor barchus genyf ag y buasai dda, oblegid i chwi nacau cyhoeddi yr unig ysgrif a ddanfonais atoch cyn hon, heb roddi un rheswm dros eich ymddygiad ; er fy mod (fel y mae llawer o awdwyr am eu gwaith eu hunain, yn gwelod ynddo ragoriaethau) o'r farn i chwi gyhoeddi ysgrifion nad oeddynt yn cynnwys nemawr rhagor o deilyngdod. Cofiwch chwi, anwyl syrs, ein bod ninnau y derbynwyr, yn "golygu" bob mis, dros yr hyn a gawn genych am ein ceiniog.

Yn awr, dyna ddigon o ragymadrodd. Bellach prysurwyf ymlaen, canys yr wyf yn "golygu" fod genyf stori gwerth ei hadrodd, er, efallai, y cyhuddir fi o gario "*clecs*." Gwyddoch fod plant a phobl ieuainc yn dra hoff o hanesion, yn enwedig ystoriau difyr am eu cyfoedion a'u cydnabod.

Fel y mae dyn segur, serch hyny ! Fel yr oeddwn yn dychwelyd oddiwrth fy ngwaith, ar brydnawn y mis diweddaf, heibio i amaethdy yn y gymydogaeath, difyrwyd fi yn fawr wrth wrandaw ar fab a merch yn siarad â'u gilydd, er ceisio ffurfio cyfeillach â'u gilydd, gyda golwg ar eu dedwyddwch dyfodol. Yr enw mwyaf cyffredin wrth ba un yr adwaenir y mab, ydyw "Wil Anystyriol," ac enw y ferch ydyw "Sian Ddefosionol." Wrth i mi ddyfod at y glwyd sydd yn arwain i fuarth y Tŷ draw, pwy a welwn yn dyfod ymlaen, gan sengu mor ysgafn â'r milgi meingoes, ond Wil. Nid oedd yn

fy ngweled i, oblegid fod ei lygaid ar y feinwen oedd yn canu wrth y ffynnon, fel yr oedd yn rhwbio y llestri llaeth wedi bod yn godro. Tada! Wil gareg fechan i'r dwfr, nes i Jane edrych oddeutu a gweled pwy oedd yno. "O! 'r creadur!" ebe hi, mewn tŷn isel, "beth pe buasit yn fy nharo i."

Wil. "Mae eisieu i rywbeth effeithio arnoch. Ni wnewch un sylw o ddim a ddywedwyf fi wrthych eisoes."

Sian. "Ar bwy mae y bai? Mi ddywedais pwy ddiwrnod, wrth ddyfod o'r dref, fy mod yn foddlon i siarad â chwi trwy gydsyniad fy rhieni."

Wil. "Garw mor grefyddol yr ydych wedi myned, 'nawr yn ddiweddar! Dim caru tipyn heb ddyweyd wrth eich tad a'ch mam!"

Sian. "Crefydd yn wir! Mae digon o eisieu rhywbeth. A ddarllenasoch chwi lythyr yr 'Hen Wr Mynyddig' yn y 'Geiniogwerth' er's tro yn ol?"

Wil. "Twt, y mae hwnw yn rhy ddrwg."

Sian. "Drwg neu beidio, yr wyf fi yn penderfynu ysgubo pob gwarth cyffelyb oddiar fy nghymeriad fy hunan, bid a fyno: 'does genyf ddim rhagor i'w wneyd.'"

Wil. "O! dywedwch Sian, os caf fi ryw sail i obeithio am eich cyfeillach rhagllaw?"

Sian. "Ddymunwn ni ddim somi nhad a mam er y byd; ac efallai na fyddai eich rhieni chwithau ddim yn foddlon i'r 'fatch' ychwaith."

Wil. Pw! Bydd yn ddigon cynnar i ofyn iddynt hwy, pan fydd pobpeth wedi ei *settle*."

Sian. "Na yn sicr, mi glywais fy nhad yn dyweyd lawer gwaith nad oes ganddo ef ddim gwell golwg ar ladron merched, nag ar ladron defaid, er nad yw cyfraith y wlad yn eu cosbi fel y cyfryw. Ond a ydych wedi anghosio eich adnod o'r pwnc nos Sabboth i 'Dy orchymyn di sydd dra ãang.' Fel yna yr oedd hono, onidê?"

Wil. "'Does dim *doubt* na bo'r gyfraith yna yn cyrhaedd ymhellach na chyfraith y tir; ond pwy ladrata a fyddai, serch hyny, pe cawn i ryw ferch yn foddllawn, ar ol i mi ofyn i'w rhieni, boddllawn neu beidio?"

Sian. "Mi ddywedaf i chwi, Wil. Pe baech chwi yn ymofyn un o'r gwartheg yna, chwi ofynech i fy rhieni a ymadawent â hi er ei llawn werth, neu ryw gresdur arall yr un fath? Ac yr wyf yn siwr fod gan fy nhad a mam fwy o olwg arnaf fi nag ar eu holl anifeiliaid ynghyd."

Wil. "A ydych yn meddwl myned i'r cwrdd gweddi nos Wener i Lethr Bryn? Os ydych, pa ffordd yr ewch?"

Sian. "Yr wyf yn gobeithio, os âf, gael rhyw ffordd i fyned yno mewn pryd; ac yna nid oes wahaniaeth i chwi pa ffordd: oblegid nid oes dim *caru* i fod wrth fyned a dol o'r cwrdd. Mae gormod o hyny wedi bod eisoes."

Wil. "Wel, wel, yr ydych yn grefyddol dros eich pen a'ch clustiau heno."

Sian. "Wel, na yn wir; edrychwch chwi ar Gwen o'r Ty hen,

a John o Benlan, gyda'u gilydd bob amser bron; yn enwedig y nos, wrth ddyfod o'r oedfaon, a hynod mor llwyd y mae eu crefydd wedi myned.

Wil. Buasai yn llawer glanach eu bod wedi priodi er's llawer dydd; ond y mae fy *system* i yn *right*, chwi welwch Sian, erbyn hyn; canys fe wŷr pawb y buasai wedi myned yn briodas oni buasai tad a mam Gwen. Rhyfedd i ragrith dynion! Pwy allasai feddwl wrth glywed ei thad yn areithio ar sancteiddrwydd yn yr eglwys, ei fod yn gosod cysur, a chrefydd, i.e. a diweirdeb ei ferch hefyd, mewn perygl, trwy ei rhwystro i briodi, o eisieu cael rhagor o'r *byd* gyda'r *jatch*.

Sian. "Nid oes dim cwestiwn na bod rhieni crefyddol, bydol eu calonau, wedi achosi llawer o warth, aflendid, a gwrthgiliad llawer o ieuenctyd yn Nghymru, cyn hyn, yn eu gwaith yn rhoddi mwy o fri ar *foddion*, nac ar dduwioldeb.

"Euogrwydd gwaed eneidiau, ofnadwy iawn a fydd!"

Wil. "Ust! Dacw ——. B'le mae eich tad yn myned?"

Sian. "Pa le y mae? O! mae yn myned i'r Ffynnon wen, i geisio gwneyd i fynu rhwng y gwr o'r Ffynnon, a Morgan, Gwarallt, oblegid y ci hwnn."

Wil. "Beth am dano?"

Sian. "O! yr oedd bai ar Morgan, medd pawb. Yr oedd ar Morgan eisieu ci, ac yr oedd yn hoffi y ci 'Boss,' o'r Ffynnon, a beth a wnaeth ond cario bara i 'Boss,' ar bob achlysur, nes o'r diwedd yr aeth yn anmhosibl cael 'Boss' adref o Gwarallt. A phan ddeallodd Morgan ei fod wedi ennill serch y ci, fe wnaeth liw o geisio ei brynu. Ond gan na chai y ci ar werth, aeth adref, gan chwerthin am ben Dafydd o'r Ffynnon, druan. Y mae hyn wedi dechreu digen o gynhen yma, na wŷr neb pa le y derfydd hi."

Wil. "Dyna gerlyn—yn sicr fe ddylai gael ei ddiaelodi. Chwi glywsoch fod llawer ffordd i ladd ci heb ei grogi. Ac y mae rhagor nac un ffordd i ladrata cwn hefyd. Os goddefant ladron yn y *seiat*, goddefant bawb yno.

Sian. "Wel, Wil. Os na ddylai lladron cwn neu ddefaid fod yno, yn sicr ni ddylai lladron merched fod yno, pe b'ai'r gwir yn cael ei le. Mae lladron yn cael eu rhestru gyda llofruddion yn y Bibl, yr hwn a ddywed na chaiff y naill na'r llall etifeddu teyrnas Dduw. Gwir fod plant y byd hwn yn lladrata merched mor aml ag y maent yn lladrata defaid; ond gorchymynir i saint beidio 'cydymffurfio â'r byd hwn,' a dyma ddigon o waith i sant tra yn y byd, sef peidio cydymffurfio â'r byd."

Wil. "Yn ol eich *system* chwi, ynte, y mae llwythi o euogrwydd wrth ddrws profeswyr, mewn cysylltiad â'r *cyfathrachu* yma?"

Sian. "Diau fod. Canys y mae y rhan fwyaf o lawer o grefyddwyr mor baganaidd eu meddyliau, a chybyddlyd eu tueddiadau, fel nad ydynt yn gofalu mor llawer, serch i'r mab neu y ferch 'ail-groeshoelio iddynt eu hunain Fab Duw, a'i osod yn watwor,' sef gwneuthur *sport* o hono, megys Herod a'i filwyr gynt—os bydd i'r plant gael cyfran lled helaeth o'r *byd* wrth briodi!"

Wil. "Y mae hi bron a dyfod yn *free trade* yn mhob ystyr yn bresennol. Nid oes cymaint o bwys yn cael ei roddi ar briodi, neu 'ieuo yn anghymharus,' ag a fu, ymhlith neb enwadau crefyddol."

Sian. "Pe b'ai rhyddid i briodi yn anghrefyddol yn ein plith ni, mi allwn i feddwl fod mor dda genyf am Geidwad fy enaid, fel na allwn i yn fy myw anwylo un bachgen, ac y byddwn yn siwr ei fod yn dirmygu, mathru, a gwrthod Iesu Grist; canys byddai yn casau y ffrynd goreu a feddaf yn y nef ac ar y ddaear."

Wil. "'Does dim cwestiwn na fuasai Methodistiaeth yn llawer uwch a lliosocach yn Nghymru, oni b'ai ei bod 'mor gul' yn y fan yna. Mae y bobl ieuaing yn gweled os na chânt gyda ni, y cânt mewn man arall."

Sian. "Ie, a ydynt yn cael gan Dduw yw'r pwnc. Neu ynte, ai cymeryd eu cenad y maent? Ofnwyf fod ugeiniau wedi myned 'dros y berth,' heb cael cenad hyd yn nod gan eu cydwybodau llygredig eu hunain. Ac y mae yn ddigon tebyg, fod y cyfryw, yn eu hamgylchiadau teuluaid helbulus, a'u cydwybodau dolurus, ar hyd eu hoes, mewn canlyniad, 'yn derbyn ynddynt eu hunain (am eu godineb ysbrydol) y cyfryw dâl am eu cyfeiliorni, ag ydoedd raid.' Peidiwch a chellwair ar y ffordd lydan yna, da machgen i; onidê yn wir, yr ydych yn siwr o golli eich crefydd yn llwyr. Yr ydych ar y *brink* yn bresennol. Na, na, cawn well athrawiaeth na hona gan ymddygiad yr anifeiliaid direswm. yw anian dduwiol yn ffolach na phob anian? Os

'Pob edyn a edwyn ei gymhar,'

trueni na fyddai colomen Duw yn adnabod ei chymhar yn well. Pa eisieu i'r colomenod i fyned i ymfyn cymhariaid i blith y brain? Ac ni wn i pa synwyr ydyw i biogen fraith aflafar i fyned i edrych am golomen yn gymhar bywyd."

Wil. "Gwahanol rywiogaethau ydynt rai fel yna, ferch; am ddynion yr ydym ni yn siarad. Pa niwed pe gallwn ffurfio cyfeillach a chyfathrach â rhyw ferch fach brydferth, esmwyth, a pharchus o foddion gras, er na byddai yn profesu?"

Sian. "Pobl yn preswyllo eu *humain* y dylai y saint fod. Nid ydynt o'r un rhywogaeth a'r di-dduw. Sut y mae yr adnod heno? O ie,—'Eithr chwi ydych rywogaeth etholedig, breninol offeiriadaeth, cenedl sanctaidd, pobl briodol i Dduw.'"

Wil. "Wnewch chwi un law â mi, yr wyf yn deall, heb gysyniad yr hen bobl?"

Sian. "Wel, na yn siwr, nid wyf fi yn gweled dim yn afresymol i chwi a minnau ddangos cymaint a hyny o barch iddynt cyn myned ymhellach. Yr wyf yn rhwym i fyned i'r tŷ bellach, onidê daw fy nhad yn ei ol eto, a minnau yn y fan yma. Noswaith dda i chwi heno."

Wil. "Noswaith dda i chwithau. Nid ydyw hi ddim i ddarfod fel hyn, serch hyny."

AEBONIAN.

VII. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

MAE gwahanol effeithiau rwy'n deall, i'm llythyr diweddaf, yn ol beth fyddo ansawdd y dyn fyddo yn ei ddarllen. Felly y dywed ambell un yn lled Rabbinaidd yr olwg arno,—Beth, ai nid yw yr Hen Wr Mynyddig yn iach yn y ffydd? Beth yw y gweithio yma y mae yn son cymaint yn ei gylch? Rhywun arall a ofyna yn lled syn, ond yn hollol ddiddichell a diymchwyydd, Pa beth a weithia rhyw ddynau cyffredin fel myfi?

Wrth y fath gyntaf, dymunwn ddywedyd mor fwynaid ag y mae yn ddichonadwy, fod edrych ar ol ffydd pobl eraill, rywfodd neu gilydd, wedi myned i gael edrych arno yn beth lled isel. Y rhai hynotaf am hyny, o neb fu ar y ddaear, oedd y pabau, a gwahanol swyddogion yr Eglwys Babaidd; ac yn enwedig swyddogion y Chwil-lys. Gwarchod y ffydd oedd dyben sefydliad y llys hwnw. Ac fel mae'n dra hysbys, cymysglyd ac afiach hynod oedd ffydd y gwyr hyny eu hunain; a gwaeth na hyny, os oedd le, oedd eu hymarferiadau. Mae'n anhyfryd adgofio, ragor adrodd, mor anghyfiawn, mor greulawn, ac mor anniwair oeddylt. A rhyfedd iawn oedd yr arteithiau, a llymdost iawn oedd y loesion, a ddyoddefodd miloedd o ddynolryw oddiwrthynt. Ac rywfodd y rydys yn edrych gydag eiddigedd a dirmyg ar bob un a'i gosodo ei hun yn yr un gorchwyl. Dywedir mai ffeidd-dra yr Aiphtiaid gynt oedd pob bugail defaid; a'r achos o hyny oedd, bod bugeiliaid wedi eu gorthrymu. Dengys hanes yr amseroedd hyny, fod y Philistiaid wedi bod a'r llaw uchaf yn yr Aipht am lawer o flyneddau; a theulu neu linach o honant hwy oedd yn teyrnasu, gan orthrymu yr Aiphtiaid brodorol yn dost iawn. A bugeiliaid neu drinwyr anifeiliaid oedd y Philistiaid. Ond wedi deng mlynedd ar hugain o ryfel gwaedlyd, o'r diwedd, gorchfygodd yr Aiphtiaid, a bu raid i'r Philistiaid gilio i wlad Canaan; yr hyn a ddygwyddodd ryw gymaint o amser cyn mynediad Joseph i'r Aipht—a byth wedi hyny ffeidd-dra yr Aiphtiaid oedd pob bugail defaid. Ac mor ffaidd fel y gwnaent ei lun ar wadnau eu sandalau, fel y gallent ei sathru bob cam a gerddent. Lled debyg y saif pethau rhwng Cristionogion, a'r rhai a gymerant arnynt edrych ar ol eu ffydd. Mae y gofalwyr am y ffydd yn ngwahanol oesau cred wedi gorthrymu mor dost, fel, erbyn heddyw, bron na ellid dywedyd, mai ffeidd-dra Cristionogion yw pob un a gymer arno edrych ar ol ffydd a chred ei frodyr.

Hefyd, y rhai a'u hynodent eu hunain am eu gofal am iachus-rwydd ffydd, mae eu bod felly yn gosod temtasiwn gref o flaen eraill i ymofyn pa fath ydynt hwythau o ran eu gweithredoedd. Maent hwy yn eu hymddygiad yn honi fod ganddynt ffydd iach a chywir iawn: nid yw ond digon naturiol, gan hyny, fwrw golwg pa ryw ffrwythau da y mae y ffydd hono yn eu dwyn. Ac mae yr ysgrythyr, dylid cofio, yn gorchymyn bod yn "berffaith a chyfan, heb ddiffygio mewn dim," mewn ymarferiad. Hefyd yn "bur a didramgwydd hyd ddydd Crist." Dywed yr esbonwyr fod y gair

a gyfieithir pur, yn arwyddo "heb gŵyr," hyny yw, mël pur heb gŵyr melyn yn gymysg âg ef. Ond pwy o honom sydd yn berffaith a chyfan ein cymeriad moesol? Pwy o honem sydd heb lawer o'r cŵyr melyn ynddo? Ac os bydd un yn teimlo fod arno anghen hynawsedd a chyd-ddygiad, a phasio heibio yn hyrwydd golliadau mewn ymarferiad, oni ddylai hyny ei ddysgu yntau i ymarfer yr un rhinweddau tuag at ei gyd-ddynion gyda golwg ar eu syniadau a'u cred? O'r hyn lleiaf, byddai well iddo beidio a'u temtio i'w ddynoethi, drwy feirniadu ar eu ffydd. Ond gadawaf ar hyn ar y pen hwn, gyda fy mod yn credu y bydd raid llwyr roddi heibio cyn hir feirniadu ar ffydd rhai eraill; o'r hyn lleiaf, ymawdurdodi arni. Mae y pab ei hunan wedi colli ei gader yn ddiweddar. Mae y meddwl dynol yn deffroi y blyneddau hyn; a phan unwaith wedi ei ddeffroi yn iawn, tyr bob llyffetheiriau a gwdyn a chadwynau; a gwae'r neb a geisio ei rwymo mwy. Nis cymer gan neb ymyraeth â'i benderfyniadau ar faterion crefyddol ond ei Farnwr yn unig. Goreu i bawb y mynyd cyntaf, gan hyny, i roddi heibio edrych ar ol ffydd rhai eraill.

Dymunwn hefyd i'r fath hyn ystyried, mai bywyd ysbrydol, deilliedig oddiwrth Dâuw, yw crefydd yn enaid dyn. Ac fel mae ysgogi yn hanfodol i'r bywyd naturiol mewn dyn, felly hefyd mae ysgogi yn hanfodol i fywyd ysbrydol yn yr enaid. Hedyn siwr o dyfu yw crefydd yn yr enaid, a chynnyrchu ffrwythau cyfiawnder. Peth nas gall fod yn hir yn guddiedig yw gras yn y galon, rhaid iddo gael tori allan mewn gwneuthur daioni. Os nad yw Cristion-egaeth yn grefydd ag sydd yn dwyn dynion i wneuthur daioni, ni buasai waeth i'r byd heb ei chael, ac nis gall Iesu Grist fod yr Iachawdwr oedd ar ddynion ei anghen. Cofier hefyd, yn ol y darluniad yn y buanedd ar hugain o'r efengyl gan Matthew, mai yn herwydd nas gwnaethant yr hyn oedd dda, y gwrthoda ac y dedfryda y Barnwr, y rhai ar y llaw aswy yn y dydd mawr a ddaw.

Ond am yr ail fath a grybwyliwyd yn y dechreu, sef yr hwn a ofyna yn niniweidrwydd ei galon, ac hefyd gyda bwriad i geisio gwneuthur rhywbeth, Beth a all un o'm math i ei wneuthur dros Grist ar y ddaear? Gofynaf finnau iddo yntau, a oes neb rhai tlodion, mewn anghen ychwanegol o ymborth a dillad yn ei ardal, ag y gallai efe liniaru gradd ar eu sefyllfa? Ac a oes yno neb ag eisieu ei ddysgu i ddarllen y Beibl, neu i ddeall y cyfryw yn well, ag y gallai efe wneuthur rhywbeth erddo? Ai ni allai wneuthur mwy tuag at gynnal gair y bywyd yn y pregethiad o hono yn ei ardal? Mae'n debygiawn y byddai dda i'r cynnaliad arno fod yn fwy anrhydeddus, ac hefyd i'r pregethiad o hono fod yn fwy medrus a nerthol; ac ond odid na byddai gwneuthur y cyntaf yn llawer at gyrhaedd yr ail. Hefyd gofynaf, beth a all ef wneuthur tuag at gael y byd at Grist? Rwy'n coslio ond i'r dyn roddi un mynyd i lunio ei ateb i bob un o'r gofyniadau hyn, y bydd wedi gweled fod ganddo ddigonedd o waith i'w wneuthur, a hwyrach fwy nag a feddyliodd o'r blaen, o gyfleusdra a modd hefyd.

Arweinir sylw yr ymofynydd uchod at amgylchiadau cartrefol yn

gyntaf, am y barna yr ysgrifenydd, y dylai pob dyn ofalu am waith Duw yn ei gartref ac yn mysg ei genedl ei hun o flaen pob man arall. Clywais lawer gwaith hefyd, yr arfara y Methodistiaid ymofyn o barth pob un o'u pregethwyr, a fydd efe yn ymddwyn yn y modd hyn. Gwir na ddylid bod yn segur gyda chenadon a chenadaethau, ond yn anad dim, rhaid myned â'r achos ymlaen gartref. Mae cario ymlaen waith Duw gartref ymhlith ein cenedl ein hunain, yr un fath a barn a chariad Duw, yn beth y rhaid ei wneuthur; a gwneuthur daioni i genedloedd eraill, yn gyffelyb i ddegymu y mintys â'r ryw a phob llysieuyn, yn beth na ddylid ei adael heibio. Ond efallai y dywedai rhywun, nad yw peth fel hyn ond mympwy hen wr. Ond dywedaf finnau y bydd y dyn a ddywedo fel yna yn hen rywbyrd, oddigerth iddo farw yn ieuanc. Ac hwyrach erbyn y daw yntau yn hen y bydd yntau yn barnu yr un fath. Ac mi warantaf fi, y bydd yn anhawdd iawn ganddo addef ei fod yn ffolach, ac yn barnu pethau yn fwy anghywir, wedi cyrhaedd hen ddyddiau, nag yr oedd pan yn ieuangach.

Ond hwyrach gan fod ambell un mewn cryn brofedigaeth ar hyd ei fywyd, o eisiau ychwaneg o waith yn y winllan, y byddai o'r goreu cyn myned ymhellach, roddi i lawr gyfarwyddyd neu gyngor, yr hwn ond ei wneuthur, a geidw y dyn yn ddiffael ynglŷn â digon o waith tra byddo byw ar y ddaear; ac am ddim a allaf fi ddeall, ynglŷn â digon am dragywyddoldeb. A'r cyngor yw hyn, edryched ef ar fod ei galon yn llawn o gariad at Grist yn wastadol. Os felly, dengys y cariad, neu yn hytrach dysga ef i weled pethau ag y bydd eisiau eu gwneyd, na wel eraill heb gymaint o gariad mohonynt. Fel y wraig yn nhŷ Simon y Pharisead, dysgodd cariad iddi hi weled fod anghen golehi traed yr Athraw, yr hyn beth o ddifffyg cariad nid oedd Simon wedi sylwi arno. Eilwaith, dwg y cariad hwn y dyn i'r fath gymdeithas ac i'r fath leoedd, ag a'i gesyd yn ngafael digon o waith yn barhaus. Arweiniodd cariad Ioan, y dysgybl anwyl, at groes ein Harglwydd ar Galfaria, ac o fod yno cafodd orchwyl anrhydeddus iawn i'w gyflawni dros ei Arglwydd, sef bod yn lle mab i ofalu am y freintiedig Fair. Ac yn ddiau, dan ddylanwad parhaus yr un cariad ag a'i dygodd at y groes, gofodd am dani yn ffydalen a pharchus hyd ei diwedd; hyd oni welodd ei Mab yn dda ei chymeryd hi ato ei hun i'r drydedd nef. Anrhydeddodd Ioan Mair fel ei fam, ac felly estynwyd ei ddyddiau ar y ddaear. Bu fyw yn ddiweddarach na'r un arall o'r apostolion; ac yn y diwedd cafodd farw o farwolaeth naturiol, (os oes marwolaeth naturiol yn bod hefyd), cafodd farw â'i ben ar obenydd, fel y dywedir; yr hyn beth, am a wyddis, nas cafodd yr un arall o'r apostolion. Y pummed gorchymyn yn talu ei wobr addawedig i ufudd-dol oedd hyn. Gan hyny, na chlywer byth yn chwaneg neb yn cwyno am na byddai efe yn cael gwneyd mwy gyda'r achos crefyddol. Ac os cwynir felly, rhaid mynegu i'r cwynfanwr mai arno ef ei hunan mae y bai. Mae ef yn ddifffgiol mewn cariad; pe yn llawn o gariad buasai yu llawn o waith. Hefyd, os bydd cariad grymus at Grist yn y galon, pâr hyny i'r

holl ymarweddiad fod yn sanctaidd; a rhydd sancteiddrwydd y bywyd rym ac effeithiolrwydd i'r oll a wneir gyda gwaith Duw. Ac nid oes effaith dda i ddim a wna neb heb hyn. Megys am drefn fawr y prynedigaeth trwy Iesu Grist, ni buasai iddi hi unrhyw effaith ar ddynion, oni buasai fod Duw wedi rhoddi ei Ysbryd yn gysylltiedig â'r drefn, i weithredu dylanwad drwyddi yn barhaus. Yn gyffelyb am yr hyn a wna dyn gydag achos crefydd; oni bydd perarogledde enw da a buchedd dduwiol yn rhoddi pwys a dylanwad i'w weithrediadau, ni bydd na nerth nac effaith i ddim a wna. Gwelwn fod cysonedd prydfferth yn ngwaith Duw yn hyn, fel yn mhob peth arall; cariad sydd yn gosod y dyn mewn gwaith, ac yn gystal a hyny, mae cariad yn ei gymhwyso i gyflawni y gwaith yn effeithiol.

Mae'n eglur ddigon fod gweithgarwch gyda chrefydd ar gyanydd cyflym yn Nghymru y blyneddau hyn; ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen. Cryn dueddol i daeru ynghylch y gwahanol gyfundraethau duwinyddol y buom ar hyd y ganrif o'r blaen. Ac wedi cael pwff o daeru lled ysgethrin; ac yn enwedig, os ceid tipyn o haulwen o orfoledd ar ol hyny, tybid fod pethau yn myned ymlaen yn dda odiaeth. Yr oedd yn hen bryd dywedyd wrthym fel cenedl, fel y dywedodd un meistwr wrth ei weithwyr un tro, pa rai oeddynt yn dwr ar lofft y swyddfa yn taeru yn frwd ryfeddol fel hyn ac fel arall ynghylch ffydd; ond yn y cyfamser daeth y meistwr i fewn i lawr y swyddfa, ac wedi gwrandao beth oedd yn myned ymlaen ar y llofft, a phan y cafodd fwch yn y swn fel ag i allu peri ei glywed, gwaeddai, Gweithredoedd sydd eisieu yn bresennol. Ar hyn aeth pob un i'w le, ac at ei waith, i geisio cael y gweithredoedd ymlaen; canys am y rhai hyn yr oedd y meistwr yn talu. Yr oedd yn dra anghenrheidiol dywedyd yn gyffelyb wrth grefyddwyr Cymru; ac yn ddiau dywedwyd felly wrthynt, a hyny yn groew iawn yn y weinidogaeth. A chlybwyd hefyd, canys mae cyfnewidiad amlwg yn cymeryd lle yn raddol yn y blyneddau hyn. Mae y gwahan-iaeth eisioes yn fawr, ragor y peth yr oedd er ys cynnifer o flyneddau yn ol. Tybiwyf mai nid gormod fyddai dywedyd, fod haelioni crefyddwyr Cymru yn bresennol, yn gymaint arall a'r peth oedd ugain mlynedd yn ol. O'r hyn lleiaf, felly mae mewn rhai parthau. Ac 'rwyf fi yn cymeryd hyn yn un o'r arwyddion goreu, fod dynion yn dwyseiddio ac yn dyfod yn fwy o ddifrif gyda chrefydd, ac yn gryfach eu cariad. Sieryd dynolryw gryn lawer am rywbeth, ag na byddant hwyrach yn gymaint o ddifrif yn ei gylch yn y diwedd. Ond os ceir hwynt i roddi eu harian, yn enwedig dipyn o doraith o honynt at ryw achos, mae hyny y prawf goreu a allir gael, eu bod o ddifrif ac yn frwd gyda'r achos hwnw. Ac fel y dywedwyd am haelioni, yn gyffelyb y gellir dywedyd am gymedroldeb, a lliaws o rinweddau eraill.

Ac yn hyn meddaf eto, rwy'n mawr lawenhau: er fy mod yn llwyr argyhoeddedig, fod pwys mawr mewn meddu barn gywir am bethau crefydd. Hefyd mae'n ddiau fod gwerth mawr mewn teimladau ystwythaid, nefolaidd, a gorfoleddus gyda chrefydd.

Nis mynwn am unrhyw bris ddywedyd yr un gair yn ddiystyr am y naill na'r llall. Ond pan mae ufudd-dod gweithredoedd da yn gysylltiedig a hwynt, y maent yn werthfawr iawn. "Ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw ydyw a hi yn unig." Gorfolodd hefyd, oni bydd ganddo fuchedd sanctaidd, llawn cystal bod heb glywed ei lais.

Ond mae y llythyr hwn, fel bron bob un o'm llythyrau, wedi myned yn hwy nag y dymunawn; gan hyny rhaid terfynu. Gobeithiaf, ie yn wir, yr wyf yn llwyr credu, fod canrif y gweithredoedd da, a'r ffrwythau cyfiawnder, wedi dechreu ar Gymru. Credaf hefyd y collir pen draw y ganrif hono mewn Milrif o dymmor cyffelyb, a llawer gwell. Caiff ein gwlad o hyn allan, meddaf fi, weled cenedlaeth wrth genedlaeth o grefyddwyr hynod am eu ffyddlondeb a'u gweithredoedd dros Grist; a dilys y bydd eu ffydd gymaint a hyny yn iachach, a'u gorfoledd gymaint a hyny yn fwy sylweddol.

Cwm.

HEN WR MYNYDDIG.

Anghysonderau benywaidd.

1. Merch ieuanc yn treulio llawer o arian ac amser i ddyysgu cywreinwaith afreidiol, ac ar yr un pryd heb fedru gwnïo crysau, na gwau hosanau, na pharotol ymborth i'r teulu, na chyflawni y gorchwylion mwyaf cyffredin.

2. Merch ieuanc yn gwario yr oll a fedd i ddilladu y corff, ac yn gwled chwe cheiniog bob mis yn ormod i'w roddi am ddefnyddiau i addurno y meddwl.

3. Merch ieuanc yn ymbincio pan yn myned oddicartref; ac eto yn arfer bod yn fudr ei hun, a gadael pob peth o'i hamgylch yn fudr, gartref.

4. Merch ieuanc yn dywedyd fod arni ormod o gywilydd i neb ddyfod i ymweled â hi mewn ffordd anrhydeddus liw dydd, neu cyn i'r teulu fyned i gysgu; ac eto yr un ferch ieuanc yn ddigon digywilydd i osod ei hun ar werth yn y ffair, ac i gymeryd ei llusgo i'r dafarn ganol dydd goleu.

O ferched Cymru, ystyriwch a diwygiwch!

Pennod yr Athronydd.

MAE gwirioneddau yn cael eu hadnabod genym mewn dwy ffordd; mae rhai yn cael eu hadnabod yn uniongyrchol a thrwy eu goleuni eu hunain, ac eraill yn cael eu hadnabod trwy gyfrwng gwirioneddau eraill. Mae y cyntaf yn wrthddrychau canfyddiad, neu ymwybyddiaeth, mae yr olaf yn wrthddrychau prawf neu gasgliad. Fel anghreiffitiau o wirioneddau adnabyddus i ni trwy ymwybyddiaeth uniongyrchol, ni a allwn nodi ein teimladau corfforol a meddyliol. Mi a wn yn uniongyrchol fy mod yn teimlo

yn hyfryd y Sabboth diweddf wrth wrandaw pregeth, a fy mod yn teimlo yn gynhes yn bresennol wrth y tân. Anghreiffiau o wirioneddau adnabyddus i ni trwy brawf neu gasgliad, ydyw dygwyddiadau a gymerasant le, pan nad oeddyd ni yn bresennol, ffeithiau hanesyddiaeth, a gosodiadau celfyddyd rhif a mesur. Mae ffeithiau hanesyddiaeth yn adnabyddus trwy dystiolaeth, neu trwy effeithiau arosol o'r dygwyddiadau hyny. Mae gosodiadau celfyddyd rhif a mesur yn adnabyddus i ni trwy yr egwyddorion cyntefig sydd yn cael derbyn i'n meddyliau trwy eu goleuni eu hunain. Mae pob peth a ddichon ddyfod o fewn cylch ein gwybod-aeth yn perthyn i un o'r ddau ddosbarth yma, sef, yn gyntaf, y pethau nad oes dim eglurach na hwy eu hunain i'w harganmol; ac yn ail, yr hyn a ellir gasglu neu ymresymu oddiwrthynt.

Y mae yn ymchwiliad o bwys pa rai ydyw y gwirioneddau cyntefig sydd mor eglur nad oes prawf o honynt i'w gael; neu mewn geiriau eraill, pa beth yw dodrefniad cynwynawl meddwl dyn. I'r ymchwiliad hwn y perthyn y cwestiynau mewn perthynas i hanfodiad defnydd (*matter*); mewn perthynas i hanfodiad ysbryd, a'r gwahaniaeth rhwng corff ac ysbryd; mewn perthynas i hanfodiad amser a lle, fel pethau y tuallan i'r meddwl, ac ar wahan oddiwrth y pethau a ddywedir sydd yn y meddwl. Y farn gyffredin am y gwrthddrychau hyn yn bresennol ydyw nas gellir eu profi trwy ddiin amlycach na thrwy eu hunain. I'r ymchwiliad yma hefyd y perthyn cwestiynau tebyg i'r rhai canlynol,—pa mor bell y mae ein galluoedd meddyliol yn eu cyflawn rym yn gynnwynol, a pha mor bell y maent yn effeithiau teimladau mwy elfenol—a ydyw hanfodiad Duw yn adnabyddus i ni trwy gyfansoddiad ein meddyliau, yn annibynol ar addysg, ai ynte trwy addysg ac ymresymiad yn unig—a ydyw y teimlad o ddyledswydd yn wreiddiol yn ein natur, ai ynte a ellir ei esbonio a'i olrhain yn ol i rywbeth dyfnach. Mae y dosbarth o wirioneddau sydd yn ymddibynu ar brawf yn syrthio o fewn cylch rhesymeg. Mae y dosbarth arall o wirioneddau yn syrthio o fewn cylch athroniaeth y meddwl, neu yn fwy priodol o fewn cylch *Metaphysics*.

Fföedigaeth Caumont ieuanc.

PARHAD O'R RHIFYN DIWEDDAF.

Mwy nag unwaith y dywedodd yn nghlywedigaeth Caumont ieuanc, "Pe y buasai M. De. Caumont yn syrthio i'w ddwyllaw ef y gwnaethai iddo yntau megys y gwnaeth i'r lleill. Yn ffodus, gorfu i'r cydymaith annifys hwn aros yn ol, oblegid ymaffodd llycheden ynddo ac felly cawsant waredigaeth oddiwrth ei gwmni peryglus ef. Yn mhen deuddydd wedi hyn syrthiasant i brofedigaeth drachefn. Wedi rhoi i fyny mewn gwest-tŷ, cawsant yno dri neu bedwar o wŷr yn siarad, fel yn wir y gwnai pobl yn mhob man, am y lladdfa fawr yn Paris. Dygwyddodd i De Fraisse, arweinydd Caumont, daflu gair i mewn mai bradwriaeth erchyll a dichell ddi-

ffaith ydoedd. Can gynted ag y gorphenodd siarad, deallodd wrth eu hedrychiad drwg-dybus a'u hatebiad gwyliadwrus, ei fod ef wedi gesod ei hun yn agored iddynt; ac efe a giliodd ymaith gan benderfynu cychwyn i ffordd yn fore dranoeth. Nid oedd hyn, fodd bynag, o nemawr ddyben, o herwydd wedi iddo fyned o'r dref, efe a welai y dynion hyn o'i flaen ar feirch cryfion, ac yn gwbl arfog; ac o'r braidd y pasiodd hwy cyn iddo ddeall eu bod yn penderfynu cadw eu golwg arno. Yn fiodus, drwy ragluniaeth y Jehofa, gwelent garnant o'u blaen wrth ochr y ffordd, yn yr hwn y gallent ymguddio dros ychydig. Can gynted ag y cawsant eu hunain allan o olwg eu herlynwyr, cychwynasant ymaith ar garlam; a chyn y gallasid eu goddiweddyd, troisant i fyned i bentref cyfagos, lle yr arosasant dros ychydig i gymeryd peth lluniaeth. Yn mhen ychydig daeth y lleill yne hefyd. Ond newidiodd De Fraisse ei siarad a'i ymddanghosiad, fel na thybiasant mwyach mai *Huguenot* ffiedig ydoedd.

Yn mhen oddeutu wyth niwrno i ar ol eu hymadawiad o Paris, cyrhaeddasant *Castel du Mirandes*, lle y cawsant fod M. De Caumont wedi gwneyd ei loches yno hefyd. Deroyniodd yr hen foneddwr ei nai megys un oddiwrth y meirw: yr oedd ei lawenydd yn annysgrifiadwy pan y clywodd y modd y diangodd. Gwnai iddo adrodd yn fynych hanes ei waredigaeth ryfedd, yr hon ni wrandawai Caumont byth heb diolch i Dduw am ei drugaredd. Yr oedd ei gariad ato yn mwyhau ar gyfrif y peryglon y buasai ynddynt; a chymerai lawer o boen i'w hyfforddi ef yn y gwirionedd, ac i'w gadarnhau yn ofn yr Arglwydd. Yn mhen 14 neu 15 mis, cafodd Caumont ieuanc ei hun wedi ei adael ymhlith dyeithriaid heb dad, heb fam, heb ewythr; oblegid cymerwyd M. De Caumont i'w orphwysfa. Arhosodd Caumont ieuanc am beth amser yn y *Castel du Mirandes*, hyd oni osododd Brenin Navare ei hun yn flaenor y Protestaniaid. Efe a aeth i wasanaeth y Tywysog dewr a da hwn, ac a'i cynnorthwyodd ef i ennill y fuddygoliaeth a'i dyrchafodd ef i orsedd Ffrainc.

Llanwyd hell yspaid bywyd Caumont ag urddau ac â pheryglon. Gorphenodd ei yrfa ddaearol mewn oedran teg: cyrhaeddodd ei 93 blwydd cyn marw; a mynych yr adroddai, â dagrau o lawenydd, ei waredigaeth ryfeddol a rhagluniaethol rhag cyfarfod a'r bedd yr more ei oes.

Nodiadau Ysgrhythyrol.

"EITHA dilyn yr wyf fel y gallwyf ymaflyd yn y peth hwn yr ymaflwyd yno gan Grist Iesu." *Phil.* iii. 12. Mae yr apostol yn y geiriau o'r blaen yn dyweyd ei fod yn foddion i gael ei gydfurfio â marwolaeth Crist: hyny yw, i ddyoddef a marw fel y gwnaeth ef. "Os mewn un modd," eb efe, "y gallwn gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw, nid fel pe bawn wedi ei gyrhaeddyd eisioes—nid fel pe bawn yn meddu sicrwydd diysgog o gyrhaeddyd y gamp uchel at ba un yr wyf yn amcanu; neu fod eisioes wedi fy mher-

fleithio, eithr dilyn yr wyf, os trwy ddiwydrwydd dibaid, y dichen i mi gymeryd gafael yn y diwedd. Ond i sicrhau hyn,—fel y gallwyf lwyddo i gymeryd gafael, y mae Crist Iesu wedi cymeryd gafael ynof fi.”

Mae yr ymadrodd, *yn y peth hwn*, yn y cyfieithiad Cymraeg, yn tywyllu y synwyr, ac nid yw yn gyfieithiad cywir o'r ymadrodd cyferbyniol yn y Groeg. Mae y cyfieithiad Seisoneg yn well,—“If I may apprehend, *that for which* also I am apprehended.” Yr un ymadrodd ἐφ' ᾧ, sydd yn *Rhuf.* v. 12, ac a gyfieithir, *yn gymaint*, ag sydd yn yr adnod dan sylw ar gyfer y geiriau, *yn y peth hwn*. Buasai yr un cyfieithiad yn well yma. “Eithr dilyn yr wyf fel y gallwyf ymaflyd, *yn gymaint* ag i Grist Iesu ymaflyd ynof fi,” neu “o herwydd i hyn yr ymaflyd ynof gan Grist Iesu.” Gwasanaetha yr ymadrodd Groeg i ddynodi dyben. Yn *Mat.* xxvi. 50, defnyddir ef felly, “Y cyfaill, i ba beth y daethost yma;” hynny yw, i ba ddyben y daethost yma? Yr un ystyr sydd iddo yn y geiriau dan sylw, ac felly eu hystyr ydyw “i'r dyben hwn yr ymaflyd ynof gan Grist Iesu.”

Benjamin Franklin.

Pwy na chlywodd am Ffranklin yr argraffydd? gŵr uchel mewn llywod-ddysg a chelfyddyd. Ganwyd ef yn 1706. Dyn o radd isel yn Boston oedd ei dad. Gweithiodd ei ffordd o amgylchiadau isel i'r lleoedd uchaf o anrhydedd. Ychydig o fanteision a gafodd yn ei ieuenctid; yr oedd gan ei dad 17 o blant, o herwydd hynny ni fedrai hebgor Benjamin ond am ychydig i fyned i'r ysgol. Cafodd fyned i ddysgu argraffu at ei frawd; ac wedi dysgu ei grefft, aeth tua New-York; methodd a chael gwaith yma, a chan fod ei arian wedi darfod, anturiodd ar ei draed i Philadelphia. Cafodd waith yno, ond aeth oddiyno yn fuan i Lundain, lle y gweithiodd wrth ei grefft am tua deunaw mis, a dychwelodd i Philadelphia.

Aeth i gyfeillach dyn arall, a dechreuwyd masnachu rhyngddynt, argraffodd a chynnorthwyodd yn ngolygyddiaeth newyddiadur. Parhâai i gynnyddu mewn dysg, nes yr ychwanegodd at ei wybodaeth gyffredinol—cydnabyddiaeth â'r ieithoedd Ffrancaidd, Eidalaidd, Ysopaenaidd, a Lladinaidd. Cyflawnodd yn llwyddiannus y swyddau o argraffydd gwladwriaethol, ysgrifenydd y Cynnulliad Cyffredinol, a Phost swyddog Philadelphia. Yr holl anturiaethau pwysig perthynol i'r ddinas neu y Dalaith, yn y dyddiau hynny, a ddechrenid neu a gefnogid yn egniol ganddo ef; a chymaint oedd ei barch fel na feddylid cychwyn dim o bwys heb ei gynghor a'i gyfarwyddyd.

Yn 1744, etholwyd ef yn aelod o'r Cynnulliad Taleithiol, lle y bu am ddeng mlynedd mewn bri mawr. Ar yr un pryd llafuriai yn ddibaid ar feysydd athroniaeth anian: efe oedd y cyntaf i gyfrannu y gynneddf ehedfaenawl (*magnetic*) i ddur (sylfaen y Telegraph Trydanawl),—toddodd fwnau, lladdodd anifeiliaid, a thaniodd bylor

drwy drydaniaeth (*electricity*) ; a dyfeisiodd gyntaf y modd i dynu mellt o'r cymylau a blaenion gwiall dur, a thrwyddynt hwy, yn ddiniwed, i'r ddaear. Bu am un mlynedd ar ddeg yn Lloegr yn dadleu dros y Taleithiau ; dychwelodd yn 1775, etholwyd ef yn ddioed i'r Gynghorfa Gyfandirawl, a rhestrodd ei enw yn ÷ofn ymhlith arwyddwyr y dadganiad o Annibyniaeth.

Wedi llanw llawer o sefyllfaoedd uchel yn y wladwriaeth drachefn, aeth i ffordd yr holl ddaear, Ebrill 17, 1790, yn 84 mlwydd oed.

Mae ei fywgraffiad wedi ei gyhoeddi droion, ac i'w gael am bris rhesymol ; a chynghorem y nifer o'n darllenwyr a fedrant ddeall Saesoneg, ei feddu a'i ddarllen, gan y cynnwysa lawer o bethau dyddorawl—yn dangos ymdrech llwyddiannus bachgen tlawd i'r sefyllfaoedd uchaf, a llawer o addysgiadau buddiol o arferiad cyffredin, a darganfyddiadau yn amrywiol elfenau anian.

Yr ydym yn ychwanegu yr hyn a ganlyn o'i ddoeth ddywed-iadau :—

“Cofia fod amser yn arian.—Yr hwn a fedr ennill deg swllt mewn diwrnod, ac a dry i stelcian a segura am hanner diwrnod, er na waria ddim ond chwe' cheiniog, nid dyna yr unig draul : y mae wedi treulio neu daslu o'i law bum swllt heblaw hyny.

Cofia fod coel yn arian.—Os gâd dyn ei arian yn fy llaw ar ol iddynt ddyfod yn ddyledus iddo, y mae yn rhoddi y llôg i mi dros yf. amser hwnw. Ac y mae hyn yn rhedeg i swm mawr, lle y byddo ymddiried mewn dyn.

Cofia fod arian yn gwneyd arian.—Tro bum' swllt, a daw yn chwech ; tro drachefn, a daw yn saith a thair ; ac felly yn y blaen, hyd onid a yn gan' punt.

Cofia fod grôt y dydd yn chwe' phunt y flwyddyn.—Am y swm bychan yna, yr hyn a dreulir yn aml mewn oferedd, gall dyn parchus, heb feichiafon, gael defnyddio can' punt am flwyddyn gyfan. A thry hyny fael cyfrifol yn nwyllaw y llygad agored.

Cofia yr hen air 'Fod talwr da yn arglwydd ar bwrs ei gymydog.'—Gall yr hwn sydd yn talu i bawb yn ei amser, gael defnydd arian ei gymydog pryd y myno. Ac y mae hyn yn fanteisiol iawn weithiau. Gyda diwydrwydd a chynnildeb, nid oes dim a ddwg dyn ymlaen yn fwy na bod yn gywir a gonest yn mhob peth a wnelo. Am hyny na chadw arian benthyg fynydd yn hwy na'r ammod, rhag i'r somedigaeth gau pwrs dy gyfaill am byth.

Cofia gymeryd gosal rhag y pethau lleiaf i ddwyn oddiarnat dy enw da.—Bydd swn dy forthwyl bump o'r gloch yn y boreu, neu naw o'r gloch y nos, yn ddigon i beri i'th ofnydd aros chwe' mis yn rhagor ; ond os gwel di gyda segurwyr, ar ol y cwn hela, neu yn y dafarn, enfyn am ei arian dranoeth, ac ond odid cyn y byddot barod i'w talu.

Gochel feddol mai tydi biau bob peth sydd genyt, ac o fyw yn ol hyny.—Y mae llawer yn syrthio i'r camgymeriad hwn. I'th gadw rhagddo cadw gyfrif manwl o'th arian, ac o'th draul. Wrth fod yn ofalus yn hyn, cei weled yn fuan fod treuliadau bychain yn rhedeg

i swm mawr yn fuan; a chei allan hefyd pa beth a elli hebgor yn hawdd heb un anghyfleusdra.

Yn fyr, ond i ti ddewis, y mae y ffordd i gyfoeth mor hawdd a'r ffordd i'r farchnad. Rhwng dau glawdd, *diwydrwydd a chynnilddeb*, y mae yn rhedeg; hyny ydyw, peidio gwastraffu nag *amser* nag *arian*, ond gwneuthur y defnydd goreu o'r ddau. Heb ddiwydrwydd a chynnilddeb ni ddaw daioni o neb; trwy y rhai hyn, daw y bachgen tlotaf yn ddyn o bwysa dylanwad.—*Cyfaill o'r hen wlad.*

Bu farw.

Bu farw: O y syndawd prudd
 A draidd ororau 'r cread mawr,
 Yr haul mewn caddug a ymgûdd,
 A hollta 'n ddarnau creigiau 'r llawr.
 Angelion gwynion gwlad y gwawl
 A syllant dros amgaerau 'r nef;
 Dystewi wnaeth eu cathlau mawl
 Gael edrych ar ei angeu Ef.
 Fe'i claddwyd: O y grechwen fawr,
 Gan angeu brenin braw y sydd,
 Ac uffern sy 'n atebu 'r gawr
 Gan dybied gael o honi 'r dydd;
 A Sion hithau 'n fawr ei haeth
 O'i phruddaidd fron enciliodd hedd
 Wrth wel'd ei phrynwr obry 'n gaeth,
 Dan ddwylaw angeu yn y bedd.
 Cyfododd: O yr adlais pêr
 A ddisgyn ar fy nghlust yn awr,
 Milfioedd o gerubiaid tēr
 A chwythant yn yr *organ* fawr,
 A myrddiwn o delynau mad
 Chwareir gan angelion gwawl,
 Nes llenwi cyrau 'r nefol wlad
 A seiniau prid eu melus fawl.
 Cyfododd: do, a chydag ef
 Cyfododd gobaith Sion lân
 Yr awron ei chwynfanus lef,
 A drodd yn orfoleddus gân.
 Mae angeu 'n rhwym mewn cadwyn fawr,
 A chiwed uffern dan ei draed;
 Cyhoeddir heddwch trwy y llawr,
 Tragwyddol heddwch yn ei waed.
 Osana: cenwch iddo ynghyd,
 Mae bywyd yn ei angeu ef,
 Ei waed dywalltodd dros y byd,
 Agorodd ffordd i deyrnas nef.
 Wel, rhodder iddo 'r parch a'r bri,
 Coronau fyrdd fo ar ei ben;
 A doded pawb i'n Harglwydd ni
 Y mawl a'r gallu, byth, Amen.

Y Saint.

Gwir fraint,
 Sydd eto 'nol i bawb o'r saint;
 'Does iaith i'w chael a draetha ei maint
 Cael byw 'n dragywyddol gyda 'r Oen;
 A gwledda byth mewn nefol hedd,
 'Nol gado 'r bedd heb friw na phoen.

Gwir yw
 Fy mod i yma 'nawr yn byw,
 Mewn ardal bell oddiwrth fy Nuw,
 Yn ofid blin i'm hensid caeth;
 Ond mae fy ngobaith dof ryw ddydd
 Yn nerth fy ffydd i ben fy nhaith.

Dirif,
 Yw 'r dorf ddaw 'n iach i Salem fry
 Trwy rinwedd Aberth Calfari,
 Rhyw olwg ryfedd iawn fydd hon;
 Holl lafur enaid Iesu gwiw,
 Yn hardd eu lliw ac oll yn llon.

Bydd 'nawr
 Ryw olwg ryfedd iawn o fawr
 I weled Sion deg ei gwawr;
 Hen deulu codwm Eden bell,
 Yn gadael gwlad y poen a'r cur
 A myned i'r Baradwys well.

Ni bydd,
 Y deigryn lleiaf ar eu grudd,
 Fe'i aychir ymaith oll ryw ddydd;
 Cânt wisgoedd gwynion hardd eu lliw,
 A byw yn ngwlad y palmwydd draw,
 Heb ofn, na braw, byth gyda 'u Duw.

Y dydd,
 Daw 'r carcharorion oll yn rhydd,
 Am hwn rhyw ganu rhyfedd fydd;
 Yn ddysglaer lu goresgyn wnânt,
 A chanant anthem faith y nef,
 Byth, Iddo Ef, a llawenhant.

C-fn-c-d-c-m-r.

J. L.

Hanes bywyd y Parch. John Evans, Llwynffortun. Gan
 THOMAS JOHN WILLIAMS, Myddfai. Yr ail argraffiad. Bala:
 Cyhoeddedig gan Evan Davies.

BARNER fel y gwneled am y llyfr hwn, mae 'n ddiammhau y gwerthir ac
 y prynir o hono lawer iawn; ac y darllenir ac yr ailadroddir llawer arno.
 Cafwyd prawf o hyn mewn un ardal yn ddiweddar, yn ymddygiad gwraig

yr hon oedd bob amser yn lled erwin yn erbyn i ormod o lyfrau ddyfod i'w tŷ hwy, a hyny mae 'n debyg am fod yn rhaid i ryw gymaint o'r arian fyned allan i gyrchu y llyfrau i fewn. Mae 'n debyg nad oedd ganddi nemawr amgyffred am y gwerth o ddiwyllio a choethi y meddwl. Mewn gwirionedd, mae lle i ofni fod llawer o'r rhyw dyner a phrydfert, yn gweled llawer mwy o werth mewn darnau printiedig o galico, i addurno y corff, nag a welant yn y llyfrau goreu er addurno y meddwl. Ond pa fodd bynag yr oedd cymydoges i'r wraig hon wedi cael "Hanes John Evans," ac yn ei ddarllen; gan adrodd darnau iddi hithau. A thrwy hyny gyda ei pharch i Mr. Evans, ennynodd ynddi fawr awydd cael darllen y llyfr. Ac yr oedd addewid iddi ei gael yn fenthg mor fuan ag y gallai y wraig arall orphen ei ddarllen. Ond yn y cyfamser daeth rhywun heibio â'r llyfr ar werth ganddo, ac er mor benderfynol yr arferai y wraig fod yn erbyn prynu llyfrau, eto methodd a pheidio prynu "Hanes John Evans, New Inn." Fel hyn neu debyg y bydd mewn cannoedd a miloedd o amgylchiadau, yn enwedig fel y delo y llyfr yn fwyfwy hybys; nis gellir peidio a'i brynu.

Mae amryw o'r hanesion ynddo wrth eu darllen yn creu teimladau cryfion iawn; weithiau o lawenydd, weithiau o dosturi, weithiau o gydymdeimlad, weithiau o ddigrifwch; ac yn fynych hefyd o foddhad neillduol. Nis gallwn roddi yma ond y ddwy ganlynol.

Tudal. 93. "Yr oeddid yn methu yn lan a'i gael i wisgo mewn man unwaith; ond yn y cyfamser dyma gyfaill o deiliwr yn gogrynu ei hun i'r ystafell yn gymen iawn, ac yn benderfynol y gallai efe, boed a fyddai, yr hwn a drafodai gymaint o bersonau a gwisgiadau, y gallai efe gwblhau y gorchwyl mewn byr amser. Dechreuwyd gyda'r hosan, sef ei thynu oddiam y troed—yr oedd y ddwy ar yr un troed, hwy fyddent yn rhy hoff o fod gyda eu gilydd yn fynych iawn; ond yn adeg y tynu, efallai i'r dilladwr anghofio bod teimladau yn nhroed Mr. Evans; ond beth bynag tynodd ei droed ato, ac fe 'i gosododd hi ar ddoesbarth gefnol y teiliwr, ac fe roes wth fywiog iddo tua'r drws, ac fe chwarddodd y teiliwr ac yntau yn anwyl: fe wellhaodd gwedy'n yn hollol."

Tudal. 67. "Fe benderfynodd pregethwr yn perthyn i'r Bedyddwyr fyned ryw dro i wrando arno yn bedyddio baban. Wel, cyn dechreu yr oedfa, fe wastraffwyd fel arferol gryn lawer o gyfarchiadau cynhes a chrefyddol. Gofynnodd Mr. Evans i'r gwr dyeithr, bid sicr, 'A welwch chwi fod yn dda i bregethu, *my dear sir*?' 'Na, mae yn well genyf beidio, diolch yn fawr i chwi Mr. Evans bach.' 'Fe fyddai yn dda gan y gynnulleidfa eich gwrando, *my dear sir*.' 'Na, yr wyf wedi dyfod i'ch gwrando chwi, Mr. Evans.' 'Why? a ddechreuwch chwi ycyfarfod yntau?' 'O mi wnaf un peth ag a allwyf i'ch cynnorthwyo chwi, syr.' 'Diolch yn barchus i chwi, *my dear sir*. Wel, ni a awn tua'r capel ynte, y mae y bobl druain gwedi ymgynnull.' Felly dechreuwyd a gorphenwyd. Gwedi hyny awd at yr ordinhad o fedydd; yn y weddi ar y diwedd, erfyniodd Mr. Evans fel hyn:—'Yr wyt yn Dduw parod i faddeu: os ydym ni yn y cyflawniad o'r ordinhad werthfawr hon yn dodi rhy fach o ddwfr, maddeu, maddeu, maddeu i ni; ac os ydyw ein brodyr parchus o Ew arall yn dodi gormod, maddeu, maddeu iddynt hwythau hefyd.' Fe ddywedir fod y gwr parchedig oedd yn gwrando yn dyweyd 'Amen,' 'Amen,' yn ddiarbed, â'i ddagrau yn lifo dros ei ruddiau."

CYMRO.

Effaith goleuni ar Iechyd.

Y MAE sirioldeb yn fendith fawr, ac yn gynnrychyd llawer o rai eraill. Pa fath bynag a fyddo sefyllfa dyn, rhydd gysur iddo. Sirioldeb sydd enw arall ar iechyd; ac anhawdd yw i neb afiach fod yn siriol. Y mae achosion o sirioldeb cystal ag o ddigalondid. Nid ydym môr fywiog ar ddyddiau gwlawog a niwliog, ag ydym ar ddyddiau heulawg; a goleuni yw un o brif achosion sirioldeb, yr hwn oni bydd yn y tŷ, annhebyg yw y bydd yn y galon.

Nid ystyriwyd y canlyniadau o ddiffyg goleuni yn ddigon da, er eu bod dan sylw yn fynych. A gresyn yw meddwl fod llawer o'r rhai a allant ollwng digon o oleuni i mewn, yn anfoddlawn i gymeryd y drafferth o wneuthur hyny. Gall bod digon o reswm am fod tai mewn ystrydoedd culion mewn trefydd yn dywyllion, ond nid oes yr un am fod tai y wlad yn dywyllion hefyd; er hyny y mae llawer o dai mewn lleoedd digon cyfius, a'u ffenestri yn rhy fychain i ollwng i mewn y ddegfed ran o'r goleuni anghenrheidiol. Ac er fod y gyfraith yn gosod treth ar fwy na saith o ffenestri, nid yw hyn yn un rheswm na byddai eu ffenestri yn ddigon o faint.

Y mae tywyllwch yn gwaethygu yr iechyd, ac yn gwneuthur yr ysbrydoedd yn isel. Y mae goleuni yn anghenrheidiol i iechyd a thwf dynion gystal a llyisiau. Bydd yr adar yn canu gŵda bywiogrwydd neillduol, yr anifeiliaid yn chwarae, a'r gwybed, y rhai na welir ond anfynech ar dywydd cymylog, yn ymddangos wrth y miloedd ar dywyniad cynhes yr haul. Bydd babanod yn troi ato, ac yn dyfod atynt eu hunsin, pan yn groesion, yn ei belydrau. Nid oes ond rhyw liw gwyn pur afiach ar llyisiau wedi tyfu yn y tywyllwch neu wrth oleu canwyll, ac nid oes ynddynt ond ychydig neu ddim o'r chwys-dyllau arferol, trwy yr hyn eu hanalluogir i anadlu, ac yr effeithir ar eu blas. Rhagora ffrwythau Americanaidd lawer ar ffrwythau y wlad hon. Nid ellir dwyn ymlaen rai crefftau heb oleuni; lliwir yn well ar ddiwrnod clir nag ar ddiwrnod cymylog. Nid ydyw y bobl sydd yn gweithio mewn lle tywyll ond gweiniaid ac aflun-iaidd. Ac un achos o ddigalondid a selni ymfudwyr ydyw eisieu goleuni.

Wrth gosio yr effeithiau pwysfawr hyn gallwn amgyffred yn well pahan y dylai tai gael eu gwneyd fel ag i ollwng digon o oleuni i mewn; ond fel y mae y gwaethaf, y gwrthwyneb sydd yn ffyn yn fwyaf cyffredin ymhlith gweithwyr y wlad hon. Adroddir hanesyn yn adroddiad cyntaf Dirprwy-aeth Iechyd Trefydd (*The first Report of the Health of Towns' Commission*), am foneddiges ag oedd yn byw mewn heol gul yn Paris, mewn ystafell fechan ar yr hon ni thywynai yr haul un amser. Yr oedd wedi bod yn afiach am flyneddau; eithr o'r diwedd gorchymynodd ei meddyg iddi aymud i le gwell, a hi a wellhaodd yn ebrwydd. Daliwyd sylw hefyd yn Petersburg, fod y milwyr oedd yn cyfanneddu yn y rhan dywyll o luest a oedd yno yn afiach dair gwaith am un i'r lleill. Dywed Mr. Ward, meddyg, Llundain, fod plant wedi eu magu mewn lle tywyll yn fwy analluog i weithio, a bod eu meddyliau yn cael eu syfrdanu hefyd. Sylwa mai po fwyaf o gornelau tywyllion a fydd mewn tŷ, mwyaf o faw a fydd ynddo, a chynghora rai newydd briodi i fyw mewn ystafell y caffont fwyaf o oleuni yr haul, os nad allant gael mwy nag un ystafell; am nad ydyw selni môr drwm mewn ystafell oleu ag un dywyll. Os nad ellir cael goleu yr haul, y mae goleu benthyciol yn well na bod heb ddim. Achoswyd rhan fawr o glefyd yn Liverpool unwaith trwy fod rhai yn byw mewn selerau tywyllion, heb ddim goleu ond a ddeuai heibio y drws. Dylai pawb sydd yn

cadw gweithwyr i ofalu am iddynt fod mewn lle ag y byddo digono oleuni. Gall preswylwyr pob tŷ wellhau rhywfaint arno, bydded fel ag y byddo. Pa mor fynych y clywyd y meistriaid yn dywedyd nad edrychai y preswylwyr ar ol y tai os gwellhant hwynt. Ni ddylai hyn fod mewn gwlad Gristionogol. Y mae yn bur debygol y byddai yn ychydig o lês i'r wladwriaeth, pe dyddymid treth y goleu, eto y mae tai y gweithwyr yn gyffredin yn rhydd oddiwrthi. Ond pa mor fynych y gwelir ffenestri wedi eu hoelio i fyny, eu topio â hen fratiâu, neu bapyr, y rhai sydd yn gwneyd yr ychydig oleu sydd yn dyfod i mewn yn llai fyth. Cynghorem bawb sydd yn byw yn y fath dai, i dynu ymaith y carpiâu a'r papyr, a rhoddi gwydr yn ei le; trwy hyn deuai mwy o oleuni i mewn, a byddai yn llawn bryd cludo y baw i ffordd, wedi unwaith i'r goleuni ei ddangos. Dywedir os bydd gan ddyn het weddus, ac esgidiau glân, ei fod yn edrych yn foneddigaidd; felly fe edrych ystafell gyffredin yn bur wych os bydd y ffenestri yn lân.

Awtin am Dduw.

BOD anghyfansoddol, anghorfforol ac anweledig ydyw Duw; yn yr hwn nid oes dim yn uwch neu yn is, yn fwy neu yn llai; ond yn y cwbl yn berffaith a chyd-gymesurol, yn fawr heb feintiolaeth, yn dda heb raddau, yn drwyadl heb amser. Bywyd heb farwolaeth, nerth heb wendid, gwirionedd heb dwyll, hollbresennol heb gyfwng, yn llenwi pob peth: heb eangiad, yn myned heibio i bob peth heb ysgogiad, yn aros yn mhob lle heb attaliaeth, yn cyfranu i'w holl greaduriaid, heb leihau neu dodi ei lawnder mawr ei hun, yn llywodraethu pob peth heb lafar; heb ddechreuad, eto yn rhoddi bodolaeth i bob peth; yn gwneyd pob peth yn newidiadwy; eto ei hun yn anghyfuewidiol, yn anfeidrol mewn mawredd, annherfynol mewn gallu, annirnadwy mewn daioni, rhyfeddol yn ei gynghor, helaethlawn mewn trugaredd.

Pedwar mis ymhlith Mun-gloddwyr Aur California.

MAE llawer o son y dyddiau hyn am aur California; ac fe roddwn yma ychydig o hanes un a fu yn cloddio am yr aur hwnw: mae efe ei hun yn dywedyd yr hanes, ac fe wyl pawb nad oes dim well na chael dyn profiadol i siarad. Enw y dyn yw J. Tyrwhiths Brooks, M.D. Fe aeth i Oregon i chwilio am waith, ac wedi methu yn ei amcan, fe ymadawodd oddiyno, ac aeth i California, cyn bod dim swm am yr aur. Ond pan glywodd efe am dano, tybiodd fod rhagluniaeth yn trefnu iddo *fortune* ddedwydd: ond er hynny yr oedd y pellder rhyngddo a'r llanerch lle yr oedd yr aur oddeutu 120 o filltiroedd. Mawr oedd y cynhwrf a'r swm oedd trwy yr holl dref pan glywsant y newydd dedwydd am yr aur. Penderfynodd y Doctor a rhai cyfeillion gydag ef, hwylio tua'r llanerch mor fuan ag y gallent; ond yr oedd y cyfrwywyr (*saddlers*) mor brysur yn hwylio tua gwlad yr aur eu hunain, fel yr oedd y Doctor yn methu cael cyfrwyau iddo ei hun a'r gyfeillion. O'r diwedd llwyddodd i gael rhai trwy lawer o drafferth a chost. Ac wedi iddynt gychwyn, ymunodd llawer eraill â hwy. Dydd Sabboth, Mehefin 4ydd, oddeutu machlud haul, daethant i olwg yr aur. Yr oedd oddeutu deugain o babellau ar fin yr afon, y rhai a gyfanneddid gan niwyaf gan Americanaid a'u teuluoedd. Er ei bod yn Sabboth, yr oedd

pawb gyda eu gwaith, rhai yn golchi gronynau aur, eraill yn eu gogrynu, &c. Mae yn anhawdd dychymygu pa fath feddylddrychau a letyent yn meddwl y Doctor y pryd hyn. Garw yw dywedyd, er ei bod yn Sabboth, ac er ei fod wedi trafaelio o godiad hyd fachludiad haul, ac er fod yn bryddo ddyweyd ei bader a myned i'w wely, eto, tarawodd ati i weithio yn ddioedi gyda chalondid neilduol.

Boreu dranoeth, dechreuasant arni o ddifrif; ond yr oedd dau o'r ceffylau wedi dianc, a gorfodwyd dyn ieuanc o'r enw Jose i chwilio am danynt. Ar ol ciniaw ddydd Llun yr oedd y Doctor Brooks wedi blino cymaint, fel nad allai weithio dim ychwaneg. Dywedai, "Penderfynasom i orphwys hyd dranoeth; gwir nad all y corff dynol ddal ati i weithio yn ddibaid; ac yn wir yr wyf yn credu fod anghenrheidrwydd naturiol am y Sabboth yn orphwysfa oddiwrth waith corfforol." Cyfartaledd eu casgliad oedd oddeutu 16 owns bob un yn y dydd, ac owns yn werth 14 o *ddolars*, 3p.). Ni cheid rhaw at gloddio heb 30 o *ddolars*, a chlorian i bwso yr aur am 15, a phob peth arall yn debyg o ran pris, hyd yn nod cyngor y meddyg. Ei dâl am ei gynghor ydoedd wns o aur; ac fel yr oedd y cyfferiau yn lleihau yr oedd eu prisiau yn codi.

Dydd Llun, Gorphenaf 24, penderfynodd y cwmni symud tua'r gogledd. Yr oedd y daith hono yn un pur ddrud. Cynnygiodd un eu harwain am 65 o *ddolars*, a chael ei fyw ganddynt hefyd. Cawsant daith pur ffortunus; yr oedd talpiau o aur, mwy nag a gawsant o'r blaen, i'w cael rhwng y creigiau yn rhyddion.

Un bore, aeth tri o honynt allan i hela, ac arhosodd y lleill gyda'u gwaith o gloddio, a chawsant fwy o aur mewn ychydig oriau nag a gawsant mewn unrhyw dau ddiwrnod o'r blaen. Ond yn yr hwyr daeth Indiaid atynt, gan feddwl lladrata eu cyfoeth, ond hwy a'i lladdasant ef yn ebrwydd. Ar ol clywed y swn daeth tyrfa o Indiaid atynt, a bu brwydr rhyngddynt, yr hwn a ddiwedddodd yn nghorchfygiad yr Indiaid. Ond fe gollwyd un o'r tri a aethent allan i hela: aeth rhai o'r cwmni i chwilio am dano, alladdwyd un ohonynt gan yr Indiaid; ond dychwelodd y colledig yn ol mewn diwrnod neu ddau. Yr oedd afiechyd trwm hefyd yn eu plith, a'r ymborth yn brin iawn, ac yr oeddynt mewn dirfawr berygl am eu bywyd; felly yn bur brofedigaethus, tybient bod ganddynt ddigon o aur, a phenderfynasant ddychwelyd i San Francisco. Ar eu ffordd, daeth tyrfa o Indiaid arnynt, y rhai a laddasant un o honynt, ac a ddygasant y rhan fwyaf o'r aur. Rhanwyd y gweddill rhwng y cwmni, a chafodd pob un o honynt 4 pwys a 2 wns. Aeth rhai o honynt ar ol y lladron, ac yr oedd y lleill yn rhy glaf i symud: felly bu llawer o honynt feirw, a chollwyd y lleill. Cariai pob un o honynt ei aur yn ei ddillad, a chysgai âg ef dan ei ben. Cafwyd cyrrf dau neu dri yn yr afon, wedi eu lladd gan y lleill er mwyn yr aur.

Ond daeth rhyw nifer o honynt yn fyw i San Francisco, a dechrenasant ymboli pa ffordd oedd yr oreu i gael gafael yn y lladron oedd wedi eu hyse peilio; ond er eu mawr siomedigaeth, nid oedd yr un swyddog gwladol i'w gael, o herwydd aethent i chwilio am yr aur; felly yr oedd pawb wedi myned.

Diwedddwn yr hanes bur hwn gyda rhan o lythyr y Doctor at ei frawd yn Lloegr, Hydref 11, 1848.

"Meddyliais dri mis yn ol fod fy *fortune* wedi ei gwneyd i fyny, ac y gallaswn ddychwelyd adref yn perchen cyfoeth mawr. Dim byd yn debyg. Yr oeddwn agos yn y fan pan ddaeth y newydd am yr aur. Gweithiais yn galed, a dyoddefais lawer o flinderau, a diolch i sefyllfa

aflwydraethus y wlad hon, mi a amddisadwyd o'r rhan fwyaf o'm cyfoeth, a rhaid i mi ymroi i weithio megys o newydd pan ddelo hi yn sych eto. Nid oes genyf ddim ond gwerth 1,400 o ddolars o aur erbyn hyn; a chan fod prisiau pob peth mor uchel yma, ni cheidw hyny fi fawr dros ddau fis. Mae llawer o rai eraill yr un fath. Fel y mae rhifedi y cloddwyr a'r mwnwyr yn amlhau, y mae lladrad a thrais yn cynnyddu. Pan djaethom at gloddffŵdd Mormon ar y cyntaf, yr oedd pob peth yn dawel; gweithiai pob dyn iddo ei hun, heb aflonyddu ei gymydog. Yn awr mae yr olygfa wedi newid yn fawr. Pan oeddwn yno ddiweddaraf yr oedd pethau yn ddigon drwg: ond yn awr, ar ol yr adroddiadau yr ydym yn clywed, ni all un dyn a wybyddir ei fod yn berchen llawer o aur, ddywedyd, pan fyddo yn gorwedd y nos, y caiff byth gyfodi oddiar ei obenydd."

Oddiworth yr hanesion hyn gall trigolion ein gwlad ni gael gwerau dda. Gallant weled y mawr ynyfdrwydd o ymfudo tuag yno er mwyn yr aur. Yr oedd Doctor Brooks o fewn ychydig fil tiroedd i'r fan lle yr oedd digon o aur i brynu ymherodraeth: lledodd ei ddwyllaw, a llosgodd ei fysedd. Ddarllenwyd, bydd foddllawn i'w sefyllfa, ac ymrodd i weithio; wrth hyny cei gysur ac arian ar unwaith.

Duw yn bendithio cynghor.

Cawn anghraifft neillduol o hyn, yn hanes yr Arglwyddes Huntingdon. Dywedir i'raio'i pherthynasau fyned ogywreinerwydd i wrandaw Whitfielda'i gyfeillion yn efengylu "anchwiliadwy olud Crist;" ond er mai cywreinerwydd a'u dygodd i wrandaw—i gael clywed y pregethwr newydd, ag oedd yn aflonyddu y wlad—yr oedd gan Dduw fwriad arall mewn golwg, sef, ynwledd â hwy yn ei ras a'u hachub i fywyd tragwyddol. Y gyntaf o honynt a dueddwyd i dderbyn Crist, oedd y foneddiges Margaret Hastings, ac nid hir y bu y cyfnewidiad a weithredwyd arni, heb ddyfod yn amlwg; canys peth i'w weled yw gras Duw. Mor fuan ag y goleuwyd hi am ei chyflwr colledig a damniol wrth natur, daeth sefyllfa druenus ei theulu a'i chyd-greaduriaid i wasgu ar ei meddwl, ac ymosododd yn ddiogel ar y gorchwyl o gynghori ei theulu a'i pherthynasau "i ffoi rhag y llid a fydd;" a bu ei chynghorion yn fendithiol i lawer, yn enwedig i'r arglwyddes grybwylledig. Yr hyn a effeithiodd fwyaf ar ei meddwl, ydoedd yr ymadrodd hwnw a ddywedodd y foneddiges Margaret, sef, "er pan adnabyddais yr Arglwydd Iesu, ac y credais ynddo am fywyd ac iachawdwriaeth, yr wyf mor ddedwydd ag angel." Teimlodd yr arglwyddes ei bod hi yn hollol ddyeithr i'r fath deimlad dedwydd, dygodd hyn hi i drallod dwys am ei sefyllfa dragwyddol; ceisiodd ddyfod yn gymeradwy gyda Duw trwy ei gweithredoedd ei hun, ond po fwyaf yr ymdrechai, mwyaf yn ybyd y teimlai yr anmhosiblwydd y sydd i bechadur ddyfod yn gymeradwy gyda Duw trwy ei haeddiant ei hun. Yn y cyfamser, cafodd gystudd trwm, yr hwn a'i dygodd yn agos i'r bedd, ac yn ei chystudd yr oedd ei hargyhoeddiadau yn parhau, yr oedd mewn dygn drallod am sefyllfa ei henaid anfarwol, teimlai mai "bratiaid budron oedd ei holl gyfiawnderau," a'i bod yn haeddu bod dan lid Duw am byth; ond pan ar lewygu mewn ofn ac anobaith, daeth geiriau ei chyfeilles i'w chof, a theimlodd duedd gref i ymorphwys ar haeddiant angu 'r groes am ei bywyd. Yn y fân llewyrchodd Haul Cyfiawnder ar ei henaid, a phrofodd dangnefedd yn ei mynwes wrth bwyso ar ei aberth ef. Yma gwelwn nad oedd ganddi, yn ei phalas gorwch, ddim i bwyso arno am ei bywyd, ond

yr un sylfaen a'r tlawd yn ei fwthyn, sef yr aberth mawr fu ar y groes. Yma y gwelir mai gwraig a fu yn offeryn i ddychwelyd un o'r ser dysgleiriaf yn eglwys Crist, yn y ddeunawfed ganrif ar bymtheg. Onid yw hyn yn annogaeth iddynt fod yn ffyddlon i gynghori eu teuluoedd a'u cyfeillion eto. Diau y bydd esiampï y foneddiges uchod a'i chyffelyb, yn condemnio llawer ag sydd yn byw yn ddigon tawel gyda pherthynasau annuwiol, heb eu cynghori bob dydd tra y gelwir hi heddyw.

Vestry *Flyneddol y Trefnyddion Calfinaidd yn Remsen.* 1849.

CYNNALIWYD eu cyfarfod blyneddol gan Drefnyddion Calfinaidd dosparth Ogleddol swydd Oneida, eleni fel arferol, yn Nghapel Ceryg Remsen, Chwef. 13eg. Dechreuwyd trwy ddarllen yr ysgrhythr a gweddio gan yr hen dad ffyddlon Lewis Lewis. Yna dewiswyd, Mr. James Owen hyn. yn llywydd; Mr. John S. Williams, Is-lywydd; Mr. John Edmunds, a Mr. G. O. Jones, arolygwyr yr etholiadau; Mr. O. J. Owen, ysgrifenydd.

Wedi hyny dewiswyd John Edwards, Floyd, Jenkin Jones, Enlli, a Hugh Michael, Remsen, yn ymddiriedolwyr o'r dosparth ieuargaf, y rhai ydynt i barhau yn eu swydd am y tair blynedd dilynol; i gydweithredu âg Owen O. Owens, Griffith E. Griffiths ac Evan Parry, o'r dosparth hynaf, hyd Chwef. 1850, ac â Griffith R. Williams, James Owen, ieu., a Thomas U. Jones, o'r dosparth canol, hyd 1851.

Dewiswyd trwy bleidlais John S. Williams, Hugh Hughes a Robert G. Jones, i adolygu adeiladau y cyfundeb.

Dewiswyd yn yr un modd Isaac Pierce, Nant, Evan Parry, Hebron, Robert G. Jones, Pen-y-graig, Jenkin Jones, Enlli, a John W. Prichard, Pen-y-caerau, i adolygu y claddfeydd.

Penderfynwyd yn unfrydol, fod Mr. James Owen, hynaf, i barhau yn drysorydd.

Penderfynwyd fod i'r ysgrifenydd anfon hanes o weithrediadau y cyfarfod i'r "Cyfaill o'r Hen Wlad;" a'n bod yn cydnabod yn ddiolchgar y cyhoeddiad hwnw am ei ffyddlondeb yn gwasanaethu ein cenedl, a'n bod gyda thaerineb yn cymhell y Cymry yn America yn gyffredinol i'w dderbyn a'i bleidio.

Penderfynwyd, fod y cyfarfod yn ymohirio, hyd yr ail ddydd Mawrth yn Chwefror, 1850, pryd y'i cynnellir yn yr un lle.

Hanesion.

PRAWF A CHOLLPARNIAD RUSH.—Mae y prawf hwn, a gymerodd le yn Norwich, ger bron y Barwn Rolfe, wedi peri mwy o gynhyrfaid drwy y deyrnas nag a wnaeth unrhyw brawf arall er's blyneddau methion. Gan y rhoddwyd ger bron ein darllenwyr o'r blaen, hanes byr o'r llofruddiaethau dychrynlyd a gyflawnwyd yn Staufield Hall, gan yr adyn ysgeler hwn, ni ail adroddwn hwynt. Parhaodd y prawf am wythnos, amddiffynodd Rush ei hunan yn y fath fodd ag i wneyd ei hun yn fwy adgas gan bawb oedd yn wyddfodol. Sylwodd y barnwr yn neillduol ar dystiolaeth Emily Sandford, boneddiges ieuanc oedd yn cydfyw â Rush, heb briodi, yr hon a dwyllodd trwy addaw ei phriodi. Dywedai y barnwr wrth gyhoeddi y

ddedfryd, "pe huasech wedi cyflawni eich addewid i'r eneth anhapus hono, efallai y gallasai y gyfraith, yr hon sydd yn selio gwefusau y wraig mewn unrhyw erlyniad yn erbyn ei gŵr, adael i'ch trosedd chwithau ddianc yn ddigosh."

TEITHIO SABBOTHOL AR Y RHEILFFYRDD.—Mae mesur wedi ei ddarllen o flaen Tŷ y Cyffredin a'i basio y tro cyntaf, i agor y rheilffyrdd ar y Sabboth i *bassengers*. Un neu ddau o gerbydau, medd y cynnygiwr, Mr. Lock, y dymunai weled yn rhedeg. Onid yw un neu ddau yn drosedd o'r Sabboth yn gystal a chant?

BAPTIST NOEL.—Mae y gŵr enwog hwn wedi bod yn pregethu amryw weithiau yn eglwys Dr. Hamilton, yr hwn, fel y gŵyr llawer o'n darllenywyr, sydd yn Bresbyteriad.

YMADAWIAD ARALL A'R EGLWYS.—Mae y Parch. J. Dodson dan ddyllanwad ymresymiadau ac esiampl Mr. Noel, wedi dyfod allan o Babilon, gan wneyd aberth o fywiolaeth a ddygai iddo 650p. yn flynyddol, ynghyd â ffafr llawer o uchelwyr oedd yn cyfeillion iddo o'r blaen.

CARCHARU AM BREGETHU.—Mae y Parch. J. Shone yn awr yn gorwedd yn y carchar, wedi ei roddi yno gan Esgob Exeter, am bregethu yn ei esgobaeth, ar ol ymneillduo o'r Eglwys Sefydledig. Mae y weithred ysgeler hon yn creu teimlad cryf trwy y deyrnas. Canlyniad naturiol cynnydd Puseyaeth yn yr Eglwys ydyw hyn. Mae mesur o flaen Tŷ y Cyffredin i ddi-feddiannu yr esgobion o'r gallu hwn, trwy ddyddymu y ddeddf erlidigaethus. Gan fod yr hen ysbryd i frathu yn ail ddeffro yn ein gwlad, y mae yn llawn bryd tori yr hen gilddaint creulawn fu yn malu cynnifer o'r Puritaniaid.

Y Senedd.

Er pan ysgrifenasom o'r blaen y mae dadl wedi bod mewn perthynas i ddyddymiad y Dreth Eglwys. Eglwyswr zelog a ddygodd y cynnygiad ymlaen, a chefnogwyd ef gan eraill mor zelog ag yntau dros yr Eglwys Sefydledig, y rhai a honent fod arnynt gywilydd fod Ymneillduwyr yn cael eu gorfodi trwy rym cleddyf i gynnal eu heglwys hwy. Proffesai pawb eu bod dros eu dyddymu, ond yr anhawser oedd, i ddyfeisio rhyw ffordd arall i'w gwneyd i fynu. Dygwyd cynnygiad ger bron i'w rhyddhan o'r dyryswech mawr hwn, a hyny trwy i bawb sydd yn myned i'r eglwys dalu eu cyfran at gostau yr eglwys, fel ygwna y rhai sydd yn myned i'r capelydd dalu eu cyfran at gostau y capelydd. Ond yr oedd dau wrthddadl yn erbyn y cynnygiad hwn, Yn gyntaf, yr oedd yn rhy gyflawn, a chymeryd Syr Robert Peel yn farnwr, yr hwn a ddywedai ar ol hyny mai gwyrtth bron ydyw i ddim da ddyfod o Dŷ y Cyffredin; ac yn ail, a sylwed y darlennydd ar y ffordd fawr sydd gan flaenoriaid a deddfwyr yr eglwys yn eu dysgyblion,—pe rhyddhaent yr Ymneillduwyr oddiwrtth y dreth eglwys, a'i gadael yn unig ar y rhai sydd yn mwynhau manteision yr eglwys, fod arnynt ofn mai i'r capelydd yr âi bron bawb er mwyn cael dianc rhag y dreth. Nid rhyfedd eu bod yn gweled anghen am fraich cyfraith i gynnal eu heglwys, gan fod ei deiliaid, yn ol barn gweinidogion y llywodraeth, yn barod i'w bradychu am lai nag y bradychodd Judas ein Harglwydd.

Y GEINIOGWERTH.

"Efair y gwagedd."

Y MAE teyrnas pechod yr un yn mhob oes o'i byd; ond y mae ei ffurfiau gweledig yn newid, ac y mae yn ddyledswydd ar wylledyddion Sion sylwi ar ei holl ysgogiadau, a'u gwrthwynebu yn eu tarddiad cyntaf. Nid yn yr un ffurf y mae heddyw ag ydoe id yn y ganrif ddiweddaf, ond yn mhob ffurf y mae yn wrthryfel yn erbyn awdurdod Duw, ac yn ddinystri ddedwyddwch a heiddwch dyn. Bu teyrnas pechod mewn rhwysg mawr yn Nghymru; ei chyfarfodydd a'i hordinhadau yn lliosog, megys gwymlabsantau, nosweithiau llawen, cwrw elusen, a chwaredyddiaethau ar y Sabboth. Cofus yw genyf glywed yr hen Ismael Jones, yn dywedyd, ei fod ef yn un o'r *salmwyr*; ac wedi darfod y gwasanaeth fod y gweinidog a hwythau yn myne i'r dafarn, ac od'i yno, yn offeiriad a phobl, at dalcen y llan i chwareu y bêl. Yr oedd hwn yn amser ag yr oedd teyrnas pechod yn ei gwedd hagraf, yn cael ei noddi gan weinidogion crefydd, ac eto fe'i cyfrifir gan rai a adweinir genyf yn amser da ar grefydd yr eglwys.

Onid erbyn heddyw y mae y gwymlabsantau wedi eu hanghoso, y mae campau ar ddydd Duw wedi darfod, ac eto y mae teyrnas pechod mewn bod, ac y mae ganddi ei ffurf, a'i chynnulliadau, a'i chyfarfod-fanau llygredig; ac fe ddylai pob un sydd a gradd o ofal am ei enw da ddywedyd, "na ddeled fy enaid i'w cyfrinach hwynt." Y mae llawer lle yn deilwng o gael ei alw yn eisteddfa y gwatwarwyr heb law tai y diodydd meddwol, ac y mae y cyrchu sydd i'r cyfryw leodd yn brawf fod y meddwl yn wag o rinwedd, a bod y chwaeth yn dra llygredig ac isel. Y mae *shop* y crydd a'r gôf yn gyrchfan lliaws mawr mewn rhai ardaloedd; yno y mae "ymddyddanion drwg yn llygru moesau da,"—yno y mae'r pethau mwyaf difrifol yn destunau cellwair a gwawd—yno y mae pob chwedlau aflan yn cael eu hadrodd, nes gosod troell natur lygredig yn fflam; ac oddi yno y bydd llanciau y gymydogiaeth yn gwasgaru, a'u calon wedi gwresogi fel ffwrn, yn barod i gyflawni pechodau fydd yn warth arnynt am eu hoes, i.e. yn gywilydd na ddilëir. Gall llawer gŵr ieuanc gobeithiol briodoli cychwyniad ei ddinystri'r cynnulliadau a nodwyd. Pa fath gyfrif ofnadwy fydd gan berchenogion y cyfryw leodd i'w roidi? Pa fath gyfarfod dychrynlyd fydd rhyngddynt a'r rhai a halogwyd o dan eu cronglwyd! Priodol y gellir dywedyd am lawer lle y mae yr ieuanc a'r anwyliadwrus yn cyrchu iddo, Mor ofnadwy yw'r lle hwn, nid oes yma onid tŷ i ddiabol, a dyma borth uffern."

Cyrchfan lliaws mawr yw y *ffeiriau*. Y mae ffeiriau yn anghenrheidiol er cario masnach ymlaen; ond fel y maent yn gyrchfan ysgym y genedl, y maent yn dra llygredig, ac yn ddrych o agwedd foesol miloedd o ieuencid, ac fe ddylai rhieni a phenau teuluoedd

MEHEFIN, 1849.]

arfer eu hawdurdod ar y rhai sydd tan eu gofal, er eu hattal i ffeiriau, os na bydd ganddynt neges ag y bydd yn anmhosibl ei gwneyd amser arall, ac nid gorthrymder yw attal un i le ag y bydd mewn perygl o gael niwed, ond gweithred o gariad a chymwynas : eto y mae llawer o rieni yn euog o fagu yn eu plant awydd am fyned i ffeiriau ; addawant anrheg iddynt o'r ffair, addawant y cânt fyned i'r ffair os gwnant hyn neu arall, a thrwy hyn y maent yn magu cred yn eu plant mai y ffair yw y lle hoffusaf yn y byd ; ac erbyn y byddant yn abl i gerdded y mae awydd am fyned i'r ffair yn anwrthwynebol ; byddai eu rhwystro yn ddinystrar heddwoch y teulu ; ac y mae goddef iddynt fyned yn tueddu at eu llygru, a'u harwain i ddystryw ; canys yno y mae eu meddwl mewn perygl o gael ei halogi & chaniadau masw ac aflan ; yno, efallai, y clywant lŵon a rhegfeydd am y waitli gyntaf ; ac y mae y pethau hyn yn aros yn y cof, yn cael eu troi yn y myfyrdodau, ac yn gwreiddio yn nheimladau y galon, ac yn ffurfio eu delw ar yr enaid—ac ymddyddanion parchus y rhieni am y ffair a fu yn achlysur i hyn oll. Y mae rhai ardaloedd yn arllwys eu cynnwys, yn wŷr a gwragedd, yn feibion ac yn ferched, i'r ffeiriau. Y mae yn rhaid i'r gwr, a'r wraig, a dau neu dri o'r plant fyned, os bydd ganddynt fochyn i'w werthu. Câs beth gan ysgrifenydd hyn o linellau, yw gweled gwraig yn gwerthu moch a gwartheg, a gweled gwyr uwch ben y fasgedaid fenyn ; ac y mae yn gorfod barnu pan ddiwyllir y meddwl, y bydd pob un o'r rhywiau yn adnabod eu lle yn well.

Y mae yr awydd sydd mewn merched a gwragedd am fyned i ffeiriau yn brawf fod eu meddwl heb ei amaethu yn dda, a bod rhywbeth anwaraidd yn para yn agwedd eu meddwl : y mae fod cymaint o ferched yn myned i edrych ar ddienyddio un yn brawf eu bod yn farbaraidd. Y mae gwraig lawer iawn yn brydferthach gartref, ac yn yr addoliad, nag yn y ffair ; eto y mae yn rhaid i lawer fyned pe b'ai y neges mor fechan a *rhes o binau* ; y mae clefyd y ffair yn eu calonau ac y mae hyn yn cael argraff ddrwg ar y plant—y maent hwythau yn cael y clefyd. Y mae yr olwg ar y lliaws yn y ffeiriau yn ddigon i gyffroi ysbryd un ynddo. Meibion a merched wedi ymdrwsio yn eu gwisgoedd goreu, yn gwibio yn ol ac ymlaen, yn llygadrythu ar bob peth, yn llusgo eu gilydd, yn dywedyd pob oferedd ; bryd arall yn sefyll yn llu o amgylch rhyw hen faledwr, i wrandaw arno yn canu gwagedd, a hwythau yn chwerthin fel ynyfydion ; gellid casglu wrth edrych arnynt fod rhyw wallgofdy wedi arllwys ei gynnwys, neu fod rhyw lwyth o Indiaid gwynaion Cymreig wedi tirio yn y fro ! Trwy fy mod wedi cyfanneddu y rhan fwyaf o'm hoes yn y wlad, bydd yn ddrwg genyf glywed pobl y dref yn dywedyd “ffylliaid o'r wlad yw y rhai'n.” Y mae rhai meibion fel meirch porthiannus, yn anifeilaidd eu hymddygiadau ; y mae'r rhesymol wedi ei golli, yr anifel sydd yn y golwg. Gellid gofyn yn iaith y bardd

“Ai dyn ydwyt eneidiawl ?”

Ai creadur rhesymol yw hwn ? y mae fel creadur diddeddf i bawb. Gellid darllen yn ei wedd mai mab i Belial yw ; y mae yn dangos ei

hun yn ynydd yngŵydd y dyrfa. Taerai J— mai *monkey* heb gynffon oedd un bachgen a welai trwy y ffenestr.

Y mae llawer iawn o'r rhyw fenywaidd hefyd yn anghofio y gwylder sydd yn gweddu iddynt. Y mae llawer merch sydd yn wylaidd gartref, yn gwisgo ymddygiad puten yn y ffair. Y mae yn rhodio y farchnad wedi ymdrwsio, &c., gan gymhell rhywun i gynnyg arni; ond os gall drwy hyn ennill sylw *ffwl*, y mae pob llanc call yn ei ffeiddio. Gwelir ar brydiau ddwy neu dair, neu rador, yn ymaflyd yn mreichiau eu gilydd; ac ni throant o ffordd neb, ac yn yr agwedd hon y gwibiant am oriau. Gwelir hwy weithiau ag wyneb digywilydd yn ymaflyd mewn meibion: ar ol hir gyfarfod a chynllwyn, y maent yn cymeryd gafael ac yn denu: ac y mae y gair ar led fod ambell i ferch eto yn dra hoff o gael ei chymhell i'r dafarn, ac yr yf y gwydrad, gan wasgu ei mant, a dywedyd, "y mae yn bur *nice, my dear*." Gwyn fydd na b'ai "ysbryd Twm o'r Nant" yn cyfansoddi cerdd i'r fath. Y mae yn olwg trwm gweled genethod prydfërth yn darostwng eu hunain i'r fath raddau, yn gosod eu hunain yn agored i'r fath demtasiynau, ac yn rhoi eu hunain yn wrthddrychau gwawd i lanciau diegwyddor, a phlant y trefydd. Tybiwyf y cywilyddia llawer llances, pe deallai beth y mae hen wr o'm cydnabod yn ei ddywedyd am y merched sydd yn cerdded y ffeiriau. Gobeithiaf y bydd y sylwadau hyn yn foddion i beri i lawer gwraig a merch warchod gartref, rhag y daw ysbŵyr eto i roi hanes i'r Seison am ferched Cymru yn y ffeiriau. Nid oes nemawr o bethau wedi gofidio mwy ar ysgrifenydd y llinellau hyn yn y deuddeng mlynedd diweddaſ nag agwedd ieuencyd yn y ffeiriau. Y mae yn anmhosibl casglu yn yr olwg arnynt eu bod wedi gweled Bibl erioed, na chlywed pregeth yn eu hoes; y maent yn dangos fod addysg foesol yn isel iawn yn y teuluoedd, a bod llywodraeth yn hollol ar goll. Y mae eu hymddygiadau yn warth i'r rhai a'u magodd, ac yn ffurfio yn meddwl y synwyr ol a'r rhinweddol ddirmyg tuag atynt hwythau. Y mae llawer yn barod i ofyn wrth edrych ar eu hymddygiadau, Pwy genedlodd y ffyliaid? Pwy fagodd y gwallgofiaid? Yn nhai pwy y mae yr ynyddion yn byw? Beth y mae dysgawdwyr y genedl, yn bregethwyr, ac yn athrawon, yn ei gylch? Yn mha le mae ol bysedd olynwyr yr apostolion, sydd yn aileni pawb wrth eu bedyddio.

Rhieni a phenau teuluoedd! y mae ar eich llaw chwi wellâu agwedd foesol y wlad yn y peth a nodwyd. Gofaled rhieni ddysgu eu plant yn dda, nid yn unig mewn athrawiaethau ond mewn moesau;—magwch ynddynt gariad at yr hyn sydd hardd, a rhinweddol, a gochelwch rhag magu ynddynt awydd at yr hyn a all fod yn ddinystyr iddynt. Yn lle addaw tegau o'r ffair, addewch, pan y cewch gyfleusdra, y prynwch lyfr da iddynt; ac yn hytrach nag addaw y cânt fyned i'r ffair, addewch y cânt fyned i gymansa, ac y cânt fyned i'r ysgol nes y byddant yr ysgolëigion goreu yn y gymydogaeath. Byddai hyn yn debyg iawn o newid archwaeth ac ymddygiadau yr oes sydd yn codi. Y mae'r miloedd segurwyr sydd yn y ffeiriau, yn feibion ac yn ferched, yn perthyn i deuluoedd; ac

fe ddylai pob gŵr lywodraethu ei dŷ ei hun yn dda; ac y mae y pechodau a gyflawnir gan y teulu, os oedd yn ngallu y pen eu hat-tal, yn cael eu cyfrif iddo ef: 1 *Sam.* iii. 11—14. Bensa teuluoedd, yr ydych mewn lle pwysig—fe fydd eich cyfrif yn fawr. Deffrowch i gyflawni eich dyledswyddau at y rhai sydd dan eich gofal. Y mae yn anhawdd dysgwyl diwygiad cyffredinol mewn moesau hyd oni ddeffroir penau teuluoedd i lanhau eu tai. Dygwch eich teulu-oedd tan gyfammod i beidio myned i ffeiriau heb neges anmhosibl ei chyflawni amser arall; ac os ânt ar ryw neges, fod yn rhaid iddynt ddyfod adref ar awr benodol. Y mae anrhydedd eich teuluoedd, eich gwlad, a'ch crefydd, yn gofyn hyn;—y mae gair Duw yn eich rhwymo i wneuthur hyn, ac fe ofyna Duw waed eich plant a'ch gwasanaeth-ddynion oddiar eich llaw, os esgeuluswch hyn. Y mae afreolaeth y ffeiriau yn beth ag y gall rhieni a phenau teuluoedd ei wellau. Ymgedwch at eich gwaith, rhag i Dduw gymeryd y gorchwyl o farfu eich tai. Ieuenctyd hawddgar, od oes genych ronyn o gariad at eich gwlad a'ch cenedl, ymgedwch o bob cynnulliadau llygredig. Y mae ein nodwedd yn hynod o ddu a gwarthus yn “Adroddiadau y Dirprwywyr,” (yr oeddwn yn bwriadu dyfynu rhanau o honynt, ond yr wyf wedi myned yn rhy faith), a'r hyn sydd yn ein lladd yw fod ynddynt ormod o wirionedd. Od oes ynoch ronyn o barch i Grist a'i grefydd, ymroddwch i wellau eich moesau. Fe fydd anrhydedd Crist yn gofyn iddo wadu pob perthynas a miloedd o'r Cymru ar g'oedd ei ymherodraeth yn nydd y farn. Od oes genych ronyn o ofal am eich enw da, peidiwch a myned i ffeiriau heb neges nas gellir ei hoedi hyd dranoeth; os nad ydych am demtio y diafol i'ch temtio, aroschwch gartref. Y mae y duwiol Matthew Henry yn dywedyd, fod rhodianwyr segur yn gofyn i Satan am ryw waith drosto,—y segur yw ysglyfaeth y llew rhuadwy.

Y mae rhai trwy gyrchu yn fynych i ffeiriau heb neges wedi myned yn feddwon, eraill yn lladron, ac eraill wedi eu baeddu mewn gwarth er eu bod yn ymlwybro ar hyd y ddaear; y mae rhai o flaen fy meddwl wrth ysgrifenu y pethau hyn: gochelwch, bobl ieuanc, gerdded eu llwybrau. Fferched ieuainc, od oes genych ofal am eich parch a'ch diweirdeb, peidiwch a myned i rodiana yn y ffeiriau. Fe gollodd llawer merch ieuanc, ar ol Dinah, y peth nesaf i'w bywyd trwy rodiana,—fe gollodd goron nad oedd yn ngallu edifeirwch na maideuant ei gosod yn ol ar ei phen. Ystyriwch y gellwch mewn un awr anwyliadwrs dynu arnoch eich hunain warth na ddilêir. Ystyriwch, bobl ieuanc, y bydd diwrnod gwammal y ffair yn ddiwrnod i roddi cyfrif am dano—y mae agweddau ansanctaid, a'r geiriau segur yn cael eu hysgrifenu yn llyfr barnau dirgeloedd dynion! Pa fath olwg fydd genych arnynt pan yn gorfod ail fyned trostyt? Ystyriwch y gellwch farw ddiwrnod y ffair; fe fydd miloedd feirw y diwrnod hwnw, a pha sicrwydd sydd genych chwithau na byddwch yn gorfod myned o ganol gwylltineb a gwammaldod y ffair, i fyd ag y mae difrifoldeb tragywddol yn teyrnasu yn mhob mynwes. Ystyriwch yn awr yn bwyllus, a garech chwi fyned o ganol gwagedd y ffair i bresennoldeb Duw i roddi cyfrif o'ch gweithredoedd.

O ieuencyd Cymru! peidiwch a rhedeg ar eich cythlwn g i drueni, peidiwch a myned i gynnulliadau fydd yn sicr o'ch llygru. Dywedwch, er mwyn ein henw da, ni a lanhawn ein llwybrau; er mwyn ein dedwyddwch amserol a thragywyddol, ni ymgadwn rhag llwybrau yr yspeilydd; er mwyn anrhydedd ein cenedl, ni a wellawn ein ffyrdd. Y mae ysgrifenydd hyn o linellau yn dywedyd o'i galon, Amen.

Llanfair.

R. JONES.

Heddwch.

FY ANWYL FRAWD L—,

Meddylwyf na byddai cyfres o lythyrau annibynol ar achosion teuluaidd yn annerbyniol genyt, a hyny mor aml ag y canistâ amser i ysgrifiaw.

Pwnc y dyddiau presennol ydyw *sefydliad heddwch yn y byd* heb gymhorth gwyr arfog. Byddaf yn gorfod synu wrth ystyried can leied o ysbryd Cristionogaidd sydd yn y byd, hyd yn nod yn y gwledydd lle y proffesir hyny ynddynt. Os bydd rhyw gweryl bach rhwng dwy wlad, er bod enw Cristionogol arnynt, anfonir y tânddrylliau, y peli cymysgedig, y fidog, a'r cleddyf, i benderfynu y ddadl,—dyma yw llygad am lygad, a dant am ddant; ond fe ddywed Crist, “cerwch eich gelynion.” Y modd i garu gelynion yn y pwnc yma, ydyw penderfynu y ddadl trwy farn. Bum yn ddiweddar mewn cyfarfod, yn yr hwn yr arddangoswyd gwrthuni, cigydd dra, a barbarbeidd dra rhyfel, yn ei lun priodol ei hun; ac ni allaf ymattal ar hyn heb fynegi i tithau yr hyn wyf yn ei gosio o'r fleithiau a'r cyfrifon a ddygid ymlaen gan un o athrylithyddion yr oes. Desgrifiai gadw byddin mewn amser o heddwch yn y geiriau cynnwysfawr a ganlyn:—“Tangnefedd arfog—tegwch tymheatlog, haul-dywyniad tywyll, ewyllys da maleisiddrwg, ysgerbwd hyw. Mae rhyfel pan ei cymherir âg egwyddorion Cristionogaeth, dyn-garwch, a syuwyr cyffredin, yn anghydfurfiad o'r mwyaf â'r cyfryw, ac y mae y moddion y dygwyd rhyfeloedd ymlaen er ys dau cant o flyneddau, yn anghydfurfiad o'r un natur, ac yn groes i'r un egwyddorion. Ymhlith cenedloedd barbaraid telir eu costau lladdol yn eu hamser; er ys rhai cannoedd o flyneddau yn ol, yr ydoedd cenedloedd Ewrop bron yn ddibaid yn rhyfela â'u gilydd; er hyny, telid y costau o flwyddyn i flwyddyn, a gadawyd y ddyfais o wystlo diwydrwdd milwau cyn eu geni, a chadw byddinoedd sefydlog i oesoedd gwareiddiach. Nid ydyw y naill na'r llall yn Mrydain uwchlaw dau cant o flyneddau o oedran, ac y mae amheuaeth a oeddynt mewn bod yn foreuach ymhlith cenedloedd eraill. Gadawodd ein cyndadau yn gynnysgaeth i'r oes bresennol swm anferth i'w dalu: yr ydoedd y swm yn y flwyddyn 1815 (ac y mae yn aros heb ei dalu eto) uwchlaw dwy fil o filiynau o bunnoedd. Nis gall llog blyneddol, a thraul casglu a thalu y cyfryw fod islaw

can' miliwn o bunnoedd! yr hyn sydd ddwywaith yn fwy nag ardreth flyneddol Brydain Fawr a'r Iwerddon, yr hyn yn y flwyddyn 1840 a gyfrifwyd yn 47,000,000*p.* (saith a deugain o filiynau); byddai y swm anferth a nodwyd yn ddigon i lyncu ennilliant wyth gant a deugain o filiynau o bunnoedd yn ol 12*p.* 10*s.* y cant. Mae llongwriaeth y byd gwaraidd yn cael ei gyfrif yn naw miliwn o dunelli (*burthen*): canolwerth llong newydd pan yn barotöedig i'r môr, ydyw 11*p.* y dunell; felly pe byddai holl longau y byd gwaraidd yn newydd a pharotöedig i'r môr yn bresennol, ni byddai hyny ond naw deg a naw o filiynau o bunnoedd, sef un filiwn llai nag a delir gan drigolion bröydd Cristionogol yn llog blyneddol ar y dyledion rhyfel y rhedwyd iddynt cyn eu geni. Mae awdwr mwyafr credadwy Ewrop yn cyttuno nad yw traul blyneddol parotoadau i ryfel yn Ewrop a'r America yn ddim islaw dau can' miliwn o bunnoedd. Llyncai hyn yn llwyr ennilliant un fil a chwe' chant o filiynau yn ol 12*p.* 10*s.* Mae hyn yn swm uwchlaw yr hyn sydd allan mewn masnach a chelfyddyd yn yr holl fyd. Mae cenedloedd Ewrop yn talu bob dydd, er porotoi i ryfel, pum cant a thriugain o filoedd o bunnoedd; maent yn talu am bregethu yr efengyl 1,640*p.* (un fil chwe' chant a deugain), neu un bunt i barotoi rhyfel am un ddimai a delir am bregethu yr efengyl!

Onid yw yn ddychrynlyd meddwl fod cenedloedd Ewrop a'r America yn gorfod talu bob blwyddyn am ryfeloedd mynedol a dyfodol dri chan' miliwn o bunnoedd: byddai hyn yn ddigon i gynnal miliwn o weinidogion yr efengyl, a 300*p.* yn y flwyddyn o gyflog i bob un, a phob cynulleidfa yn fil o nifer,—hyfforddied deg can' miliwn o drigolion, sef dau can' miliwn uwchlaw poblogaeth y byd.

Mae Prydain yn dwyn ei rhan, a rhan go fawr o'r swm a'r baich anferth hwn. Mae y tangnefedd arfog wedi costio iddi o'r flwyddyn 1815 hyd y flwyddyn 1845, bum cant a thri o filiynau pedwar cant a naw o filoedd o bunnoedd, yr hyn sydd am ddeg ar hugain o flyneddau yn wariant blyneddol o un filiwn ar bymtheg dau gant a dau a phedair a deugain o filoedd o bunnoedd; o'r flwyddyn 1845 mae wedi cynnyddu yn raddol, fel yr oedd yr hyn a werid i gynnal y fyddin y flwyddyn ddiweddar yn ddeunaw miliwn a hanner o bunnoedd! Dywedir fod yn Mhrydain 700,000 o lafurwyr amaethyddol, canolgyfrif cyflog pa rai ydyw 10*s.* yr wythnos, yr hyn mewn blwyddyn a fyddai yn 18,200,000*p.* (deunaw miliwn a dau cant o filoedd), sef 300,000*p.* (tri chan mil), llai nag a dalwyd y flwyddyn ddiweddar i gadw i fynu dangnefedd arfog y wlad hon,—cymhwyswr 18,500,000 (deunaw miliwn a phum can' mil) at amser, bydd yn 2,000 (dwy fil) bob awr, ac am bob tarawiad o'r *pulse* y mae hanner penadur yn myned at y tangnefedd arfog a nodwyd. Pe byddai y swm dirfawr yn geiniogau, a thunell o'r ceiniogau yn cael eu rhoddi mewn certwyn un ceffyl, a phymtheg troedfedd o dir i'r gertwyn a'r ceffyl sefyll arno, ffurfiai linell o gertwyni uwchlaw dau can' milltir o hyd! pe byddai yn aur, byddai llinell y certwyni yn dri chwarter milltir o hyd!

Tybiaf dy fod wedi blino arnaf bellach, ond addawaf fod yn fyr-
ach y tro nesaf. Gyda choffa serchus atat,
Ydwyf, dy anwyl frawd,

DROFLAS.

William Hutton.

GANWYD W. Hutton yn y flwyddyn 1723, yn nhref Derby, y fan lle yr oedd ei dad yn gwasanaethu fel cribwr gwlan, wedi ei lwytho & theulu mawr, fel nad oedd ei ymdrechion goreu, o'r braidd, yn ddigon at gael lluniaeth iddynt. "Fy mam druan," meddai ei fab yn yr hanes difyrus a adawodd o'i fywyd, "a fu fwy nag unwaith, gydag un plentyn ar ei glin, ac ychydig eraill o'i hamgylch, heb ddim bwyd iddi hi nag iddynt hwythau ddiwrnod cyfan; a phan ddeuai lluniaeth, gadawai iddynt hwy gyda dagrau gymeryd ei rhan hi." Yr oedd Hutton bob amser yn coleddu yr adgesion tyneraf am ei fam. Ar ol hir ddyoddef yr ymdrech hwn, bu farw pan oedd efe yn ddeg oed; a gadawyd ef, ei frodyr, a'i chwiorydd, dan ofal eu tad, yr hwn yn awr a aethai bron yn ddrylliau gan adfyd parhaus; ac wedi ei ryddhau megys oddiwrth ei brif ymlyniad, a wnaeth ei amgylchiadau yn waeth nag o'r blaen, trwy fyned i'r dafarn, ac yn fynych gadawai ei blant i drugareddau damweiniol. "Un tro," meddai Hutton, "myfi a fum heb fwyd o foreubryd un diwrnod hyd ganol y dydd canlynol, a'r amser hyny yn ciniawa ar beilliaid a dwfr yn unig, wedi eu berwi yn rhyw fath o *budding*." Ymddengys fod ei dad yn ddyn o ddeall cryf, ond yn meddu ar nwydau gwylltion, ac heb nemawr lywodraeth arnynt. Ond er mor ofer ydoedd ei hun, yr oedd yn ddysgyblwr awdurdodol ar ei blant, ac arferai eu ceryddu gyda llymder mawr.

Yn nghanol yr holl adfyd hwn, yr oedd eu haddysgiad yn agored i gael ei esgeuluso. Mewn gwirionedd, pe buasent yn cael eu rhoi mewn ysgol, ni allai yr addysg a dderbynient ddim llai na bod o ychydig fuddioldeb yn wyneb y fath esgeulusdra hollol gartref. Anfynych y gwna yr ysgolfeistr lawer o les oni bydd ganddo gyn-northwywr yu y teulu. Dywed William wrthym ei fod wedi ei anfon pan yn bump oed at un o'r enw Mr. Thomas Meat, "yr hwn yn fynych," meddai, "a gymerai achlysur i guro fy mhen yu erbyn y wâl, gan ei ddal gerfydd fy ngwallt, ond ni fedrai guro unrhyw wybodaeth iddo, oblegid yr oeddwn yn casâu pob llyfrau, ond y rhai oedd & darluniau (*pictures*) ynddynt." Modd bynag, parhaodd i aros yno am oddeutu dwy flynedd, pan gymerwyd ef ymaith; ac er nad oedd ond plentyn saith oed, anfonwyd ef i weithio i'r felin sidan. Er mor lleied ac ieuenged oedd llawer o'i gydweithwyr, efe oedd yr ieuangaf a'r lleiaf o honynt oll, fel yr oedd yn rhy fyr i gyrhaedd y peiriant; oherwydd hyny gosodwyd pâr o *battens* uchel o dan ei draed gan yr arolygwr, y rhai a lusgodd am oddeutu blwyddyn. Y mae efe yn rhoddi hanes gofidus am ei ddyoddefiadau yu y sefyllfa hon. "Yr oeddwn yn awr," meddai (a chofied y darlennydd

nad oedd ond plentyn eto), "yn gorfod codi am hump bob boreu am saith mlynedd, ac ymostwng i'r wialen yn ol tueddiadau fy meistr, a bod yno yn nghwmni parhaus y rhai mwyaf anfoesol ac anwybodus o'r hil ddynol, heb eu dysgu gan neb, na dymuno cael eu dysgu." O'r diwedd, dywed i'w feistr un tro, deri archoll ar ei gefn wrth ei guro, ac wrth weinyddu cerydd drachefn, iddo daro yr archoll a blaen y wialen, yr hyn a'i dygodd i'r fath gyflwr, nes yr ofnwyd y buasai pydriad yn cymeryd lle.

Ar ddiwedd y caethiwed blin hwn, cyrhaeddodd ei bedair ar ddeg oed, pan y rhwymwyd ef yn brentis drachefn am saith mlynedd gyda brawd i'w dad, gwehydd hosanaau yn Nottingham. Y gŵr hwn, er ei fod yn ŵr bucheddol, ac yn cael ei gadw i raddau helaeth dan ddylanwad gwraig, yr hon drwy rith argymhell y ddyledswydd o fyw yn gymhedrol oedd yn ei hanner lewygu ef a'i brentisiaid, oedd yn meddu ar gryn lawer o dueddiadau gorthrymus ei deulu, yr hyn oedd yn fynych yn tori allan yn ysturm. Yr oedd ei nai erbyn hyn yn idwy ar bymtheg oed, ac yn dechreu deall ei fod yn nesu at fod yn ddyn, ac wedi bod oddeutu tair blynedd yn ei dŷ. Pan ddarfu iddo ryw ddydd fethu cyflawni dernyn o waith a osodwyd iddo, fe'i ceryddwyd i ddechreu gan ei ewythr am ei ddiofalwch, ac wedi hyn y curwyd ef gyda chreulondeb didrugareld gan y dyn digllawn. Yr oedd yr anmharch hwn yn ormod i'w anghofio. Efe a wylodd am gyfleusdra, ac a ddiangodd ymaith, gan gymeryd gydag ef ei ddillad yn sypyn, a dau swllt, o swm mwy, yr hwn a ganfa yn nat ei feistr, heb feddu un geiniog arall yn y byd.

Y mae yr hanes a rydd efe o'r dygwyddiad truenus hwn yn eithaf difyrus a hyfryd. Cysgodd yn y caeau y noson gyntaf: parhaodd i grwydro yr oll o'r dydd canlynol heb wybod yn iawn yn mha gyfeiriad, ac o'r braidd mewn anotaith. "Gan gyrhaeddyd yr un prydawn (fel y mae yr hanes yn myned ymlaen), amgylchais Lichfield, dynesais at ysgubor, yr oeddwn yn bwriadu lletya yno, ond pan ganfyddais y drws wedi ei gau, agorais fy sypynau ar y maes, ymwisgais, cuddiais fy sypynau yn y gwrych, ac a aethum i gael golwg ar y ddinas, er bod fy nhraed yn bur friwedig. Tuanaw o'r gloch dychwelais yn ol, newidiais fy nillad, a gwneuthum fy sypyn i fynu yn drefnus, a pharotoais i orphwys, ond Och! yr oedd yn rhaid chwilio am wely. Oddeutu ergyd careg o'r fan yr oedd ysgubor arall, yn yr hon, efallai y buaswn yn cael llety. Meddyliais mai dianghenrhaid fuasai cymeryd fy sypynau gyda mi tra y buaswn yn chwilio y lle, gan nad oeddwn yn bwriadu bod yno yn hir; ond gan nad oedd ymwared i'w gael yn yr ysgubor hono hefyd, dychwelais yn mhen deng mynyd, ond er fy mawr syndod yr oedd y sypynau wedi myned! Ymaflodd dychryn ynof; crochfloeddais ar y dihyryn, ond buasai crystal tewi, canys anaml y dychwel lladron ar alwad. Collwyd peth amser drwy redeg, ffyrnigo, a gosidïo yn y meusydd a'r ffyrdd. Yr oeddwn wedi fy suddo yn ormodol mewn trailodion i gael esmwythder mewn dagrau, yr oeddynt yn gwrthod rhedeg. Yr oeddwn yn darlunio y sypynau wrth bawb a'm cyfarfyddai, ac yn adrodd yr hanes wrthynt, ac yr oedd pawb yn toe-

turio, ond nid oedd neb yn rhoi ymwared i mi. Gwelais fy ngwrn-dawyr wedi dihoeni gan y cyfnos; ac erbyn unarddeg o'r gloch, canfyddais fy hun yn yr heol wag, wedi fy ngadael i adrodd fy hanes galarus wrth y ddystaw nos.

"Nid hawdd yw gosod dyn mewn sefyllfa mwy truenus. Nid oeddwn yn meddu dim, yr oeddwn yn ddeieithr i'r byd, a'r byd felly i minnau; heb ddim gwaith, na thebygolrwydd am ddim, dim ymborth i'w fwyta, na man i orphwys; yr ychydig eiddo oedd genyf ar y ddaear wedi eu cymeryd ymaith; i.e., yr oedd hyd yn nod gobaith, yr hwn yw cyfaill parhaus yr helbulus wedi fy ngadael. Yr oeddwn mewn sefyllfa mwy truenus na'r hwn nad oes ganddo ddim i'w golli. Dichon llygad dreiglo dros y llinellau hyn, pan fydd y galon a'i hysgrifenodd yn ddigon llonydd. A ddichon y llygad hwnw symud heb golli deigrin? Ceisiais esmwythder ar fainc y cigydd oedd yn yr heol."

Y dydd canlynol parhaodd i grwydro, gan dori ei newyn, yn benaf gyda y maip oedd yn y meusydd ar ochr y ffordd, nes iddo o'r diwedd gyrrhaeddyd Birmingham. Ond ni raid i ni ddilyn yr hanes ymhellach, gan iddo ddybenu fel y gallesid dysgwyl. Yn y cyfryw amgylchiad truenus, penderfynodd o'r diwedd dafu ei hun dan amddiffyniad ei dad, a darfu yr ymrafael mewn llai nag wythnos ar ol iddo ddianc, trwy iddo ddychwelyd i dŷ ei ewythr, a gwnaed cyf-ammod gan bob ochr, eu bod yn penderfynu maddeu ac anghofio y cyfan.

Mae yn debyg mai yn awr yr amlygodd yr athrylith a'r chwaeth yr oedd yn eu meddu at wybodaeth, y rhai a ganfyddwn ar ol hyn mor eglur yn ei nodweddiad. Yr oedd ei dueddiadau boreuaf yn bleidiol i gerddoriaeth. Am ryw yspaid, treuliai ei holl oriau hamddenol gyda'r difyrwch hwn. Wedi iddo brynu yr hyn a eilw efe cloch-delyn, am hanner coron, dywed iddo lafurio yn ymdrechgar i ddysgu ei swnio, am tua chwe' mis. Yna cafodd fenthyg dulsimer, a chyn iddo ddysgu ei chwareu, aeth ymlaen gyda'r gorchwyl o wneuthur un gyffelyb iddo ei hun, ond wrth wneuthur y cyfryw, dywed, "nid oedd genyf goed i'w gweithio, nac ychwaith ddim arfau i weithio a hwynt, nac arian i brynu dim. Dywedir fod anghen yn peri dyfais;—drylliais hen gist, un o weddillion fy rheulu, yn ddarnau, yr hon ydoedd gynt yn eiddo Thomas Parker, yr hwn oedd yr iarll cyntaf a fu yn Macclesfield. Ac mewn perthynas i arfau, yr oeddwn yn barnu fod yr *hammer-key* a'r *plyers* oedd yn perthyn i'r *frame* hosanau yn ddigonol i wneyd yn lle morthwyl a gefail. Yr oll a fedrwn gael o arfau miniog oedd cyllell llogell, a *fork* gydag un goes, yr hon oedd yn cyflawni gwasanaeth ddwbwl, sef yn lle gwimbyll a mynawyd." Yn y modd hwn y cyflawnodd o'r diwedd ei ddulsimer, yr hwn a werthodd, ar ol dysgu ei chwareu, i gyfaill o uwch radd, am un swllt ar bymtheg, a phrynodd gôt am yr arian, ac a wnaeth un rhagorach.

Yr oedd tymmor ei brentisiaeth yn darfod yn y gwyliau, 1744; ond efe a barhaodd i wasanaethu ar ol hyny gyda'i ewythr fel teithiwr. Efe a ddywed mai yn y flwyddyn 1746 y dechreuodd

gael blas ar lyfrau ; y rhai a brynodd efe gyntaf oedd tair cyfrol o'r "*Gentleman's Magazine*." Bu ei chwant at lyfrau yn achos o ymroad newydd o eiddo ei gywreainrwydd. Gan fod y rhai a brynodd efe mewn ystad lled garpiog, teimlodd yn awyddus i'w gwneuthur o ymddangosiad mwy trefnus ; ac yn ganlynol, wrth sylwi ar lyfr-rwmydd o'i gadnabod gyda'i waith, daeth yn fuan yn lled hwylus gyda'r gorchwyl hwnw. Efe a brynodd gan y dyn hwn amryw arfau wedi eu rhoi heibio, ac ymhlith eraill, dywed Hutton, "Efe a gynnygiodd i mi wasg, yr hon ydoedd wedi amharu yn fawr, am ddau swllt, a chyda'r hon nid oedd neb yn abl i weithio, ac yr ydoedd wedi ei dodi o'r neilldu fel tanwydd. Myfi a ystyriais natur ei gyfansoddiad, prynais ef, a thelais y ddau swllt am dano, yna gofynais iddo y gynwynas o gael y morthwyl a'r nodwydd, y rhai a ddygodd gyda rhyw fath o wên orchestol, a rhyw fath o watwar-wên. Tynais ymaith y *garter-pin*, yr hwn ydoedd wedi ei orlwytho, ac a droais ysgwâr newydd, yr hyn a fu yn well-iant trwyadl ar y wasg. Dywedodd yntau mewn digder, 'pe gwybaswn i hyna, ni chawsit ti ef.' Hwn am ddwy flynedd a deugain a fu fy ngwasg-rwmydd goreu.' Yn fuan ar ol hyn dechreuodd gyfansoddi pennillion, yr hyn hefyd ydoedd yn hoff ddiwyrchwch ganddo hyd ddiwedd ei oes.

Wedi iddo o'r diwedd ganfod nad oedd un golwg am ddim ond caledwaith a thlodi yn yr alwedigaeth yr ydoedd wedi ei ddwyn i fynu ynddi, gadawodd ei ewythr, ac a letyodd gyda'i chwaer, yr hon oedd yn byw yn yr un dref, dynes ganmoladwy ; serch a gofal diflino pa un am ei gysur a'i lwyddiant oedd yn llawer iddo tuag at wneuthur i fynu am sarhâd ac enciliad ei berthynasau eraill. Ei brif ymgais yn awr oedd sefydlu mewn galwedigaeth fel llyfrwerthydd, ac efe a benderfynodd o'r diwedd osod ei hun allan dan yr enw uchod yn nhref Southwell, oddeutu pedair ar ddeg o filltir oedd o Nottingham. Yn ganlynol, efe a agorodd *shop* yn y lle hwn, a gwerth un bunt o sethach ydoedd ei holl ystôr. "Myfi," medd efe, "oeddw'n *joiner* i mi fy hun, rhoddais y *shelves* a'r dodrefn i fynu, ac mewn un dydd daethum yn llyfrwerthydd enwocaf yn y lle." Wrth dreulio y dyddiau eraill o'r wythnos i rwymo llyfrau yn Nottingham, nis gallai fod yn Southwell ond ar y Sadyrnau, gan fod hyn yn ddigonol i gyflawni eisieu darllynyddawl y lle. Yn ystod haf pur wlawog, "cychwynais," medd efe, "bump o'r gloch bob boreu Sadwrn, gan gario baich oedd yn pwyso o dri i ddeg pwys ar hugain, ac agor y *shop* am ddeg, a dyoddef ynddi trwy'r dydd heb ddim ond bara a chaws a hanner peint o gwrw ; byddwn yn derbyn o swllt i chwe' swllt, ac yn cau y *shop* am bedwar, a chan deithio am bum awr yn ychwaneg, cyrhaeddwn Nottingham erbyn naw, lle y cawn saig o fwyd, sef llaeth neu botes, wrth y tân, wedi ei ddarparu gan fy chwaer ofalus. Yr oedd yr ymgais gostyngedig hwn, modd bynag, yn ddechreuad ei lwyddiant. Y flwyddyn ganlynol, cynnygiwyd oddeutu dau can' pwys o hen lyfrau iddo, ond iddo roddi papyr o dan ei law, am saith swllt ar hugain, gan weinidog Annibynol, yr hwn a'i hadwaenai ; ac ar hyn penderfynodd adael ei

sefydliad yn Southwell, a throsglwyddo ei hun i Birmingham. Gwnaeth hyny, ac a lwyddodd gymaint, trwy beidio gadael i'w gostau fyned yn ychwaneg na phum swllt yn yr wythnos, fel y canfyddodd ei fod erbyn diwedd y flwyddyn gyntaf wedi arbed ugain punt.

Yr oedd hyn yn ei alluogi i helaethu ei fasnach, yr hon a wnaeth yn fuan yn un pur werthfawr. Yr oedd Birmingham i Hutton yr hyn oedd Philadelphia i Franklin. Y tro cyntaf y bu yn Birmingham ydoedd pan yr aeth yno wedi iddo ddianc o dŷ ei ewythr, yn deithiwr blinedig a digartref, heb un geiniog yn ei logell, ac heb un testun gobaith yn y byd. Er hyny, yn y lle hwn y bwriadwyd iddo gasglu helaethder o gyfoeth, ac i fod ymhlith ei dinasyddion parchedicaaf.

(I'w orphen yn y nesaf).

VIII. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

Y CYMRY MWYNION,

Mae'n debyg nad oes unrhyw destun mwy hyfryd i ddyn aros yn ei fyfyrnodau arno, na daioni y Duw bendigedig; fel yr amlygir ef mewn natur, ac yn enwedig fel yr amlygir ef dan y cymeriadau o gariad, trugaredd, a gras, yn nhrefn fawr yr iachawdwriaeth. Hefyd mae'r olwg ar raslonrwydd y Goruchaf yn effeithio yn iachusol hynod ar ddyn. "Canys ymddangosodd gras Duw, yr hwn sydd yn dwyn iachawdwriaeth i bob dyn," ebe Paul, "gan ein dysgu ni i wadu annuwioldeb a chwantau bydol, a byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd sydd yr awr hon." Yr olwg ar ras oedd wedi eu troi;—wedi eu hailoni. Dywed y Salmydd hefyd, "Canys dy drugaredd sydd o flaen fy llygaidd: ac mi a rodiais yn dy wirionedd." Yr oedd yr olwg barhaus ar drugaredd, yn gyfnerthiad parhaus iddo yntau i barhau ar lwybr sancteiddrwydd.

Hwyrach y syna ambell un pe dywedwn, y gellir trugarhau wrth un, ac i'r trugarhau hwnw fod yn radd o greulondeb âg ef. Ond yr wyf fi sydd dipyn yn hen, wedi dal sylw y dichon hyny fod, a'i fod yn bod rai prydiau. Meddyliaf am ddyn mewn cyfyngder yn myned at ddyn arall i grefu am ymwared, a'r arall hwnw yn cydsynio—yn trugarhau ac yn rhoddi iddo yr hyn a geisiai; ond yr un pryd yn gwneuthur hyny gyda'r fath ymholiad o uwchafiaeth ar y derbynnydd; ac hefyd yn ei gynghorion a'i rybuddion gyda'r drugaredd, mae yn gosod y derbynnydd yn un mor dra isel, fel erbyn bod ar y ffordd yn myned adref, ac ymwrandaw â'i deimladau, y buasai well ganwaith ganddo fod heb y drugaredd na'i chael, a gorfod cymerydd gyda hi gymaint o'r llysnafedd chwerw, gwenwynllyd, a marwolaethus o ddirmyg. Dyma drugarhau ag sydd greulondeb. Mae 'n wir ei fod yn hen air, "Ni ddigia ci wrth ei daraw âg asgwrn;" ond ci y rhaid i hwnw fod, yn hollol

ddyeithr i osod dim gwerth arno ei hun ; ac felly yn gwbl ddyeithrol i deimlo dirmyg. Ond anhawdd iawn, trwy trugaredd, y cyferfyddir & dyn wedi ei lwyr ddibrisio ei hun, a'r un mor anhawdd a hyny, yw cyfarfod â'r dyn a all ddygymmod & derbyn trugaredd yn y dull a soniwyd uchod.

Ond, y mae hefyd drugarhau tirion yn bod. Ac mae'r cyffredin o weinyddwyr trugaredd i'w cydgreaduriaid yn medru hyny. Mae yr holl rai hyny a wnant drugaredd er mwyn gwaredu y derbynnydd o drueni, yn hytrach nag er mwyn enw iddynt eu hunain, pa fodd bynag, yn medru gweithredu—actie—tiriondeb trugaredd. Gofala y cyfryw bob amser rhag i'w derbynnydd deimlo dim sarhâd. Gwel y derbynnydd ond odid, y byddis yn gofalu felly ; a bydd yn caru, mawrhau, ac yn teimlo ei rwymau i'r cyfranwr, yn llawn cymaint yn herwydd y teimlad hwn, ag yn herwydd y rhodd ; er hwyrach y bydd hono iddo ef o werth mawr iawn. Ond tu hwnt uwchlaw pob cymhariaeth i bawb, y mae y Duw mawr yn medru hyn ; sef trugarhau mewn modd esmwyth a thirion. Nid yn unig mae'n achub pechadur, ond mae'n gwneuthur hyny heb i'r pechadur deimlo ei fod yn cael ei ddibrisio yn y radd leiaf. Ond yn hytrach i'r gwrthwyneb, mae'r holl drefn yn gosod rhyw werth rhyfeddol ar ddyn, ac nis gall y dyn lai na theimlo hyny, a bod yn barod i ofyn yn ngeiriau Dafydd yn fynych, "Pwy ydwyf fi, O Arglwydd Dduw ? a pheth yw fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma ?" Sonir am "diriondeb trugaredd ein Duw." Dywed ein Harglwydd hefyd, am gyrchwr y ddafad a gollasid, "Ac wedi iddo ei chael, efe a'i dyd hi ar ei ysgwyddau ei hun yn llawen." Dyma gyrchu adref, a chyrchu adref yn dirion. Nid fel y bydd llawer bugail, fel y sylwai Ishmael Jones, ryw dro, "Yn rhoddi tenyn am ei gwddf a'i gyru o'i flaen, ac weithiai pwtiad iddi â'i lin, bryd arall wah â'r pastwn, ac yn fynych cic, gan ddywedyd, 'Dos adref di yr hen yspredsan.' Nage, nid felly, ond 'Efe a'i dyd hi ar ei ysgwyddau ei hun yn llawen.'"

Mae'n ddiammhau fod yr ystyriaeth o diriondeb trugaredd yn un o'r ystyriaethau mwyaf nerthol er toddi y galon—tynu y galon gareg o'r cnawd, ac ennill y dyn i garu Duw : ac felly mae tynerwch a mwynedd-dra y dull o achub, yn un o'r prif bethau er peri achub. Ennill y rhai oedd o'r blaen yn elynion i'w garu, mae y Duw mawr wrth achub—dyna swm achubiaeth ; a'r amlygiad o drugaredd a'i thiriondeb yw y prif peth at ddwyn hyny i ben. Ond mae y tiriondeb hwn i'w weled yn y gofal a ymddengys yn yr holl drefn, rhag tasu ar y dyn ddim sarhâd. Ymddengys y gofal hwn yn anfoniad yr hwn a anfonwyd i fod yn Achubwr—Iesu Grist Mab y Duw byw—un mor fawr. Diammhau pe buasai yn anfon rhyw-un arall fuasai lai, er i hwnw fod yn un uchel, y penaf o'r angelion meddyliwn (pe gallasai y fath fod yn waredwr i ni hefyd) ; eto buasem ni dynolryw yn teimlo yn y fan, fod anfon y fath un i'n byd i gymeryd arno fod yn waredwr i ni, yn ddirmyg mawr arnomp. A buasem barod i ofyn, "Beth, nid yw hwn ond creadur fel ninnau os ydyw raddau yn uwch : a beth all yr un creadur wneuthur erom

yn fwy, na chymaint ag a allai llon'd byd o honon wneuthur erom ein hunain?" Ond mae dyfodiad y cyfryw un a Mab Duw i'n byd yn waredwr yn peri syniad a theimlad tra gwahanol. Mae ei ddyfodiad ef yma, wedi gosod mawredd a phwysigrwydd arbenig ar ein byd bychan. Ei fod ef wedi dyfod yma, ac ymuno â natur y trigolion, a byw yn y byd am ddeg ar hugain a rhagor o flyneddau, fel y cyffredin o'r trigolion;—mae hyn ynddo ei hun yn deigon i godi ein clepyn byd a'i bryfaid trigolion i hynodrwydd ac enwogrwydd tragywyddol yn ngolwg holl fyddodd llywodraeth Duw i gyd. Fel hyn, ni ddirmwyd mohonom yn ei aufoniad Ef i fod ein Gwaredwr. Mae'n ddiagon gwir, rhaid addef, nas gallasai neb llai fod yn waredwr i'n bathau; ond nid yw hyn yn lleihau dim ar y cysur a ddeillia i ni, o fod ein Ceidwad yn ŵr mor urddasol.

Yngedwir yn hollol rhag y sarhâd hefyd, yn nghymhwysiad yr iachawdwriaeth. Mae'n wir yr argyhoeddir y pechadur, ac y dygir ei i'w ffeiddio ei hun; ond gwneir hyn yn unig o herwydd nas derbynna efe y feddyginiaeth heb hyn. A'r fynyd y plyga efe i dderbyn y Meddyg a'r feddyginiaeth, mae loesion dwysbigiad yn y fan yn lleddfu. Ac hyd yn nod dan argyhoeddiad, nis gall y pechadur, er chwilio, ganfod neb yn ei ddirmwygu, ond efe ei hunan a'r diafol. Hefyd, nis gweinyddir maddeuant nes cael y pechadur trwy edifeirwch yn addfed i'w dderbyn. Nid oes bron unpeth a deimla dyn yn gymaint o ddiystyrwch arlo a son am faddeu iddo, oni bydd yn cydnabod ei fai. Felly mae rhwng dyn a dyn. Sonier wrth y goreu ei amynedd am faddeu iddo, a gwneir hyn y ddwy-waith neu dair, oni bydd ef yn teimlo ei fod ar fai, mae agos yn siwr o ffyrnigo. Yn gyffelyb y mae rhwng ei Farnwr a dyn. Pe buasai Duw yn estyn maddeuant i ddyn, ac yntau heb fod yn eiifeiriol, buasai y dyn yn y fan yn teimlo hyn yn sarhâd; ac felly ni buasai y fendith fawr yn tycio i ddim, ond i'w grugio a'i ffyrnigo, a'i wneuthur yn waeth gwrthryfelwr nag o'r blaen. Ond pan yn eiifeiriol, maddeuant yw'r cyntaf peth mae'n geisio; a phan ei derbynir, mae'n felysach ac yn rhoddi mwy ac eangach cysur, nag a roddodd y mel i Jonathan gynt. O! mae yr eiifeiriol yn teimlo fel pe byddai mynyddau y byd yn treiglo oddiar ei gefn yn y deroyniad o faddeuant. Hefyd, nis cyfrifir cyfiawnder Crist i'r pechadur, ond yn wyneb iddo ef apelio trwy gredu at Grist am ymwared. Mae credu yn apeliad: fel pe dywedai y pechadur yn y llŷs, "Attat ti Iesu mawr'r wyf fi yn dyfod, mae hi wedi darfod arnaf yn mhob man arall; yr wyf yn rhoddi fy achos yn dy law, ac yn dymuno cael llechu dan dy aden. Ac o derfydd am danaf, darfydded; ond o cedwi di fi yn fyw, byw a fyddaf." Dyma wir deimlad y dyn pan yn gweithredu ffydd ar Grist. "Wel," fel pe dywedasai y Duw mawr, "gan mai at Iesu yr wyt yn apelio, at Iesu y cei di fyned, yn ei law ef y caiff dy achos fod, ac yn yr Iesu y cei dithau dy hunan fod; a'i gyfiawnder ef yn cael ei gyfrif i ti—ei osod o'th blaid—felly y cei di fod yn ddiogel. A rhaid nas gelli deimlo hyn byth yn iselhâd arnat; oblegid tydi dy hunan a apeliodd at yr Iesu." Fel hyn mae hynawsedd, mwynedd-dra, a

thiriondeb trugaredd ein Duw, yn ymddangos trwy yr oll o oruchwyliaeth fawr yr achub.

Mae yr un tiriondeb mawr i'w weled yn yr ailenedigaeth, ac yn nygiad ymlaen y sancteiddhâd; ond ni bydd i mi egluro hyny yn bresennol, rhag i'm llythyr hwn fel y diweddaf fyned yn rhy hir. Mae 'n ddigon hawdd i bob dyn ganfod, ond meddwl ychydig, y modd y mae Duw yn cario ymlaen ailenedigaeth a sancteiddhâd, heb dafu y radd leiaf o ddirmyg ar ddyn mewn un man, ac felly ymarfer tuag ato yn y cyfan diriondeb trugaredd. Mae 'n ddiammheu y bydd pob un a achubir mor bell oddiwrth ei weled ei hun yn cael dim sarhâd yn yr ymdriniaeth, fel mai y gwrthwyneb fydd ei deimlad angerddol i dragwyddoldeb. Bydd yn eglur o flaen llygaid meddwl pob un am byth, mai trwy werth a rhinwedd priod waed Duw wedi ei dywallt, y cafodd ef ei ryddhâu a'i lanhâu. A bydd hyny yn peri iddo synu a rhyfeddu, ddarfod gosod y fath bris ar un fel efe, fel ag i dywallt y fath werthfawr waed er ymwared iddo. Bydd y gogoniant y codir y credadyn iddo hefyd, fel cydetifedd â Christ, yn cydweithio er dwyseiddio ynddo yr un teimlad yn oes oesoedd.

Ymddengys tiriondeb trugaredd hefyd, yn y cydymdeimlad trwyadl a ddangosir yn y drefn, a mawr ofal dyn (pan wedi ei ddeffroi o leiaf) am ei fywyd. Nis ceisir ganddo gredu yn Nghrist, heb roddi iddo bob sicrwydd y bydd yn ddiogel drwy hyny. Cyfrifir hyny yn hynawsedd a natur dda beb amser yn ngyrwr y cerbyd, fod yn ofalus ar fod i'r ymdeithwyr allu teimlo yn ddiogel am eu hesgyrn a'u hoedlau. Felly hefyd, tiriondeb yn nhrugaredd Duw oedd rhoddi y fath liaws o brofion, a'r rhai hyny mor gryfion—cadarnach na chreigiau—mai cadwedig fydd y neb a gredo. Gall y credadyn fod yn dawel ddiogel ddigon y bydd yn dragwyddol ddedwydd. Maent yn gyfryw brofion ond eu hystyried, a alltudiant ymaith ar unwaith bob ammheuan fel peiswyn i eigion nos diddymdra tragywyddol. Meddylier am fynyd, pwy yw y Person y gwahoddir y pechadur i gredu ynddo. Y Duw a ymddangosodd yn y cnawd. Hwnw wedi ei eneinio a'i osod yn Waredwr; a hyny gan y llywodraeth ag y mae achos y pechadur yn ei llaw. A'i osod trwy lw. Tyngu wedi hyny wrth Abraham, mai cadwedig a fyddai yr hwn a gredai: o'r hyn lleiaf, mae y llw yn cynnwys hyny, a thyna'r peth penaf yn ei gynnwysiad. Y Duw-ddyn hwn hefyd yn nghyflawnder yr amser yn marw yn ngŵydd llygaid dynion ar y ddaear i wneyd iawn; a rhag i ddim ammheuaeth byth gyfodi na chymerodd hyny le, bu farw trwy ddwyllaw dynion eu hunain—adgyfodi i ddangos fod yr iawn yn dderbyniol—eistedd ar ddeheulaw Duw, fel y gallai yr ymddiriedwr fod yn dawel, gan fod ei Waredwr yn ymddangos yn y llŷs ag y mae ei achos i gael ei benderfynu ynddo. Mae pob awdurdod hefyd yn llaw y Gwaredwr, fel y gallai y credadyn fod yn dawel, nas deuai gwrthwynebrwydd o un man a allai rwystro ei gadwedigaeth. Fel hyn rhoddwyd y profion goreu, a gwnaed yr oll a ellisid ei wneuthur, er lladd pob pryder, a chreu pob hyder a thawelwch yn

meddwl pob un, mai cadwedig a fydd pwy bynag a gredo i'r Gwardwr. Ac yn hyn eto mae tiriondeb trugaredd ein Duw yn ymddangos yn ddysglaer hynod. Dysgwn ryfeddu Duw a'i garu, ac addoli ac ufuddhau iddo, yn yr olwg ar y tiriondeb hwn. Hefyd dysgwn ninnau drin ein gilydd mewn dull cyffelyb, sef mewn trugaredd, a thiriondeb trugaredd.

Cwm.

HEN WR MYNYDDIG.

"Taith y Pererin," a'r "Ymofynydd Pryderus."

Y MAE yn anhawdd, os nad yn anmhosibl, meddwl am unrhyw lyfrau crefyddol, ag sydd wedi derbyn cymaint o gefnogaeth, ac wedi bod mor fendithiol, a'r llyfrau uchod: y mae y galwad parhaus am danynt, wrth y miloedd, mewn gwahanol ieithoedd, ynghyd â'r hanesion cysurus sydd yn fynych i'w gweled, yn brawf o hyny. Y mae y ddau, bellach, wedi bod ar y maes ddyddiau lawer, ac un o honynt rai oesoedd, ac felly wedi eu pwyso yn nghlorianau rheswm a barn; ond y mae y bri_a roddir arnynt heddyw, yn ddigon er dangos y ceir hwynt eto yn mhen llawer o ddyddiau. Pwy fuasai yn meddwl pan oedd cyfeillion Bunyan yn dyweyd wrtho cyn argraffu ei lyfr,

"John, print it ;" others said, "Not so ;"

"It might do good ;" others said, "No,"

y buasai y fath effeithiau yn dilyn ei gyfansoddiad. Yr hanesion a ganlyn, am y naill lyfr a'r llall, a ymddangosodd yn y *Tract Society Report*.

"Pwy a all ddyweyd pa faint o ddaioni sydd wedi ei wneyd yn barod mewn gwledydd paganaidd, gan y pererin hwn. Gallwn lenwi llawer o dudalenau â ffeithiau, ag sydd yn dangos y fath fendithion ag sydd wedi deilliaw trwyddo. Edrychwn ar China. Cenadwr a ddywed, 'Yn ein hysgolion Chinëaidd, dysgir y plant yn Seisoneg ; a'r llyfr sydd yn eu difyrw fwyaf, a'r hwn sydd yn eu hudo oddiwrth eu chwaryddiaethau, yw 'Taith y Pererin.' Hindoo a ddywed, 'Trwy y llyfr hwn mewn rhan y dechreuais deimlo mai y grefydd Gristionogol yw yr unig wir grefydd, ac mai Crist yw yr unig Waredwr.' Cenadwr yn y dwyrain a ysgrifennai, 'Teimlais yn galonog o herwydd y derbyniad croesawgar y mae y 'Pererin' wedi ei gael yn barod. Y mae amryw o Fahometaniaid parchus wedi ei ddarllen, ac wedi erfyn am ychwaneg o gopiau i'w cyfeillion. Anfonodd un o'r trigolion lythyr caredig ataf, gan ddioch â'i holl galon. Dywedai iddo ddarllen y llyfr am dair noson yn olynol : na welodd erioed lyfr mor dlws, ac y mae yn gweddio ar i Ysbryd Duw oleuo calonau y Malays, fel y gallont ei ddeall.'

Cenadwr yn Ceylon, a geisiai gymhorth ysgolfeistr brodorawl, i gyfieithu 'Taith y Pererin' i'r iaith Singalese. Yr oedd yr athraw, is yr hwn a fu yn offeiriad paganaidd, yn ddyn dysgedig. Wrth ystiedd ac ysgrifenu yr hanes, yr oedd yn fynych yn cael ei gyn-

hyrfu ganddo, fel yr oedd braidd yn methu a myned ymlaen. Llônai yn fawr pan y mae Cristion yn gadael Dinas Dystryw. Pan y gwelodd Cristion wedi myned i'r Gors anobaith, dechreuodd deimlo yn ddwys drosto; ond pan ddaeth y Pererin at fynydd Sinai edrychai yn hynod o drist, a dywedai wrth y cenadwr, "A phwy a all fod yn gadwedig?" Y cenadwr a'i atebodd, 'Gadewch i ni fyned ymhellach.' Yna y daeth i'r fan ag y mae Cristion yn cael gwared o'i faich pan y syrthiodd wrth y groes. Yr oedd yr ysgolfeistr tlawd wedi ei orlenwi a hyfrydwch, fel y chwarddodd, curodd ei ddwylaw, a llefodd allan mewn llawenydd, 'O mor llwyddiannus! O mor llwyddiannus!' Wedi i'r 'Pererin' gael ei argraffu, a'i rwymo mewn papyr marmor, ag ymylau goreuredig, yr oed plant Ceylon i'w gweled yn eu cario i'w cartrefi, fel y rhodd fwyaf y gallasant ei gael.

"Os edrychwn i ranau eraill o'r byd, cawn yn wastad weled yr un croesaw yn cael ei roddi i lyfr y pererin. Un o Gristionogion South Affrica, a ysgrifennai fod 'Y dychweledigion yn cael budd mawr drwyddo.' Un arall a ddywedai, 'Os ca y fath lyfrau a hwn eu haigrffu, pwy yn hwy a all beidio edifarhau?'

"Yn Madagascar hefyd, wedi i frenines greulawn yr ynys hon yru y cenadon oddiwrth eu gorsafoedd, anfonasant y llyfr hwn i'r Cristionogion brodorol, er eu cysuro a'u haddysgu, pa rai oedd-ynt naill ai wedi eu cau yn y carchar, neu eu cuddio yn ogofeydd y ddaear, neu yn dianc am eu bywydau trwy goedwigoedd tywyll y wlad. Ac hyd yn nod pan oedd rhai o honynt yn cael eu harwain i farw fel merthyron, yr oeddynt yn gadarn yn dywedyd, 'Yn awr yr ydym ninnau yn yr un sefyllfa a Christion a Ffyddlon yn ffair gwagedd.' Ac eraill a ddywedent, 'Pan oedd Cristion yn myned trwy ddyffryn cysgod angeu, gallasai ddywedyd, Er fod y dyffryn yn dywyll, er hyny ffordd ydyw i'r ddinas nefol.'

Yr hanes hynod canlynol allan o lawer, sydd yn dangos y lleshad mawr y mae'r "Ymofynydd Pryderus" wedi bod yn offerynol o'i ddwyn.

"Ganwyd Thomas Murray yn agos i Belfast, Iwerddon a bu yn gweithio fel llafurwr o'i ieuenctyd. Pan yn ddwy a deugain oed, daeth i fyw i'r tŷ yn mha un y gwelais i ef, ac y mae yn byw yno er's deugain ml, nedd, heb fod braidd yr un diwrnod oddiyno yn y cyfamser. Yr oedd ei drigfa tua hanner milldir oddiwrth un arall, ac nid oedd ef, na neb o'i deulu, yn gwneyd ond ychydig gyfrinach a neb, ond yn amser y cynauaf pan oedd y ffermwyr yn cynnorth-wo eu gilydd. Yr oedd ei ffarm ef yn cynnwys deugain cyfer; ac yr oedd yn ystyried ei hun, ac yn cael ei ystyried gan eraill, yn ffarmwr lled fawr, er fod ei hanner yn fynydd-dir; er hyny gallodd gael cynnalïaeth iddo ei hun a'i deulu, hyd nes yr oedd ei wallt wedi gwynu. Pymtheg a thriugain o flyneddau a aethant heibio arno, ac wedi gadael eu heffaith ar ei wynebpryd, trwy ei wneuthur yn rhychau: ac er ei fod mor agos i derfyn ei ddyddiau, yr oedd "heb Dduw yn y byd." Ymddengys nad oedd dim meddyliau am dragywyddoldeb wedi cynhyrfu dim ar ei galon ef.

Yr oedd fel un wedi ei "adael yn unig:" ond Duw, yr "hwn sydd gyfoethog o drugaredd," a'i hoffodd ef. Pan yn bymtheg a thri-ugain oed, cafodd ei gaethiwo gan gystudd i'w dŷ; yr oedd hynny iddo ef, yr hwn oedd wedi bod yn ddiwyd ar hyd ei oes, ac yn mwynhau awyr y mynyddoedd, yn gyfnewidiai mawr, ac yr oedd yn flin iawn, heb fod ganddo ddim i'w wneyd i ddifyr ei hun.

Clywodd y rhai oedd yn byw yn y ffarm nesaf, am hyny. Yr oedd geneth yn byw yno, yr hon oedd yn perthyn i'r Ysgol Sabbothol. Cafodd yr eneth hon, am ei diwydrwydd yn yr ysgol, un o gyhoeddiadau Cymdeithas y Traethodau yn rhodd, gan y gweinidog. Pan y clywodd yr eneth fod yr hen Murray yn glaf a digalon, am na wyddai pa fodd i dreulio ei amser, meddylodd mai un achos o hyny oedd, nad oedd ganddo lyfrau i'w darllen: a phenderfynodd fyned at yr hen ŵr i gynnwng iddo fenthg ei llyfr i'w ddarllen. Cymerodd Murray y llyfr, gan lawenhau am ryw-beth i'w gysuro yn ei ddyddiau blin, ac addawodd ei ddarllen ef. Fe wnaeth hyny. Ac fel yr oedd yn darllen, daeth yn ymwybodol o deimladau rhyfedd. Nid ei oedran, na'i wendid, a'u hachosodd: daeth i grynau yn fawr, ac i wylo yn ddwys; yr oedd ei gydwybod yn cynhyrfu gan argyhoeddiad; ac fel Felix, yn dychrynu wrth ddarllen am "gyfiawnder, a dirwest, a'r farn a fydd." Yr oedd hwn yn ddiwrnod bythgofiadwy iddo ef. Ymrysonodd ysbryd Duw ag ef yn effeithiol; ei esgeulusdra, ac oes faith o bechodau, a ddaethant yn awr adref at y gydwybod: yr oedd melldithion y gyfraith yn goleuo ar ei feddwl euog, ac uffern yn anocheladwy. Fe wylodd, darllenodd, a gweddiodd: gweddiodd ac wylodd eil-waith. Yr oedd yn edrych ar ei glefyd gyda dychryn—"gall fod i farwolaeth," meddai; ac yr oedd yn teimlo ei hunan yn anmharod, a gweddi ei galon oedd, "Paid â mi fel y cryfhawyf cyn fy myned ac na byddwyf mwy." Yr oedd erbyn hyn yn awyddus am byfforddiad, a darllenodd y llyfr hwnw ag oedd wedi ei oleuo drachefn a thrachefn. Gwir fod y llyfr yn tueddu at addysgu yn fwy nag i argyhoeddi; er hyny, gan ei fod wedi gwneyd yr olaf, felly hefyd yr oedd yn gwneyd y cyntaf: llewyrchodd goleuni ar feddwl yr hen ŵr, fel yr oedd y Bibl erbyn hyn yn dra gwerthfawr yn ei olwg, yr hwn fu hyd yn hyn yn cael pob diystyrwch ganddo. Ar ol i'r eneth glywed fod Murray wedi gwellau, aeth i ymfyn am ei llyfr. Gan ei fod wedi cael cymaint o fudd oddi-wrtho, teimlodd yn anewyllysgar i ymadael âg ef. Yr eneth heb ddeall Murray yn iawn, a ddaeth at y gweinidog, a dywedodd wrtho yr hanes: gwelodd yntau pa fodd yr oedd pethau yn bod, ac a'i cysurodd trwy addaw iddi lyfrarall; ac efe a aeth ei hunan i dŷ yr hen ŵr, a gwelodd fod pethau yn bod fel yr oedd yn dysgwyl. Yr oedd Thomas Murray wedi dyfod yn ddyn newydd, a dyna lle yr oedd, yn troi dalenau y llyfr gwerthfawr yr oedd yr eneth wedi ei fenthgca iildo. Cymerodd Mr. B. (sef y gweinidog) y llyfr yn ei law, a gwelodd fod yr "Ymfynydd Pryderus" wedi gweithio ei ffordd i'w ddwyllaw, a bod ei wirioneddau wedi disgyn i'w galon. O'r dydd hwnw allan cynnyddodd mewn gwybodaeth

ysbrydol gyda y fath gyflymdra, fel yr oedd yn wir ryfedd. Pan y gwelais i ef yr oedd yn siarad fel un yn gweled y "tir pell a'r brenin yn ei degwch." Yr oedd ein hymddyddanion yn adfywiad i fy enaid; a gadewais ef gan barchu ei dduwioledeb yn gystal a'i benllwydni.

Ychydig wythnosau yn ol, cefais hysbysiad gan y gweinidog am ei farwolaeth. Nid oedd ei selni olaf ond byr, a'i ymadawiad yn ddisymwth. Y dydd cyn ei farwolaeth, ymwelodd a'i gymydogion, a rhoddodd draethodyn i bob un, a chynghor cyfaddas. Dywedai y gweinidog iddo alw am dano yn y prydawn, ac yn ei wydd, efe a erfyniodd am i'w deulu (pa rai oedd yn Ariaid) ffoi o'u noddfeydd calwydd, at yr Arglwydd Iesu Grist; ac erbyn y boreu yr oedd ei anadl wedi darfod. Fel hyn y bu marwolaeth Thomas Murray druan! "A bydd goleuni yn yr hwyr." "Marw a wnelwyf o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau!"

At Olygyr y "Geiniogwerth."

[Canfyddir nad oedd y llythyr a ganlyn wedi ei fwriadu i ymddangos yn argraffedig. Er hynny, pe buasem yn ei gyhoeddi ar unwaith heb ddim seremoni, diau y cawsem faddeuant rhwydd gan ein holl ddarllenwyr, ac y buasai yr awdur ei hun yn ymdawelu ar ol ychydig iawn o ystyriaeth. Ond rhag gwneyd dim tebyg i drosedd ar reolau moesgarwch, anfonasom yn ddioed at ein cyfaill parchedig i erfyn ei ganiatad; a thrwy fod yn hynod o daer, a dangos iddo yr anghenrheidrwydd am liosogrwydd o dystiolaehau oddiwrth wahanol bersonau yn erbyn pechodau yr oes, llwyddasom i ennill ei gydsyniad i'r llythyr ymddangos yn y "Geiniogwerth."]

Amlwch, Ebrill 27ain, 1849.

GYFELLION HOFF,—Derbyniais lythyr oddiwrthych yn ddiweddar, ac nis gwn eich bod yn dysgwyl atebiad; ond o herwydd y cyfrif sydd genyf o'r hyn a dardd oddiwrth eich dwylaw, nis gallaf lai nag anfon rhyw fath o atebiad.

Gofynech am ysgrif i'r "Geiniogwerth," i amddiffyn *diweirdeb* yn mysg ein cenedl, ac er gwrthsefyll yr hyn sydd wedi ei llygru yn fawr, a'i gwarthu yn drwm, yn ngolwg Duw, ac yn nghyfrif cenedloedd gwareiddiedig y byd. Yr wyf yn edrych ar eich amcan yn hyn yn gyffelyb i'r hyn a ddywed y Dr. Franklin,—"*I have always set a greater value on the character of a DOER OF GOOD, than any other kind of reputation.*" Felly gellwch chwithau brisio egwyddorion o'r fath yn uwch na "*Geiniogwerth.*" Nid ydyw bellach yn debygol y gall fy enw gyrhaedd enwogrwydd mawr yn mysg awduron; ac yr ydwyf finnau yn rhy falch i ymddangos ymhlith eu gwehilion, ac felly yn tybied yn radd o ddoethineb imi "gadw fy ngherdd yn fy nghôl."

O ran a gesglais i oddiwrth gyhoeddiadau y Dirprwywyr, nis gallaf ond barnu, os darfu iddynt hwy liwio *glas* wrth ddesgrifio'r

Cymry, ddarfed iddynt trwy hyny ddysgu eraill i *lifo du*; ond nid rhyfedd hyny, canys mae *improvement* i'w ddysgwyl yn barhaus ar gelfyddydau y byd amherffaith hwn. Da genyf weled na chymerwch esgus oddiwrth eithafiaeth mewn eraill i adael heibio wneuthur dim a alloch er lles eich cenedl, ac anrhydedd yr Arglwydd. Trwy fod y "Geiniogwerth" yn cael taeniad mor helaeth, dysgwyliwn y gallech trwyddi dynu gradd o sylw'r ieuainc at y diwygiad yr hiraethwn oll am weled ei lwydd, sef dwyn y Cymry i werthfawrogi y rhinweddau yr ydym er's oesoedd wedi eu dibrisio yn ormodol; megys diweirdeb, geirwirdeb, cywirdeb, &c. Eto, nid yw oes (pa faint bynag yw hyd hŏno) ddim yn rhy faith i ddysgwyl effeithiau dymunol oddiwrth eich cyfarwyddiadau—pan y mae arferion llygredig wedi gwreiddio yn ein mysg er's cannoedd o flyneddau. Ni chymerwyd y sylw a arferid gynt gan lywodraethwyr ein cenedl ar buteindra, byth gwedi y *Restoration*.

Tybygaf y bydd raid cael oes newydd o benau teuluoedd a rhieni cyn y gellir dysgwyl gwellad perffaith ar ein gwlad, a'r rhai hyny gwedi eu maethu o foreu eu bywyd mewn rhagtarn sanctaidd at yr arferion y cwynwch o'u herwydd. Pe felly, gellid gobeithio ymwared buan; ac os gellwch a *cheiniogwerth* daenu y rhinwedd hwn o ddiweirdeb dros wyneb Cymru, bydd y fargen rataf a mwyaf manteisiol, a gafodd y Dywysogaeth er dydd ei sylfaeniad hyd yn awr.

Rhaid y bydd y rhinwedd, pan yr ymddangoso, yn enwog-rwydd i benau teuluoedd, fel y mae y gwarth yn bresennol wrth eu drysau: ac yr wyf yn meddwl nad oes ond anorchfygol ras a all gael gan rieni a meistriaid llygredig, beri i'w deiliaid feddwl eu bod yn casâu yr hyn sydd yn achlysuero i'r ieuainc gael eu llygru yn dost. Er y gall meistriaid gwyliadwrus gael eu siomi a'u briwo trwy ddrwg arfer ein cenedl; eto, ni byddai *help* neb yn gymaint mantais at wellad a'r eiddo penau teuluoedd.

Nid hawdd i chwi gredu ystyr y siarad budr a arferir ar aelwydydd llawer o'n *ffarm-dai* ar nosweithiau ffeiriau a'r cyffelyb, a hyny hyd yn nod gan rieni, yn ngwydd eu plant a'u gweinidogion, yr hyn sydd yn fagwraeth i'r hyn sydd yn rhwystr i'n cenedl ragori ar genedloedd y ddaear. "Na ddeued un ymadrodd llygredig allan o'ch genau," medd y Bibl: ond yn mysg ein cenedl ni y mae *dylif* o ymadroddion bryntion yn cael eu tywallt ar ein ieuencytyd o oes i oes, megys *caru yn y gwely*, &c., y rhai sydd yn frychau ar wyneb y papyryn yr ysgrifenisir hwy arno. Mewn gair, mae y dull y llywodraethir llawer o deuluoedd yn *license* i'r ieuainc i gymeryd eu ffordd eu hunain.

Pe gallech ddwyn rhieni i gydweled â chwi ar y pwnc mewn llaw, dyna'r frwydr wedi ei hennill, o leiaf i radd pur bell! ac wedi hyny, ni byddai nemawr gwaeth pa liw a fyddai ar lyfrau ein hanes; canys mae diweirdeb y fath *bapwr gwyn* na fedr neb byth ysgrifenu *du* arno. Gweithied eich "Geiniogwerth" ei ffordd, nes y byddo iddi ddileu y dreth a godir i fagu bastardiaid, ac yna gall yr oes sydd yn codi fforddio talu punt am dani, yn lle ceiniog.

Diweddaf gyda dywedyd, os daw i fy meddwl rywbeth ag y barnwyf ef o ryw ddefnydd i'w ddodi mewn "Ceiniogwerth," chwi a'i cewch. Ydwyf, yr eiddoch yn ddiffuant,

W. ROBERTS.

Pennod yr Athronydd.

Y MAE pob dyn wedi ei amgylchu a'r hyn y mae yn dâl cymdeithas trwy synwrau ei gurff. Os gofynir pa beth ydyw trefn a chyfansoddiad y byd sydd yn gorwedd o fy mlaen, ac yn cyfarch fy synwrau yn mhob cyfeiriad, y mae ymdrechïadau i ateb y cyfryw ofyniad yn rhoi bod i athroniaeth anianyddol, yr hon a ddosberthir i wahanol wyddorion a chelfyddydau, yn ol y tiriogaeth o anian fyddo yn wrthddrych iddi. Os y ser, seryddiaeth; os yr awyr, awyriaeth; os creigiau, creigyddiaeth, ac felly am holl ddosbarthïadau anian.

Mae pob dyn mewn cysylltiad â dynion eraill trwy berthynasau anghurheidiol a gwirfoddol. Os gofynir pa beth ydyw ystyr y rhwymau hyn sydd yn fy nghysylltu â fy nghyd-ddynion, mae rhai o honynt y cyfryw nas gellir eu tori: nis gallaf trwy unrhyw weithred o'm heiddo beidio a bod yn fab neu yn frawd; ond y mae yn bosibl i mi weithredu fel pe na byddwn yn yr un o'r perthynasau hyn. Mae y perthynasau yn parhau, er i mi weithredu yn an-nheilwng o honynt. Pa fodd y mae i mi fyw fel ag i gyflawni dyledswyddau y perthynasau yr wyf ynddynt? Pa beth sydd yn gwneyd fy ymddygiadau a fy sefyllfa yn anghyson â'u gilydd? Mae yr ymchwiliad hwn yn rhoi bod i athroniaeth foesol, ac iddi y perthyn dau ofyniad mawr, sef mewn pa beth y mae rhinwedd yn gynnwysedig, neu pa beth sydd yn cyfansoddi cymeriad da a chymeradwy. Ac yn nesaf, trwy ba allu neu gynnwedd yn yr enaid y dywedwn fod hwn yn gymeriad da a'r llall yn ddrwg; neu, mewn geiriau ernill, pa fodd y mae y meddwl yn cymeradwyo y naill, ac yn anghymeradwyo y llall. I'r gofyniad cyntaf y mae rhai yn ateb, mai cymwynasgarwch ydyw hanfod rhinwedd. Dywed eraill mai gweithredu yn gyson â'r gwahanol berthynasau yr ydym yn sefyll ynddynt; barn eraill ydyw, mai diogelu ein dedwyddwch gwirioneddol a pharhaol ein hunain, ydyw yr ateb priodol. Mae yr atebion i'r ail ofyniad mor amrywiol: weithiau dywedir, hunan-gariad—yr hyn sydd yn dangos i ni pa beth sydd oreu er ein lles: weithiau rheswm—yr hon sydd yn dangos i ni y gwahaniaeth rhwng cymeriad da a chymeriad drwg, fel y gwna rhwng gwirionedd a thwyll: yr ateb pryd arall ydyw, fod cynneddf neillduol i hyn—yr hon a elwir y synwyr foesol (*the moral sense*), ac mai ei gwrthddrychau ydyw drwg a da moesol, fel y mae lliwiau yn wrthddrychau y llygad. Barn plaid arall ydyw, mai cydymdeimlad (*sympathy*) ydyw y gynnwedd dan sylw.

Fe all dyn ofyn, pa berthynas sydd rhyngddo ef â'r byd sydd yn ei amgylchu? a ydyw yn ddarostyngedig i'r un deddfau a'r byd

allanol, ai ynte a ydyw dan deddfau gwahanol? a ydyw y gallu sydd ganddo ef yr un o ran ei natur a'r gallu sydd yn y greadigaeth, neu a oes rhyw neillduolrwydd yn y gallu sydd yn ei feddiant? Os oes, pa beth ydyw? Pa beth ydyw y gwahaniaeth sydd rhwng y gallu a weithredir gan y greadigaeth ar y dyn, a'r gallu a ddefnyddia y dyn i weithredu ar y greadigaeth. Ar ba ammodau y mae dyn yn meddu y gallu hwn, a than ba ammodau y mae yn gweithredu? Y mae y fath ofynion a rhai'n yn rhoi bod i fath arall o athroniaeth nad oes yn Gymraeg enw i'w dynodi. Ond fe wel y darlennydd ei ystyr pe gwnaem air, a'i galw yn athroniaeth uwchaniaiol (*metaphysical philosophy*).

Y mae athroniaeth foesol ac uwchaniayddol yn gwahaniaethu oddiwrth athroniaeth anianyddol yn hyn; y mae eu cyfeiriad yn neillduol at ddyn; ond y maent yn gwahaniaethu oddiwrth eu gilydd, o gymaint a bod athroniaeth foesol yn cymeryd yn ganiataol nad ydyw dyn yn rhan o anian, a bod ei alluoedd yn dra gwahanol i'w galluoedd hi. Ond y mae uwchaniaeth yn ceisio profi hyn. Chwilio am sylfaen ein bywyd ymarferol a chyfrifol, ydywamcan y naill, a chwilio am sylfaen a graddau a therfyn ein galluoedd, yw amcan y llall.

Whitfield yn dechreu pregethu.

Y MAE coffadwriaeth y cyfiawn yn fendigedig, ac enwau y rhai a "droant lawer i gyfiawnder, a fyddant fel y ser byth ac yn dragwydd;" ac un o'r cyfryw rai oedd Mr. Whitfield. Pan oddeutu un ar hugain oed, anfonodd y Dr. Benson, Esgob Caerloyw, ato, gan ddywedyd, mai nid ei arfer gyffredin ef oedd ordeinio neb cyn ei fod yn dair ar hugain oed, ond yr ordeiniau ef pryd bynag yr ymofynai am hyny. Yn ngwyneb y cynnygiad yma, dangosodd Mr. Whitfield ymddygiad ag oedd yn deilwng o'i efelychu; ni ruthrodd yn anystyriol ac yn fyrbwyll i roddi ateb i'r esgob, ond ymofynnodd yn gyntaf â'r Arglwydd mewn gweddïau taerion, gan holi llawer arno ei hunan, os oedd y cymhwysderau ynddo ef ag sydd yn anghenrheidiol er bod yn weinidog cymhwys y Testament Newydd: darlennodd y pedair erthygl ar bymtheg ar hugain, gan eu hastudio yn fanwl er mwyn cael gweled, ac er boedlonrwydd iddo ei hun, os oeddynt yn unol â gair Duw; ac yna, wedi cael hyny ynghyd, a chael lle i feddwl fod yr Arglwydd yn foddolawn iddo, rhoddodd atebiad i'r esgob, gan ddywedyd, ei fod yn dewis cael ei ordeinio mor fuan ag y byddai modd. Treuliodd y dydd Sadwrn cyn ei ordeinio, gan mwyaf mewn gweddi ddiregel drosto ei hun a thros y rhai a neillduid i waith y weinidogaeth yr un pryd ag ef. Boreu dranoeth, sef y Sabboth, Mehefin 20fed, 1736, cychwynodd gyda thoriad y wawr i ddarllen Epistolau Paul at Timotheus, gan weddio am i'r Arglwydd fendithio y gwaith oedd yn myned ymlaen y dydd hwnw yn Nghaerloyw, sef ei neillduad ef a'i frodyr i waith y weinidogaeth; a diau iddo gael ei wrandaw yn ei erfyniadau, oblegid gwnaeth

yr Arglwydd waith mawr trwyddo yn ei ddydd : cafodd ei urddo gan yr Esgob Benson, a diammhau na fu dim o law yr hen esgob hwnw ar neb mwy bendigedig erioed : gellir dyweyd am dano, ei fod wedi "ei wisgo â nerth o'r uchelder," ac wedi ei arfogi yn nhŵr Dafydd, lle mae tarianau fil yn crogi, i gyd yn estylch y cedyrn ; aeth allan fel un "âg awdurdod ganddo," yn nerth ac ofn yr Arglwydd, a dechreuodd ei yrfa weinidogaethol yn Eglwys Caerloyw, yr eglwys lle cafodd ei fedyddio, a lle y cyfranogodd o Swper yr Arglwydd gyntaf erioed. Y Sabboth cyntaf ar ol ei ordeinio, pregethodd yn yr eglwys uchod am y tro cyntaf, lle yr oedd cynnulleidfa liosog wedi ymgynnull i wrandaw, gan mwyaf o gywreinrwydd, oblegid ei fod yn ieuanc iawn, ac am eu bod yn ei adnabod er yn blentyn. Yr oedd rhai o honynt yn barod i wawdio a dirmygu, eraill yn cael eu meddiannu gan syndod. Parodd lliosogrwydd y dyrfa iddo frawychu ychydig yn y dechreu, ond teimlodd wrth fyned ymlaen fod yr Arglwydd yn "perffeithio nerth mewn gwendid ;" gwelodd y tân yn dechreu cynneu, a'r saethau yn gwau, a'r dagrau yn treiglo dros y gruddiau, a'r dorf liosog yn ymddangos mor sobr a phe buasent o flaen y farn. Deallodd erbyn hyn fod yno galonau yn cael eu harcholli, a gwaith yn cael ei wneuthur na dderfydd canu am dano tra fo Duw mewn bod. Mawr y siarad a'r sibrdw a fu trwy yr holl ardal yr wythnos ganlynol am y bregeth hono ; gwnaeth rhai o honynt achwyniad wrth yr esgob, gan ddywedyd, mai pregethwr ofnadwy oedd Whitfield, ei fod wedi gyru pymtheg, o leiaf, yn wyllt o'u cofau wrth bregethu iddynt y Sabboth cyn hyny. Ar hyn atebai yr hen esgob parchus fel yma, "Yr wyf yn gobeithio na bydd iddynt anghofio eu gwylltineb cyn y Sabboth nesaf." Dyma esgob yn dymuno i'r offeiriad wneyd lles i eneidiau wrth bregethu, ac nid yn ei garcharu am bregethu (fel Mr. Shore, gan Esgob Exeter, yn ein dyddiau ni). Gwelwn wrth hyn mor anlwg y dangosodd yr Arglwydd ei foddlonrwydd yn anfoniad ei was hwn, ac fel y medr yr Arglwydd wneyd gwaith mawr trwy offerynau gwael. Y mae Whitfield wedi marw, ond y mae Duw Whitfield yn fyw eto. Syrthiodd y seren, ond y mae yr haul yn llewyrchu ; aeth yr afon yn ddiysbydd, ond y mae y môr yn llawn ; bu y gwas farw, ond y mae y meist'r yn fyw, ac y mae wedi addaw bod gyda ni "bob amser hyd ddiwedd y byd." am hyny, "attolygwech i Arglwydd y cynauaf" anfon gweithwyr i'r cynauaf, yn lle yr enwogion sydd wedi eu galw oddiar y maes.

T. J.

Cyffelybrwydd Einioes.

EFELYCHIAD.

Cyffelyb ydyw einioes i syrthiad seren glaer,
 Neu ehediadau cyflym yr eryr yn yr aer :
 Neu fel dillynaidd liwiau yr iraidd wanwyn chweg,
 Neu loyw ddarnau gwllithos ar hafddydd fore teg ;

Neu fel y gwynt cythryblus gynnyrfa wyneb dwr,
 Neu fel burlymau gweiniaid, yw egwan einioes gwr:
 Nid ydyw ef amgenach a'i wawl benthyciawl a
 Ofynir eto 'n fuan, ei dalu heno wna.
 Cyffroad gwynt a dderfydd, y bothell ymaeth a;
 A'r gwanwyn a'i hardd liwiau a lyncir gan yr ha;
 Yr huan sy 'n y gwlithos, y ser diffoddant hwy;
 A hedfan 'r eryr heibio—a dyn ni chofir mwy.

Caergybi.

DANIEL DDU O FON.

Gyrfa Dedwyddwch.

I ba beth y gwneir cymhariaeth
 O ddyd a'i ymdaith yn y byd?
 Tebyg yw i Jehu frenin
 Yn gyru 'n erwin iawn o hyd:
 Ei rediad sydd ar ol dedwyddwch
 Gan ddyweyd fod draw ryw fydd
 sydd well;
 Draw—ryw gymaint o'r fan yma,
 Draw—nid ystyr pa mor bell.

Gyda mân deganau'r plentyn,
 Dywed, 'draw mi fydda'n llanc';
 Felly gyr nes cyrhaedd yno,
 Eto ni bydd lai ei wanc;
 Yna dywed wrtho 'i hunan,
 'Draw mi wela' y mae gwyn fydd;
 Draw—yn nyffryn glan briodas
 Draw—yn ninas ennill byd!

Gyru wna yn hwyr a boreu
 Nes cyrhaedd i'r fan hono'n flin,
 Ond wedi'n draw mae dedwyddwch,
 Draw mae 'n gweled niwed hin;
 Draw 'r ol gorphen magu 'r eppil,
 A myn'd trwy 'r trafferthion
 mawr,
 Yna'n wir fe geir dedwyddwch—
 Colli'r boen, rhoi'r baich i lawr.

Ond er cyrhaedd i'r fan hono
 Draw yn rhywle mae gwyn fydd;
 Nis gall ddyweyd y fan yn gymhwys
 Ond mai draw, a draw o hyd:
 Gan hyny gyru sydd raid iddo
 Er ei ludded—ni chaiff hedd
 A chyn cael gafael ar ddedwyddwch
 Mae 'n colli' wynt a chael y bedd.

Y Dirwestwr Gworthgilyddig.

Ti, yr hwn a gyhwynaist unwaith, a throaist yn ol! Goddef im' ymresymu ychydig â thi: a gofyn iti gwestiwn neu ddau. Pa beth a barodd iti ymuno â'r Gymdeithas Ddirwestol pan y gwnaethost? Ai i foddio dy chwant y gwnaethost? Ai y diafol a'th gymhellodd? Tybygaf glywed yr ateb yn groew o lys dy gydwybod nychedig, yn ymdori mewn llef athrist, gan ddywedyd, Nage. Ond yn awr, eto, pa beth a barodd iti droi yn ol oddiwrth ddirwest? A gefaist ti waeth golwg ar y gymdeithas? Neu well golwg ar feddwod a diota? Ateb yn gadarnhaol os gelli,—neu taw â'th esgusion gorwag byth. Oni wnaethost yr unrhyw weithred a gwraig Lot? Onid oes arnat ofn derbyn ei melldith yn ysbrydol? “Y neb sydd yn tynu yn ol, nid yw fy euaid yn ymfoddloni ynddo.” “Yr hwn a wybu feddwl ei Arglwydd ac nis gwnaeth, a gurir â llawer ffonod.” Ti yw y dyn sydd yn dwyn rhwystrau. Yr wyt yn gwybod yn weil na'r gelynyon pa fodd i rwystro. Pa le y ceir iaith a all osod allan dy wagder? Yr wyt yn frawdi Judas; yr wyt yn waeth na Meros, pa rai gafodd eu “melldithio am na ddaethant allan yn gynnorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y cedyrn”—er eu bod yn byw tua deuddeng milltir o fan y rhyfel. Ond am danat ti, darfu i ti, fel “meibion Ephraim, yn arfog ac yn saethu â bwa, droi dy

gefn yn nydd y frwydr." O! wael ddyn. Ti aethost yn fradwr cymdeithas, naddaist dy gydwybod er mwyn porthi dy chwant yn absenroldeb ei goleuni. Rhaid dy fod yn cau dy lygaid rhag edrych ar fydd tragywyddol er mwyn gallu mwynhau cysurcn trachwant yn ddiofn. Er dy fod yn ceisio pellhau y dydd drwg, eto, fe ddaw fel lleidr. "Pan ddywedant tangnefedd a diogelwch, yna y mae dinystr diasmwth yn dysod ar eu gwarthaf; megys gwewyr esgor ar un a fo beichiug, ac ni ddiangant hwy ddim." Fel y dywedodd y Parch. J. Jones, "Creadur i'w gael yn rhywle ydyw dyn."

Anwyl gyfaill: na feddwl ein bod yn ceisio gosod dirwest i fynu, fel yn ddigon o grefydd. Pell ydym oddiwrth hyny. Ond rhaid fod dirwest yn rhywbeth; ac nid yn rhywbeth chwaith—ond yn rhinwedd anmhrisiadwy, yn enwedig yn Mrydain feddw. Ond, a goddef iti ddyweyd mai rhinwedd bach yw dirwest; felly onid wyt yn fwy diesgus fyth. Os bach yw y gwaith, bach o egui sydd eisieu ato. Ac er cystal gwyneb sydd genyt tithau, nis gelli wadu daioni dirwest. Ac os yw yn dda, pa beth sydd rhyngot â hi? Ac a wyt ti yn gwagfreuddwydio y bydd i Dduw achub dy enaid rhag uffern, tra a thi yn 'chwanegu pechod at bechod; a hyny yn ngholeu rheswm, cydwybod, a gair Duw. "Am i mi yn fy anwybod ei wneuthur," meddai Paul, "mi a gefais drugaredd." Onid wyt ti yn ngholeu cydwybod argyhoeddedig, yn dal i fynu yn weithredol wrthryfel yn erbyn y Duw yr hwn yr wyt yn dysgwyl iddo drugarhau wrth dy enaid, Pa fodd y dysgwyl gael ychwaneg, tra yr wyt yn drmygu yr hyn a gynnygir iti? Ti gefaist un dalent, ac yn lle defnyddio hono, ti a'i cuddiaist yn y ddaear. Nacâist a bod yn "ffyddlon ar ychydig," eto, yr wyt yn dysgwyl cael dy "osod ar lawer." Pa sail sydd genyt? O was drwg a diog." Pa sawl gwas da a ffyddlon fu yn ffyddlon ar ychydig," (dirwest) gafodd ei osod ar lawer," ac erbyn hyn sydd wedi myned i mewn i lawenydd ei Arglwydd. Os wyt am i Dduw dy gadw, rhaid iti foddloni iddo dy gadw yn ei drefn ei hun. Paid a meddwl y newidia Duw tragywyddoldeb o'r hyn yw, er dy fwyn di, pan y byddi tua gwely marw, a thithau wedi ei watwar ar hyd dy oes. Pe buasai am arbed pechod yn rhywle, diau y gwnaethai hyny yn ei fab ei hun—ei anwyl fab, ei unig fab—ei unig-anedig fab; ond clywn ef yn dywedyd, "Defiro gleddyf yn erbyn fy Mugail, yn erbyn y gŵr sydd gyfaill i mi." Pan aeth y cyfaill i le y gelyn, yr oedd yn rhaid ei daro. Nid pan aeth y cyfaill yn elyn. O na, yr oedd y Tad digyfnawid, mor anwyl o'i Fab, pan yn ei daro ar Galfaria, a phan yn ei "dra-ddyrchafu," ac yn "rhoddi iddo enw goruwch pob enw." Nid ydym am ddywedyd na achubir mo honot hyd nes y deui yn ddirwestwr yn ol; ond gallwn ddywedyd hyn: pan y bu y ymweliadau o eiddo yr Arglwydd yn ein gwlad, yn yr ardaloedd hyny oedd yn fwyaf dirwestol, yr oeddynt gan mwyaf o lawer iawn; a dywedir i ni mai felly y maent yn bresennol yn y manau hyny y mae arwyddion neillduol o waith yr Ysbryd Glan yn achub. A chan mai fel hyn y mae wedi ac yn bod gyda lleoedd neillduol, paham nad eill fod gyda phersonau neillduol. Y mae cystal gobaith yma ag yn un man, os nad gwell. Gan hyny,

Hen ddirwestwr gwrthgiledig

Tro dy wyneb eto 'n ol;

Clyw! mae dirwest fwyn yn galw,

Gwrando, gwrando, na fydd ffol.

Gad yr hen feddyliau culion,

Gad y rhagfarn, gad y chwant

Ti gei well a iachach cwnini

Gyda dirwest fil a chant.

Yn lle yr hen feddyliau celyd,
 Ti gei gariad—hyfryd iawn;
 Yn lle rhagfarn cas a digter,
 Cei lawenydd fore' a nawn:
 Yn lle porthi chwant anniwall,
 Cred, cei lawer mwy o flas,
 Nac ar gwrw, *rum*, na brandi,
 Ar ddyfroedd iachawdwriaeth gras.
 Ha, fy nghyfaill, gwel dy ennill,
 Paid ag oedi; wele 'r awr;
 Ti arosaist lawer gormod,
 Yn yr hen ddiffaethweh mawr:
 Tyred a phrioda ddirwest,
 Ti gei lawer yn y fan;
 Ac er dim prioda 'r Iesu,
 Cei nef y nefoedd it' yn rhan.

TREBOR GLAN COLLEN.

Goror Clawdd Offa.

DERBYNIAIS y llythyr canlynol, a phunt ynddo, mewn atebiad i'r cais a wnaed yn y "Geiniogwerth" am fis Ebrill, yn achos Goror Clawdd Offa. Gan i'r fenyw haelfrydig a'i hysgrifennodd ddewis cuddio ei henw, ac nad oedd genyf gymaint ag amcan pwy ydoedd, nis gallaswn ei chydabod yn bersonol ar dderbyniad yr arian, ac felly yr wyf yn dymuno arnoch, os byddwch yn cyd-olygu, gyhoeddi ei llythyr, fel y deallu, pan y dygwyddo eto dafu golwg dros y "Geiniogwerth," fod ei rhodd wedi dyfod i law yn ddiogel, a'n bod yn teimlo yn dra diolchgar iddi am ei charedigrwydd. Gellir dysgwyl hefyd na bydd i'w hesiampl, wedi y cyhoedder hi, fod yn hollol aneffeithiol ar eraill. Dylwn, efallai hysbysu ymhellach fod ei llythyr wedi ei ddiogelu trwy gofrestrriad yn swyddfa y llythyrau, yr hyn gyda toll y llythyr a gostiodd iddi wyth geiniog yn ychwaneg: agos cymaint ysywaeth, a'r oll a gyfrenir gan lawer, yn flyneddol, at yr achos cenadol. Gan ddymuno llwydd y "Geiniogwerth" i amlhau rhai tebyg iddi, ac yn enwedig, ar i holl ferched Cymru, a elont i wasanaeth i Lundain, gofio, nad ydyw yn anmhosibl iddynt yno goleddu teimladau cynhes tuag at gael Goror Clawdd Offa, a phob parth arall o'r byd yn eiddo Crist, fy gor-phwysaf yr eiddoch—

Drefnewydd.

O. THOMAS.

Clust o ymrorandawriad i'r "Llais."

Llundain, Ebrill 11eg, 1849.

BARCHEDIG SYR.

Boreu ddoe, dygwyldodd i mi ar ddamwain dafu golwg dros y "Geiniogwerth;" a'r peth a dynodd fy sylw brên yn gyntaf oedd, y "Llais;" ac erbyn i mi edrych arno, mi a welwn mai apeliad oedd at yr Ysgolion Sabbothol, am gymhorth tuag at adeiladu capel Coedway. Wrth ddarllen yr hanes, yr oeddwn yn teimlo yn ddwys o herwydd eich bod wedi methu myned a'r gwaith ymlaen am na wrandawai yr Ysgolion Sabbothol ar yr anerchiad y tro o'r blaen; ac hefyd yr oeddwn yn cael fy lloni yn fawr wrth weled fod yno dair neu bedair o ferched ieuainc, a gwragedd cyfrifol, o aelodau, wedi cymeryd y gwaith mewn llaw. Yn wir, fe fyddai yn an-

rhydded i'r frenines gael gwneyd y fath waith a hwn. Ac fel un o'r rhyw fenywaidd yr ydwyf yn teimlo hyfrydwch mawr mewn cael taro fy ysgwydd tan y baich, gyda 'm hanwyl chwiorydd yn yr Arglwydd, er na welais wyneb yr un o honynt erioed, ac nas caf weled wyneb yr un o honynt byth yn y cnawd; ond eto yr wyf wedi teimlo llawer o hyfrydwch, er ys amryw flyneddau bellach, mewn llafurio tipyn bach ar yr un maes ag y maent hwythau arno, sef y maes cenadol. Ac i'r dyben o'u calonogi yn eu gwaith yr ydwyf yn anfon y penadur hwn. Pe buasai mwy yn fy ngallu, mwy a gawsech: ond nid yw y Penllwydraethwr mawr wedi gweled yn dda fy rhoi i i droi ond mewn cylch bychan iawn. Yr ydwyf yn gwybod bob dydd beth ydyw bwyta fy nhamaid bara trwy chwys fy wyneb. Ond coeliwch fi, barchedig syr, mi deimlais eiddigedd lon'd fy nghalon lawer gwaith wrth edrych ar rwysg boneddigion yma yn gwario' eu heiddo a'u hamser ar oferedd, ac achos Iesu Grist yn methu myned ymlaen o eisieu cymhorth arianol.

Pe cawn i fy ewyllys ar Satan, ni chai o ddim teyrnasu mor helaeth yn Ngoror Clawdd Offa, nag yn yr un man arall chwaith. O! na byddai i ardderchog lu yr Ysgolion Sabbothol, trwy Ogledd Cymru, a threfydd Lloegr hefyd, ddyfod allan fel un gwr yn llu banerog yn erbyn y gelyn. Yn sicr hefyd fe ddychrynai pe gwelai o nhw felly, er cadarned ydyw. Yr ydwyf fi yn cwbl gredu fod llawer o'r bai hwn yn gorphwys wrth ddrws arolygwyr yr ysgolion. Nid oes hanner digon o sel na chariad ychwaith, y mae arnaf ofn, mewn llawer o honynt dros Iesu Grist. Y mae eu hymddygiad yn dangos peth felly. Y mae yn *bity* fod *plan* mor esmwyth yn syrthio i'r llawr. Yn wir, y mae y Seison ymhell o'n blaenau ni yn hyn. Yr ydwyf o'r farn pe bai y Parch. D. Morgan, neu ryw frawd neu frodyr eraill yn y weinidogaeth, sydd â'u calon yn llosgi o gariad at y genadaeth yn myned trwy Ogledd Cymru, i dalu ymweliad personol i bob ysgol, ac i adrodd iddynt y pethau a welodd eich llygaid ac a glywodd eich clustiau trwy holl Oror Clawdd Offa, ac i bledio wrthynt mor hawdd yw dwyn y cynllun i weithrediad—ni choeliwn yn fy myw, na chaech chwi fodd i godi mwy nag un capel. Ac yr ydwyf yn methu gweled dim afresymoldeb mewn peth fel hyn.

Yr ydwyf yn meddwl na byddai ddim yn beth allan o'i le, cynnull yr ysgolion ynghyd ar ddydd gwaith yn gystal ag ar y Sabboth, i ddangos iddynt eu gwaith a'u rhoi ar ben y ffordd i weithio. Dyma lle mae y diffyg yn siwr i chwi. Nid yw y plant o'u hieuencytyd erioed wedi cael eu haddysgu mewn ffyrdd bach esmwyth fel hyn. A beth a wyddoch chwi pa faint o les, trwy fendith yr Arglwydd, a allai ymweliad o'r fath i'r wlad yn gyffredinol. Gallai yr ymweliad fod yn foddion i greu ysbryd cenadol mewn llawer mynwes na ŵyr ddim hyd yma, ac y byddai yn ymdaflu o fynwes i fynwes, ac na wyddoch chwi yn mha le yn y byd y byddai yn diweddau, na pha beth allai y canlyniadau fod. Ond wff i fy ffoledd yn myned i ddysgu rhai a ŵyr yn llawer gwell na mi. Maddeuwch i mi, anwyl syr, anmherffethrwydd fy ysgrifen, a fy hydra arnoch. Rhyw eiddigedd dros yr achos sydd wedi peri i mi siarad fel hyn. Terfynaf gan ddymuno eich llwydd, a llwydd y genadaeth.—Yr eiddoch, *Un o aelodau yr Ysgol Sabbothol ymhlith y Trefnyddion Calfinaidd.*

Detholion:

CENEDL Y CYMRY.—Y mae y Cymry, fel cenedl, yn sefyll ar dir lled uchel gyda golwg ar eu gwreiddyn a'u tarddiad; wedi disgyn oddi-

wrth Noah yn y llinell etifeddol. Mab hynaf Noah oedd Japheth, a mab hynaf Japheth oedd Gomer, a mab hynaf Gomer oedd Ascenas; dyma gyff cenedl y Cymry: y maent hefyd yn dal enw eu tad, ac iaith eu tad, Gomeraeg.

ARGRAFFU Y BIBL.—Dywedir mai yn y flwyddyn 1488, yr argraffwyd y Bibl Hebraeg gyntaf erioed: dim ond can' mlynedd o flaen ein Bibl Cymraeg ni.—*Gwel Parch. J. Hughes ar Job xix. 23.*

CRISTION YN MARW.—“Gwn nad wyf dwyllwr; yr wyf yn sicr fod heddwch rhyngof â Duw. Gwir fy mod weithiau yn ofni'r glyn; ond er hyny, deued y cawr angu pan y delo, mi gaf fyned o'm gofid y pryd hyny; oblegid mae fy enaid wedi bachu yn ngodreu gwisg fy arch-offeiriad.—*Diweddar Mr. Morris, Aberteifi.*

DAU FEDD Y CRISTION.—Mae gan lawer gŵr mawr ddwy arch am dano yn y bedd; ond y mae llawer Cristion nas medd ond un arch: ac os nad oes ganddo ddwy arch, y mae ganddo ddau fedd, un i gladdu ei gorff, a'r llall i gladdu ei bechod.—*Diweddar Barch. David Rees, Capel Garmon.*

Hanesion.

Y FIBL GYMDEITHAS FRYTANAIDD A THRAMOR.—Cynnaliwyd cyfarfod blyneddol y Gymdeithas hon yn neuadd Exeter, Llundain, ar ddydd Mercher yr ail o fis Mai. Anaml y gwelwyd yr ystafell a'r esgynlawr yn fwy llawn. Yn absennoldeb y llywydd oedranus, Arglwydd Bexley, cymeryd y gader gan Ardalydd Cholmondeley, un o'r is-lywyddion. Darllenwyd adroddiad tra boddlonol gan un o'r ysgrifenyddion, y Parch. A. Brandram. Hysbyswyd fod y dosbarthiadau am y flwyddyn wedi cyrhaedd 1,107,518 o gyfrolau o'r gair sanctaidd, a bod y cyfanswm o'r dechreuad yn 21,973,355, mewn mwy na saith ugain o wahanol ieithoedd. Derbyniadau 'r flwyddyn ydynt P.95,933 6s. 1c. sef P.43,358 11s. 10c. am Fibr a Thementau, a'r gweddill sef P.52,574 14s. 3c. at y dybenion cyffredinol. O'r swm hwn cafwyd mwy na saith mil o bunnau yn anrhegion neillduol at y gwaith mawr sydd wedi ei gychwyn ar y Cyfandir. Yr oedd treuliadau 'r flwyddyn yn P.88,831 1s. 2c. a'r ymrwymadau ar ei diwedd yn P.67,694 0s. 11c. Wrth ystyried holl amgylchiadau'r wlad, a'r ymdrechion anarferol sydd wedi bod mewn cysylltiad a jubili dwy gymdeithas arall, ystyrir fod y Fibr Gymdeithas, ar y cyfan, mewn sefyllfa foddlonol a llwyddiannus. Un o brif hynodion yr adroddiad oedd y crybwylliadau am agoriad drysau newyddion i weithrediadau 'r gymdeithas mewn canlyniad i'r chwildroadau diweddar. Dangoswyd boddlonrwydd a llawenydd mawr, wrth glywed am y mesurau sydd yn cael eu defnyddio yn bresennol i ledanu 'r Bibl yn Itali, a gwledydd Pabyddol eraill.

Cyfarchwyd y cyfarfod gan y boneddigion canlynol:—Esgob Norwich, J. Plumptre, A.S., Syr T. D. Acland, A.S., y Parchedigion H. Stowell, Manchester; R. Kennedy, Stepney, E. Bickersteth, G. Clayton, J. Foster, T. Boaz, o Calcutta; J. Miller, o Birmingham; Archdiacon Dealtry, Dr. Kesson o Ceylon, a Dr. Steinkopff. Da oedd bod yno.

ESGOB LLUNDAIN.—Gwaharddodd i un o weinidogion ei esgobaeth i bregethu pregeth flyneddol y Gymdeithas Genadol Wesleyaidd, er i hyny gael ei gyhoeddi yn ei holl gapelydd, ac ar holl barwydydd Llundain.—Y mae wedi gwahardd hefyd cadw Ysgol Garpiog mewn vestry un o'r Eglwysydd, gan roi fel rheswm nad ydynt ond nyth-leoedd Ymneillduaeth.

ESGOB EXETER.—Yr oedd y caplan, sydd gan ei arglwyddiaeth i brofi ymgeiswyr i'r weinidogaeth, yn dywedyd yn ddiweddar mewn pregeth, i'r lleidr ar y groes gael ei achub o herwydd iddo gael ei fedyddio, ac iddo gael ei fedyddio trwy bistylliad y dwfr a ddaeth o ochr ein Gwaredwr!

EGLWYS Y WLADWRIAETH.—Mae y gymdeithas sydd a'i hamcan i ddyddymu y cysylltiad rhwng yr Eglwys a'r wladwriaeth, yn gweithredu yn egniol iawn. Cynnaliwyd ei chyfarfod blyneddol yn ddiweddar, pryd yr oedd rhai offeiriad yn areithio o blaid hyu. Meddylieim fod yn diffyg yn y cyfarfod, a hyny ydyw, na buasai cynnygiad o ddiolchgarwch i'r ddau esgob a enwyd uchod, o herwydd nis gallwn feddwl fod yr holl gymdeithas yn un yn gwneyd cymaint i ddangos ysbryd erlidgar, Pabaidd, a dinystriol Eglwys Loegr a hwy.

Y PARCH. BAPTIST NOEL.—Y mae y gweinidog apostolaidd hwn wedi anfon llythyr at Esgob Llundain, i ddywedyd ei fod ef fel Ymneilldwtwr oddiwrth athrawiaeth, dysgyblaeth, a sefydliad Eglwys Loegr, wedi cymeryd y llwng anghenrheidiol, ac yn gofyn a oes rhywbeth eto iddo wneuthur er mwyn dangos ei ymneillduath. Ac nad ydyw yn foddlon i ymostwng i gymeryd mantais y ddeddf sydd yn awr o flaen y senedd i esmwythau ymadawiad gweinidogion o'r Eglwys. Y byddai yn well ganddo fyned i garchar na hyny, o gymaint a bod y ddeddf hono yn gofyn i bob un a ymneillduo, nid yn unig i ddywedyd nad ydynt mwy yn weinidogion Eglwys Loegr, ond nad ydynt mwy yn weinidogion i Grist. Dywed, iddo dystio pan ordeiniwyd ef, iddo gael ei gymhell i'r gwaith gan Ysbryd Duw, a'i fod yn credu hyny eto, ac nas all nac eglwys, nac esgob, na senedd, ei ddiswyddo fel gweinidog i Grist.

Y CYFANDIR.—Er dechreuad y chwyldroadau presennol, mae yn debyg na fu eto y fath gymysgedd, a dyrysawch, a phenbleth, ag sydd yr wythnosau hyn.

GERMANY.—Mae yn debygol iawn yn bresennol y bydd brwydr gartrefol rhwng trigolion a llywodraethwyr y wlad hon. Yr amcan mewn golwg gan y bobl ydyw, undeb Germanaidd rhwng holl lywodraethau y wlad hono, yn cynnwys pymtheg ar hugain o wahanol lywodraethau. Ystyriai y llywodraethwyr nas gall hyn gymeryd lle heb iddynt hwy golli llawer o'u hawdurdod. Mewn cyrau o'r wlad y mae y trigolion eisoes wedi codi mewn arfau.

AWSTRIA.—Mae peryglon yn amgylchu y wlad hon. Mae gelynyon iddynt mewn arfau o bob tu, a hwythau wedi gorfod ffoi at fwystfil yglyfaethgar, sef Rwssia, am ymwared.

RHUFAIN.—Ni wyddis pa beth fydd tynged y ddinas hon cyn i'n darllenwyr weled yr hysbysiad hwn. Yn bresennol y mae y Ffrancod yn gorrwedd dan ei muriau, wedi gwneyd un ymosodiad arni, a chael eu gorchfygu: ni theimlasom erioed fwy o awydd i ddiolch. Ymddengys erbyn hyn mai dyben y Ffrancod yn y wlad ydyw ailosod y Pab yn Rhufain.

FFRAINC.—Mae y wlad hon yn bur derfysgelyd, a hyny o herwydd yr ymosodiad a wnaethant ar Rufain. Mae holl bleidwyr gwerin-lywodraeth yn ffyrnig o'r herwydd.

Y Senedd.

Mae deddf rhyddfreiniad yr Iuddewon wedi pasio Tŷ y Cyffredin. Mae Tŷ yr Arglwyddi hefyd wedi dyddymu y *Navigation Laws*, y deddfau sydd yn llywodraethu rhai o arferion morwrol ein gwlad. Gyda hyn nid oes dim o bwys. Mae llawer o siarad fel arferol wedi bod am yr Iwerddon.

Y GEINIOGWERTH.

Y Parch. W. Williams, Pant-y-celyn, a'i "Bantheologia."

AT OLYGYDD Y "GEINIOGWERTH."

Y MAE yn hysbys mai y gwaith mwyaf, heblaw ei "Hymnau," a gyhoeddodd yr hen Williams, ydoedd ei "*Bantheologia*, neu Hanes holl Grefyddau y Byd, &c." Ymddengys i'r llyfr hwn fod rai blynedoau yn dyod o'r wasg; a byddai yr awdur yn rhoddi hysbysiad ar ddalenau gweigion a ddygwyddai fod yn niwedd ei "Aleliwia," "Môr o Wydr," a'i "Ffarwel Weiedig," o sefyllfa y gwaith. Y mae dau o'r hysbysiadau hyn yn awr ger fy mron, ac y maent yn arddull ragorol o ddawn y "Peraidd Ganiedydd." Meddyliais y gallant ffurfio gohebiaeth dra dyddorawl i'r "Geiniogwerth;" neu os yn rhy faith gellwch eu hanfon i'r "Drysorfa." Yr wyf yn eu gweled yn weddus-ch i gyhoeddiadau sydd yn cael eu taenu gan mwyaf ymhlith y Methodistiaid Calffaidd nag yr un arall.

O: tybiwch chwithau felly, dyna hwy at eich gwasanaeth.

Machynlleth, Ebrill 20fed, 1849.

W. ROWLANDS.

"HYSBYSIAD.

BYDDEN hyspys i'r Cyffredin Bobl, fod y "*Pantheologia*" wedi teithio ymlaen tros lawer o fynyddau, creigydd, ac afonydd, môr a thir, ac wedi dyfod o'r diwedd i dref a llawer iawn o newyddion, na chlywodd y *Cymro* uniaith erioed o'u bath. Y mae gantho lawn hanes o dair crefydd y byd, y *baganaid*, y *Fahometanaidd*, a'r *Juddewig*, yn eu holl ddaliadau, athrawiaethau, seremonïau, traddodiadau, dwsyblaethau, a'u harferion pa bynag. Ac wrth adrodd y rhai'n fe-ry i chwi lawn hanes am afonydd, brynïau, mynyddau, llynnoedd, moroedd, ac aberoedd pennaf y byd. Fe ddywed i chwi pa sut fwyd, diod, gwisgoedd, teiau, ac addurnau corff sydd gan drigolion *Asia*, *Affrica*, *Ewrop*, ac *America*. Cewch hanes lawn ganddo o farsiendaeth, *traffic*, a marchnadyddiaeth holl drigolion y byd, cystal yn y naill ran a'r llall. Fe ry i chwi weled yr holl greaduriaid, ehediaid, ymlusgiaid, a phedwar-carnolion y ddaear. Cannoedd o ba rai na chlywsoch erioed am danynt, ac amrywiol iawn o'r rhai a ddarllenasoeh am danynt yn yr ysgrythur—y llew, yr elephant, y tiger, y iwrch, y carw, yr arth, y llewpart a'r cyfryw; ynghyd a pha fwyd y maent yn byw arno, at ba ddefnydd y mae eu crwyn, eu ffwr, eu rhawn; a chig rhai o honynt. Pa ddull yr ydys yn eu dal, pa fodd y dosir hwynt, a pha ddefnydd y maent ar ol eu dosi.—Fe ddywed i chwi am amryw bysgod mawrion, fel y crocodil, y morfil, a'r cyfryw, a pha fodd y maent yn dal hwn neu'r llall, ac at ba wasanaeth.—Gwna, fe ddywed y "*Pantheologia*" wrthych yn ddiddig iawn am hen dywysog-
[GORPHENAF, 1849.]

ion penaf y byd, amryw ryfeloedd creulawn a ddygwyddodd rhwng brenin a brenin yn y dyddiau gynt, nes newid terfynau gwledydd, nes newid arferion a chyfreithiau teyrnasoedd. Yn fyr, cewch ganddo, wrth roi i chwi yr hanesion hyn agoriad ar gannoedd o ysgrythrau nad allasech eu gwybod heb y cyfryw hanesion.

Y mae y rhan olaf o hono yn rhoi i chwi hanes o'r grefydd *Babaid*, ei holl wag arferion, ei seremonïau, a'i gau-athrawiaethau, ynghyd â'i herledigaethau echrydus ar y *Protestaniaid* o'r dechreu hyd yn awr. Ac pan ddelo'r "*Pantheologia*" yn y bedwaredd siwrnai, sef yn y rhanau nesaf â newyddion i dre, fe ddywed i chwi holl athrawiaethau, dysgyblaethau, seremonïau, a thraddodiadau Eglwys Groeg, yr hon ni's cysylltodd erioed âg Eglwys Rhufain. Canys y "*Pantheologia*" sydd heddyw yn teithio yn ddiwyd trwy holl wledydd y dwyrain, mynydd Athos, gwlad Armenia, yr Aipht, Abisinia, yaghyd â'r holl amrywiol wledydd eraill y mae'r Twrc mawr yn breniniaethu arnynt, tan awdurdod pa un y mae heddyw ran fawr o Eglwys Groeg.—Fe ry hefyd dro trwy Rwsia, yr hon sydd ei hunan megys hanner byd.—Er na's ettyb fyth o'r draul i'r pererin truan, fe fynn hanes lawn o'r holl grefydd Brotestanaidd; i.e., yn fwy llawn nag un o'r lleill, fe fynn deithio i Ffrainc, i edrych a oes dim Protestaniaeth yno, i Geneva, Switzerland, Holand, Transilvania, a holl wledydd ehang Germany, i Prwsia, Bohemia, Poland, Norway, Denmark, Sweden, Hungary, Brittain fawr a'r Iwerddon; a'r holl wledydd bu hi, neu y mae yn awr yn ddiweddar, wedi ei phlannu megis America.—Ynghyd a'r holl erledigaethau fu arni gan Eglwys Rufain o'r dechreu hyd yn awr. Holl hanes y merthron, eu dewrder, eu heondra, eu ffydd, a'u gonestrwydd yn dyoddef tros grefydd Crist. Fe ŵyla'r darllenydd pan gwelo efe'r "*Pantheologia*" wedi dyfod a'i holl hanesion i dre: y mae'n ddigon i ddefyru'r tad, y mab, a'r ŵyrion hyd genedlaeth a chenedlaeth tra parhau yspryd i'w ddarllen. Y mae'r ymdeithydd hwn, yr wyf yn addef, yn hir yn dyfod a'i daith i ben. Ond na feddylwch mai segurdod neu newid ei grefydd ar hyd y ffordd sydd yn ei gadw ef yn ol—Yr un yw *Pan.* er pan aeth *Pan.* o dre. Fe allai meddyliai *Methodist* mai *Ymneilltuwr* yw'r "*Pantheologia*," am ei fod yn hir yn dilyn ei araeth, yn llusgo ei eiriau, yn newid ei lais heb un yspryd bywiog.

Nag e ffyrns; canys nid yw'r llwyth hwnw yn derbyn fawr iawn arno; ac nid ynt gymmaint am wybodaeth, nac yn gwybod cymaint ag a dybia rhai———. Fe allai meddylia'r *Ymneillduwr* mai *Methodist* poeth yw ef, a'i fod yn treulio'r amser heibio wrth wrando ar ei dad yn canu hymnau; nage, canys trwy orchest nid bychan y mae'r genedl hono yn ei dderbyn, ac yn unig o ran ei berthynas, i'r "*Haleluia*" a'r "*Môr o Wydr*," y gwnant ychydig gyfrif o hono; ond y rhan fwyaf o honynt ar ol ei dderbyn, nis gwnant gymmaint ag edrych arno, ond ei starfo mewn rhyw dŵll tywyll neu gilydd. Nid yw *Pan.* chwaith yn leicio galw ei hun o'r Eglwys Sefydledig, am ei bod hi yr awrhon wedi ei llygru, ac yntau yn clwynych bod yn boblog, ac nis caiff yn gyffredin ar hyd

Gymru fawr o gwmpeini yn y temlau hyny heblaw yr offeiriad a'r clochydd, y rhai sydd yn rhwym i fod yno yn bresennol. Ac nid yw'r cymanfaodol tewon hyny chwaith ddim cymmaint am wybod hanes y byd a'r Eglwys. Nid *Pabist* yw *PAN.* hefyd, y mae efe yn gosod allan y grefydd honno yn y fath liw cywir a gonest, fel y mae arno ofn *Jesuit* yn ei galon. Ac y mae Eglwys Rufain yn llwyr wrthwyneb iddo wrth ddal, Fod anwrbodaeth yn fam duwioldeb; ond gŵr gwirion yw "*Pantheologia*" ag ni fyn ei alw ar un *sect* pa bynag, yn derbyn yr hyn sydd dda oddiwrth bawb, ac yn ceisio ymysgwyd oddiwrth eu drwg hwynt. Yr achos y mae cyd heb ddyfod i ben ei siwrneu yw yn 1. Trafaelio llawer heb gael fawr iawn o newyddion sylweddol i'w hadrodd. 2. Amser hir yn myned i holi allan wirioneddau, gorfod nithio hanesion a newyddion a chael ond ychydig wenith ymlith yr ōs. 3. Am fod dieithriaid yn oer iawn iddo ar ei daith ac mor annerbiniol o hono i'w tai, fel y mae ef lawer pryd yn meddwl troi 'n ol cyn hir gyrraedd pen ei siwrneu. Yn 4. Y pwnian mae rhai arno ar ei daith, y diystyru y mae eraill; y gŵg sur sarrug wnair arno mewn un man, a'r grechwen oer wnair arno mewn man arall, sydd bron ei ddigaloni.

Ond mi a'i clywais ef yn canu ddydd arall fel hyn ynghanol y cwbl.

Chwardded *Ymneilltuwr* tybus
 Stamped *Methodist* â'i droed,
 D'wedded Eglwys *Loegr* dywyll
 Ti yw'r ynyfyd penna erioed;
 Doed y *Cwacer* â'i rinweddau,
 'Dryched hwnnw 'n sarrug iawn,
 Mi fynega fy newyddion
 O foreu-ddydd i brydnawn.

Yn *Mon* ac *Arfon*, *Ffint* a *Mynwe*,
 A *Meirionydd* mi ga rai,
 Ym *Mhembro*, *Myrddyn*, a *Morganwg*
 Ag a'm derbyn i yw tai;
 Yn *Nhinbych* a *Threfaldwyn* glailyd,
 A *Maesyfed* sais nig sain,
Aberteifi a *Brecheiniog*,
 Mi gaf letty yn y rhai'n."

[Beth a wneir yn son am *buſſio* hysbysiadau yr oes hon—y mae *Worsdell's Pills* a *Choffee Cassell* yn myn'd yn hollol enciliedig yn ymyl yr "Hen Bant-y-celyn." Y nesaf a ddengys sut yr oedd yr hen ŵr yn dysgu *Pan.* fasnachu yn ddoeth; a diau y buasai yn dda i lawer anturiaethwr mewn llyfrau pe buasai yn cymeryd yr un wers a *Phan.*—buasai eu codau yn llawnach a'u meddwl yn esmwythach.]

"HYSBYSIAD.

Boxed hysbys i'r bobl ag sydd am wybod ychydig ragor nag a wyddant eisioes (can's am y rhai sydd yn gwybod y cwbl yma,

maent yn gymhwys i fyned i fyd arall i edrych a oes yno ryw beth na's gwyddant), fy mod ar fedr argraphu rhan yn rhagor o'r "*Pantheologia*." Heblaw fod yn anhawdd rhoi heibio waith mor fuddiol at ddysgu gwybodaeth, yn ei ganol; a bod yn druenus gadael y Cymro fyth yn ei hen dyb o feddwl, nad oes yn un man o'r byd, liw wyneb, dull ymddygiad, trefn gwisgiad, natur bwydydd, a diodydd, dull adeilad, marsiandaeth, llywodraeth, cyfraith, na chrefydd chwaith, ond sydd *Ynghymru*; heb law hyn meddaf, mae amryw bobl ddeallus ag sydd am nabod gwledydd y byd, gwaith Duw trwy y byd, eulunaddoliaeth y byd, a hanes crefydd Crist yn y byd, yr amrywiol gyfeiliornadau, y sectau, yr erledigaethau, y diwygiadau, y merthyrdod gafodd y grefydd hon, o ddyddiau cynta ei phlaniad hyd yn awr, yn fy nghymell yn daer i fyn'd ag ef yn y blaen, ac nid oes braidd ddyn ystyriol, pwysig, ag sydd yn caru darllen, ac am ymhelaethu ei ddeall mewn hanesion, nad yw am gefnogi'r gwaith; ond am ddynion pen-ysgafnion, diddarllen, ag sydd yn cymmeryd y cwbl ar yr wyneb, nid wyf yn disgwyl lai na edrychant arno fel rhyw beth tros ben, ond barnent fel y mwnnont os caf fi fywyd tros ychydig amser, fe r'r "*Pantheologia*" gam ymlaen, ac fe câr rhai, os dibrisia eraill ef. Ond yr wyf yn weddwl bed yn gallach wrth argraphu yr hyn sydd yn ol o hono; sef peidio printio rhagor nag y dybiwyf allaf werthu ar fyr dro, a danfon allan werth swllt ar unwaith; a mynnu enwau os gallaf eu cael, yr holl, neu y rhan fwy sydd am danynt, a 6 cheiniog ymlaen llaw, yn subscripsiwn, a'r llall wrth gael y llyfr, a danfonent eu henwau i mi ar frys. *Ffarwel*."

Dilynwyd y gwreiddiol braidd yn hollol o ran yr orgraff a'r argraff—bob llythyren a nod.

Hen Arferion.

Yr ydwyf trwy fy oes wedi bod yn dra hoff o fyrdra, megys y dywedodd un, mai wrth y pwys y mae traethu, ac nid wrth y llath; ond y mae arnaf ofn yn awr wrth ddechreu fy ysgrif garbwl fyned yn ffaith ac yn ddisylwedd.

Eto y mae chwant arnaf roddi gwybod i'm cenedl yr olwg a welais i ar fy nghymydegon a'r amgylchoedd er's triugain mlynedd, oblegid yr oeddwn ar y pryd yn 13eg oed, hefyd y diwygiad a gymerodd le.

Yr oedd y pryd hwnw y dyrfa yn myned i eglwys y plwyf, fel ei gelwir, megys yn awr i'r capeli; ac ar ol y gosber, yn y gwanwyn a'r haf, y llanciau yn eu crysau yn chwareu y bel yn y fynwent ar y tŷ oedd i addoli ynddo. Ac ar ol darfod, i'r dafarn a fyddai bob amser gerllaw, a elwid Ty'n llan, ac yfed hyd feddwod; a rhwygo crwyn eu gilydd, ysgatfydd, cyn dybenu. Yr oedd meddwod yn beth cyffredin yn mysg hen ac ieuainc. Ond ar ddydd Gwener o flaen y Pasg, sef Gwener y Croglith, fe fyddai yr hen bobl yn dra

sobr a difrifol, yn ymbarotoi at y cymun, gan gymeryd ychydig rual o beilliad ffeind i'w rodai yn isaf, cyn cymeryd y bara a'r gwin, ac yna wy, fel y byddai yr arwyddion mewn lle glân. O! amseroedd yr anwybodaeth hon! Sadwrn y Pasg a fyddai yn lled dawel, ond yr ieuentyd yn prysur gludo eu hesgidiau newyddion o dŷ y crydd, a'r dillad newydd oddiwrth y teiliwr, fel yr oedd y crydd, y panwr, y gwŷdd, a'r teiliwr, wedi bod am wythnosau ar eu llawn *stretch* yn parotoi at y Pasg. Ac ar foreu Sul y Pasg, wele y dorf fawr o ieuentyd yn myned tua'r llan, gan edrych arnynt eu hunain ac ar eu gilydd, gan bwy y byddai y dillad goreu, ac oll yn dyrfa i'r cymun ac i'r gosber, yn dyrfa ddirif bron. Ac ar ol dyfod allan, yn y pentref lle yr oeddwn i yn byw, dâl y merched a myned â hwy i'r dafarn : y merched a fyddai y prydnewn hwn yn talu am yr holl gwrw a yfid ; ond dranoeth yr oedd y meibion i dalu yn ol. Boreu dranoeth, sef dydd Llun, i'r llan yn dorf, ac oddiyno i'r pentref, o gylch milltir o'r Eglwys, lle y byddai gwylmabsant ; nis gwn pwy sant oedd, ond yr oedd ei ddysgyblion yn dra anfoesol. Cyfarfyddai yno dorf nas gallaf ei chymharu mewn rhifedi ond i gymanfa y Methodistiaid Calfnaid yn awr ; hyny o dai oedl yno yn llawn ffdlau a thelynau, a'r ieuentyd yn ynfydu o'u blaen. Yn lled gynnar yn y prydnewn yr ymladdfeydd mwyaf dychrynlyd yn tori allan yn gyffredin rhwng rhai y byddai ymrafael gynt rhyngddynt ; a gwelais rai dranoeth wedi tori eu hesgyrn, ac eraill dan glwyfau na allent symud. Ond fe gododd achos crefyddol gan y Methodistiaid o fewn tua dwy filltir i'r fan uchod, lle y byddai pregethu lled gyson y Sabbothau. Rhybuddid y gynulleidfa amryw Sabbothau o flaen y Pasg o anfoesoldeb ac annhrefn y gwylmabsant. Er ei fod ar yr olwg gyffredinol y pryd hwnw megys pe buasid yn bwriadu bwrw y Wydda i'r môr, er hyny dyma fi wedi cael byw i'w weled wedi ei ddyddymu mor llwyr a phe na buasai erioed yn bod. "O'r Arglwydd y bu hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni!"

Tremadog.

J. JONES.

IX. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

ANWYL GYDGENEDI,

MAE rhyw awydd rhyfedd mewn dyn am fod yn enwog. Mae'n awyddus hynod am enw ac aurhyddedd tua byddo byw, ac yn awyddus hefyd am fod coffa am dano wedi iddo farw. Dyma fydd yn peri i'r hogiau a'r llanciau dori eu henwau ar ddrws y fotŷ, a drysau y beudai, a manau eraill. Clywais hefyd am ryw hen wr sydd heb fod ymhell o'n cwm ni, ei fod yn ei fywyd wedi parotoi ei gareg fedd ; a cherfio arni bobpeth fydd yn eisieu, ond yr oedran, a'r dydd o'r mis, a'r flwyddyn, yn mha rai y bydd marw. Nid yw hyny eto wedi cymeryd lle ; ond pan y byddo marw ni bydd o waith ar y gareg ond tori arni y rhifnodau priodol, a'i gosod yn ei lle. O'r un gwreiddyn yn ddiau y tardda hyn gyda'r hen wr.

Mae dyn yn greadur anfarwol o ran ei enaid—ei brif ran ; ac mae ei deimlad yn ateb i hyny, mae'n chwennych anfarwoldeb. Ac mae'n debyg mai yr awydd am anfarwoldeb yw gwreiddyn yr awydd am enwogrwydd ; neu yn hytrach yr un ydynt, ond yn unig, pan y byddo yn y ffurf o awydd am enwogrwydd, mae nid yn unig yn awydd am gael bod byth ; ond hefyd, fod yn ehelaeth, yn bell iawn oddiwrth derfynau dyddymdra. Hefyd fod yn barchus, fel na byddo i neb chwennychu ei ddyddymdra, ond yn hytrach y byddai collet iddynt ar ei ol ; ac felly fod ei fodoliaeth a'i barhad yn cael eu sicrhau ac yn gwreiddio yn nheimpladau y cyffredin.

Mae'n debyg nad yw yr awydd hwn ynddo ei hun yn bechadurus, ond yn beth naturiol. Fel yr awydd am feddiannau. Nid yw hwnw chwaith yn bechadurus ynddo ei hun, ond naturiol. Ac nid yw y graddau cryfaf o hono yn bechadurus. Tuedd ydyw a roddodd y Creadwr yn y meddwl, i'r dyben iddi weithio allan y meddwl ato ef ei hunan, lle gallai y dyn feddiannu pob cyfoeth yn yr un man. Pan mae'r dyn yn edrych ar aur ac arian, a phethau y ddaear fel y cyfoeth penaf ; ac yn sychedu am danynt fel y cyfryw yn lle Duw ; dyna'r pryd mae'r awydd yn myned yn anwiredd ei gybyddod ef. Iâ, yn eilun-addoliaeth. Yn gyffelyb am yr awydd am enwogrwydd. Tuedd yw hon hefyd a roddodd yr un Duw yn yr enaid, i'r dyben i arwain yr enaid ato ef ei hunan, lle gall gael gorphwys byth mewn digonol gymeradwyaeth. Pan mae y dyn yn penodi ar, ac yn dewis cymeradwyaeth dynion, heb ofalu am gymeradwyaeth Duw ; dyna'r pryd mae'r awydd yn syrthio yn falchder.

Mae lle i ofni fod cryn lawer, ag nad yw eu cais uchaf ond cymeradwyaeth dynion. Mae yr holl amrywiaeth barn, yn mysu ymgeiswyr am enwogrwydd, pa beth sydd yn rhoddi hawl i ddyn i hyny, yn profi mai at ddynion yr appelir ; canys amrywiol yw dynion yn eu barn ar bob peth bron. Mewn gwirionedd yr un rhai yw yr ymgeiswyr a'r barnwyr yma. Mae'r ymgeiswyr yn barnu eu gilydd tra yn cydymgeisio ; a'r barnwyr yn barnu, gan ddysgwyl iddynt eu hunain enwogrwydd oddiwrth eu gwaith yn barnu. Hynod mor amrywiol y syniadau ar hyn. Wedi bod am ychydig a'm llygaid yn nghauad, yn bwrw golwg feddylol ar y gwahanol bethau a olygir fod gan y naill a'r llall yn gosod enwogrwydd ar ddyn ; mae y pethau hyny yn ymddangos mor amrywiol, ac mor nifeiriol, fel mae'n rhy ddigalon genyf gymaint a cheisio eu henwi yn y modd byraf. Ac yn wir, mae rhai dynion yn dangos archwyaeth mor isel yn eu barn, beth sydd yn gosod mawredd ar ddyn, fel y byddai arnaf fi gywilyd adrodd eu barn. Pa fodd bynag, ychydig mewn cymhariaeth sydd yn golygu duwioldeb y prif beth—ac yr un peth sydd fwy na phobpeth arall ynghyd, yn gwneuthur i fynu enwogrwydd ar ddyn. A rhaid mai y rhai sydd felly, a'r rhai hyny yn unig, sydd yn apelio i'r iawn llys. Mae rhai gan mor angerddol eu hawydd am enwogrwydd—yr awydd yn codi i'w penau neu rywbeth—maent yn camgymeryd cyhoeddusrwydd a hynodrwydd, am enwogrwydd. Fel hyn y camsyniodd y dyn a

roddodd deml Diana yr Ephesiaid gynt ar dân. Hefyd, y dyn a geisiodd dafu Napoleon i lawr o ben rhyw golchdf. Dywedai, y gwyddai y byddai son am Buonaparte yn mhob man, gan hyny fod yn rhaid y byddai son am y dyn a'i lladdodd yn mhob man. Synwn i ddim na bu rhai yn seethu at benaduriaid Ffrainc a Lloegr, yn y blyneddau diweddaf, o dan yr un teimlad. Pwy a gymerai ei lw hefyd, nad oes rhai o honom nianau, yr awduron yma, yn ymboeni o dan yriad yr un teimlad. Hwyrach y bydd rhai o honynt hefyd yn cuchio fy mod yn awgrwm fel hyn; ond beth wneir i hen ddynan tafon ac ysgrifell lib. Mae eisieu i bawb ddeall, pa fodd bynag, nad yw pob cyhoeddusrwydd yn ehwogrwydd.

Daeth Judas Iscariot a Phontius Pilat yn gyhoeddus hynod, trwy fod eu henwau yn gysylltiedig a phrawf a marwolaeth ein Harglwydd, ond ni feddyliai neb yn ei bwyll fod hyn yn anrhydedd arnynt.

Onid hefyd gyda fod y cyhoeddusrwydd i a gyrhaeddir trwy wneuthur y mawr ddrwg yn waeth na bod hebddo; mae cyhoeddusrwydd i ddyd, er iddo fod mewn ffordd ddiniwed, eto os bydd yn fwy nag a fydd ei ragoriaeth a'i deilyngdod yn ei ennill yn naturiol iddo, yn llawn gwell bod hebddo. Dyn heb ddim anghyffredin ynddo ond ei adael, ac iddo yntau aros yn mysg y cyffredin, dianga rhag dirmyg o'r hyn lleiaf; a dichon iddo fod yn barchus yn ei le. Ond os codir ef, neu os ymwithia i ryw sefyllfa gyhoeddus, ac yntau heb alluoedd i'w llanw, mae agos yn siwr o gael ei ddirmygu. Bydd yn ymddangos i ddynion fel y gwelwyd weithiau hen glochydd pur deneu yn gwisgo hen ddillad hen berson pur dew. Bydd dynolryw yn rhy barod i ddywedyd ar ei ol, ryw beth tebyg i gynawysiad llinell Dewi Wyn;

“Twrch yw ef mewn torch o aur.”

Onid nid ydys heb deimlo yn achos yr “Hen Wr Mynyddig” ei hunan fel awdur, yn wnech yr ystyriaeth hon; a rhag tori pen yr hen greadur oddiar ei gorff gan ei lythyr ei hun, gadewir ar hyn ar y mater. Ond yna nad unpeth darbwyller ni oll i apelio i'r iawn llys am ein cymeradwyaeth, sef at Dduw. Nid oes eisieu mygu na lleddfu yr awydd am fod yn enwog yn mynnes neb; ond yn hytrach ei feithrin a'i gryfhau. A hyny yn enwedig yn y bechgyn a'r llanciau; mae eisieu i ddynt hwy, a hyny mewn pryd, feddwl am fod yn rhywbeth, a phenderfynu o ddiifrif y mynant fod yn enwog. Ond gofaled pob un am wneuthur yr apeliad i'r iawn fan. Oddigerth gwneuthur hyn, gall yr holl bryder a'r ymdrech fyned yn ofer. Ac o'r ochr arall, ond gwneuthur felly, mae y dyn yn siwr o lwyddo i gyrhaeddenwogrwydd a gogoneddusrwydd ag fydd yn syndod iddo ei hun; ac hefyd y cyfryw ag y bydd yn werth gan y Duw-ddyn ymddangos yn y diwedd, i'w arddangos ynddo ger bron y bydoedd cwnlledig, gan ymgoneddu ynddo ef, gyda miliynau ereill. Er dim, gan hyny, na chamgymerer y fan i apelio.

Ac attolwg pa werth fyddai mewn canmoliaeth Mond byd o ddynion? Ni fyddai ond o ychydigiawn o werth ynddo ei hun, ond yn unig fel y byddai yn fantais i'r dyn gyrhaedd rhyw bethau eraill mwy sylweddol. A phwy a ddichon ennill canmoliaeth yr holl fyd? Mae'n beth digon amheus fy nghyfaill a lwyddi di byth i ennill cymeradwyaeth holl genedl y Cymry. Canys pe llwyddit gyda'r lliaws, v cyffredinolrwydd; beth er hyny? Canys mae rhyw nifer felly yn bod o'r dynol deulu ymhlith pob cenedl, ac mai eu rheol hwy ydyw myned bob amser yn groes i'r cyffredin. Dyna eu ffordd hwy drusain i geisio dyfod yn enwog. Mae aml un o'r fath yma, gwyddom, yn mysg y Cymry. Yn awr, os byth y gwelir y diwrnod y bydd cyffredinolrwydd o'r genedl yn dy fawrhau a'th anrhydeddu di, bydd y dosbarth hwn yn siwr o fod mor brysur yn dy fychanu a'th dynu i lawr. Ond, bwrier i ti gael canmoliaeth cenedl y Cymry bob un; beth fyddai hyny? Canys nid yw y Cymry o'rhan fechan o drigolion y dddear. Ac nid yw yr ymgeisydd am enwogrwydd, dylid cofio, un mymryn mwy diwall, er cyrhaedd gradd helaeth o'r unrhyw, tra fyddo lle iddo ef fyned yn fwy enwog. Ond hwyrach dy fod di am roddi cais am gammoliaeth holl drigolion y dddear i gyd; canys gwelir yr ymgeiswyr am enwogrwydd yn rhai hynod am eu calondid yn fynych. Wel, bwrier i ti lwyddo yn hyn hefyd, ond rhaid i minnau gael gofyn eto beth fyddai hyny drachefn? Canys nid yw ein byd ni a'i holl drigolion, yn gyferbyniol i holl greadigaeth Duw, fel y dywedodd un, ond cyffelyb i un afal bychan yn y berllan fawr, lle mae miloedd o afalau. Ni wyddai y greadigaeth ddim arni ei hun o ran ei maintioli, pe collid i ddyddymdra ein byd ni a'i lwyth trigolion cyn y boreu yfory. Beth pe yr ystyriai llawer un sydd yn ystrywanu ar hyd y byd yma, ond yn unig hyn?—Ond, hwyrach y dywedi dithau, Pwy a wŷr, ond i mi gyrhaedd enwogrwydd yn y byd hwn i ddechreu, nad ymdaena fy nghlod dros yr holl greadigaeth? Yn sicr, meddaf finnau, mae ynot ti galon a glewdd. Mae ynot ddefnyddiau bod yn enwog mae agos yn siwr, ond i'r ffrwd gael ei throï i redeg yr iawn ffordd. Ond mae'r un gofyniad yn dyfod eto; beth fyddai hyny wedi y cwbl? Canys nid yw yr holl greadigaeth yn werth ei chymharu â Duw. Mae ef yn anfeidrol fwy, ac uwchlaw yr oll yn un. Byddai yn anmharch ar Dduw geisio gwneuthur diu cymhariaeth rhyngddynt. Gan hyny, pe cyrhaeddit fod yn enwog yn ngolwg yr holl greadigaeth, ac heb feddu cymeradwyaeth Duw, ni byddit fymryn nes i gael tori dy syched am enwogrwydd; ond yn hytrach yn fwy sychedig nag erioed o'r blaen. Mae cyfansoddiad dy feddwl y fath, a sefyllfa y Duw mawr mewn bodolaeth yn gyfryw, fel na weli di byth dy ddiwallu ag enwogrwydd, nes byddo iti gael dy hunan ger bron Duw yn mwynhau amlygiadau a than deimlad parhaus o'i hollol a'i dragrwyddol gymeradwyaeth ef o honot. Ond os byth y cyrhaeddi yr ystâd yma, ti weli ac a deimli na bydd fodd, ac na bydd arnat tithau eisieu, myned yn uwch—yn fwy enwog. Bydd dy enaid erbyn hyn wedi ei dywys i le diwall. A chan mai fel hyn y mae

pethau yn bod, appeliwn at Dduw ar unwaith am ein cymeradwyaeth. Gadawn ddynion, rhai ar y dde a'r lleill ar yr aswy, a chyfeiriwn yn uniongyrchol at ei orsedd ef. Ymgymernwn hefyd yn ddioedi â'r ffordd yn mha un, a hono yn unig, y gwyddom fod yn ddichonadwy i ni gyrrhaedd ei gymeradwyaeth Ef.

Cwm.

HEN WR MYNYDDIG.

William Hutton.

PARHAD O TUDAL 151.

NID oedd ei lwyddiant dyfodol mewn bywyd ddim amgen na chanlyniadau gonestrwydd a diwydrwydd cyson a pharhaus. Wedi bod bedair neu bum mlynedd mewn *business*, yn mha amser y cynnilodd lawer o arian, efe a briododd foneddiges, gyda pha un y bu yn cydfyw dros ddeugain mlynedd; ac yn yr hon ystyriai iddo ganfod dedwyddwch pensaf ei fywyd. Er iddo ddyfod yn ddyn cyfoethog, darfu i'r anturiaethau difeddwl, pa rai yr ymgymherodd â hwynt, ei ddarostwng unwaith neu ddwy i amgylchiadau lled ofidus; ond efe a gafodd ymwared trwy ei ddiwydrwydd a'i sylw adnewyddol â'r fasnach, y rhai oedd bob amser yn ei adferu. Hyd yn nod wrth ddilyn y dychymygion hyny oedd yn ei dywys oddiwrth ei waith priodol, yr oedd yn mynych arddangos amlygiadau cryfion o'i ymdrech a'i ddiwydrwydd. Pan oedd yn arolygu adeiladaeth tŷ iddo ei hun, dywed. "Yr oeddwn yn rhoddi y bobl ar waith am bedwar bob boreu yn eu gwyllo, ac yn cydweithio â hwynt trwy y dydd, ac yn aml cymerwn y rhan waelaf a chaletaf o'r gwaith fy hun. Cymerodd hyn le ar ol iddo fod bum mlynedd ar hugain mewn *business*. Drachefn, wedi iddo ymgymeryd â fferm tua'r un amser, gyda pha un y collodd lawer o arian, efe a ddywed ei fod yn ymweled â'i fferm deingwaith neu bedair yn yr wythnos, bob amser ar ei draed; er ei bod bedair neu bum milltir o'i gartref, a thrwy gyrrhaeddyd yno erbyn pump yn y boreu, dychwelai i Birmingham erbyn boreubryd. Yr oedd er's tro cyn hyn wedi dangos awyddfryd am orchwyl cyhoeddus; ac ar ol ei ddewis yn ddirprwywr dros y *Court of Requests*, hynododd ei hun yn fawr, trwy ei ymdrechion galluog a selog, yn nygiad ymlaen dyledswyddau y swydd hon.

Yn nghanol yr holl ofalon hyn, y ffurfiodd Mr. Hutton y meddylldrych am fod yn awdur; ac efe a fynodd anser i chwanegu y cyfryw orchwylion meddyliol ag a fuasai yn deilwng o ddyn wedi mwynhau bywyd o lonyddwch dirwystri i fyfyrlo. Dengys hyn pa beth sydd ddichonadwy mewn unrhyw amgylchiad, os bydd calon dyn gyda 'i waith. Yn y cyfryw sefyllfa nid yw galwadau dibaid masnach, na dyledswyddau gorchestol galwedigaeth, o'r braidid yn un math o rwystyr rhag dilyn yr anturiaethau hyfryd hyn. Po leiaf a fyddo y mynyddau a ganiatêir i hyn gan achosion eraill, y maent gymaint a hyny yn fwy gwerthfawr; a chan eu bod mor werthfawr, y maent yn ganlynol yn cael eu harferyd yn y modd mwyaf cynnil

a buddiel. Er mwyn hyn hefyd y cesglir ac yr arbedir yr holl fân ranau hyny o amser a chyfleusderau i fyfyrrio, ag ydynt liosog yn y bywyd prysuraf, a'r rhai ydym mor dueddol i'w gwastraffu a'u colli, oni bydd rhyw destun yn barod i'w derbyn.

Yr oedd Mr. Hutton yn arfer anfon pennillion i'r cyhoeddiadau, er pan ddaeth gyntaf i aros yn Birmingham. Ond yn 1780 yr ymgymerodd am y waith gyntaf, gyda 'r gorchwyl o gyfansoddi llyfr, yn cynnwys yr hyn a wyddai efe am hanes Birmingham. Dywed iddo dreulio naw mis gyda chyfansoddi y llyfr hwn. "Yr oeddwn yn ysgrifenu gyda dychryn, gan ofni nad oeddwn yn abl at y gwaith;" medd efe. Nid oedd yr arian a dderbyniodd y tro hwn, ond atdaliad gwael am ei lafur; canys yr oll a ganiatai y cyhoeddwr iddo ydoedd deugain punt, ynghyd â phymtheg a thriugain o gopiau o'r gwaith. Ond fe'i gwobrwywyd yn helaeth mewn modd arall; yr oedd y mwynhad a gafodd gyda 'r gorchwyl yn ddigryffelyb.

"Wedi fy moddio," medd efe, "fel tad gyda hwn, yr hwn oedd blaenffrwyth fy myfyrdodau, gallaf ddywedyd i mi drysori y cyfan o'r ysgrif yn fy nghof. Pe adroddasid llinell o'r canol, yr oeddwn yn abl i'w dilyn ymlaen hyd ddiwedd y bennod. Yn fynych, pan ddeffrôwn y nos, adroddwn ef yn ddystaw am ddwy awr neu dair ynghyd, yn gywir ac heb fethu un gair." Mewn perthynas i waith arall o'i eiddo, dywed wrthym yr un modd, "fod y pin ysgrifenu wedi gwobrwyo ei lafur ei hun, gan fod yr hyfrydwech o ysgrifenu yn annirnadwy."

Cyhoeddodd hanes Birmingham yn y flwyddyn 1782; ac yn fuan ar ol hyn dewiswyd Hutton i fod yn aelod o Gymdeithas Hynafiaethol Edinburgh. Galwyd am ailargraffiad o'r gwaith y flwyddyn ganlynol, ac y mae er hyn yn derbyn clod uchel ymhlith y llyfrau hanesyddol. Er fod ei awdur bron yn driugain oed pan ymddangosodd hwn, ei gyhoeddiad cyntaf, eto bu fyw i chwaneugu ato amryw lyfrau eraill. Wedi iddo yn awr wneuthur ymddangosiad teg ger bron y byd fel dyn dysgedig, efe a gymerodd fantais (gyda'r ymdrech a'r eiddigedd a berthynai i'w nodweddiad), o bob cyfleusdra i gadarnhau y cymeriad newydd hwn. Er anghraifft, cafodd achos i fyned i'r brifddinas yn 1785, i roddi ei dystiolaeth mewn treial. Cyfansoddodd yr hanes mewn llyfr, yr hwn a gyhoeddodd yn fuan wedi dychwelyd adref, dan yr enw "*A Journey to London*." Yr un modd, ychydig flyneddau ar ol hyny, wedi iddo fyned i rodio gyda 'i deulu i Blackpool yn Lancashire, efe a ysgrifennodd, ac a gyhoeddodd hanes y daith. Am ei lyfrau eraill, y rhai penaf ydynt y rhai canlynol, "*Hanes y Court of Requests*," "*Hanes Hundred Court of Birmingham*," "*Hanes y rhyfel yn Bosworth Field*," "*Hanes Derby*, a'i ddarluniad o'r *Roman Wall*." Tuag at barotoi ei hun, fel y gallai gyfansoddi y llyfr olaf hwn, trwy ymchwiliad personol o'r gweddillion nodedig o hynafiaeth i ba un y perthyna, efe a aeth i daith o fwy na chwe' chan' milltir ar ei draed, pan oedd yn ddeunaw a thriugain mlwydd oed. Y mae ei ferch, yr hon oedd yn cyd-deithio gydag ef ar geffyl, wedi cyhoeddi hanes dyddorawl iawn o'r daith hon, yr hon a gymerodd bymtheng niwrnod ar hugain i'w theithio.

Efe a gyhoeddodd lyfr arall yn ei henaint, sef cyfrol o "Emynau." Efe arferai blethu ei odlau wrth rodio o'r ffermi'r siop; er fod yr olaf yn awr dan ofal ei fab, arferai efe fyned yno mor fynych ag o'r blaen. Oddeutu y flwyddyn 1785, efe a ysgrifennodd yr hyn a ganlyn:—"Cerdded a chynnorthwy fy mab ydoedd gorchwyl y corff, myfyrio ac ysgrifenu oedd gwaith y meddwl." Yn fuan ar ol hyn, gwaelloedd iechyd ei wraig, a llawer o'i amser oedd yn myned i weinyddu ar, a gofalu am, ei anwyl briod. Dywed yr hen ŵr tirion, "Arferwn godi am bump yn y boreu, a gweinyddu ymgeledd i'm hanwyl briod. Cerddwn i Birmingham erbyn wyth at fy ngalwedigaeth, ac aroswn yno dan bedwar, yna dychwelwn adref. Gweinyddwn ar fy ngwraig hyd wyth o'r gloch, difyrwn fy hun gyda gorchwylion llényddol tan ddeg, ac yna awn i orphwys." Dyoddefodd Mrs. Hutton lawer oddiwrth ddychryn a dderbyniodd trwy ymddygiad anifeilaidd y terfysgwyr; y rhai yn y flwyddyn 1791, a adewid i gyflawni pob math o ddinistr a drygioni am amrywiol ddyddiau yn nhref Birmingham, a hyny heb eu galw i gyfrif, a chan ba rai y llosgwyd tŷ ei gŵr yn llwyr, ac y difethwyd werth miloedd o bunnau. Y mae Mr. Hutton wedi gadael i ni hanes hyawdl o'r dygwyddiadau goffus hyn, yr hwn sydd yn fwyaf difyrus o herwydd ei fod yn rhoddi cyfrif manwl am greulonderau ac sydd trwy drugaredd mor ddy-eithr i arferion a nodweddiad diwygiedig y bobl. Ni wellhâodd ei wraig oddiwrth yr ergyd a dderbyniodd ar yr achlysur hwn pan yrwyd hi a'i theulu o'u cartref, ac y bu raid iddynt ffoi am eu bywyd, ac erfyn am ddiogelwch gan ddyeithriaid, ac a'r yr un pryd mewn ammheuaetha oedd swllt yn ngweddill iddynt yn y byd, tuag at dalu am y llety yr erfynient am dano.

Bu farw y dyn rhyfeddol hwn yn y flwyddyn 1815, yn ddeuddeg mlwydd a phedwar ugain oed. Y mae hanes ei fywyd, yr hwn a ysgrifennwyd ganddo ef ei hun yn yr yspaid byr o ddau fis, pan oedd bymtheg mlwydd a thriugain oed, wedi ei gyhoeddi gan ei ferch ar ol ei farwolaeth, ac y mae yn un o'r bywgraffiadau difyras sydd ar gael. Mae gweithiau llényddol Hutton, fel yr eiddo Franklin, yn teilyngu ein sylw, am eu bod wedi eu cyfansoddi yn nghanol rhwystrau bywyd o brysurdeb, ac hefyd am eu bod o'r bron yn ganlyniadau ei hunan-addysgiad a'i chwaeth, a ymgyrhaeddasant am fwyniant llényddol. Y mae efe hefyd, yn rhoddi i ni esiampl, mor hawdd ydyw i ddyn, hyd yn nod wedi dyfod i dipyn o oed, wneuthur i fynu anfanteision esgeulusdra boreuol, i ryw raddau beth bynag. Yr oedd Hutton, fel y dywed ef ei hun, yn dair blwydd ar hugain, cyn iddo dderbyn un math o bleser mewn llyfr. Eto gwelsom ar ol hyny mor hoff ydoedd o ddarllen, a'r fath sefyllfa barchus a gyrhaeddodd fel awdur; er nad ymaffodd yn ei bin ysgrifenu hyd y tymmor hwnw o fywyd, pryd y byddai ysgrifennwyr eraill yn ei roddi heibio. Fel hyn canfyddwn fod hyd yn nod yr amgylchiadau a gyfrifir yn gyffredin fel y rhai mwyaf gwrthwynebol i gyrhaeddyd enwogrwydd, yn drechadwy gyda sel a dyfalwch; ac mae enwogrwydd mewn unrhyw beth yn ganlyniad sicri i benderfyniad diysgog am ragori: ac ar y dyn ei hun yn benaf, ac nid ar ei gynnysgaeth

allanol y mae yn dibynu pa un a ydyw yn gwneuthur pleserau gwybodaeth ac anianyddiaeth yn eiddo iddo ei hun, neu a fydd yn treulio ei fywyd mewn marweidd-dra meddyliol, a myned i'w fedd hed wybod pa beth ydyw mwynhau galluoedd uchaf ac ardderchocaf ei natur.

J. J.

Yr hyn a raid i bawb ei ddysgwyl.

YR amser pan gyrhaedd dyn ei lawn flodau a ddaw, a hen ddyddiau a ddaw, a'r gwely marw a ddaw, a'r olygfa ddiweddaf a gawn roddi ar ein cyfeillion a ddaw, a'r ing pan fydd yr anadl yn cilio a ddaw, a'r amser pan fyddwch yn ymestyn yn gorff difwyd o flaen llygaid eich perthynasau galarus a ddaw, a'r arch yn mha un yr amdoer chwi a ddaw, a'r awr pan fydd eich cyfeillion wedi ymgasglu ynghyd i'ch cludo i'r fynwent a ddaw, a'r mynyddau pan y dodir chwi yn y bedd i gael eich ysu gan bryfed a ddaw, a'r bwrw i lawr y pridd i'r tŷ cul yn mha un y dodir chwi i orwedd a ddaw. Hyn oll a ddaw i bob creadur byw sydd yn awr yn fy ngwrandaw. Ac yn mhen ychydig flyneddau y gweinidog sydd yn awr yn llefaru a'r bobl sydd yn awr yn gwrandaw a gludir i dŷ ei hir gartref i wneuthur lle i genedlaeth arall. Yn awr hyn oll a wyddoch a raid ddyfod; mae eich synwyr cyffredinol a'ch hir brawf yn ddigon amlwg a goleu i'ch argyhoeddi o hyn. Gallai mai ychydig a ddarfu i chwi feddwl am hyn mewn dyddiau o ddiolalwch difeddwl a diystyr a dreuliasoch hyd yn hyn. Yn awr yr wyf fi yn eich galw i'w ystyried a'i ddodi yn ddifrifol at eich calon, a pheidio myned i ofera yn ychwaneg, ac i oedi pan y mae materion mawr marwolaeth, y farn, a thragywyddoldeb fel hyn wedi eu gosod mor eglur o'ch blaen. Ac os na wrandewch ar y newyddion gyda pha rai yr wyf fi yn eich hysbysu, bydd y gwaed ar eich pen chwi, ac nid ar fy mhen i. Y dyben o'm dyfodiad i'ch plith yw i roddi i chwi ar ddeall am bethau mawr i ddyfod, i'ch cludo chwi tu draw i froydd golwg a syniad, i diriogaeth ffydd; ac i'ch sicrhau yn ei enw Ef, yr hwn ni ddywed gelwydd, mai can sicred a bod yr awr i ddodi y corff yn y pridd i ad'od, can sicred a hyny daw hefyd yr awr i'r enaid fyned at Dduw yr hwn a'i rhoes. Iâ, dydd y cyfrif diweddaf a ddaw, ac ymddangosiad Mab Duw ar gymylau'r nef ynghyd â'i angelion nerthol o'i amgylch a ddaw, ac agor llyfrau'r nef a ddaw, a safiad pobl yr holl genedlaethau o flaen eisteddle'r farn a ddaw, a'r foment pan fydd y ddedfryd hono yn cael ei rhodi, eich mynediad i dragywyddol ddedwyddwch neu i dragywyddol adfyd a ddaw.—*Dr. Chalmers' Sermons in Posthumous Works.*

Llanllyfni.

Cyf. R. JONES.

Hanes y darn Pren.

"TEFLWCH ef i'r mor! i'r mor âg ef!"—"Na, na, crogwch ef yn y farchnadle, fel esiampl i bob heretic!"—"Na, teflwch ef oddiar y

grraig i'r llynclyn islaw : fe gaiff y brain ddigon o amser i ddial ein mam sanctaidd !"—"Nage, i'r mor, meddaf !"—"Nage, i'r dienyddle !" A'r dorf a grochleasant, ac a redasant yma a thraw, gan wasgu am enyd o amgylch dyeithr-ddyn tlawd, gwrthddrych yr holl felldithion hyn, yr hwn a anafwyd bron i farwolaeth gan droediadau y dynion, ac a rwygwyd gan ddwyllaw glân y gwragedd. Yr ydoedd newydd ddyfod allan o gapel y Forwyn, yn mhla le meddent y cyflawnodd gysegr-drais erchyll—ac yr ydoedd dau fynach yn ei arwain i ddaeardy y chwil-lys sancteiddiaf. Pa beth oedd ei drosedd ? Dilynwn y dyrfa, a chawn wybod yn fuan. Pa un ai o garedigrwydd neu o ddymuniad i gadw yr ysglyfaeth hyd ddyfodiad yr *auto-de-fe*. Fe wnaeth y ddau arweinydd gymaint ag a allent i gadw yr hyn a roddwyd i'w gofal rhag dialedd y gwallgofiaid, ac o'r diwedd cawsant ef yn ddiogel i blas y frawdle arswydus, yr hon ar y pryd a eisteddai. Yr oedd y bobl yn parhau i lefain, a bwgwth myned i mewn trwy drais, oni buasai i gyfiawnder buan gael ei weinyddu yn herwydd y trais hwn ar y Madonnas. Felly, i'w llonyddu, y prif chwil-lysydd a ddadganodd trwy un o'i gyfeillion, o rodfa ardderchog (*grand balcony*) y llys, fod y frawdle sanctaidd yn myned i chwilio i'r achos yn y fan hono, ac y cyhoeddent y ddedfryd ar y cyhuddedig yn uniongyrchol—defod gyfartal i farn marwolaeth. Uchel gymeradwyaeth a ddadganwyd i'r geiriau hyn drachefn a thrachefn. Ond tra mae y dorf yn ymroddi i lawenydd a gobaith Cristionogol, dilynwn y dyeithr i'r bar yn y frawdle. Prin yr arweinwyd ef i mewn gan ei ddau arweinydd, pryd y dechreuodd y llywydd ei holiad, ac yn ganlynol dechreuodd un o'r ddau :—"Y mae y dyn hwn yn euog o gabledd." Yr oedd y ffyddloniaid wedi ymgysylltu yn nghapel ein boneddiges, y Sancteiddiaf Forwyn a Mam Duw, yn plygu o'i blaen, ac yn addoli mewn dystawrwydd. Yr oedd offeiriad yn gweddiio wrth droed ei hallor, yr oedd y gweision ieuainc yn chwifio eu thuserau yn ei phresennoldeb, yr oedd yr *organ* yn chwareu y rhaglith i hymn, yr hon oedd i gael ei chanu mewn anrhydedd iddi ; yr ydoedd pawb yn ddefosionol a dystaw, panddaeth y dyeithr-ddyn hwn, yr heretic hwn, mab Satan—Satan ei hunan efallai—yr hwn fu yn sefyll y tu cefn i golofn, ymlaen gyda phwyll hyd at ein Mam Sanctaidd, ac a gododd y gorchudd dihalogedig oedd yn gorchuddio ei ffurf ddwyfol, a chan ei ollwng i lawr gydag ochenaid, gwaeddodd allan—"Y delw-addolwyr ! y delw-addolwyr truan !" Ar hyn fe feddiannodd teimlad o ddigofaint yr holl farnwyr ; nis gallai y llywydd feddiannu ei hun. "Pwy ydych chi ?" meddai wrth y condemniedig. "William Knox, cerfiwr Seis'nig," oedd yr ateb. "O ba le yr ydych yn dyfod ?" "O'r India." "Pa beth sydd genych i'w ateb i'r cyhuddiad sydd yn cael ei ddwyn i'ch erbyn ?" "Dim. Y mae oll yn wir ?" "Pwy oedych yn ei feddwl wrth ddyweyd y delw-addolwyr ?—eich Indiaid ?" "Nage, chwi !" "Nyni ?" "Ië, chwychwi." Digofaint dirfawr a redai trwy ymddangosiadau gwngus y chwil-lyswyr ; y llywydd a ysgyrnygai ei ddannedd, a chan daraw y bwrdd a'i ddwrn, dywedai, "A wyddoch chi mai mewn un awr y gallaf eich danfon fel bwndel o wellt i

oleuo dyfodiad yr *auto-da-fe*?" "Nis gallwch wneuthur dim mwy nag y mae Duw yn ei ewyllysio." "O ai ô! mi a ddywedaf i chwi fo! Duw yn ewyllysio i chwi gael eich llosgi yn fyw: a ydych chi yn fy nghlywed i?" "Yr hyn yw dywedyd, yr ydych chi yn fy nghollfarnu heb wrandawriad?" Na na, siaradwch ymlaen, chwi eillwch farnu wed'yn?" "Wel, gwrandewch a barned Duw rhyngom. Efallai y bydd y pentwr yr ydych chi bwgwith ei gynneu i mi yn y byd hwn yn cael ei ennyn i chwithau yn y nesaf. Yn awr gwrandewch fy nghyfiawnhad, a chofiwch mai wrth gyhoeddi fy nghynged i y byddwch yn cyhoeddi eich dedfryd eich hunain. Cedwch eich bygythion i chwi eich hun; siaredwch er eich amddiffyniad." "Gwrandewch ynte: llawer o flyneddau yn ol, cychwynais i'r India fel swyddog mewn catrawd Seisonig. Ar ol mor-deithio am fis, fe aeth yn llongddrylliad arnom mewn ynys anhrgiannol. Fe achubwyd y dwylaw a'r lluniaeth; ond y llong wedi ei niweidio yn fawr, a aeth yn ddrylliau yn mhen ychydig ddyddiau. Wedi myned heb ddim i'w wneyd yn yr ynys hon, fe gymerais y dychymyg o arferyd fy nhalent mewn cerfio; tra yr oeddym yn dysgwyl i'r nefoedd anfon cymhorth i ni. Fe dorais goeden, torais ei changenau, holltais y bonecyff yn ddau, pa rai a luniais y naill ar ol y llall—ac yn mhen ychydig, tua diwedd y mis yr oeddwn wedi eu naddu i ddull dwy fenyw, mor debyg y naill i'r llall fel yr oedd yn hawdd eu camgymeryd. O'r braidd yr oeddwn wedi gorphen fy ngwaith, pan un diwrnod y bloeddiwyd 'Llong! llong!' Yr oedd llong marsiandwr yn y golwg—canfyddwyd ein harwyddion, a derbyniwyd ni ari bwrdd y diwrnod canlynol gyda llawer o garedigrwydd gan y cadben yr hwn oedd o'r Ital. Yr oedd ein holl forwyr yn awyddus am ddangos eu diolchgarwch iddo gyda geiriau, rhoddion ac addewidion. Am danaf fi, yr oeddwn wedi colli y cwbl, ac nid oedd genyf ddim moddion i ddangos fy niolechgarwch ond trwy roddi iddo fy ngherfwaith. Derbyniodd hwynt gyda llawenydd, a gwelais ef yn gwenu ac yn cyffwrdd â'i dalcen fel pe buasai wedi ei daro â meddylldrych dedwydd. Yr oedd yn llawen genyf ei fod wedi cael ei foddio, ac ni feddyliais ddim ychwaneg am yr achos." Pa beth sydd gan hyn oll i'w wneyd a'ch trosedd i meddai un o'r barnwyr. "Arhoswch fynyd," atebai y cyhuddedig. "Dwy flynedd wed'yn, ymwelais âg un o'r eilun-demlau enwocaf yn yr India, lle yr ydoedd tyrfa o bererinion yn addoli brenines y deml, wedi ei hanrhydeiddu a'r enwau Bendigedig, Sanctaidd, a Sancteiddiaf. Wrth fyned i mewn i gysegr yr eilun hon, synwyd fi gan debygrwydd y ddelw, i'r hon a gerfiais yn yr ynys anghyfanedd. Yn llawn o gywreiarwydd, dynesais ati, chwiliais hi yn fanwl, a gwelais heb ddim ammheuaeth mai hanner fy moneyff oedd yr Hindwaid tlodion yn ei addoli." "Gelwch y rhai hyn yn ddelw-addolwyr," meddai y llywydd. "Ie y mae hyn yn wir, ac yr ydwyf yn ymofidio yn chwerw y dydd y meddyliais gerfio y ffurfiau hyn. Ystyriais fy hun i ryw fesur yn gyfranog yn y weithred o addoliad paganaidd, a gweddïais ar Dduw am faddeuant." "Pa beth! chwi weddio ar Dduw! chwydchi, cablwr ei Fam Sanctaidd! Ond deuwch at y pwnc, o achos nid oes

gan yr hanes hwn am India ddim i'w wneyd â'ch trosedd chwi. Siarelwch yn fuan, canys y mae yr amser yn fyr." * * *

"Gorphenais fy ngwasanaeth milwraidd, a rhai blyneddau we'll yn dychwelais yn ol i Ewrop. Daethum i'r dref hon ddoe, a'r person cyntaf a gyfarfyddais ar y llong-borth ydoedd y cadben Italaidd yr hwn a'n derbyniasai ar fwrdd ei long. Fel yr oeddwn yn dywedyd wrtho fy mod wedi cyfarfod yn annysgwyladwy â fy ngherfwaith yn yr eilun-deml Indiaidd, dywedai gyda gŵen, yr hyn a ddýgai i fy meddwl yr hyn oedd yn gysylltiedig â'i ddröschfeddwl dedwydd, na chafodd well ffordd mewn gwirionedd i fawrhau yr offeiriaid eilun-addolgar, na thrwy werthu un o'r cerfiau a roddaswn iddo, am dduwies a ddisgynasai o'r nefoedd. Myfi a'i beiais ef am yr hyn a wnathai; ond efe a atebai gan chwerthin, a chwanegai wrth *far-welio*, 'Nid hono ydyw yr olaf a ellwch weled!' Fel yr wyf yn hoff iawn o wybodaeth, a goruwch pob peth yn ymofyngar mewn unrhyw beth sydd yn dal cysylltiad â gwahanol ffurfiau o addoliad crefyddol, aethum allan y boreu hwn i edrych un o'ch capelau. Pan aethum i mewn, gwelais fod llygaid y gynulleidfa, yn gystal a thuserau yr addoliad, a'r gweddïau wedi eu cyfeirio at y croglenni gwynion a orchuddiai wrthddrych eu haddoliad. Myfi a ddynesais, a chodais y gorchudd, a gwelais." "Pa heth?" llefai ei farnwyr * * "Chwaer fy *Indian Madonna*, gwaith fy nwyllaw fy hun, hanner arall y darn pren." "Celwyddwr! twyllwr! Ein Morwyn a ddaeth o'r nefoedd!" "Ie, fel hono yn yr eilun-deml." "Darlun ydyw o'n Sancteiddiaf Fam!" "Dim ond fel hono yn yr eilun-deml." "Y mae hi yn haeddu ein haddoliad." "Dim ond fel hono yn yr eilun-deml." "Nage, eilun oedd un, a'r llall sydd ddelfw o Sanctaidd Fam Duw." "Daeth y ddwy o'r un pren, a chydâ'i gangenau y cynneua's fy nhân yn fynych!" "Ond pe byddai eich chwedl yn wir, onid ydych yn deall fod ein gweddïau wedi sancteiddio gwaith eich dwylaw hereticaidd?" "Darfu y Brahminiaid hefyd weddio er puredigaeth y llall." "Ond nid y darlun ei hun yr ydyn ni yn ei addoli, ond brenines y nefoedd yr hon y mae yn ei harddangos." "Yr offeiriaid Indiaidd a ddywedodd hefyd wrthyf, fod hono yn gyffelybrwydd y dduwies a reolai y bydysawd." "Ond O! ynfyd, ni welwch bod eich offeiriaid Indiaidd yn eilun-addolwyr, a'n bod ni, yr offeiriaid Catholicaidd, yn addoli y gwir Dduw." "Nage! ond yr wyf yn gweled nad oes dim gwahaniaeth rhyngech chwi a hwythau; canys unwaith eto, yr un pren, yr un dwylaw, yr un cŷn." * * * "Dystawrwydd, gablwr! Yr wyt yn haeddu y fflamau fel anffyddiwr adgas." "Myfi yn anffyddiwr—yr wyf yn credu yn Nuw." "Cewch eich llosgi ynte, fel *deist*." "Yr wyf yn credu yn Iesu Grist yr hwn a anfonwyd o'r nefoedd." "Cewch eich llosgi fel *Sosin*!" "Yr wyf yn credu yn Iesu Grist, Mab Duw, ac Iachawdwr dynion." "Ie, ond nid ydych yn credu yn y Forwyn, am hyny cewch eich llosgi fel *Huquenot*," (llysenwar y Protestaniaid yn Ffrainc!) "Yr ydwyf yn credu fod Mair y Forwyn wedi beichiogi o'r Ysbryd Glan." "Wel, ond nid ydych" * * * "Nac ydwyf mewn gwirionedd, yn addoli darn o bren—yn Ewrop mwy nag Asia,

mewn capel mwy nag yn yr eilun-deml, mewn eglwys Rufeinig fwy nag mewn teml Indiaidd; ac ni wna dim yn y byd byth i mi blygu fy nglin ger bron darn o bren a luniais fy hun.” * * * * *

“Dystawrwydd heretic!”

Fel hyn gorfodwyd y dyeithr i fod yn ddystaw, a gwrandaw ar ei ddedfryd o farwolaeth. Awr ar ol hyn, arweiniwyd ef i olwg y dienyddle, yn ganlynedig gan hereticiaid eraill; a'r dyrfa yn llawen-hau a ganlynent ar ol. Yr oedd y dienyddwr yn barod yn paratoi i'w rwympo wrth yr ystanc; a throai yntau at y bobl, ac a wna'i arwydd â'i law y dymunai gael llefaru wrthynt. “Gwrandewch! gwrandewch ef!” gwaeddai llawer o lefaru. “Rhoddwch safnglo arno,” meddai y dienyddwr wrth un o'i gynnorthwyr. Ond yr ydoedd yn rhy ddiweddar; yr oedd cywreinrwydd y bobl wedi ei ddeffroi; a phan yr oedd y dyn yn ceisio ei attal trwy orthrech, hwy a adnewyddasant eu llefau. “Na, na, gadewch i ni ei glywed ef!” Felly, wedi cael caniatâd am fynyd; esgynai y dyeithr i'r dienyddle a chyfarfchai y bobl. “Y maent yn eich twyllo,” meddai, “Credwch fi, y maent yn eich twyllo! Nid crefydd Crist y maent yn ei dysgu i chwi; ond paganiaeth wedi ei Christioneiddio!” “Dystawrwydd! dystawrwydd!” “Ie, ie! yr un paganiaeth ydyw ag y mae y Bibl yn ei esgymuno yn mhob tudalen. Agorwch lyfr deddf eich Duw, a chewch chwi, y rhai ydych yn ymostwng i brenau a meini, weled y geiriau hyn wedi eu hysgrifenu, y rhai a ddaeth o enau Duw: ‘Na wna i ti ddelw gerfiedig; nac ymgryma iddynt, ac na wasanaetha hwynt mewn unrhyw fodd’ (*Exod. xx, 4, 5*). A chwithau, O Babyddion paganaidd, yr ydych chwi yn gwneuthur fel yr eilun-addolwr y mae y prophwyd Esay yn ei argyhoeddi: ‘Efe a dyr iddo gedrwydd, ac a gymer y cypreswydden a'r dderwen ac a ymegnia yn mysg prenau y coed; efe a blana onen, a'r gwlaw a'i maetha. Yna y bydd i ddyn gynneu tân: canys efe a gymer o honi, ac a ymdwmmna; ie, efe a'i llysg, ac a boba fara; gwna hefyd dduw, ac a'i haddola ef; gwna ef yn ddelw gerfiedig ac a ymgryma iddo:’” *Esay iv. 4, a xiv. 16.* a'r adnodau canlynol.

Yn ddigofus wrth glywed y geiriau hyn, cipiodd mynach ffaglen o ddwylaw y dienyddwr, ac a ddynesodd at yr ystanc. “Na, na,” gwaeddai y gynnulleidfa o bob ochr, “gadewch i ni ei wrandaw hyd y diwedd.” “Nage,” gwaeddai lleisiau eraill, “Efe yw cablwr ein Mam Sanctaidd: gwithwch ef i lawr ar ei liniau o flaen y Forwyn, Mam Duw, Brenines y nefoedd, ffynnonell pob rhad.” “Gwrandewch ar y Forwyn ei hunan, gan hyny, os na wrandewch arnaf fi,” meddai y dyeithr, “sieryd hi ei hunan!” Wedi eu synu a'r dywediad hwn, dychymygai y bobl, y rhai oeddynt bob amser yn barod i gredu mewn unrhyw beth rhyfedd, fod y Forwyn Fair yn myned i ddisgvn o'r nefoedd i siarad â hwynt yn bersonol: yr oedd eu llygaid yn edrych i fynu i dystio ei dyfodiad, a'r dyn condemniedig, yn eunill trwy y dystawrwydd a barhâi: “Hyn yw y peth a ddwyedodd Mair y Forwyn, ac y mae y geiriau yn ysgrifenedig yn llyfr Duw: ‘A'm hysbryd a lawenychodd yn Nuw fy lachawdwr.

Canys efe a edrychodd ar waeledd ei wasanaethyddes : ' *Luc* i. 47, 48. Fel hyn, y mae yr hon yr ydych yn ei haddoli yn dywedyd fod Duw ei Hiachawdwr wedi edrych ar ei sefyllfa isel, ac nad ydyw hi ddim ond ei law-forwyn ; ac yr ydych chwi yn dïorseddu Duw i roddi ei law-forwyn ar ei orsedd ; yr ydych yn cadw Iachawdwr y byd mewn cadachau, a rhoddi gwraig i lywodraethu yn ei le. Rhoddwch i bawb ei le—Duw ei orsedd, Iesu ei ddeheulaw, a Mair y Forwyn ei lle yn mysg y rhai gwynfydedig o ddynolryw y rhai sydd yn plygu o flaen ei orsedd i'w addoli. Credwch yn Nuw yr hwn a'ch creodd, credwch yn Iesu Grist, yr hwn a all eich hachub ; ond gosodwch eich hunain wrth ochr Mair wedi ei chreu a'i hachub fel chwithau. Y mae Iesu Grist yn Fab Duw : ond nid yw Mair y Forwyn ond merch dyn : y mae Iesu Grist yn Dduw, ond nid yw Mair y Forwyn ond gwraig. Ac os oes genych wroldeb i dafu ymaith iau eich offeiriaid, a gosod, nid eu geiriau hwy uwchlaw yr efengyl, ond yr efengyl uwchlaw eu geiriau hwy, chwi a welwch fod yr efengyl, y Testament Newydd, a'r holl Fibl, yn condemnio eich eilun-addoliaeth—ei fod wedi ei ysgrifenu yn mhob tudalen Addola Dduw yn unig, cred yn Iesu Grist, taer erfyn yr Ysryd Glan—ond nid oes yr un gair o addoliad, o ffydd, neu o weddi, yn cael ei geisio i Mair y Forwyn. Dyma beth y mae gair Crist yn ei ddyweyd. Os na wrandewch arno, ac os gwrandewch yn unig ar 'lais eich Eglwys Catholic, gellwch fod yn Catholiciaidd, ond nid ydych yn Gristion-ogion." * * *

Fe lwyddodd y mynach yr amser hwn pa fodd bynag, a thra yr oedd y dyrfa yn gwrandaw ar y geiriau hyn, ac wedi anghofio pob peth arall, efe a daniodd bedair cornel y pentwr. Cyfododd fflam yn fuan, a'r bobl ansefydlog a gollasant yn ebrwydd bob argraff a gawsai yr ymadrodd hwn arnynt, yn eu pryder i weled pa fodd yr ymddygai y merthyr yn ei brawf olaf. Efe a roddodd ei ddwyllaw yn mhleth, a chyfododd ei olwg gydag ymroddiad tua'r nef, ac yna syrthiodd ei ben ymlaen yn ddigynhwrffar ei fynwes. Mewn ychydig fynyddau, yr oedd ei gorff wedi myned yn lludw, a'i enaid wedi dianc i'r nefoedd, i ogoneddu Duw, ac i lawenychu yn ei gariad yn nghanol lliaws o ferthyron ac apostolion, ac ochr yn ochr a Mair y forwyn.
D.

Breuddwyd Shiôn y Melinydd.

Y MAE yn beryglus iawn meithrin dymuniadau anghymedrol am gyfoeth. Yr oedd Shiôn y Melinydd er ei holl awydd am gyfoeth yn lled isel ei amgylchiadau ; nid oedd ganddo ond ennill ei felin tuag at gynnalïaeth ei deulu, ond er nad oedd hyn ond ychydig, yr oedd yn sicr a chyson : tra yr oedd y felin ar waith yr oeddynt yn sicr o'u bara beunyddiol, ac yr oedd cynnildeb Shiôn y fath ag y rhoddai heibio ar droion ychydig o'i ennill er lleied oedd, yr hyn a gyfrifai yn fynych gyda hyfrydwch mawr. Yr oedd edrych ar

yr arian yn rhoddi pleser neillduol i'w feddwl, ond ei ofid oedd eu bod can lleied, canys teimlai nad oedd ond braidd uwchlaw angen tra y dymunai fod yn feddiannol ar gyfoeth lawer.

Un diwrnod, fel yr oedd y meliaydd druan yn isel ei feddwl yn myfyrio ar galedi ei amgylchiadau, clywodd fod ei gymydog, Siencyn o'r Bryn, wedi cael gafael mewn crochan llawn o aur yn ei faes ar ol breuddwydio am cano dair noswaith olynol. Os oedd yn anfoddlawn i'w sefyllfa o'r blaen yr oedd yn saith mwy anfoddlawn yn awr.

"Dyma fi," eb efe, "yn llafurio yn galed trwy chwys fy wyneb o'r boreu hyd yr hwyr er eunill ychydig ffyrllingau, tra y mae Siencyn o'r Bryn yn myned i'w wely yn dawel ac yn breuddwydio ei hunan i filoedd o bunnau cyn y bore. O! na allwn ninnau freuddwydio fel hyn! Ni chai hyd yn nod fy ngwraig fy ngweled yn cloddio o amgylch y fan; ac O! y pleser o wanu fy mraich hyd at yr aridwn mewn tŵr o aur!"

Yr effaith a gafodd meithrin y meddyliau hyn ar Shiôn oedd, ei wneuthur yn fwy difater am ei felin; a'r canlyniad o hyny oedd, i'w gwsmeriaid ei adael. Yr oedd ei ddymuniad am y crochan a'r aur yn cryfhau bob dydd, a phob nos yr oedd yn dysgwyl am y breuddwyd er mwyn dadguddio iddo y fan yr oedd i'w gael. Ond er ei fod am hir amser yn afiwyddiannus, tynged o'r diwedd a ymddangosai i sylwi ar ei drallod, gan roddi iddo y breuddwyd dymunedig. Gwelai yn ei freuddwyd o dan un o geryg sylfaeny felin; grochan anferth yn llawn o aur a pherlau, ac ar ei wyneb yr oedd llechen fawr a gwastad. Codai y boreu a bendithiai ei dynged dedwydd, ac ymhyfyrdai wrth feddwl fod tymmor ei adfyd bron ar derfynu. Ond rhag bod yn fyrbwyll, arhosodd hyd y nos ganlynol i gael dyblu y weledigaeth er mwyn sicrhau y peth. Yr ail noswaith breuddwydiai am yr un crochan, ac yn gywir yn yr un fan, dan yr un gareg a'r sylfaen a'r nos o'r blaen. Yr oedd y peth bellach tuhwnt i bob dadl, ac nid oedd dim mwy i'w wneyd tuag at fwynhau y trysor ond cloddio hyd at y fan. Yn foreu iawn, rhag i neb ei weled, dacw Shiôn yn cymeryd ei gaib ac yn dechreu cloddio dan sylfaen y felin; careg ar ol careg a symudwyd nes o'r diwedd y daeth, fel y tybiai, at y llechen fawr oedd ar wyneb y crochan; ond yr oedd mor fawr fel nas gallasai er ei holl ymdrech ei symud. "Dyma fan," gwaeddai Shiôn, "y mae lle i lawer iawn o aur o dan y gareg fawr hon: trwy gymhorth Betti gallaf ei symud." Yna rheddodd gyda brys at ei wraig, ac am y tro cyntaf adroddodd iddi yr holl hanes; hithau, gan syrthio ar ei wddf a'i goffeidio, a ddiolchodd fod ganddi ŵr mor ifortunos; ond nid attaliodd eu llawenydd iddynt frysio tua'r fan, lle y gwelsant, nid y crochan aur, yr hwn nid oedd mewn bodolaeth yn un man ond yn mreuddwyd Shiôn, ond y felin, eu hunig gynnalgaeth wedi ei dadsylfaenu, ac yn syrthio yn aberth i'w trachwant.

Mon.

Cyf. E. J.

Meddyliau Dyn Dystaw.

NEILLDUAETH.—Dylai pob dyn dreulio llawer o'i amser ar ei ben ei hun, nid yn unig i ddarllen a gweddïo, ond hefyd i ddysgu meddwl. Dywedai un, nad oedd yn teimlo ei hun yn llai unig na phan yn unig. Os darllenir hanes y dynion a fuant yn fwyaf defnyddiol yn eu tymmor, ceir yn gyffredin fod rhywamgylchiadau wedi eu gwneyd pan yn ieuainc yn hoff o neillduaeth. Mae yn debyg mai ar y mater hwn y llefarwyd y geiriau hyn yn *Diar*. xviii. 1: "Y neillduol a gais wrth ei ddeisyfiad ei hun, ac a ymyra & phob peth." Yn ol y Saesoneg, "*Through desire a man, having separated himself, seeketh and intermeddleth with all wisdom.*"

DARLLEN DIM OND Y BIBL.—Yr wyf wedi sylwi cryn lawer ar y byd fel hyn yn ddystaw, ac yr wyf yn cael yn gyffredin mai y rhai sydd yn siarad fwyaf yn erbyn darllen dim ond y Bibl, yw y rhai sydd yn darllen lleiaf ar y Bibl. Mae y bobl hyn yn gystal Pabyddion yn eu ffordd a neb yn Awstria neu Spaen. Rhaid eu bod yn credu mai mammaeth duwioldeb yw anwybodaeth. A rhaid hefyd eu bod yn ystyried eu hunain yn anffaeledig, onidê, byddai yn dda ganddynt gael cymhorth i ddeall y Bibl. Yr holl wahan-iaeth yw, fod y Pabyddion yn cyfrif yr anffaeledigrwydd i'r Pab, neu Gynghor Cyffresinol; a hwythau yn ei gyfrif iddynt hwy eu hunain.

DR. CHALMERS.—Dywedai un ysgrifenydd yn ddiweddar yn y "*British Quarterly*," mai Dr. Chalmers oedd *dyn yr oes*. Nis gallaf lai na chredu ei fod yn lled gywir. Anfynych y gwelwyd mwy o alluoedd meddyliol a gweithiol wedi cydgyfarfod yn yr un person.

MYNYDDOEDD CYMRU.—Clywais un yn dywedyd fod Cymru fel hen anifel cul, a'i hesgyrn yn y golwg. Parodd hyn i mi gosio dywediad yr hen Thomas Fuller, mai y cig nesaf at yr esgyrn yw y mwyaf blasus, ac felly mai dyffrynoedd bychain rhwng y mynyddoedd yw y rhai mwyaf prydferth.

Y DYSGEDYDD.—Un arwydd da yn y dyddiau hyn yw gweled y pleidiau crefyddol, yn lle chwilio am feiau a cholliadau eu gilydd, yn troi i ddiwygio eu hunain. Y mae y "Dysgedydd" wedi cymer- yd y blaen yn y gwaith hwn. Y mae ei wroldeb yn haeddu can- moliaeth. Y ffordd oreu i ddiarfogi y rhai a ymhyfyrdant mewn tynu sylw at ein beiau, yw dangos nad ydym ni ein hunain yn chwennych eu cuddio. Mae y llythyrau a ymddangosasant yn ddiweddar yn y "Dysgedydd" yn brawf i mi fod yr Annibynwyr yn dyfod yn fwy o ddifrif.

Y CYMANFAOEDD.—Byddaf yn gwrandaw yn astud ar ol pob cym- anfa, os cyfarfyddaf â rhyw gyfaill a fedr roddi ychydig o hanes yr ymdriniaeth: a mawr fydd fy llawenydd os clywaf fod yno ryw orchwyl buddiol yn cael ei gychwyn, neu annogaethau gwresog yn cael eu rhoddi o blaid rhyw waith da. Ni fyddaf yn gofalu cy- maint am wybod beth oedd yn cael ei *ddyweyd*, ond beth oedd yn cael ei *wneyd*. Y mae yn ymddangos i mi fod dau beth y byddai

yn ddymunol iawn pe ceid mwy o honynt yn nghyfarfodydd crefyddol y Cymry, sef mwy o weduio, a mwy o weithio.

HALEN Y DDAEAB.—Yn ymddyddanion rhai crefyddwyr, ar ol eich blino am hir amser â'r ymadroddion mwyaf diflas, cewch delpyn o halen crefyddol yn eich ceg yn annysgwyliadwy, yr hyn sydd yn llawn mor annymunol a'r diflasod cyn hyny. Y mae pawb yn teimlo ac yn casâu anghysondeb. Pe la b'ai yr halen yn weledig, nid yw hyny o bwys mawr: ond dylai ei naws fod wedi treiddio trwy yr holl ymddyddanion a'r ymddygiadau.

FOSTER.—Nid wyf yn gwybod am un ysgrifennwr Seisoneg a gyrhaeddodd yn fwy agos at berffeithrwydd, o ran yr arddull (*style*) o ysgrifenu, na John Foster. Y mae yn ymddangos i mi ei fod yn rhagori ymhell ar Robert Hall. Ond ni ddaeth neb erioed, ac ni ddaw neb byth, yn feistr mewn unrhyw waith, heb lawer o lafur. Ac os mynir gwybod pa fodd y daeth Foster mor gampus, cymharer yr argraffiad cyntaf o'i "*Essays*" â'r rhai diweddar. Byddai yn anhawdd i ddyn ieuanc gael gorchwyl mwy dyddorawl a buddiol.

GWNEYD A GWNEUD. Y mae rhai yn ysgrifenu *gwneud*, ac yn dadleu dros hyny mai u sydd yn *gwneuthur*. Ond o *gwna* y mae *gwneyd* yn deillio; ac yd yw y terfyniad, megys yn *cymeryd*, *arferyd*, &c.

DIWYGIAD.—Beth yw yr achos fod yr hen air parchus hwn wedi ei dafu heibio, ac *adfywiad*, neu ryw eiriau cyffelyb, wedi cymeryd ei le? Hen air da yw *diwygiad*; a phan glywom fod cynhwrf crefyddol mewn rhyw ardal, dylid gofyn yn uniou, nid a ydynt yn *adfywio*, ond a ydynt yn *diwygio*?

YB YSGOLION BRYTANAIDD.—A ydyw yr ysgolion hyn yn gwneyd rhyw les? Yr wyf yn credu eu bod yn gwneyd lles dirfawr; ond nid cymaint ag a allent, na chymaint ag a ddylent, mewn rhai manau. Gwelais ambell un yn myned i Lundain, neu i'r Coleg Normalaidd am ddau fis neu dri; ac yn dyfod adref wedi llyncu llyffant. Da chwi, fechgyn Cymru, gochelwch gwacyddiaeth, a humbugiaeth.

CYMBREIGYDDION CAERLUDD.—Derbyniais lythyr yn ddiweddar yn hysbysu fod y Cymreigyddion yn Llundain yn myned i gael eu hailwneyd. Yr oedd yn hen bryd iddynt. Gobeithiaf eu bod bellach ar y ffordd o fod o ryw les. Gallent wasanaethu eu cenedl, a hyderwn y gwnant, trwy gyhoeddi llyfrau iselbris ar wahanol gangenau o wybodaeth.

CROMWELL.—Dywed haneswyr i Oliver Cromwell, ar ol ysgrifenu ei enw wrth y papyr dychrynlyd oedd yn dedfrydu Siarl I. i farwolaeth, droi at ei gyfaill Harri Martin, a phardduo ei wyneb yn chwârëus â'r ysgrifell. Hawdd genyf gredu fod hyn yn wir, heb ystyried Cromwell yn fwy dideimlad na dyn arall. Y mae yn cydsefyll â natur pethau. Fel hyn y mae mawredd a bychander, difrifoldeb a ffolineb, yn terfynu ar eu gilydd, ac yn fynych yn rhedeg i'w gilydd. Fel addysg oddiwrth yr hanes, byddai yn dda i ni gofio nad ydym un amser yn fwy agored i brofedigaeth nag yn ebrwydd ar ol yr oriau mwyaf difrifol.

Pennod yr Athronydd.

MAE dyn wedi ei amgylchynu â dirgeledigaethau; a'r dyn cryfaf ei ddeall ac eangaf ei wybodaeth, sydd yn teimlo hyny fwyaf. Ymhlith y Groegiaid, y genedl o bob cenedl yn hanes y byd, a ymdrechodd fwyaf i ymwithio i'r dirgeledigaethau sydd yn terfynu gwelediad dyn yn mhob cyfeiriad, yr oedd y teimlad hwn wedi ymgorffoli mewn defodau crefyddol. Ac at y defodau hyny y cyfeiria yr apostol Paul mer fynych pan yn defnyddio y gair "dirgelwch." Mae llawer o ymdrechiau wedi bod i egluro y dirgeledigaethau hyny, ond y mae yr holl esboniadau o honynt yn gyson â hyn, eu bod yn tystiolaethu mai teimlad y Groegiaid oedd, fod rhywbeth uwchlaw pob esboniad, fod rhywbeth dirgeledig yn bod, nas gellir ei ddwyn i lawr o fewn mesur dychymyg dyn, nac o fewn ffurfiau ei ddeall. Dywedir fod y dirgeledigaethau hyny yn dysgu fod rhyw unoliaeth goruchel, o ba un y deillia pob peth, ac i ba un y dychwela; a bod rhyw allu dwyfol nas gellir ei arddangos drwy dy ddelwau; a bod rhyw elfen ddwyfol mewn dyn. Ond pa beth bynag oedd yn ormod i feddwl dyn ei angyffred—pa un bynag ai yn Nuw, ai ynddo ei hun, ai yn y greadigaeth—hyn yna oedd y dirgelwch a gysyllta pob un â'r defodau hyny. Ac fe ddichon mai yr anhawsdra oedd i wybod yn mha le yr oedd y dirgelwch—yn Naw, ynddo ei hun, ai yn natur; ond yr oeddynt yn teimlo hyn, ei fod yn rhywle, ac nas gallent wadu hyn heb wadu eu natur eu hunain.

Nodiadau Ysgrythyrol.

"Dy bobl a fyddant ewyllysgar yn nydd dy nerth, mewn harddwch sancteiddrwydd o groth y wawr: y mae gwlith dy enedigaeth i ti." *Salm cx. 3.* Fe sylwa y darlennydd fod y gwahan-nod wedi ei osod yn yr adnod hon ar ol y gair "gwawr." Gwneir yr un modd yn y cyfieithiad Seisonig. Ymddengys i ni y byddai yr ystyr yn llawer amlycach pe gosodid ef ar ol y gair "sancteiddrwydd," a darllen yr adnod fel hyn, "Dy bobl a fyddant ewyllysgar yn nydd dy nerth, mewn harddwch sancteiddrwydd: o groth y wawr y mae gwlith dy enedigaeth i ti." Mae amrywiaeth mewn gwahanol gyfieithiadau o'r adnod hon. Cyfieithiad Calvin sydd fel hyn, "Dy bobl a ddeuant i ti âg offrymau ewyllysgar, ar amser cynnulliad dy lû, mewn prydferthwch sancteiddrwydd: gwlith dy ieuencid a ddaw i ti o groth y wawr." Mae Coverdale a Tyndal yn cyfieithu fel hyn, "Yn nydd dy nerth, dy bobl a ddygant offrymau ewyllysgar mewn addoliad sanctaidd." Gosodwn yma amryw eto. "Dy bobl a offrymant eu hunain yn ewyllysgar, yn y dydd y cynnulli dy luoedd ar dy fynydd sanctaidd."—*Green.* "I ti y bydd offrymau ewyllysgar, yn nydd dy nerth, mewn prydferthwch sancteiddrwydd. Mae gwlith dy enedigion yn helaethach na chroth y wawr."—*Horsley.* "Tra-ewyllysgar y bydd dy bobl, yn y dydd yr amlygi dy nerth ar y sanctaidd fynvddoedd hyn, dy enedigion fel gwlith o groth y wawr."—*Boothroyd.*

Y Gollod Fawr.

MAE miloedd meibion Adda'n ymddwyn,
 Fel yn teimlo colled ddwys,
 Er nad oes ond rhai yn gwybod,
 Na meddwl am ei maint na'i phwys;
 Rhai sy'n gwybod *beth* a gollwyd,
 Ychydig iawn sydd wedi ei gael,
 Ond pawb am lenwi'r gwag i fynu,
 A rhywbeth welir nad yw wael.

Maent fel twmpath morgrug bywiog
 Amaer hâf ar lethr y bryn,
 Rhai a'n brysur iawn ffordd acw,
 Lleill mor brysur ânt ffordd hyn;
 Rhai a'r baich sydd yn fan yna,
 Lleill yn ymladd yn fan draw,
 Pawb yn brysur iawn yn darpar
 Erbyn rywbyrd eto ddaw.

Felly dynion â'u holl egni,
 Lusgant i'r du wagle mawr:
 A cha'dd rhai amrywiaeth pethau,
 Eto gwag yw'r fan yn awr:
 O na bai'n gyfleus i waeddi
 Unwaith yn eu gwyneb oll,
 Rhoi hysbysiad cywir iddynt—
 Duw! Eich Duw y sydd ar goll.

Mae'r meddwl fel rhyw draeth-le cang,
 Creigiau, ogofau boh tu;
 Ac yn llenwi'r holl gilfachau:
 Rywdro llanw mawr a fu,
 Heddyw gwag heb liw o lanw,
 Nadrodd chwantau yno 'n byw;
 Lladd y rheini, llenwi'r gwagle
 Wna cael llanw,—sef cael Duw.

Yn ol hyd a lled y gol ed;
 Barner gwerth y newydd hyn,—
 Mae modd i'w gael ef yn y Dyddiwr
 A'i collodd unwaith ar y bryn;
 Duw sydd ddigon, pobpeth ydyw,—
 Mwy nag ellir gynnwys yw,
 O fod yn ormod y mae'n ddigon,
 Llawn o hono, ynddo'n byw.

Os yn eithaf tragwyddo'deb
 Byddi yn meddu mwynhan Duw;
 Dyfnion ryfeddodau ei natur,
 Geidw 'th ddëall fyth yn fyw,
 Ei heddfydd yn ddigonol gysgod,
 Ei 'wyllys da 'n ddigono' ffrain;
 Ei garu a'i addoli'n gyson;
 Fydd dedwyddwch llawn y saint.

"Yr Anghysonderau Benywaidd" yn cael eu taflu yn ol at y rhyw Wrywaidd—gan Ferch ieuanc.

1. Mab ieuanc yn treulio llawer o arian ac amser i ddysgu pethau sydd yn waeth na bod hebddynt; ac eto, heb ddysgu cyflawni gorchwylion y perthyna iddo wneuthur ond yn hynod o ddilun, megys lladd gwair ac yd, dal yr aradr, cau adwy, ysgrifenu na darllen llythyr at neu oddiwrth uurhyw berthynas.

2. Mab ieuanc yn gwario yr oll a fedd, nid i ddilladu ei gorff: ond i fwynhau cyfeillach y bibell a'r *tybacco*, a'r ddiod feddwol; ac ni rodda yr un dwy geiniog yn y mis, i gael llyfr buddiol er casglu gwybodaeth, na thuag at achos yr efengyl ychwaith.

3. Mab ieuanc yn lân a thrwsiadus oddi cartref, ond yn ei drigfa yn hynod o fudr—ei ddwyllaw yn tori yn agenau, yn sychedu am ddwfr, y bendŷ a'r stabl yn gwbl fudr ac anhaclus, a sawyr annymunol o'u mewn.

4. Mab ieuanc yn dywedyd fod arno ormod o gywilydd, dyfod i ymweled â'r un ferch ieuanc liw dydd, a chyn amser cysgu: ac eto yr un mab ieuanc yn eithaf digywilydd yn y ffair a'r farchnad, ac yn rhy aml o lawer mewn cyfarfodydd crefyddol, yn llusgo rhai i'r tai a'r cornelau yn gyffelyb ag y llusgir asyn gan ei yriedydd yn groes i'w ewyllys, fel ag y dygwyddodd i mi gael fy llusgo un tro gan lolyn meddw, oddiar ba un y diengais ar fyrder, gan obeithio na chyfarfyddaf byth a'r un cyffelyb ddaniwain eto.

MIRIAM O BENLLYN.

Gair ar lân y Bedd.

Fz ddywed y Salmydd gyda golwg ar y bedd, "Dangos imi lwybr bywyd." Llwybr hynod ydyw y llwybr i'r bywyd: mae'n rhaid myned trwy y bedd iddo. Ond er mor dywyll ydyw y llwybr, siwrnai sydd yn talu ei ffordd yn dda ydyw ei deithio, mae bywyd yn mhen draw y siwrnai. Os yw y llwybr yn groes i natur, dyna'r goreu, Duw sydd wedi trefnu'r llwybr. Ac y mae genyf air o gysur i'w ddywedyd yn y fan yma, mae Duw ei hunan wedi teithio'r llwybr, "Gwelwch y fan y gorweddodd yr Arglwydd." Yr oedd angu yn llwybr i'r bedd bob amser, ond nid oedd yr un llwybr o'r bedd i'r bywyd cyn i Dduw ddyfod i'w agor. Ond y mae efe wedi myned trwy angu i'r bedd, a chael llwybr i ddyfod o'r bedd i fynu'n fyw, "Nid yw efe yma, canys cyfodd." Peidiwch ag ymladd gormod â'r bedd, llwybr i'r bywyd ydyw; ac nid yw y llwybr yn ansathredig ychwaith, mae eich brawd hynaf wedi ei deithio, sef "Y cyntaf-anedig oddiwrth y meirw." Os byddai tŷ yn Israel â'r gwahanglwyf wedi dyfod iddo, yr oedd yn eu cyfraith ei dynu i lawr. Felly mae haint wedi dyfod i'n tŷ ninnau; ac os rhaid iddo gael ei ddattod a'i falurio yn y bedd, peidiwn a grwgnach, dyma drefn Duw i'w gael yn dŷ newydd heb yr un gwahanglwyf. Pan y mae y corff yn myned i'r bedd mae ei wisg o farwoldeb am dano, ond yn mhen draw'r llwybr y mae'n dyfod i fynu'n fyw yn ei wisg o anfarwoldeb. "Adgyfodir dy frawd," meddai'r Iesu. "Myfi a wn yr adgyfodir ef y dydd diweddaf," meddai Martha. Na thristewch fel rhai heb obaith. Dyddenwch eich gilydd â'r ymadroddion ynghylch yr adgyfodiad oddiwrth y meirw.

G. J.

Anniweirdeb Cymru.

Y MAE y Cofrestrydd Cyffredinol newydd gyhoeddi ei Adroddiad Blyneddol o'r genedigaethau, marwolaethau, a phriodasau yn Lloegr a Chymru. Yn yr Adroddiad hwn rhoddir rhestr o'r genedigaethau anghyfreithlawn am 1845 a 1842. Y canolrif yw *saith* am bob *cant* yn y flwyddyn 1845. Hyn yw, wrth gymeryd holl siroedd Lloegr a Chymru at eu gilydd, o bob *cant* o enedigaethau yn y flwyddyn 1845, yr oedd *saith* yn cael eu rhoddi i lawr yn nghyfrifon y deyrnas fel rhai anghyfreithlawn. Ond y mai rhai lleoedd yn llawer uwch. Y gwaethaf yw Brampton a Longtown, lle yr oedd rhifedi y bastardiad a anwyd yn 1842 yn 17.2, ac yn 1845 yn 17.4, am bob *cant* o enedigaethau. Y nesaf yw Wigan, lle yr oeddynt yn 1832 yn 18.1, ac yn 1845 yn 16.5, am bob *cant*. Y cyfrifon am ddosbarthiadau Cymru a sir Fynwy ydynt fel y canlyn.

DOSBARTHIAU.	Rhifedi y bastardiad am bob cant o enedigaethau.	
	1845.	1842.
Presteigne, Knighton, Rhayader, - - - - -	15.0	14.5
Drefnewydd, Trefaldwyn, - - - - -	12.1	10.3
Tregaron, Llanbedr, Castellnewydd, - - - - -	11.7	9.4
Llanfyllin, Machynlleth, - - - - -	11.7	8.0
Hwlfordd, - - - - -	11.4	9.7
Narberth, Penbro, - - - - -	10.9	8.9
Wrexham, - - - - -	10.1	9.1
Caerfyrddin, - - - - -	10.1	8.6
Llanfairmualt, Aberhonddu, Crughywel, Gelli, - - - - -	8.8	5.1
Môn, - - - - -	8.6	7.8
Llanelli, Llandeilo fawr, Llanymddyfri, - - - - -	8.4	7.6
Pwllheli, Caernarfon, - - - - -	7.9	7.6
Dolgelle, Corwen, Bala, Ffestiniog, - - - - -	7.8	7.6
Aberteifi, Aberaeron, - - - - -	7.3	5.6
Mynwy, Chepstow, - - - - -	6.7	6.3
Aberystwyth, - - - - -	6.5	5.0
Llanrwst, Llanelwy, Rhuthyn, - - - - -	6.0	7.0
Bangor, Conwy, - - - - -	5.8	6.2
Caerdydd, Bridgend, Neath, - - - - -	5.5	5.4
Newport, - - - - -	5.4	3.7
Merthyr Tydfil, - - - - -	5.1	4.7
Treffynon, - - - - -	4.8	4.4
Abergavenny, Pontypool, - - - - -	4.2	4.3
Abertawy, - - - - -	3.0	4.0

Y ddwy nos Sadwrn.

YR oedd cymysgedd y dydd cyntaf newydd gael ei weithio i drefn. Y goleuni yn dechreu gwenu ar wyneb newydd y ddaear; y môr yn codi ac yn gostwng nodau cyntaf peroriaeth ei emyn; yr haul a'r lloer newydd gychwyn olwyniau ar eu priodol gylchdeithiau; yr angelion newydd grogi eu lampau o ser wrth golofnau y nefoedd; a dyn o'r cyfansoddiad rhyfeddaf, ac o'r ddelw harddaf, newydd gael ei osod yn arglwydd ar y cyfan. Yr holl fydyd sawd yn ddedydd yn ei fodolaeth. Yr adar â'u lleisiau mwynaf

ddechreuent byncio eu mawl yn llwyni Eden; m&an wybed o fil o liwiau chwareuent eu hedyn yn yr haulwen berarogiaidd a ymlifai o'r gorllewin; holl gantoresau anian a suant eu hwyrol emyn, ac Adda a'i wraig a ymrodiant law yn llaw dan ymddyddan am eu breintiau, nes gweled yr haul yn machludo heb gwmwl, ac yna tan ganu eu gweddi cyd-droant i'w tawel gyagodfa, i orphwys ar wely o rosynau. Dyma nos Sadwrn cyntaf y ddac&ear.

O gylch pedair mil o flyneddau ar ol hyny, pan oedd Eden wedi myned yn anialdir, a phan oedd dyn wedi ireiddio bron bob cwys o'r tir a sangai & gwaed ei frawd, a phechod a galar wedi bod yn gymdeithion iddo drwy ei holl ymgrwydriadau;—dacw ran o'i hiliogaeth wedi cael meddiant o wlad'yr addewid, a dacw eu dinas freninol yn eistedd yn brydferth ar dri o fryniau.

Wele weledigaethau yr hen weledyddion wedi dyfod i ben. Y Duwdod wedi ymg& nawdoli yn Bethlehem, wedi iachau cleifion, a rhoddi llygaid i ddeillion, a rhwymo rhai ys&ig eu calon, a chodi marwolion i fywyd. Ond dacw awr ddiwed&daf y ddinas wrth law. Ofer yr wylwyd drosti. Y mae gwaed y prophwydi yn ei fodre, a bydd un gy&fasan eto yn ddigon i lenwi cwpan ei hanwiredd. Ac wele hi mewn llawn cynhwrf. Dacw orymdaith o filwyr ac offeiriad, a'r werin vn ym&wthio i'w dilyn, yn llifo allan fel y môr trwy ei phorth gorllewinol; ac yn eu mysg wele un o wedd wahanol iawn i bawb eraill, a thawelwch nefol yn gorphwys arno. Dacw y dorf ar ael Calfaria. O! y fath ddystawrwydd! Ac O! y fath gynddaredd! Y maent yn ysgwyd pen mewn gwawd o amgylch y gwr ag yr oedd ei galon y pryd&hyny yn ymdoddi ynddo yn eu hachos hwy. Ond "Gorphenwyd!" Wele ef yn gogwyddo ei ben, ac yn marw. Dacw y ffurfafen yn gwisgo ei sachlen ddu, a Moriah, Acra, a Sion, yn ym&grynu d&wyddynt. Dacw y beddau a naddasid yn y graig yn ymagor, a'r meirw oedd wedi huno am oesoedd yn deffroi ac yn codi. O! Jerusalem falch, yr wyt ti yn galed trwy y cyfan! Dyna y gwpan yn llawn, a'th euog&rwydd wedi ei herffeithio. Dacw eryr Rhufain yn ysgwyd ei edyn i ymsaethu arnat. Dyma wythnos dy freintiau ar ben. Daeth nos Sadwrn dy oruchwy&liaeth.

AMERICAN.

Adfywiad Dirwestol a Chrefyddol.

Ail anerchiad at Athrawon yr Ysgolion Sabbothol, gyda golwg a'r yr achos Dirwestol; a'r llwyddiant neillduol sydd arno mewn parthau o'n gwlad y dyddiau hyn.

FY ANWYL GYD-ATHRAWON,

Gan imi gymeryd yr hy&fdra i'ch anerch yn ostyngedig, gan eich cymhell i gyd-ym&gynghreirio ynghyd â'r llaws ieuenetyd sydd dan eich gof&al, i ddyfod allan yn wrol ac egniol y flwyddyn hon, i bleidio byddin Dirwest, gan gwbl gredu y byddem trwy hyny yn sic&ro ennill y fudd-&ugoliaeth ar yr hen Philistiaid sydd yn gwaradwyddo byddinoedd y Duw byw; yr wyf yn ystyried fy hun yn ddyledus i'ch anrhegu gyda brys ag ychydig newyddion da o lawen&udd mawr am y llwyddiant rhyfeddol sydd wedi, ac yn cymeryd lle, mewn rhai parthau o'n teyrnas y dyddiau hyn gyda'r achos. Yr wyf yn d&eall fod rhyw ail gychwyn, a symudiad nerthol wedi cymeryd lle mewn anryw fanau o Loegr, Se&otland a'r Iwerddon, yn enwedig mewn cysylltiad â'r Ysgolion Sabbothol, yn New-Castle-upon-Tyne, mae saith gant a phedwar ugain o ysgol&eigion yr Ysgol Sabbothol, ac un can ta phedwar ugain o'r athrawon, wedi derbyn yr ardstiad dirwestol; ac yn Manchester, yn yr Ysgol Sabbothol perthynol i G&apel

Roby, y mae saith cant a deg ar hugain o'r ysgolëigion, a dau a deugain o'r athrawon yn ddirwestwyr, ac y mae yn perthyn i Ysgol Sabbothol y Parch. Mr. Mc. Kerrow, o'r un dref, dri chant a deg a deugain yn ddirwestwyr.

Ar ddydd Nadolig diweddaf, cynnaliwyd y gylchwyl gyntaf yn Nghaer-efro, perthynol i'r "Gwregys Gobaith" (*Band of Hope*), sef yr undeb dirwestol perthynol i'r Ysgol Sabbothol. Yr oedd dros pum cant o'r ieuentyd yn bresennol. Y mae oddeutu saith cant yn barod wedi ymuno â'r gymdeithas, ac y mae'r achos yn myned ar gynnydd parhâus ymhlith athrawon a deiliaid yr Ysgol Sabbothol yn y ddinas hon, Leeds. Ar y 3ydd o Ionawr, cynnaliwyd cylchwyl cymdeithas ddirwestol, perthynol i ieuentyd yr Ysgol Sabbothol yn Leeds (yr hon a elwir, "*Band of Hope*,"), pryd yr ymgynullodd tyrfa fawr o'r ieuentyd ynghyd, ac y traddodwyd areithiau ardderchog, ac y cafwyd amryw ganiadau dirwestol yn hynod soniarus ac effeithiol. Y mae yn perthynu i'r sefydliad hwn (Kendal), yn bresennol bedair mil o aelodau. Cynnaliwyd y drydedd gylchwyl flyneddol ddirwestol yr ieuentyd yn y lle hwn yn ddiweddar yn ysgoldy yr Annibynwyr; yr oedd y gymdeithas hon yn cynnwys yn Ionawr, 1848, saith cant a hanner o aelodau; ond yn Ionawr, 1849, un mil dau cant a dau ar hugain; yn Tachwedd diweddaf, ymwelodd Dr. R. B. Grinrod, â Bath, a thraddododd amryw ddarlithoedd effeithiol a dyddorawl ar ddirwest; ac efe a anerchodd oddeutu dwy fil o ieuentyd yn y Guildhall, yn hynod ddifyrus ac effeithiol. Cafwyd oddeutu pedwar cant o enwau o'r newydd. Y mae genym yn bresennol dair mil o enwau yn llyfr Cymdeithas yr Ieuentyd; y mae'r achos hefyd ar gynnydd cyffredinol ymhlith pob graddau ac oedran yn y ddinas hon.

Bellach prysuraf i adrodd i chwi ychydig hanes am y wawr a'r llewyrch grgoneddus sydd wedi cyfodi ar yr achos dirwestol mewn rhai ardaloedd Cymru er dechreu y flwyddyn hon, yn enwedig yn nghymydogaeith Bethesda, Tre'r Garth, a Llanllechid. Yr oedd ffyddlondeb neillduol yn cael ei ddangos yn Bethesda tuag at ddirwest, gan amryw o'r rhai oedd yn proffesu duwioldeb, ymhlith yr Annibynwyr, y Methodistiaid Calfinaidd, y Wesleyaid, a'r Bedyddwyr; ac yr oeddynt yn cynnal cyfarfodydd bob Sabboth, bob yn ail capel, neu ar yr heol, pan y byddai y tywydd yn caniatâu, heblaw un Gylchwyl flyneddol. Cafwyd cyfarfod rhagorol felly y Gwyliau diweddaf, yr areithwyr ydoedd y Parch. Mr. Price, o Birmingham, (T.C.) a Dr. A. Jones, Bangor, (A). Wedi hyn rhoddwyd annogaethau neillduol mewn cyfarfod chwech-wythnosol yn Jerusalem, ar fod i fwy o ymdrech gael ei wneuthur trwy yr holl Ysgolion Sabbothol, ar gael pawb hyd y gellir yn ddirwestwyr, a dyfod â'r cyfrif i'r cyfarfod chwech-wythnosol canlynol. Dechreuwyd ar y gorchwyl yn egniol, doeth, ac effeithiol iawn, a derbyniwyd hybysiadau cysurus a chalonog o amryw ysgolion, eu bod wedi llwyddo i gael amryw yn chwanegol i dderbyn yr ardstiad; ac yn ol yr hybysiad yr wyf yn dëall fod yn perthyn i ysgol Jerusalem, yn bresennol, bedwar cant a deg o ddirwestwyr; ysgol Carneddi, bedwar cant a phymtheg; a bod yn perthyn i ysgol yr un enwad (T. Calfinaidd), yn Mangor, dri chant o ddirwestwyr, a lliaws mawr yn perthyn i ysgolion eraill yn y dosbarth. Y mae ymdrech cyffelyb yn cymeryd lle mewn ysgolion perthynol i enwadau eraill yn y cymydogaeithau. Bu yn yr ardaloedd hyn hefyd ar dechreu y flwyddyn hon, gydweithredu rhwng y brodyr o wahanol enwadau tuag at gael dynion enwog atynt i areithio a phregethu yn fynych ar yr achos; ond er bod flyneddau yn ymboeni megys ar hyd y nos heb ddal fawr, cafwyd cyfarwyddyd o'r diwedd i fwrw

y rhwyd megys o'r tu deheu i'r llong, ac erbyn hyn wele bysgod lawer iawn wedi dyfod i dir sych, a dyma y gwaith yn llwyddo, y gwersyll yn cychwyn, y banerau yn chwifo, a sain canïadau dirwest i'w clywed o'r naill gwr i'r llall o'r gyinydogaeth. Nis gwyddant yn iawn i ba beth i briodoli y fath eymudiad nerthol, a rhyfeddol sydd wedi cymeryd lle yn eu plith; ond gwaeddant am y cyntaf, "Nid i ni, nid i ni, ond i'th enw dy hun dod ogoniant." Nis gallant lai na chredu wrth weled y meddwon penaf wrth yr ugeiniau yn ymrestru dan faner dirwest, nad bys Duw sydd wedi cyffwrdd â'u calonau! a dywedyd hefyd gyda y Salmydd, "Yr Arglwydd a wnaeth i'r rhai hyn bethau rhyfeddol! O na foliant yr Arglwydd am ei ddaioni a'i ryfeddodau i ni feibion dynion."

Y mae y dirwestwyr newyddion hyn wedi ffurfio eu hunain yn fath o glybiau arianol dirwestol mewn amrywiol barthau o'r gymydozaeth, i gyfrannu swm o arian bob mis, am flwyddyn, ac yn myned i gyfammod â'u gilydd, os bydd i un dori ei ardystiad dirwestol, fod ei arian i gael eu rhanu yn gyfartal rhwng aelodau y clwb, i'r dyben o gadarnhau eu hunain yn fwy yn erbyn yr hen hudoles. Yr wyf yn deall fod y clybiau hyn yn cael eu sefydlu mewn cymydogathaau eraill, a thrwy hyny fod yr egwyddor ddirwestol yn ennill tir, a'r diwygiad yn ymledu beunydd.

Nid oes erbyn hyn braidd un cyfarfod crefyddol yn y capeli na chlywir y brodyr yn cydnabod yr Arglwydd mewn diolchgarwch am y daioni mawr y mae wedi ei ddangos tuag atom trwy y diwygiad hwn; ac yn awr y mae y pedwar enwad crefyddol wedi cyttuno ar fod i'r Sadwrn nesaf, (Mawrth 17) gael ei dreulio yn gyfarfodydd gweddfo, i ddiolch am y daioni y mae wedi ei wneuthur yn barod, ac i ddeisyf ar iddo wneuthur mwy eto; oblegid yr ydys yn ystyried y diwygiad sydd yn myned ymlaen yn bresennol yn foddion i barotol y ffordd i ddiwygiad mwy, ac yn cofio fod y llwydd mawr fu ar ddirwest yn ein gwlad oddeutu deuddeng mlynedd yn ol wedi bod yn foddion (fel Ioan Fedyddiwr) i barotol ffordd yr Arglwydd, ac i fisoedd lawer yn ein teyrnas gael eu hachub; ac hefyd ei fod wedi rhagflaenu y diwygiad mawr sydd yn myned ymlaen yn amrywiol barthau o'n gwlad y dyddiau hyn. Bellach, rhaid i mi gyfeirio fy yspilenddrych am ychydig fynydau tuag Aberffraw, yn Môn. Gwelaf fod dirwest wedi dysteru yn y dref hon, fel mewn llawer o fanau eraill yn ein gwlad, a bod meddwod yn cyfodi ei ben yn uchel, a Sion megys myrtwydd yn y pant; y tafarnau yn llawnion, a'r capeli yn gwaghau; twrf a therfysg yr ieuenctyd hyd un a dan o'r gloch y boreu, dan effeithian y gwlybroedd meddwol, yn enwedig ar nos Sadyrnau; ond tua diwedd y cynhauf diweddf, fe ddeffroes yr Arglwydd ei bobl i ddyfod i'r maes o'r newydd yn erbyn meddwod, ac i bleidio dirwest, a dechreuwyd amgylchu y caerau yn ffyddlawn bob wythnos, nes llwyddwyd yn fuan i gael lliaws o'r meddwon i gogleid y egwyddor; ac ar ryw nos Sabboth, ychydig fisoedd yn ol, dacw y fisoedd allan, a'r caerau yn dechreu cwympo, nes i ugain neu ragor yr un noswaith gael eu chwanegu at yr eglwys, ac i lawer eraill gael eu cloffi a'u clwyfo, ac erbyn hyn yr wyf yn deall fod tua dau cant wedi eu chwanegu rhwng yr Aberffraw, y Bryn du, a Gwalchmai, at eglwysi y Methodistiaid Calfinaidd yn unig, a bod amryw yn cael eu chwanegu mewn manau eraill trwy y sir, ac at enwadau eraill hefyd. Clywaf eto drwt cerddeddiad yn mrig y morwydd trwy Leyn, Eifionydd, a chyrau o Arfon, a sain cân a moliant yn yr eglwysi sydd wedi bod am flyneddau yn hynod lesig a dfeipiedd; ond yn awr y mae yr Arglwydd yn chwanegu ugeiniau atynt, a diwygiadau nerthol yn ymledanu beunydd. Ond pallai amser i ni yn bresennol ddilyn byddinoedd y march gwyn tua Meirion, a rhoddi desgrifiad

iad manwl o'r ail ymweliad bendithiol ac effeithiol yn y Bala, lle y mae wyth neu ddeg yn dyfod i ymofyn am le yn nhŷ Dduw. Gwelwn wrth hyn, fy mrodyr, fod y "nos wedi cerdded ymhell, a'r dydd a nesaodd; am hyny bwriwn oddiwrthym weithredoedd y tywyllwch, a gwisgwn arfau y goleuni, a rhodiwn yn weddus megys wrth liw dydd, nid mewn cyfeddach a meddwod, nid mewn cydorwedd ac anlladrwydd, nid mewn cynhen a chenfigen."

ATHRAW.

Y Fam Fyddar.

Yr hanesyn a ganlyn a berthyna i Countess Orkney, yr hon a fu farw yn y flwyddyn 1790, yn un mlwydd ar bymtheg a thriugain oed. Ei mawrhydi ydoedd fud a byddar. Yn y flwyddyn 1753, priododd wrth arwyddion brif Ardalydd Thom, yn agos i Cork, yr hwn ydoedd gefnder iddi. Yn fuan wedi geni y plentyn cyntaf, sylwodd y *nurse* ar y fam yn nesu yn ochelgar at y cryd, lle yr ydoedd y plentyn, ac yn amlygu rhyw fwiad dwys. Wedi iddi gael sicrwydd fod y plentyn yn cyagu, er dychryn i'r forwyn, yr hon a lanwasid â'r meddwl am ddichell a chyfrwysder mudanod, cymerodd gareg fawr a guddiasai dan ei *shawl*. Ymaflodd y forwyn yn y gareg i'r dyben i'w thafu i lawr; ond cyn iddi lwyddo, taflodd y foneddiges y gareg, nid fel yr oedd y forwyn yn tybied at y plentyn, ond ar y llawr, yr hyn o anghenrheidrwydd a wnaeth gryn sŵn. Deffrodd y plentyn yn ebrwydd, ac wylodd. Edrychai y foneddiges gyda bywiogrwydd mawr ar effaith y prawf a wnaeth, a syrthiodd ar ei glin an, wedi ei gorlenwi â llawenydd. Canfyddodd fod ei phlentyn yn feddiannol ar y synwyrâu yr oedd hi yn ddiffygiol o honynt.

Hanesion.

RUFAIN.—Y mae ymosodiad y Ffrancod ar y ddinas hon wedi ail ddechreu y 5ed o Fehefu, ac y mae amryw o'r prif adeiladau a'r eglwysydd yn barol wedi eu anmharu yn fawr vanddynt. Y maent yn awr, er mawr gywilydd iddynt eu hunain, yn ceisio gwneid âg arfau yr hyn y methasant ei wneyd trwy ddichell. Bydd hanes yr ymosodiad hwn yn warth oeso ar hanes llywodraeth bresennol Ffrainc.

FFRAINC.—Ymdrechodd M. M. Ledru Rollin a'i blaid i gynhyrfu trigolion y wlad i wrthryfel yn erbyn y llywodraeth bresennol. Nid ydyw yr ymosodiad ar Rufain o lawer yn foddhaol i'r deiliaid. Cymerodd M. M. Ledru Rollin fantais ar hyny i ddwyn cyhuddiad yn erbyn y gweinidogion, ac i ddwyn oddiamgylch y cynhwrf hwn, ond methodd yn ei amcan. Y mae'r deyrnas yn awr yn dawel, a'r gwr hwn hwn a'i blaid, rhai o honynt wedi dianc, ac eraill yn nwyllaw yr awdurdodau. Y mae can' mil o filwyr yn awr yn Paris.

HUNGARY.—Mae ymherawdwr Rwsia wedi dyfod â chwech ugain mil (120,000) o filwyr i gynnorthwyo ymherawdwr Awstria i ddarostwng y bobl hyn, sydd hyd yma wedi llwyddo yn eu gwrthryfel. Anmhosibl yw gweled y diwedd:—ond yn ol pob tebyg, bydd yn anhawdd i drigolion Hungary wrthsefyll y llu mawr sydd ar ymosod arnynt.

Y GEINIOGWERTH.

Yr olwg ddiweddaf ar ddyn yn boddi.

WRTH wrandaw pregeth er ys ychydig amser yn ol, un peth tra addysgiadol a gawsom, oedd darluniad o ryw deithiwr yn ngwynneb llongddrylliad. Yr ydym yn hyderu ein bod wedi cael lles trwy y bregeth hono. Yr ydym, pa fodd bynag, wedi meddwl llawer am y rhan yma o honi, a cheisio ei droi yn gymhwysiadol atom ein hunain. Rhoddwn rai o'n haddysgiadau ar lawr, gan na wyddom na bydd i eraill wneyd yr un peth. Yr oedd y teithiwr, y mae yn eglur, yn meddu rhyw gymaint o dda y byd hwn, oblegid yr oedd amryw bethau yn cael eu dwyn gyda'r ef yn y llong; ac fel y mae yn dygwydd yn aml, yr oedd ei fryd ef yn fawr ar ei drysorau. Pan yr oedd pawb wedi anghofio y cwbl ond eu bywydau, gwelid ef yn crynōi ei deganau ac yn eu gosod yn bwn ar ei gefn; a chan faint ei ofal am danynt, cymerodd raffau a rhwymodd hwynt yn sicr wrth ei gorff ei hun. Erbyn hyn mae y dymhestl mor gynddeiriog fel y mae y llong yn gorfod rhoddi ei hunan i fynu yn ysglyfaeth i'r tŷnau. Dacw y dynion hwythau, rhai yn y bād, ac eraill yn ceisio nofio heb ddim, yn gwneyd ymgais benderfynol am y lān, yr hon o drugaredd nid oedd ymhell. Dacw y gwr a'r pwn yntau yn rhwyfo, ond ymhell iawn yn ol. Ymladdfa galed ydyw. Yr wyf yn gorfod ofni mai colli y dydd a wna. Gadewch i ni weled, pa beth y mae yn wneyd yn awr? Ai ceisio tynu y pwn yn rhydd y mae efe? Ah! dacw fe wedi soddi. Yr olwg ddiweddaf a gafwyd arno wrth soddi, oedd yn dattod y rhaffau oedd ef wedi glymu am dano ei hun.

Ddarllenwydd! nid dyna yr unig un a welwyd pan yn boddi yn ceisio dattod y rhaffau oedd ef wedi glymu am dano ei hun. Nid oes genym fawr o amcan i allu dyweyd faint o rifedisydd bob blwyddyn yn Nghymru, yn cael eu dāl mewn ystyr ysbrydol, yn y rhaffau y maent wedi eu gwneyd iddynt eu hunain; a mawr yw y drafferth sydd ar lawer wrth geisio dyfo y rhydd o'r rhaffau hyny. Arweinir ni yn y fan yma yn naturiol at eiriau y gŵr doeth, "Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddelir a rhaffau ei bechod ei hun." Byddai yn dda genym allu tynu sylw darllenwyr y "Geiniogwerth," yn enwedig y rhai hyny o honynt ag sydd yn ieuainc, i edrych ac ystyried y modd mae dynion yn cael eu dāl yn y cadwynau y maent yn eu gwneyd iddynt eu hunain.

Gellir dyweyd gyda golwg ar lawer swdd mewn gofidiau a gorthymderau yn y byd hwn, mai wedi eu dāl y maent gan eu pechodau eu hunain. Medi y maent ffrwyth y pethau a hauwyd ganddynt hwy eu hunain. Nid ydym yn dyweyd nac yn barnu ychwaith fod Duw yn talu i ddynion yn ol eu gweithredoedd yn y byd hwn. Amlwg ydyw a'n lawer o flinderau sydd yn cyfarfod plant dynion yn y bywyd hwn, nad ydynt yn canlyn yn naturiol

Awst, 1849.]

fel ffrwythau eu hymddygiadau, ac nad ydynt chwaith yn geryddon neu gosbedigaethau penodol am eu pechodau. "Ni wŷr dynion gariad neu gas oddiwrth yr hyn oll sydd o'u blaen." Eto, y mae yn rhaid barnu am y gofidiau y mae llawer yn eu dyoddef, eu bod megys yn naturiol ganlyn eu hymddygiadau; i.e., mor naturiol ag y mae yr hyn a fedir yn canlyn yr hyn a heuir. Nid oes ganddyntle i feio neb ond hwy eu hunain; bwyta y maent ffrwyth eu ffyrdd eu hunain. Gellir dyweyd am lawer sydd yn cael eu blino gan loesion ac afiechyd corfforol, fod yr achos o hyny yn gorwedd wrth eu drws eu hunain; hwyrach mai ffrwyth eu haflywodraeth a'u rhyfyg hwy ar ryw adeg esgeulus a gwyllt ydyw y cwbl. Mae ambell un yn teimlo yn fawr oblegid fod ei gymeriad mor isel yn y gymydogeaeth lle y mae yn byw, heb ystyried mai efe ei hunan sydd wedi iselhau ei gymeriad. Mae yn cwyno oblegid fod cymaint o frychau ar ei wisg o gymeriad, ac yn digio wrth bawb am eu gweled, ond erbyn ystyried, efe ei hunan sydd wedi trybaeddu ei gymeriad mewn rhyw bydewau llygredig. Yr un modd y gellir dyweyd am lawer sydd mewn tlodi: medi y maent ffrwyth eu gweithredoedd eu hunain. Digon tebyg y gall y cyfryw gofio amser pan y buont yn esgeulus, yn afradlawn, ac efallai, yn anghymedrol. Ni ddymunem lai na medru o honom gydymdeimlo yn wirioneddol a phawb sydd mewn gwasgŷydd a thlodi, neu ryw helbulon eraill, ond dylia cofio fod y dyfioedd llwydion hyn y mae llawer yn orfod yfai, wedi eu difwyno ganddynt hwy eu hunain. Rhy faith fyddai i ni ddangos llawer o ddulliau eraill y mae dynion yn cael eu dâl mewn rhwydau a maglau a wëuir ganddynt hwy eu hunain, gyda golwg arnynt yn y fuchedd hon. Nid anfynych y gwelir rhai dan dairdyniadau chwythig: un gau ei falchder, un arall gan ei genfigen, a'r llall gan ei gybyrd-dod; a mawr yw y drafferth sydd gan lawer un i geisio dattod y rhaffau o ofidiau amserol a roddasant am daniat eu hunain.

Gellir dyweyd hefyd fod yr annuwol wedi ei ddâl gan ei beched ei hun pan y gwelir ef wedi ei ddarostwng mewn modd anghyffwrddiol dan draed ei nwydau a'i dueddiadau pechadurus ei hun. Mae llygredigaeth yn cryfhau wrth gael magwraeth a phorthiant. Amlwg yw fod y llygredigaethau sydd yn nghalon dyn wrth natur yn gryfion, ond y mae mor amlwg a hyny eu bod yn dyfod yn llawer cryfach, a mwy anhawdd eu gorchfygu trwy gael eu porthi. Mawr yw y gofid y mae aml un wedi ei gael oblegid rhoddi porthiant i'w nwydau drwg. Mae rhairhieni yn y byd yma mor anhapus a magu plant i fyndu, a'r plant hyny ar ol iddynt gael eu magu yn peri y gofid mwyaf iddynt o ddim ar y ddaear. Mae achos i ofni fod llawer yn magu plant, mewn ystyr ysbryaol, trwy borthi eu blyisiau a'u chwantau pechadurus ag a fyddant yn achosi gofid iddynt trwy eu hoes, os nid eu hanneddyddwch am dragwyddoldeb. Gochelwn roddi porthiant a magwraeth i bethau a fyddant yn ein gofidio eto ar ol hyn. Na fydded i ni fod mor ffol ag agory drws a chroesawu at ein byrddau ryw ymwelwyr nas gall fod ganddynt yr un neges ond i ddystrywio y tŷ. Wedi unwaith i ni roddi caniatâd i'r drygan sydd yn ymosod a nom, y maent yn myned yn fwy hyfion ac

anhawdd eu troi yn ol. Y mae goddef unrhyw beth i fyned yn hen arferiad yn rhoddi math o gyfreithlondeb i'r peth. Pe byddai i un o honom oddef i ddynion wneud llwybr trwy ganol ein gardd, wedi iddynt gael goddefiad am ryw faint dros ugain mlynedd, yna hwy a'u mynent heb ofyn ein cenad—ofer fyddai ceisio eu rhwystro. Yr un modd y mae pethau gwaharddedig, wrth gael caniatâd iddyfod trwy ardd y meddwl am hir amser, yn myned yn ÷on, ac yn mynu eu ffordd heb ofyn ein cenad. Llauer o erddi meddyliau dynion yr oes yma sydd yn fathrfa i bob teithiwr a ddel heibio, ac yn chwareufa i'r angelion syrthiedig. Annhraethol yw trueni y rhai sydd yn nghadwynau llygredigaeth yn soddi i fôr digofaint Duw : ond un peth sydd yn gwneyd eu trueni mor fawr ydyw eu bod hwy wedi bod mor llafurus yn plethu y cadwynau hyn, ac yn eu clymu am danynt eu hunain.

Y lle nesaf y cawn olwg ar yr annuwiol wedi ei ddâl gan ei feiau ei hun, ydyw, pan y byddo euogrwydd ei bechodau wedi dyfod i wasgu ar ei feddwl, a phob gallu perthynol iddo wedi ei ddâl a'i rwymo gan deimlad o'r euogrwydd hwnw. Y pryd hyn bydd yn rhaid iddo feddiannu ei bechodau ; ei bechodau a orweddant wrth ei ddrws, ac ni bydd yn alluadwy iddo eu gyru oddiyno. Un ystyriaeth a fyn le yn ei feddwl, er ei ddirfawr ofid, fydd lliosogrwydd ei feiau. Pan ddaw Duw i wlawio ei bechodau ar yr annuwiol yn flaglau i'w ddâl, nis gall beidio rhyfeddu a dychrynu wrth weled eu bod mor lliosog. Hawdd a fyddai iddo wneyd defnydd o eiriau Dafydd yn bresennol, "Drygau anifeiriol a'm cylchynasant o amgylch ; fy mbechodau a'm daliasant, fel na allwn edrych i fynu ; amlach ydynt na gwallt fy mhen, am hyny y pallodd fy nghalon genyf." Nid oes ganddo flas ar foddion gras, ac nid yw yn gallu troi at Dduw mewn gweddïau gyda dim hyder ; a pha ryfedd, tra byddo euogrwydd cwmaint o feiau yn gorphwys arno.

Dyna ystyriaeth arall fydd yn ysu ysbryd yr annuwiol, fydd ysgelder ei bechodau. Daw i weled, nid yn unig fod ei feiau yn lliosog, ond hefyd fod pob un o honynt yn rhyfygus iawn. Dyma yr amser y daw i weled mor ffiaidd yw pechu yn erbyn goleuni, a phechu hefyd yn erbyn daioni. Pa fath deimladau fydd yn yr annuwiol wrth weled ei fod wedi pechu mor rhyfygus yn erbyn Duw mor dda, a gwrthod Gwaredwr mor hawddgar ? Gofidir ef yn ddirfawr hefyd wrth feddwl am effeithiau ei fywyd ar eraill. Bydd yn rhaid iddo gyfarfod â'i deulu, â'i gyfeillion, ac â'i berthynasau eto, ond y mae achos i ofni nad ydoedd ei ymddygiad tuag atynt wedi bod y fath ag y gall edrych yn eu gwyneb y tro nesaf heb deimladau arswydus oblegid ei esgeulusdra anesgusodol.

Edrychwn eto unwaith, a gwelwn yr annuwiol wedi ei ddâl a rhaffau ei bechod ei hun, pan yn cael ei gosbi yn uffern byth. Ni bydd eisieu dim mwy i beri iddi fod yn annhraethol ofidus arno nag iddo gael ei adael i'w dueddiadau ei hun yn gosbedigaeth arno am ei fai. Ei ffordd ei hun a fydd yn ofid arno am byth. Y Barnwr mawr a eglura ac a gyhoedda yn amlwg i bawb nad oes dim perthynas rhyngddo âg ef, bydd raid iddo yntau gyfaddef na bydd hyny

ddim ond amlygu y peth fel y mae mewn gwirionedd. Digon gwir, a digon cyfiawn, medd ei gydwbybod yw y cwbl; nid oes un berthynas wirioneddol rhyngof & Christ a'i achos. Ni bum erioed yn ufuddhau mewn gwirionedd i'r efengyl: ni bum erioed yn derbyn ei phethau yn sylweddol. Fy ffordd fy hun oeddwn yn ei fynu, a fy ffordd fy hun wyf yn ei gael. Nid oes genyf ddim i'w wneyd ond myned yn fud yn ngwyneb dedfryd y Barnwr, nis gallaf roi y bai ar neb ond arnaf fy hunan. Cyfiawn yw y cwbl—nid yw hyn ond medi yr hyn a hauwyd. Dacw yr annuwiol yn cael y llaw hono o eiddo y Barnwr a ddewisodd iddo ei hun; wele ef yn myned gyda'i bobl ei hun; dacw ef yn cael ei waith ei hunan; wele ef yn ei le ei hunan am byth. Cafodd y pren syrthio i'r man yr oedd yn gogwyddo trwy ei oes.

Mae achos i ofni mai wedi iddi fyned yn rhy ddiweddar y daw llawer o ieuentyd Cymru i weled eu camsyniad. Maent yn sicr o ddyfod i weled a theimlo, ond pa gysur fydd hyny wedi iddi fynyed yn rhy ddiweddar? Gweled a theimlo mewn pryd a allasai fod yn foddion gwareðigaeth, ac yn ddefnydd cysur sylweddol, ond y mae hyny yn troi yn chwerw wedi iddi fyned yn rhy ddiweddar. Mae llawer o honynt yn dyfod i deimlo cyn ymadael yn llwyr a'r byd hwn, hyd yn nod rhai o'r rhai hyny ag oeddynt yn herio pob cynghoriau a rhybuddion. Maent mewn gofid yn bresennol, ond y mae yn lawer o archollion wedi eu gwneyd nas gellir byth eu gwelláu. Erbyn hyn, dyna y tymmor goreu wedi ei gamddefnnyddio; pob yndrech am eu gwareðigaeth wedi ei wobrau & ag anufudd-dod ac anniolchgarwch; dagrau a gweddïau dynion duwiol wedi eu dibrisio. Dacw gyfansoddiad y dyn ei hunan wedi ei ddystrywio,—dacw galonau tad a mam wedi eu tori—argyhoeddiadau wedi eu diffodd—Ysbryd Duw wedi ei dristáu—Iesu Grist yr hwn a gafodd amneidiau mor eglur ac mor fynych i'w rhoddi i fynu, ar ddyweyd, "Yr wyf yn gadael eich tŷ i chwi yn anghyffanedd." Rhoddir amneidiau gan lawer yn Nghymru y dyddiau hyn mor eglur ac y gall ymddygiad lefaru, am i Iesu Grist ymadael & hwynt: y maent yn byw yn wrthodwyr penderfynol o'r hwn sydd yn haeddu pob derbyniad. Nid rhaid i neb ddyweyd wrth Iesu Grist mewn geiriau amlwg am fyned ymaith, y mae efe yn deall yr amnaid lleiaf. Efallai nad oes llawer i'w cael yn bresennol yr un fath a'r Gadarniaid gynt, yn deisyf a'u tafod-leferydd ar Iesu Grist ymadael a'u cyffiniau hwynt; ond os nad ydynt felly, hwyrach fod llawer yn rhoi amnaid i'r Iesu fyned ymaith, ac yn dangos yn amlwg nad ydynt yn dewis ei gyfeillach. Pe byddai i'w ddyn na byddech yn hoff o hono ddyfod i dŷ un o honoch, efallai na ddyweddech wrtho mewn geiriau eglur am ymadael a myned allan, ond chwi a roddech ryw amnaid iddo nad ydych yn dewis ei gyfeillach. Yr ydym yn gweled yn amlwg nad oes neb llai na Mab Duw wedi dyfod i'n tai, a chynnyg ei fetdyginiaeth a'i drysorau i ni; ond dacw rai mor brysur gyda eu galwedigaethau fel nad ydynt yn sylwidiu arno, eraill wedi ymroddi i foddioni eu blysiâu a'u chwantau llygredig, fel nad ydynt yn cymeryd arnynt ei weled na'i glywed.

Braidd na feddyluem ei weled yntau o'r diwedd yn nesu yn araf tua'r drws, ac yn dyweyd wrth fyned allan, "Ilawer gwaith y daethum i'r tŷ hwn, ond yr wyf yn cael amnaid bob tro nad oes fy eisieu i yma, a bod well ganddynt gael llonydd. Daew ef wedi myned y tu allan i'r drws, ac ar fyned i ffordd, a oes neb a garai alw arno yn ol cyn iddo fyned ymhell. Yr ydym yn lled hyderus nad ydyw wedi myned ymhell iawn eto; agor y drws a gaffom, a deued yntau yn ei gyfoeth diderfyn i mewn atom, a gwnaed ei drigfan gyda ni.

Pentlwyn.

T. EDWARDS.

Dylanwad Addysg Ysgrythyrol.

Yn nghyfarfod y Fibl Gymdeithas Frytanaid a Thramor a gyn-naliwyd yn ddiweddar yn Malton, swydd York, y Parch. P. Kent, ymwelydd dros y Gymdeithas, a adroddai yr hanesyn canlynol, gan sicrhau ei wirionedd:—

"Wedi bod yn absennol dros rai blyneddau, dychwelai gweinidog un Sabboth i fan yr arferai gynt bregethu efengyl ein Hargliwydd Iesu Grist. Pan elai gwasanaeth y dydd drosodd, gweddwa gurai wrth ddrws ystafell y *vestry* gan ddymuno ychydig ymddyddan âg ef. "A ydych yn fy nghofio i, syr?" meddai y weddw. "Nid y fynydd hon," ydoedd yr ateb. "A ydych yn cofio John Reynolds?" "Nac ydyf yn awr." "Pa fodd felly?" yr oedd yn eich Ysgol Sabbothol." "Dichon hyny fod," meddai yntau, "eithr nis gallaf fi gofio pob bachgen a fu yn yr ysgol." "Eithr, syr," meddai y weddw yn dra difrifol, "fy John i oead y John goreu yn yr holl fyd." "Dichon hyny fod hefyd," ebai yntau; "ond eto nis gallaf fi ddywedyd fy mod i yn ei gofio ef." "Eithr yr wyf yn sicr mai fy John i yw y John goreu yn yr holl fyd, a chwithau a ddywedwch hyny hefyd pan y clywoch yr hyn a ddygwyddodd er y pryd y'n gadawsoch ychydig flyneddau yn ol." Ac yna y weddw druan a roddai i'r gweinidog yr hanes canlynol am ei John:—"Wedi i chwi, syr, ein gadael, bu farw fy mhriod, a ni a aethom yn dlawd hynod; yn wir, bu agos i ni newynu. Ac un diwrnod, fy John a ddywedai wrthyf, 'Fy mam anwyl, nis gallwn ymollwng i farw o newyn, ac nid oes gwaith i'w gael; gadewch i mi fyned i'r môr, a mi a ymdrechaf ennill rhyw gymaint o arian i chwi.' Yr oedd yn dra anhawdd genyf ymadael âg ef, ond yr oedd yr amserau yn galed, ac fel yr ymddangosai yntau mor hyderus yn ei gylch, rhoIdais iddo y gusan ymadawol, ac efe a aeth i'r porthladd agosaf, tua saith milltir o bellder, i geisio lle mewn llong marsiantwr. Ymholodd John mewn amryw fanau, eithr yn afiwyddiannus dros rai dyddiau; ac yr oedd efe yn myned i roddi y gorchwyl i fynu mewn anobaith, pan welai feistr llong yn myned heibio. 'A oes arnoch eisieu bachgen, syr?' meddai John. 'Pa beth?' dyna yr unig beth yr wyf yn edrych a'n dano,' meddai y cadben. 'Cymerwch fi ynte, syr,' 'Wele, pa le y mae eich *character*?' 'Syr, nid eîwyn neb fi yn y

lle hwn, eithr yn fy mhlwyf fy hun byddai yn hawdd i mi gael *character*, ond yr wyf yn ddyeithr yn y dref hon.' 'Nis gallaf eich cymeryd heb gael eich *character*.' 'Eithr myfi a fyddaf yn dra ufudd—mi a wnaif bob peth a baroch i mi.' 'Mae hyna yn siarad teg, fy machgen; ond yr wyf yn dywedyd i chwi, rhaid i mi gael *character*, neu nis gallaf eich cymeryd gyda mi.' Edrychai John arno yn syn a phruddaid dros fynyd, ac yna adgofiodd am ei Fibl llogell, yr hwn a roddwyd iddo fel gwobr yn yr Ysgol Sabbathol. A chan agoryd y Bibl o flaen y cadben, lle yr oedd arysgrifen wedi ei roddi, gofynai, 'A wnaiff hyn yna y tro yn lle *character*, syr?' Y llonglywydd a ddarllenai yr ysgrifen ganlynol, 'Cyflwynedig i John Reynolds, am ei ymddygiad da yn ysgol—, dyddiad.' 'Iâ, iâ, fy machgen, myfi a'ch cymeraf ar y ganmoliaeth hon. Deuwch ymlaen gyda mi.' John yn ganlynol a fordwyodd mewn llong marsiandwr tua St. Petersburg. Yn mhen ychydig ddyddiau cyfododd tymhestl arnynt, y gwynt a chwythodd, y tônau a ddyrchafasant dros y llong, a'r perygl ddaeth yn aruthrol fawr. John a gymerai ei Fibl llogell, ac a ddarllenai y *Salm* li. mewn llais uchel a difrifol. Ac ar ei liniau plygedig, y bachgen ieuanc o forwr, a weddiâi ar y Duw hwnw, yr hwn yn unig a all dawelu yr ystorm aflonydd. A phob yn un ac un, y nail ar ol y llall, y morwyr, yr islywydd, a'r cadben, a ymgyrment o flaen y morwr ieuanc. pryd y darllenai efe y *Salm* rag-grybwylledig â llais uchel. A rhyngodd bodd i Dduw wrandaw eu herfyniadau unol. Yr ystorm a beidiodd, a'r llong a aeth ymlaen i'w mordaith mewn diogelwch. Y llywydd a arferai ddyweyd wrth John yn y rhan ddilynol o'r fordaith, 'Diwrnod da i mi, fy machgen, oedd y ddydd y derbynias chwi i'm llong: eich gweddïau a gadwasant fy llong. Pan gyrhaeddodd i St. Petersburg chwi a gewch ddydd gŵyl.' Pan diriasant yn St. Petersburg fe gafodd John ddydd gŵyl. Yr oedd raid i fachgen fel efe gael myned i balas yr ymherawdwr i weled yr holl wŷr mawrion yn myned i'r llŷs. Yno y safai gan ryfeddu at yr olygfa newydd; ac fel yr oedd cerbyd ar ol cerbyd yn myned heibio, disgynodd rhywbeth o un o honynt wrth ei draed, breichled ydoedd, yr hon a gollodd rhyw bendefiges o'i llaw. Cyfodai John hi i fynu a gwaeddai yn uchel ar y cerbydwr i sefyll, eithr yn gwbl ofer; yr oedd yr olygfa a'r trwt yn rhwystro gwneuthur unsylw o John, ac efe a ddychwelai gyda y freichled at y cadben, yr hwn a'i llongyfarchai ef ar ei ffawd dda, gan ychwanegu, 'y rhai yna ydynt berlau.' 'Eithr nid ydynt eiddof fi,' ebe John, ac efe a eglurai i'r cadben y modd yr ymdrechasai i'w haferu i'r perchenog. Ei feistr a ymdrechai ei ddenu i gredu eu bod yn eiddo ef, gan ddywedyd, y cyrhaeddai eu gwerth yn Llundain i lawer o arian. 'Gall many fod, cadben, eithr nid eiddof fi ydynt,' ebe John, 'a thybiwch aeth pe caem ystorm wrth ddychwelyd yn ol, pa fodd fyddai arnom, cadben?' 'Iâ, iâ, John, ni feddyliais i ddim am hyn; pa fodd bynag gadewch i ni chwilio am y perchenog.' Daeth y perchenog i'r amlwg yn fuan, a'r freichled a adferwyd iddi yn ddiogel. Y bendefiges a anrhegai John â'r swm o bymtheg punt a'r hugain, y

rhai trwy gynghor y cadben, a roddai efe allan mewn crwyn a lledr ; ac ar ddiwedd y fordaith yr oedd gan John yn ei logell yn ddiogel ddim llai na phedwar ugain punt. Fel hyn, wedi ymgyfoethogi, ac yn llawn o lawenydd, aeth ymaith ar frys tua i bentref genedigol. Safai yn ebrwydd ger bron yr annedd a adwaenai yn dda. Eithr, ysywaeth, ymddangosai pob peth o amgylch yn anrheithiedig, a John Reynolds gyfiawn a dybiai yn sicr fod ei fam wedi marw. Yn fuan gwaredwyd ef o lawer o bryder trwy i gymydog iddo ei hysbysu nad oedd ei fam wedi marw, eithr ei bod yn fyw, ac yn aros yn Nhlofftŷ yr Undeb (*workhouse*). 'Ai hyn yna yw y cwbl?' ebe John, ac efe a sychai ymaith ei ddagrau, ac â'i galon yn dychlamu o'i fewn, aeth ymaith i chwilio am dŷ yr Undeb. Yno efe a gurai y odor mewn modd anrhydeddus, a'r meistr a ddaeth i'r drws dan redeg, am y tybiai mai llywydd y Bwrdd ydoedd, neu ynte ryw ŵr mawr ar ryw neges o bwys neillduol. 'Pa beth sydd arnoch eisieu?' ebe y meistr, gyda llais garw siomedig. 'Y mae arnaf eisieu fy mam, Mary Reynolds,' atebai y bachgen. 'Pa beth sydd arnoch eisieu gyda'ch mam?' 'Y mae arnaf ei heisieu i'w chynnal,' meddai John, 'yr wyf yn fasnachwr, y mae genyf swm o arian, ac y mae arnaf eisieu fy mam.' 'Y mae yn rhaid i chwi gael caniatâd gan Heddynad yn gyntaf.' 'Caniatâd yn wir! na soniwch wrthyf fi am ganiatâd na gorchymyn; rhaid i mi—myfi a fynaf gael fy mam.' Ac yn hyn eto fe lwyddodd John. Dygodd ymaith ei fam yn fuddygol, gan lawerhau yn y rhagolwg o fod yn alluog i wasyl-aethu i'w chysur." Mrs. Reynolds a derfynodd ei hanesyn tarawiadol trwy ddywedyd fel hyn, "Hyn oll syr, ydoedd trwy y Bibl—dylanwad addysg foreuol oedd y cwbl."—*Christian Record*.

E. HUGHES.

Ysgriflen Chwारेudy. (Play Bill.)

YR hyn a ganlyn sydd ailun (*copy*) o ysgriflen a ysgriflenwyd gan y diweddar Barch. Rowland Hill, yr hon a osodwyd i fynu ar y mur yn Richmond, ar ddydd Sadwrn, Mehefin 4ydd, 1774, yn ymyl ysgriflen y chwारेudy (*play bill*) am y diwrnod hwnw. Amcan hon ydoedd tynu sylw y gwammal a'r anystyriol oddiar wag ddifyrwch y chwारेudy, a sefydlu eu hystyriaethau ar yr amgylchiadau pwysig a ddygant ymlaen ac a ddilynant "Ddydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd."

TRWY orchymyn Brenin y Breninoedd,¹ ac ar ddymuniad pawb a garant ei ymddangosiad ef.² Yn Chwारेudy'r Bydysawd,³ ar ddiwedd amser⁴ y chwारेuir y frawdle fawr, neu ddydd y farn.⁵ Yr arddangosiad, yr hwn sydd yn awr yn cael ei barotoi, nid yn unig a ragora ar bob peth a welwyd eto, ond a ragora ymhell tuhwnt i holl eithafion dirnadaeth ddynol.⁶

¹ *Dat.* xix. 16; *1 Tim.* vi. 15.

² *2 Tim.* iv. 8; *Titus* ii. 13.

³ *Dat.* xx. 11.

⁴ *Dat.* x. 6. 7.

⁵ *Heb.* ix. 27.

⁶ *1 Cor.* ii. 9.

Bydd yno arddangosiad cywir o holl drigolion y byd, yn eu gwahanol a'u priodol liwiau; a'u defodau a'u harferion a ddarlunir mor gywir ac mor fanwl, fel y bydd y meddwl mwyaf dirgel i'w ganfod yn amlwg.¹ "Canys Duw a ddwg pob gweithred i farn, a phob poth dirgel, pa un bynag fyddo ai da ai drwg." *Preg.* xii. 14.

Bydd i'r chwareudŷ hwn gael ei drefnu yn ol *cynllun newydd!* a bydd yn gynnwysedig yn unig o lawr ac oriel (*pit and gallery*); ac yn wahanol i bob un arall, yr oriel a fwriedir i dderbyn personau o fri neu urddas nefol;² a'r llawr, i rai o radd isel neu ddaearol.³ D.S....Y mae yr oriel yn helaeth iawn,⁴ a'r llawr heb un gwaelod iddo.⁵ Er mwyn attal anghyfleusderau, y mae drysau gwahanol i ollwng y cwmni i mewn; ac y maent mor annhebyg fel nas gall neb gamgymeryd, os na fynant fod yn ddeillion. Y drws ag sydd yn agor i'r oriel sydd yn un cul iawn, a'r grisiau i fynu ato braid yn ddyrus; ac o herwydd hyn nid mynych y gwelir llawer o bobl o'i amgylch;⁶ ond y drws a rydd ollngdod i'r llawr sydd yn llydan ac yn gyfleus iawn, yr hyn sydd yn achosi fod lliaws mawr yn pentyru ato, fel ag y mae yn fynych yn orlawn.⁷ D.S.—Y drws cul a arweinia i'r llaw ddeheu, a'r llydan i'r aswy.⁸ Ofer fydd i neb mewn gwisg oreurol a iaith fenthyciol personoli un o *fri nefol*, er mwyn cael myned i mewn i'r goruwchleoedd;⁹ canys y mae yno Un o graffider rhyfeddel, yr hwn a edrych ac a brawf pob dyn,¹⁰ a phawb nad allant acenu Shibolet¹¹ yn iaith Canaan,¹² neu na dderbyn: asant gareg wen ac enw newydd,¹³ neu nad allant brofi hawl clir i gyfran o wlad yr addewid,¹⁴ rhaid iddynt gael eu troi i'r drws ar y llaw aswy.¹⁵

Y PRIF CHWAREUWYR

a ddesgrifir yn 1 *The.* iv. 16; 2 *The.* i. 7—9; *Mat.* xxiv. 30, 31, & xxv. 31, 32; *Dan.* vii. 9, 10; *Judas* 14—19; *Dat.* xx. 12—15, &c. Ond gan fod rhai dynion yn llawer mwy cyfarwydd â chynnwysiad ysgriflen y Chwareudŷ nag â gair Duw, dichon nad anmhrifodol fyddai dyfynu adnod neu ddwy er mwyn y cyfryw:—"Ymddangosiad yr Arglwydd o'r nef fydd gyda'r angelion nerthol, a thân ffamillyd, gan roddi dial i'r sawl nid adwaenant Dduw, ac nid ydynt yn ufuddhau i efengyl ein Harglwydd Iesu Grist:" ond "i'w ogoneddu yn ei saint."¹⁶ "Afon danllyd oedd yu rhedeg ac yn dyfod allan oddi ger ei fron ef; mil o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd myrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eisteddodd, ac agorwyd y llyfrau:" "A phwy bynag ni chafwyd wedi ei ysgrifenu yu llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llyn o dan."¹⁷

¹ *Mat.* xii. 36.⁴ *Luc* xiv. 22.⁷ *Mat.* vii. 15.¹⁰ *Salm* liv. 20. 21.¹³ *Dat.* ii. 17.¹⁶ 2 *The.* i. 7, 10.² *Ioan* iii. 3, 5.⁵ *Dat.* ix. 1. 2.⁸ *Mat.* xxv. 31.¹¹ *Barn.* xii. 6.¹⁴ 2 *Cor.* xii. 5.¹⁷ *Dan.* vii. 10.³ *Iago* iii. 14, 15.⁶ *Mat.* vii. 11.⁹ *Mat.* vii. 21—23.¹² *Esay* xix. 18.¹⁵ *Heb.* ii. 17.¹⁶ *Dat.* xx. 12, 15.

Y WEITHRED GYNTAF

o'r oruchwyliaeth fawreddig a difrifol hon, a agorir gan archangel gydag udgorn Duw. 'Canys yr udgorn a gân a'r meirw a gyfodir.' 1 *Cor.* xv. 52.

YR AIL WEITHRED.

Gosgorddiad y saint mewn gwisgoedd gwynion, a thelynau aur, gyda banllefau o lawenydd, a chaniadau o fawl.¹

Y DRYDEDD WEITHRED

Fydd cydgrynôad yr holl rai diailanedig.² Y gerddoriaeth gan mwyaf fydd yn gymysgedig o lefau,³ wylofain, gruiddfanau, galar-nadau, a gwae.⁴ I ddiweddu gydag *araeth gan Fab Duw*. Y mae yn vsgrifenedig yn *Math.* xxv. 31 hyd ddiwedd y bennod:—'Mab y dyn pan ddel yn ei ogoniant, a'r holl angelion sanctaidd gydag ef, yna yr eistedd ar orsedd ei ogoniant.' &c. &c.

WEDI HYN Y LLEN A SYRTHIA.

—— 'Nol hyn, pa fodd i ddyweyd!

Ioan v. 28, 29.

Dat. v. 9, a xiv. 3, 4.

Luc xvi. 22, 23.

Luc xix. 14, 27.

Mat. xxv. 30. 2 *Thes.* i. 9.

Luc xvi. 26.

Math. xxv. 46.

Rhai godir fry, ac eraill defir i lawr!

Rhai hyn glodforant Dduw am gariad rhad,

Gan orphwys yn ei gôl, mwynhant ei wedd;

Tra rhai fathrasant tan eu traed ei ras:

Erlidir byth oddiwrth ei wyddfod ef.

Gagendor mawr wahana'r ddwyblaid byth,

A thragwyddoldeb guddia yr olwg mwy!

'O herwydd hyny yn y modd yma y gwnaf i ti Israel: ac o herwydd niai hyn a wnaft it', bydd barod Israel i gyfarfod A'th Dduw: *Amos* iv. 12.

Trwyddedau (*tickets*) i'r llawr, ar yr ammod esmwyth o ddilyn gorwagedd ac oferedd y byd presennol, a dymuniad am ddifyrwrch cnawdol,⁵ i'w cael yn mhob cynulleidfia sy'n caru melyschwant. "Os byw ydych yn ol y cnawd, meirw fyddwch." *Rhuf.* viii. 13. Trwyddedau i'r oriel am ddim llai pris na gwir ddychweliad,⁶ ym-wrthod a chymaint ag a feddo,⁷ hunan-ymwadu, cymeryd i fynu y groes,⁸ a chanlyn Crist yn yr adenedigaeth.⁹ Heb fod i'w cael yn un man ond yn ngair Duw, a'r lle y mae y gair hwn yn cyfeirio. "Y neb sydd ganddo glustiau i wrandaw, gwrandawed." "Na thwyller chwi, ni watwarir Duw: canys beth bynag a hauo dyn, hyny hefyd a fedd ef." *Math.* xi. 16; *Gal.* vi. 7.

D. S.—Ni dderbynir dim arian wrth y drws,¹⁰ ac ni rydd unrhyw drwyddedau ganiatâd i'r oriel, ond y cyfryw a seliwyd gan yr Oen. "Am hyny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn:" *Mat.* xxiv. 44.—*Yr Eurgrawn*.

¹ *Dat.* xiv. 2, 3.

² *Luc* xxiii. 30.

³ *Iago* iv. 4.

⁴ *Luc* xiv. 33.

⁵ *Mat.* xix. 28, 29; *Act.* viii. 18—24.

⁶ *Mat.* xxiii. 50.

⁷ *Luc* xiii. 28.

⁸ *Mat.* xviii. 3.

⁹ *Luc* ix. 23—26.

¹⁰ 2 *Cor.* i. 22; *Dat.* vii. 3.

*Arwyddion ymgaledu dan weinidogaeth y Gair gan y Parch.
John Elias.*

PA le y bu, neu pa le y mae, pobl mwy eu breintiau na phobl yr oes hon yn Nghymru? Gall Duw, yn briodol, ofyn am ein gwlad ni, fel am dir Israel gynt, "Beth oedd i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan nag a wnaethum ynddi? paham, a mi yn dysgwyl iddi ddwyn grawnwin, y dug hirawn gwylltion?" *Essay* v. 4. Beth oedd ychwaneg i'w wneuthur nag a wnaed i bobl y wlad hon, yn yr oes hon? Mae ein gwlad yn heddychol, ein rhyddid gwladol a chrefyddol yn fawr iawn, ein breintiau crefyddol yn gyflawn; y mae amledd o Fiblau gan bob gradd yn y wlad; holl feddwl Duw, sef yr hyn oll o'i feddwl a welodd ef yn dda ei ddadguddio i ddynion, genym ni yn ein hiaith ein hunain. Ysgolion Sabbothol yn mhob cymydogoeth, lle y mae y tlodion yn cael eu dysgu yn rhad i ddarllen gair Duw, eu cyfarwyddo yn egwyddorion y grefydd Gristionogol, a'u magu yn ngeiriau y ffydd; bechgyn a genethod tlodion yn cael eu dysgu i wybod yr ysgrythyr lân, yr hon sydd abl i'w gwneuthur yn ddoeth i iachawdwriaeth, trwy y ffydd sydd yn Nghrist Iesu: *2 Tim.* iii. 15. Y tlodion yn cael pregethu yr efengyl iddynt: *Mat.* xi. 5. Y mae y tlodion yn Nghymru yn cael pregethu yr efengyl iddynt nid yn unig yn eu hiaith, ond hefyd mewn dull eglur, agos at eu dull hwy yn meddwl am bethau: *Ie*, yn cael ei phregethu gan rai nad ydynt yn eu pregethu eu hunain, ond Crist Iesu yr Arglwydd: ac nad ydynt yn ceisio yr eiddo y bobl, ond hwy; eu ceisio hwy nid iddynt eu hunain, ond i Grist—rhaf sydd foddolawn i vmdreulio dros aneidiau eu gwrandawyr, i edrych a gaent fod yn offerynnau yn llaw Duw i achub rhaf o honynt: *Rhuf.* xi. 14. *Ie*, y mae gan Dduw weinidogion yn Nghymru sydd yn mynegu i'r bobl holl gynghor Duw, ac y maent yn lân oddiwrth waed pawb oll: *Act.* xx. 26, 27. Y maent yn dangos eu perygl i'r annuwiol, anedifeiriol; ac nid oes peched nad ydynt yn dywedyd yn uchel yn ei erbyn; ond eto yn gosod Crist allan yn waredwr parod i bawb a ddol ato.

Ond er y breintiau mawrion oll, er tiriondeb Duw a llafur ac ymdrech ei weision; y mae arwyddion amlwg fod miloedd yn ymgaledu yn ddirfawr yn ein gwlad. Enwaf rai o'r arwyddion sydd, fed y bobl yn ymgaledu dan y moddion y maent yn eu mwynhau.

Yn gyntaf, Ymddygiadau ysgafn, gwammal, ac anmharchus llawer o bobl ieuanc wrth fyned i foddion gras, o amgylch lleoedd addoliad, wrth ymadael, ac ar y ffordd wrth fyned i'w preswylfeydd. Y mae y lle yr addolir Duw yn lle ofnadwy. Pe deffroai dynion o'u cwsig pechadurus, a'u hanystyriaeth, hwy a waeddent allan fel Jacob gynt, "Mor ofnadwy yw y lle hwn! nid oes vma onid tŷ i Dduw: *Gen.* xxviii. 17. Duw sydd ofnadwy iawn yn nghynnull-eidfa y saint, ac i'w arswydo yn ei holl amgylchoedd: *Salm.* lxxxix. 7. Dylem wyllo ar ein traed wrth fyned i dŷ Dduw: *Preg.* v. 1. Ond gwahanol iawn i hynny ydyw agweddu llawer wrth fyned i leoedd addoliad yn ein dyddiau ni. Gellir meddwl, wrth

weled agwedd llawer yn myned tua 'r lle addoliad, mai myned at ryw wag ddigrifwch y maent; ac wedi myned at y lle, ychydig o'r difrifwch, y gwylder, a'r sobrwydd a welir ag sydd yn gweddu i fod mewn cynnulleidfa a fyddai yn dysgwyl cyfarfod â Duw. Wrth fyned adref, y mae llawer, yn enwedig pobl ieuanc, yn wammal a chellwerus iawn; fel pe byddent mewn cynghrair â satan, yr hwn sydd yn dwyn ymaith y gair o'u calon hwynt, rhag iddynt gredu a bod yn gadwedig: *Luc* viii. 12. Onid yw yr ymddygiadau hyn yn profi bod y rhai sydd yn euog o honynt, wedi ymgaledu yn fawr; yn eithaf dibarch i Duw, a dibris o foddion gras?

Yn ail, Ymddygiadau dynion mewn cyfarfodydd eraill, ffeiriau a marchnadoedd, &c. Gellid meddwl, wrth weled agweddau llawer yn y cyfryw gyfarfodydd, nad oes Bibl yn y wlad, neu na fedr nemawr o'r dorf ei ddarllen, ac na chlywsant erioed bregethu yr efengyl; nad ydynt yn credu eu bod i feirw, na bod barn a byd arall yn bod. Rhai megys wedi eu llyncu i fynu yn hollol gan drafferthion y byd, ac eraill gan goeg ddigrifwch, a gwag ddifyrwrch cig a gwaed; fel y gellir gofyn, gan ddwys ocheneidio, pa le mae ol darllen y Bibl? Pa le y mae effeithiau yr Ysgolion Sabbothol? Pa le y mae ffrwyth y pregethau a wrandawyd? Caledrwydd mawr y bobl a barodd na buasai argraff y moddion hyn arnynt.

Yn drydydd, Y mae llawer yn ein gwlad, ie, o'r rhai a ddygwyd i fynu yn yr Ysgolion Sabbothol, sydd yn darllen y Bibl, ac yn gwrandaw pregethau, &c., eto yn byw yn y pechodau ffeiddiaf; megys cyfeddach a meddwdod, cyderwedd ac anlladrwydd: *Rhuf.* xiii. 13. Am y rhai y gellir dywedyd dan wylo, "Mai gelynion croes Crist ydynt:" *Phil.* iii. 18, 19. Y mae yn warth i'n cenedl, ac yn ofid calon i bob gwir Gristion, fod cymaint o'r fath bechaduriaid arian a digywilydd yn ein gwlad, er lliosoced eu breintiau. Onid oes achos gruddfan a galar chwerw, wrth feddwl gymaint o ieuencyd ein gwlad sydd yn colli ei diweirdeb, cyn myned i sefyllfa anrhydeddus priodas? ac nid oes ond ychydig o arwyddion edifeirwch am y pechod gwaeddfawr hwn ar lawer o honynt. Un arwydd neillduol na edifarhasant am eu hanniweirdeb eu hunain ydyw, eu bod mor ddiymdrech o blaid diweirdeb yn eu teuluoedd, ac i gadw eu teuluoedd rhag yr achlysuron y collasant hwy eu diweirdeb ynddynt. Y mae yn rhaid i'r fath bechaduriaid fod yn galed, o'r fath galetaf; eu calonau fel yr adamant, a'u talcenau fel y pres, i allu byw yn y fath bechodau, yn nghanol breintiau mor fawr, ac yn wyneb pob math o rybuddion penodol, caredig, a difrifol iawn yn erbyn y pechodau hyn.

Yn bedwerydd, Y mae agwedd farwaidd, gysglyd a chlaiar, llawer wrth wrandaw y gair, yn brawf o galedwch mawr. Nid ydyw y weinidogaeth yn gadael unrhyw argraff arnynt: er canu galarnad iddynt, nid ydynt yn cwynfan, ac er canu pibell nid ydynt yn llawenhau: *Mat.* xi. 17. Nid yw y weinidogaeth fwyaf daranllyd yn eu dychrynu na'r athrawiaeth fwyaf efengylaidd yn peri iddynt lawenhau. Nid yw yr athrawiaeth fwyaf manwl, sydd yn chwilio dynion i'r gwaelod, ac yn dangos twyll a rhagrith, yn y modd mwyaf eglur a

goleu, yn peri iddynt hwy ofni, na 'r holl addewidion a bregethir i gynnal Cristionogion gweiniaid yn rhoddi un cysur iddynt. Nid ydyw disgrifio eu clauarineb, eu marweidd-dra, a'u caledwch, yn cael un effaith arnynt ychwaith. Y maent fel yr adamant; nid oes na than na gordd yn effeithio arnynt. Onid oes llawer fel hyn yn ein cymulleidfaeodd? Y mae eu cyfiwr yn wir resynol, eu calonau yn brasâu, a'u clustiau yn trymhau dan weinidogaeth yr efengyl; ac felly yn aros heb eu dychwelyd a'u meddyginiaethu: *Essay* vi. 10.

Y mae Bernard yn disgrifio dyn yn ymgaledu yn raddol dan bechod, fel y canlyn:—1. Fod pechod ar y cyntaf yn annoddefadwy iddo. 2. Ymhen ychydig, yn drwm, ond nid yn annoddefadwy. 3. Ei deimlo yn ysagafu, er nad yn hyfryd. 4. Weithiau yn hyfryd. 5. Yn hyfryd beunydd. 6. Methu byw hebdo, ei arfer wedi myned fel ail natur.

“*Efrwyth yr Ysbryd yw ddirwest.*”

WRTH ddirwest y mae deall, yn ol fy meddwl i, ymarferiad cy-medrol â'r pethau y mae yn gyfreithlawn eu harfer, ynghydag ymwrthodiad hollol â'r pethau sydd yn anghyfreithlawn. Fe fu Paul, yn mysg pethau eraill, yn ymresymu am ddirwest, ger bron Ffelix, a'r ddirwest a ddylasai efe gymeryd ati ydoedd llwrymwrthodiad, oblegid yr oedd yn byw mewn peth anghyfreithlawn iddo fyw ynddo. Mae llawer eto yn byw mewn pethau y dylent eu gadael yn hollol, ond pobl annuwiol ydyw y cyfryw, nid yw yr Ysbryd yn preswyllo ynddynt, ac oddieithr iddynt gael tro ar eu cyfiwr, a'u gwaredu oddiwrth y pethau y maent yn eu gafael, fe'u demnir yn ddiau o'u herwydd. Ac ymhlith pethau eraill, y mae llawer yn byw yn y pechod o feddwdod ar hyd y blyneddau, ac os parhau a wnant yn eu harferiad, hwy gant wybod yn fuan beth fydd fod y nefoedd yn cael ei chau arnynt, uffern yn ymagor o'u blaen, a thragywyddoldeb i ddyoddef o dan lid Duw o'i herwydd.

A ydyw yn anghyfreithlawn ymarfer yn y gradd lleiaf â diodydd meddwol, sydd wedi bod yn bwnc mewn dadl gan lawer: mae rhai yn haeru ei fod, ac eraill yn haeru nad yw. Fe addefir gan bawb, gan boe dyn rhesymol, beth bynag, fod yfed i feddwdod yn beth sydd yn anghyfreithlawn. Ond yn awr, yn mha le y mae y terfyn? Neu pa bryd y mae yr yfed yr haerir ei fod yn gyfreithlawn yn myned yn anghyfreithlawn. Efallai y dywed rhywun mai pan fyddo y dyn yn dechreu meddwi y mae yn myned felly, ond pa bryd y mae hynny sydd eto yn ddryswch. Y tir diogelaf ydyw peidio ag yfed diodydd meddwol; a bod ar y tir hwnw ydyw bod yn ddigon pell oddiwrth derfynau meddwdod. Pawb y mae yn gas ganddynt feddwdod, dangosant hynny trwy ymgadw ymhell oddiwrth derfynau meddwdod. Ond cofied pawb nad yw diota, a myned o'r naill dafarn i'r llall, i alw am yr hanner pint, ddim ymhell, beth bynag, oddi wrth derfynau meddwdod.

Yn gymaint a bod diodydd meddwol yn arwain i'r fath liaws o ddrygau, mae y dynion goreu, a fedd Cymru o leiaf, yn barnu yn gydwybodol y dylid eu gwrthod yn hollol, a bod eu harfer yn anghyfreithlawn. A phwy a all eu beio am eu hymddygiad. Fe ddywedir, gyda golwg ar ffrwyth yr Ysbyrd "Yn erbyn y cyfryw nid oes deddf." Ac yn awr, a oes rhyw ddeddf yn erbyn ymwrthod â'r diodydd sydd yn gwneyd y fath ddinystyr o ddynion! Nid yw deddf Duw yn ei erbyn, nid yw deddf natur yn ei erbyn. Mewn gair, mae yn anmhosibl cael gwell dirwest yn y gangen yma o honi na llwryymwrthodiad.

Mae y ddirwest o lwryymwrthodiad yn codi dyn uwchlaw ammheuaeth iddo ei hunan, ac hefyd uwchlaw ammheuaeth ei gymydogion am dano. Nis gall y dyn sydd yn glynu gyda yr arferiad o ddiota ddim bod uwchlaw ammheuaeth iddo ei hunan, os nad yw ei gydwybod wedi ei serio yn yr arferiad. Onid yn debyg i hyn y gall ymresymu; mae hwn a hwn yn ddirwestwr, ac un amlwg mewn duwioldeb ydyw; mae hwn a hwn yn ddirwestwr, ac un duwiol iawn ydyw yntau. Ond myned i'r dafarn, gan lynu wrth fy hanner *peint* yr ydwyf fi; a all fy mod i yn dduwiol? A ydyw peth fel hyn yn ateb i ddirwest y Bibl? A ydwyf wedi fy ngeni o'r Ysbyrd? A ydwyf yn gwasanaethu fy nghenedl? A ydyw gogoneddu yr Arglwydd ar fy meddwl? Ond paham y mae yn rhaid i'r dyn fod yn y fath betruster?—gadawed ei arferiad. Os ydyw cael crefydd amlwg ar ei feddwl, y mae yn ddiammheuol y gwna efe hyn.

Mae y ddirwest o lwryymwrthodiad yn rhy debyg i ffrwyth tywalltiad yr Ysbyrd ar ein gwlad i'w gwadu. Mae hi wedi bod yn ymgeledd i foesoldeb, adferu tangnefedd mewn llawer cymydog-aeth; mae hi wedi cyfodi llawer o byllau aflan meddwdod y meddylwyd mai ynddynt y buasent yn marw; mae wedi bod fel dwfr glân i olchi Sion mewn llawer man. A chan fod ei ffrwythau mor dda, onid yw yn amlwg mai o'r Duw da y mae hi wedi deilliaw. Efe ydyw ffynnon pob daioni. O hono Ef y mae pob daioni yn wastad yn tarddu.

Mi ddarllenaïs mewn hen hanes, atebiad un o'r merthyron pan y gynygiwyd iddo ei ryddid ar yr ammod o wadu Crist. Yr atebiad oedd yn debyg i hyn:—"Pedwar ugain mlynedd a chwech yr ydwyf wedi ei wasanaethu, ac yn y blyneddau hyn ywnaeth ef i ddim yn fach a myfi, a pha fodd y gallaf gablu fy Mrenin yr hwn a'm gwar-edodd." Felly y mae rhai gyda dirwest er's ynghylch pymtheg mlynedd, ac am yr amser y buont yn ei gwasanaethu wnaeth hi ddim yn fach a neb o honynt. Thafodd hi neb i'r pyllau na'r cloddiau, ddarostyngodd hi ddim ar enw neb, thynodd hi ddim euogrwydd ar gydwybod neb, na chymylau rhwng neb âg wyneb ei Dad nefol. Y pethau y mae yr arferiad o ddiota yn ei wneyd ydyw y pethau yna.

Ac am y plant sydd gyda dirwest, efallai y caiff rhai o honynt fyf i fyned yn ddeng mlynedd a thriugain neu bedwar ugain mlynedd, a phe byddai iddynt adolygu eu taith trwy anialwch y

byd yma wedi cyrhaedd yr oedran hwnw, nis gallent gofio am ddim yn wael wedi i ddirwest wneyd iddynt. Mae yn debyg y gallent gofio am lawer o brofedigaethau wedi eu cyfarfod o lawer o fanau: ond daioni fyddai y cwbl yn goffa am ddirwest. Nid rhaid ofni dirwest y gwna hi yn fach o neb o'i deiliaid byth. Gan hyn, y mae yn briodol adnewyddu y penderfyniad i lynu gyda hi hyd y bedd, dywedyd yn mhob cyfle am ei daioni, ac ymdrechgu o'i phlaid yn mhob modd nes ymlid meddwod o'r byd.

Efallai y dywed rhywrai fod llawer o'r dirwestwyr yn annuwiol. Mae hyna yn beth y mae yn rhaid cyttuno âg ef, ond nid ydynt i gyd yn annuwiol; a chofier nad oes ddim cymaint ag un o'r meddwon yn dduwiol. Wel, iê, wnaeth dirwest neb yn dduwiol; mae yn rhaid cyttuno â hyna eto: ond wnaeth hi neb yn annuwiol. Peth arall sydd yn gwneyd dynion yn dduwiol. Ac os caiff y gwrth-ddadleuwyr y peth gwerthfawr hwnw a'u gwna hwynt yn dduwiol, peidiant a rhyfeddu os byddant hwythau yn ddirwestwyr, oblegid "Ffrwyth yr Ysbryd yw dirwest."

Meifod.

G. JONES.

X. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

ANWYL GYMRY,

Mae delw dyn ar ei waith yn y cyffredin. Os yslaban didrefn ac arian fydd y dyn; felly i fesur fydd pob peth a ddaw odditan ei law. Ond os bydd y dyn yn un taclusa glanwaith; bydd yr hyn a wneir ganddo hefyd, yn daclus a glanwaith. Yr un modd mae delw y Duw mawr ar weithredoedd ei ddwyllaw yntau. Mae argraff daioni ei natur, yn enwedig, ar ei holl waith. "Daionus yw yr Arglwydd i bawb; a'i drugaredd sydd ar ei holl weithredoedd." Dyma yr argraffnod, yr enw awdur, a'r bais arfau, sydd i'w darllen ar holl weithredoedd y Brenin mawr; sef ei drugaredd a daioni ei natur. Mae hyn i'w weled yn amlwg iawn yn nghyfansoddiad y natur ddynol y fath ag ydyw. Mae dynolryw wedi eu gwneuthur i'r dim, i fod yn gyfleus a chysurus iddynt eu hunain a'u gilydd. Nid oes dim yn nghyfansoddiad y corff na'r meddwl ag y mae'n ddichonadwy ei wellâu. Ond yn enwedigol, mae y ddeddf hono a osodwyd yn ein natur, yn arddangos daioni; sef, ei bod yn ymlynu dynach, dynach, wrth wrthddrych ei serch, po fwyaf o helbul a thrafferth a gaffo gyda'r gwrthddrych hwnw. Mae gafael ei serch yn ei wrthddrych, fel gafael bachau; po fwyaf a dynir arni oddiwrtho, neu arno efoddiwrthi hi, mae'r asael gymaint a hyny yn dynach. Ac os trallod neu gystudd ar y gwrthddrych fydd fel yn bwgwth ei ddwyn ynaith; mae hithau gan hyny yn gafael ynddo yn fwy penderfynol a di-ildio nag erioed.

Gellir gweld y ddeddf hon ar waith mewn amryw iol amgylch- iadau. Gwelir yn awr ac yn y man, wraig afiach a gwanllyd iawn. Llauer o anhunedd a phryder a chostau a gafodd y gŵr gyda hi. Ond os bydd ef yn ddyn heb yr un cymal o'i le ynddo, yn gymaint ai

fod wedi ei chael felly, mae'n siwr o fod yn ei charu gymaint a hyny yn fwy. Hynod mor serchog a thyner ydyw tuag ati; a rhyfedd mor ofalus a phryderus ydyw yn ei chylch. Mae'n barod i aberthu pob peth er ei chysur; ac nis mynai am ddim ar wyneb y ddaear, ei gweled yn huno yn yr angeu.

Yn gyffelyb, i.e., yn fwy serchiadol a thyner y gwelir llawer gwraig tuag at ei gŵr afiachus a gwanaidd. Ond hwyrach, pe buaswn yn y fan yma yn peidio enwi y wraig, dim ond rhoddi i lawr y ddau air Lladin hyny, *vice versa*, y buaswn drwy hyny, er mor henaidd a mynyddig ydwyf, yn peri i ambell un feddwl fy mod yn ysgolaig mawr. A pha niwed fuasai gwneuthur felly? Ni fuasai ond gwneuthur yr hyn a wneir beunydd yn myd y llyfrau; yr un fath a byd y dillad a'r dull o fyw. Ni fuasai ddim ond rhoddi y troed goreu ymlaen. Neu ynte ddangos, "pen punt â chynffon ddimau." Mewn geiriau eraill, ni buasai yn ddim ond ychydig o ragrith, a thwyll, a ffug-ymddangosiad. Ond at fy mater.

Gellir gweled y ddeddf am yr hon yr ydym yn son, ar waith rhwng rhieni a phlant yn fynych. Beunydd y gwelir gŵr a gwraig a thŵr o plant, efallai ddeg neu ddeuddeg. Ond yn eu plith bydd hwyrach, un gŵr bach pur afiach, a llawer o helbul a gafodd ei dad a'i fam gydag ef; llawer noswaith o gelli cysgu, a llawer o gostau hefyd; a mwy na'r cwbl oedd y pryder rhag iddo farw, a ddyoddefwyd am ddyddiau, lawer tre. Ond fel y gwyddys yn dda, bydd y gŵr bach sal yn anwyl a gwerthfawr hynod gan y tad a'r fam. Bydd yn hyfryd iawn ganddynt son am dano, ac adrodd rhyw droion doeth, neu ddywediadau call y bydd wedi eu gwneuthur, neu eu dywedyd wrthynt. Ac yn ol eu barn hwy, bydd yn un call iawn, callach ond odid na'r un o'r plant eraill; ac ond odid fawr na bydd yn dduwiol hynod hefyd. Mewn gair, bron na byddai yn werth yr holl blant eraill yn eu golwg. Beth yw hyn, ond y ddeddf yn gweithio yn brydferth.

Hefyd, mae'n eglur ddigon fod y Cyfryngwr mawr o dan y ddeddf hon. Yr oedd efe yn ddyn gwirioneddol a pherffaith, ac yn caru ei ddysgybllion yn fawr bob amser. Ond fel yr ychwanegodd ei ddyoddefiadau yn eu hachos hwy a'u cyd-ddynion, mae'n dra amlwg hefyd i'w gariad tuag atynt gynnyddu. Yn y rhagolygiad ar ei ddyoddefiadau, ac fel yr oedd y tywydd mawr yn nesau, gwelir yntau yn mesu yn nes at y dysgybllion, ac yn dangos mwy o dynerwch a gofal am danynt nag o'r blaen. Hynod mor serchog yr oedd yn eu dyddanu yn wyneb ei ymadawiad ef oddiwrthynt. Ni bu erioed arddangosiad dysgleirach o gariad, ac ni welwyd dan haul olygfa mwy toddedig ac effeithiol, na chyffelyb ychwaith, ag oedd ei weled ef yn eu dyddanu hwy y pryd hwnnw. Mae'n llefaru mor fedrus, ac yn gystal i'r amcan, a phe buasai heb ddim arall i feddwl am dano; mae'n hawdd gweled ei fod o galon gyda'r gwaith. Dywedai, "Buddiol i chwi fy myned i ymaith—Mi a anfonaf i chwi Ddyddanydd arall—Yr wyf yn myned i barotol lle i chwi—~~R~~ bethau bynag a ofynoch i'r Tad yn fy enw, efe a'u rhydd i chwi—Mi a ddeuaf drachefn ac a'ch cymeraf chwi ataf fy hun," a'r

cyffelyb. Nid oedd ddichonadwy llefaru yn fwy i'r perwyl. Ac efe, dylid cofio, nid hwy, oedd yn myned i arwain y goron drain, a than hoelion, i ddyeddef a marw ; a hyny hefyd yn eu lle hwynt.

Cawn ef hefyd yn hynod yn ei serchogrwydd tuag atynt wedi ei adgyfodiad. Nid yn unig nis gallodd dyfroedd dyoddefiadau ac afon angeu ddiffodd mo'i gariad ; ond cryfhâodd, ennynodd ei gariad, fwy-fwy, trwy yr holl ryferthwy. Ebe efe wrth Mair, "Eithr dos at fy mrodyr a dywed wrthynt, yr wyf yn dyrchafu at fy Nhad i, a'ch Tad chwithau, a'm Duw i, a'ch Duw chwithau." Fel pe dywedasai, gwn fod fy mrodyr yn dra isel eu meddyliau a thrist eu calonau, yn herwydd fy mod wedi marw ; gan hyny Mair, paid a cholli amser i addoli na ddim, canys gwell genyf o flaen pobpeth gael eu dyddanu hwy ; gan hyny dos heb oedi, a dywed wrthynt, fy mod i ar ddyrchafu i'r nef. Deallant hwy wrth hyny fy mod yn fyw drachefn ; a gwnant ryw gasgliadau o barth parhad fy achos ar y ddaear ag a fydd o gysur mawr iddynt hwy o'r hyn lleiaf. Dos gan hyny Mair ar frys â'r newydd hwn iddynt. A dyma y waith gyntaf erioed iddo eu galw yn benodol yn frodyr. Ac enw yw hwn nad oes fodd i'w ddywedyd heb feddwl am berthynas â chariad. Dysgyblion oedd yr enw cyffredin ganddo arnynt yn ei fywyd. Ond wedi bod yn y tywydd mawr yn eu hachos yn Gethsemane, a llysoedd yr archoffeiriad, a Philat, a phen Calfaría ; ac wedi adgyfodi y trydydd dydd, dyma yr enw a roddodd arnynt yn gyntaf oll—Brodyr. Mae yn hawdd gweled ei fod yntau hefyd o dan dirion ddeddf y glynu yn dynach.

Ceir amlygiad neillduol hefyd o'i garedigrwydd i Pedr wedi ei adgyfodiad. Dywedodd yr angel wrth y gwragedd, (ac nid yw mai yr angel a ddywedodd yn lleihau un mymryn ar ogoniant tynerwch yr Iesu yn yr amgylchiad ; canys nid oedd yr angel ond gwneyd yn ol cyfarwyddyd ei Feistr iddo), "Ewch ymaith, dywedwch i'w ddysgyblion ef, ac i Pedr, ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea," &c. Paham i Pedr wrth ei enw? gallasai y gwragedd ofyn. Ond mae'n hawdd gweled beth oedd y rheswm. Yr oedd Pedr wedi syrthio yn gywilyddus iawn, ac yn barod i ofni, ac mae'n debyg iawn yn ofni, na chydabyddid mo hono ef yn ddysgybl byth mwy. Ac felly pe daethai y newydd am ei adgyfodiad at y frawdoliaeth fel y cyfryw, nis gallasai Pedr gyfranogi o'r llawenydd. Gan hyny yr oedd raid mynegi i Pedr dan ei enw, fel y caffai awgrymiad y cydnabyddid ef o fewn y cylch, a bod amcan i wneuthur rhyw ddefnydd o hono wedi y cwbl ; ac hefyd y gallai gyfranogi o lawenydd yr adgyfodiad. Yr oedd yn hyn ofal rhag cadw Pedr yn ei bryder a'i ofid, yr un fynyd yn hwy nag y gallasid hebgor. Wele yma yn ymddangos gan hyny, ryfedd dyn-erwch a chariad. A theimlodd Pedr hyny hefyd. Canys yr efengylwr Marc yn unig sydd yn adrodd, ddarfod i'r angel orchymyn dywedyd i Pedr wrth ei enw ; a than gyfarwyddyd Pedr yr ysgrifennodd Marc ei efengyl, yn ol fel y'n haddysgir. A beth a allasai berii Pedr gofio a chwenych adrodd hyn mwy na'r Efengylwyreraill, ond ei fod wedi teimlo caredigrwydd yr ymddygiad. Dychymygai

fod Pedr yn siarsio Marc wrth ysgrifenu, pan y daethant at y cymal hwn ar yr hanes, ac yn dywedyd, Cofia di roddi hyna i lawr beth bynag Marc. O ! ni bu erioed well genyf glywed fy enw ; fe'm cododd hyny fi o ryw ddyfnder na wybŷm erioed am ei fath na chynt na chwedi. Mi gofias tra nefoedd yn bod, garedigrwydd fy Arglwydd yn hyn."

Pa fodd bynag, mae hyn o sylwadau yn ddigon i ddangos fod hon yn ddeddf blanedig yn ein natur ni, ac hefyd bod y dyn Crist Iesu o dan ddeddf gyffredin y natur ddynol yn hyn ; sef yn caru yn fwy wrthdrysau ei serch po fwyaf o boen a blinder a gaffai yn eu hachos. Ac i weled tiriondeb a daioni y ddeddf hon, nid rhaid ond tybio y gwrthwyneb am fynyd. Tybier fod yn ddeddf natur y gŵr gasau ffyfwy y wraig afiach, po fwyaf o boen a gawasai gyda hi. A'r un fath y wraig y gŵr afiach, a'r rhieni y mab bychan gwanaid. Pe fel hyn, beth a ddaethai o greaduriad afiach a gwanaid ? Och fi, nis gallaf lai na chodi fy ysgwydd ac arswydo rhag gymaint ag ymollwng mewn dychymyg i'r fath barth tywyll du a hwna. Bendigedig fyddo awdur ein natur, mae y ddeddf dan sylw wedi darpar nodedd ac ymgeledd i filiynau o druenusion, cyn bod son a'm glybiau cleifion nac yspytai mewn un man ; ac yn ddiâu hi a barhâ i wneuthur felly pan byddo llawer o ddynol-gelfi o'r fath wedi syrthio yn adfeilion. Mae'n gwneuthur hyn hefyd heb arteithio y rhai fyddo yn noddi ac yn ymgeleddu. Y gŵr a'r wraig a'r rhieni a welir yn ymgeleddu eu cleifion am flyneddau ; byddant yn gwneuthur hyny gyda phob hyfrydwch yn ngrym y ddeddf hon. Oblegid os bydd eu llafur gyda eu truenusion ynddo ei hun yn faich ; beth er hyny, mae eu cariad hwy atynt yn gyfryw, fel nas teimlant mo hono felly mewn un modd. Ac os ychwanega y baich yn achos y clâf, yna gwaith y ddeddf fydd ychwanegu nerth yr ysgwydd yn gyfatebol. A beth waeth pa mor drwm fydd y baich os bydd yr ysgwydd yn ddigon cref i'w gario heb ei deimlo. Mewn gwirionedd, gwelwyd llawer wedi colli y rhai a noddid ganddynt drwy angyd ; nid yn unig yn ddirwgnach e herwydd eu bod wedi bod yn eu noddi, ond yn hyfryd iawn ganddynt, ac yn ddiolchgar iawn i Dduw, eu bod wedi cael gwneuthur felly iddynt. Hynod mor gywrain gyda da yw y ddeddf hon ; pan y mae fel hyn yn estyn ymgeledd a dyddanwch i un blaid, heb ar yr un pryd, beri ond hyfrydwch a boddhâd i'r blaid byddo yn gweinyddu yr ymgeledd hwnw. Mae yn ei mynediad ymlaen, yn dyhidlo dedwyddwch peraroglaidd ar pob llaw.

O na byddem yn arafu a sefyll, ac yn edrych ar waith Duw yn y naill beth a'r llall. Caem o hyny lawer o foddhâd a buddioldeb. Yn sicr, fe'n hennillid i garu y Bod mawr a'n holl galon. Gan hyny, peidiwn a bod fel rhyw dyrchod a'n trwynau yn y ddaear yn ddidor, ac yn dyfeisio yn barhaus pa le mae pryf ; nagé, ond cyfodwn ein llygad i fynu, a gwelwn Dduw. Ymddygn fel y gweddai i ddynion wneuthur, ac nid fel tyrchod daear. Sonia y Dr. Young, yn rhywle yn ei "Feddyliau yn y Nos," fod y gyffredin o ddynolryw fel cynnifer e fwngloddwyr yn gweithio dan y ddaear, ac

eriod weled yr haul, sef Duw. Gymry anwyl, na fyddwn ni felly. Ond yn anad dim mynwn weled Duw. Oddyfnder ein cymmoedd, ac oddi rhwng ein mynyddau, mynwn weled yr haul mawr tra-gwyddol hwn, o'r hwn y tardda goleuni, gwres, a bywyd annherfynol. Ac yn enwedig, syllwn ar yr amlygiadau o'i ddaioni sydd i'w gweld yn ymhob man.

Cwm.

HEN WR MYNYDDIG.

Y Pechod o Anghyfiawnder.

Eis mai un o brif bechodau yr oes ydyw yr un yr ydym yn myned i sylwi arno yn bresennol, hyfryd ydyw meddwl ein bod ni y Cymry yn byw mewn gwlad lle y trigu gwylwyr gofalus a manylgraffi i roddi rhybuddion priodol a phrydlawn am ein perygl, ynghydag i arddangos y llwybr tebycaf er cael gwaredigaeth oddiwrtho. Yn y goleu hwn yr ydys yn cymeryd yr annogaeth a gafwyd i barotoi yr ysgrif hon i'r "Geiniogwerth." Daeth yr annogaeth hefyd ag amgylchiad i gôf yr ysgrifenydd, a ddygwyddodd ddyfod o dan ei sylw ef ei hun oddeutu deunaw mlynedd yn ol wrth ddychwelyd gymanfa'r Bala y pryd hwnw. Cyd-gerddais a hen ŵr pur grefyddol, am ychydig o ffordd, yr hwn wrth holi a gafodd hyd fy mod yn arfer ddweyd tipyn yn gyhoeddus weithiau; ac ar ol amylgu ei syndod am nad oedd genyf yr un odfa i'w chadw yn y gymydog-aeth hono, ebe efe wrthyf, "Cofiwch frawd i gadw mewn golwg yn wastad yr anghenrheidrwydd i brægethu yn fynych yn erbyn prif bechodau yr oes." Effeithiodd y cynghor yn ddwys ar fy meddwl y pryd hwnw, ac nid aeth yn gwbl o fy meddwl hyd heddyw.

Mewn ymddyddan hefyd â gŵr parchus yn perthyn i gyfundeb y Methodistiaid Calfinaidd, oddeutu dwy flynedd yn ol, pan ar gyhoeddiad bychan yn un o siroedd Cymru, dywedai wrthyf, wrth gyfeirio at y pechod o anniweirdeb, ac yn enwedig at y dull beius oedd gan ieuenctid y sir hono yn eu rhag-gyfeillach, "Fod penau teuluoedd pob enwad crefyddol, ac hyd yn nod rhai dibroffes yn y sefyllfa hono, yn bryderus ddysgwyl am i gorff y Methodistiaid Calfinaidd roddi cynnyg ar ryw lwybr o feddyginiaeth rhag y bai gwaradwyddus hwnw, am fod y rhan fwyaf o'r wlad yn eu meddiant; ac ond iddynt hwy gychwyn, buan y ceid y renwadau eraill i roddi pob cymhorth i'r anturiaeth." Oni ellir dysgwyl i'r ymgniad pwysig hwn o eiddo cyhoeddwy'r y "Geiniogwerth," fod y *desideratum* ar unwaith, sef yn feddion effeithlawn i godi yr holl Dywysogaeth, o Gaergybi i Gaerdydd, at eu dyledswydd o "ymlanhau oddiwrth bob halogrwydd cnawd ac ysbryd, gan berfferthio sanct-eiddrwydd yn ofn Duw." 2 Cor. vii 1.

Mewn perthynas i'r pechod a enwir yn nechreu'r erthygl hon, gallaf fyntumio gyda golwg arnaf fy hun, ei fod bob amser yn ymddangos i mi yr un mwyaf adgas o gwbl; a phan ystyrir y gwahanol ystrywiau, yn gystal a'r amrywiol ffyrdd y mae rhai dynion yn eu cymeryd er cael gafael ar eiddo eu cymydogion y

maent yn gyfryw sydd yn peri fod y pechod hwn yn hynod ddirmygus yn fy agolwg. Ac O! y fath gelwyddau dybryd hefyd a ddywedir gan amryw, er cyrhaedd yr unrhyw amcan twyllodrus ac anghyfiawn. Ar ryw olygiad gellir meddwl fod lleidr pen-ffordd yn rhagoriar y dyn a geisiai drwy ryw hudoliaeth eich difeddiannu o'ch eiddo, ac heb fod ganddo olwg yn y byd, na bwriad gwirioneddol ychwaith, i dalu yn ol.

Nid yw ymddygiadau llaweroedd o'r cyfryw, fymryn gwell na'r ffaith a gymerodd le ar un o heolydd Llundain y dydd o'r blaen. Aeth bachgen o'r wlad at ddyn yn gwerthu cnau mewn basged, ac wedi gofyn am werth grôt o honynt, gan roi *sovereign* iddo i'w newid, er mwyn talu am danynt; rhoes y dyn y fased i'r bachgen i'w dâl, tra yr elai ef fel y cymerai arno, i gyrchu newid iddo, ond ni ddychwelodd y dyhiryn yn ol ei addewid, a hyny a gafodd y bachgen truan am ei *sovereign*, oedd yn unig, y fased wael a'r ychydig gnau oedd ynddi. Dyma esiampl o dwyll ac anghyfiawnder dirfawr, ond ysywaeth nid ydyw ond anghraifft o'r hyn sydd yn cael ei wneyd yn fynych mewn tref a gwlad, er colledu dynion mewn symiau mwy yn gystal a rhai llai.

Pwy all beidio yn y fan yma, cyn myned dim ymhellach, na chyfeirio at ofnadwy ddydd y farn, a chyffesu y bydd, yn ddiau, yn ddiwrnod arswydlaen iawn, pryd y dadguddir y cyfryw weithredoedd i'r manylrwydd mwyaf gan y Barnwr tragwyddol ei hun!

Nid oes dim amheuaeth nad ydyw cyfundrefn y coelio hefyd yn achosi llawer o anghyfiawnder yn fynych, trwy fod dynion yn gofyn am ychwaneg o goel nag y mae eu hamgylchiadau yn caniatáu, a hwythau wrth fethu unioni a'r coeliwr, yn taffu hwnw i ofidiau a phrofedigaethau personol, teuluol, a masnachol. Gellir hêni can wired a hyny, pe byddai i bawb dalu am bob math o nwyfau wrth eu cael, y gwaredid llaweroedd o deuluoedd o ddirfawr drallodion, ac fe fyddai y rhai a arferai goelio eu cymydogion, yn gystal a'r rhai fyddai yn arfer a chael eu coelio, yn gwybod trwy effeithiol brofiad am wirionedd a gwerth yr hen ddiareb Gymreig, sef "Coffaid fechan a'l gwasgu hi yn dyn."

Mae geiriau'r Bibl wedy'n yn rhagoriar ddiarebion ein cenedl; tra y mae rhai o honynt yn dangos y niwed o anghyfiawnder a thwyll, y mae rhai eraill yn arganmawl uniondeb a gwirionedd yn hynod; ac ni wnawn yn well wrth ddybenu hyn o draethawd amherffaith, na dyfynu rhai o honynt, gan addef mai hyny ydyw y moddion tebycaf er ennill ein cydgenedl i weithredu yn gyfiawn y naill tuag at y llall: "Na fydded genyt yn dy dŷ amryw fesur, mawr a bychan. Bydded genyt gareg uniawn a chyfiawn. Bydded genyt ephah uniawn a chyfiawn; fel yr estynir dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi i ti. Canys ffaidd gan yr Arglwydd dy Dduw bob un a wnelo hyn, sef pawb ar a wnêl anghyfiawnder." *Deut* xxv. 14. 16.

"O blant bychain, na thwyllled neb chwi. Yr hwn sydd yn gwneuthur cyfiawnder sydd gyfiawn, megys y mae yntau yn gyfiawn." 1 *Ioan* iii. 7. "Telwch i bawb eu dyledion: Na fyddwch yn nyled neb o ddim ond o garu bawb eich gilydd." *Rhuf.* xiii. 7. 8.

(Byddai'r diweddar barchedig Richard Lloyd, Beaumaris, yn arfer dyweyd yn bur bert, pan y deuai at y frawddeg, "Ond o garu bawb eich gilydd," "'Nawr rhedwch i ddyled faint a fynoch.") "Dyma y pethau a wnewch chwi; Dywedwch y gwir bawb wrth ei gymydog; bernwch farn gwirionedd a thangnefedd yn eich pyrth; Ac na fwriedwch ddrwg neb i'w gilydd yn eich calonau; ac na hoffwch lŵ celwyddog; canys yr holl bethau hyn a gasais, medd yr Arglwydd:" *Zech. viii. 16, 17.* "Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau yr Arglwydd, yn ddiargyhoedd:" *Luc. i. 6.*

Mae'r amrywiol ysgrythrau hyn yn ddigon i beri i ni ddymunio am i'r oruchwyliaeth y sonir am dani yn 2 *Petr* iii. 13. wawrio bellach, "Eithr nefoedd newydd, a daear newydd, yr ydym ni yn ol ei addewid ef, yn eu dysgwyl, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartrefu."

Liverpool.

JOSEPH WILLIAMS.

Llythyr oddiwrth y diweddar Barch. Richard Jones, Bala, at y Parch. Moses Jones, Dinas, sir Gaernarfon, pan yn Llundain.

Bala, Awst, 1835.

ANWYL FRAWD,

GYDA gwresog a diffuant ddiolchgarwch yr wyf yn anfon i chwi y gydnabyddiaeth wael hon o fy mod wedi derbyn eich llythyr o Lundain, wedi ei ddyddio Gorphenaf 28ain. Y mae yn dda iawn genyf ddeall na chawsoch eich soni mewn dim yn y ffordd waethaf; ond bod eich holl somedigaethau wedi bod hyd yn hyn yn yr ochr oreu. Yr wyf yn deall fod yr Arglwydd yn parhau i fod yn dda wrthych, ac yn dirion o honoch. Un felly yw Efe, o ran hyny. Da ydyw i bawb. Felly yr oedd Dafydd yn meddwl am dano pan y dywedai, "Canys ti, O Arglwydd, ydwyt dda a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwantarnat:" *Salm lxxxvi. 5.* Llawer gwaith y cawsom achos i ddywedyd, "Un rhyfedd iawn yw Duw." Ni wna efe ein gadael ni, os na bydd i ni ei adael ef yn gyntaf: ac nid yw efe byth yn anfon ei weision i un man, nac at un gorchwyl, i'r dyben o'u gadael yn y fan hono, nac i'r dyben o'u gadael i ymboeni wrthyt eu hunain gydag un rhan o'i wasanaeth, heb fod ei hunan gyda hwynt. A phell ydwyf fi oddiwrth feddwl ei fod wedi anfon y *bychan* (fel y gelwech eich hun) i Lundain gan fwriadu ei adael yno i ymboeni yn ei nerth a'i ddoethineb ei hun wrth geisio bod yn lles i bechaduriaid ac yn ogoniant iddo ei hun. Na, na; eithr yn hytrach efe a gyflawna yr addewid fawr hono sydd i fod ar droed yn y byd hyd ei ddiwedd; "Wele, yr ydwyf fi gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd." Ac os na aroswech chwithau yn Llundain hyd ar ol diwedd y byd, nid rhaid i chwi fod hebdo ef gyda chwi. Mor werthfawr yw i ni feddwl "Na âd yr Arglwydd ei bobl!" Ond gwn mai y *gamp* ydyw "Cadw y galon yn dra dïesgeulus" gydag ef.

Dyma yw yr anffawd fawr gyda mi, beth bynag. Y balchder drwg a châs yma yw fy nystryw i bob amser; os caf ambell dro oedfa go dda, fel y dywedwn, pw! fe fydd arno ef eisieu cael clamp o damaid anferthol o hyny; ac o'r ochr arall, pan y bydd yn galed ac afwrwydd; dyn! fe 'm gyr yn mhen y bobl eu bod yn gwrandaw yn gysglyd a marwaidd, neu ynte fe ddywed wrthyf, "*Fie* o honot ti, yr wyt ti yn bregethwr gwael, pe y buaswn i yn dy le ni threiwn mo honi byth yn ychwaneg rhag cywilydd; dyna y siarad sydd gan y bobl am danat ar hyd y ffordd, 'wel y mae o yn bregethwr sâl.'" Rhyw fyd fel hyn, anwyl frawd, yr wyf fi ynddo yn lled aml, a pheth mawr yw cael byd da weithiau. Pan y delo yr Arglwydd i wenu, y mae efe yn trywanu fy ngelynion, ac yn eu gyru yn eu hol. Ymnerthwn ynddo, anwyl frawd, ac yn nghadernid ei allu ef.

Yr eiddoch heb dwyll,

RICHARD JONES.

Meddyliau Dyn Dystaw.

Y PINACL BYCHAN.—Pan fyddo rhyw rinwedd wedi ennill lle uchel a pharchus mewn cymdeithas, y mae dyn hunanol yn dra sicr o chwilio am *binacel uwch*, pa mor fychan bynag y byddo, fel y gallo efe ymddangos yn fwy anrhydeddus na neb arall. Os dirwest fydd yr hinwedd hwnw, rhaid iddo ef fod yn fwy dirwestol na'r dirwestwyr. Os Calfiniaeth fydd yn gymeradwy yn y cylch lle y byddo efe yn troi, rhaid iddo ef fod yn fwy Calфинаidd na Chalfin ei hun. Os gwisgiad dirodres fydd yn ennill clod, bydd y taeliwr mewn trafferth flin wrth geisio gwneyd ei ddillad ef yn fwy syml na'r eiddo neb arall. Os Ymneillduaeth a gyfrifir yn rhinwedd, bydd ganddo ef ryw bwncyn bach i sefyll arno, fel y gallo fod yn fwy ymneillduol na'r Ymneillduwyr.

PA FODD I DDARLLEN.—Un peth yw gallu i gasglu defnyddiau yn y cof; peth arall yw gallu bywydol yn y meddwl i ddeol a thynu adgyfnerthiad o'r defnyddiau hyny, a'i wneyd yn rhan o'n hanfod ein hunain. Dyma nodwedd bywyd. Yn lle cario y ddefnyddiau fel baich, y mae yn eu gwneyd yn gryfhâd iddo ei hun.

GWREIDDIOLDER.—Nid oes modd canmawl gormod ar y dynien sydd yn cyrhaedd dysgeidiaeth a gwybodaeth trwy eu llafur eu hunain, yn ngwyneb pob anfanteision oddi allan. Ond y maent yn agored i'r perygl o dybied fod pob peth a gyrhaeddant yn fwy gwerthfawr nag ydyw mewn gwirionedd, a'i fod yn newydd i bawb arall am ei fod yn newydd iddynt hwy. Nid yw hyn yn arwyddo eu bod hwy yn fwy hunanol nag eraill; ond y mae yn tarddu yn naturiol eddiwrth y duedd sydd yn mhawb i fawrhau pob peth yn gyfatebol i'r ymdrech oedd yn anghenrheidiol er mwyn ei feddiannu. Y mae yr achos hwn yn rhoddi iddynt un fantais neillduol, fel y mae yn rhoddi grym iddynt draddodi yr hyn sydd ganddynt gyda'r un teimlad a phe buasai yn hollol wreiddiol. Y mae yn wreiddiol iddynt hwy; ac nid hyny yn unig, ond y mae arno agwedd newydd i'r rhai sydd

wedi ei weled o'r blaen. Megys y mae amrywiaeth diderfyn yn ngweithredoedd natur, felly y mae yr hen feddylddrych mwyaf cyffredin, pan darddo yn naturiol o fyfyrdd y dyn ei hun, yn sicr o ymddangos mewn delw newydd. Y ffordd oreu yw darllen llawer, er mwyn gweled pa feddylddrychau sydd eisoes yn hen ; a myfyrio llawer, er mwyn cael allan feddylddrychau newydd.

YR IEITHOEDD PABAIDD A PHROTESTANAIDD.—Y mae ieithoedd Itali, Spaen, Portugal, Ffrainc, a Belgium, yn deillio o'r Lladin ; ac y mae ieithoedd yr Almaen, Holland, Denmark, Sweden, a Lloegr, yn gangen-ieithoedd o'r Teutonaeg. Y mae Mr. Macaulay, yn ei "Hanes Lloegr," yn sylwi fod Pabyddiaeth yn cadw ei thir yn y gwledydd lle y llefarir yr ieithoedd a ddeilliant o'r Lladin ; ac nad yw Protestaniaeth wedi ffynnu ond yn y gwledydd lle y llefarir cangen-ieithoedd y Teutonaeg. Gallasai gario y gwahaniaeth ymhellach ; oblegid yn Lloegr, lle y mae mwy o eiriau Lladinaidd, mewn canlyniad i ddyfodiad y Normaniaid drosodd gyda Gwilym y Concwerwr, nag yn yr un o'r ieithoedd Teutonig eraill, y mae hefyd fwy o'r defodau Pabaidd wedi eu cadw yn nghrefydd sefydledig y genedl.

YR ESGOB A'R DIACON.—Ystyr y gair "esgob," yw arolygwr, neu flaenor ; ac ystyr y gair "diacon," yw gweinidog. Ond gyda'r Methodistiaid y mae yr enwau hyn wedi eu newid. Yr esgob yw y gweinidog, a'r diacon yw y blaenor.

YSGOLION IEITHYDDOL.—Da genyf weled y "Traethodydd" yn galw sylw at yr anghenrheidrwydd am Ysgolion Ieithyddol. Gyda'r holl siarad am addysg, y mae lle i ofni fod dysgeidiaeth uchel a thrwyadl yn myned yn brinach nag ydoedd hanner can' mlynedd yn ol. Ond y mae yn anhawdd gwneyd olwyn heb ganolbwynt ; a dylai fod un brifysgol yn Nghymru fel canolbwynt i'r holl ysgolion eraill. Pe ymunai yr holl bleidiau crefyddol, gallent gael un athrofa dda yn fuan, a'i chynnal yn anrhydeddus. Ond a wnant hwy hyn ? Gwnant, os nad yw rhagfarn wedi eu dallu.

CREFYDD YMARFEROL.—Nid oes dim yn fyw afresymol na thybied fod athrawiaeth gras yn cau allan foesoldeb. Dyma yr amlygiad dysgleiriaf a welwyd erioed o wirionedd a chyfiawnder ymarferol. Yr oedd yn well gan Dduw ddryllio ei unig-anedig Fab na dirymu rheolau tragwyddol moesoldeb. Nid yw holl gyfundrefn yr efengyl ond un dadguddiad cyson o uniondeb ymarferol y Duwdod.

DAROSTYNGIAD CRIST.—Y maent yn cael allan uchder yr haul wrth sylwi ar yr adlewyrchiad o hono yn nyfroedd y môr : felly os ydym ninnau yn dewis cael syniad cywir am uchder cariad a chyfiawnder Duw, y mae yn rhaid i ni edrych arno yn narostyngiad "y dyn Crist Iesu."

Grym Gweddi.

Attaliodd Duw yn groes i'w raith,
Dair blynedd naith a hanner ;
Y gwlaw i gyd wrth weddi dyn
Rhag disgyn o'r uchelder.

Ac wrth Elias, d'wedodd Ion,
Dda, ffo at afon Cerith,
Ymguddia yno ar ei glân,
Ti gai 'mhob man fy mendith.

Rhyfeddol wyrth e wnaeth yr Ion
 O'r cigfrain, weision addas;
 Dwyn bara a chig, o ryw le draw
 A'i roi ar law Elias.
 A Duw a dd'wedodd wrth y gŵr,
 Pan sychodd dwfr yr afon,
 Dos ar dy hynt, na chymer fraw
 Ymdeithia draw i Sidon.
 Gorch'mynais I a hwnw 'n llw,
 I wreigan weddw yno
 Dy borthi di, fy ngair a saif,
 Hyd oni wlawiai eto.
 Elias aeth wrth gynghor Jah,
 Hyd yn Sereptah yn Sidon;
 Pan wrth y porth, y wreigan wân,
 Oedd yn y fân yn union.
 Ac iddi hi gofynai 'r gŵr,
 Am 'chydig ddwfr i'w yfed;
 A maddeu i mi fy mod mor hy'
 'Rwy bron a threngu o syched.
 Dwg damaid bach o fara i mi,
 Rhag im' ddihoeni heno, [gur
 Rwy 'n teimlo mhen mewn dirfawr
 Ar ol llafurus deithio.

O druan ŵr, pa beth a wnaif?
 Yn wir ni feddaf fara,
 Na blawd ychwaith, ond llonaid
 dwrn
 O fewn y celwrn, coelia.
 Ni feddaf olew yn ystên
 Ddim amgen nag ychydig,
 Gwel mor fechan yw fy 'stor
 A'm calon yn doredig.
 Gyda 'r briwydd hyn mi âf,
 A pharatoaf hyny
 I mi a'm mab, ac wedi hyn
 Ni gawn yn sydyn drengu.
 Wel dos, a gwna fel d'wedaist ti:
 Ond dwg i mi yn gyntaf,
 Deisen fechan i'm cryfhau,
 Cewch chwithau 'ch dau yn olaf.
 Clyw eto wraig, fy ngair a chred,
 Fel hyn, y d'wed Jehofah;
 Y blawd a'r olew bery 'r un,
 Er bwyta flwyddyn gyfa.
 Bala. W. E.

I Ysgol Frytanaid Edwyrn.

BOED cynnydd beunydd i'n Banon—goleg
 I gael ysgolêigion,
 I dw' hardd, odid daw hon
 A'i natur gyrhaedd Newton.
 Y fwyn addysg feunyddiawl—a dreiddir
 Oll drwyddi 'n rhyfeddawl,
 Plant cyn hir godir i'r gwawl
 Uchel fodd a chelfyddawl.
 A Philip sy 'n hoff eiliaw—dasg iddynt
 A dysg ddigynhilaw,
 Pob rhinweddau diau daw,
 Llfeiriant o'u lafuraw.
 Yn esgud hwy a ddygant—y nwyfre
 Yn foreu olrheiniant;
 Ofyddion i ni fyddant,
 Daeor lawr ei darlun wnant.
 Rhyfeddawl eu rhifyddiaeth—ac hefyd
 Ew cof sy mor odiaeth,
 A'r glôb gron, trwy hono aeth,
 'N wibiedig eu gwybodaeth.
 Dysgwylir hiliar o bon—ddiwegi
 Ddiwygwyr i Seion,
 Gwir ofal eu gwryryfon,
 O! aml rai, fydd moli ' Ion.

"Ti a borthir yn ddiau :"—Psalm xxxvii. 3.

CYFLAWNWDYD yr addewid hon mewn modd tra nodedig, o barth Alexander Dunn, yr hwn a elwir yn gyffredin Alastair Og. Yr oedd y gŵr hwn, sef gwrthdrys y byr hanes canlynol, yn byw yn swydd Sutherland, mewn amser pryd yr oedd ymborth yn dra phrin yn y parth hwnw o'r wlad. Gwëydd ydoedd wrth ei alwedigaeth, ac yr oedd hefyd yn un o'r rhai a gredent mai "Yn amser newyn, y cant ddigon," drwy law haelionus yr Hwn sydd yn porthi cywion y gigfran, a'r hwn ni oddef i'r "cyfiawn gael ei adu byth." Yr oedd mor gyfyng ar Alexander unwaith, fel nad oedd ganddo ddim yn ei dŷ ond dwfr; ei wraig gau hyny, a ddechreuodd rwgnach; ond Alexander a ddywelai, "Fy Nhad a ddenfyn imi rywbeth; felly, fy anwylyd, gad ini ymddiried ynddo Ef; dwg imi lestraid o ddwfr a gad ini ofyn ei fendith. Fe borthodd bum mil âg ychydig dorthau; ac fe all gyfranu maeth i ninnau drwy offerynoldeb y dwfr hwn, os bydd hyny er ei ogoniant ef a'n lleshad ninnau; neu ynte, fe'n diwalla ni drwy ryw lwybr arall, a ymddengys i'w anseidrol ddoethineb ef yn oreu." Yn awr, tra yr oedd Alexander yn gofyn bendith, clywyd rhyw drwst wrth ddor bwthyn tlawd y gweddiwr diffuant; a phan ddarfyddodd, aeth ei wraig at y drws. A pha beth oedd yno ond sachaid o rywbeth; a gwelid ychydig oddiwrth y tŷ, rhyw ddyn tebyg i was amaethwr, ar gefn ceffyl llwyd mawr yn teithio i lawr y waen. Cymerwyd y sach i fewn i'r tŷ, ac fe'i hagorwyd hi; yr oedd oddi fewn iddi flawd ceirch, caws, cigfwyd, a physgod wedi eu sychu. Ac felly fe eisteddodd Alexander a'i wraig i lawr gyda chalonnau diolchgar a llawen, yn ymyl pryd dibrin a llawn o fwyd; "Oni ddarfu imi ddyweyd," ebai y gŵr, "y buasai fy Nhad yn meddwl am danaf; ni ddarfu iddo fy siomi hyd yma erioed. Gan hyny, gad i ni yn bresennol ddychwelyd diolchgarwch iddo am ei ddaioni."

Yn mhen rhai blyneddau ar ol y dygwyddiad hwn, yr oedd sacrament Swper yr Arglwydd yn cael ei weinyddu yn mhlwyf Dornock; a pheth cyffredin yn ngogleddbarth Ysgotland, oedd i bobl fyned ddeg ar hugain neu ddeugain o filltiroedd ar y cyfryw achlysuron i wrandaw pregethau; ac hefyd gallai y cymunwyr hyny ag oedd ganddynt docynau aelodaeth o'u plwyfau eu hunain, gyfranogi o'r cymun sanctaidd mewn plwyfau eraill. Ar yr achlysuron hyny yn mhlwyf Dornock, yr ardderchog a'r duwial Dduges, y pryd hyny Iarlls Sutherland, nain i'r presennol ardderchog Ddug, a groesawai amryw o'r gweinidogion eglwysig yn ei thŷ; a'r nifer hyny o gymunwyr a ddeuent o bell a gaent letŷ ganddi yn ei chastell ei hun. Ac ymhlith y rhai a ddaethent ar yr achlysur y cyfeiriasom ato, yr oedd Alexander Dunn. Gwedi prydawnol ymborth, hwy a arferent ymgynnull yn y neuadd fawr, a mynegi gyda diolchgarwch, fawr ddaioni Duw tuag at bob un; a thra yr oeddent gyda y gwasanaeth hwnw, yn mysg pethau eraill, crybwyllodd Alexander yr amlygiad hyny o ddaioni Duw yr ydym newydd son am dano; pan y dadganodd y ddauwial Iarlls gyda llawenydd, "I Dduw y byddo y diolch, yr hwn a gyfarwyddodd y trugareddau hyny atoch chwi; ac yr ydwyf yn llawen iawn wrth glywed felly am danynt." Arweiniodd hyn i'r eglurhad canlynol, o eiddo yr ardderchog Iarlls:—

Pan ydoedd prinder mawr o ymborth, yn ddiweddar, yn cael ei deimlo mor gyffredin yn y parth yma o'r wlad. Yr oeddwn un diwrnod ar ddechreu cin-iawa, pan y gwelwn fy mwrdd wedi ei hulo yn helaeth a phob math o ymborth sylweddol. Tarawyd fi y gallai fod llawer o blant yr Arglwydd y foment hono heb damaid i'w fwyta. Y meddwl yma a boenodd fy mynwes gymaint

fel y penderfynais chwilio allan, a diwallu y cynuifer hyny ag a allwn. Ond rhag ofn fod rhai mewn eisieu yn barod, gorchymynais i un o'm gweision leuwi sach, mewn rhan o flawd eeirch, mewn rhan o gaws, o gig-fwyd, a phethau eraill; a gosod y sach ar gefn un o'r ceffylau a thafu y ffrwyn yn rhydd ar ei wddf; a dilyn y ceffyl, a'i adael i fyned lle y gwelo yr Hwn sydd yn gwybod am amgylchiadau ei holl bobl yn dda, ei gyfarwyddo. Hyn a wnaethym mewn ffydd, gan foddioni fy hun y cyfarwyddid ef i'r man yr oedd mwyaf o anghen am dano; oblegid dymunais i'r gwas ddilyn y ceffyl i ba le bynag yr elai, a pha le bynag y safai, i roddi y sach a'i chynnwysiad i'r bobl, yn ymyl tŷ pa rai y safai felly. Ac hyd nes yr hysbysodd Alexander i ni am y tro; nis gwyddwn i ba le y cyfarwyddwyd ef, na phwy oedd wedi cael y sach; dim ond bod y gwas a ddychwelai yn yr hwyr wedi dywedyd wrthyf fod y ceffyl wedi sefyll yn ymyl bwthyn tlawd oddeutu deng milltir ar hugain o Dornock.

Ddarllenwyd a wyt ti mewn cyfyngder? Nac ofna, os oes genyt Dduw yn Nghrist yn fendith it'; efe yn sicr a'th ddiwalla yn ei amser a'i ffordd ei hun. Nis gwnaeth i neb a obeithiodd ynddo ef gywilyddio. "Fe fum ieuanc, ac yr ydwyf yn hen; eto ni welais y cyflawn wedi ei adu, na'i had yn cardota bara.—*Tract Magazine*.
E. HUGHES.

Diwedd arswydus Deist.

Yr hanes byr a ganlyn, a draddodwyd gan y Parch. Alphonsus Gunn, mewn pregeth, oddeutu saith mlynedd a deugain yn ol, yn eglwys Lothbury. Ni fydd hyn yn anfuiddiol yw ail adrodd, mewn amser pan y mae deistiaeth yn ymledu mor arswydus ymhlith y werin yn Lloegr; fel nad yw Cymru allan o berygl, rhag cael niwed oddiwrth yr haint echryslon.

"Galwyd fi," meddai Mr. Gunn, "yn ddiweddar at wely aneu dyn ieuanc yn Hoxton. Pan aethum i'r ystafell, cefais ef mewn dychrynffeydd meddwl o'r fath mwyaf arswydus; gan dybied eu bod yn tarddu oddiwrth ddwys euogrwydd cydwylbod, ag sydd yn gydymaith ddigon cyffredin i bechadur anedifeiriol ar wely aneu. Dechreuais ei gyfarwyddo at Iesu, yr unig gyfaill i bechadur, ac at addewidion yr efengyl; yna gyda golwg aethus o anobaith, atebodd, 'O! syr, yr wyf fi wedi gwrthod yr efengyl! Ychydig o flyneddau yn ol, i'm gwae, darlennais '*Paine's Age of Reason*.' Yr oedd wrth fodd fy archwaeth llygredig—llyncais ei egwyddorion. Ac wedi hyny, i ba le bynag yr awn, gwnawn yr hyn a allwn i ddirmygu yr ysgrythyrau; ac felly yr arweiniais eraill i'r fagl ddinystriol, trwy wneuthur proselytiaid i ddeistiaeth. Fel hyn y gwrthodais Dduw, ac yn awr y mae yntau yn fy ngwrthod innau, ac ni chymer drugaredd arnaf.' Cynnygiais weddio gydag ef, ond atebodd, 'O! na wnewch, gwaith ofer yw gweddio drosof fi;' yna gyd âg ochenaid arswydus, fe dorodd allan 'mae "*Paine's Age of Reason*" wedi dystyrlwio fy enaid—ac a fu farw yn uniongyrchol.'
Bangor. W. R.

Cysgu Anamserol.

DYGWYDDODD tro go hynod, yr hwn allasai fod o ganlyniadau pwysfawr, yn ddiweddar, mewn eglwys blwyfol gerllaw Llan—, yn swydd D—n—ch. Teimlodd gŵr ar y gwasanaeth dueddiad cryf i gysgu, ac i'r duedd hono rhoddodd gyflawn ryddid, fel na fedrai byawdled yr offeiriad nac amenau

taranllyd a mynychol y clochydd wneuthur yr argraff leiaf arae ef tra parhâodd yr addoliad. Clywyd amryw daranau dychrynlyd, fel y meddylid, cyn terfyn y bregeth, eithr ni feddyliondd neb ar y pryd eu bod yn deilliaw o geg a ffroenau y dyn hwn, canys yr oedd mewn côr o'r neilldu wrtho ei hun, ac felly yn anweledig i'r gynnuleidfa. Ar ddiwedd y gwasanaeth prydawnol, wedi goliwng yr addolwyr ymaith, clöwyd a bar-iwyd drysau yr eglwys fel arferol, ac o gylch yr amser pan oedd yr huan yn galw ei belydr yn ol efe, a ddeffrôdd o'i gŵag pechadurus, ac a drodd ei lygaid yn hanner agored at yr areithfa, ond O syndod! yr oedd yr offeriad wedi myned; yna edrychodd o gylch yr eglwys, yr oedd hono yn wâg—pob peth mor ddystaw a'r bedd. Mor erchyll oedd ei sefyllfa.

Gwelodd y drysau, yr oedd yfyrhai hyny wedi eu gwneuthur yn ddiogel, ac nis gallasai dros amser feddwl am ddiangfa ebrwydd. Y Sabboth canlynol a ddygai waredigaeth; ond pa fodd yr oedd natur i gael ei chynnal cyhyd, nid oedd bwyd yn yr eglwys. Ac uwchlaw y cwbl, pa fodd y gallai wynebu yr ysbrydion dychrynlyd, y drychiolaethau brawychus, a'r canwyllau cyrff dirif. Ië, pa fodd y galleid meddwl am oddef eu gweled. Efe a welai eisoes yn ddychymygol fil o ysbrydion yn codi i fynu o'r ddaear, ac yn ymlusgo ar hyd yr eglwys, a phrin yn ei fryd ef y goddefai y canwyllau cyrff i belydr olaf yr haul ymneillduo, cyn cynnyg o honynt eu llewyrch swyddgar i'w garchardf dychrynlyd.

Eithr gwelodd fod yn rhaid iddo ymdrechu a galw ynghyd holl alluoedd ei feddwl i'w gynnorthwyo, brysiodd at y drysau, a chafodd un o honynt wedi cael ei ddiogelu trwy ei drosolio oddi fewn yn unig, tynodd y trosol haiarn yn ol, a fodd am ei einioes, gan lawenhau â llawenydd mwy nag eiddo morwr wedi cyrhaedd ei longborth o ganol ystern ddychrynlyd, neu gybydd wrth gael penadur yn ychwaneg wrth rifo ei arian nag a feddyliondd fod ganddo, neu eiddo mam wrth weled ei phlentyn anwyl, yr hwn a dybiodd oedd wedi marw.

Bernir y gofala efe o hyn arian, rhag cysgu yn nhiriogaeth priodol yr ysbrydion swyddgar a'r canwyllau cyrff, yn neillduol yn min y tymmor neu yr amser yr arferant gyflawni eu hystranciau arswydus.

Nytatserp.

BOCAG.

Yr Udgoron Diweddaf.

BRENIN Hungari a ymddangosai unwaith yn bruddaidd; ei frawd a ofynodd iddo am yr achos o hyny. Y brenin a'i hatebodd, "O bum yn bechadur mawr yn erbyn Duw, ac nis gwn pa fodd i ymddangos o'i flaen mewn barn. Chwarddodd yntau am ben ei eiriau, fel yn rhy ddifrifol a phwysig. Yr ydoedd yn arferiad yn y wlad hono, i'r udganwr chwythu ei udgoron wrth ddrws tŷ y gŵr oedd i gael ei ddienyddio. Ar hanner nos, y brenin a orchymynodd i'r un peth gael ei wneyd wrth ddrws ei frawd, yr hyn a'i dyehrynodd yn ddifawr; a daeth gyda brys at y brenin i ofyn am yr achos o'r weithred. Y brenin a'i hatebodd "O fy mrawd, nis digiaist fi un amser; ond os oedd dyfodiad fy udganwr at dy ddrws mor ddychrynadwy genyt; pa faint mwy ofnadwy i mi fyddai y cyfryw ymddygiad o eiddo Duw.

C-m-dd-i.

J. R.

Hanesion.

Y BIBL GYMDEITHAS.—Oddiwrth yr Adroddiad Blyneddol ymddengys fod y Gymdeithas hon wedi dosbarthu o'r ystordy cartrefol ac ystordai tramor yn ystod y flwyddyn ddiweddaraf wedi cyrhaedd un filiwn cant a saith o filoedd pum cant a deunaw (1,107,518) o gopiau o'r Ysgrhythrau; yr hyn, gyda'r nifer a ddosbarthwyd er sefydliad y Gymdeithas sydd yn gwneyd cyfanrif o un filiwn ar hugain (21,000,000) o gopiau. Eu derbyniadau am y flwyddyn a fuant yn 95,933*p.* 6*s.* 1*c.*, a'r trauliadau yn 88,831*p.* 1*s.* 2*c.*, yr hyn o'i gymharu â'r flwyddyn flaenorol sy'n llai o 16,211*p.* 17*s.* 11*c.*

CYNNADLEDD DDIRWESTOLI GYMRU.—Cynnelir y Gynadledd uchod yn Abertawe ar y 26ain a'r 27ain o Medi, 1849, pryd y dysgwylir y bydd yn bresennol ugeiniau o weinidogion dirwestol o bob enwad crefyddol drwy Gymru, yn gystal ag eraill a anfonir fel cynnrychiolwyr dros y gwahanol gymdeithasau dirwestol yn y Dywysogaeth. Dymuna y pwyllgor, yn y modd mwyaf parchus, alw sylw dirwestwyr Cymru at amcan y Gynadledd, sef i ymgynghori ynghylch y llwybr mwyaf effeithiol er cychwyniad adnewyddol ar achos dirwest yn y Dywysogaeth. Derbynir yn ddiolchgar bob rhoddion er cynnorthwyo i dalu trauliadau y Gynadledd gan *V. Clutton, Ysw., Strand, Swansea, a W. Watkins, Ysw., Canton Tea Warehouse, Merthyr Tydfil.* Anfoner pob gohebiaeth at y *Parch. W. Edwards, Aberdare,* neu y *Parch. Elias Jacob, Swansea, Ysgrifenyddion.*

Y CHOLERA.—Mae y *Parch. J. Franklin* wedi ysgrifenu llythyr i'r "*Times*" yn hysbysu fod y pla hwn wedi lladd llawer yn y plwyfydd cyfagos i Norfolk, a bod ganddo ef ddau dan ei ofal, un o'r rhai hyn yn beryglus i'r eithaf, a chymhwysodd atynt y driniaeth ganlynol, yr hon a atebodd y dyben o'u gwellâu:—*Deu* dyfervn o *chloroform* mewn llonaid gwydryn gwin o *frandi*; mae hyn i'w roddi i'r claf bob deng mynyd hyd nes y cilia yr arwyddion ymaith. Mae y *spine* a'r corff i gael eu rhwbio yn dda gyda *spirits of turpentine* cynhes, a'r holl gorff i'w gadw yn gynhes. Cymhwysodd meddyg cyfagos y driniaeth uchod at lawer tra yr oedd y pla yn y gwyrdogaeth, ac ni bu un o'r rhai oedd dan ei ofal farw.

RHUFAIN.—Y newyddion diweddaraf o'r ddinas hon, ydyw fod y Rhufeiniaid wedi ymostwng i'r Ffrancod. Ond ni ddywedir eto, pa beth y bwriada y Ffrancod wneyd ar ol cael meddiant o'r ddinas. Mae pawbsydd yn caru rhyddid yn dymuno na ddianrhydeddo y Ffrancod eu gwerinlywodraeth eu hunain, trwy adferu y pab, heb sicrhau rhyddid gwladol a chrefyddol i'r Rhufeiniaid. Ac y bydd yr ymdrech sydd wedi cadw y byd gwareiddiedig mewn pryder, yn foddion i sicrhau canlyniadau firwythlawn i wareiddiad a chrefydd.

EWROP.—Ymddengys fod cyffroadau y Cyfandir fel yn llonyddu; a bod y frwydr Hungaraidd fel yn tynnu at ei therfyn. Mae cydymdeimlad pawb sydd yn caru rhyddid gyda'r Hungariaid, ac eto nis gallwn lai nag ofni trostytyn wrth feddwl eu bod yn amddiffyn eu hiawnderau yn erbyn y fath fwyafrif. Mae Ymherawdwr Rwsia yn galw ar ei filwyr i fyned yn erbyn y gwrthryfelwyr Hungaraidd. Ond yr ydym yn hyderu fod y cyffroadau diweddar wedi dysgu Ymherawdwr Rwsia nad trwy nerth eleddyf y mae llywodraethu gwledydd Ewrop.

Y FRENINES A'R IWERDDON.—Mae y Frenhines yn bwriadu ymwelwedd â'r wlad hon yn fuan. Dywedir fod pob rhwysgafawredd breninol i gael ei adael o'r naill du, fel peth anghyfaddas i gyflwr truenus y wlad. Mae casgliad eto yn cael ei wneyd yn Lloegr ar ran y Gwyddelod. Mae ymdrechïadau yn cael eu gwneyd, dan gyfarwddïadau Syr R. Peel, i gael gan ddinas Llundain i bwrcau tir yn mharthau gorllewinol a deheuol y wlad, mewn trefn i ennill eraill i wneyd yr un modd. Os ydyw hyn yn ddichonadwy, diau y gwneir llawer o les trwyddo i'r Iwerddon, o herwydd un achos o'i thrueni, ydyw tlodi y meistradoedd tir.

CALIFORNIA.—Y mae y newyddion o'r wlad hon yn parhau mor obeithiol a chyffrous ag erioed. Mewn llythyr a ddyddiwyd San Francisco, Mawrth 6ed, dywedir—"Cefais gynyf o ddau can dollar yn y mis am fod yn *glork*, os ymrwymwn am flwyddyn, ond gwell genyf edrych am un tymmor pa beth fedraf wneyd yn y cloddfeydd. Mae y gweithwyr yn y cloddfeydd yn cael o ugain i ddeg dollar ar ugain bob dydd. Mae saer coed da yn cael o bymtheg i ugain dollar y dydd. Nid oes dim yma mor gyffredin ag aur : mae pob creadur tlawd, er na bo ganddo fawr o ddillad ar ei gefn, yn *cario* aur o'i gwmpas. Oddiwrth fy sylwadau fy hun, gallaf ddyweyd nad oedd yr hanesion a glywais cyn cychwyn ddim wedi eu lliwio dros ben y gwirionedd ; y gwirionedd yw, ni ddywedwyd yr hanner. Yn San Francisco a'r holl gloddfeydd, mae pob un a geir yn euog o ladrata yn cael ei grogi heb na barnwr na rheithwyr."

Mae llawer o lythyrâu yn debyc o ran cynnwysiad i'r un uchod, wedi cyrhaedd y wlad hon yn ddiweddar. Ond ymddengys yn nghanol yr aur i gyd fod trueni y rhai sydd yno yn fawr arnynt ; mae ambell ysgrifenydd yn dyweyd, "O na bawn i oddiyma."

ETHOLIAD BARWN ROTHSCHILD—Ar ol i'r mesur a basiwyd ddwywaith yn Nhŷ y Cyffredin, o blaid eisteddiad Iuddewon yn y ty hwnw, gael ei wrthod gan yr Arglwyddi, apeliodd Rothschild eilwaith, er ei fod ar y pryd yn etholedig, at etholwyr Llundain, i roddi mantais iddynt i'w wrthod neu i gadarnhau eu dewisiad cyntaf. Y maent wedi cadarnhau y dewisiad hwnw a hyny mewn modd effeithiol. Felly y mae Ty yr Arglwyddi, dan lywodraeth yr Esgobion yn dyweyd na chaiff Iuddewon eistedd yn y Senedd ; ac mae Ty y Cyffredin ac Etholwyr Llundain ja dyweyd y cânt. Nid yw yn anhawdd gwybod pwy raid ymostwng.

Y Senedd.

MAE dadl o bwys wedi bod ar agwedd y deyrnas. Dygwyd y mater ymlaengan Mr. D'Israeli, y blaenor yn Nhŷ y Cyffredin dros gaethfasnach. Ei amcan ydoedd profi fod masnach Prydain yn gwywo, ei gweithfêdd yn lleihau, a bod ei threfedigaethau wedi eu dinystrio, ac nad oes dim yn ein haros fel teyrnas ond dinistr masnachol, cymdeithasol, a moesol ; a hyny oll fel canlyniadau masnach rydd â phob gwlad fel eu gilydd. Dilynwyd ef gan Syr Charles Wood, yr hwn a ddefnyddiodd bentwr o *figures* i ddangos fod holl gasgliadau Mr. D'Israeli yn gyfeiliornus. Gohiriwyd y ddadl, ac yna daeth Syr Robert Peel ymlaen gydag un o'i areithiau gall uocaf dros rydd fasnach. Adolygodd yn fanwl gweithrediad ymarferol y cyfnewidiadau sydd wedi eu gwneyd o blaid rhyddfasnach ar ol y flwyddyn 1842, a dangosodd mewn goeuni cryf y manteision lliosog, yn fasnachol ac yn arianol, sydd wedi deilio oddiwrth gymhwysiad eangach eiddorion rhydd. Mae yr araeth hon yn amddiffyniad meistroigar a thrwyadl o'r cyfnewidiadau sydd wedi eu gwneyd.

Y GEINIOGWERTH.

Y Perygl o ddechreu cellwair â Phechod.

Y MAE hollol lygriad y natur ddynol mor amlwg, fel nad oes achos ceisio ei brofi, ac nid oes neb yn ceisio gwadu hyn ond rhai eithaf tywyll am Dduw a'i ddeddf. Y mae yn anmhosibl i neb ammheu hollol lygriad ei natur, os bydd ganddo radd o adnabyddiaeth o hono ei hun, ac o'r ddeddf. Ond er fod y natur yn hollol lygredig, anfynych y mae neb yn syrthio i eithafion mewn pechodau gweithredol, ond trwy gellwair â'r achlysuron i bechod; gan hyn y mae'r Bibl yn ein dysgu i ochel pechod trwy ymgadw rhag yr achlysuron i bechod,—“Nac edrych ar y gwin,” &c.; “Na fydd yn mysgr y rhai a feddwant ar win;” “Cadw dy ffordd ymhell oddiwrthi hi, ac na nest at ddrws ei thŷ hi, rhag i ti roddi dy harddwch i eraill, a'th flyneddau i'r creulawn.” Nid oes odid un yn nechreu ei oes yn bwriadu myned i'r eithafion ac y mae yn gweled eraill ynddynt.

Y mae'r meddwyn a'i agwedd yn ffiائد yn ngolwg y llanc; y mae'r ferch ieuanc yn gresynu rhag cyflwr gwarthus rhai o'i chyd-nabod sydd wedi aberthu eu diweirdeb. Yr oedd y bachgen yn dychrynu wrth weled cymydog yn myned yn llaw'r swyddog i garchar. Pe buasai rhywun yn dyweyd wrth y rhai hyn, “Y mae yn ymddangos i mi y byddwch chwithau yn yr un sefyllfa; tydi, sydd yn ffeiddio y meddwyn, byddi dithau yn feddw; a thithau sydd yn gresynu wrth gyflwr dy gymydogesau, byddi yn warth i'r hon a'th fagodd, a'th goron wedi syrthio oddiar dy ben; a thithau, a grynodd wrth weled dy gymydog yn llaw'r swyddog, byddi ryw ddydd fel yntau yn cael dy lusgo i garchar”—byddent yn barod i ateb mewn soriant lliidiog, “Pa beth, myfi yn feddwyn, y mae'r enw yn ffiائد genyf, y mae fy natur yn cyffrôi pan y gwelaf ei ysgogiadau, neu pan glywaf ei regfeydd a'i lwon—nid oes greadur ar y ddaear mor ffiائد yn fy ngolwg a dyn meddw. Pa beth, myfi yn buten; y mae'r gair yn fy mrawychu, ac y mae meddwl am wisgo'r enw yn peri i mi wrïdo, byddai yn well genyf farw na byw gyda'r fath gymeriad gwarthus! Pa beth, myfi yn lleidr ac yn cael fy llusgo i garchar; y mae holl deimladau fy nghalon yn cynhyrfu wrth glywed y fath ymadrodd.” Dychmygwn ei fod yntau yn dywedyd yn arafaid, ac yn sobr, “Na ddigiwch wrthyf, canys nid wyf yn eich cyfrif yn waeth nag eraill, ond yr ydych yn dechreu cellwair â'r achlysuron.” Onid wyt ti yn dechreu caru blas y ddiod sydd yn meddwi, onid oes awydd am dani yn dechreu magu ynot, ac onid yw ymddyddanion y dafarn yn dechreu dy foddhau. Y mae maglau yn cael eu gwau am danat, a thithau heb ystyried—yr wyt wedi myned ymhell i dir y meddwyn dan ei ffeiddio. Onid wyt tithau yn dechreu ymhyfrydu mewn cymdeithion llygredig, onid yw y swwider cyntefig yn dardod? Onid wyt ti yn dechreu edrych ar bethau y buost yn eu

MARI, 1849.]

ffieiddio, i'raddau yn ddiniwed, yn arfer y wlad ac yn ddull poblieuainc gyffredin; onid yw cydaistedd trwy'r nos, neu gydorwedd, yn llai anghymeradwy gan dyfeddwl nag y buont. Goddef wirionedd: yr wyt ar ben y ffordd i'r eithafion ac yr wyt yn eu ffieiddio. Bu adeg pan yr oedd yr isaf ei chymeriad heddyw yn sefyll yn y fan yr wyt ti yn awr. Yr oedd ei chymydogion yn ei pharchu, yr oedd ei chymeriad yn uchel, yr oedd ganddi ofal am ei henw da: yr oedd edrych ar ferch wedi colli ei choron yn ei gresynu, nis medrai ymddyddan am dani heb gywilyddio a gwrido; ond trwy ddechreu cellwair â'r achlysuron i bechod, hi syrthiodd i'r pydew, ac y mae pawb yn ei ffieiddio; ac y mae'n ymddangos i mi dy fod dithau ar y llithrigfa, canys yr wyt yn dechreu cellwair â'r achlysuron. Onid wyt tithau yn dechreu chwennych eiddo dy gymydog? onid lled ddiniwed yn dy olwg yw cymeryd rhywbeth bychan? onid yw dy galon yn goddef i ti gadw eiddo y gwyddost mai arall yw ei berchenog? yr wyt yn dechreu cellwair âg arferion a arweiniodd eraill i fod yn lladron ac yn llofruddion, nes dybenu eu gyrfa ddrygionus ar y crogbren. Nid oes ond ychydig flyneddau er pan yr oedd y cymydog a welaiet yn llaw y swyddog yn sefyll ar y tir yr wyt ti arno heddyw; yr oedd wedi dechreu gwyro oddiar lwybrau gonestrwydd manwl, yr oedd egwyddor o anonestrwydd yn cael maeth ac yn dechreu gweithredu, ond nid oedd yno neb yn ei ddrwgdybio, ac nid oedd yn bwriadu tori tŷ na sefyll ar y ffordd; ond trwy gellwair âg anonestrwydd fe gryfhodd y duedd, ymwerthodd i wneuthur drwg, a daeth, fel y gwelaist, o'r diwedd i'r ddalfa; ac y mae yn ymddangos i mi, fy nghyfaill ieuanc, dy fod dithau yn dechreu gwyro, ac mae'n anhosibl gwybod yn mha le y dybena y gwriad lleiaf. Addefodd un ar ddiwrnod ei ddienyddiad, mai y cam cyntaf tua'r fath ddiwedd ofnadwy oedd, lladrata *wyau* o ysgubor ei feistr. Addefodd un arall yn yr un amgylchiad sobr a gwarthus, mai dwyn pres o *buced* ei fam oedd y gweithred anonest gyntaf a gyflawnodd, ond iddo fyned rhagddo nes llofruddio ei gymydog er mwyn cael ei arian!

Y mae gan ein cymydogion ddiareb, "Yr hwn a ladrato *bin*, fe ladrata o'r diwedd beth mwy." Ac fe ddywedai ein hynafiaid ninnau, mai "Deuparth gwaith yw ei ddechreu." Ac er i chwi eich tri gyffroi yn aruthrol pan y rhoddais dybiaeth y gallech ddybenu yn yr un sefyllfa a'r rhai yr ydych yn gresynu wrth eu gweled; ond y mae'n ymddangos i mi eich bod wedi myned hanner y ffordd, yr ydych wedi dechreu cellwair â phechod, yr ydych wedi dechreu gwyro, yr ydych wedi tori'r ias: y mae'r cywilydd a'r boen yn llai. Efallai fod cyflawni gweithred drwg yn awr yn llai o flinder i'r gydwybod nag yr oedd meddwl am ei chyflawni cyn dechreu. Y mae chwant wedi dechreu eich tynu a'ch llithio; y mae chwant wedi ymddwyn ynoch, ac y mae yn dechreu esgor ar bechod gweithredol, ac y mae ar y ffordd at orphen, sef esgor ar farwolaeth, yn drueni amserol a thragywyddol.

Y mae cellwair â'r achlysuron i bechod wedi cwmpo llawer yn archolledig, y mae hyn wedi lladd llawer o wŷr grymus. Dyma'r

cam cyntaf o eiddo ein rhieni yn Eden tuag at dynu dinystrar holl ddynolryw. Dechreuodd Efa gellwair & r demtasiwn; hudodd Adda i fwyta y ffrwyth gwaharddedig, a thrwy hyn syrthiodd dynoliaeth dan deyrnasiad pechod a marwolaeth. Pwy a allasai feddwl y buasai Dafydd, gwr wrth fodd calon Duw, yn treiglo i'r fath bydewau? Ond trwy gellwair & r achlysuron i bechod, fe'i maglwyd, ac fe'i rhwydwyd, ac fe'i cwmpwyd. Yr oedd Dafydd yn annhraethol bell oddiwrth fwriadu cyflawni y fath bechodau pan yr esgynodd i nen ei dŷ, ond fe edrychodd ar wraig ei gymydog nes ei chwennychu, a'r canlyniad oedd ei chymeryd, godinebu, llofruddio, a thynu blinder i'w dŷ holl ddyddiau ei einioes. O Dafydd, Dafydd, y mae darllen dy hanes yn peri i mi wylo, ac ofni, a gwylio, a gweddio; ac os syrthiodd y cadarn, pa beth ydym ni i gellwair & r achlysuron i bechod. Dysged pawb, oddiwrth hanes y gŵr wrth fodd calon Duw, y mawr berygl o ddechreu chwareu & phrofedigaeth. Y mae llawer yn edrych ar y peth y maent yn dechreu cellwair & g ef yn fychan a lled ddiniwed, ac yn barod i edywedyd, "Onid bychan yw?" Ond er mor fychan yw mewn ymddangosiad, dichon fod iddo ganlyniadau mawrion a phwysig. Gellid edrych ar waith Lot yn cymeryd gwin gan ei ferched yn beth bach, ond fe fu iddo ganlyniadau pechadurus a gwarthus iawn. Nid oedd cellwair & Dalila, a chysgu ar ei gliniau, yn ymddangos ond peth bychan; ond trwy hyny y colodd Samson ei nerth, ei lygaid, a'i fywyd.

Y mae'r pechod cyntaf fel peiriant nerthol, yn tynu cyfres ar ei ol, y mae'r naill bechod yn parotŷi y ffordd i bechod arall, ac yn gosod ar y dyn fath o orfod i'w gyflawni. Y mae yn gorfod cyflawni y naill er mwyn ceisio cuddio y llall; ac y mae'r duedd at bechod yn cryfhau wrth ymarfer, ac y mae'r ymarferiad yn dallu y meddwl, ac yn serio y gydwybod. Yr oedd y gydwybod yn tystio yn erbyn yr ysgogiad cyntaf. Ond gan na wrandawyd ar ei llais, hi dawodd—nid yw yn tystio mwyach; gan hyny, nid oes dim o fewn y dyn yn rhwystr idde gyflawni pechod. Y mae yn agored o'i ran ei hun i redeg i bob drygioni, a'r ysgogiad cyntaf oedd dechreu cellwair & phechod. Y mae dechreu cellwair a phechod, yn debyg i ddechreu treiglo careg; mae'n rhaid fod nerth i roi y tro cyntaf, ac y mae'r ysgogiadau cyntaf yn arafaid, ac y mae yn rhaid fod dwylaw a throsolion odditani. Ond yn fuan y mae'r gareg yn dechreu myned wrth ei phwys, ac yn casglu nerth wrth dreiglo; ac y mae yn myned yn fwy chwyrn bob tro nes cyrhaedd y gwaelod. Pan o ddeg i ugain oed, yr oedd y temtiwr a'i offerynnau yn gorfod arfer dichell ac egni er cael y bachgen neu'r eneth i ymarfer & phechod; ond wedi treiglo yn araf am dalm o amser, y maent o'r diwedd yn myned yn chwyrn, gan watwor pob peth sydd yn ceisio eu rhwystro. Y mae eu hagwedd yn dywedyd, treiglo fynwn er gwaethaf pawb nes treiglo i'r pydew diwaelod. A dyma y rhai a welwyd unwaith yn ofni ac yn petruso; ond ar ol cychwyn y maent yn treiglo gyda chyflymdra arswydus. Y mae cellwair & r achlysur i bechod yn gyffelyb i fyned i gyrhaedd tyniad y trobwll. Y mae llawer yn boddi yn anfwriadol

trwy fyned yn rhy agos i sugn y trobwl—maent yn cael eu tynnu a'u troi ganddo nes colli eu bywyd; yr oedd y dyn yn bwriadu chwareu ychydig yn ymyl y llŷn, nid oedd yn meddwl myned i'r pwl tro; ond fe aeth i chwareu mewn lle peryglus, colodd hunan-feddiant, a cholodd ei fywyd. Myned i chwareu yn ymyl y trobwl yw dechreu cellwair & phechod, y mae yn sugno y truan yn raddol, gan ei droi a'i ddyrsu, a'r diwedd yw suddo byth, byth, yn y llŷn sydd yn llosgi o dan a brwmstan. Nid oedd y creadur truenus yn bwriadu myned mor bell pan y cychwynodd—dim ond cydymffurfio gradd & dull yr oes, a boddhau ychydig ar ei dueddiadau llygredig: ond yr oedd yn y trobwl cyn ystyried, yr oedd wedi ei orchfygu cyn iddo wybod, yr oedd yn nghrafangau haiarnaidd ymarferiad pechadurus cyn iddo feddwl fod perygl; a phan y meddylodd am ddychwelyd, cafodd wybod mai caethwas ydoedd, wedi ymwerthu i bechod. Yma lawodd & llwybrau rhinwedd, aeth drosodd i dir mwyniant pechod, y mae yn awr yn garcharor gan chwantau cnawdol. Dywedodd un wrthyf ei fod yn gaeth gan frys am y ddiod feddwol cyn iddo ystyried. Dywedodd un arall a adwaenwn, "Y mae pob ymdrech o'm heiddo i orchfygu fy chwant yn ofer, yr wyf wedi *ildio* y byddaf yn ddyd colledig byth!" Y mae dynion o'r diwedd yn ymollwng gan ddywedyd, "Nid oes obaith; ond ar ol ein dychymygion ein hunain yr awn, a gwnawn bob un amcan ei ddrwg-galon ei hun."

O Ieuencyd! gochelwch rhag dechreu cellwair & phechod! gwn fod cannoedd o honoch yn ffeiddio yr eithafion; y mae'r meddw a'r glinebwr, y lleidr a'r celwyddwr, yn ffeidd yn eich golwg. Gwyliwch gychwyn y ffordd sydd yn arwain yn anocheladwy i'r eithafion hyn; cedwch yn ddigon pell oddiwrth hob achlysur i bechod. Os mynwch beidio myned yn feddwon, na chyffyrddwch &'r peth sydd yn meddwi—hwn yw yr unig dir diogel. Os mynwch gadw eich diweirdeb, gochelwch rhag cellwair &'r achlysuron i aflendid: edrychwch ar eich diweirdeb fel y peth nesaf at eich bywyd, fflowch rhag yr achlysuron i anniweirdeb fel rhag llofrudd, ffeiddiwch yr arferiad gwarthus o gydorwedd. Y mae yn warth i rai o siroedd Cymru fod y fath arferiad yn cael ei chadw, y mae yn gweddu i benau teuluoedd i ymroddi i lanbau eu tai oddiwrth y fath ffeidd-dra. Y mae'r budredd a godwyd i'r golwg yn Adroddiadau y Dirprwywyr yn galw arnom ddeffro i garthu y wlad.

O, fy narllenwyr ieuanc! meddylwch fod genych waith mawr i'w wneyd, ac nas gellwch hebgor adeg i gellwair & phechod—y mae genych dragywyddoldeb maith i barotōi ar ei gyfer. Defnyddiwch eich amser gwerthfawr i ddarllen llyfrau buddiol, fel y cynnyddoch mewn gwybodaeth. Cedwch yn eich meddwl ystyriaeth wastadol o bresennoldeb Duw, bydd hyn yn debyg iawn o'ch cadw rhag cellwair &'r achlysuron i bechod; gweddiwch yn daer am ffydd, yr hon sydd yn rhodd Duw, a thrwy ffydd yn ngwaed yr Oen, cewch fudd-ygoliaeth ar bob pechod, a chredwch fod pleser annhraethol well a rhagorach yn ngwasarueth Crist nag sydd mewn cellwair a phechod.

Llanfair.

R. JONES.

Dyweddiadau Philip Henry.

1. WMDR iddo gyrhaedd deg ar hugain oed, ysgrifennodd yn ei ddyddlyfr, "Hyn oedd oedran Alexander pan y gorchfygodd y byd mawr, ond nid wyf fi wedi gorchfygu y byd bychan, *fy hun*."

2. Yn holl gyfnewidiadau ei fywyd, ei reol oedd i ddilyn rhagluniaeth, ac nid ei gorfodi.

3. Pregethai ar yr achlysur o farwolaeth pawb—cyfoethog a thlawd, hen ac ieuanc; edrychai ar hyn yn adeg i wneuthur daioni, a dywed ei fod trwy hyn yn gosod i mewn aradr y gair ar ol i Ragluniaeth barotöi y tir.

4. Fel cymhelliad iddo ei hun ac eraill i weithredoedd o drugaredd, dywedai, "Nid dyn ynfyd ydyw hwnw sydd yn rhoddi yr hyn nis gall gadw, pau y mae yn sicr o gael ei wobrwyo â'r hyn nis gall golli."

5. Wrth gyfeirio at ddadleuon yr amseroedd hyny, dywedai, "Nid gwahaniaeth barn sydd yn gwneyd niwed i ni, ond y dull y dygir y dadleuon ymlaen, sydd yn codi oddiar y gwahaniaeth hwnw."

6. Yn 1658, bu farw Arglwyddes Puleston—"Yr oedd hi," eb efe, "y cyfaill goreu oedd genyf ar y ddaear: ond y mae fy nghyfaill yn y nesoedd yr un o hyd; ni âd efe fi ac ni wrthyd fi."

7. Y rhai a fynant gysur wrth gyfnewid eu sefyllfa, rhaid iddynt edrych ati, na ddygant ddim o euogrwydd eu sefyllfa unigol i'r 'stad briodasol. Mae presennoldeb Crist mewn priodas yn troi y dwfr yn win; ac fe ddaw efe os gwahoddir ef trwy weddi.

8. Dywedai yn fynych, "Yr ydym yn *wirioneddol* yr hyn yr ydym yn *berthynasol*. Nid yw o gymaint o bwys pa beth ydym yn y cyhoedd, ag ydyw pa beth ydym yn y teulu."

9. Gweddïai yn fynych ar Dduw i'w barotöi i gyfarfod yr amgylchiad nesaf, pa beth bynag fyddai hwnw; a byddai yn anewyllysgar i neb fyned o'i dŷ yn y boreu cyn yr addoliad teulu-aidd, gan ddwyn ar gôf i'w gyfeillion, "Nad yw ymborth a gweddi yn rhwystr i daith."

10. Deisyfiad yn ei weddi deuluaidd yn fynych fyddai "iddynt gael grae i fyw fel y dylai gweinidog, a gwraig gweinidog, a phlant gweinidog, a gwasanaethyddion gweinidog fyw; fel na feier ar y weinidogaeth mewn dim."

11. "Nis gallwn ddysgwyl rhy fach oddiwrth ddyn, na gormod oddiwrth Dduw."

12. Byddai yn bur ewyllysgar i roddi benthyg arian i'w gymydogion tlodion mewn anghen; a dywedai weithiau fod mwy o gymwynasgarwch mewn llawer o amgylchiadau, mewn rhoddi benthyg nag mewn rhoddi, am ei fod yn rhoddi gorfod ar y neb a fenthyciai i fod yn gyfiawn ac yn ddiwyd.

13. "Yr ydym yn fwy tueddol i wneuthur *amgylchiadau* addoliad cyhoeddus yn destunau ein hymddyddan, nag ydym i gymeryd y sylwedd."

14. Mae yr arch yn ymdeithydd sydd yn talu yn dda am ei chroesawu. A phan gafodd Crist fenthyg cwch Pedr i bregethu o

hono, buan y talodd yn ol iddo y gymwynas â dalfa fawr o bysgod."

15. Ei reol ydoedd i beidio sôn wrth neb am wendidau eraill nes ymddyddan yn gyntaf â'r troseddwr ei hun.

16. Cyfrifai ddarlleniad cyhoeddus yr ysgrythrau, mewn cyn-nulleidfa grefyddol, yn ordinhad ddwyfol. Cymharai ddarlleniad y gair i waith un yn taflu rhwyd i'r dwfr; ond ei esbonio yn debyg i agor y rhwyd, yr hyn sydd yn ei wneyd yn debygach i ddal pysgod."

17. "Am bob ugain mlynedd o'n bywyd, yr ydym yn mwynhau mil o Sabbothau, am bob un o ba rai y mae yn rhaid rhoddi cyfrif."

18. Dywedai wrth ei blant gyda golwg ar ddewisiad cydymaith mewn priodas, "Boddiwch yr Arglwydd, a boddiwch eich hunain, ac yna ni anfoddiwch fi."

19. Pan y ceisiai rhai o'i gyfeillion ganddo ei arbed ei hun, dywedai, "Bydd yn ddigon buan i orphwys yn y bedd; i ba beth y gwnaed canwyllau ond i losgi."

20. Ychydig cyn ei afiechyd a'i farwolaeth, gofynodd un iddo pa fodd yr ydoedd. Atebodd, "Y mae yr ysglodion yn neidio i ffordd yn gyflym, fe syrth y pren yn fuan." Dywedai yn fynych, "Peth difrifol ydyw marw—y mae'n ddigon o waith ei hun."

21. "Mae dyledswydd yn eiddo i ni, mae canlyniadau yn eiddo Duw. Yr enaid ydyw y dyn, ac o ganlyniad y peth hwnnw ydyw y goreu i ni sydd yn oreu i'n heneidiau. Mae y diafol yn ein twyllo ni o'n holl amser trwy ein twyllo o'r amser presennol. Mae pob gras yn cynnyddu yn ol fel y mae cariad at air Duw yn cynnyddu. Duw, yr hwn ydyw y cyntaf a'r goreu, a ddylai gael y cyntaf a'r goreu. Mae rhan yn Nghrist yn rhan dda. Mae pob peth yn dda sydd yn diweddu yn dragwyddol dda. Nid yw amser a phethau amser yn ddim mewn cymhariaeth i dragwyddoldeb a phethau tragywyddoldeb."

22. Ni oddefai i neb gael ei absenu yn ei glywedigaeth ef; ac adgofiai i'r hwn a lefarai yn ddrwg am neb yn ei gefn, y gyfraith yn *Lef. xix*, "Na felldithia y byddar."

23. Pan y ceisiai rhai pool zelog ganddo bregethu yn erbyn arferion coegfalch mewn gwisgoedd, dywedai mai nid ei waith ef oedd hyn; ond iddo ef gael dynion at Grist, y darfyddai ymddangosiadau felly o honynt eu hunain. Eto yr oedd yn wrthwynebol i bob gwagedd a ffoledd mewn gwisgoedd: ac ni oddefai hyn yn y rhai oedd o fewn cylch ei ddylanwari: a'i reol ydoedd, "na ddylem fod mewn pethau felly yn ddylhuanod nac yn eppäod—yn hynod am fod yn y *ffasiwn* nac o'r *ffasiwn*."

24. Mewn atebiad i'r rhai a'i gwawdient am fod ei gapel wedi bod yn ysgubor, dywedai, "mai nid peth newydd oedd i lawr-dynnu gael ei droi yn deml."

25. Yr hwn sydd ganddo gydwybod dywell, nad yw yn gweled dim, cydwybod farw nad yw teimlo dim, a chydwybod fud nad yw yn llefaru dim, sydd mewn cyflwr mor druenus ag y gall dyn fud y tu yma i uffern.

26. Wrth bregethu ar weddi Crist dros ei ddysgyblion, "*Fel y byddont oll yn un,*" dangosai, er yr holl raniadau sydd yn yr eglwys, eto fod yr holl saint, mor bell ag y maent wedi eu sancteiddio, yn un—yn un mewn perthynas, un praid, un teulu, un adeilad, un corff, un bara; eu bod yn un mewn delw a thebygolrwydd; o un duedd ac archwaeth, un yn eu hamcan a'u gweddïau, yr un etifeddiaeth sydd iddynt; a'u bod hefyd yn un mewn barn a meddwl, er eu bod yn gwahaniaethu mewn rhai pethau; eto y mae y pethau y maent yn cytuno yn eu cylch yn llawer lliosocach a mwy eu pwys na'r pethau y maent yn gwahaniaethu yn eu cylch; y maent o un feddwl am bechod, mai y drwg mwyaf ydyw; am Grist, ei fod ef oll yn oll; am ffafwr Duw, ei fod yn well na'r bywyd; am air Duw, ei fod yn well na miloedd o arian ac aur."

27. Wrth ymddyddan am foddlonrwydd, dywedai, "Pan mae y meddwl a'r sefyllfa yn cyfarfod, yna y mae boddlonrwydd. Yn awr, mewn trefn i hyn, y mae yn rhaid dwyn y sefyllfa i fyny at y meddwl; ac y mae hyn nid yn unig yn afresymol, ond yn anmhosibl, o herwydd fel y mae y sefyllfa yn codi, y mae y meddwl yn codi hefyd; neu y mae yn rhaid dyfod â'r meddwl i lawr at y sefyllfa, ac y mae hyn yn bosibl ac yn rhesymol." Dywedai hefyd, "Nad oes un sefyllfa o honi ei hun a wna ddyn yn ddedwydd heb ras Duw. O herwydd yr oedd Haman yn anfoddlawn mewn llŷs, yr oedd Ahab yn anfoddlawn ar orsedd, yr oedd Adda yn anfoddlawn yn mharadwys; i.e., ac nis gallwn fyned yn uwch, yr oedd yr angelion a syrthiasant yn anfoddlawn yn y nefoedd."

28. Yn ei ddyddlyfr, y mae y dywediad canlynol o eiddo dyn duwiol oedd yn arfer gwrandaw arno ef, ac fe ddywed iddo effeithio yn fawr arno:—"Ymae yn haws genyf fyned chwe' milltir i wrandaw pregeth, nag ydyw genyf dreulio chwarter awr mewn myfyrdod a gweddi am fendith arni wedi dychwelyd adref."

Y ddau Leidr.

AML yr ydym yn condemnio yn eraill yr hyn yr ydym yn ei arfer ein hunain.

Alexander fawr, yn ei babell—dyn âg edrychiad creulawn, wedi ei gadwyno a'i lyfetheirio, yn cael ei ddwyn ger ei fron.

Alexander. "Pa beth, ai tydi ydyw y lleidr Thraciaidd, am orchestion pa un yr ydwyf wedi clywed cymaint?"

Lleidr. "Yr ydwyf yn Thraciad, ac yn filwr."

A. "Milwr!—leidr, anrheithiwr, a llofrudd! pla y wlad! Gallaf anrhydeddu dy wroldeb; ond y mae yn rhaid i mi ffieiddio a chosbi dy droseddau."

Ll. "Pa beth a wnaethum fel y gellit gwynaw o'i herwydd."

A. "Oni ddarfu i ti herio fy awdurdod, tori yr heddwch cyffredin, a threulio dy fywyd i niweidio personau a meddiannau dy gyd-ddeiliaid?"

Ll. "Alexander! yr ydwyf yn garcharor i ti—y mae yn rhaid mi wrandaw yr hyn a ewyllysi ddywedyd, a dyoddef y gosb

ewyllysi roddi ; ond y mae fy enaid yn anorchfygedig ; a phe bawn yn ateb i dy holl edliwiadau, atebwn fel dyn rhydd."

A. "Llefara yn rhydd. Pell oddiwrthyf a fyddo imi gymeryd mantais o fy ngallu i ddystewi y rhai gyda phwy yr ydwyf yn gweled yn dda ymddyddan."

LL. "Rhaid imi yna ateb dy ofyniad gydag un arall. Pa fodd'y treuliaist ti dy fywyd?"

A. "Fel arwr. Gofyn i enwogrwydd (*fame*) a bi a ddywed wrthyf. Ymhlith y gwrol bŵm y mwyaf gwrol! ymhlith penaduriaid, y mwyaf godidog! ymhlith concwerwyr, y galluocaf."

LL. "Onid ydyw enwogrwydd yn llefaru am danaf finnu hefyd? A fu erioed wrolach arweinydd ar ddewraoch mintau—'fu erioed'; ond yr ydwyf yn casâu ymffrost. Tydi dy hun a wyddost na chefais fy ngorthrechu yn hawdd."

A. "Êto, pa beth ydwyf ond lleidr: lleidr anonest a gwrthun."

LL. "A pha beth ydyw concwerwr? Oni ddarfu i tithau hefyd fyned o amgylch y ddaear fel gwag ysbryd (*genius*) drygionus, yn deifio ffrwythydd heirdd heddwach a diwydrwydd: anrheithio, difrodi, lladd heb gyfraith, heb gyfiawnder, yn unig er boddio chwant annigonol am lywodraeth? Yr hyn a wnaethum, i gymydogiaeth unigol, gyda chant o ganlynwyr, a wnaethost ti i genedloedd cyfain gyda chan' mil. Os yspeiliais i bersonau, andwyaist ti frenineodd a thywysogion. Os llosgais ychydig bentrefi, difethaist ti deyrnasoedd a dinasoedd mwyaf llwyddiannus y ddaear. Beth, gan hyny, ydyw y gwahaniaeth, ond hyn—gan dy fod wedi dy eni yn frenin, a minnau yn ddyd cyffredin; daethost yn lleidr a wy galluog na mi?"

A. "Ond os cymerais fel brenin, rhoddais fel brenin. Os dymchwelais ymherodraethau, sylfaenais rai mwy. Megais gelfyddydau, masnach, ac athroniaeth."

LL. "Minnau hefyd, a roddais yn rhydd i'r tlawd, yr hyn a gymerais oddiar y cyfoethog. Sefydlaais drefn a dysgyblaeth ymhlith y rhai mwyaf anwar; ac estynais fy llaw er amddiffyn y gorthrymedig. Gwn, mae'n wir, ychydig o'r athroniaeth y soniaist am dani; ond credaf nas gall yr un o honom ein dau wneyd iawn i'r byd am y drygau a wnaethom iddo."

A. "Gadwaf fi—cymerwch ymaith ei rwympau, ac ymddygwch ato yn dda. A'ydyd ni mor debyg?—Alexander i leidr! Gadewch i'm ystyried."

W. E.

Nodiadau Ysgrythyrol.

"Pwy a gredodd i'n hymadrodd? ac i bwy y dadguddiwyd braich yr Arglwydd?" *Essay* liii. 1. Y mae rhai yn barnu mai ystyr y geiriau hyn yw, fod y pethau a ddywedir yn y bennod o'r blaen, ac yn y bennod hon, mor rhyfeddol fel y naent bren yn anghredadwy; gan na ddadguddiwyd braich yr Arglwydd mewn modd cyffelyberioed cyn hyny. Pwy a ddichon gredu i'n hymadrodd; ac i bwy y dad-

guddiwyd braich yr Arglwydd fel hyn? Yn y goleu hwn maent yn gyfystyr â'r bennod o'r blaen.

Adn. 8. "Pwy a draetha ei oes ef?" Y mae Jarchi yn barnu mai yr ystyr yw, Pwy a draetha gystuddiau ei oes ef? Kimchi a'u hesbonia fel hyn, Pwy a draethasai, y buasai ei oes ef mor hir? Ond y mae Rosenmüller yn darllen fel y canlyn:—Pwy o ddynion ei oes ef oedd yn ystyried, pan dorwyd ef ymaith o dir y rhai byw, ac mai am gamwedd fy mhobl y rhoddwyd pla arno ef.

Adn. 10. Saesneg, "*When thou shalt make his soul an offering for sin.*" Nis gall fod un ammheuseth nad y cyfieithiad Cymraeg sydd yn gywir. Felly y deallir y geiriau gan Rosenmüller.

Ystori y Fflag Wen.

GELLID meddwl mai yr holl ystyriaeth gyda rhai yn newisiad eu crefydd ydyw, pwy yw y blaidd gryfaf; a chyda hōno yr ymunant, pa fath bynag a fyddo. Yr ymfyniad mawr gydag eraill ydyw, pa le y mae mwyaf o elw i'w ddysgwyl; ac fel y ei, ânt i ganlyn y dosbarth y bydd y fasedd a'r bwyd yn ei ganlyn. Ond yn anad un peth mae bod yn bobl fawr, yn bobl gyfrifol, yn beth agos iawn at galon llawer o honom ni, y rhai ydym blant y dyn hwnw yn yr ardd gynt, a fu yn dringo i geisio bod gogyfuwch & Duw. A'r sawl ag y byddo hyn yn goruwchreoli pob ystyriaeth arall yn eu meddyliau, crefydd y cyfrifolion—y gwŷr mawr—crefydd y llywodraeth a ddewisant hwy, pa fath bynag fydd hono; a hyny er mwyn cael eu golygu yn wŷr mawr, ac yn gyfrifolion eu hunain. Gwell gan y rhai hyn, os rhaid, fyned i uffern ymhlith y cyfrifolion, na myned i'r nef, ymhlith rhyw boblach gyffredin. Un a lywodraethid gan y naill neu y llall o'r ystyriaethau hyn, os nad yr oll ynghyd i raddau, oedd y Dalvell ag y mae ei enw yn gysylltiedig â'r hanes a ganlyn. Llauer o'r cyfoethogion yn Ysgotland, fel yntau, yn amser Siarl II. a'i frawd Iago, pan yr erlidid yno yr Henaduriaethwyr, a gymerent blaid yr Esgobyddion. Yr oedd yno eithriadau anrhydeddus, y mae'n wir, ond felly gwnai y cyffredinolrwydd o'r cyfoethogion. A hyny yn ddiâu am mai felly y gallent ochel erlidigaeth, a diogelu eu meddiannau; ac hefyd am mai Esgobyddiaeth ar y pryd oedd crefydd y llywodraeth a'r gwŷr mawr—crefydd y cyfrifolion. Mewn trefn i hudo y fath hyn tua dinystr, nid rhaid i'r diafol ond ymddangos dipyn yn gyfrifol, a chydgerdded â hwy ar y ffordd lydan, ac ymgrymu, gan roddi ei fawd ar ei gap yn fynych, a'u cyfenwi yn *syr* yn ddigon aml, a dywedyd fod y gwŷr cyfrifol, Meistr hwn a hwn, ymlaen, a bod y teulu cyfrifol fel ar fel ychydig o flaen hyny; dim ond hyn, hwy a'i canlynant yn ddiddig i'r wlad lle na bu yr hyn y maent hwy yn sychedig am dano, sef cyfrifoldeb, erioed o fewn ei therfynau.

Gwisgwyd y Dalvell hwn, fel y gwisgid y cyffredin o gyfoethogion o'i fath yn Ysgotland ar y pryd, & llawn awdurdod yn y dos-

barth o'r wlad lle y preswyllai, er attal yr Henaduriaethwyr i gynnal eu cyfarfodydd crefyddol yn un man o fewn y terfynau. Ei ddosbarth ef oedd swydd Dumfries ; a gallwn feddwl nad oedd yn ddiffygiol o ewyllys i wneuthur yn ol yr awdurdod a roddwyd iddo hyd yr eithaf.

On ddygwyddodd un tro fod y honeddwr hwn yn myned trwy le a elwir Morfa Gafin, ac yn ei ganlyn, wrth fel y dywedir, un gwas yn unig, sef ei was *lifrai*. Morfa Gafin sydd le anial yn mhlwyl Closeburn, a mynach y cyrchwyd yno ar amser y Cyfammod gan y pererinion ; a byddai anghyfanedd-dra ac unigrwydd y lle yn noddfa iddynt hwy. Ond fel yr oedd y boneddwr yn myned dros y morfa, gan gyfeirio ei ffordd tua ei breswylfa, yr hon oedd gerllaw Dyfroedd *Ab*, daeth yn ngwrth i ddyn yn gorwedd ac yn cysgu yn drwm yn y llafrwyn gerllaw y llwybr troed ; a'r ceffyl ar yr hwn y marchogai Dalyell a ffroenodd mer uchel fel y deffrôdd y dyn ; ac yn y fan efe a neidiodd ar ei draed, ond yn ebrwydd gwelai ei fod yn mhresennoldeb ei elyn. Canfyddodd Dalyell mai ffôadur ydoedd, ag oedd wedi dyfod i ymguddio yn y morfa. Ond pan y gorchymynwyd iddo ei roddi ei hunan i fyn y garcharor, nis mynai y dyn wneuthur, ond safai yn hunan-amddiffynwr. Dalyell gan hyny, gan fethu a goldef cymaint a hyny o ddiystyrwch ar ei awdurdod, a neidiodd oddiar ei geffyl, a ohan ymafiyd yn ei gleddyf, o anferth faintioli, elai ymlaen at y Cyfammodwr, a hyny heb ammhau dim, gellir meddwl, na buasai yn penderfynu y mater yn ebrwydd trwy nerth ei fraich ei hunan yn unig. Ac yn ymddygiad, a chan arfer iaith broliwr o filwr cyfflog, dywedai wrtho, y gwnelai efe ef ei garcharor, neu ynte y rhoddai efe ef yn gorff marw ar y morfa. Ond nid oedd Dalyell wedi bwrw y draul yn ddigon manwl mae'n eglur ; canys yr oedd y Cyfammodwr yn ddyn cryf a gwrol, ac hefyd yn un a fedrai drin cleddyf llawn mor fedrus a'i wrthwynebwr tauog, a hyny gafodd Dalyell ei ddeall yn fuan er ei ddychryn. Mae y dyn a erfodir yn ddisymwth i sefyll i amddiffyn ei fywyd, yn cael ei lenwi yn y fan a gwroldeb a phenderfyniad ; y cyfryw y gallai efe ei hunan, mewn amser o lai o berygl, feddwl ei fod yn hollol analluog i arddangos y fath. Ar y cyntaf, yr oedd yr ymdrech yn ymddangos yn lled gyfartal, a'r canlyniad yn ammhêus ; ond y Cyfammodwr, trwy nerth ei fraich a'i fedrusrwydd, a thrwy gael hap, a chwyrndrôdd y cleddyf o ddeheulaw Dalyell, a chan oblygu ymlaen, efe a gyfododd y gloewlawn oddiar lawr, ac yna gwrthasodd ei elyn a'i gleddyf ei hun. Yr oedd Dalyell erbyn hyn wedi syrthio i'r ddalfa ; ac yn eithaf ymwybodol o'i berygl, erfyniai drugaredd y dyn iddo, yr hwn yr oedd efe mor haerllug ac adgas wedi ei gyffrô i ddigofaint. Y Cyfammodwr buddygoliaethus, gan nad oedd ynddo ef un dymuniad am gymeryd ymaith fywyd ei erlidiwr, a ddywedodd y gwnelai efe ei arbed ar un ammod. "Mi a ymestyn gaf i unrhw ammodau," ebe Dalyell, "ag y gweloch chwi yn dda eu rhoddi." "Mae'r ammod yn un hynod-hawdd," dywedai y Cyfammodwr, "ac nad yw mewn un modd yn gostus i'w gyflawni ;

nid ydyw ond yn unig hyn,—pan byddoch chwi yn erbyn rhywrai o'r Cyfammodwyr, neu yn myned i chwalu rhyw gyfarfod, os bydd i chwi weled fflag wen wedi ei rhoddi i fynu ar bastwn neu ffon, bod i chwi roddi heibio yr erlyniad, a pheidio afonyddu y cyfarfod." Ymddangosai hyn i Dalyell yn beth ysgafn a bychan iawn pan rhoddid ef yn y glorian, a'i fywyd ef yn y pen arall, ac felly cydsyniodd heb unwaith wrthddadleu.

Wedi i gydymbeidiad fel hyn gael ei lunio a'i gadarnhau, aeth y Cyfammodwr dyngarol a gwrol o gwmpas ymguddfeydd ei frodyr i fynegu y newydd. A rhedodd y newydd am y cytundeb a'r ammodau y cytunodd Dalyell arnynt, gyda chyflymdra ymhell ac agos ymhlith y cyfeillion, fel y galiai unrhyw ddosbarth o honynt ag yr ymosodid arno gan y llywydd hwn, wybod am foddion diogelwch, ac arddanges y fflag wen yn y fan, a thrwy hyny ochel y perygl a fyddai gerllaw. Ond nis meddyliodd Dalyell am hyn ar y pryd; tybiodd efe mai y dyn hwnw, a hwnw yn unig, a wnai ddefnydd o'r fflag wen; a golygai na byddai ddichonadwy, fod y Cyfammodwr hwnw yn ei gyfarfod yn fynych. Ond, pa fodd bynag, gwnaed defnydd cyffredinol o'r cytundeb gan y brodyr yn y sir hono; a bu hyny yn llawer o ymwared iddynt.

Nid hir y bŵwyd heb wneuthur prawf o effeithiolrwydd y trefniad. Cynnaliwyd cyfarfod yn Mitchelslacks, yn Closeburn, yn yr hwn y dygwyddodd i'r gwron—y Cyfammodwr, fod yn bresennol. Ac anfonwyd dosbarth o filwyr i chwalu y cynnulliad, a phwy a ddygwyddodd fod yn llywyddu y milwyr, ond Dalyell ei hunan. A phan daeth y gwŷr meirch i'r golwg, beth a welent ond napeyn gwyn wedi ei gylmu wrth ben pastwn bugail, yn hofian yn y gwynt. Yr oedd yr arwydd wedi ei roddi i fynu ar antur, oblegid nis gwyddai yr addolwyr pa un a oedd Dalyell gyda'r milwyr ai peidio; ond rhoddwyd hi i fyny er mwyn gwneuthur prawf pa fodd yr oedd pethau yn bod; a bu y canlyniad yn ddymunol. Canys y llywydd, pan welodd y fflag wen, a'r cynnulliad erbyn hyn hefyd yn chwalu, a attaliodd y milwyr rhag ymosod ar y bobl; ond gorchymynodd iddynt fyned ymaith ffordd arall. Nid yw yn debyg i Dalyell fynegu ynghylch yr arwydd i neb o'i blaid ei hun, oddigerth rhyw ychydig gyfeillion personol ag y gallasai ymddiried ynddynt. Canys gallasai i'r peth pe yn hysbys fod er niwed iddo; oblegid na fuasai yr amgylchiadau o dan ba rai y gwnaeth y cytundeb, efallai, yn ei egsusodi yn ngolwg y blaid yr oedd ef eyn gweithredu mewn cynghrair â hi. Nid yw debyg ychwaith, ddarfod i'r Cyfammodwr wneuthur y peth yn hysbys, ymhellach na therfyn y cylch o frodyr oedd yn byw o fewn y rhandir, dros ba un y cyrhaeddai awdurdod Dalyell. Gwneid pethau yr amser- oedd hyny gyda llawer o ochelgarwch; canys byddai llawer yn dibynu yn fynych, er drwg neu ynte er da, ar ragdrefniad synwrol, a digon o ochelgarwch.

Llaweroedd o weithiau y trōwyd yn ol y llywydd hwn, ac yr attaliwyd ef i gyflawni ei amcanion gan ymddangosiad y fflag wen. Canys er na byddai y dyn i'r hwn y gwnaed yr addewid yn bresennol

mewn llawer o'r cyfarfodydd; eto byddai rhywrai ag a fyddai wedi eu haddysgu yn y dirgelwch yn bresennol yn mhob cyfarfod; a rhoddai y rhai hyny i fyny yr arwydd, pan y meddylid fod hyny yn anghenrheidiol. Pa fodd bynag, cyfarfyddwyd Dalyell mor fynych gan y napeyn gwyn, fel y dywedodd ryw dro wrth rywrai o'i gyfeillion, yn nghyffro ei ysbryd, gan mor fynych ei somedigaethau, fod y Cyfammodwr i'r hwn y gwnaethai efe yr ammod, yn gymhwys yr un fath a'r diafol; mor gyflym ac mor amrywiol ei ysgogiadau, fel yr oedd yn ei gyfarfed ef yn mhob man, lle byddai addoliad gan y Cyfammodwr. Nid oedd Dalyell eto yn deall, fod y dirgelwch wedi ei hysbysu i eraill hefyd, ag y gallasai fod o ddefnydd iddynt. Sicrheir na ddarfu Dalyell erioed mewn un amgylchiad ogwyddo tori ei addewid, ond cadwodd hi yn y modd mwyaf cydwybodol bob amser. Er ei fod yn erlidiwr, eto ymddygodd yn anrhydeddus yn y peth hwn, a thrwy hyny efelychodd i raddau ymddygiad y dyn ag y buasai ei fywyd unwaith yn hollol yn ei law, ond yr hwn er hyny, o hynawsedd a thiriondeb, a'i harbedasai. Nid oedd y Cyfammodwr un amser yn chwennych tywallt gwaed, na chodi yn erbyn yr awdurdodau cyfiawn yn y tir. Ond pobl oeddynt a yrwyd i wneuthur pethau nas mynent ar brydiau; a hyny gan eu llywodraethwyr twyllodrus ac anghyfiawn. Ac os bu iddynt ar rai achlysuron dywallt gwaed mewn hunan-amddiffyniad, nid ydynt er hyny yn haeddu eu gwaradwyddo fel llofruddion na gwrthryfelwyr. Nis tywalltasant hwy ond ychydig o waed wrth eu hamddiffyn eu hunain mewn cymhariaeth a'r hyn a dywalltodd yr Esgobyddion, wrth wneuthur yr ymosodiad arnynt hwy. A thybygem ni fod ganddynt hwy gyfiawn hawl i'w hamddiffyn eu hunain; pryd nad oedd gan yr Esgobyddion y radd leiaf o hawl i wneuthur yr ymosodiad arnynt hwy.

Dysgwn oddiwrth ymddygiad y Cyfammodwr, i beidio a bod yn ddialgar, ond yn dirion a hynaws hyd yn nod tuag at ein gelynion penaf. Ac oddiwrth ymddygiad Dalyell, dysgwn fod yn ffyddlawn i'n hymrwymiaidau hyd eithaf ein gallu, beth bynag fyddo yr anghyfeusdra i hyny. Hefyd, cymered Anghydfurfwyr Cymru yr addysg hono oddiwrth yr amgylchiad; sef, ar fod iddynt godi fflag wen buchedd sanctaidd, fel yr amddiffyn goreu rhag ymosodiadau eu herlidwyr. Bu amser pan oedd yr Ymneilldŵyr yn Nghymru yn cael eu herlid am eu crefyddolder; dannodid iddynt a gwaradwyddid hwy oblegid y deuant at eu gilydd i ddarllen yr ysgrythyrau, pregethu, gweddio, a'r cyffelyb; yr hyn yn ddiau sydd yn ymarferiadau crefyddol. Ond erbyn hyn mae rhai sydd a chalon ganddynt i erlid, yn gweled ei bod yn ormod o'r dydd yn bresennol i erlid yn y ffordd hono. A'r llwybr a gymerir yn bresennol yw, chwilio am wallau a cholliadau crefyddwyr; ac adrodd y rhai hyny yn fan amlaf y bobloedd. Iâ, eu rhoddi ar dafod yr argraffwasg, gan wybod mai hi yw y fwyaf tafod-lib o bawb, ac y dywed wrth bawb ymhell ac yn agos, ac wrth laweroedd ar unwaith. Gan hyny, fel yr amddiffyniad goreu rhag erlidigaeth y dyddiau hyn, coder i fyny fflag wen buchedd dduwiol, ddiddrwg, a dihalog.

Cofiwch mai gair Cymraeg glân yw y gair "Fflag."

Pregeth gan y diweddar Mr. Wm. Charles, Psal. lxxxiv. 11.

“Yr Arglwydd a rydd ras a gogoniant.”

Tawr ddyoddefaint y daeth Crist i'w ogoniant; yr oedd y gogoniant hwnw yn wobriddo am ei ddyoddefaint: ond trwy ras mae y Cristion yn dyfod i ogoniant—rhodd Duw yw hyny. Efallai fod y ddau air yma gras a gogoniant yn cynnwys y cwbl a rydd Duw i'w bobl, yma a thu draw i'r bedd. Mae traul dyn duwiol yn fawr o'r aileni hyd nes ei wneyd ar ddelw Duw; ond o du Dduw y mae'r holl draul: “Yr Arglwydd a rydd ras a gogoniant.” Mae yn rhoddi edifeirwch i fywyd; rhodd Duw yw ffydd: ond ni sylwn ar y ddau beth hyn mewn cyferbyniad â'u gilydd—gras a gogoniant.

1. Gras yn blaenori gogoniant.

2. Gras yn sicrhau gogoniant.

3. Gras yn cynnyrchu gogoniant, ac yn ernes o hono.

1. Gras yn blaenori gogoniant. Wedi y cyfiawnhéir un, fe'i sancteiddir yn gwbl oll. Gras yn golygu y cyfnewidiad a wneir yn nghyflwr y dyn rhyngddo a Duw. Dyma'r un peth anghenrheidiol a wneir i ddofi pechadur, yr hwn sydd fel asen wyllt wrth naturiaeth:—“Trwy ras, yr ydwyf yr hyn ydwyf,” (medd Paul). Gras sydd fel terfyn i arafu y môr o lygredd sydd yn nghalon dyn—rhyw beth effeithiol iawn yw gras, ond ei gael. Fe fydd i'w adnabod wedi ei roi, yn oleuni yn y deall, yn dynerwch yn y gydwybed ac yn barodrwydd yn yr ewyllys. Mae gras i'w olygu, yn cymeryd meddiant o'r pechadur yn enw Brenin Sion. Hwn yw y peth mawr sydd yn symud o farwolaeth i fywyd—maddeu yr holl anwiredd yn gyntaf, ac yn ganlynol, iachau'r holl leagedd; ac fe fydd hyn yn ogoniant ar ddyn—“Y rhai a gyfiawnhaodd efe, y rhai hyny hefyd a alwodd efe, a'r rhai a alwodd efe, y rhai hyny hefyd a ogoneddodd efe. Codi delw Duw ar y dyn ydyw ei sancteiddio, rhyw fras luniad yw ar y dechreu; ac fel y llenwir y bras luniad hwn i fynu fe fydd y dyn yn ogoneddus. Gwaith graddol yw codi'r ddelw, newid o oniant i ogoniant. Gwaith graddol yw sancteiddio—yn raddol yr eargynodd yr Iesu i'r nef. Yr oedd pob diwrnod yn nghreadigaeth y byd yma, yn ei wneyd yn fwy gogoneddus; ond ar y chweched dydd yr oedd yn fwyaf felly—pan ddaeth delw Duw i'r golwg. Y mae pob peth yn gynnwysedig yn y gras yma, y ffydd hono sydd â'i ohlod yn fwy nag Alexander am orchfygu y byd. Y gobaith hyfryd hwnw, erbyn rhyw dranoeth teg sydd yn aros y Cristion, fe fydd rhoddion Duw yn d'od i'w gyfarfod dan ryw enw newydd. Gogoniant fydd yn dy gyfarfod yn nrws y bedd. Mae yn rhaid ein gwneyd ni yn rhinweddol cyn ein gwneyd ni yn anrhydeddus. Bywyd duwiol sydd yn arwain i ddedwyddwch. Dilyn gras y mae gogoniant. Wedi i seren ddydd gras godi ar dy enaid, efallai y bydd raid i ti rodio yn alarus am flyneddau heb weled yr haul hwn—efallai y bydd yna lawer gâfael mewn gweddi; ond y'mae gras yn sicrhau na fydd dim colled am yr einioes, ond fe all fod yn bur dymhestlog, ac efallai mae ar ystyllen rhyw hen addewid y cei ddiangfa.

2. Mae gras yn sicrhau gogoniant. Iaith yr ysgrhythyr yw addaw

y peth mwyaf i sicrhau peth llai—"Yr hwn a draddododd ei unig-
anedig Fab droesom ni oill, pa wedd gydag ef hefyd na ddryr e'e i
ni bob peth. Mae gogoniant yn ganlyniad naturiol i ras. Mae
perthynas achos ac effaith rhyngddynt. Wedi i'r eginyn bach deri
allan yn edifeirwch tuag at Dduw, fe dyr allan o'r diwedd nes bod
yn ogoniant i Dduw. Perffeithrwydd gras fydd gogoniant. Dde-
chreuodd Duw waith erioed heb ei orphen: fe orphwysodd ar y
seithfed dddd wedi gorphen gwaith y greadigaeth, ac fe ddywedodd
Duw mewn cnawd "Gorphenwyd," ar ol gorphen gwaith yr iach-
awdwriaeth. Canlyniad gras yw gogoniant. Pen draw holl or-
uchwylisethau Duw ar Israel gynt oedd eudwyn i Ganaan. Fe
wnaeth Duw arwyddion a rhvffeddodau mawrion erddynt, ac mas
Duw wedi gwneyd pethau mawrion i rai sydd yma. Ond! ha, Gristion,

"O frynlau Caersalem ceir gweled
Hell daith yr anialwch i gyd."

Duw roddo i ninnau i'n cymhwyso i'r wlad.

Mae Duw wedi rhoi rhyw bortread, beth mae yn feddwl cael y
rhai sydd yma heddyw. "Gemwaith aur fydd ei gwisg hi, mewn
gwaith edeu a nodwydd y dygir hi at y brenin." Wyddoch chwi
beth, pentewyn wedi ei aclub o'r gynneu dân fydd y peth rhyfedd-
af yn nhragywyddoldeb. Fe fyddi yn rhyfeddol ryw ddiwrnod.
Dan y driniaeth y byddom nes bod yn lan.

3. Mae gras yn ernes o ogoniant, pe bait yn medru ei ddarllen
yn iawn. Ni wn i ddim pa deimlad allasai fod yn yr Israel gynt, pan
yn derbyn y swp grawn. Dyma ryw dipyn yn ernes y cawn fyned
at y brasder. Dyma gyflawniad o'r hen addewid er's pedwar can'
mlynedd wedi gwawrio, cawn fyned eto i wlad ymdaith ein tadau.
Gristion, beth yw'r tipyn bach heddwch cydwybod yna, beth yw'r tipyn
bach cymdeithas â Duw? Ernes yw y defnydd hyn y cawn ni fyned
i'r môr—rhyw ragymadrodd ydyw hyn yna o'r llyfr y byddi yn
fuan yn troi ei ddalenau i dragywyddoldeb. Rhyw friwsion yw y
pethau hyn ydym yn ei gael oddiar y bwrdd, lle mae Abraham,
Isaac, a Jacob yn gwledda. Duw roddo ras i chwi. Mae yn dda
genyf ddyweyd ei fod yn llawn gras, ac mae yn dda ganddo gyfranu
gras i bawb sydd yn gofyn. Bendith ar hyn yn Nghrist. Amen.

Y ffordd i gael rhai i'r Ysgol Sabbothol.

FEL yr oedd arolygwr Ysgol Sabbothol unwaith yn annog yr holl
blant i wneyd ymdrech mawr i gael un newydd i'r ysgol, dau o
fechgyn, y rhai oeddynt frodyr, wrth fyned adref o'r ysgol, a droi-
sant at eu gilydd ac a ofynasant y naill i'r llall, pwy allent hwy
gael? "O!" ebe un, "ond dyna fy nhad heb fod yn yr ysgol, rhaid
i ni ofyn iddo ef yn gyntaf." "Wel," ebe y llall, "pan ofynwn i
nhad, dywed yntau yn union, Naddo i." "Wel," ebe y llall, "awn
ni i'r llofft i weddio cyn gofyn iddo, ac awn yno heddyw ar ol myned
adref, a rhaid i tithau a ffinau weddio yno dros fy nhad." Felly
yr aethant, a syrthiasant ar eu gliniau, a dechreuasant weddio; a
dyna oedd y weddi, "O Arglwydd, achub fy nhad, achub fy nhad!"

Dechreuasant wylo a llefain : yna aeth y llall i weddio, a'r un peth oedd ei weddi yntau ; ac yr oeddynt yn llefain mor uchel nes clywodd eu tad o'r gegin, a meddyliaid mai ymladd â'u gilydd yr oeddynt : rhedodd i ben y grisiau i gael gwybod, a'r sŵn a glywai yno oedd, sŵn y ddau fychan yn cyd-waeddi, "Achub fy nhad !" Dechreuodd yntau wylo'n dost, ac i lawr âg ef dan wylo : yn mhen ychydig, aethant hwythau i lawr, â'r dagrau ar eu gruddiau, a gofynasant iddo, "Fy nhad, a ddeuwch i'r ysgol y Sabboth nesaf !" Atebodd yntau, "Dof, fy mhiant bach, a gwae fi fod wedi oedi cyhyd." Trwy weddi gorchfygasant eu tad cyndyn, a chawsant ef yn aelod o'r Ysgol Sabbothol. A gobeithio y bydd i holl blant Cymry, sydd âg awydd am weled cynnydd ar yr Ysgol Sabbothol, ddilyn yr esiampl : canys yr un yw Duw, ddoe, a heddyw, ac yn dragywydd ; am hyny awn ato am bob peth sydd arnom eisiau.

Lidan.

T. R.

Atebiad i Weddi.

Yn oedd hen wraig weddw dduwiol yn yr America, ac yr oedd ganddi fab annuwiol. Hi a arferodd bob moddion ac oedd yn ei gallu i'w droi o'ddiwrth ei ffyrdd drygionus i ymofyn am Waredwr ; ond er yr ymdrech i gyd, fe dyfodd i fynu yn galed gan ddilyn arferiad ysgafn a gwammal yr oes. Yr oedd hi yn ei ddilyn ef yn barhaus yn ei gweddïau a'i herfyniadau, ac yn ei rybuddio ef beunydd am ei gyflwr ofnadwy fel pechadur o flaen Duw, a dywedai mor ddychrynlyd fyddai iddo farw yn y dull yr oedd efe yn byw : ond yr oedd y cwbl yn aneffeithiol.

Dywedodd wrthi un diwrnod, "Mam, estynwch fy nillad goreu : yr wyf yn myned i noswaith lawen heno." Ymdrechodd ei fam druan ei rwystro ; ond er hyny, dywedai yn ffyrnig, "Mam, rhoddwch fy nillad i mi, mi mynaf fyned, nid yw o un lles i chwi geisio fy rhwystro." Estynwyd ei ddillad, a gwisgodd am dano, a phan oedd yn cychwyn, ei fam a'i hattaliodd ef, ac a erfyniodd yn daer arno beidio myned ; ond wrth ei weled ef yn myned er ei gwaethaf, hi a ddywedodd, "Fy mab, cofia pan byddi di yn dawnsio gyda dy gwmni drwg yn y dafarn, y byddaf finnau allan yn yr anialwch acw yn gweddio ar yr Arglwydd i'th argyhoeddi." Aeth y llencyn i'r dafarn, a dechreuwyd dawnsio ; ond yn lle y digrifwch arferol, syrthiodd rhwng brudd-der annesgrifiadwy ar yr holl gwmni. Dywedai un, "Ni chawsom erioed gyfarfod mor bruddaidd a hwn !" un arall, "Buasai yn dda iawn genyf pe na ddaethum yma heno !" a dywedai'r trydydd, "Beth yw'r achos o hyn nis gwn !" ond dywedai'r llanc, â'r dagrau yn treiglo i lawr ei ruddiau, "Myfi a wn yn dda beth yw'r achos o hono, fy mam dduwiol sydd yn awr yn yr anialwch acw, yn gweddio ar yr Arglwydd dros ei mab annuwiol." Cyfododd, a dywedodd, "Ni chewch fy ngweled i yn y fath le a hwn byth mwy." A'r noson hono dechreuodd yntau weddio am drugaredd i'w enaid, a dygodd ffurwythau o hyny allan a ddangosent ei fod yn greadur newydd yn Nghrist Iesu. Fel hyn y gwr-

andawyd gweddïau ei fam yn ei dröedigaeth, a rhy anhawdd ydyw desgrifio maint ei llawenydd a'i gorfoledd.

Rhieni duwiol, cymerwch addysg oddiwrth yr hanesyn uchod : os oes genych chwi fab neu ferch yn dilyn llygredigaethau yr oes, ac yr ydych er eich holl ymdrech yn methu eu troi oddiwrth ddrygioni eu gweithredoedd; na ddigalonwch, ond daliwch i weddïo, gan syllu â llygad ffydd ar ei addewidion mawr ef. "A bydd cyn galw o henynt i mi ateb. Tywalltaf fy Ysbryd ar dy hâd, am bendith ar dy hiliogaeth. A beth bynag a ofynoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbyniwch."

Wil Anystyriol a Sian Ddefosiynol.

BARCH OLYGWYB,

NID oeddwn y tro o'r blaen yn meddwl eich anerch ar y testun yma eilwaith, oblegid barnwn, os argreffid hanes y caru hynod hwn yn y "Geiniogwerth," y buasai y ddeuddyn ieuainc yn fwy gwyliadwrus a gochelgar, rhag i neb eu clywed. Lled awgrymai Wil y tro hwnw, "nad oedd hi ddim i ddarfod fel hyny." Cefais achlysur i feddwl nad dyweyd *jokes* yr oedd y gwalch hefyd. Na, na, y mae ganddo ef dipyn o olwg ar Sian; a chwi wyddoch fod pawb o hil Adda yn ffyddlawn i'r hyn y maent yn ei garu. Y mae pawb yn ffyddlawn i, a thros sancteiddrwydd, i'r graddau y maent yn caru sancteiddrwydd. Ac a dyweyd y gwir, merch fach nice yw Sian; ac oni bae fod Wil wedi cael y blaen arnom, diammheu fod llygaid amryw o honom ni yr "hen fechgyn ifeinc," ar Sian. Nid da hefyd "chwennych dim ar sydd eiddo'n cymydog."

Ar ganol dydd tesog, yn mis Mai diweddaf, fel yr oedd amrywiol o deuluoedd y gymydogiaeth hon wedi myned i ben Mynydd y Mawn, ymgynnullem ar hanner dydd o dan gysgod torlan i giniawa. Ac ar ol ciniaw, nid hir y buom heb gofio am yr hen gostwm arferol yma wrth "ladd y tyweirch," sef "cysgu hun ganol dydd." A chysgu'n drwm a wnaeth llawer hefyd. Ond gan fod Sian o'r Tŷ draw wedi dyfod â chiniaw i dylwyth y tŷ, nid oedd fawr o gysgu ar Wil, er ei fod wedi gweithio'n galed trwy'r bore. Cymerai Wil arno ei fod am ddysgu rhyw dôn oedd mewn llyfr canu yn ei law. Ond er fod canu ar ei wefus, *caru* oedd yn ei galon ef. Ac yn siwr i chwi yr oedd Sian yn llygad-loni arno hefyd. Nid hir y buont ill dau cyn ymlithro bron ar fy mhws, gan benderfynu fy mod yn cysgu. Ond os oedd fy llygaid yn nghaead, yr oedd fy nwy glust mor agored ac y gallaswn eu doddi. Gwrandewais arnynt yn ymgomio fel y canlyn :—

Wil. "Wel, Sian, nid y'ch chwithau bell o gysgu, dŷbygwn i wrthyh; a fuoch chwi yn gwylied neithiwr?"

Sian. "Naddo, Wil; ac ni byddaf yn arfer colli cysgu yn y ffordd yr y'ch chwi yn feddwl; ond y mae arnaf bwyth i gysgu heddyw serch hyny. Yr oedd yn hwyr iawn arnom yn d'od o'r cwrdd neithiwr. 'Roedd yn hwyr arnynt yn dechreu; ac ar old'od adref wedy'n, aeth fy nhad i ddarllen pregeth y diweddar

Barch. H. Gwalchmai, ar "Iesu yn anghymharus," nes oedd bron deuddeg o'r gloch cyn i ni gysgu."

Wil. "A ddaeth cwpl ynghyd yno rywbryd, d'wedwch?"

Siân. "Daeth y rhei'ny ydynt yn arfer d'od yn bur gryo; fel y gwyddoch, yr un rhai sydd yn d'od fynychaf i bob oedfa ar ddydd gwaith. Ni wn i ddim beth yw yr *half and half* yma, sydd gan ddynion gyda chrefydd. 'Llwyr fryd calon,' yw'r ffordd oreu genyf fi."

Wil. "Yr y'ch chwi fersch yn rhy — ; does dim yn dda bod yn rhy dŷn, rhag ofn i'r llinyn dori. Gwyddom am lawer a aethant i warth, wedi bod yn selog iawn unwaith."

Siân. "Ie; ond wrth laesu yn eu sel yr aethant i warth. Peth i fod yn gynhes gyda hi ydyw crefydd, nid i fod gyda hi a blaen bysedd. Peth i'w chofseidio ydyw. 'Cofseidia di hi, hi a'th dddwg di i anrhydedd os cofseidi hi; ie, hi a rydd i ti goren gogoniant.'"

Wil. "Maent yn abl a diflasu y bobl ifeinc yma i dd'od i'r *society*, a d'weyd y gwir—*clip, clip, for ever*, ynghylch cyfeillachau anghyfreithlon, ac anmhrydlon. Yr oedd Ifan, gwas y Ddolfeillion, a minnau, yn "*gues*" eich bod chwi, Siân, yn *prickio* eich tad yn nghylch hyny, nes yw yn waeth nag y byddai."

Siân. "Na, na; mwy tebygol yw mai efe sydd yn fy hyfforddi i, na fy mod i yn ei ddysgu ef. Buasai yn dda genyf pe buasech acw neithiwr, yn eu clywed yn trin achos Dafydd Llwyndeiliog."

Wil. "Ie; gwir da; beth ddaeth o hono; ei dori allan, mi warantaf."

Siân. "Ie, dyna a gafodd. Ni wn i ddim ai nid tiriondeb pechadurus y gellir galw ymddygiad yr eglwys tuag ato, wrth ei adael fel yna i ymhongian am wddf Iesu Grist megys ag un fraich, a'r fraich arall am wddf merch annuwiol am gyhyd o amser." O

Wil! ni allasech yn eich byw beidio wylo, pe buasech yno neithiwr wrth weled Dafydd, pan roddes yr eglwys ei ddewisiad iddo, yn tynu y fraich oedd ganddo am wddf y Cyfryngwr mawr, ac yn rhoddi ei ddwy fraich i gofseidio Mari o'r Wern! Do, do, ar ol yr holl bregethu fu iddo, yr holl gynghori fu arno, yr holl weddio fu drosto; ie, a'r holl lwon o ffyddlondeb a wnaed ganddo yn fisol wrth gusanu Iesu Grist, gwerthodd ef wed'yn am gymhar, annuwiol wrth fyned tua'r farn!"

Wil. "Twt, does dim *doubt* na bo rhan mewn priodas. 'Roedd yn rhaid i hyny fod.'"

Siân. "Yr wyf fi yn wastadol yn meddwl nad yw Duw wedi rhanu dim o blant dynion yn ei gynghor dirgeledig, sef ei arfaeth sanctaidd, ag sydd yn milwrio neu yn tueddu yn groes i'w gynghor dadguddiedig, sef ei air sanctaidd."

Wil. "Na, pe bawn i yn fwy anystyriol nac wyf, yr wyf yn cydnabod mai ynfydrwydd a chabledd fyddai meddwl fod y Goruchaf wedi arfaethu peri i ddynion gyflawni pethau ag y mae yn eu gwahardd yn ei air! Ond mi dybygwn i, eich bod chwi, yn eich sel Fethodistaidd, yn gosod *case* Dafydd ac eraill allan mewn lliw duach nag ydyw. Un fraich am wddf merch ddigrefydd, a'r

llall am wddf Iesu Grist! Yna yn tynu ymaith ei fraich a gofleidiai Grist, ac yn rhoi y ddwy fraich am wddf Mari o'r Wern! Yr y'ch yn peri i mi gofio yrŵan am bregethwr bach, yn ceisio gosod diotta allan mewn lliw mor ddu ag y medrai, un nos Sabboth er's ychydig amser yn ol: pan orphenodd, ymaflwyd ynddo gan ddau o'r dynion hunan-ddoethaf, cymedrolaf, callaf, a duw-iolaf, oedd yn y *seat* fawr yna, a gwasgasant ef rhyngddynt a'r faril ddiod, nes yr oeddynt hwy yn credu fod y chwys yn tori allan dros ei arleisiau! Mi warantaf y gŵr bach i geisio lliwio pechod yn dduach nag ydyw eto."

Siân. "Ha, Wil! y mae yn beth anmhosibl i liwio pechod yn dduach nag ydyw. Mae lludw pur oleu i fawn y gors hon wrth eu llosgi; ond nid oes ludw gwyn i bechod bradychwr yn nghanufern!"

Wil. "Peidiwch ac arfer rhyw *derms* câs wrth siarad am bechod, chwaethach pechaduriaid. 'Bradychwr,' meddwch, am y bachgen bach gwirionaf yn yr holl wlad. Yr ydych chiwi, Siân, yn rhy *serious* o lawer gyda phethau bychain fel yma. 'Does dim *doubt* na ddaw Dafydd, Llwyndeiliog, yn ol i'r eglwys toc; ac ni ryfeddwn i ddim, na ddaw Mari i mewn gydag ef hefyd, wedi y priodent."

Siân. "Pe deuai yn ei ol cyn pon tair lleuad, 'yr hwn a'i bradychodd ef' a fydd ef mwy? Ac efallai na ddaw hefyd; y mae mwy wedi peidio a d'od yn ol byth, nag a ddaeth wedi myned allan yr un fath ag yntau."

Wil. "Mae y Methodistiaid yn *odd* yn y fan yna. Fe luniwyd y rheol yna, fel rheolau eraill sydd yn 'llyfr y corff,' cyn i'r 'corff' gynydd i'u i oedran a deall gŵr. Yr wyf fi yn edrych ar y rheol yna yn ein llywodraeth a'n trefn eglwysig ni, yn debyg iawn yr un fath a llawer o bethau beius, sydd ynglŷn â rhyw hen *corporations*, mewn ystyr wladyddol. Y mae eisieu *reform*."

Siân. "Pe llunid y *bill*, diammhau y caid torf o ieuenctyd crefyddol dïoruchwyliath, os nad diras, yn barod i'w bleidio a'i law-arwyddo; ond pe b'ai i'r '*act of toleration*' hon i briodi rhai anghrefyddol gy'neryd lle ymhlith y Methodistiaid, megys enwadau eraill, yr un peth fyddai y Bibl yn dyweyd dranoeth wed'yn—'Yn unig yn yr Arglwydd.' O reol anwyl! Yn wir, Wil, y mae mor hoff genyf am Iesu Grist, fel y priodwn yfory nesaf, pe cawn ei *picture* yn gymhar."

Wil. "Ha—yn wir, un *odd* y'ch chiwi! Yr wyf fi yn golygu, ferch (ni wn i a wyf yn *wrong* ai peidio,) am bob pwnc mewn crefydd, ac y dylid arfer dysgyblaeth er ei amddiffyn, y dylai gael rhagor o le yn yr athrawiaeth a bregethir, nag y mae 'ieuo yn anghymharus' yn ei gael yn ein pulpudau ni. Pa bryd y clywsoc'h chiwi bregeth ar y pwnc hwn? Ni chlywais i bregeth erioed arno; ac nid wyf yn cofio i'r ysgol gael 'pwnc' ar y mater chwaith. Coeliwch chiwi fi, Siân, nid y'nt, ein pregethwyr ni, yn ddigon goleu a phenderfynol ynghylch y peth hwn. Ond y mae yn ddi-ammhau y dylid cael dwylaw *delicate* i drin pwnc tywyll fel yma."

Siân. "Ah, Will! Nid yw y pwnc yn dywyll ond i'r dall. Ond y mae trosedd y rheol yma wedi arwain rhai i dywyllwch personol ac amgylchiadol am eu hoës. Côf am Samson. Yr oeddych chi er's meityn yn dyweyd y deuai Dafydd a Mari i mewn toc. A ddaeth Dalila at grefydd gyda Samson? Ond a gadael y daw Dafydd yn ei ol i'r eglwys, fe fydd y peth fel creithiau y frech wen, yn ei wyneb ef byth mwy."

Wil "Twt—'nol! Daw, does dim *doubt* nad oedd yn meddwl d'od yn ei ol, pan dorwyd ef allan. Clywais ef yn dyweyd y gallasai fod o fwy o ddefnydd yn yr eglwys, wedi priodi Mari, o'r Cae bras gynt, oblegid fod ganddi tipyn o *bortion*: 'oblegid,' ebe fe, 'gallaf fod yn well at yr achos wed'yn, er ei bod hi yn ddi-grefydd yn bresennol, na phê byddwn yn priodi rhyw ferech fach dduwiol, heb ddim llawer ganddi.'"

Siân. "O, Wil! dyna Saul, fab Cis, yn gymhwys. Tynodd hwnw at y brasder, yr y'ch yn cofio, wedi i Dduw orchymyn fel arall iddo; a dyna, wyddoch, oed ei esgus gorwael dros gybyddod ei galon ddrwg, 'ei fod yn meddwl gwneyd aberth braf o honynt i Dduw Israel;' eithr fe gafodd ar ddeall yn fuan fod 'gwrandaw yn well nag aberth, ac ufuddhau na brasder hyrddod,' ya ngolwg y Duw hwnw, y ceisiodd efe, fel Dafydd, Llwyndeiliog, chwareu *slight of hand* ger ei fron. Torodd allan ffordd iddo ei hun gyda chrefydd a llywodraeth, a threngodd wrth fwyta ffrwyth chwerw o hono. Iâ, 'gwell i'r achos wedi cael rhagor o'r byd yn wir!' Gwae grefydd erioed iddi weled llawer o bobl yr arian yma. Mae y rhan amlaf o honynt o'r un defnydd gyda chrefydd ac ydyw gwŷr ceffylau mewn angliladd. Y gwŷr traed ydynt yn cario'r elor. Felly hefyd gyda chrefydd, y rhan amlaf—lle mae cyfoethogion yn yr eglwys, y rhai tlotaŷ ydynt y ffyddlonaf. Edrychwch dros ein *society* ni yn awr. Mae Mr. L—, a Mrs. D—, &c., pobl a chanddynt *income* lled '*bert*' yn flyneddol, pan fydd casgliad ar droed y mae Elis, y *cooper*, Thomas, y crydd, a Dafydd, y gôf, a rhai fel yna, yn rhoi cymaint a hwythau yn fisol ac achlysurol. Mi glywais Betsy, morwyn Glan nant, yn dyweyd, ei bod hi wedi bwriadu unwaith roi deunaw at 'ddyled y Goror,' er's tro 'nol, nes iddi weled ei meistres yn rhoi dim ond swllt. A ellwch chi farnu fod crefydd wedi cymeryd gafael ar enaid hono?"

Wil "Wel! na, rhaid *allowo*, os na fydd calon sancteiddiedig, a llaw gysegredig, yn perchen y logell lawn, nad yw y llogell hono ond melltith mewn eglwys. Ond i adael hyn. Beth yw eich meddwl chi mewn gair am y rhei'ny a dorir allan am briodi yr annuwiol, ac yn dyfod yn ol wed'yn yn ebrwydd? Pa edifeirwch eill fod ganddynt? Bid siwr, os am bechu eu torwyd allan, eu bod yn edifarhau pan ddeuast yn ol. Yn awr, edifarhau am ba beth y maent? Mae'n wir i Pedr syrthio ac edifarhau yn fuan, ond rhag ofn y gwadodd ef. Ond am y rhai hyn, nid rhag ofn ydyw gyda hwynt, ond o fodd a bodd, a llwyrffryd calon. Y mae yma wahanlaeth dirfawr, onid oes?"

Siân. "Oes y mae; ond prin yr wyf fi yn gallu llyncu eich

term chwithau yn awr,—‘eu tori allan.’ Buaswn i yn dyweyd eu bod yn tori eu hunain allan, yn newisiad gwrthddrych eu serch, ac nid cael eu tori allan. Nid yn unig y mae diffyg crefydd, ond y mae graddau mawr o ddiffyg *actio* synwyr, dybygwn i, yn y bobl hyny a barhant i ymwneyd â phethau cysgredig, a chymdeithas y saint, wedi y penderfynant weithredu yn groes i reolau y gymdeithas lle byddont. A dyma fy marn bersonol i, am y rhai a ddewisant gymhariaid annuwiol o flaen crefydd, mai ychydig iawn o Gristionogion duwiol a wnaethant hyny erioed. Haws o lawer genyf goelio mai rhagrithwyr crefyddol ydynt o archwaeth, fel y gallant fiasu ar gyfeillach gnawdol tomen o lygredigaeth o’r fath ag ydyw pob mab a merch amddifad o ras. Y mae i bob anian ei hymborth priodol, megys y mae i bob genau ei archwaeth priodol. Anaml, onidê, y gwelwyd y byd anghrefyddol yn ymofyn am gymhariaid o blith duwiolion, tra’r oedd tipyn o flas halen yn lew arnynt. Pan fydd y morwynion yn Seion yn cael eu blino â chynnygion culion, drwg, anghrefyddol, a halogedig, y mae yn llawn bryd iddynt edrych arnynt eu hunain, rhag mai rhyw friwiau pwdr, drygsawrus, sydd yn tori allan arnynt hwy, sydd yn tynu y cler duon yma ar eu hol o wlad Moab. Os yw y Bibl yn wir, y mae yn beth mwy naturiol i’r annuwiol i gablu nac i garu sancteiddrwydd. Ni wn i yn y byd chwaith beth sydd a wnelo’r annuwiol â chysegr Duw. Yn ddiau, bydd gan rai fel yma gyfrif trwm i’w roi i’w Gwneuthurwr am eu gwaith yn myned fel Bel-sassar, i yfed gwin pleser carwriaeth gnawdol yn llestri Teml y Duw byw! ‘Os llygra neb deml Dduw, Duw a lygra hwnw.’”

Wil. “Gwnaech chwi, Siân, bregethwr glew, pe baech yn myned ati. Ond, dd’wed’soch chwi ddim eto am yr edifeirwch yma wrth dd’od yn ol; edifarhau am ba beth y maent? Edifarhau am briodi?”

Siân. “Na, nid fel yna eto. Gallwn ddangos fy meddwl am hyn i chwi yn well trwy ddefnyddio cymhariaeth, os cymerwch gymhariaeth agos a *simple*. Yr ydych yn cofio i’r *Squire S—*, yn niwedd yr Haf y llynedd, wahodd plant y pentref yn gyffredinol i ddyfod i’w ardd, i gael eu gwala o’r *fruits*, yn lle eu bod yn myned yn ‘ofer.’ A chyda’r wawr dranoeth, dyma hwy yn d’od, gydag awch locustiaid! I ffwrdd â hwy yn eu cyfer (fel y rhei’ny gynt i mewn i Jericho) dros y mur ceryg, a thrwy y llwyni ceirios, a’r eirin cochion, &c.—Twm Dibris, James Anhywaeth, a Dic Byrbwyll, &c. Ond erbyn eu bod yn dringo y pren *pear*, dyma Ann y forwyn yn d’od âg allwedd drws yr ardd allan, i’w gollwng i mewn trwy y fferdd gyfreithlon. Dechreuai grio arnynt beidio rhwygo’r colfenau fel hyny. ‘D’ym ni’n prisio fawr,’ atebai Phil. Rhyfygus, yr y’m ni wedi cael cenad y *Squire*.’ Gyda hyn dyma’r *Squire* ei hun yn d’od allan, â’r *whip* oedd ganddo yn dysgu *manners* i’r cŵn hela, gan gyrhaedd y *crots* druein, tra yr oedd yr eirin, &c., rhwng eu dannedd, nes eu bod agos yr un leisiau a’r creaduriaid yn y *kennel*. Cwmpodd un o honynt o ben y pren *pear*, ac y mae yn gloff hyd heddy’. ‘Nawr, nid am fyned i’r ardd

yr oedd y gŵr boneddig yn cosbi; yr oedd wedi eu gwahodd heb wahaniaeth i'r ardd, ac wedi rhoi allwedd yr ardd i'r forwyn y nos o'r blaen; a difyrwch ei galon fuasai edrych ar y plant yn gwledda ar y *fruits*. Ond am fyned i'r ardd yn y dull, ac ar hyd y ffordd yr aethant, yr oedd ef yn ceryddu."

Wil. "Wel, yn siwr, dyna oleu newydd ar y peth. Nid edifar-hau am fyned i'r ystâd briodasol, y mae'r gwrthgilwyr hyn wrth dd'od yn ol, ynte, 'rw'yn gwel'd, ond am fyned i'r ystâd anrhydeddus hono, ar hyd ffordd dianrhydeddu Duw?"

Siân. "Ie, yn siwr; oblegid 'anrhydeddus yw priodas yn mhawb.' Ond nid anrhydeddus ffordd pawb wrth fyned iddi. Heblaw bod eu ffordd yn un bechadurus, y mae yn *indecent*. Byddai yn beth cas i weled meibion brenin yn ymgoffeidio â merched drwg y dref; neu y tywysogesau yn cofleidio y *sweeps* pardduog, yn eu dillad gwaith! Ond y mae yn fwy cas, yn fil mwy gwrthun, i weled un a aned oddiuchod, o Dduw, yn ymgyfathrachu â'r byd sydd yn gorwedd mewn drygioni. Dacw—mae'r bobl yn myned at eu gwaith, gadewch i ni gyfodi."

Wil. "Pa bryd y caf eich gwleled eto ferch?"

Siân. "O! *dear*; ni wn i yn y byd,—gwarantaf y byddwch yn d'od acw ddydd y cneifio. Ffarwel."

Wil. "Ffarwel, heddyw."

AERONIAN.

Drygedd Meddwodod.

MEDDYLIWN mai hawdd yw profi, y gall meddwodod fod o niwed mawr ac annhraethadwy i wladwriaeth. Clywsom â'n clustiau fod meddwodod wedi llithio dynion i weithredoedd mor waedlyd, erchyll, ac annaturiol, a rhostio eu plant, alladd eu rhieni. Clywsom hefyd, pan oedd dyn yn gorfod cyflawni un o'r tri drwg canlynol, sef meddwi, treisio gwraig ei gymydog, neu ladd ei gymydog. Dewisodd y dyn feddwi, gan dybied mai hwnw oedd y drwg lleiaf; a chwedi meddwi, cyflawnodd y ddau ddrwg arall yn ddigon didaro. Clywsom hefyd lawer gwaith, y byddai yr hen Spartaniaid yn meddwi eu caethweision ar amserau, yn unig er dangos i'w plant gynllun o ddyn yn yr agwedd mwyaf ffaidd ac annymunol ag y gellir byth ei weled, er eu hattal rhag bod yn euog o ddrwg mor groes a dynistriol i anian.

Pe byddai y meddwon yn meddwi mewn daeardyllau, neu ogofâu y ddaear o olwg dynoliaeth, ac yn aros yno nes dyfod i'w synwyrâu, ni byddent cynddrwg, o herwydd eu bod yn llygru eraill: ond nid felly y maent ysywaeth; ond y mae y meddwyn yn casglu ei gyfeillion ynghyd, ac fel pe baent am herio Duw a dyn i'w cael hwy oddiwrth eu harferiad gwarthus ac aflan.

Mae y drwg o feddwodod yn waeth nac anifeilaidd—mae yn wirfoddol wallgofrwydd. A phwy a fynega y niwed wna y gwallgof? os unwaith wedi meddwi, nid creadur rhesymol mwy yn un o'i weithredoedd. Galwai yr hen bobl feddwodod yn glwyf y pen, dadymchweliad y synwyrâu, tymhestl y tafod, cynhwrf yn y corff, llongdrylliad

y rhinweddau, &c. Mae y drwg hwn o'r niwed mwyaf i'r dyn ei hun, trwy ddwyn ei feddiannau, ei synwrau, a'i iechedd i'w deulu, trwy ddwyn eu lluniaueth a'u cysuron. Gwelwch y meddwyn yn hanner ei ddyddiau wedi dirywio ei iechedd, dyddymu, neu o leiaf, wedi drrysu ei synwrau, treulio ei feddiannau, yn ffeiddbeth yn ngolwg byd, yn terfynu ei einioes mewn carchar, neu trwy ei ddwylaw ei hun, neu ar y pren dyoddef. Gwelwch ei eppil yn grwydriaidd diymgeledd a diddysg ar faes y byd, heb gael cynllun na moeswers dda erioed, yn rhy gyffredin yn canlyn y cynllun gwrthun a gawsant, ac felly yn annystyriol; yn dyfod yn fraw, yn gywilydd, ac yn orues trwy ganlynol ddrwg weithredoedd; yn eu hoes a'u cymydogaeath. Dychymyngwn y gwelwn effaith ddinystriol meddwod y tad yn canlyn ei eppil annedwydd i'r drydedd a'r bedwaredd genedlaeth. Mae y drwg hwn yn darostwng dyn yn effeithiol o'i gyflwr anrhydeddus creadigol, trwy gymeryd ymaith y galon—medrusrwydd a doethineb y rhai sydd yn cynnysgaeth ei ragoroldeb. Pan ddel dyn unwaith dan lywodraeth y drwg hwn, mae awenau rhesm, a ddylent ei gadw o fewn terfynau gweddeidd-dra, yn syrthio o'i law. Meddwod sydd ddrwg arweinïol, ag iddo lu o ddrygau eraill i'w ganlyn—neu, fel y dywedodd un gŵr duwiol unwaith gyda golwg ar feddwod, ei fod yn rhagtorth, yn cynnwys agoriad i bob drwg arall. Gofynwch i'r lleidr pen y ffordd, dan y pren dyoddef. Pa beth a'th ddygodd di yma? Dyna fyddai'r ateb yn ddiammhau. Meddwod a wnaeth i mi wyro oddiar lwybr diniweidrwydd: a hefyd, yr holl bechodau eraill hefyd, megys ymladdfeydd ac ymrysonau, tadogant ddechreuad eu dirywiad y rhan fwyaf ar feddwod. Y mae'n amlwg fod meddwod yn niweidiol i'r wladwriaeth yn gyffredinol. Gan ei fod yn treulio y golud anghenrheidiol i gynnal y wlad, yn dyddymu y doethineb rheidiol i lywodraethu y wlad, ac yn difodi y nerth anhebgorol er amddiffyn y wlad; yn terfynu moesau da, yn atal pob rhinweddau, ac yn sychu ffynnonell pob cysuron, yn gwnard dyn yn elyn iddo ei hun, i bawb o'i amgylch, ac yn waeth na'r cwbl, i'w Greawdwr ei hun; ond hefyd, y mae meddwod yn dwynperthynas ag hanfodiad dyn mewn byd i ddyfod: mae'n rhaid i ni oll ymddangos o flaen y Barnwr cyfiawn i roddi cyfrif pa fodd y darfu i ni ymddwyn gyda'r talentau a dderbyniasom. A wyt ti yn diystyru golud ei ddaioni ef, heb wybod fod daioni Duw yn dy dwys di i edifeirwch? Ni chwanegaf yn bresennol, gan roddi lle i rywun llawer cymhwysach i ysgrifenu nag ydwyf fi ar y pwnc hwn, gan ddysgwyl trwy gyfrwng y "Geiniogwerth" weled traethawd ar hyn.

Nytatserp.

Bocae.

Cân Cyndeithasfa Sir Aberteifi.

A GYNNALIWDYD CHWEFORR YR 17EG A'R 18FED, 1796.

O! brysia, dywysog llu'r Arglwydd,
Yn ebrwydd i arddel dy air,
Ti wyddost yn hysbys yr amser,
Dydd Merchera i'au'nol gwyl Fair.

Bydd yno fawr nifer yn erfyn
Am weled y Brenin yn d'od,
Gan godi banerau yn uchel,
Yn arwydd fod rhyfel ar droed.

Aflwyddiant i Satan a'i amcan,
I guro rhai egwan i lawr,
Mab Dafydd ar gyfer Goliath,
Mi wranta y cwympa fe'r cawr.

Ac er mor greuloned yw'r filain,
Fe'igwelwyd e'n ochain cyn hyn,
Fe'i maeddwyd, fe'i conerwyd gan
hwnnw,

Fu farw ar Galfari fryn.

Yr haul gynt a safai yn Gideon,
A'r lleuad yn Agelon draw;
A'r cenllys ar hen afon Cison
A roes y gelynnion mewn braw.

Mi deithiais i dre' Aberteifi,
Lle gwelais gwmpeini mawr iawn
'Roedd miloedd o'r lluoedd rwy'n
credu,

Dan faner yr Iesu a'i ddawn.

A chwech o wŷr arfog a safodd,
Argyhoedd rhwng nefoedd allawr,
A Roberts o'r Gogledd ddechreuodd
A'i ddoniau mor ddysglair a'r
wawr.

Y degfed o lyfr y Datguddiad,
A'r adnod flaenorol o hon,
Lle dywedir am angel cryf arall,
Ddisgynodd o'r nefoedd yn llon.

A'i droed oedd fel pres o gadernid,
A'i wyneb fel haul heb un llen,
A'i enw yn bur ogoneddus,
Ag enfys o gwmpas ei ben.

Yr ail a'i canlynodd e'n dirion,
Grey addtwyn a'i chwariodd e'n
deg,

A'i destun oedd yn Zechariah,
Y bennod y druddedd ar ddeg.

Lle dywedir am ffynnon azorau yd,
A darddold i waered o'r bryn,
I olchi aflendid a phechod,
A gwneud y dieuog yn wyn.

A Jones o Drefaldwyn yn drydydd
Osodai'n ddiuedd i mäs,
O'r hummed o lyfr y Caniadau,
Am hanes rinweddau rhad räs.

Gosod fi megys sel ar dy galon,
Ac ar dy fraich hefyd i'r unwedd.

Cân cariad sydd gryf megys anghu,
Eiddigedd mor greulon a'r bedd.

A'r brawd Dafydd Parry'n bedwerydd
A'i ddoniau oedd ddefnydd i'r
gwan,

I'r hummed o lyfr y Pregethwr
Fe'i chariodd fel milwr ei ran.

Pan byddech yn myn'd i dy'r
Arlwydd,

Yn ebrwydd o gwylia ar dy droed;
Fe chwilir yn fanwl dy feddwl
Gan un wŷr y cwbl erioed.

Y pummed a'i fyfyr y'n galonog,
Llwyd enwog, a'i ddoniau oedd
wych,

I'r drydedd ar ddeg o'r Corinthiaid,
Lleidywedir am weled trwy ddrych.

Mewn dammeg yn awr yr adwaenom
Ond wyneb yn wyneb a ffordd;
Ffydd, gobaith, a chariad, sy'n aros,
Nes trodd y twyllnos yn ddydd.

A Rowlands parchedig ynch weched
I'r nifer o Numeri yr ai,
A'r adnod ddiweddaaf o'r bennod,
Sôn am y cyfainmod di-fai.

Ac felly gosodir fy enw
Ar deulu yr Israel yn awr,
Ac mi a'u bendithiaf hwy gwed' yn
Medd Brenhin y nefoedd a'r
llawr.

Y gwŷr a'r march gwyn a drafeilliodd,
I chwilio bob congl o'r byd,
I alw paganiaid, a'r Indiaid,
A'r Mahometaniaid i gyd.

I alw had Abraham, sydd grwydriaid,
Sy'n para mor ddigred ei gwedd,
I gredu fod Iesu'n teyrnasu
Yn rasol ar orsedd o hedd.

Os gofyn rhyw Gymro o estron
Pryd bu'r Assasiwn yn Llofn,
Mil sath cant, a'u cyfri hwy'ngryno,
Pum ugain ond pedwar at hyn.

Y ddwyfed ar bymtheg o Chwefror
A dal i'r deunawfed yn dyn,
Gobeithio bydd canu am dani
'Nol llosgi pob mynydd a bryn.

Darostyngiad Pen yr Eglwys.

Y bwystfil mawr creulona'
A syrthiodd o'i orseddfa;

A brefu mae yn wael ei sut,
 Fel llo o'i gut yn Gaeta.
 Gadawer iddo frefu;
 Na fydded mo'i adferu:
 A'i ddeiliaid oll a ddelo i'w pwyll,
 I wel'd ei dwyll yn dallu.
 Yn ofer y ho'r ymdrechion
 O blaid y bwystfil creulon,
 I wneuthur drwg, ac nid dim da,
 Mae wedi para digon.

Pont-robert.

J. HUGHES.

Gair at y rhai a arferant gysgu yn yr Addoliad.

"Ac efe a ddaeth ac a'u cafodd hwy yn cysgu, ac a ddywedodd wrth Pedr, Simon, at cysgu yr wyt ti? oni ellit wyllo un awr."

NID oes neb yn fwy parod i gyd-ddyoddef â'n gwendid ni na 'n Harchhoff-eiriad mawr; cafodd ef ei demtio yn mhob peth yr un ffunud a ninnau. A phan oedd llygaid y dysgyblion wedi trymhuau, ar y noswaith ryfedd hono yn ngardd Gethsemane, pwy yn ei dywydd garw, ond efe, a gydymdeimlai â hwy gan ddywedyd, "Yr ysbryd yn ddiau sydd barod, ond y cnawd sydd wan." Ond meddylïem ni mai rhyfyg fyddai meddwl fod ein Harglwydd bendigedig yn cydymdeimlo â'r cysgaduriaid hyny, sydd, er dirfawr ddirmyg arno, a'r rhai fo yn ei bregethu, yn cysgu nid y nos, ond liw dydd golen, ar ddydd yr Arglwydd, pryd y dylent fod yn wresog yn yr ysbryd yn ei wasanaethu.

Yr oedd Eutychus yn ffodiog ei fod yn byw yn oes y gwyर्थiau; pe amgen, ni chwasaï amser i edifarhau yn y fuchedd hon am ei bechod, yn cysgu ar nos Sabboth yn yr addoliad. A phe derbynïai Duw, Barnwr pawb, esgusodion neb dros gyagu yn ei dŷ, feddylïem ni mai yr eiddo Eutychus a wrandewid gyntaf; oblegid yn un peth, yr oedd yn nos, a'r bregeth yn hwy nag arferol—fe barhaodd y pregethwr yn ymadrodd hyd hanner nos. Ond beth a ddywed llawer Cymro dros ei ymddygiad yn cysgu efa ei bod o'r bron yn hanner dydd; ac heb allu gwylied, tra na bydd yr ymadrodd yn parhau, ond awr neu ddwy.

Hefyd, mae y geiriau yn rhoi ar ddeall i ni ei bod wedi bod yn frwydr lled boeth rhwng Eutychus a'i ormeswr. Diammhau gonydd mai nid a'i ben rhwng ei ddeulin yr oedd, neu ar ymyl y côr, fel pe buasai yn cyfarch ergyd gan ei wrthwynebwyr, yr oedd yn agweddu; ond iddo gyfodi ar ei draed, gau ymdrechu ei ymlid ymaith; oblegid dywedir mai ei orchfygu a gafodd gan gwag. Ond y canlyniad fu, er rhybudd i bawb a gysgant yn nhŷ Dduw, iddo gwympo o'r drydedd lofft, ac a gyfodwyd i fynu yn farw. *Act. xx. 7—10.*

Fy nghyd-deithydd tu a'r byd tragywyddol, "Gwylia ar dy droed, pen fydddech yn myned i dŷ Dduw, a bydd barotach i wrandaw nag i roi aberth ffyliaid." Y mae Duw yn gofyn y meddyliau a'r serochiadau, y rhai sydd mor wasanaethgar i'r enaid ag yw'r traed i'r corff. Dyoag dy esgidiau gan hyny, a golch dy draed; ymlanhewch oddiwrth bob halogrwydd cnawd ac ysbryd, a chofiwch fod Duw yn gofyn yr oll o'r dyn i'w wasanaeth; o herwydd hyny yr attolygai yr apostol ar ei frodyr, "Er trugareddau Duw, roddi o honynt eu cyrff yn aberth byw, sanctaidd, cymeradwy gan Dduw; yr hyn oedd eu rhesymol wasanaeth." Cofiwch mai offeiriadu ydyw add-

oli Duw, offrymu aberthau ysbrydol i Dduw yn ei gysegr; na fydded fod ein hagweddau wrth addoli yn rhoddi anmharch i gysegr Duw. Cofiw mai lle cysegredig ydyw, nid i gysgu, ond i addoli. Y mae Duw yn eiddigus dros ei gysegr. "Perchwch fy nghysegr," medd Duw, ddwywaith wrth ei bobl. *Lef. xix. 30; a xxvi. 2.*

Dylem gofio parchu y cysegr, trwy beidio cysgu ynddo. Yn un peth, o'n rhan ein hunain. Pwy â chanddo otal am iechyd ei gorff, a gysgai yn y fath le; ond beth a soniwn am iechyd corff. Pwy, kan ofalu am iach-awdwriaeth dragywyddol ei enaid, a glywai arno gysgu, ac yntau yn gwrebod fod fydd yn dyfod, nid trwy gysgu, ond trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

Dylem hefyd barchu y cysegr, trwy beidio cysgu ynddo, o herwydd gweision Crist, y rhai sydd yn gweini ynddo. Wedi i was yr Arglwydd, fod mewn ymdrech meddwl, am chwe' diwrnod, pa beth i'w waeddi uwch ben pechaduriaid; ac ar y seithfed, fe ddwg i'r pulpud yr hyn y llafuriodd am dano. Ond O! ddyn annedwydd. Fe ddywed ei wrandawyr yn ei wyneb nad yw ei lafur am wythnos ddim yn werth eu sylw a'u gwrandawriad am un awr.

Dywedir am y Dr South, yr hwn oedd gapelwr i Charles yr II., ei fod yn pregethu ar ddydd penodol o flaen y llys, yr hwn a gyfansoddid o'r dynion mwyaf annuwiol yn y wlad. Gwelai ar ganol ei bregeth, fod cwsg weili cymeryd meddiant o'i wrandawyr. Pan welodd hyny, safai y Doctor yn ddioed, yna fe waeddodd allan â llef uchel, dair o weithiau ar Arglwydd Lauderdale. Safai ei arglwyddiaeth i fynu. Fy arglwydd, ebai South, mae yn ddrwg genyf dori ar eich hŷn. Ond dymunaf ar i chwi beidio chwynu mor uchel, rhag i chwi ddeffro ei Fawrhydi.

Trugaredd i lawer Cymro fyddai iddo, pan yn cysgu yn y capel, gael ei anerch gan yr un genad ag a anerchodd yr hen dafarnwr hwnw gynt yn Eglwys Aldwinle. Yr oedd wrth natur, yn gystal ac o herwydd ei alwedigaeth, yn elyn calon y Methodistiaid. Ni fedrai ddychymygu i ba ddyben y cyrchai yr holl wlad i Eglwys Aldwinle; ond yn gymaint a'i fod yn hoff o ganu, ac wedi clywed fod yno ganu o'i fath ragoraf; fe benderfynodd y dydd gwyl nesaf i fesur y ffordd hyd yno, er ei bod yn chwech o filltiroedd; rhoddodd heibio y gyfeddach: ac wedi cyrhaedd yno, trwy ddurfawr ymdrech yr ymwithodd i un o'r corau, yr hon o'r braidd ydoedd yn rhy gul i'w gymeryd i mewn iddi. Gyda hyfrydwch y gwrandawai ar yr hymnan yn cael eu canu; ond cauai ei glustiau rhag gwrandaw y weddi. Yn y poethder, ac yn ffin gan y daith, cauai ei lygaid hefyd i gysgu, hyd oni anerchwyd ei drwyn gan wybedyn; yna fe dynodd ei ddwyllaw oddiar ei glustiau, mewn trefn i gosbi yr aflonyddwr. A chyda bod y pyrth wedi eu hagar, y pregethwr, â'i lais fel taran gref, a roddodd allan ei destun, sef y geiriau hyny, "Yr hwn sydd ganddo glustiau i wrandaw, gwrandawed." Yr argraff ar ei feddwl oedd yn anwrthwynebol, nid efelychai y neidr fyddar yn hwy; deffrowyd ei deimladau, bu y diwrnod yma megys dechreu dyddiau iddo fe. Dagon bellach, yr amser a aeth beibio o'r einioes i dyngu ac i feddwi. Gweddio a gwrandaw, fu ei waith o hyny allan; ac ar ol deunaw mlynedd o rodio gyda Duw, bu farw, gan orfoleddu yn ei obaith a chan fendithio offeryn ei ddychweliad.

Y mae yn debyg fod y Cymry, yn enwedig mewn llawer o fanau, yn fwy ar ol nag un genedl, o ran eu hagweddau allanol wrth addoli. Yn y "Traethodydd" am Gorphenaf, 1849, y mae Mr. Ebenezer Davies, yn hanes ei deithiau trwy barthau o'r America, yn aylwi ar ymddvgiad ei frodyr y Cymry, yn Cincinnati, ac yn eu gwneuthur yn ddrych i'r byd i sylwi arnynt. "Y testun," meddai, "ydoedd, 'Pa fodd y diangwn ni, os es-

luswn iachawdwriaeth gymaint? Yr oedd y bregeth, ya un dda a ffyddlawn; ond nid oedd y gynnullleidfia, y meibion yn un ochr i'r capel, a'r merched yn yr ochr arall, yn arddangos llawer o astudrwydd. Yr oedd y meibion yn enwedig, i'w cyfrif yn mysg y gwrandawyr salwaf a welais erioed. Yr oeddynt yn poeri yn ddibaid, a'r poeredd hwn yn gydfynedol a phethau nad gweddus eu henwi, ac felly yn hollol ffaidd a thramgwyddus. Yr oeddynt yn bur wahanol i'r gynnullleidfia lanwaith a phrydfertho bobl dduon a melynion oedd genyf fi yn Amsterdam Newydd. Yn mhen urain mynyd ar ol i'r pregethwr ddechreu ar ei bregeth, yr oedd y naill hanner o'r dynion a'u penau i lawr yn pwyso ar eu breichiau plethedig ar benau y corau o'u blaen. Pa un bynag oeddynt yn cysgu, ai nid oeddynt! yr oeddynt ar wedd rhai yn cysgu yn drwm. Yr oedd hyn yn ymddygiad anfoesgar iawn, heb son am ansawdd ddideimlad y meddwl a arwyddid trwyddo. Yr oeddwn yn synu pa sut y gallasai y pregethwr fyned ymlaen o gwbl gyda'r fath wrandawyr o'i flaen. Mae yn ddrwg genyf ddywedyd, fod y Cymry yn rhy fynych yn arddangos diffyg mawr o weddeidd-dra a defosiwn yn eu cynnullleidfaoedd crefyddol." Tudal. 395.

Ffe weddai i ni hefyd ymddwyn yn weddus yn yr addoliad, nid yn unig o barch i weision Crist, ond hefyd o herwydd yr angelion, pa rai sydd yn dystion o'n dull yn addoli. Yr oedd hyn yn cael ei gyagodi yn nheul Solomon yn y cerfiedig luniau cerubiaid, y rhai a gerfiodd efe o amgylch ar holl barwydydd y tŷ: 1 *Bren.* vi. 9. Yr oedd hefyd, yn un o wersi yr apostol i'r Corinthiaid: 1 *Cor.* xi. 10. Ond wele fwy na dynion, nac angelion yma. "Mor ofnadwy yw y lle hwn: nid oes yma onid tŷ i Dduw, a dyma borth y nefoedd." "Diau fod yr Arglwydd yn y lle hwn," ebe Jacob, "ac nis gwyddwn ni." Ac meddai yr Arglwydd Iesu ei hunan, "Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt."

Na ddywedod neb o hyn allan, am gysgu yn yr addoliad, dyma fy ngwendid. Ystyriwn gan hyny, fel y rhai hyny gynt, ein bod oll yn bresennol ger bron Duw, nid i gysgu, ond i wrandaw yr holl bethau a orchymynodd Duw i'w weision i'w traethu. Na chysged neb gan hyny yn y fath bresennoldeb, a chymaint cwmwl o dystion wedi ei osod o'n hamgylch—yn cael ei gyfansoddi o bobl Dduw, yr angelion sanctaidd, fe, ac Arglwydd pawb oll ei hunan, a'i lygaidd fel ffiam dân, yn sylwi arnom—yr hwn a edwyn ein gweithredoeddi berffeithrwydd, ac a ddwg bob gweithred i farn y dydd mawr. Gan hyny, na chysgwn fel rhai eraill; eithr gwyliwn, a byddwn sobr.

Machynlleth.

J. J. JONES.

Hanesion.

ITALY.—Mae y Ffrancod wedi adferu i'r pab ei awdurdod wladol ac ysbrydol ar y Rhufeiniaid. Ond yn ol pob ymddangosiad, nid oes ond gallu milwrol a'i ceidw ar yr orsedd, os na chymerir ryw ffordd arall i'w llywodraethu heblaw anwybodaeth a gormes cardinaliaid. Mae rhyddid ac iawnderau y Rhufeiniaid yn cael eu hanghoso, cymaint yn yr adferiad ag oeddynt cyn y ffoedigaeth. Mae yr ben sefydliadau a'r llygredigaethau yn cael eu cychwyn o newydd. Ymddengys fod y Ffrancod yn cael cymaint o drafferth i wneyd i'r pab ddeall amgylchiadau ei sefyllfa, a'r ddyledawydd sydd arno i lywodraethu yn ol syniadau a theimladau yr oes bresennol, ag a gawsant i ddarostwng y Rhufeiniaid dewrwyd. Nid oes gan y pab a'i

gardinaliaid ddychymyg fod gan ddynion iawnderau i'w parchu, rhyddid i'w amddiffyn, cydwybodau i wrando arnynt a meddyliau i'w coethi. Eu syniad hwy am ddynion ydyw, nad oes ganddynt ddign i wneyd a hwy eu hunain nac â'u Creawdwr, ond ymddyosg o holl briodoliaethau creaduriaid rhesymol a chyfrifol, a'u haberthu ar allor Ei Sancteiddrwydd.

FFRAINC.—Nid oes dim cyfnewidiadau o bwys wedi cymeryd lle yn ddiweddar yn y wlad hon. Ymddengys eu bod wedi cael digon ar gyfnewidiadau am y rhawg. Mae y llywydd, Louis Bonaparte, wedi somi pawb yr ochr oreu; y mae yn amlygu mwy o ddoethineb mewn amgylchiadau cyfyng, mwy o benderfyniad i gyfarfod peryglon, a mwy o gymedroldeb i fantoli gwahanol bleidiau, nag oedd ei gyfeillion yn dysgwyl gael ynddo. Wrth feddwl am ef yn llywydd, ni feddylasant ond am enw; ond y maent wedi cael dyn. Mae plaid gref yn Ffrainc yn condemnio yr ymgyrch a wnaed ar Rhufain.

CYDYMDEIMLAD A'R HUNGARIAID.—Un o'r teimladau cryfaf yn Lloegr y dyddiau hyn, ydyw cydymdeimlad â'r Hungariaid. Mae cyfarfodydd cyhoeddus a lliosog, wedi eu cynnal yn mhrif drefydd Lloegr a Scotland i'r perwyl. Edrychir ar y frwydr sydd yn myned ymlaen rhwng Hungari a'r cynghrair Awstria-Rwsiaidd, yn frwydr rhwng rhyddid a gormes. Dywedir fod y cydymdeimlad a ddangosir yma wedi effeithio yn tawr er gwangalonï y Awstriaidd. Dywedai Dr. Vaughan, mewn araeth ardderchog a draddododd mewn cyfarfod yn Manchester, "Po fwyaf y gosodwn ein hwynebau yn erbyn ymladdau a cholli gwaed, cymaint a hyn yn fwy y dylem ddangoseincasineba'n gwrthwynebiad i bob gormes ac anghyfiawnder. Ymddengys oddiwrth y newyddiaduron, fod llywodraeth Awstria wedi bod yn ceisio benthg dwy filiwn o bunnau gan Rothschild i gario y frwydr ymlaen. Mae yn debyg ond i'r Iuddew arianog hwn sicrhau llog uchel, y bydd yn anhawdd ganddo nacau, pa mor anghyson bynag y byddo hyn mewn aelod seneddol dros Llundain.

Y FRENINES YN YR IWERDON.—Mae y frenines a'i theulu wedi bod yn ymweled â'r rhan druenus yma o'i hymherodraeth. Nis gallasai gael croesaw mwy nag a gafodd, nis gallasai y Gwyddel, diarebol am sirioldeb a helaethrwydd ei groesaw, roddi mwy nag a wnaeth. Ni welwyd erioed mwy o bobl, wedi ymgasglu yn mhob cornel lle yr oedd gobaith cael cipolwg ar ei Mawrhydi; ac mae llawer blwyddyn hir er pan welwyd cymaint o lawenydd ar wynebau y Gwyddelod. Ymwelodd y frenines a'i phriod, â'r ysgolion cyhoeddus a chyffredinol yn Dublin, v rhai sydd o dan nawdd y llywodraeth, i roddi addysg i Babydd a Phrotestant yn ddiwahan-iaeth. Dysgwylir y bydd yr ymweliad hwn â'r wlad sydd wedi dyoddef cymaint oddiwrth newyn a haint, oddiwrth gasineb pleidiau crefyddol a gwladol, yn lles mawr iddi.

Y GYNNADLEDD WESLEYAIDD.—Cynnaliwyd cynnadledd (*conference*) flyneddol y Wesleyaid yn Manchester y flwyddyn hon, yn nechreu mis Awst. Mae y gynnadledd hon wedi gwneyd mwy o son am dani ei hun eleni nag arferol. Nis gallwn ei chanmol am foneddigeiddrwydd a chymedroldeb ei hymddygiad mewn un modd. Maerhyw ddyn o'r enw George Osborn, sydd yn ymddangos fel blaenor yn eu mysg, mewn araeth faith yn cyfeirio yn mysg pethau ereill at ddirwest, ac yn dyweyd mewn atebiad i'r rhesymau a ddygir ymlaen dros ddirwest, a'r anghenrheidrwydd i bawb, ynenweddig gweinidogion yr efengyl, i wneyd eu goreu er sobreiddio y wlad, "Mai nid baban na hurtyn ydyw ef—y myn ef wydraid o win pan y dewiso, y myn ef drafaelio yn y cerbydau goreu ar y rheilffyrdd, y myn ef gael byd da helaethwych beunydd." A glywyd neb o'r blaen yn siarad yn de-

byeach i faban nwydwyllt, ac yn ymresymu yn debycach i hurtyn. Ond pwy a fuasai yn meddwl y cawsid chwe' chant o weinidogion yr efengyl i wrandaw ar y fath ffiloreg a hon gyda banllefau o gymeradwyaeth.

Y BUDDYGOLIAETHAU HUNGARIAIDD.—Dywedir fod trigolion Vienna mewn sefyllfa o gynhyrriad a phryder dwys, ac nad yw y penaethiaid yn cydweled â'u gilydd pa un oreu iddynt, ai gwneuthur heddwch, ai cario ymlaen ryfel. Y teimlad cyffredin yn Vienna sydd dros heddwch.

Ar y Sydd o Awst, ennillodd yr Hungariaid un o'r brwydrau mwyaf a ddangosodd gynnydd y rhyfel annibynnol. Collodd y llu gorchfygedig ei le, ei ynau, ei ddarpariadau rhyfel, gyda phont dros y Danube. Yr oedd yr yspail a syrthiodd i ddwyllaw yr Hungariaid, ar y 3ydd a'r pedwerydd yn anferth. Cymerwyd yr holl fagnelau yn Acs a Moesa, carcharwyd catrawd gyfan o fyddin Mazzuchelli, a chymerwyd y gist filwraidd; carwyd ymaith ddau faes-gyffyrdd, yr hyn oedd yn ennilliad tra rhagorol; arweinwyd 2,760 o ychain gyda 'u hymborth i le diogel; heblaw llawer o ddefnyddiau rhyfel a bwydydd, 100,000 cwt. (o 112 pwys bob un) o beillied, gyda 40,000 o wisgoedd rhyfelwyr, a phump o gychod mawrion, wedi eu llwytho â 17,000 pwys o bylor ac ffd. Ar yr un amser cymerwyd 30,000 ar yr ochr aswy i'r Danube. Yna trodd Klapka (Hungariad) ei arfau yn erbyn Görge, lle y syrthiodd llynges Awstriaidd gyfan i'w ddwyllaw, gyda phob math o adgyflenwadau. Aeth i mewn i Raab ar y 4ydd, a dywedir fod Hermannstadt wedi ei hadgymeryd gan yr Hungariaid, a bod tramwyfa yr Awstriaidd wedi ei chau i fynu yn hollol. Dyddiwyd cenadwri Paakewitch, (Awstriaidd) yn niwedd mis Mehefin. Yr oedd ei wŷr yn meirw fel gwybed. Ac y mae yn sicr, os na all efe orchfygu yr Hungariaid cyn diwedd Awst, y bydd ei fyddin wedi lleihau gymaint trwy farwolaeth a selni, fel ag i'w luddias i'w gorchfygu am y tymhor hwn. Y mae y Rwsiaid a'r Awstriaidd yn ymrafaelio fel cath a chi, ac y mae cadflaenoriaid o bob tu yn arwngnach o herwydd eu bod yn cael eu cynnal yn rhy wael. Y mae y swyddogion Rwsiaidd yn casâu y rhyfel. Y mae yr hinsawdd yn effeithio ar bob un o honynt, a chlefydau yn ymledu yn eu plith. Nid oes dim porthiant iddynt i'w gael i'w hanifeiliaid, ac y mae eu hymborth yn hynod o ddrwg.

YMDDIRIED YN NUW AMSER HAINT.—Yr oedd Lord Craven yn byw yn Llundain pan oedd y pla mawr yn dinystrio yno; ond i ddianc rhag y perygl, penderfynodd encilio i'w annedd yn y wlad. Yr oedd ei gerbyd wrth y drws, a'r celfi (*baggage*) i mewn, a phob peth yn barod i'r daith. Fel yr oedd yn rhodio trwy ei neuadd i'r dyben o fyned i'r cerbyd, clywodd ei was negrdaidd yn dyweyd wrth was arall, "Yr wyffi yn meddwl wrth fod fy Arglwydd yn ymadael o Lundain i ochelyd y pla, fod ei Dduw yn byw yn y wlad, ac nid yn y dref." Yr oedd y negro tlawd yn dyweyd hyn, o ddiniweidrwydd ei galon, fel yr oedd yn credu bod llawer o dduwiau; ond y geiriau, pa fodd bynag, a gyffrôdd Lord Craven. Yntau yn deimladwy, rystriodd, "Fy Nuw sydd yn mhob man, ac a fedr fy nghadw yn y ystref fel yn y wlad. Yn awr, mi a arhosaf lle yr wyf; fe ddaru anwybodaeth y negro yna bregethu pregeth fuddiol i mi. Arglwydd, maddeu fy anghrediniaeth, a'r anhyder yn dy drugaredd di a wnaeth i mi feddwl rhedeg oddiwrth dy law di." Yna, efe a orchymynodd i'r meirch gael eu cymeryd o'r cerbyd, ac a arosodd yn Llundain; ac yr oedd yn bur wasanaethgar i'r cleifion, ac ni chyffhyrdodd yr haint ag ef.

Y COLERA.—Mae y Colera wedi gwneyd ei ymddangosiad mewn amryw fanau yn Nghymru, yn enwedig tua Merthyr Tydfil a Dowlais yn y Deheudir; ac y mae ei gerddediad yn peri dychryn a braw ar yr holl drigolion. Cadwed y Cymry eu hauneddau yn lân ac yn drefnau.

Y GEINIOGWERTH.

Dr. Owen a'i Waith.

Y DR. JOHN OWEN ydoedd fab i Henry Owen, yr hwn oedd weinidog yr efengyl yn Stadham, yn swydd Rhydychain, yn mha le ei ganwyd yn y flwyddyn 1616. Fe ddywedir iddo hâu oddiwrth Lewis Owen, Yswain, o'r Llwyn, gerllaw Dolgelley, a hwnw oedd yn hâu trwy unionlin oddiwrth Llewelyn ab Gwrgan, tywysog Morgannwg, felly yn Gymro o waeloliaeth. Yn y flwyddyn 1628, pan yn ddeuddeg oed, cafodd ei anfon a'i dderbyn i Goleg y Frenines, Rhydychain, yno y cafodd efe ei radd gyntaf, a hyny pan yn un ar bymtheg oed, yn y flwyddyn 1632. Bu yno yn hynod o ddiwyd yn astudio, ac ni orphwysai ond yn unig tua phedair awr. Ei holl amcan oedd iddo gael rhyw swydd dda ac uchel yn yr Eglwys neu y wladwriaeth. Fefu hyn yn achos galar iddo ar ol hyny. Ar y pryd gwnaethpwyd amryw gyfreithiau newyddion yn yr ysgol gan yr Archesgob Laud, canghellwr y brifysgol (sef tua'r flwyddyn 1637), a pha rai nid oedd y Dr. yn cydweled, ac ar yr achlysur gorfu arno ymaelâd â Rhydychain. Ar ol hyny darfu iddo fyned yn garlan i Sir Richard Dormer, o Asot, o'r swydd hono (cyn hyn cafodd ei gwbl urldo gan Esgob Bancroft). Aeth ar ol hyny i swydd Berks, i fod yn garlan i John, Arglwydd Lovelace, o Thurley. Ond pan dorodd y rhyfel wladol allan, efe a gymerodd blaidd y senedd; parodd hyny iddo golli ffafr llawer. Aeth ar ol yr amgylchiad uchod tua Llundain, yn mha le, ymae yn debyg, yr ymunodd â'r Anghydffurfwyr. Ar ol myned yno bu yn isel iawn yn ei feiddwl, a hyny am ei gwlwr tragywddol yn benaf. Ac ar un Sabboth aeth i wranlaw ar y Parch. Edmund Calamy, G.C., fel y tybiai, ond rhyw un arall o'r wlad oedd yno ar y pryd; a'i destun oedd yn *Math. viii. 26*: "Paham yr ydych yn ofnus, O chwio ychydig ffydd?" Cafodd fendith i'w enaid yn y bregeth alynodd ynddo hyd anguen. Yn y flwyddyn 1642, gwnaeth lyfr yn gosod allan "Natur Annuwiaeth," yr hwn yn fuan a gododd ei awdur i sylw y senedd, a bu yn sail i'w ddyrchafiad yn y caulyniad. Yn fuan drachefn, yr eisteddfod oedd i buro yr Eglwys oddiwrth weinidogion gwarthus, a roddasant iddo bersoniaeth Fordham, yn Essex. Bu yno ychydig gyda blwyddyn, cafodd ei amddifadu o'r lle hwn gan y noddwr, &c. Iarll Warwick a roddodd iddo bersoniaeth Coggleshall, yn yr un swydd. Byddai yn gyffredin yn pregethu i ddwy fil o bobl. Ni bu yno yn hir cyn newid ei farn am Henaduriaeth, ac fe ymunodd â'r Annibynwyr. Ar y 29ain o Ebrill, 1646, galwyd ef i bregethu ger bron y senedd, na ddydd oedd yn cael ei gadw yn wyl gan yr hen Buriantiaid. Dangosodd fwy o ysbryd rhydd y tro hwn nag a arferwyd gan ei gydbleidwyr ar y pryd, ac yn fwy felly pan ei galwyd i bregethu yno ar y dydd caulynol i doriad pen y brenin, Charles I., yr hwn a gymerodd le Ionawr 30ain, 1649. Yn y bregeth

HYDREF, 1849.]

hon dywedodd yn hyl yn erbyn gormes, a hunan elw, ac erlidig-aeth, ac ni chymeradwyodd eu gwaith o dori pen y brenin. Ar yr 28ain o'r Chwefror canlynol, sef ar y dydd oedd wedi ei neillduo i ymryd a gweddi yn achos yr Iwerddon, yr oedd i bregethu drachefn o flaen y senedd a phrif swyddogion y fyddin, yn mha le y darfu i Cromwell ei glywed am y tro cyntaf a chafodd effaith mor dda arno nes iddo ei alw yn gaplan iddo ei hunan. Yn fuan ar ol hyny aeth i Dublin i olygu y brifysgol, ac i bregethu, a bu yno am tua naw mis. Yn y flwyddyn 1651, wrth orchymyn y senedd, cafodd ei ddyrchafu yn ddeon Eglwys Crist yn Rhydychain, ac yn y flwyddyn ganlynol cafodd radd Doctor Duwinyddiaeth, ac hefyd yn rhag-ganghellwr i'r brifysgol yn yr un lle. Fe gyflawnodd ei swydd yn fyddiawn ac yn anrhydeddus am bum mlynedd, sef hyd farwolaeth Cromwell, pryd y dyrchafwyd Dr. Reynolds, yr hwn oedd Henaduriad, yn ei le. Ar adferiad Charles yr Ail aeth i Stadham, lle ei enedigaeth, a phregethai yno mor fynych ag y gallai; ond bu raid iddo ymadael oddiyno o herwydd yr aflonyddwch a dderbynai oddiwrth filwyr cartrefol Rhydychain, a phenderfynodd gartrefu yn Llundain. Yno yr ysgrifennodd lyfr o'r enw "*Fiat Lux*," mewn atebiad i ysgrifeniadau mynach Francisaid: y gwaith hwn a dynodd sylw Arglwydd Clarendon arno, yr hwn a gynnygiodd iddo ddyrchafiad os cydffurfai, ond efe a wrthododd. Dyodd-efodd gymaint fel y meddylodd fyned ar alwad i Loegr Newydd, yn athraw y brifysgol yno, ond efe a attaliwyd trwy orchymyn y brenin; ac hefyd cafodd wahoddiad i Holland i'r un swydd, ond cariad at ei wlad a'i cymhellodd i aros gartref. Pan roddodd y brenin drwyddedau (*licences*) i'r Anghydfurfwyr, cymerodd yntau dŷ ac a bregethodd ynddo, a daeth llawer o sawrion Llundain i'w wrandaw. Darfu iddo, mewn cysylltiad â Baxter, Bates, ac amryw eraill, sefydlu y Ddarlith Wythnosol yn neuadd Pinner; ac ar farwolaeth Mr. Caryl dewiswyd ef yn weinidog, ar ba eglwys y bu y Dr. Watts ar ol hyny. Yr oedd ganddo gyfeillion ymhlith y mawrion—nid oedd y brenin Charles heb ddangos cyfeillgarwch iddo weithiau. Rhoddodd fil o *guineas* iddo unwaith i'w cyfranu i'r dyoddefwyr ymhlith yr Anghydfurfwyr. Bu yn eiriol gyda'r brenin dros John Bunyan, yr hwn oedd wedi bod ddeuddeng mlynedd yn y carchar am grefydd. Yr oedd y brenin yn dyweyd wrtho ei fod ef yn synu fod dyn dysgedig o'i fath ef yn dadleu dros *dinceriaid*, ac yn eu hannog i bregethu. "O!" medd Dr. Owen, "mi a roddwn i fyny fy holl ddysegiadaeth am ddoniau y tincer i bregethu."

Yn y flwyddyn 1677, priodwyd ef yr ail waith, a thrwy hyny cafodd etifeddiaeth yn Ealing, yn Middlesex; ac yno wedi treulio brwyd llafurus, daeth ei amser i ymddattod. Mewn llythyr at gyfaill yr oedd yn dyweyd, "Yr wyf yn myned ato Ef yr hwn a geras, yn hytrach yr hwn a'm carodd i a chariad tragwyddol, yr hwn yw sail fy holl gysur." Bu farw Awst 24ain, 1683, yn saith a thri-ugain mlwydd oed, a chladdwyd ef yn monwent *Bunhillfields, City road*, yn ninas Llundain, lle mae ei fedd i'w weld yn bresanol, a hyny nid yn nepell oddiwrth ei gyfaill hoff John Bunyan, ac hefyd y .

enwog Dr. Watts, a'r anfarwol James Hughes, Jewin Crescent, ac amryw eraill a fuont ddynion enwog, y rhai y bydd eu coffadwriaeth yn fendigedig. Yr oedd y Dr. Owen yn un o'r dynion mwyaf a fagwyd yn Mhrydain erioed, yn hynod o ran ei ddyg, ei dduwioldeb, ei ffyddlondeb, a'i ddiwydrwydd yn achos ei Dduw, yn mhob man, a phob amgylchiad, ac yn caru llesâd ei gyd-ddynion, pwy bynag a fyddent. Yr oedd o ran ei farn yn Galfinaidd, fel ag y gwelir yn ei ysgrifeniadau heddyw, pa rai a fyddant mewn bri tra fyddo y byd mewn bod. Ysgrifennodd chwech o lyfrau unplyg, un ar hugain yn bedwarplyg, a deg ar hugain yn wythplyg. Y prif rai ydyw y rhai a ganlyn:—1. Ei waith yn esbonio ar lyfr yr Hebreaid:—2. Ar yr Ysbryd Glan, 1674:—3. "*Vindicæ Evangelicæ*," &c., mewn atebiad i T. Biddle, 1655:—4. "*Theologoumena, sive de Naturâ, Ortu, Progressu et studio veræ Theologiæ*," 1661:—Ei esboniad ar *Salm cxxx*, 1660:—6. Ar Gyfiawnhad, 1677:—7. Ar natur pechod mewn credinwyr, 1658:—8. Casgliad o'i bregethau a'i draethodau, a'r olaf oedd ar ogoniant Crist, yr hwn y dywedir iddo gael ei anfon i'r wasg ar y dydd y bu farw. Y mae amryw o'r llyfrau uchod yn yr iaith Gymraeg, a gobeithir cyn hir, y cawn weled ei esboniad ar yr Hebreaid, ie, a'i holl lyfrau yn wir, pa rai sydd yn drysorau anmhrisiadwy. Y maent yn glod i'w hawdur, yr hwn a ddechreuodd ei yrfa mewn llafur, ac a'i teithiodd trwy lawer o galedi, ond yn y diwedd aeth i mewn i lawenydd ei Arglwydd. Yno caiff weled gogoniant y Person y darfu iddo ysgrifenu mor ragorol am dano; yr oedd yma yn edrych arno megys trwy ddrŷch, ond yno wyneb yn wyneb, heb unr llen i fod rhyngddynt am dragwyddoldeb. Cael bod gyda Christ, canys llawer iawn gwell ydyw.

D. R. DELTA.

Ymfudiaeth.

NID ydyw yr Arglwydd wedi creu y ddaear yn ofer, ond i'w phreswyllo y creodd efe hi; "a'r ddaear a roddes efe i feibion dynion:" a'r gorchymyn cyntaf a gafodd dyn oedd, "ffrwythwch ac amlhewch a llenwch y ddaear." Yn mhen-tua phymtheg cant o flyneddau ar ol hyny, cawn hanes eu bod wedi ffrwytho ac amlhau yn nghymydogogaeth Noa; yr hon oedd gerllaw cymydogogaeth Adda, ac wedi llygru eu gilydd wrth drigo ynghyd, yn lle ymwasgaru i lenwi'r ddaear, nes o'r diwedd iddynt fyned yn rhy ddrwg i "hir amynedd Duw yn nyddiau Noa" eu dyoddef ar y ddaear. Ar ol difetha pob dyn ond Noa a'i deulu oddiar wyneb y ddaear trwy y dwfr dillu; y mae yr Arglwydd yn rhoddi yr un gorchymyn i'r teulu hwnw wrth ddechreu poblogi y byd newydd ag a roddodd efe i Adda wrth ddechreu poblogi yr hen fyd, sef "ffrwythwch, lliosogwch a llenwch y ddaear;" dyma y fendith a'r hon y bendithiodd yr Arglwydd Noa a'i feibion ar ol eu gwaredu oddi tan feildith y cynydduaid; lle y gallwn weled mai diystyru y fendith hon oedd

dechreuad llygredigaeth yr hen fyd, ac mai diogelwch y byd newydd oedd iddynt ymwasgaru i gymeryd meddiant o'u hetifeddiaeth. Ynghylch can' mlynedd ar ol y diluw, pan ydoedd meibion Noa wedi lliosogi yn y gymydogiaeth nes llenwimynydd Ararat, cyfarwyddodd yr Arglwydd Noa, trwy ysbryd prophwydoliaeth, i ranu y ddaear rhwng ei feibion, rhag iddynt hwythau ymlygu gyda'u gilydd, yn lle llenwi'r ddaear. Yn mhen deugain mlynedd ar ol y rhan'ad, cawn eu hanes wedi dechreu cychwyn i'w taith hyd wastadedd Sinar; ond cyn iddynt fyned dros derfyn gwlad eu genedigaeth, deallodd meibion Japheth eu bod hwy i fyned tua'r Gogledd oer, a meibion Camddrygonus i fyned dan y felldith tuag Affrica boeth, nes duo eu crwyn gan y gwres, a bod meibion Sem i gael aros yn hyfryd wlad eu genedigaeth; gan hyny gwnaethant benderfyniad i drigo yn y gwastadedd hwnw, deued a ddalai o fwriadau Duw, a phrophwydoliaeth eu tad—dywedasant, "Moeswch briidfeyni, adeilladwn i ni ddinas a thŵr, a gwnawn i ni enw rhag ein gwasgaru ar hyd wyneb yr holl ddaear." Wele drigolion y byd newydd eto wedi syrthio i'r un pwl o lygredigaeth a thrigolion yr hen fyd, gan ddystyru pob cyfarwyddiadau i'w ochel, nes iddynt hwythau dynu barn Duw arnynt, er nad oedd y farn a ddaeth arnynt hwy mor ddinystriol a barn yr hen fyd, eto yr ydoedd yn fwy effeithiol tuag at gyflawni bwriad Duw er poblogi y ddaear. Erbyn iddynt hwy gyduno i wneyd eu cynghor eu hunain, wele y cynghor tragywyddol yn dywedyd, "Deuwch, disgynwn, a chymysgwn yno eu hiaith hwynt, fel na ddeallont iaith eu gilydd; felly yr Arglwydd a'u gwasgarodd hwynt oddiyno ar hyd wyneb yr holl ddaear," ac y mae y wasgarfa northol hono yn parhau i fyned rhagddi hyd y dydd hwn, a'r moddion effeithiol i hyny, sef amrywiaeth ieithoedd, yn lliosogi. Ac eglur yw fod pob tuedd croes i ymwasgaru ar hyd wyneb yr holl ddaear yn parhau i ddwyn nodau o anfoddlonrwydd Duw ar ddynion: ar y dinasoedd mwyaf enwog, fel yr un yn ngwastadedd Sinar, y mae y march coch yn arfer ymosod waetha'; a gorlawnder y trigolion ar gyfer cynnyrch eu gwlad sydd yn eu dwyn dan garnau y march du; ac eglur yw mai y lleoedd amlaf eu trigolion sydd yn cael eu sathru gan y march gwelwlas yn y dyddiau hyn: hefyd, i ba beth ond i orlawnder trigolion y gellir priodoli y diynstr anwrthwynebol a wneir ar liaws o'n cenedl gan ddarfodedigaeth. Pan oedd eingwlad yn anaml ei thrigolion, tua phetwar ugain mlynedd yn ol, nid oedd dim son am y clefyd dinystriol hwn, ac nid oes dim o hono heddiw mewn gwledydd anaml eu trigolion; ond os geill rhyw un ag sydd yn deall y natur ddynol yn well i a mi amunheu fod amlldra dynion yn llygredigaeth i'w natur, y mae yn wirionedd rhy brofiadol i nebei wadu fod amlldra dynion yn llygredigaeth ofna'wy i'w moesau a'u meddiannau hefyd. Onid oes llawer mwy o achos cwyno yn Nghymru yn awr nag oedd hanner can' mlynedd yn ol, o herwydd ehwennych tai, a thiroedd, a bywioliaethau cymydogion? Onid ycyw yr amathwyr, a'r masnachwyr, a'r erefftwyr, a'r gweithwyr, wedi ymrabu yn eu herbyn eu hunain, nes magu letain malais rhyngddynt a'u gilydd, nes suto llawer eglwys a chymydogiaeth, a llawer trwy anturio dan seiliau eu gilydd, yn tynu eu tai ar eu penau

eu hunain, ac yn yspeilio meddiannau eu cymydogion trwy fethdaliad yn fwy anocheladwy na lladron. Wrth ddamsang traed eu gilydd y mae llawer o'r perthynasau agosaf yn myned yn fwy diserch at eu gilydd nag estroniaid. Felly ni a welwn fod go lawnder o ddynion yn peri iddynt wthio eu gilydd i dlodi, a thlodi yn eu gwthio i anonestrwydd, ac anonestrwydd yn eu gwthio ar draws holl ddeddfau eu natur eu hunain, a deddfau y nefoedd hefyd.

Gan fod llawer o wlad yr addewid heb ei meddiannu, gwell fyddai i lawer yn ychwaneg o genedl y Cymry fyned allan i chwilio am dani, fel y Daniaid, na damsang eu gilydd rhwng y mynyddoedd, fel hyn, nes ydyw y fendith werthfawrocaf yn faich trymaf. Cael llawer o blant oedd y fendith fwyaf dymunol gan hâd Abraham, fel y gallent feddiannu cyfran helaeth o'r etifeddiaeth addewedig, a mawr fyddai gofid y diblant; ond y mae yn ddiareb yn Nghymru heddyw, fod "gofid parchen plant yn dyblu'r diblant," a'r rhai sydd wedi cael y gyfran helaethaf o fendith Duw i Noa a'i feibion, yw y rhai sydd yn y gorthrymder mwyaf yn Nghymru; a'r rhai mwyaf amddifad o'r hyn a elwir yn fendith yr Arglwydd i Aser, ac yn ras Duw gan Jacob, yw y rhai a ystyrir ddedwyddaf. Pa beth sydd wedi gyru y cwbl o chwith fel hyn? A ydyw cenedl y Cymry yn euog o'r un trosedd a'r Babeliaid yn ngwastadedd Sinar? neu a ydyw rhandir meibion Japheth wedi ei llanw yn rhy gynnar cyn cyfod cyflawnder bendithion y mil blyneddau ar eu cyfer? Eglur yw ein bod yn cael ein ddistyru a'n llethu gan genedl falch a gorthrymus. Cyfoded rhyw Gymro galluog ei yspïenddrych ar lân Môr y Werydd, fel Moses ar lân y Môr Coch, gan gyfeirio at y wawr sydd yn tywynu ar wlad y Gorllewin, gwaedded ar ei gydgenedl, "Sefwch ac edrychwch ar iachawdwriaeth yr Arglwydd."

MYRDDYN

XI. *Llythyr Hen Wr Mynyddig.*

ANWYL GYDGENEDL,

Mae golygwyr y "Geiniogwerth" wedi ceisio genyf finnau ysgrifenu yn erbyn anfeesoldeb y Cymry. Yr wyf finnau yn gweled wrth hyny, a gwel pobl eraill yr un fath yn ddiammhau, eu bod hwy, sydd yn wŷr doethion iawn, yn barnu fy mod innau ymhlith y rhai tebycaf o gael gwrandawriad gan y Cymry; canys dywedant yn eu hanerchiad ar hyny yn y "Geiniogwerth," am Mai diweddaf, mai at wŷr o'r fath hyny yr anfonent i geisio ganddynt ysgrifenu. Yn awr, onid ydyw hyn yn rhywbeth i hen ddynau fel myfi? Pwy fuasai byth yn meddwl pan oeddwn yn dechreu fy awduriaeth y daethwn i fod mor enwog? Beth waeth pa fodd yr ymddyga yr adolygwyr bellach?

Dywed y golygwyr hefyd, eu bod yn hyderus y byddai i bob ewyllysiwr da i genedl y Cymry gydsynio a'u cais trwy ysgrifenu. Ac nis mynwn innau am bris ar y ddaear, gael fy nrrwg-dybio o barth meddu ewyllys da tuag at genedl y Cymry; gan hyny yr wyf

yn ysgrifenu. A'r anfoes a benodwyd i mi ysgrifenu yn ei erbyn ar hyn o bryd, yw anghyfiawnder.

Gwneir anghyfiawnder wrth werthu yn fynych, trwy godi crogrbris am yr hyn a werthir, neu ynte werthu eiddo gwael yn enw a phris un da, neu ynte fod y mesur neu y pwysau yn rhy fychan. Mynych y gwelir y prynwr hefyd yn euog o'r un peth, trwy naill ai ceisio prynu yr eiddo am lai nag a dâl, neu ei brynu a pheidio talu yn yr amser penafol am dano, neu hwyrach beidio a thalu byth. Hefyd gwneir anghyfiawnder yn fynych pan byddo un yn tori i fyny, fel y dywedir, trwy i'r dyn drosi ei eiddo i law rhywun arall, yna nis gall ei ofnwr ond cymeryd a gaffont. Ac yn y cyffredin, mewn amgylchiadau felly, cedwir rhai fawr o'r eiddo i fod yn feddiant i'r methdalwr ei hunan. Llauer o ffyrdd eraill sydd, yn mha rai y gwned anghyfiawnder. Gallwn lenwi fy llythyr, aci hwn fod yr hwyasie honnnt oll, heb ond yn unig enwi y gwa-hanol ffyrdd hyn; ond ni byddai hyn yn gwbl unol â'm hamcan ar hyn o achlysur.

Awydd am arian, am feddiannau, mae'n debyg, ydyw y prif achos fod rhai yn gwneuthur anghyfiawnder. A phe gallwn ond dangos fod gwneuthur anghyfiawnder yn myned yn erbyn iddynt gyfoethogi, ond odid fawr na byddai hyn yn un o'r pethau tebycaf i beri iddynt glywed a theimlo. Canys y mae llauer o argoelion fod yn haws gwneuthur i'r fath hyn deimlo trwy eu llogellau na thrwy eu cydwybodau. Gwasga yr ystyriaeth o golli teiniog a dimai yn ddwysach ar feddyliau llauer o'r bobl hyn, pan y dygwyddo hyn fod, nag y gwasgodd yr ystyriaeth o fod wedi pechu yn erbyn Duw erioed ar eu meddyliau.

Ond y mae yn dra eglur, dybygid, os arfera dyn anghyfiawnder, y milwria hyn yn erbyn ei lwyddiant. Meddyliaid am y gwerthwr anghyfiawn, beth fydd y canlyniad iddo ef? Mae yn siwr o golli ei gwsmeriaid yn fuan, oddigerth y rhai drwg am dalu; canys y mae y rhai gonest yn rhwym i edrych pa fodd y prynant, er mwyn dyfod i ben a medru talu. Ond am rai anghyfiawn, nid ydynt hwy mor feddylgar am dalu, ac o'r herwydd nid ydynt mor ofalus rhag addaw gormod am ryw beth wrth brynu. Felly y fath olaf fydd cwsmeriaid y gwerthwr crogrbrisaid. Dygwyddodd er ys tro yn ol, fod cigydd wedi dyfod adref o'r farchnad, yn adrodd i'r wraig helynt y diwrnod, a dywedai i bwy, a pha fodd yr oedd wedi gwerthu y cig. Ond ymhlith eraill, dywedai ei fod wedi gwerthu rhyw gymaint o gig i H. Ll. o'r Ll—dd, "A gawsoch chiw arian ganddo Dafydd?" gofynai Catherine, gyda gradd o frys. "Naddo," atebai Dafydd, "ond efe a dâl yn fuan." "O, na wna byth," atebai hithau. "Wel, gad iddo yntau," ebe Dafydd, "mi werthais i'nnan y cig iddo yn bur ddrud. Onid oedd y ddau wedi cyfarfod eu gilydd i'r dim yn yr amgylchiad yma? A lled debyg ydyw yn gyffredin. Hefyd, mynych iawn y gwelir y dyn yn cael ei fradychu gan yr awydd am y crogrbris, i gadw yr eiddo heb ei werthu nes y byddo y farchnad hwyrach wedi gostwng, neu fod yr eiddo wedi gwasethgu yn ei ansawdd: yna nis gall gael am dano yn agos yr hyn y bawyd

yn ei gynnyg yn daer iddb-unwaith, a bydd raid ei werthu am a geffir. Ac o ba le y daw yr ennill fel hyn?

Hefyd y prynwr anghyfiawn, a drwg am dalu, pan yr adnabyddir ef, nis gwertha neb iddo ef o'u bodd; ac os gwerthant, byddia yn siŵr o werthu yn ddrutach nag i dalwr da. Bydd raid talu hefyd weithiau er maint fyddo y loes, a hyny ond odid yn mhen yr hir a hwyr: hwyrach pan fyddo yr esgidiau neu y dillad wedi hennddarfod. Ac y mae talu mewn amgylchiad felly yn ddiflas hyd yn nod i'r gonestaf. Ac efe a aiff o'r diwedd, fel y delo ei gymeriad yn sefydledig yn y ffordd hon, yn gyfryw na cha mo'i goelio am ddim mewn unrhyw amgylchiad. A gall hyn fod o ganlyniadau, difrifol iddo. Heblaw hyny, edrychir arno gan ei gydnebod yn una'u hyspeiliai o'u meddiannau pe gallai, yn ei ffordd ef o wneuthur hyny. Pa le y mae yr ennill i hwn ar ei ymddygiad.

Hefyd, y dyn a doro yn anghyfiawn, y mae yntau yn gwneuthur y ddirfawr golled iddo ei hun. Er hwyrach y meddylia ef ddarfod iddo ymddwyn yn synwrol iawn, gystal ac yn lew iawn, ond i'r gwrthwyneb y mae. Hwyrach ei fod wedi glewa cynnifer o ugeiniau neu gannoedd oddiar ei ofynwyr; beth er hyny? canys y mae wedi gwerthu ei gymeriad a'i enw da am hyny. Ffair wan iawn yn wir. Pe buasai yn gadael i'r cyfan fyned rhwng ei ofynwyr, a hyny grym lawer yn fyr o fod yn ugain swllt y bunt iddynt, eto yn ol y syniad a'r teimlad cyffredin, edrychasiad arno—os tori, eto wedi tori yn gyfiawn. Ac felly buasai ei enw da ganddo. A thybygwn fod yn llawer gwell i ddyn, heb olygu dim ond byw yn y byd hwn, ail ddechreu ei fydd a'i gymeriad ganddo, er bod heb ddimai o arian, na bod ganddo swm mawr o arian wedi eu celfio yn anonest oddiwrth ei ofynwyr, a'i gymeriad wedi ei golli drwy hyny. Fel hyn, fel y buasai yn hawdd dangos, colled sydd ar anghyfiawnder yn mhob dull a modd y gellir ei arfer.

Mae yn hen sylw am y dyn fyddo yn ofalus am dalu ei ffordd, fod Duw yn rhoddi modd iddo wneuthur hyny. Ac y mae yn ddigen amlwg fod hyn yn wirionedd. Ac nid yw mor anhawdd dywedyd, yn mha le y mae, a pheth ydyw y modd hwnw. Mae'r modd gyda'r dyn, lle bynag y byddo. Mae yn agosach ato na'r cwbfrdd, i.e. na'i logell, na'i gryd, na'i groen—mae yn y dyn. Mewn gwirionedd, y gofal sydd yn y meddwl am dalu ydyw y modd i hyny. Oddiar y gofal hwn, mae y dyn yn trefnu ei holl dreuliadau yn mhob peth yn gydweiddol a'i dderbyniadau. Gofala na phryno ddim na bydd ganddo a dalu am dano yn y fan ond odid, neu o'r hyn lleiaf bob sicrwydd y gall dalu yn yr amser ammodedig. Byddai well gan y fath hyn o ddyn ddyoddef cryn eisieu, neu droi allan i gardeta, na phrynu ac heb byth dalu. Ac yn ddiau, dylai cyfiawnder fod yn egwyddor mor gref a hyn yn mhob dyn ar wyneb y dddear.

Mae rhywbeth mawr mewn talu yn yr amser, a bod yn ddi-ddyled yn ddiammhan, pe amgen ni buasai y Cyfryngwr byth yn gwneuthur gwyrt er mwyn cyrhaedd bod felly, ar ran Pedr ac yntau yn amser heliad y dreth gynt. Pell oddiwrtho ef fuasai gallu i natur a'i hawdur; ond yr oedd bod heb dyled yn gyfryw

nôd yn ei olwg, fel yr oedd yn werth ganddo alw Hollalluogrwydd i'r maes i'w gvrhaedd. O! mae'r cymeriad o fod yn gyfiawn yn anrhyddeddusach filoedd o weithiau na'r enw o fod yn gvfoethog. Mae perchen llygaid ysbrydol yn gweled felly, er nad yw y byd cibddall yn gallu canfod y fath beth. Ac y mae bod yn gyfiawn yn beth a all pawb ei feddu, ond meddwl am hyny a'i ddymuno, pryd nad oes mo un o fil yn llwydde i fod yn gyfoethog, er fod bron bawb yn ymgyrhaedd am hyny. Ac yn wir, fel y dywed yr hen air, "Cyfoethog ydyw y diddyled." Yr wyf yn cofio hen wr yn yr ardal lle y'm magwyd, a fyddai yn arfer dywedyd, y gallasai efe fyned a dimai ar ben ei fys o'r naill ben i'r plwyf i'r llall, ac nad allasai neb ei gofyn hi ganddo. Un arall, ei air fyddai, y gallasai fyned a dimai ar big ei ffon felly. Nid oeddwn y pryd hwnw yn gweled rhyw lawer o rinwedd mewn bod felly, ond erbyn hyn yr wyf yn gweled y rhinwedd hon yn fawr ac yn ogoneddus iawn. A braid na theimlwn awydd y fynydd hon, o buasai fodd, cael gweled yr hen wr wedi cael dimai a thwll ynddi, a'i gosod ar big y ffon, a gosod y ffon fel y gesyd milwr ei wên ar ei fynwes, a'r bagl ar gamedd ei fraich, yna ymdaith yn gloff yn yr ysmocffroc wrthban, fel yr arferai fed, o ben uchaf y plwyf i'r pen isaf. Buasai yn y seremoni i lygaid y meddylgar olygfa dra mawreddig. A phryd nad allasai neb ofyn y ddimai ganddo, buasai yn yr amgylchiad fuddygoliaeth ardderchog iawn, llawer ardderchocach i'm tyb i na'r un o fuddygoliaethau Julius Caesar, yn enwedig os ystyriwn fod yr hen wr wedi magu cymaint ag wyth o blant, a hyny wrth ei ddiwrnod gwaith, ac heb bwyso dim ar na phlwyf na pherson.

Mae bod yn gyfiawn yn gynaint ei bwys, fel na ddylai neb feddwl ei fod yn dduwiol, os yn amddifad o'r rhinwedd hon. Ebe yr ysgrythyr, "Trwy un y gwneir llawer yn gyfiawn." Yr hwn y cyfrifir cyfiawnder Crist iddo er ei gyfiawnhad, a wneir hefyd yn ddyn cyfiawn o egwyddor ac ymarferiad. Mae y drefn yn mha un y cyfiawnheir of yn yr ystyr gyntaf, yn effeithio yn naturiol er ei unioni yn yr ystyr olaf. Trwy ffydd y derbynir y cyfiawnder cyfrifol, ac y mae ffydd hefyd yn dwyn yr enaid i'r fath gymdeithas & Duw, a'i drefn, a'i lywodraeth, ag sydd yn sicr o unioni y galon. Ysgrifennai y "Dyn Dystaw" ei feddyliau am drefn gras fel hyn:—

"Dyma yr amlygiad dysgleiriaf a welwyd eriod o wirionedd a chyfiawnder ymarferol. Yr oedd yn well gan Dduw ddryllio ei uniganedig Fab na dirymu rheolau tragywyddol moesoldeb. Nid yw holl gyfundrefn yr efengyl ond un dadguddiad cyson o uniondeb ymarferol y Duwdod." Mae y fath fawredd anfeidrol yn cael a cosod ar gyfiawnder yn meichniaeth yr Arglwydd Iesu a'i aberth, hefyd dygir yr hwn sydd yn ymwneyd trwy ffydd a'r Iesu am gyfiawnhad i'w berson, i'r fath ymsyniad o hyn, ac hefyd i'r fath gymdeithas & Duw a'i drefn, a gweinyddiad ei lywodraeth, na metha ei ennill i garu cyfiawnder, a phenderfynu ei gyfiawn ddilyn. Trwy ffydd mae y dyn fel wedi dyfod i fyd y gwrthddrychau hyn, ac yn ymdeith gyda hwy, gan deimlo eu dylanwad, ac felly yn eithaf naturiol ennillir ef i fod yn ddyn cyfiawn. Peidied neb a

meddwl, gan hyny, ei fod yn gyfiawn gyfrifol, os nad yw yn gyfiawn ymarferol. Gwir y gwelir weithiau yr eppa castiog ar hyd yr heol-ydd, wedi ei wisgo mewn dillad dyn. Ond nis gwelwyd ac nis gwelir yn y byd hwn na'r byd a ddaw ddyn castiog, twyllodrus, ac anghyfiawn wedi ei wisgo yn nghyfiawnder Crist. Mae hyd yn nod y meddylddrych o'r fath wrthddrych yn ddigon er peri diflasdod syrffedig ar bob dyn o archwaeth dduwiol. Na, byth ni ddefnyddia Duw y cyfiawnder a weithiwyd gan ei anwyl Fab, yn ei chwys gwaedlyd, a'i angeu poenus, yn wisg i guddio ynddi dwyll ac anghyfiawnder; pe felly gwnelai y Duw mawr ei hunan anghyfiawnder.

Gan hyny, meddaf eto, na fydded i neb obeithio ei fod yn dduwiol a chadwedig, os yn ddyn dŷgwyddor a diosal am gyfiawnder. Na, beth bynag a ddichon fod hyd ei broffes, a'i sŵn a'i lwrw gyda chrefydd, i.e., er ei holl ymddyddanion am grefydd, a'i ddarllen, a'i ganu, a'i weddio, i.e., er ei holl orfoleddu efallai, ac hwyrach y dylid dywedyd, er ei holl bregethu, eto os yn ddyn heb ymarfer cyfiawnder, y mae yn drais a sarhad ar Dduw a'i drefn i'w fath efunwaith obeithio ei fod yn dduwiol.

Cwm.

HEN WR MYNYDDIG.

Prynu yr Amser.

CANMOLIAETH a roddir yn aml gan feistr i was da ydyw, ei fod yn un diwyd gyda'i orchwyl, yn defnyddio pob mynyd i'w fantais oreu er dwyn mwyaf o elw i'w feistr, a chanmoliaeth dda ydyw. Ond defnyddir y geiriau "prynu yr amser" gan Paul yn ei epistol at yr Ephesiaid, yn fwy gyda golwg ar iawn arfer yr adeg bresennol i barotdi gogyfer a'i sefyllfa dragywyddol; ac os yw y cyntaf yn deilwng o ganmoliaeth, diau fod yr olaf felly. Prif orchwyl bywyd dyn ddylai fod sicrhau hapusrwydd iddo ei hun byth; nid yw bywyd dyn yn y byd hwn ond marchnadfa lle y mae pawb yn prynu, ac yn elwa mewn rhyw ffordd, a gosodir pawb i fyw yn y byd arall ar yr elw—y *proceeds*—ddaeth oddiwrth y fasnach yma.

Dylem ddefnyddio yr adeg bresennol i'r fantais oreu gyda golwg ar bethau tragywyddol, am ei bod yn hynod fer. Gellid meddwl fod hyn yn cael ei olygu gan Paul pan y defnyddiai y gair "prynu." Pethau gwerthfawr a phrin a brynir genym yn wastad; ac O! mor brin ydyw amser. Nid oes gan y mwyaf o ddynion awdurdod arno am un foment; da y dywedwyd ein bod yn ei gael fel yr ydym yn ei dreulio, nid oes genym yr un *stock* o hono wrth law. Bydd lluoedd o'r rhai sydd yn darllen y rhifyn hwn o'r "Geiniogwerth," yn un o fisoedd y flwyddyn nesaf wedi myned i ffordd yr holl ddaear, eu cyflwr am byth wedi ei benderfynu mewn gwynfyd neu wae: i.e., ddarllenwyd, y mae dy amser di mor fyr ac ansicr fel nas gelli sicrhau y darlleni y rhifyn presennol cyn i dy dynged dragywyddol fod wedi ei sicrhau. Pa faint bynag yw dy oedran, un o'r dyddiau nesaf bydd angeu a'i ddwyllaw oerion yn cymeryd gafael

ynot, a phe byddit yn meddu cyfoeth y byd, a gallu ac awdurdod ei lywodraethwyr oll, nid crys yr un fynyd wrthyt—rhaid myned, parod neu amharod. Nid ydym yn sicr o un foment ond yr un bresennol—yr un sydd yn ein meddiant; am hyny dyledswydd pob dyn yw defnyddio hon i ymofyn am grefydd, oblegid os awn oddi-yma heb ei chael, heb grëdu ei hathrawiaethau, a'u gweithio atlan, bydd wedi darfod gyda ni am byth! Gallwn ganu yn iach i ddedwyddwch am dragywyddoldeb, a'n gorchwyl o hyny allan byth fydd gwaelo i ni erioed gael cyfle i elwa, ond i ni ei dreulio yn segura.

Y mae fod canlyniadau tragywyddol i'n dull ni yn treulio amser yn un rheswm cryf paham y dylem ei brynu, a'i ddefnyddio i'r fantais oreu er gwneyd ein sefyllfa yn hapus yn y tragywyddoldeb yr ydym yn myned iddo. Y mae dynion yn gyffredin yn ofalus i beidio treulio rhan o fywyd yn y fath fodd ag i fod yn anfanteisiol i'w bywyd rhagllaw. Rhoddir bob amser rhyw fath o addyg i'r plentyn er ei gymhwyso i weithredu yn briodol pan fyddo yn dda; gofelir rhag i hadau afiechyd gymeryd gafael yn ei gyfansoddiad pan yn ieuanc, allant fod yn anghysur iddo yn ei fywyd dyfodol; bydd teithiwr cyn cychwyn oddicartref yn gofalu am bob cysuron anghenrheidiol ar ei daith, defnyddia bob cyfle i wybod ynghylch anhawsderau a pheryglon y ffyrdd y mae i'w teithio. Ond rhaid dyweyd am y rhan fwyaf o wrandawyr yr efengyl yn Nghymru, efallai rhai o ddarllenwyr y "Geiniogwerth," fe ddichon eu bod yn ddiofal am y tragywyddoldeb ofnadwy y maent yn myned iddo; gwyddent yn burion mai yr ychydig amser sydd ganddynt yma yw yr unig adeg i barotï gogyfer a'u cyflwr yno, ac y costia y myn- ydau a gamddefnyddir yma amddifadrwydd bythol o bob dedwydd- wch yno; ond eto prin y meddylient am barotï gyferbyn a'u cyflwr tragywyddol. Telir ganwaith fwy o sylw ganddynt i helyntion bychain a dibwys y byd presennol nag i'r pethau y mae yr hyn a fyddant byth yn ymddibynu ar eu hymddygiad tuag atynt. Ar- ddangosiad teg yw y bywyd hwn o'n sefyllfa ni yn y bywyd dyfodol; y mae y naill a'r llall yn dwyn cyferbyniad hollol i'w gilydd; y mae pawb yma yn casglu gwenwyn neu fêl i fyw arno yn nhragy- wyddoldeb. Os wyt ti, ddarllenydd, yn dilyn pechod, yn gwrthod holl gynnygiadau crefydd i ti, ac yn mynu dy lwybr dy hun, yr wyt yn casglu i ti dy hun ddigofaint erbyn dydd digofaint—rhydd pob gwrthodiad angerdd mwy ofnadwy i'r tân anniffoddadwy. Rhyw ddiwinnod bydd Duw yn gwneyd dy gyfrif di i fyny, dwg ger dy fron bob cynnygiad o Fab Duw a wrthodaist ti erioed, dwg gor- chymyn a droseddaist, pob pechod a gyflawnaist, ac o honynt ceir digon o ddefnyddiau i dy wneyd di yn druenus byth. Os oes can- lyniadau fel yna yn dilyn camddefnyddiad amser, gellid meddwl mai rhesymol dysgwyl i bob dyn wneyd y goreu o'r bywyd sydd ganddo, a pheidio ymddiried i fywyd rhagllaw, neu awr angen, i wneyd y cwbl yn dda; gorchwyl ein bywyd ddylai fod, ceisio crefydd; nid oes genym ddim arall gwerthson am dano i'w wneyd yu y byd yma. Nid yw einices dyn yn y byd ond llai na dim o'i chyman- haru a thragywyddoldeb, a bychan ydyw gofyn i ti treulio moment

yn y fath fodd ag i sicrhau dedwyddwch i ti dy hunan, a gochel digofaint Duw byth. Digofaint Duw! O eiriau ofnadwy! Beth yw eu hystyr? Beth yw eu teimlo? Beth yw bod tan ei ddigofaint? Beth bynag yw eu cynnwys, a pha mor ddychrynlyd bynag yw agwedd y rhai sydd yn eu teimlo, nid yw yn anmhosibl i ti, ond dilyn yr yrfa yr wyt yn bresennol arni, fod yn deall yn brofiadol cyn diwedd y flwyddyn hon beth ydyw; ac i ychwanegu at dy drueni byddi yn teimlo dy fod felly oblegid i ti ymdroi yma ac acw, a gadael i'r adeg ddiauc, a thithau golli y cyfle i fod yn gadwedig.

LLYWARCH.

Oedfad.

"Y MAE llawer o grefyddolion yfory, ag sydd yn gosod eu diwrnod gyda Duw. Y dydd a'r dydd mi edifarhaf, adim yn gynt; fel pe byddai ganddynt lywodraeth ar amser, ac yn hunanfarchnadyddion gras; pryd mai Duw yn unig biau cyfranu amser a gras. Ambrose a ddywed, 'Duw a addawodd faddeuant i'r edifeiriol; ond ni addawodd yfory i'r esgeulus.' St. Austin a ddywed, 'Nid yw yr hwn ag sydd yn rhoddi maddeuant i'r edifeiriol, bob amser yn rhoddi edifeirweh i'r pechadur.' Os rhoddaf fi Dduw heibio heddyw, dichen y rhydd yntau finnau heibio yfory; os troaf heibio yr awr hon o ras, dichen na chaf byth awr rasol ychwaneg. Os gwrthodaf heddyw ddwylaw ei drugaredd, dichen yr estyna law ei gyfiawnder allan yfory. Y mae yn wir, tra y mae genyf amser, y gallaf ddod i mewn; ond y mae mor wir, pan y dymunaf ddyfod i mewn, dichen na bydd genyf amser. Y mae hyn yn sicr, pan yr edifarhaf y derbynaf drugaredd; ond y mae mor sicr a hyn pan y dymunaf gael trugaredd, dichen na chaf edifeirweh. O Arglwydd, tydi a roddaiat yr awr hon o ras i mi edifarhau, dyro hefyd ras yr awr hon i'm galluogi i edifarhau."

H. E.

Llyfr Cydwybod.

"A DDYMUHIF gael gwybod, pa un a ydyw dy enw wedi ei ysgrifenu yn llyfr y bywyd ai peidio? Yna darllen yr hyn a ysgrifenaist yn llyfr cydwybod: Nid oes anghenrhaid am i ti ofyn, pwy, a eogyna i'r nesoedd i chwilio cofrestrau tragywyddoldeb? Dim ond disgyn i'th galon dy hun, ac yno darllen pa beth ydwyf, a pha beth a fyddi. Er bed costyfr Duw yn gauedig, ac yn cael ei gadw fry gyda Duw, eto y mae llyfr dy gydwybod yn agored, ac yn cael ei gadw i lawr yn dy fynwes; a pha beth bynag a ysgrifeni yno, byddi yn sicr a'i ddarllen eto ar ol hyn. Os ysgrifenaist yn y llyfr hwn ddim ond llinellau duon pechod, ni chanfyddaf yn llyfr Duw ond llinellau cochion damnedigaeth; ond os ysgrifenaist air Duw yn llyfr cydwybod, gallaf fod yn benderfynol i Dduw ysgrifenu fy enw yn llyfr y bywyd. Yn nydd mawr y farn, pan y byddi'r llyfrau gael eu hagoryd, y darllenaf y llinellau mwyaf dymunol neu ynte y mwyaf annymunol. Yna mi a ysgrifenaist yn y fath fodd yma, fel na bydd arnaf ddim cywilydd i'w darllen ar ol hyn."

H. E.

Solon a Croesus.

Y MAE ENW Croesus, pummed a diweddfaf frenin Lydia, yr hwn a deyrnasai 557 cyn Crist, wedi myned yn ddiareb i osod allan un yn meddu anferth gyfoeth.

Pan ddaeth Solon, deddfwr Athen, yr hwn oedd un o'r rhai ardderchocaf o hen ddoethion Groeg, i Sardis, lle y cynnalai Croesus ei lys, derbynid ef mewn dull cydweddol a pharch y fath ddyn. Ymddangosai y brenin yn nghwmni ei lyswyr, yn ei hoil rwysga'i wychder breninol, wedi ymwisgo yn ei addurniadau mwyaf gorwych. Er hyny, ni aml godd Solon na synedigaeth na rhyfeddod. Synai ac anfoddlonai yr oerfelgarwch a'r difaterwch hwn y brenin; a gorchymynodd ar fod i'w holl drysorau, ei ystafelloedd gorwychaf, ei ddodrefn drudfawr, ei feini gwerthfawr, ei gerdddelwau a'i ddarluniau, gael eu dangos i'r athronydd. Wedi i Solon weled y cwbl, dygwyd ef yn ol at y brenin, yr hwn a ofynai iddo a welodd efe erioed ddedwyddach dyn nag ef. "Do," atebai Solon, "gwelais un Telius, dinesydd disymf, ond teilwng, o Athen, yr hwn a dreuliodd ei ddyddiau uwchlaw anghen, yr hwn a welodd ei wlad mewn cyswll llwyddiannus, yr hwn a feddai blant y rhai a berchid yn gyffredinol, ac wedi cael yr hyfrydwch o weled plant ei blant, a fu farw wrth amdeiffyn ei wlad." Y cyfryw atebiad, yn yr hwn y cyfrifid aur ac arian megys diwerth, a ymddangosai i Croesus yn amlygu anwybodaeth a hurtrwydd hynod. Eto, gan ymdawelu am ei restru yn yr ail radd o ddedwyddwch, gofynai iddo, "A adwaenai efe rywun dedwyddach nag ef, heblaw Telius." Atebai Solon, "Adwaenwyf, Cleobis a Biton o Argos, dau frawd, cynnelwau perffaith o gariad brawdol, ac o'r parch dyledus oddiwrth blant i'w rhieni. Ar wyl arbenig, pan oedd eu mam, offeiriades i Juno, tan orfod myned i'r deul, a phan nad oedd yr ychain yn barod i'w cherbyd, yn ddifaras aent hwy i'r trec a thynent y cerbyd, yn nghanol bendithion y bobl. Pob mam ag oedd yn wyddfodol a longyfarchai yr offeiriades ar gyfrif rhagoroldeb ei meibion. Hithau yn uchder ei llawenydd, ac yn ngwres ei diolchgarwch a daer ymbiliodd ar y dduwies wobrwyo ei phlant a'r fendith orau a fedrai y nef ei rhoddi. Gwrandawyd ei gweddïau; wedi i'r aberthu fyned trosodd, syrthiasant i dawl esmwyth gwsg yn y deul, yn yr hwn y buont farw. "Felly," meddai Croesus, "nid ydych yn fy ystyried i o gwbl yn nifer y rhai dedwydd. "Frenin Lydia," atebai Solon, "nid yw gwir athroniaeth, yr hon a ystyria mor agored i gyfnewidiadau a damweiniau yw bywyd dyn, yn caniatáu i ni ymogoneddu yn ein llwyddiant ein hunain, na mawrygu dedwyddwch eraill; yr hwn efallai a ddiiflana neu a brofir yn arwynebol. Ni ellir cyfrif un dyn yn ddedwydd, ond yr hwn a fendithir gan y nef a llwyddiant hyd ei ddiwedd. Am y rhai sydd yn wastad mewn perygl, ystyriem eu dedwyddwch mor ansicr ag yw y goron i'r arwr cyn terfynu yr ymrysonfa. Nid hir y bu Croesus heb deimlo gwirionedd yr hyn a ddywedai Solon wrtho. Wedi ei orchfygu gan Cyrus brenin Persia, a chymeryd ei brifddinas, cymerwyd yntau yn garcharor, a thrwy orohymyn y gorchfygwyr,

gosodid ef ar y pentwr i'w losgi yn fyw. Yn awr y tywysog annedwydd a gofiai am eiriau Solon, y doethwr Athenaid, aca lefai allan, "O Solon, Solon, Solon!" Cyrus yr hwn oedd yn wyddfodol, efo swyddogion ei llys, a awyddai wybod paham y galwai Croesus yr enw hwnw gyda'r fath daerni. Wedi adro'ld iddo y rheswm, gan ddwys ystyried ansicrwydd pob peth daearol, gan ymgynhyrfu mewn tosturi, archodd gymeryd y brenin oddi ar y pentwr; ac o hyny allan rhoddodd iddo bob parch ac anrhydedd. Fel hyn cafodd Solon yr anrhydedd o achub bywyd un brenin a rhoddi addysg werthfawr i un arall.

Cyf. LLECHIDON.

Celwydd.

Mae y pechod o ddyweyd celwydd yn un ag y mae y Bibl yn dangos yn amlwg fod yr Arglwydd yn ei ffeiddio yn ddirfawr; eto mae y bai hwn yn un lled gyffredin yn eia gwlad, yn cael ei arfer gan lawer iawn, yn llawer amlach nag yr ydys yn gyffredin yn dal sylw.

Mae personau o bob sefyllfa yn euog o'r drwg yma, o'r gwasanaethwyr sydd ar ol cyflogi yn dyweyd fod eu cyflog yn fwy nag ydyw, hyd y masnachwr sydd yn trin ei filoedd gan ddyweyd da am y drwg wrth werthu, a drwg am y da wrth brynu. "Drwg, drwg! medd y prynwr; ond pan el o'r neilldu, efo a ymfrostia." Mae y dosbarth hwnw sydd yn prynu ac yn gwerthu, ac yn enwedig y rhai sydd yn ffeirio anifeiliaid, yn ddwfn iawn yn y drwg hwn. Mae ffeiriau a marchnadoedd Cymry yn llenwi yr awyr â dadwrdd celwyddog, a thwyll anwireddau dychrynlyd. Nid yr hyn a elwir yn "gelwydd goleu," a arferir gymaint, ond un duachei liw, tywyllach ei ansawdd, yn tarddu oddiar falais a dichell ac ysfa ddieffig i foddhau a lleshau ei hun, ar draul annedwyddu a cholledu ei gymydog. Y celwydd a olygir yma sydd fath o dwylleiriadaeth gelfydd, yn cael ei ddilyn weithiau â rhith ystumiau o symlwrwydd, i hudo yr annichellgar i dybied mai gwirionedd yw yr hyn a haerir, pan nad yw ddim amgen na chydblethiad cywain o gelwydd a dichell.

Mae rhai wedi myned mor bell a dyweyd nad ydynt yn euog o gelwydd, ond iddynt ymattal rhag geiriau celwyddog; er iddynt ymdrechu i'r eithaf i wneyd i'r sawl fyddo yn prynu ganddynt, &c. gredu celwydd. Nid ymddengys fod y rhai hyn yn ystyried fod y fath beth ag asio celwydd, trwy roddi wrth eu gilydd yn ystrywgar ymadroddion ag ydynt ar eu penau eu hunain yn ymddangos yn wirionedd; ond o'u cysylltu ynghyd mewn dichell gywain, trosglwyddant i'r meddwl dyb gyfeiliornus, a chyfansoddant gelwydd o'r fath enbydaf, megys yn yr enghreifftiau a ganlyn:—

1. Yr oedd dyn un tro yn gwerthu ceffyl, ac wrth i'r prynwr ofyn a wnai ef dynu Atebai y gwerthwr, "O! tynu! chwi lawenhäech pe gwelech ef yn tynu." Ond yn mhen ychydig, aed â'r ceffyl yn ei ol am na wnai dynu, pryd yr haerai y gwerthwr celwyddog nad

oedd ef wedi dyweyd y gwnai dynu; ond y buasai y prynwr druan, yn llawenhau pe gwelais ef yn tynu. Felly gwrthododd gymeryd y ceffyl yn ol.

2. Aeth dyn a chasog i'r ffair i'w gwerthu, pan ddaeth rywun ato i'w hedrych, ar feddwl ei phrynu. Gofynnodd ei hoed, atebai y gwerthwr yn ddigywilydd, "Naw oed ydyw, a deg galanmai." gyda bwriad i'r ymofynydd feddwl, mai rhwng naw a deg oed; pan mewn gwirionedd yr oedd yn bedair ar hyntheg, yr hyn hefyd a allai yr ateb uchod arwyddocau.

3. Yr oedd gŵr yn y ffair gyda buwch ar werth, yr oedd ei wraig yno hefyd, a'r ddau fel Ananias a Sapphira yn cytuno i ddyweyd celwydd. Pan ddaeth dyn i geisio prynu y fuwch, dywedai y gŵr, gydag odrychiad sobr, ei bod wedi dyfod a llo er's tair wythnos, a'i bod yn fuwch heb ei bath; a dyma y wraig yn nesu ymlaen ac yn dyweyd, "Yr wyf fi yn byw yn buragos ato ef—y mao hi yn fuwch heb ei bath." Ac yr oedd yn un heb lawer o'i bath; oblegid yr oedd hi heb ddyfod a llo er's blwyddyn, ac heb ei godro er's dau ddiwrnod.

Digon bellach o ddynoethiad ar nodweddiad moesol dosbarth o'n cydwladwyr, ag y dymunwn o'm calon beri iddynt gywilyddio a gadael heibio y fath ffordd isel, lechwraidd ac anghymreig o drin y byd. Arswyded a ffeiddfed pawb bob math o gelwydd; a bydded i bawb, yn enwedig athrawon yr Ysgol Sabbathol, osod eu hwynebau yn unol yn ei erbyn, nes yr ennillo pobl Cymru y nodweddiad uchel ysgrythyrol hwnw, "Ei meibion ni ddywedant gelwydd."

Laura Bridgman.

Y MAE yr hanes a ganlyn, am yr hwn yr ydym yn ddyledus i Dr. Kitto, yn profi na ddylai neb lwfrhau yn ngwyneb anhawsderau a phroffedigaethau; ac i'r dyben hwnw yr ydym yn ei roddi ger bron ein darllenwyr.

Ganwyd Laura Bridgman yn Hanover, Hampshire Newydd, America, yn y flwyddyn 1829. Dywedir ei bod yn blentyn prydferth, yn meddu llygaid gleision bywiog. Ond yr oedd mor eiddil pan yn flwydd a hanner oed, fel nad oedd ei rhieni yn dysgwyliddi fyw yn hir. Yr oedd yn ddarestyngedig i lewygfeydd, y rhai a'i dirdynent yn y modd mwyaf poenus. Ond gwellâodd wedi hynny am ychydig amser; a phan yn ugain mis oed, yr oedd yn barffaith iach. Am y pedwar mis canlynol, mwynhaedd iechyd cyffredin; a dangosodd lawer o sylw a pharodrwydd i dderbyn gwybodaeth. Ond clafychodd drachefa yn ddisymwth. Effaithiodd y clefyd hwn gymaint ar ei llygaid a'i oblustiau fel y rhedodd eu cynnwysiad allan. Fel hyn yr oedd ei golwg a'i chlyw wedi eu colli am byth: ond nid oedd ei dyoddefiadau drosodd eto. Parhaodd y clefyd heb lareiddio am saith wythnos. Cadwyd hi yn ei gwely mawr ystafell dywell am bum mis. Ni ddaeth yn alluog i gerdded ei hunan

cyn pen blwyddyn, nac ieistodd i fyny am ddiwrnod cyfan cyn pen dwy flynedd. Sylwyd erbyn hyn fod ei harogliad wedi ei ddys-trywio bron yn hollol; a gwelwyd hefyd ar ol hyn nad oedd ei har-
chwaeth yn gystal a'r cyffredin. Yr oedd yn bedair blwydd oed pan adferwyd ei hiechyd.

"Ond pa fath gyflwr yr oedd hi ynddo!" medd Dr. Howe. "Yr oedd tywyllwch a dystawrwydd y bedd o'i hamgylch: nid oedd gweniadau, mam na llais tad yn effeithio arni hi. Nid oeddynt hwy, a'i brodyr, a'i chwiorydd, ond sylweddau corfforol, heb ddim gwahaniaeth rhyngddynt a'r dodrefn, ond yn unig mewn cynhes-
rwydd a gallu i ymsymud; ac hyd yn nod yn yr ystyriaethau hyn nid oeddynt yn gwahaniaethu oddiwrth y ci a'r gath. Ond yr ysoryd anfarwol oedd o'i mewn nis gallai farw; ac er fod y rhan fwyaf o gyfryngau cymundeb rhyngddi hi a'r byd wedi eu tori ymaith, dechreuodd ddangos ei hun trwy y rhai eraill. Mor fuan ag y dysgodd gerdded, dechreuodd chwilio yr ystafell, ac yna y tŷ. Daeth yn gydnabyddus â llun, pwysau, a gwres, pob dodrefnydd ag y medrai roddi ei llaw arno. Canlynai ei mam, a theimlai ei dwy-
law a'i breichiau, fel yr oedd yn gweithio oddeutu'r tŷ; ac yr oedd ei hawydd i ddynwared yn ei harwain hithau i wneyd yr un pethau. Dysgodd wnio ychydig a gwau hosanau."

Daeth Dr. Howe yn gydnabyddus â'r amgylchiad hwn yn y flwyddyn 1837, pan oedd Laura yn agos i wyth mlwydd oed: a'i galon dosturiol a'i harweiniodd yn ddioed i'r lle yr oedd yn pres-
wyllo. Cafodd ei bod o gorff lluniasidd; ei phen yn fawr a phryd-ferth; a'i holl gyfansoddiad yn iachus. Llwyddwyd yn fuan gyda'i rhieni i ganiatáu iddi gael ei rhoddi yn yr *asylum* yn Boston, a chymerwyd hi yno yn mis Hydref yr un flwyddyn. Gadawyd hi am bythefnos i ddyfod ati ei hun o'r dyrswch meddwl a achlysur-
wyd gan ei symudiad, cyn dechreu ar y gwaith o'i haddysgu. Nid oedd ond un o ddwy ffordd i'w chymeryd; naill ai dwyn ymlaen a pherffeithio yr iaith o arwyddion yr hon yr oedd hi eisoes wedi ei harferyd mewn rhan, neu ddyfeisio rhyw foddion i roddi gwybod-
aeth iddi am natur a defnyddioldeb llythyrenau. Bu Dr. Howe yn ddigon doeth i ddewis yr olaf.

Y profion cyntaf a wnaed trwy gymeryd y pethau mwyaf arferol megis cyllyll, llwyau, agoriadau, &c., a'u henwau wedi eu cyssylltu wrthynt mewn llythyrenau teimladwy. Yr enwau hyn a deimlid ganddi yn ofalus; ac yn fuan daeth i ddeall fod cymaint o wahan-
iaeth rhwng y llythyrenau a gyfansoddant y gair *spoon* a'r rhai a gyfansoddant y gair *key* ag sydd o wahaniaeth mewn lŷn rhwng llwy ac agoriad. Yna rhoddwyd yr enwau ar eu penau eu hunain yn ei llaw; a sylwodd hithau yn fuan eu bod yn gyffelyb i'r rhai oedd ar y llwy a'r agoriad. Dangosodd ei gwybodaeth o'r cyffelyb-
rwydd hwn trwy roddi yr enw *key* ar yr agoriad, a'r enw *spoon* ar y llwy: a thrwy arwyddion teimladwy annegwyd hi i fyned ymlaen gyda'r cyfryw ddarganfyddiadau. Gwnaed yn gyffelyb gyda pethau eraill; a dysgodd hithau yn hawdd roddi yr enwau priodol wrthynt. Pa fodd bynag, yr oedd yn amlwg nad oedd yma unrhyw

weithrediad o eiddo y deall heblaw côf a dynwarediad. Yr oedd yn cofio fod y gair *book* yn cael ei roddi ar y llyfr, ac yr oedd hithau yn gwneyd yr un fath trwy ddynwarediad, ond heb un syniad am y berthynas oedd rhyngddynt a'u gilydd.

Yn mhen ychydig amser, yn lle geiriau cyfain, rhoddwyd llythyrenau unigol iddi; y rhai a osodwyd mewn trefn, fel ag i ffurfio y geiriau *book, key, &c.* Wedi iddi eu teimlo yn y wedd hon, cymysgwyd hwy yn un pentwr, a gwnaed arwydd am iddi hithau eu trefnu i wneyd y geiriau *book, key, &c.*, a hi a wnaeth felly. Hyd yn hyn, nid oedd nemawr wahaniaeth o ran y dull o ddysgu rhyngddi hi a chreadur direswm. "Yr oedd y plentyn druan," meddy Dr. Howe, yn "eistedd mewn syndod dystaw, ac yn amyneddgar, yn dynwared pob peth a wnelid gan ei athrawes. Ond yn awr, y gwirionedd a ddechreuodd lewyrchu arni; ei deall a ddechreuodd weithio; canfyddodd fod ffordd trwy yr hon y gallai wneuthur arwydd o unrhyw beth oedd yn ei meddwl. Nid oedd mwyach yn gyffelyb i'r ci neu'r *parrot*; ond yr oedd yno ysbryd anfarwol yn ymestyn yn awyddus mewn cadwen newydd o gymundeb âg ysbrydion eraill. Gallwn bron benodi yr eiliad pan y tywynodd y gwirionedd hwn ar ei meddwl, ac y taenodd y llewyrch dros ei gwynebpryd; gwelais fod y rhwystyr mawr wedi ei orchfygu; ac nad oedd dim ond parhâd yn yr un llwybr yn anghenrheidiol rhagllaw."

Gyda golwg ar hyn, y mae Mr. Dickens yn sylwi, "Da y gall y beneddwyr hwn alw hono yn fynydd hyfryd, pan y pelydrodd y gobaith gwanaf ar feddwl tywyll Laura Bridgman. Trwy ystod ei fywyd, bydd adgofio y fynydd hono yn ffynnonell o ddedwyddwch pur." Felly y bydd, meddwn ninnau: dylasid ysgrifenu i lawr y mis, a'r diwrnod, pan wnaed y darganfyddiad hwn yn hanes dyn; pan gadarnhawyd tuhwnt i bob dadl y gwirionedd mawr, nad oes un cyfiwr o fywyd dynol ar y ddaear yn hollol ddiobaith; a pha le bynag y mae meddwl, nad oes un carchar o'r hwn nis dichon iddo gael ei waredu.

Ond rhaid i ni fyned ymlaen gyda'r hanes. Ni chyrhaeddwyd y canlyniad a nodwyd uchod, nes ar ol treulio rhai wythnosau mewn llafur, yr hwn a allasai ymddangos ar y pryd yn ddiles. Rhoddwyd iddi restr o llythyrenau, wedi eu gwneyd o fetel; ynghyda bwrdd, yn yr hwn yr oedd tyllau i osod y llythyrenau ynddynt. Yna pan gaffai unrhyw beth yn ei llaw, gallai bigo allan y llythyrenau a ffurfient ei enw, a'u trefnu ar y bwrdd. Arferwyd hi yn y ffordd hon dros amryw wythnosau, nes y daeth yn feddiannol ar nifer mawr o eiriau. Yn nesaf, cwymerwyd y cam pwysig o'i dysgu i ddynodi y gwahanol llythyrenau a'i bysedd. Cyflawnai ei thasg yn fuan ac yn hawdd, oblegid erbyn hyn yr oedd ei deall yn dechreu gweithio er cynnorthwyo ei haddysgydd.

Yr adroddiad cyntaf mewn perthynas iddi a gyhoeddwyd pan oedd wedi bod oddeutu tri mis dan addysg. Mae yn dywedyd ei bod y pryd hyny newydd ddysgu pa fodd i ffurfio y llythyrenau a'i bysedd fel yr arferir gan rai mud a byddar; a'i fod yn destun o

lawengdd a syndod i weled mor gyflym, mor gywir, ac mor awyddus, yr oedd hi yn myned ymlaen gyda'i gwaith. Darlunir y dull fel y canlyn :—“ Mae ei hathrawes yn rhoddi gwrthdrys newydd yn ei llaw, megys pwyntel (*pencil*) er anghraifft ; gadewir iddi ei deimlo yn fanwl a rhoddir iddi ryw syniad am ei ddyben. Yna mae yr athrawes yn ei ddsu i sillebu yr enw, trwy wneyd arwyddion â'i bysedd ei hun i ddynodi y llythyrenau. Mae y plentyn yn ymddydd yn ei llaw, ac yn teimlo ei bysedd fel y mae y llythyrenau yn cael eu ffurfio. Y mae yn troi ei phen ychydig ar un ochr, fel un yn gwrandaw yn astud ; ei gwefusau ydynt agored ; prin y gellid meddwl ei bod yn anadlu ; ac y mae ei gwynebpryd, yr hwn oedd brycerus ar y cyntaf, yn gweni yn raddol fel y mae yn amgyffred ei gwers : yna mae hithau yn codi ei bysedd bychain, ac yn sillebu y gair : yn nesaf, mae yn cymeryd y llythyrenau metelaidd, ac yn eu gosod mewn trefn : ac yn olaf, mae yn cymeryd yr holl lythyrenau a gyfansodiant y gair, ac yn eu doddi wrth, neu ar y pwyntel, neu beth bynag fyddo y gwrthdrys.

Ar ddiwedd y flwyddyn ganlynol, cyhoeddwyd adroddiad arall, yr hwn a gynnwys yr ymadroddion a ganlyn :—

“ Profwyd tuhwnt i bob amurheusaeth, na all weled pelydr o oleuni, na chlywed unrhyw sŵn, ac nad ydyw byth yn arfer ei synwyr o arogliaid, os oes ganddi un. Fel hyn y mae ei meddwl yn trigo mewn tywyllwch a llonvddwch mor ddwfn a hedd cauedig ganol y nos. Nid oes ganddi un drychfeddwl o olygfeydd prydferth, na sŵn per, nac arogl hyfryd ; eto, y mae yn ymddangos mor chwârës a'r aderyn neu'r oen ; ac y mae ysgogiad ei chynneddfau meddyliol, neu gaffaeliad rhyw ddrychfeddwl newydd, yn rhoddi iddi bleser bywiog, yr hwn a nodir yn amlwg yn ei gwynebpryd darluniadol. Nid yw byth yn ymddangos ei bod yn ymosid, ond y mae bob ariser yn meodu hynawsedd ac agweddfoes mebyd. Y mae yn hoff o ddigrifwch a chwareu : a phan fyddo yn chwareu gyda phlant eraill, ei chwerthiniaid hi a swnia uchaf o'r lliaws.

“ Pan ei gadewir ei hunan, ymddengys yn bur ddeilydd os bydd ganddi beth i'w wau, neu i'w wnïo ; ac weithiau am oriau, os na bydd ganddi orchwyl, hi a'i dyfya ei hun yn amlwg drwy gydymddvddan dychymygol, neu drwy al wyn ol argraffiadau a aethant heibio ; hi a gyfrifa ei bysedd, neu a silleba enwau y pethau a ddvsgodd yn ddiweddar yn llaw-egwyddor y mud a byddar. Yn yr hunan-gymundeb unigol hwn ymddengys ei bod yn ymresymu, yn adfyfyrio, ac yn dadleu : os silleba air yn gyfeiliornus gyda bysedd ei llaw ddeheu, hi a'i tery yn ebrwydd â'i llaw aswy, fel y gwnai ei hathraw, yn arwydd o anfodddhad ; os yniawn, y mae yn ysgafn daro ei hunan ar ei phen, ac a edrycha wedi ei boddio. Weithiau silleba air yn gyfeiliornus â'r llaw aswy, ac a edrych yn gellwerus am ychydig, ac a chwârda, ac yna tery ei llaw aswy â'i llaw ddeheu, fel pe i'w cheryddu.

“ Yn ystod y flwyddyn, cyrhaeddodd ddeheudra mawr yn yr arferiad o law-egwyddor y mud a byddar, ac y mae yn sillebu allan y geiriau a wŷr mor fuan ac mor ddehau, fel na all ond y rhai sydd

wedi cynnffino â'r iaith hon ddilyn gyda'r llygad symudiadau cyflym ei bysedd.

"Ond er mor ryfodd ydyw y cyflymder â pha un yr ysgrifena ei meddyliau ar yr awyr, eto mwy rhyfedd ydyw yr hawadra a'r cywreinrwydd â pha un y darlenna eiriau wedi eu hyysgrifenu fel hyn gan eraill : trwy grafangu eu dwylaw hwy yn ei dwylaw ei hun, a dilyn pob symudiad o'u bysedd fel y mae llythyren ar ol llythyren yn trosglwyddo eu harwyddocâd i'w meddwl. Fel hyn y mae cydymddyddan â'i chyd-chwareuwyr deillion, ac ni all ddim ddangos gallu y meddwl i ddwyn sylwedd corfforol yn wasanaethgar iddo yn fwy effeithiol, na chyfarfod rhyngddynt. Canys os ydyw talent a medrusrwydd mawr yn anghenrheidiol i ddau ddynwaredyddi ddarlunio eu meddyliau a'u teimladau trwy symudiadau y cuss ac ymddangosiad y gwynebpryd, pa faint anhawddach ydyw, pa y mae tywyllwch wedi amdoi pob un o honynt, ac na all un o honynt glywed dim sŵn.

"Pan y mae Laura yn rhodio ar hyd ffordd â'i dwylaw yn estynedig o'i blaen, y mae yn adnabod pawb â'i cyferfydd yn ebrwydd, ac yn myned heibio gydag arwydd o adnabyddiaeth : ond os geneth o'i hoedran, neu yn enwedig un o'i hoff gwmpeini, y mae yno yn ebrwydd wên hyfryd o adnabyddiaeth, cofeidio, tŷn-wasgu dwylaw, a chyflym hysbysu ar y bysedd bychain, troell-ysgogiadau cyflym pa rai sydd yn trosglwyddo meddyliau a theimladau o un meddwl i un arall. Y mae yno ofyniadau ac atebion, cyfnewidiadau o lawenydd a galar, y mae yno gusanu ac ymadaw, fel rhwng plant sydd â'u holl synwrau ganddynt."

Wedi i Laura fod am ddeunaw mis yn y sefydliad, ymwelwyd â hi am y tro cyntaf gan ei mam : ac nid yn unig mae hanes yr ymweliad, fel ei rhoddir gan Dr. Howe, yn un o'r rhai mwyaf cynhyrfel a ddesgrifwyd erioed gan na phin na phwyntel, ond gwasanaetha i dafu ychydig o oleu ar y modd y mae ei chynneddf o adnabyddiaeth yn gweithredu.

Safai y fam am beth amser, gan sylu gyda llygad gwlybion ar ei phlentyn anffodiog, yr hon oedd yn chwareu o gylch yr ystafell yn hollol anhysbys o'i phresennoldeb. Yn fuan rhedai Laura ar ei thraws, dechreuodd yn ebrwydd deimlo ei dwylaw, gan chwilio ei dillad, ac ymdrechu eael allan pwy oedd hi ; eithr pan na lwyddai yn hyn, troai oddiwrthi fel oddiwrth un dyeithr, ac ni allai y wraig druan guddio y loes a deimlo id am nad oedd ei phlentyn yn ei hadnabod.

Yna hi a roddodd i Laura gadwynau, y rhai a arferai wisgo gartref, y rhai a adnabwyd gan y plentyn yn union, yr hon â'i rhoddodd o amgylch ei gwddf, gyda llawer o lawenydd, ac a'm ceisodd i yn ebrwydd i ddywedyd ei bod yn deall mai o'i chartref yr oedd y gadwen wedi dyfod. Ymdrechai y fam yn awr ei chofeidio, eithr Laura druan â'i gyrodd ymaith, gan ddewis bod gyda'i chymdeithion.

Yn awr, rhoddwyd peth arall oddicartref iddi, a dechreuai yn awr drych yn dra chynhyrfus ; chwiliodd y wraig ddyeithr yn fwy

gofalus, a rhoddodd arddeall i mi ei bod yn gwybod ei bod yn dyfod o Hanover; goddefai ei chofleidiadau, eithr gadawai hi gyda difaterwch ar yr arwydd lleiaf. Yr oedd trallod y fam yn awr yn amlwg i'w weled; canys er iddi ofni na byddai iddi ei hadnabod, yr oedd y gwirionedd poenus o gael ymddwyn tuag ati gyda difaterwch oeraidd gan blentyn anwyl yn ormod i natur gwraig eioddef.

"Ar ol ychydig, wrth i'w mam gymeryd gafael ynddi drachefn, ymddangosai fod drychfeddwl gwanaidd yn treiglo dros feddwl Laura, nas gallai fod yn ddyeithr; gan hyny, hi a deimlai ei dwylaw yn bur awyddus, tra y cymerodd ei hedrychiad ymddangosiad o bryder dybryd; aeth yn bur welw, ac yna yn goch yn ebrwydd; yr oedd gobaith yn ymddangos yn ymryson ag ammhueuaeth a phryder, ac ni ddarluniwyd cyffroadau ymrysongar erioed mor gryf ar y gwyneb dynol: ar y mynydyn hwn o ansicrwydd, tynodd ei mam hi ati, a chusanodd hi yn serchiadol, pan ar unwaith y dysgleiriodd y gwirionedd ar y plentyn, ac y ciliodd pob petruster a phryder o'i gwyneb, ac megys gyda dangosiad o lawenydd mawr llechai yn awyddus yn mynwes ei mam, ac a ildiai i'w chofleidiadau hoff.

Ar ol hyn, anghofiwyd y gadwen; diystyrid y teganau a roddid iddi; yn awr, ymdrechai ei chyd-chwareyddion yn ofer i'w thynu oddiwrth ei mam, am y rhai ychydig fynyddau yn ol y gadawodd y wraig ddyeithr yn llawen; ac er yn ufuddhau unrhyw arwydd i fy nilyn i fel arferol, yr oedd yn gwneyd hynv gyda chryn anewyll-ysgarwch. Glynai wrthyf fel pe buasai wedi dyrysu ac yn ofnus; a phan, ar ol ychydig amser, y dygai hi at ei mam, llamodd i'w breichiau a glynodd wrthi gyda llawenydd mawr.

Dangosai ei hymadawiad serch, dealltwriaeth, agwroldeb y plentyn yn gyfartal. Dilynodd Laura ei mam i'r drws, gan lynu wrth ei hochr o hyd, nes y daethant at y trothwy, lle y gorphwysodd am ychydig, ac y teimlodd oddiamgylch, i gael gwybod pwy oedd yn ei hymyl. Ac wrth deimlo y *matron*, o'r hon yr oedd yn bur hoff, ymasaelodd ynddi ag un llaw, gan gydio yn grynedig yn ei mam a'r llall; ac fel hyn y safai am fynyd: yna gollyngodd law ei mam, rhoddodd ei chadach ar ei llygaid, a chan droi oddiamgylch, glynai yn y *matron*, gan ocheneidio, tra yr ymadawodd ei mam gyda chynhyrfa dau mor ddwys a rhai ei phlentyn.

Atebion i'r Gofyniadau.

I. Pa sawl gwaith yr anrhydeddwyd Crist a llef o'r nef, &c.?

1. Wrth afon yr Iorddonen wedi ei fedyddio gan Ioan, Mat. iii. 17; Marc i. 11; Luc iii. 22.

2. Ar ei weddnewidiad, Mat. xvii. 5; Marc ix. 7; Luc ix. 35.

3. Ychydig cyn dyoddef ar y groes, Ioan xii. 28.

II. Pa sawl gwaith yr eneiniwyd Crist, &c.?

1. Yn y groth yn nghysegriad y natur ddynol iddo.

2. Yn gyhoeddus, pan ddisgynodd yr Ysbryd arno yn ei fedydd, cyn dechreu ei weinidogaeth gyhoeddus, Mat. iii. 16,

3. Yn ei ddyoddefiadau a'i farwolaeth, pan yr oedd ffwr, thau yr Ysbryd yn aroglu mor beraidd yn ei gymeriad sanctaidd, a'i rodiad diargyhoedd, Eph. v. 2: Heb. ix. 14.

4. Yn ei esgyniad buddygoliaethus i'r nefoedd pan "dderbyniodd roddion i ddnion:" a pharhâ ei aberth a'i eiriolaeth yn eu rhinwedd a'u peraroglededd heddyw yn ngwlad gogoniant, i.e. aroglant hyd y ddaciar isod, Eph. iv 8—11.—Gwel "Geiriadur," dan y gair *Eneinio*.

Eneiniwyd ef hefyd,

1. Gan bechadures fawr yn nhŷ Simon y Pharisead, Luc vii. 37, 38.

2. Pan yn bwyta yn nhŷ Simon y gwahanglwyfus, ychydig cyn y pasg, gan Mair. Dywed Matthew a Marciddi dywallt yr enaint ar ei ben ef; ond Ioan a ddywed iddi ei dywallt ar ei draed—tebygol fod y naill yn nodi yr hyn a adawsai y lleill allan, aciddi eneinio ei ben a'i draed, Mat. xxvi. 6—11; Marc xiv. 3—9; Ioan xii. 2—8.

III. Pa sawl gwaith y purodd Crist y deml oddiwrth y newidwyr, y prynwyr, a'r gwerthwyr, &c.?

1. Ar y pasg cyntaf wedi ei fedyddio, Ioan ii. 13—17.

2. Tua thair blynedd wedi hyn, sef ar y pedwerydd pasg ar ol ei fedyddio, Mat. xxi. 12—13; Marc xi. 15—19; Luc. xix. 45—48.

IV. Pa sawl gwaith y mae genym hanes i Grist, wedi dechreu ei weinidogaeth gyhoeddus, ymweled â Nazareth lle y magesaid ef?

Dwy waith, Luc iv. 16; a Mat. xiii. 54—58.

V. Pa sawl holiad y bu Crist danynt o'r ardd i'r groes, &c.?

1. Ger bron Annas yr archoffeiriad, Ioan xviii. 13.

2. Yn llŷs Caiaphas, yr hwn oedd archoffeiriad y flwyddyn hono, Ioan xviii. 34; Mat. xxvi. 57—58.

3. O flaen cynghor y deg a thriugain neu ysanhedrim, Luc xxii. 66.

4. O flaen Pilat y rhaglaw, y waith gyntaf, Ioan xviii. 28. Mat. xxvii. 1.

5. O flaen Herod Antipas, tetrarch Galilea, Luc xxiii. 7.

6. O flaen Pilat, yr ail waith, Luc xxiii. 13—16.

7. O flaen Pilat, y drydedd waith, Mat. xxvii. 19; Ioan xix. 4—15.

VI. Pasawl gwaith yrymdangosodd Crist wedi ei adgyfodi o feirw!

1. I Mair Magdalen, Ioan xx. 14.

2. I'r gwragedd eraill, Mat. xxviii. 9. Marc xvi. 9.

3. I Pedr, 1 Cor. xv. 5; Luc xxiv. 34.

4. I'r ddau oedd yn myned i Emmäus, Marc xvi. 12, 13; Luc xxiv. 13—32.

5. Hwyr yr un dydd yn absen Thomas, Marc xvi. 14; Luc xxiv. 36. Ioan xx. 19—24.

6. Pan oedd Thomas yn bresennol, Ioan xx. 24—29.

7. Wrth fôr Tiberias, Ioan xxi. 1—14.

8. I'r dysgyblion ar fynydd Galilea, Mat. xxviii. 16.

9. I fwy na phum cant o frodyr, 1 Cor. xv. 6.

10. I Iago yr apostol, 1 Cor. xv. 6.

11. I'r holl apostolion ynghyd, 1 Cor. xv. 7.

12. I'r apostolion ar ei esgyniad, Luc xxiv. 50, 51; Act. ix. 10.

CARWŶ CYWIRDER.

Dafydd a Goliah.

Dw'r fyddin gerth ar ddeufryn gwyrdd,
 Israeliaid a Philistiaid oedd,
 Uwch dyffryn teg yn rhifo 'u myrdd,
 "I'r gad, i'r gad," y rhoddent floedd.

O blith Philistiaid deuai cawr,
 Gwisgedig oll gan bres a dur;
 Taranawl lef a roddai 'n awr,
 Rho'i Israel oll mewn braw a chur.

Gan herio 'r nef a chablu 'n chwith
 Y llefai, "Pa fyddino 'r y'ch?
 Anfonwch ŵr yn awr o'ch plith,
 Rhyw ddewr ryfelwr cadarn gwych.

"A hwn ymladdaf finnau 'n llon,
 Dau fydd benben—hyn yw 'm bryd,
 A'r sa'i a gollo 'r ornest hon,
 Boed cenedl hwn yn gaeth i gyd."

Ymfrostiai eilwaith, cablai Ior,
 Ar Israel y bytheiriai wawd,
 Mewn twrf aflonydd fel y môr,
 "Gwarthruddais," meddai "Israel dlawd."

Fel hyn am ddeugain niwrnod maith
 Bu fore a hwyr yn fawr ei fôst;
 Ei rym, ei wedd, ei eirf, a'i iaith,
 I Israel barant ddychryn tost.

Ar fad ymweliad, wele 'n dod
 Ryw wridog lanc o Bethl'em draw,
 Bugeilfab Jesse, mawr ei glod,
 A bwyd i'w frodyr yn ei law.

I'r gwersyll pan gyrhaeddodd ef,
 Byddinai 'r llu, rhoent floedd i'r gad,
 A'r cawr ddaeth rhwng y ddwyblaid gref,
 Bytheiriai gabledd dros y wlad.

Yn mhelydr haul, ei eirf fel tân,
 A'i ysgogiadan 'n peri braw;
 Israeliaid oll fel pryfed mân,
 Ac ef fel tŵr symudol draw.

Gwrolai Dafydd megys llew,
 Gofynai, "Pa'm dyoddefwn warth
 Pa faint a fydd i'r gwron glew
 A laddo 'r cawr?—nid yw ond tARTH."

Ar hyn Eliab chwerw a fu
 Wrth Dafydd, gwnaeth edliwiad tost,
 "Dy falchder gŵn, a'th ddrygedd di,
 Am wel'd yr hynt mae 'th daith a'th fôst;

Atebai Dafydd, "Ni wna'th sen
 Fy nigaloni, Duw yw 'm nerth;
 Ymlaen yr af, gostyngaf ben
 Y Cawr a'r holl Philistiaid certh."

Gofynai eilwaith, "Beth a fydd
 I'r hwn a laddo 'r diffaeth gawr?"
 Caiff ferch y brenin, a'i dŷ yn rhydd,
 A brointiau fil a chyfoeth mawr!"
 Ar hyn at Saul y dygid ef,
 Parhau yn wrol 'r oedd o hyd;
 Am ladd y cawr yr oedd ei lef,
 Am ladd y cawr yr oedd ei fryd.
 Petrusai Saul, ys llencyn oedd,
 I gwrdd y fath ryfelwr llym;
 'Roedd treifddiawl swm y cawr, ddig floedd,
 I'w glust o hyd mewn eithaf grym.
 Medd Dafydd, "Bugail fu'm i'm tad,
 Daeth llew ac arth a dygent oen;
 Eis ar eu hol, heb ofni brad,
 Gan ddwyn eu 'sglyfaeth yn ddiboen.
 Yn marf y llew, pan ataf trôdd,
 Ymeflais, lleddais lew ac arth!
 A'r cawr cableddus, yx un modd
 A laddaf eto er ei warth.
 Y Duw 'm gwarêdodd rhagddynt hwy,
 A'm gwared eto rhag y cawr;
 Pe byddai nerth yn ugain mwy,
 Yn nerth fy Nuw, fe gwmp i lawr."
 Ar hyn rhodd Saul ei arfau certh
 Am Dafydd—helm a llurig gref;
 Cyfrifai Dafydd hwy 'n ddiwerth,
 A cherdded ynddynt mi wnai ef.
 Pum careg dodai yn ei god,
 Bugeilffon dafi yn ei law,
 A'r *ornest* weithian oedd ei nôd,
 Wynebai 'r cawr heb ofni braw.
 Ar hyn y cawr yn fawr ei fost,
 Diystyrai Dafydd coch ei wrid;
 Trwy Ddagon y melldithiau 'n dost,
 Ei galon falch fytheiriaid lid.
 Eb ef, "Pa beth, pa beth—ai ci
 Wyf fi pan y defnyddi ffon?
 Myn Dagon, lladdaf, darniaf di,
 Myn duwiau Gath, bydd gwae i'th fron!
 I adar nef a milod llawr,
 Mewn eiliad bydd dy gnawd yn fwyd;
 Pa ryfyg!—ti wynebu 'r cawr,
 Dyhiryn diffaeth gwael a llwyd.
 Medd Dafydd, "Nerth dy fraich, a'th gledd,
 A'th waywffon, a'th darian sawr,
 Yw 'th ymfrost di, wr balch ei wedd;
 Ni phery 'th lwyd ond mynyd awr.

Er gwaelod fy fy Nuw a'th rydd . . .
 I'm dwylaw hyn o'th uchder certh ;
 Dy ben'gymerai, dyma 'r dydd,
 Oddiar dy gorff, er maint dy nerth !

I adar nef a milod llawr
 Y byddi yn ddanteithiol wled ;
 Fel y gwyhyddo 'r byd yn awr,
 Fod Duw yn Israel ar ei sedd."

Gan siglo 'i ben, melldithiai 'r cawr,
 A'i 'r helm oddiar ei dalcoen certh,
 Chwyrn dafiai Dafydd ato 'n awr
 Y gareg—cwypodd er ei nerth.

O'r waedd ! o'r waedd ! pan cwympai 'r cawr,
 Philistiaid mewn alaethus straw,
 Ac Israel mewn gorfoledd mawr
 Am roddi 'r gelyn yn eu llaw.

Cymerai Dafydd redfa llys,
 Prysurai gledd y cawr i'w law,
 A sangai ar ei gelain ddwys,
 I dori ei ben heb deimlo braw.

A dygid pen ac arfau 'r cawr
 I Salem fel rhyw arwydd llon,
 O'r hynod fuddygoliaeth fawr,
 A gwyrrth y nef yr enyd hon.

I Abner, Saul ofynai 'n syn,
 " Pwy blaen 'r llanc f' myn wybod pwy ?"
 A dygid Dafydd ato ar hyn,
 Er iddo gael hysbysrwydd mwy.

Medd Saul, mewn syndod wrtho 'n awr,
 Wr ieuanc dewr, mab pwy wyt ti ?
 " Mab Jesse," medd, gan grymu i lawr,
 " O frenin mawr, bydd byth mewn bri."

Llanbryn-mair.

W. W.

Amaethyddiaeth.

DYLAI tri pheth cael eu cadw mewn golwg yn barhaus gan yr amaethwr wrth drin ei dir, sef codi y enydau gwerthfawrocaf a chyn lleied o gost ag sydd bosibl, heb niweidio ond lleied ag a ellir ar y tin.

Os bydd un o'r pethau hyn ar ol, nid yw yn cyrhaedd yr amcan priodol. Gyda golwg ar bob peth a elwir yn welliant, byddai yn dda ei bwysu yn y storïan yma, i edrych a etyb yn y tri golygiad a nodwyd, cyn ei ddwyn i ymarferiad ; felly ceir barnu pa un ai gwelliant ai newydd-deb fydd. Mae y gair *Seasonig improvement*, yn colli ei ystyr gwreiddiol yn fynych yn ein dyddiau ni. Defnyddir ef yn lled aml i ddynodi newydd-deb yn unig, ond os na fydd y newydd-deb hwnw yn cyrhaedd yr ystyriaethau a nodwyd, mae yn hollol annheilwng o'r enw *improvement*.

Yr oedd ein hynafiaid wedi cyrhaedd un o'r nodau hyn yn lled dda; ond yr oeddynt yn ddiffygiol yn y lleill, ac y mae ambell un yn rhodio yr hen lwybr hwnw eto, yma a thraw ar hyd Gymry. Yr oeddynt hwy yn lled gynnwl yn y gost a'r drafferth a gymerent i drin eu tir; ond nid oedd eu cynnyrch yn canmawl fawr ar eu trefnidaeth: a phan y dihi:spyddent un maes, galawent hwnw yn unien a gyrent ar y ceffyl a gerddai rwyddaf, nes yr oedd yr hen ddaear yn cael cam a cholled o dan eu dwylaw.

Y mae dosbarth arall o bobl, ac hwyrach eich bod yn byw yn agos i ambell un o honynt, prifofal pa rai yw tynu allan o'r tir i gyfarfod â'r gofynion sydd arno. Nid yw gwrteithio yn ddim bron gan y rhai'n, ond hen arferiad ddrwg i foddio y meistr tir. Cawn eu clywed hwy yn fynych yn cwyno ar yr "*agreement*," ei bod yn eu rhwymo hwy i roddi hyn a hyn o galch i'r tir cyn hau gwenith ynddo. Meddyllem y byddai yn dda gan eu calonau gael eu rhyddhau oddiwrth ddrwglyddiaeth yr "*agreement*," y gwnaent ryw wyrthiau wedi hyny. Y mae ambell un o'r tylwyth yma yn llwyddo yn lled dda am dro, ac yn casglu ynghyd gryn swp o arian, trwy eu diwydrwydd a'u gofal, a'u bod yn ofalus am roddi yr had yn y ddaear yn brydlon ac ar hin addas; ac uwchlaw y cwbl eu gofal penaf yw cadw pob ceiniog a ddaw i mewn. Os buom yn cwyno i'r hen ddaear dan ddwyllaw y lleill, y mae llawer mwy o achos yn bresennol. Os oedd y lleill yn gyru ar y ceffyl a gerddai, y mae y rhai'n yn gyru yn ddiarbed ar y ceffyl cloff a'r anafus. Penderfynant fyned ymlaen, a gwneyd *pocket* dda er gweithio yn groes i ddeddfau natur.

Mae rhai hefyd i'w cael nad ydynt yn perthyn i un o'r dosbarthiadau uchod. Dynion sydd yn bur adnabyddus yn y manau lle mae gwrteithiau, a phethau yn dwyn yr enw, yn cael eu gwerthu. Y mae y rhai'n yn ddarlennwyr cyson ar y "*Farmer's Magazine*," a'u hoff waith yd, w gwneyd prawfiadau, heb gymharu celfyddyd a synwyr cyffredin: a chymerant yn ganiataol fod pob peth a ysgrifenisir yn wirionedd, a phob gwrtaith a ganmolir gan ryw un yn gymhwys iddynt hwy i'w ddefnyddio yn ddioco. Nid yw y teulu yma byth yn gwastatau y cyfrif, fel y byddai yn dosbarth arall yn hoff o ddyweyd wrthynt pe caent gyfle; a phe baent yn tynu 'r *balance*, caent ei fod yr ochr chwith i'r ddalen.

Y rhai hyn sydd yn dwyn i mewn yr holl welliantau y soniasom am danynt. Y mae ganddynt ryw gynullun newydd bob lleuad. Esiamplau y rhai hyn sydd yn dra niweidiol yn y pen draw i'r dosbarthiadau eraill; casglant oddiwrth ymddygiadau y bobl yma, os hyna yw gwelliant mewn amaethyddiaeth, os llwytho 'r tir â phob math o stff costus, a chelfi na wyl neb i beth y maent dda, os dyna welliant, gwell hebdo. Y mae yr ochr ddiweddf, neu y rhai sydd yn myned i draul fawr gyda 'u tir, yn llawer llai peryglus, yn enwedig i amaethwyr Cymry, y rhai ydynt yn lled gyffrelin yn edrych lle y rhoddant y geiniog wedi ei chael, wedi i'r Saeson eu hamddifadu o fraser eu gwlad, a'u gyru i'r mynyddau llwm i ymboeni gadau thir sâl.

Ni a welwn nad oes un o'r dosbarthiadau a enwyd yn cerdded canol y ffordd gyda thrin tir, sef dilyn deddfau natur; â'r hyn y mae a syno yr amaethwr yn fwy na neb; ac ond iddo wneuthur hyny, dawei waith yn llawer mwy pleserus. Tuag at wneyd hyny, gyda golwg ar y cnydau, y mae yn anghenrheidiol iddo ddeall yn gyntaf, natur y cnwd y mae yn ei godi. Yn ail, natur y tir y mae yn tyfu arno. Yn drydydd, natur y gwrtaith y mae yn ei roddi i'w dir. Hyn a'i galluoga, gyda bendith yr Arglwydd, i godi y cnydau gwerthfawrocaf ar y gost leiaf, a'r lleiaf o niwed i'w dir.

Dysgeidiaeth a Gwagddysgeidiaeth.

Y DOETH a genfyddra gorion eraill, ac a ddymuna eu cyrhaedd. Dyn o feddwl gwag a hunandigonol a wel feiau eraill, ac a ymfalchïa o'i gyrbaeddiadau, er lleied ydynt.

Nid oes dim a ddymunir yn fwy pryderus gan lawer, nag enw am wybodaeth; ond nid ydyw gwybodaeth yn werthfawr, ond yn unig pan yn gweini er arweinyddiad bywyd, ac nid fel gwag ymddangosiad.

Pan yn dilyn ar ol dysgeidiaeth, y wybodaeth werthfawrocaf ydyw gwybod y terfynau at ba rai y goddef ein cynneddfau i ni ddynesu, ac nid myned heibio iddynt; a'n doethineb mwyaf ninnau ydyw aros yn foddolawn yn anwybodus o'r hyn sydd tuhwnt i'n galluoedd.

Y rhai sydd fwyaf gwirioneddol ddysgedig ydynt y rhai lleiaf awdurdodol yn eu haeriadau, a'r mwyaf llednais yn eu barnau. Anwybodaeth yn unig, yr hon na wél tuhwnt i derfynau eigwybodaeth ei hun, sydd yn benderfynol ac yn feistrolaidd yn ei thybiau.

Y mwyaf dysgedig a'r mwyaf teilwng sydd leiaf tueddol at wag ymddangosiad. Gwelant hwy mor lleied a wyddant mewn cymhariaeth i eangder dysgeidiaeth, a theimlant eu hanmherffeithrwydd yn ol safon (*standard*) daioni perffaith. Y mae gostyngyddrwydd yn anwahanol oddiwrth math uchel o rinwedd, a lledneisrwydd ydyw y cynllun mwyaf darnodawl o ragoroldeb meddylïol.

Yr hwn a gymer ychydig o gamrau i esgyniad dysgeidiaeth, ac heb weled yr olygfa eang o'i flaen, ac yn syllu ar yr ychydig ffordd o'i ol, sydd falch o'i esgyniad uchel. Ffoledd ydyw ymfalchïo o'n hychydig wybodaeth, ac ansynwryol ydyw dangos ein rhagorion. Nid ydyw llawer o'n gwybodaeth ond rhyw dybiadau yn gorfoleddu y naill ar y llall, ac am ein rhagoriaethau, os dangosir hwynt yn aml, hwy a fyddant fel rhyw belydrau gweinïaid a ddarfyddant cyn toriad y dydd. Os dangosir hwynt gyda gwagozonedd, tramgwyddant ein hunan-gariad, a hwyrach cyffroant geufigen ac athrod.

Os ydwynt yn meddiannu ar dalentau uchel, rhodd dy gymwynaswr nefol ydynt; gosod werth arnynt; gosod werth priodol arnynt, a dangos dy ddiolchgarwch, trwy eu rhoddi ar waith mewn cydffurfiad â'r haelioni a'u rhoddodd. Ond os balchïo yr ydwynt o dy roddion, ac yn eu cyfrif fel offerynnau gwagogonedd yn unig, yr ydwynt yn camarfer y rhodd yn anghyfiawn tuag at gymdeithas, ac yn anniolchgar i'r Hollalluog.

Dysgeidiaeth, fel arian, sydd i gael ei gwerthfawrogi yn unig trwy ei chymhwysiad. Os na chymhwysir hi er daioni ei meddiannwydd, a chymdeithas, y mae fel cronfa y cybydd, yn guddiedig yn ei gist. Os camarferir hi, y mae fel golud yr afradlon, y rhai a wasanaethant ei ddrygedd, ac a ledanant eu dylanwad drwy y gymwogaeth.

Y dybiaeth wag fod un yn meddiannu doethineb, a'r dymuniad pryderus o'i ddangos, ydynt yn rhwystrau cyfartal yn ffordd gwellad y meddwl. Yn falch o'i uchafiad tybiedig, colla y diwydrwydd meddwl a gyrhaedd wybodaeth; ac yn awyddus i gyfranu yr ychydig wybodaeth sydd ganddo, gwna esgeuluso y cyfleusdra o gyrhaedd mwy, neu yn hytrach, dïystyra gael ei ddysgu pan yn meddwl ei hun yn alluog i ddysgu eraill.—*Hogg.*

Gorchfygu Yspeiliwr.

AMRYW flyneddau yn ol, pregethwr Methodistaidd yn yr Iwerddon, oed yu ymdaith tua'r pentref yn mha un yr oedd i gyfranu gair y bywyd, yn o

ei arferiad gyffredin o gyflawni ei ddyledswydd; ac a attaliwyd ar y ffordd gan dri o yspeilwyr. Un o honynt a ymaflodd yn awenau ei ffrwyn, y llall a dynodd allan ei lawddryll, ac a archodd ei arian, a'r trydydd oedd edrychyd yn unig.

Y dyn defosionol a difrifol a edrychodd ar bob un o honynt yn ei wyneb, ac a ddywedodd gyda llawer o ddwysder a sobrwydd, "Gyfeillion a ddarfu i chwi weddfo ar Dduw cyn ymadael â chartref? A ddarfu i chwi weddfo am i Dduw eich bendithio yn eich anturiaeth heddyw?" Y cwestiwn a'u cynhyrfodd am eiliad. Ond wedi iddynt feddiannu eu hunain drachefn, un o honynt a ddywedodd, "Nid oes genym amser i ateb y fath gwestiynau: eisieu eich arian sydd arnom ni." "Pregethwr tlawd ydwyf," oedd yr ateb; "ond yr ychydig arian sydd genyf chwi a'u cewch."

Ychydig sylltau oedd yr oll a feddai i'w roddi iddynt.

"A oes genych yr un oriadur?"

"Oes."

"Rhoddwch hi i ni, gan hyny."

Wrth dynu ei oriadur o'i logell, ei farchgodau (*saddle bags*) a amlygwyd.

"Pa beth sydd genych yna?" oedd y cwestiwn drachefn.

"Nis gallaf ddyweyd nad oes genyf ddim ynddynt ond llyfrau crefyddol, o herwydd y mae genyf bŵr o esgidiau a lfeiniau i'w newid hefyd."

"Rhaid i ni eu cael."

Y pregethwr duwiol a ddisgynodd. Cymerasant feddiant o'r marchgodau, ac ni ofynasant ychwaneg. Yn ddiattreg efe a ddechreuodd ddattod botymau ei gôt a'i thynu hi oddiam ei ysgwyddau—ar yr un pryd gofynai, "A fynwch chwi fy nghochl?" "Na chymerwn," oedd yr ateb, "Yr ydych yn ddyn haelfrydig, ni chymerwn ychwaneg." Yna efe a'u cyfarchodd fel hyn: "Rhoddais i chwi yr oll a ofynasoch genyf, a rhoddaswn i chwi fwy pe meddaswn ychwaneg. "Mae genyf un ffafr i'w gofyn genych."

"Pa beth yw hyny?"

"Fod i chwi benlinio, a chasiatáu i mi weddfo ar y Duw Hollallnog trosoch, a gofyn iddo droi eich calonau a'ch gosod ar well ffordd."

"Ni bydd i mi ddim a wnelwyf â phethau y dyn," atebai yr arweinydd o honynt."

"Na minnau ychwaith," meddai un arall. "Cymerwch eich oriadur; cymerwch eich arian; cymerwch eich marchgodau. Os bydd i ni ddim a wnelom â chwi, barnau Duw a'n goddiweddan."

Felly dychwelwyd yr holl nwyfau. Ni wnai hyn er hyny foddloni y Cristion ymroddgar. Ond efe a gymhellodd weddiarnant. Efe a benliniodd, ac un o'r yspeilwyr a benliniodd gydag ef. Un a weddiodd, y llall a wylodd, gan gyffesu ei bechodau a dywedyd, mai hon oedd yr adeg gyntaf yn ei fywyd, iddo wneuthur y fath beth, ond na chai fod yn ddiweddas. Pa cyn belled y cadwodd ei air, sydd yn amlwg yn unig i'r hwn "Mae y goleuni a'r tywyllwch yr un ffunud iddo," a'r hwn mae ei "amrantaau yn profi meibion dynion."

CARWR CYWIRDEB.

Ffeithiau hynod.

Mewn gwledydd gwareiddiedig mae anifeiliaid yn helpu dyn mewn llafurio a chynnyrchu, i wneuthur cymaint bedair a hanner o weithiau ag a allai ei gyflawni ei hunan.

Holl esgyrn dyn a bwysant o ddeuddeg i unarbymtheg o bwysau, a'r gwaed o saith ar hugain i wyth ar hugain o bwysau.

Mae yr ymenydd mewn dyn yn un rhan o wyth ar hugain o'r corff, ond nid yw yn y cefyl ond un rhan o bedwar cant.

Hanesion.

RHUFAIN.—Ar ol darostwng y Rhufeiniaid yn enw y pab, gan y Ffrancod mae y gwahaniaeth a'r anghytundeb barn rhwng y pab a'r Ffrancod ue hunain yn myned yn fwy bob wythnos. Nid oes gan y pab un meddwl ond defnyddio y fuddygoliaeth i adsefydlu gorthrwm y chwil-llys ac i gadw ei ddeiliaid i lyfu llwch ei draed. Mae y Ffrancod ar y llaw arall yn profesu mai eu dyben ydyw defnyddio y fuddygoliaeth i sefydlu llywodraeth rydd, heb fod gan y pab ond awdurdod eglwysig yn ei law. Ni phrofwyd erioed yn amlycach nag yn yr amgylchiadau presennol, fod Pabyddiaeth yn anghyson â rhyddid ac iawnderau dynion.

JESUITIAID.—Mae yr urdd felldigedig hon o eiddo Eglwys Rufain wedi cael ei hailsefydlu a'i ohydnabod gan amryw o lywodraethau gormesol y cyfandir. Mae gormeswyr pob gwlad wedi deall mai yr unig obaith i sefydlu eu gorseddfseinciau anghyfiawn, ydyw trwy lenwi eu llysoedd â Jesuitiaid.

HUNGARY.—Mae trigolion dewrfryd y wlad hon yn eu hymdrechiadau yn erbyn gormesdeyrn Awstria, wedi cael eu darostwng am dymmor, beth bynag, gan luoedd nifeiriol Awstria a Rwsia. Mae gwreichionen o annibyniaeth ac o gariad at ryddid yn cyffroi eiddgedd ac yn aflonyddu cwas Nicolas a Francis Joseph; ac os ymddengys yn eu tiriogaethau eu hunain, defnyddiant farbariaid fel Radetzky a Haynau i'w sathru allan.

CYNNADLEDD HEDDWCH.—Ymgysfaryddodd lliaws mawr o gynnyrch-iolwyr o America, Lloegr, a gwahanol wledydd Cyfandir Ewrop, yn Paris, i ymddyddan ac areithio ar heddwch rhwng teyrnasoedd a'u gilydd, ac i benderfynu ar foddion pellach i roddi hysbysrwydd cyffredinol am egwyddorion heddwch, ac i sicrhau ei dylanwad yn llysoedd breninoedd a llywodraethwyr y byd. Traddodwyd areithiau grymus ac effeithiol. Mae y gynnadledd, trwy barch a dylanwad ei haelodau, ynghyda chymedroldeb a phenderfyniad ei hymdriniaeth a'r mater, wedi argymhell gwrth-ddrych ei hymdrechiadau i sylw llawer.

YR ALBAN.—Y mae cyfeillion crefydd yn yr Alban yn fywiog a difino yn eu hymdrechiadau dros gadwraeth y Sabboth, ac yn gosod eu gwynebau yn benderfynol yn erbyn trafelloid gyda'r rheilffyrdd ar y dydd sanctaidd. Mae cymdeithassau wedi eu ffurfio i sicrhau traddodiad darlithiau a phregethau, a chyhoeddiad llyfrau.

ESGOBAETH NORWICH.—Mae llawer o'n darl'enwyr, mae'n debyg, bellach, yn hysbys o farwolaeth y Dr. Edward Stanley, Esgob Norwich. Gwna hyn achosi dyrchafiad y Dr. Graham, Esgob Caerlleon, i le yn Nhŷ yr Arglwyddi; ond ni chafodd Esgob newydd Norwich yr anrhydedd, os ydyw yn anrhydedd hefyd, o eistedd yno hyd nes y bydd un arall o'r esgobion farw. Pan basiwyd y weithred seneddol i wneuthur Manceinion yn Esgobaeth annibynol, meddylwyd mai gwell oedd peidio ychwanegu at nifer yr arglwyddi ysbrydol; o ganlyniad, cytunwyd ar y drefn ganlynol na byddai i'r esgob ieuangaf (y ddau archesgob, esgobion Llundain, Durham, a Winchester, i fod yn eithriadau) gael eistedd yn Nhŷ yr Arglwyddi. Mae marwolaeth Dr. Stanley yn rhoddi y fraint hon i Esgob Caerlleon. Gellir bod yn lled hyderus mai Dr. Whewell, Meistr Coleg y Drindod, Caergrawnt, a ddilyna y Dr. Stanley yn esgobaeth Norwich. Er mai arferiad y llywodraeth presennol ydyw cymeryd dynion o Rhydychain a Chaergrawnt bob yn ail i esgobaethau Seisonig, ac er mai o Gaergrawnt y cymerwyd yrolaf, eto golygir fod y cyaylltiad rhwng Norwich a Chaergrawnt y fath fel yr eir heibio i'r drefn arferol ar yr achlysur presennol.

CYFERBYNIAD.—Yn ddiweddar, cafwyd wedi ysgrifenu ar furiau eglwys Paris, “Y mae y bugail da yn rhoddi ei einioes dros y defaid; ond y mae Pab Pius yn lladd ei ddefaid ef.”

EGLWYS LOEGR.—Mae yr eglwys hon wedi cyhoeddi yn un o'i llysoedd uchaf (*The Court of Arches*), llŷs Archesgob Caergaint, trwy enau swyddog y llŷs, a chynrychiolydd yr archesgob, *fod bedydd babanod yn ailenedigaelth!* Mae Mr. Gorham, yr hwn a apeliodd at farn y llŷs yn erbyn Esgob Exeter, ar ol ei orchfygu yn llŷs yr archesgob, wedi codi yr apel i'r llŷs uchaf a fedd yr eglwys. Dywedir fod caulyniadau o bwys i'w dysgwyl ar ol y penderfyniad nesaf a'r olaf. Y tebygolrwydd yw mai gwyr lleyg (rhai heb fod mewn urddau) yn unig fydd yn eistedd mewn barn ar y mater y tro nesaf, fel o'r blaen, er mae yn llŷs yr archesgob y bu o'r blaen. Dywedir mai pedwar ar bymtheg o farnwyr fydd, heb un gweinidog yr efengyl yn eu mysg, a hyny i benderfynu athrawiaethau yr efengyl! Onid yw yn bryd i Eglwyswyr gywilyddio dros eu hegŷwys? A ddyoddefid y fath afresymoldeb gydag unrhyw beth arall, sef gosod dynion na wyddant ond ychydig, os dim, am y peth, yn farnwyr arno. Ac mae lle i ofni y gellir dyweyd yn yr amgylchad presennol, nad yw eu parch yn llawer mwy na'u gwybodaeth, os cymaint.

Y GYNNADLEDD WESLEYAIDD.—Diarddelwyd tri o weinidogion gan y gynnadledd ddiweddar, nid am athrawiaeth gyfeiliornus, na bucheddau anfoesol, nac anffyddlondeb gweinidogaethol, ond am y tybid, nid am y profid, eu bod yn gysylltiedig â rhw bapyrâu dfenw a gyhoeddwyd dwy flynedd neu dair yn ol, yn cyhuddo y blaidd sydd yn llywodraethu o wastraff mewn arian a phartiaeth yn nghyfiad gweinidogion. Yn lle gwrthbrofi y cyhuddiadau hyn, cymerwyd gafael yn y rhai y tybid oedd yn euog o'u hysgrifenu, a diarddelwyd hwynt. Mae hyn wedi creu cyffro nid bychan yn mysg y bobl, y rhai a gedwir yn ofalus o'r gynnadledd. Mae rhai o'r cyfarfodydd mwyaf a gynnaliwyd erioed gan y Wesleyaidd wedi eu cynnal i gydymdeimlo â'r gweinidogion diarddeledig. Ac yn marn y cyffredin o'r newyddiaduron Seisnig, os ydym i'w credu, y peth tebycaf a allwn gael i'r cwil-lŷs Pabaidd, ydyw y gynnadledd Wesleyaidd.

Y CHOLERA.—Mae mwy wedi marw o'r Cholera yn Llundain yn y ddau fis diweddar nag a fu farw mewn deunaw mis pan y bu yr haint echrysawn yn y wlad hon o'r blaen yn y flwyddyn 1831—2. Ond yn y parthau o'r brifddinas lle mae y cholera wedi bod waethaf y mae cyfarta'wch y marwolaethau yn llai nag ydyw yn y nifer fwyaf o ddinasoedd y cyfandir, ac yn llai nag ydyw mewn llawer o ddinasoedd a threfydd Prydain. Yn Rwsia mae 10 19 o'r boblogaeth wedi marw yn y parthau y bu yr haint; yn Paris y mae 10.52 o'r holl boblogaeth wedi eu symud i fyd arall; yn Dumfries yn yr Alban 10.34; ond yn Llundain, yn y parthau lle y mae wedi bod drymaf, un o gant ydoedd.

SICRHAU BYWYD.—Y mae ofn marw trwy y cholera wedi effaithio i beri i lawer ymuno â'r cymdeithasau daionus sydd yn sicrhau swm o arian i berthynasau ar ol marwolaeth yr hwn fyddo wedi ymuno trwy dalu swm bychan yn ystod ei oes ef. Dylai pawb sydd yn deall gwerth y cymdeithasau hyn i weddwon a phlant amddifaid, wneyd eu gored i oluo eu cymydogion ar hyn. Diau nad oes yn y deyrnas hon ddim sefydliadau mor lleso i gyseur teuluaid.

Y GEINIOGWERTH.

"Peth neatia ar ddyn yno natur dda."

MRI. GOLYGWYB.—Nid oes neb o'ch darllenwyr, mi wn, yn gwybod dim am Rhiw— ar y ffordd o'r B— i Draws—. Nid oedd dim hynod o ran hyny yn y tŷ, os na chyfrifech ei adeilddull yn hynod. Nid oedd wedi ei adeiladu yn bigawg, gornelawg, a ffenestrawg, yn ol cyllun tai yn yr hen amser gynt, pan oedd Bess yn teyrnasu, nac yn debyg i ddull diddull yr oes hon, heb ond pedwar pared ar lawrfaes gwastad, a simne bob cornel, a drws yn y canol; ond yr oedd y Rhiw yn nghesail rhyw dorlan, heb fod traul na thrafferth wedi bod i saer maen eilio pared cefn iddo erioed, o herwydd fod natur ei hunan yn gyfnerth daearol o'r tu cefn iddo. Ond am nad oes a fynwyf gymaint a'r tŷ sydd heddyw yn fyrddyn, ni chwanegaf ei bortreidiadu, ond y mae arnaf chwant galw ar y ddeuddyn a'i preswyliai o lonyddwch bro anghof i ymddangos yn symlrwydd eu dillynfoes o flaen darllenwyr y "Geiniogwerth," fel y byddo naill ai i'w gair neu i'w gweithred beri rhyw ddymuniad yn mynwes yr ieuencyd i ymgyrhaedd at yr hyn a ddeallir pan y dywedir—"diniweidrwydd yr hen bobl."

Am yr hen Gadwaladr a'i wraig Mallt, ni fedrent lythyren ar lyfr, ac yr oedd eu holl ragoroldeb hwy ar eu cymydogion yn tarddu oddiar ryw sylw amgenach a dalasent i hen arferion a defodau yr henafiaid. Cabled y sawl a gablo, y mae llawer addysg dda weithiau yn nghanol swrn o draiaodiadau yr henafiaid. Ni wyddai Mallt ddim am Gatwg ddoeth, na Cyrus o lâl, eto yr oedd eudywediadau mor lithrig ar ei thafod a phe buasent ewythrod iddi frodr ei thad, yn cydchwareu â hi ar y twyn. Nid oedd odid o amgylchiad, na dim yn dygwydd, na ddiwedddglöai Mallt ei sylw â diareb synwrlawn. Yr oedd hen ogr rhawn ar *shilff* grogedig, i ba un y lluchid bron ddernyn o bob peth, ac os teimlech awydd rhyfeddu at grynswth y gogr rhawn, atebid chwi gan Mallt yn union, mai oddiar ystyriaeth o'r hen air, "cadw dy afraid at dy raid" y gwneid felly; a dyma'r fan yn union yr elai Cadwaladr i chwilio am hespen ar y lliidiart, neu lilyn i glymu y ffust. Yr oedd yr aelwyd mor lân ag y gallesid dysgwyl, a hyny yn benaf o groesaw i'r tylwyth teg yn oriau y nos; ac er na ddygwyddodd iddynt erioed fod mor haelionus âg anrhegu Mallt na'r forwyn â chwech cheiniog wrth ymadaw y bore, eto gwyddai am lawer un y gwnaethent hyny â hwy, ac ni thei'n lai ar ei chalon gablu y crachod gwyrddwisg am eu cybydd-dra. Fel hyn gellir dywedyd fod holl arferion a moesau teulu y Rhiw yn cael eu magu a'u meithrin â dywediadau gorchestol yr hen bobl.

Nid oedd tawr iawn o ragoriaeth rhwng Cadwaladr y meist'r a Robin y gwas, a llai na hyny fyth rhwng yr hen wraig Mallt ag TACHWEDD, 1849.]

Elsbeth y forwyn. Rhyw arferiad newydd yn ddiau (bid hi well neu waeth) sydd wedi codi y canolfur presennol rhwng y meistra'r gwasanaethyddion. Ni welodd Cadwaladr erioed *factori* i nyddu a gardio gwlan, a phe clywsai Mallt am y peiriannau lawer sydd i wâu hosanau, llefasai yn ganmil uwch am waethgyiad yr amseroedd; ond gardiai Robin ar ol noswyllo, a nyddai Elsbeth y droell ar y llawr, tra y gweai Mallt, ac y dyddenid y teulu âg adroddion Cadwaladr o'i orchestion ar lawr y twmpath chwareu, neu yn ymladdau y pentref; ac felly nid oedd neb yn y teulu yn ymswyn am uchafiaeth, nac yn cwyno o herwydd isafiaeth.

Wrth glywed ei feistr yn canmawl ei fedrusrwydd yn ymladdau y pentref, teimlai Robin yntau y dyn yn ymgynhyrfu o'i fewn, a barnai y dylasai gael chwareu rhan yn y cylch hwnw, cyn cael esgyn i ben pinacl enwogrwydd. Nid yn unig portreadai ei hunan yn ei ddychymyg heb grŷs am ei gefn, yn ymwylltio fel tarw gwyllt, pan yr ymaffid ynddo gan liaws o feibion a merched yn ei berswadio, ond swniai mewn geiriau weithiau y twrw mawr a wnelai, a'r gorchestion a gyflawnai, pan yr elai y tro nesaf i ffair y pentref;—ond talfai Mallt ddwfr oer am ben y tân mawr drwy ddywedyd yn bwylllog—"Robin, Robin, y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Nid oedd nac ymryson nac ymddadleu byth yn nheulu y Rhiw; ac ni chwympent allan â'u cymydogion—nid am eu bod yn blant tangnefedd, nac yn deall dim am dangnefedd y Cristion, ond yr oedd Mallt bob amser yn medru lliniaru pob terfysg â'r hen air—"Peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Yr oedd y dyddiau yn dechreu newid. Buasai farw yr hen Owen Meyrig a'i wraig, o'r Hafod, yn ymyl y Rhiw; ac er fod y cloddiau yn adfeilliedig, a'r lliardau yn lled ryddion, ac anifeiliaid y naill fferm yn tori drosodd i'r llall, ni wneid amgen na'u troi hwy yn eu hol heb sŵn na sèn, na gair o gerydd, o herwydd y credai Mallt a'r teulu oll, mai "Y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Ond daethai yno *denant* newydd, mewn rhwysg a gwrhydri mawr—mynai wneyd cloddiau cadarngrŷf, a lliardau newyddion, ac yr oedd hyn i deimlad hen deulu y Rhiw yn debyg iawn i un yn sathru pob arwydd ogymydog dadan eindraed; ond ni fynai Mallt yngan gair, gan grybwyll o hyd mai "Y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Yn nghanol llawer tywydd blin a phrofedigaeth lêm, bu yr hen air—"Y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda," yn foddion i gadw teulu y Rhiw yn ddisarhad. Tra y bu i *denant* newydd yr Hafod ymddyfetha yn ei awydd am fod yn arglwydd y rhandir hòno, a phawb yn ei ofni gan mor sarugaidd a bygythiol oedd ei iaith a'i ymddygiad, yr oedd yr hen Gadwaladr a Mallt ei wraig yn ymrwfo ddrwy y byd yn lled gariadus, o herwydd yn mhob amgylchiad lleddid pob tuedd i ymryson a checraeth â'r hen air cywir, "Y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Y mae yr hen Gadwaladr a Mallt mewn byd arall er ys blyneddau, ac yn wir y mae yn burion hyny; o herwydd ni chydweddasai hoill foesau cymhenllyd y dyddiau hyn âg archwaeth yr un o'r

ddau hen ddyn ; er mae'n ddiau genyf yr aethai Mallt trwy ei gyrfa yn yr oes hon yn llawer llai ei phrofedigaeth na miloedd o rai mwy eu dawn a'u dysg ar gefn ymarfer â'r hen air, "y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

Bellach, da y gwna eich darllenyddien ieuainc gofio Mallt a'i hen air hoffus. Os cywir y dywed rhyw hen nodiedydd, Fod y Creawdwr wedi trefnu, yn y dechreu, i galon dyn rei rhyw nifer penodedig o guriadau y rhai a gymerent ryw gylch cymesur o flyneddau i'w gwblhau ; ond os bydd i ddyn ymollwng i arferiad o'r diodydd symbylawl, neu ymgynddeiriogi mewn nwydau gorwyllt, y mae y galon yn dychlamu ac yn gwneyd y curiadau hyny yn gyflymach, ac o'r herwydd yn cyflawni y gwaith a osodwyd iddi mewn llai o amser, a'r dyn yn marw yn gynt o hyny—os yw hyn yn gywir—"Peth *neatia* i ddyn yw natur dda."

Gyfeillion ieuainc, os mynwch fyned trwy eich oes yn ddifyr a rhadlawn, yn esmwyth eich calon, yn lliosog eich cyfeillion, yn anwyl eich cwmni, yn glodwiw eich ymddygiad, yn ddiofid i'ch perthynasau, yn fendith i'r fro, ac yn addurn i'r gymydegaeth, cofiwch ymarweddu yn unol â hen air Mallt o'r Rhiw—"Y peth *neatia* ar ddyn yw natur dda."

TEGIDON.

Llythyr oddiwrth y diweddar Barch. William Charles, Mon, at Bregethwr ieuanc.

Gwalchmai, Ebrill 14eg, 1842.

GAREDIG GYFAILL,

NA feddyliwch ddywedyd ynoch eich hun, anghofwyd fi fel un marw allan o olwg, trwy fy ngwaith yn oedi ysgrifenu atoch ; oblegid nid felly yr oedd. Treuliais yr wythnosau a basiodd ar gyfer glyn cysgod angeu—yn meddwl yn fynych mai ei rodio a wnawn. Pe adroddwn fy nheimpladau, nid oes genyf neb i'w cystadlu â hwy ond yr eiddo Paul. Fe'm curwyd â gwiall y gelyn, torodd llong gobaith am fyw tanaf lawer teirgwaith ; noswaith a diwrnod yn fynych y bu'm yn nyfnôr ammhëuon. Nid oedd genyf ond treio cofio Duw o dir yr Iorddonen. Ammheuais lawer am fy nghyflwr rhyngof â Duw, a'm penderfyniad heddyw yw, os oedd y wreichionen nefol ynof, mai yr hwn a gauodd y môr â dorau a'i cadwodd rhag diffodd. Os planwyd planigion gras, rhaid fod y galon yn ardd gauedig gan Dduw, a ffordd iddi o Galfaria i gario gwrtaith o angeu y groes, nes peri iddo darddu a thyfu. Yr oedd y tymmor a basiodd arnaf y fath ag a fuasai yn sychu y dwfr bywiol oni b'ai fod ei wraidd yn ffynnon y dyfroedd byw. Yr unig beth oedd yn tawelu fy meddwl am fy sefyllfa ysbrydol ydyw, clywed dau yn siarad o'm mewn, a'r rhai hyny yn groes i'w gilydd. Un yn dywedyd, "Pechwn fel yr amlhao gras ;" "Na ato Duw," medd y llall. "Paham y dysgwyliaf wrth yr

Arglwydd," medd un; "dysgwyliaf holl ddyddiau fy milwriaeth," medd y llall. "Oferedd yw gwasanaethu Duw," medd un; "minnau nesau at Dduw sydd dda i mi," medd y llall. Nis gwn pa enw i'w roi ar bethau fel hyn, os nad ydynt sancteiddrwydd a phechod yn croesi eu gilydd. Trwy drugaredd, yr wyf yn meddwl fy mod wedi taro wrth ryw Pisgah yn yr anialwch, a'i ben yn ddigon uchel i ganfod gwlad yr addewid.

"Dim cwyno mwy, dim cwyno mwy,
Ond canu am glwy Calvaria fryn."

O! anwyl frawd, clywais eich bod yn dechreu ar y gwaith o bregethu—pregethu Crist—pregethu y gair—pregethu yr efengyl. "A phwy sydd ddigonol i'r pethau hyn?" Yr oedd yn llawenydd mawr genyf glywed, a Duw a'ch llwyddo. Gobeithiaf y byddwch yn Noa, pregethwr cyfiawnder i'r byd llygredig; Boanerges i'r byd anystyriol; ac yn Apolos cadarn yn yr ysgrythyrau i'r byd ymosyn-gar. Cyfoder chwi i fyny â meddwl cryf fel Butler, rheswm cadarn fel Jonathan Edwards, ysbryd efengylaidd fel Flavel, a thafod lithrig fel Demosthenes. Dychymygwch mor gywrain a Christmas Evans, ehedwch mor gyflym a Williams, o'r Wern, areithiwch mor nerthol ag Elias, o'r Fron. Yn mhob peth ymdebygolwch i Iesu Grist. Addfwyn a gostyngedig o galon, a gras Duw oedd arno ef. Bydded eich ysbryd y fath ag a wylai fel Iesu uwch ben Jerusalem wedi ei rhoi i fyny, ac a lawenhai fel Barnabas wrth weled gras Duw. Y golofn yma yr ydych yn ei chyfodi na roddwch eich enw eich hun arni, ond y gogoniant i gyd i Dduw. Yr oedd Iesther yn cadw at reolau Mordecai wedi cael dyrchafiad fel cynt. Felly ninnau, nid ydyw myned yn bregethwr yn rhoddi lle i ni anghofio yr hen reolau o edifarhau am bechod, defnyddio gwaed y groes, a gweddio yn ddibaid, &c. fel cynt.

O anwyl gyfaill! rhoddwch holl arfogaeth Duw am danoch i fyned i'r maes. Gallai fod ofnau am eich anfoniad yn eich poeni. Yr wyf yn meddwl y gellir penderfynu hyn os bydd rhyw ychydig o gymhwysderau yn cydgyfarfod, megys duwioldeb, gwybodaeth, synwyr, awydd gwneyd peth dros Iesu, &c., pan y mae pethau fel hyn yn cydgyfarfod gellir hyderu am anfoniad. Gallai fod ofn dyn yn dwyn magl i chwi. . . . Cefais radd o feddyginiaeth fel hyn pan yn sefyll uwch ben cynnulleidfa, gwn y bydd yno rai yn gwybod mwy na mi, ond efallai y byddaf i wedi ystyried y peth fydd dan sylw yn fwy manwl na hwynt; felly byddaf yn bwrw ymaith ofn. Chwi gyfarfyddwch â llawer math o bobl, a'r peth goreu at hyn ydyw treio adnabod eich hun, oblegid weithiau rhaid i chwi roi ychydig o bris arnoch eich hun yn wyneb cael eich tynu i lawr; bryd arall rhaid i chwi gofio pwy ydych rhag eich cyfodi yn rhy uchel. Nid oes dim yn well at bob peth na holl arfogaeth Duw.

Mae genych chwi gyfeillion anwyl i'ch hyfforddi mewn addfwyn-gar, cynghorion pa rai derbyniwch fel perlau. Ymwrolwch, na radded eich dwylaw; mae gwobr i'ch gwaith. Mae addewid Iesu i fod gyda chwi; fe weithiodd ef iachawdwriaeth ei hun a phawb wael ei adael: cewch chwithau ei chvhoeddi hi, ac mae'd efe.

"Wele yr wyf fi gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd." Pregethwch Grist beth bynag; cysylltwch bob peth â Christ, efe a wneith y tro i bechadur. Cedwch y drws yn ddigon llydan i bechaduriaid ddyfod ato ef; gwell ei cholli hi yr ochr hono na'r llall. Byddwch yn fwy am *bethau* nag am *eiriau*. Darllennais am henafiaid Groeg y byddai eu dywediadau yn fŷr ac yn gynnwysfawr; rhoddent fôr o fater mewn dyferyn o eiriau. Mae rhai yn dda am *baentio* y derw a'r ffawydd, fel yr ymddangosant yn hardd; ond gweithio y coed eu hunain yw y goreu. Goreu po leiaf o *baent* fyddo genym yn ein pregethau—sylwedd wneiff y tro. Ewch ymlaen, gellwch ymgysuro y byddwch yn well pregethw'r na mi, bydd un yn waelach na chwi beth bynag. Nis gwn pa bryd y caf eich gweled. Mae yn dywvll a ddeuaf i'r gymanfa ai peidio.

Ydwyf, anwyl gyfaill, yr eiddoch,

WILLIAM CHARLES.

Chwedl am y Parch. Rowland Hill.

PAN oedd y Parch. R. Hill unwaith yn ymdeithio wrtho ei hunan, ymosodwyd arno gan leidr penffordd, yr hwn, trwy gryndod ei lais a'i ddull a ymddangosai yn ieuanc yn ei alwedigaeth. Ar ol rhoddi i'r dyn ei arian a'i oriawr, cywreinerwydd a barodd iddo ei holi am yr achosion a wnaeth iddo gymeryd y fath orchwyl peryglus. Cyfadd-efodd y dyn yn rhwydd ei fod ef allan o waith, a bod ei wraig a'i blant ar drengu o newyn, ac i anobaith ei yru yn yspeiliwr; ond mai dyma y weithred gyntaf o'r fath a gyflawnasai efe. Mr. Hill wedi ei daraw gan gywirdeb amlwg y dyn, ac yn teimlo am ei gyfyngder, a hysbysodd iddo ei enw, a pha le yr oedd yn byw, ac a barodd iddo alw gydag ef dranoeth. Y dyn a wnaeth felly, ac a gymerwyd yn ddioed i wasanaeth y duwinydd dyngarol hwn, lle yr arosodd hyd ei farwolaeth. Ac nid amlygodd Mr. Hill yr amgylchiad i neb. hyd oni adroddodd efe y cwbl yny bregeth anghladd a bregethodd efe ar farwolaeth ei was.

R. E.

Dattod gweithredoedd y diafol.

MR. GOL.—Dygyddodd i gyfaill i mi wrth wrandaw y Parch. William Roberts, Clynog, ysgrifenu y darn canlynol o'i bregeth, a'i anfon i mi er ys dwy flynedd a hanner yn ol; ac wrth edrych am-rywiol baprau sydd genyf canfyddais hwn, ac wrth edrych drosto bernais ef yn ddarn destlus i ymddangos yn y "Geiniogwerth," ac os byddwch yn cydfarnu, wele ef at eich gwasanaeth.

D. O.

"I hyn yr ymddangosodd Mab Duw fel y dattodai weithredoedd diafol;" 1 *Ioan* iii 8. Yr oedd dau gyfeiliornad mawr yn y byd yn amser yr apostolion, ac y maent eto. Yn 1. Sel Phariseaidd,

sef oesio ymgyfiawnhau yn y ddeddf. Yn 2. Penrhyddid, sef dynion yn tynu y casgliad oddiwrth athrawiaeth gras, "trigwn yn wastad mewn pechod." Yn erbyn y cyfeiliornad olaf y dywedir gan yr apostol yn y bennod hon. Mae yma amryw resymau dros beidio a phechu, un o ba rai ydyw geiriau y testun. Gwelwn yma dri pheth. Yn 1. Y diafol—y gelyn mawr a'i weithredoedd. Yn 2. Nodir un yma wedi dyfod i'r maes i'w wrthwynebu. Yn 3. Nodir y dull y daeth—"ymddangosodd." Ni enwir y diafol byth yn y rhif lliosog, am hyny tybiwyf mai un sydd, ac mai archangel ydoedd, ac iddo falchïo ar ei swydd, a hudo eraill gydag ef; felly dywedir, "diafol a'i angelion." Ac fe ymosododd diafol ar ddyn, ac y maent yn gaethion ganddo, wedi eu gorchfygu ganddo, ac yn cael eu ôl ganddo wrth ei ewyllys. Ac hefyd maent yn gaethweision gwirfoddol iddo, wedi ymwerthu iddo. Mae gwaith diafol yn cynnwys yn fwyaf penodol, yn 1. Dianrhydeddu Duw. Yn 2. Dinystr dyn. Yn 3. Codi ei achos ei hun i fyny. Yn 4. Dymchwelyd achos Mab Duw. Cyhoeddodd Crist ryfel a'r diafol gyda ei fod wedi gorchfygu dynolryw. A chan fod Crist wedi dyfod, fe gaiff Duw ei anrhydedd, dyn ei achub, y diafol ei dynu i lawr, ac achos Mab Duw ei godi. Fe aeth yn *general engagement* rhwng Mab Duw a'r diafol pan ymddangosodd yn y byd, yn enwedig ar ol ei fedyddio. Fe fu ddeugain niwrnod yn cael ei demtio ganddo y pryd hwnw: nid allwn ddirnad pa faint o boen i'w enaid cyfiawn ef oedd bod am gyhyd heb glawed dim ond iaith uffernol. Tair temtasiwn sydd ar lawr, y rhai llymaf oedd ef wedi gadw hyd ddiwedd y deugain niwrnod, y rhai ydynt chwant y cnawd, chwant y llygaid, a balchder y bywyd. Chwant y cnawd oedd dyweyd, "arch i'r ceryg hyn fod yn fara." Chwant y llygaid oedd dangos iddo "holl deyrnasod y byd a'u gogoniaut;" a balchder y bywyd oedd ei demtio i syrthio o ben pinael y deml. Ar y groes wedi hyny daeth holl allu y tywyllwch i ymladd âg ef yn y tair awr tywyll hyny. Ond efe a'u gorchfygodd ac a yspeiliodd y tywysogaethau gan orfoleddu arnynt arni hi. Yn awr y mae yn dattod ei weithredoedd trwy bregethiad yr efengyl, a lledaniad yr ysgrhythrau.

Y Ceiniogau.

ADRODDWYD yr hanes a ganlyn, ryw amser yn ol, gan y Parch. Dr. Raffles, Le'rplw. Mewn cyfarfod ceuadol a gynaliwyd yn y tref hono, yr oedd gweinidog Cymreig yn bresennol, a deisyfwyd arno gyfarch y gynulleidfa (llawer o ba rai oeldynt Gymry) âg ychydig eiriau yn yr iaith Gymraeg. Hyn a wnaeth; a'r effaith rymus a gynnyrchodd ei ddywediadau ar ei gydwladwyr a barodd i'r Doctor ac eraill, oeddynt heb ddeall yr iaith, ofyn iddo pa beth oedd yr hyn a ddywedasai. "O," atebai yntau, "siaredais wrthynt ynghylch y *ceiniogau*." "Y *ceiniogau*!—pa beth a ddywedasoch ynghylch y *ceiniogau*?" "Wel," ebe efe, "dywedais wrthynt—

Y mae rhai o honoch yn dyweyd, 'Ni fedrwn ni roi mwy na cheiniog yr wythnos, a pha les a wna ceiniog?' Wrth ddyfod tros y bryniau ar fy nhaith i Le'rplw, gwelais aber fach, a dywedais, 'Aber, i ba le yr äi?' 'O, yr wyf yn myned i lawr i'r ffrwd fwy.' 'Ffrwd, i ba le yr äi di?' 'O, yr wyf yn ymlifo i'r afon fawr Mersey.' 'Mersey, i ba le yr äi dithau?' 'O, yr wyf yn myned i lawr i Le'rplw.' 'A pha beth a wnäi yn Le'rplw?' 'O, cymeraf y llongau allan o'r dociau yn Le'rplw, a chludaf hwynt i'r môr, ac yno lluchiaf hwy o amgylch fel pluen, a chariaf hwy i wlad bell, ac yna, yn mhen gronyn, dygaf hwynt yn ol, wedi eu llwytho â chynnyrch gwledydd eraill.' Ac felly y dywedaf finnau:—'Ceiniogau, i ba le yr ewch chwi?' 'O, yr ydym yn myned i'r gymdeithas genadol.' 'A sylltau, i ba le yr ewch chwithau?' 'O, yr ydym yn myned i'r gangen gymdeithas genadol.' 'A hanner punnau a phunnau, i ba le yr ewch chwithau?' 'O, yr ydym yn myned i'r gymdeithas genadol gynnorthwyol; a phan gyrhaeddodd yno, awn i Lundain.' 'A phan gyrhaeddodd Llundain, pa beth a wnewch?' 'O, cymerwn allan genadau, a chludwn hwy i derfynau eithaf y ddaear, fel pa le bynag y gwelir gwynieb Brython, yr adnabyddir Duw Prydain, a Bibl Prydain.'"

Gair at Ferched Cymru.

LLAWER a ddywedwyd *am danoch* yn ddiweddar, a hynny nid bob amser yn yr ysbryd mwyaf tirion; ond ar ddymuniad fy nghyfeillion sydd yn golygu y "Geiniogwerth," yr wyf yn cymeryd fy hyfdra i lesaru ychydig *wrthych*, a dymunwn wneuthur hynny yn y modd mwyaf didramgwydd. Wrthych chwi yn benaf yr wyf yn dysgwyl, dan fendith yr Arglwydd, am ddiwygiad yn arferion ein cenedl. Nid wyf yn ystyried eich bod chwi yn fwy euog na'r rhyw arall; ond ereu yr ydwyf fod yn haws eich ennill chwi i weled yr hyn sydd rinweddol a chanmoladwy: a phe medrid unwaith eich ennill chwi, dyna y gwaith bron ar ben.

Rhaid i mi addef nad wyf wedi cael mantais i wybod llawer am eich arferion, gan fy mod yn treulio y rhan fwyaf o'm hamser yn fy nghell, yn nghanol fy llyfrau. Ond bydd amgylchiadau yn fy ngalw weithiau i wahanol ranau o Loegr; ac anaml y caniatëir i mi ganmawl fy ngwlad, na ddygir ymlaen eich ymddygiadau chwi fel prawf o anfoesoldeb ein cenedl: a bydd yn rhaid i minnau dewi mewn cywilydd. Ac hyd yn nod pan gauwyf fy hun yn fy llyfrgell, daw rhyw gyhoeddiad neu gilydd i'm llaw yn y fan hono yn diraddio merched Cymru. Yn mhob gwlad lle y mae llyfrau yn cael eu darllen, a gwybodaeth o agwedd y byd yn cael ei danu, y mae son am ferched Cymru. Nid oes llawer o amser er pan ymddangosodd traethawd mewn cyhoeddiad Pabaid yn ceisio taffu gwarth ar y grefydd Brotestanaidd o herwydd anfoesoldeb merched Cymru. Pa hyd y rhaid i ni oddef yr anfri hwn? A oes dim a

bair i chwi deimlo dros eich gwlad, a thros eich cymeriad eich hunan? A ydych yn foddllawn i grefydd gael ei gwaradwyddo o'ch plegid chwi? A raid i ni oblegid eich ymlyniad chwi wrth un hen arferiad ffaidd gael ein cyfrit yn is mewn moesoldeb a dynoliaeth na'r cenedloedd mwyaf anwaraidd? Na, gobeithiaf y penderfynwch ac yr ymrwymwch yn unfrydol y dilêir y gwarth hwn yn dragywydd oddiar wyneb ein gwlad.

"Anrhydeddus yw priodas yn mhawb;" o ganlyniad nid rhaid i chwi gywilyddio oblegid unrhyw gyfeillach a fyddo yn arwain i'r sefyllfa hono mewn ffordd anrhydeddus. Dylech ymddyddan llawer â'ch rhieni ar y mater; a dylech roddi cyfie iddynt hwy i farnu a yw eich dewisiad yn ddoeth. Fel hyn y maent yn gwneuthur mewn gwledydd eraill, ac fel hyn y mae pobl gall yn ein gwlad ninnau. Y maent yn caniatáu i ddyn ieuanc ddwyfod i'r tŷ ganol dydd, neu o leiaf mewn amser prydlawn, ac yn llawenhau wrth ei weled yn ennill parch yr holl deulu trwy ei ymddygiad dirodrea. Ond y mae syniadau a theimladau rhyw ddosbarth yn Nghymru wedi eu gwyrdroi. Y maent yn hyf i gyflawni yr hyn y dylai fod arnynt gywilydd o'i blegid; ac y mae arnynt ormod o gywilydd i ddilyn y llwybr sydd wir anrhydeddus. Yr wyf yn credu fod y cywilydd ffol hwn yn wreiddyn i'r rhan fwyaf o'r drwg sydd yn hynodi cenedl y Cymry; ac am hyny adysgrifiaf rai llinellau o'r "*Cotter's Saturday Night*," er mwyn dangos pa fodd y maent yn dwyn yr achos hwn ymlaen yn Scotland, hyd yn nod ymhlith y rhai mwyaf iselradd o'r trigolion:—

A gwresog lawn groeso, mae Gwen yn dwyn heibio,
Lanc hardd, tâl, a chryno, da, effro, di wad;
Mae'r fam yn llygadaidd, a'r hoewferch yn llonaidd,
Fod iddo hynawsaidd gynnwysiad.

Ymfrostio am geffylau, am erydr, am ogau,
A gwartheg a'u gwyर्थiau, pert eiriau, mae'r tad;
Wrth wrando 'i fost wladaidd, mae'r llanc yn llawenaidd,
Ond gwyllaidd a mulaidd ei ymweliad.

Y wraig mewn cyfrwysta sy'n canfod ei wyldra,
Gŵyr beth a achosa ei ddylâra wedd wan;
A da ganddi syniad, fod i'w phlant gymeriad,
Fel eraill, a chariad gwyth eirian.

O gariad dedwyddol, p'le ceir di'n drigfanol?
Wyt anghydmariaethol hyfrydol fyw rad:
Teimladwy orfoledd mewn calon llawn rhinwedd,
Gwirionedd yw 'th sylwedd a'th seiliad.

Mi droediais nid 'chydig, ar hyd y flinedig
Gylch daith dra thrancedig a llithrig oll hon;
Call brofiad sy'n peri i'm adrodd hyn ichwi,
A nodi 'i ddaioni i ddynion.

Oa yw nef yn rhoddi o'i anwyl hedd ini,
Adfywiol i'n lloni mewn cyni man caeth;
'Rwy 'n meddwl fod ie'nctyd yn profi 'r blas hyfryd
Yn enyd diweirfyd di oerfaeth.¹

¹ "Gwylledydd," Llyfr VI. tudal. 160.

Beth sydd yn rhwystro i ferched Cymru wneuthur yr un modd ? Y mae arnynt, meddant hwy, ormod o gywilydd. Yn awr, teimlad addas yn ei le priodol yw cywilydd ; ac nid oes golwg fwy adgas yn bod na merch ieuanc *heb fedru cywilyddio*. Ond gofawch am ymddwyn yn wylaidd a diwair, ac yna *ni bydd raid i chwi gywilyddio*. Ond y mae y gair gwylder bron wedi ei golli o'r iaith Gymraeg. Sonir llawer am gywilydd, ond ychydig iawn am y gwylder sydd yn cyfansoddi yr addurn prydfferthaf ar ferched, a'r amddiffyn cryfaf i bob rhinwedd. Nid wyf yn credu nad yw merched Cymru mor wylaidd â merched eraill, ond fel y maent yn cael eu canddysgu. Diau fod gwylder wedi eu blanu yn eu natur hwythau gan y Creawdwr ; ond wrth ystyried y geiriau budron a siaredir yn eu clyw, a'r dull yr egwyddorir hwynt o'u mebyd yn hen arferion y tywyllwch, a llygredigaeth y ffeiriau, pa ryfedd os gwelir hwynt yn fuan wedi eu hamddifadu o'u gwylder, heb ddim wedi ei adael ond teimlad o gywilydd ? Ac nid hir y byddant heb golli hwnw. Y mae eu gwylder trwy gael ei gamarwain, yn myned yn achos o'u harferion mwyaf gwarthus, ac yn cael ei droi o'r diwedd yn ddigywilydd-dra.

Ferched Cymru, os mynwch gael eich parchu, na adewch heibio eich gwylder. *Na oddfdech i neb ymddwyn yn hyf tuag atoch*. Nid oes dim yn sicrach na bod yr hyfdra haerllug a arferir gan ryw fath o feibion a merched at eu gilydd yn hollol anghydweddol â phob teimlad o barch : a lle na byddo parch nis gall fod gwir gariad. Ond y maent yn dywedyd fod rhai o honoch mor ffôl a hoffi ymddygiad o'r fath yma ; ac mai yr ÷ofndra mwyaf digywilydd sydd yn ennill eich cymeradwyaeth. A ydyw hyn yn wir ? Ai gwell genych y rhai sydd yn ymddwyn tuag atoch fel pe byddech buteiniaid, na'r rhai sydd yn dangos yn eu hymddygiad eu bod yn eich parchu ? Yr wyf yn gorfod ofni ei fod yn rhy wir am *rai* o honoch. Ond y mae un peth yn ddiammheuol ; *pa le bynag mae merch ieuanc*, neu hen, yn teimlo fel hyn, nid yw hono yn werth ei pharchu. A *pa le bynag y mae mab yn medru ymddwyn fel hyn*, y mae hwnw heb ddysgu y wers gyntaf mewn moesgarwch cyffredin. Nid oes dim yn sicrach prawf o gyfiwr anwaraidd unrhyw bobl nag ymddygiad ÷ofn a dibris at y rhyw fenywaidd. Y mae merch a fyddo heb ymadael â'i gwylder yn haeddu y parch nesaf at addoliad ; a dylai y mab ieuanc ei chyfarch bob amser gyda chyffelyb deimladau a phe byddai yn mhreseannoldeb brenines Lloegr. Mynwch y parch hwn, ferched Cymru : ac uwchlaw y cwbl, na ddibrisiwch ef lle y byddo. Dichon fod cryn lawer o anfedrusrwydd o'i gwmpas, dichon ei fed yn effeithio ar y tafed fel na fedr siarad mor lithrig ag y dymunai, dichon nad yw y llanc, fel y dywed Burns,

“ Ond gwylaidd a mulaidd ei ymweliad.”

Er hyny, y mae yno, o dan y gwyleidd-dra hwnw, elfenau gwerth-fawrocach nag ar pur, heb y rhai y mae yn anmhosibl i chwi fod yn ddedydd yn y cyfiwr priodasol.

Os bydd parch ynoch tuag at eich gilydd, y mae hyny yn rhwym

o greu parch i'r sefyllfa briodasol. Ni fydd arnoch gywilydd son am dani wrth eich gilydd, ac wrth eich rhieni. Byddwch yn teimlo mai "anrhydeddus yw priodas:" a'r un peth yn eich golwg fyddai bod yn euog o'r lladrad mwyaf ysgeler, a meddwl am yspeilio y sefyllfa hōno o'r anrhydedd sydd yn perthyn iddi. Byddwch yn gofalu am fod eich priodas yn "lân briodas." Byddwch yn edrych ymlaen ati fel cyfnod hollol newydd, a hwnw y cyfnod pwysicaf yn eich holl fywyd; pan fyddwch yn myned i berthynas newydd â'ch gilydd, a hōno yn berthynas mor uchel fel y mae yr apostol Paul yn ei chymharu i'r undeb dirgeledig rhwng Crist a'i eglwys; pan fyddwch o hyny allan, oll yn oll y naill i'r llall, a hyny mewn rhyddid cyfreithlawn, oblegid fod y rhyddid hwnw wedi ei ddiogelu a rhwymau annattodol hyd angu. Ond hyd hyny, nac arferwch, ac na chaniatōwch unrhyw ryddid a fyddo yn gormesu ar derfynau y cyflwr priodasol, ac yn eich iselu chwithau yn ngolwg eich gilydd, ac yn eich golwg eich hunain. Eich gwaith yn awr yw parotōi erbyn y cyflwr hwnw, a dysgu y wers fawr o hunan-lywodraethiad.

MEUDWY.

Helbulon Cyfoeth.

Adroddydd yr hanes a ganlyn oedd un Mr. Thornley a ymsefydlodd er ys cynnifer o flyneddau yn ol yn Van Dieman's Land. Y Mr. Crab yn yr hanes oedd ymsefydlydd arall ag oedd yno o'r blaen, ac y cyfarfu Thornley âg ef mewn amgylchiad tra isel,—y brodorion wedi ei yspeilio, ac heb ddim am dano ond math o grwyn, ac ar gychwyn adref, meddai ef, o'r fath wlad druenus. Crab oedd un o'r rhai hynotaf yn y dosbarth hwnw, sydd bob amser yn edrych ar y goes gam—yn darllen yr ochr ddu, fel y dywedir. Pa fodd bynag, arosodd yno, yn byw gan mwyaf gyda Thornley, am liaws o flyneddau; ond bob amser yn achwyn ar y wlad, a bob dydd ar gychwyn adref i Loegr. Ond rywfodd yno yr arosodd, a bu fyw nes cyrhaedd pedwar ugain a chwech mlynedd oed, ac ennillodd lawer o gyfoeth; ond bu farw yn y diwedd gan gysenwi Van Dieman's Land, "Y wlad druenus, druenus, druenus hon.

WRTH ymofyn am Crab hysbyswyd im' ei fod wedi myned allan ar ol ei yr ddefaid, yn mhen awr neu ddwy wedi ein cychwyn i Hobart Town, a'i fod heb ddychwelyd. Ni roddodd ei absenneldeb ddim anesmwythder im' ar y pryd; ond wedi i wythnes arall fyned heibio heb ei ymddangosiad, daethum yn alarus, a dechreuais feddwl yn ddifrifol am fyned allan i chwilio am dano. Fel yr oeddym yn son am dano, canfuom ein hen gyfaill yn dyfod ar draws y ddôl at y tŷ. Yr oedd yn ymddangos yn wan a blinedig, ac yr oedd ei ddillad wedi diwyno ac ystaenio gan y daith. Yr oedd ganddo *fundel* ar ei ysgwydd, pwysau yr hwn oedd yn ei lethu. Yr oedd yn cerdded ymlaen yn bendrwm, gan bwysu ar ei ffon mewn dull annhebyg i'w arfer fywiog ef. Aethum yn ddiaros allan i'w gyfarfod, ac i'w gynnorthwyo i'r tŷ. Bisteddodd yn y gader fawr, gydag ochenaidd drom, gan dafu ei faich ar y llawr, yr hwn a rugl-drystiodd wrth ddisgyn.

"Diolech i Dduw," meddai, "yr ydwyf gartref eto. Meddyliais na chawn eich gweled byth mwy. Y fath wlad ydyw hon! Dim. llôg-gerbyd! na dim! Ond y mae yn talu i mi yn iawn, dylaswn ei gadael er ys talm; ond yn awr yr wyf wedi gwneyd fy meddwl i fynd. Mi a âf gyda y llong nesaf fydd yn myned. Nid oes dim ond trueni yma; chwi a gewch eich dystrywio a'ch lladd i gyd—dyna fy marn i."

"Paham, beth a ddygwyddodd?" gofynais, "pa beth ar y ddaear yw y mater gyda chwi?"

"Pa beth a ddygwyddodd? dygwyddodd pob peth na ddylasai ddygwydd! Dywedaf i chwi, os gadewch i mi gael amser; ond yn gyntaf y mae yn rhaid i mi gael rhywbeth i'w fwya. Ha, dyna y *mutton chops*. Yn unig gadewch i mi gael ychydig o fwyd i'm corff a mi a ddywedaf i chwi."

"Fe berthyna yr oll i'r darn tir hwnw sydd yn Cherrytree Bolton," meddai Crab, gan daraw y bwrdd â'i law galed, er rhoddi ychwaneg o bwys ar ei eiriau, nes oedd yr holl lestri *tea* yn neidio gan yr ysgydwad. "Fe berthyna y cwbl i orflysio y tir hwnw, gyda yr hwn nid oedd genyf unrhyw neges, ac y mae yn talu yn dda i mi, ac y mae yn farn arnaf! Pa beth sydd a wnelwyf â thir yn y wlad estronawl hon? Pe buaswn heb y tir hwn ni buasai arnaf eisieu adeiladu tŷ arno, a phe na buasai arnaf eisieu adeiladu y tŷ, ni buasai arnaf eisieu gwerthu y defaid, ac yna ni chawswn fy ngofidio gyda y *dollars* melldigedig hyn! Ond myfi a âf ymaith gyda y llong nesaf! Betsy, fy anwylyd, ysgrifena lythyr i mi, dyna eneth dda."

"Gyda hyfrydwch," meddai Betsy, yr hon oedd anwylyd yr hen wr. "At bwy?"

"At ystôr-geidwad yr Hobart Town—Mr. Stikitinem."

"Enw rhyfedd, onidê."

"Math o Isellmyn ydyw, yr hwn sydd yn fy nghyflenwi â nwyfau. Buaswn yn ysgrifenu fy hunan, ond y mae byw yn y wlad druenus hon wedi niweidio fy llygaid, ac ni ellais byth weled i ddarllen ysgrifennu yn rhwydd. Gallaf wneyd allan argraff bras yn dda, pan yn gwybod ynghylch beth y mae, megys pennod o'r Bibl, neu ryw beth tebyg. Ond ni ddarfu i mi erioed ysgrifenu llawer, o herwydd y mae fy llaw yn galed wrth ddal yr aradr, ac y mae peth bychan fel ysgrifell yn dyfod yn annaturiol iddi."

"Pa beth ydych yn myned i wneyd gyda y *dollars* hyn?" gofynai fy ngwraig. "Yr wyf yn gobeithio, Mr. Crab, nad ydych yn myned i'w cadw yma; maent yn demtasiwn beryglus yn y llwyn."

"Y mae yn beth nad ydwyf yn ei wybod," meddai Crab, yn bruddaidd; "er yr amser eu cefais dyna y gofyniad a roddwyd im' gan bawb, a'r un nad allwn byth ei ateb. Ond cefais ddigon o drafferth i'w cael, ac yr ydwyf yn credu eu bod y rhai diweddaf a adawyd yn y drefedigaeth!"

"Darfu i chwi werthu defaid, dybygaf," meddwn, "pa beth a gawsoch am danynt!"

"Dim ond gofid—a'r *dollars* hyn. Un prynydd a geisiai dair blynedd o goel, a chynnygiai ddeg swllt ar hugain y pen—ac yna

deugain swllt y pen, ond dywedais, 'arian ar law,' dyna fy ffordd i o farchnata; dyna y modd y prynais hwynt, a dyna y modd y gwerthaf hwynt. Yna prynydd arall a gynnygiodd nis gwn pa faint o wartheg am danynt, a dywedais, 'pa fath rai ydynt, rhai gwylltion?' 'Diammheu,' meddai. 'A pha le y gallent fod?' meddwn. 'Y maent yn agos i *Circular Head*.' 'Yna,' atebais, 'gallant aros yn *Circular Head* hyd nes tyf eu penau lle y mae eu cynffonau; nid oes dim a wnelwyf a gwartheg gwylltion, y rhai a dramwyent dros yr holl ynys, ac ni wyddoch pa le i fyned i'w ceisio pan y bydd eu heisien. O'r diwedd daeth sefydlydd newydd, yr hwn oedd wedi clywed fod fy nefaid yn hardd-wlanog, ac a ddywedodd y prynai bedwar cant (400) o honynt.'

"Pa fodd yr ydych yn meddwl talu?" gofynais. "Mewn nodau ariandŷ Dieman's Land," meddai.

"Nid wyf yn gwybod pa fodd yr oedd—fe'm perswadiwyd, canys yr oedd yn un siaradus ddychrynlyd, a: yn un medrus dros ben. Ac felly yr aethom at fy nefaid oedd yn agos i Norfolk Plains, ac yna fe ddechreuodd y ddadl. Yr oedd arno eisien dewis y mamogiaid, yr holl rai ieuainc, a'r goreuon, er eu bod oll o ran hyny yn dda; ond dywedais innau, 'Na, y mae hyny yn beth na wnaf mewn unrhyw fodd ei ganiatáu. Cymerwch hwynt fel y rhedant o'r buarth.' Yna yr wyf yn tybied iddo siarad â mi am hanner awr, er fy argyhoeddi fod gan y prynydd hawl i ddewis; ond nid oeddwn am gymeryd fy argyhoeddi gan rai cyffelyb iddo ef, ac felly dywedais, 'Cymerwch hwynt neu gadewch hwynt, punt y pen yw y pris—arian ar law, fel y rhedant o'r buarth.' Yna fe gynnygiodd i bob un ddewis nes y caffai efe ei bedwar cant. Wel, tybiais fod hyny yn ddigon rhesymol, ac felly y trefnasom. Ac wedi eu nodi, ac yn myned i'w gyru ymaith, dywedais, 'Pa le y mae'r arian?' 'Rhoddwch i mi bin ac inc,' meddai, 'yn union, a rhoddaf i chwi *cheque*.' '*Cheque*,' atebais, 'nid oes arnaf eisien dim o'ch *cheques*—yr arian sydd arnaf fi eu heisien.' 'Yna,' meddai, 'rhaid i chwi ddyfod gyda mi i Launceston, o herwydd nad wyf mor ynfyd a chario arian gyda mi, ac yno cewch y tâl.' 'Mae hyny yn bur dda,' dywedais innau, 'ond yn y wlad yma nid ydym byth yn gollwng y defaid ymaith heb yr arian. Felly, os gwelwch yn dda, rhaid i'r pedwar cant defaid a nodasoch aros yma hyd oni thelir i mi am danynt.' 'O'r goreu,' meddai."

"A rhoddodd yr arian i chwi yn Launceston?"

"Cewch weled. Rhoddwch i mi gwpanaid arall o *dea*. Gadewch im' ddywedyd yr ystori yn fy ffordd fy hun; onidê, ni ddarfyddaf byth. Felly, aethum gydag ef i Launceston, a chawsom chiwart o gwrw yn y gwestdy yno, nid oedd yn ystwrff gwael, ond nid oedd ddim mewn cymhariaeth i'r hyn a gawn mewn tafarndŷ gartref; yna ysgrifennodd *cheque*, fel ei galwai ef, a rhoddodd i'r gwestywr. Felly gymeryd at farsiantwr yn y dref, a gwir ddigon, dygodd yn ôl bedwar cant o nodau arianol o bedwar *dollar* yr un, fel y dywedais, ond nis gallwn ddeall yr ysgrifennodd arnynt, oherwydd fod y llythrenau mor addurnedig, ond meddyliais fod yn rhaid i'r

peth fod yn iawn, gan fod y gwestywr yno yn ei wirio. Ysgrifennodd orchymyn at fy mugail am y defaid, ac arwyddais ef; gofynnodd am fy enw, dywedais, Samuel, dywedodd yntau na fuasai yn tybied hyny, ond beiddiai ddywedyd y gwnai fy mugail ei ddeall, ac felly eisteddwn yno gyda phedwar cant o ddarnau papyr o'm blaen. Daeth y gwestywr i fewn ac eisteddodd yn fy ymyl, ac ymddyddanodd ynghylch y newyddion, ac meddai, 'a glywsoch am y methiant mawr yn Hobart Town?' 'Y *flashy cove*, yr hwn oedd yn chwifio barcutan bapyr a fethodd godi y gwynt yn hwy?' 'Chwifio barcutan bapyr!' meddwn, 'beth ar y ddaear sydd ar ddyn eisieu yn chwifio barcutan? arferwn wneyd hyny pan yn fachgen.' 'Gwelaf,' meddai, 'nad ydych yn deall. Wrth chwifio barcutan y meddylir dwyn allan y rhai hyn,' gan gyfeirio at y nodau, 'ac yna pan y maent i'w talu ni fyddant o werth!'"

"Yr hyn a ddywedodd y gwestywr a gafodd effaith ddwys arnaf, oblegid meddyliais mewn mynyd fy mod wedi ymadael & phedwar cant o oreuon fy nefaid am bedwar cant o ddarnau nad oeddynt yn ddigon da i daniio pibell. Ymdanodd chwys oer drosaf yn y fan. 'Gwestywr,' meddwn, 'a ellwch fy nghymeryd at y marsiandwr a roddodd i chwi y nodau hyn?' 'Diammheu y gallaf,' atebodd, 'nid ydyw ond cam.' Meddwn wrth y marsiandwr, 'y mae genyf reswm penodol dros geisio arian yn lle nodau yn awr. Oni ellwch roddi *dollars* yn lle y nodau hyn?' 'Sicr iawn,' atebai, yn bur foneddigaidd, 'ond buaswn yn meddwl y buasai *dollars* yn anfanteisiol i'w cario oddiamgylch.' 'Na, dim yn y byd,' meddwn, felly cyfrifodd hwynt, ac a'u rhoddodd mewn hen gôd, yna rhoddais fy nghadach llogell am y gôd, fel ag i edrych yn debyg i fwndel o ddillad, a chan eu rhoddi ar fy ffon, teflais hwynt dros fy ysgwydd, ac aethum yn fy ol i'r gwesty. 'Mae hwn yn swm mawr o arian,' meddai y gwestywr, ac y mae yn hudoliaeth fawr i weision; gobeithio nad ydych am eu cadw yn fy nhŷ i.' Dyma y cyntaf o fy mhoenau. 'Na,' meddwn, 'yr wyf yn myned i gymeryd fy hunan adref—*dollars*, ac oll.' 'Cynghorwn i chwi i beidio a gadael i neb wybod fod genych y swm yna o arian gyda chwi; gall eich arwain i niwed.' 'Nac ofawch,' dywedais, 'gwn pa fodd i gymeryd gofal o honof fy hun.'"

"Wedi im' gael ychydig giniaw, cychwynais ymaith, ond canfyddais fod y *dollars* yn llawer trymach nag y meddyliais eu bod, felly arhosais mewn bwth sefydlydd (*settler*), agos i ddeng milltir o Launceston, ac eisteddais, gan feddwl aros yno noson. 'Pa beth sydd genych yma?' meddai, gan amcanu codi fy llwyth, ac yn rhyfeddu at ei bwysau. 'Beth, nis gallant fod yn *ddollars*? ac eto y maent yn teimlo yn debyg!' '*Dollars*,' meddai ei wraig O! yn wir, fe'n llofruddir ni oll yn ein gwelyau. Mr. Crab, na adewch hwynt yma! Yr ydych yn sicr o fod wedi eich gwylio, ac fe geisias y carcharorion eu cael, a llofruddiant ni oll. Pa fodd y meddyliaisoch am eu dwyn hwynt yma?' 'Os dygais hwynt yma,' meddwn, fel pe buaswn wedi digio ychydig, 'gallaf eu cymeryd ymaith. Af ymlaen at dŷ yr hen Simon, beiddiaf ddywedyd y rhydd

eife letŷ noswaith.' Nid oedd ar y gŵr eisieu i mi fyned ymaith, a dywedodd mai ffolineb oedd hyny; ond canfyddais fod y wraig yn ewyllysio i mi fyned i ffordd, felly rheddais y *dollars* ar fy ysgwydd, ac aethum ymlaen at dŷ yr hen Simon, yr hwn nid eedd dros ddwy filltir ymlaen ar y ffordd.

"A ellwch roddi lletŷ noswaith i mi?' gofynais. 'Gyda'm holl galon,' meddai. 'Jem, dyro y *mutton chops* ar y tân. Pa beth sydd genych yma?' 'Dywedaf wrthych ar unwaith,' meddwn, 'o herwydd gwn y gallaf eich ymddiried chwi. Bu'm yn gwerthu defaid, a dyma y *dollars* a gefais am danynt.' '*Dollars!*' meddai, 'pa fodd y gellwch feddwl am fyned oddiamgylch gyda'r fath bentwr o arian? Fe gewch eich yspeilio a'ch llofruddio cyn y cyrhaeddch adref. Ond gadewch i mi eu rhoddi o'r golwg.' Ar hyn taffodd grochan gwag drostynt, braidd yn ddigon buan, oblegid ei was a ddaeth mewn mynyd wedy'n gyda y cig.

"Nid oeddwn ond braidd wedi gorphen bwyta ychydig *chops*, pwy a ddeuai i mewn ond tri e ddyeithriad, un o ba rai oedd wedi ei ryddhau trwy drwydded, a'r ddau arall oeddynt wŷr perthynol i'r llywodraeth, newydd gyrhaeddyd, ac yn myned i Launceston at y meistr oedd wedi ei benodi iddynt. Edrychodd Simon arnaf, yn gystal a dywedyd, 'Dyma hi wedi myned yn botes.' Ond nid oedd help am hyny; nis gallai yn hawdd wrthod lletŷ i drafaelwyr ar noson yn y gauaf; felly edrychasant am le i eistedd, ac ebe un, 'A fyddai rhyw niwed mewn symud y crochan yma, meistr, er mwyn nesu y gader hon yn agos at y tân?' Edrychodd Simon arnaf wed'yn, a chanfyddais nad oedd yn hoffi hyny; felly cyfodais a dywedais, 'Cymerwch fy nghader i, yr ydwyf wedi bod yn eistedd wrth y tân trwy y prydawn, ac yr ydwyf yn ddigon cynhes.' Felly eisteddais fy hun ar y crochan. Nid oedd yn eistedd lle esmwyth, canys yr oedd y tri throed yn hynod o boenus, a gadael allan ei fod mor isel, ond tybiais ei fod y peth goreu i'w wneuthur; felly eisteddais yno yn bur anghysurus, ond yn amcanu ymddangos fel arall. 'Yr ydych yn ymddangos fel pe byddai genych eistedd go anesmwyth,' dywedai un o'r dynion yn fwyn. 'Dim o'r fath beth,' meddwn, o herwydd meddyliais ei fod yn tybied am ba achos yr eisteddwn yno; 'dim y fath beth—gwell genyf aros lle yr ydwyf.' Yna fe gynnygiodd y lleill eu heisteddleodd i mi, ond mwyaŷ a geisient genyf godi mwyaŷ cyndyn oeddwn innau. 'Na, na,' meddyliais, yma yr arosaf, drusain, hyd oni welaf chwi yn ddiogel o'r tŷ.

"Yr oedd yr hen Simon yn bur gynhyrfus, nid oedd ganddo ond un gwely a allai ei hebgor, yr hwn a gynnygiodd y carcharorion i mi wrth weled golwg barchus arnaf; ond ni symudwn oddi wrth fy nghrochan, er fod y traed yn fy mhoeni yn dost; ac yno gorfodwyd i mi aros drwy y nos, canys ni feiddiwn symud, fel iâr yn eistedd ar wyau: a noson fwy truenus ni threuliais erioed."

Chwerthasom oll at yr hanes hwn, yr hyn a wnaeth Crab yn ddig-ofus iawn.

"Y mae yn eithaf da, chwerthin, ond pa fodd y dymunech eich hunain eistedd ar grochan yr holl nos?"

"Wel," meddwn, "pa fodd y ddiweddodd?"

"Diweddodd! meddyliais na ddiwedddai byth! ond y mae pob pethyn diweddu rywbyrd. Yn y boreu, aeth y dynion ymaith; pryd y dywedodd yr hen Simon yn ddioed, 'Er mwyn pob peth, Mr. Crab, ewch adref gyda brys. Ni chefais fynyd o gwsag drwy y nos.' Dywedais, 'Gellwch benderfynu na phoenaf chwi yn hir,' a cheisiais gyfodi, ond nis gallwn. Yr oeddwn wedi crymu wrth eistedd, fel yr oeddwn yn hollol anystwyth, ac yr oedd y crochan fel pe buasai wedi tyfu wrthyf. 'Dim rhyfedd,' meddwn."

"Ond pa fodd y daethoch ymlaen?"

"Yr oedd mor dda gan yr hen Simen gael ymadael â mi a fy llwyth *dollars* fel y rhoddodd y fên i'm danfon ychydig, a rhoisom gôd y *dollars* yn y crochan, a gorchuddiasom ef â manus. Cyn-northwyodd fi i'w godi i'r fên, ac arweiniodd y gwas yr ychain am oddeutu deuddeng milltir, yna safodd ac edrychodd arnaf fi, ac yna ar yr ychain. Cymerais hyny fel amnaid i ddyfod allan, ond petruswyd fi yn fawr gyda yr arian, a'r crochan a'm poenai yn llawn cymaint. Ymafaelodd ef yn un ochr i'r crochan a minnau yn y llall, a rhoddasom ef i lawr ar fin y ffordd."

"Gwarchod fi," meddai, "cyn drymed y mae yr hen *bot* wedi myned! nid oes bosibl i hyn fod oblegid y manus; y mae fel *pot dollars*."

"Gwnaeth hyn i mi grynu, ac edrychais yn ei wyneb; ond gwelais ei fod yn ei ddyweyd yn hollol ddiniwed, ac ni feddyliais am hyny mwy, ac felly gyrodd yn ol, a sefais yno am beth wrth ochr fy arian yn myfyrio ychydig, oblegid ni wyddwn yn iawn beth i'w wneuthur. Yn fuan, clywais sŵn dirfawr gan ffrewyllau yn trystio, a gwelais yno wartheg yn brasgamu i lawr ar y ffordd, y rhai yr oedd yr ystôr-geidwad yn eu hanfon i'r ystôr yn Launceston. Yr oedd yno ddeg ar hugain, neu ychwaneg. Ymlaen y daethant yn ddiidrefn, a'r ceidwaid ar eu hol, gan drystio eu ffangellau, ac yn bloeddio arnynt i'w cadw ar y ffordd. Fy meddwl cyntaf oedd eistedd ar fy nghrochan i amddiffyn fy *nollars*, ond cyn i mi allu gwybod beth i'w wneuthur, ymlaen y daethant, ac fel yr eisteddais wedi ymgrymu, nis gwelsant fi nes yr oeddynt yn fy ymyl, a'r rhai olaf a wthient y rhai blaenaf, a'r dynion yn annog o'r tu ol gyda eu ffangellau a'u bloeddiadau, cyn y gallwn eu gochel yr oeddynt arnaf, ac un aner, gan chwythu arnaf, a rhoddi chwyrdaffiad â'i phen, a'm taffodd drosodd a throsodd, a'r erochan a chwbl, a'r ceidwaid wrth fyned heibio a'm rhegent, am roddi eu hanifeilliaid o'r ffordd. Ac yno y gorweddwn!"

"Ar fy ngair," meddai y wraig, yn y gosteg yma—oll o honom yn ymddangos yn hynod o sobr, oblegid ni feiddiem chwerthin am ben ei droion anhapus, pa rai a draethai gyda y fath sobrwydd—"buoch yn dra anhapus Mr. Crab; ond pa fodd y gallech feddwl am glude y fath lwyth o *ddollars* o amgylch y wlad?"

"Pa fodd y gallwn beidio," meddai Crab, yn ddigofus; "ni chefais wneuthur hyny erioed gartref; ond yn y wlad druenus hon nid oes yma yr un ffordd i gludo rhywbeth pan y bydd arnoch eisieu."

"Ond paham na fuasech yn cymeryd y nodau arianol? buasant yn ysgafnach i'w cludo."

"Deliwch fi yn cymeryd eu *Bank notes*, fel eu galwant," atebodd Orab, "a ydych yn tybied na welais *note* erioed o'r blaen? Nid ydynt yn debycach i nodau gwirioneddol nag ydyw calch i gaws. Na, na, dim yn debyg i *ddollars* arian."

"Y mae'n debyg eu bod yn rhwystr mawr ar yr achlysur hwn," meddwn. "Ond yr ydwyf yn bryderus i wybod pa fodd y daeth yn y diwedd."

"Nis gallwn eu trefnu ffordd yn y byd. Felly bu gorfod arnaf eu tynu o'r crochan, a'u rhoddi ar fy ysgwydd drachefn, ac wedi hyny ni wyddwn pa beth i wneyd gyda y crochan. Pan yr oeddwn yn meddwl, gwelais foneddwr a boneddiges yn dyfod ar hyd y ffordd mewn cerbyd, gyda thô iddo, a dau o feirch, un o flaen y llall, fel ag yr arferwn eu rhoddi mewn menn yn *Shropshire*; ond deuent yn hoew gyda chyflymder mawr. Pan y gelwais arnynt aros, y boneddwr a dynodd yn llym ar hyn, ac a ddywedodd, 'Beth yw yr achos o hyn?' Atebais, 'A allaf fi fod mor hyf a gofyn, gan fod genych ddau o feirch wrth eich cerbyd, y naill i dynu y llall, a wnewch chwi adael y crochan hwn yn nhŷ yr hen Simon, ynghylch deuddeng milltir oddiyma?' 'D—m eich crochan a chwithau eich hun!' dywedodd yn wir, er ei fod yn ŵr boneddig; a'r foneddiges a chwarddodd, ac a ddywedodd, 'ar fy nglin, mae'n debyg!' ac yna y boneddwr a chwarddai yn uwch, ac a roddodd i'r march blaenaf gyffyrddiad â'i chwip, a'r march a safodd ar ei ddau droed ôl am foment, yn troi yn ei ol yn debyg, a rhoddodd y foneddiges ryw ysgrech fechan, ac i ffordd a hwynt. 'Anffawd dda i chwi, a moesau gwell,' meddwn, a chymerais y crochan gydag un llaw, a chyda fy nghôd *dollars* ar yr ysgwydd arall, cerddais ymlaen, ond yr oedd yn waith blinderus, a chyn i mi fyned ddwy filltir, yr oeddwn wedi fy hollol gloi i fyny. Eisteddais i lawr eto ar ymyl y ffordd, ac mor flinedig fel yr oeddwn braidd a gadael y *dollars* lle yr oeddynt, neu eu claddu yn y llwyn. Pan yn chwilio am le cyfaddas, gwelais fintai o bobl yn dyfod hyd y ffordd, a chanfyddais yn union mai haid yn myned at eu gwaith oeddynt. Dychrynodd hyn fi yn ddirfawr, o herwydd meddyliais y gallent gael eu temptio i ymesod arnaf, ac am hyny testais y gôd i'r crechan eto, ac a eisteddais arno mewn ffordd ddiofal, hyd nes yr âent heibio. Ond safasant ar y ffordd yn y lle yr oeddwn, a'r arolygwr a'u gosododd i weithio o'm hamgylch. Chwerthasant am fy mhen yn eistedd yn y dull hwnw ar *bot* haiarn, ond eisteddais yn ddiysgog; yna y daeth yr arolygwr ataf, a gofynodd i mi a oeddwn yn wael; ond nid oedd arnaf eisieu dywedyd iddo fy nirlgelwch. Pan, yn hapus, daeth menn yn cael ei thynu gan bedwar o ychain, yn mha un yr oedd, geneth hoew yn myned i'w phriodi i Hobart Town, a'r gŵr ieuanc oedd gyda hi yn y fenn yn ei dal, i'w chadw yn ddiysgog, o herwydd fod y ffordd yn anwastad; a hoew a llawen oeddynt. Yr oedd ei thad a'i mham mewn-menn ar eu hol, ac yn fy nghanfod yn eistedd ar fy nghrochan, arosasant i edrych arnaf—yr eneth i'w

chwarddodd ddigon i'w hollti ; ond beth ynef fi a achosai hyny nis gallaf gael allan, oblegid yr oeddwn yn ddigon truenus, heb fod yn gwybod beth i'w wneyd gyda'r *dollars* hyn, a'r dynion collfarnedig hyn o'm hamgylch yn ammheu rhywbeth, yr ydwyf yn sicr. Wel, gan fy mod yn eu gweled mor llawen, gelwais arnynt i roddi hybiad i mi. 'Ni chaiff yr hen grochan yna fod yn fy menn,' gwaeddai yr eneth, a chwarddai yn uwch nag o gwbl, 'pa beth bynag sydd ynddo,' meddai hi. 'Tewch, dywedaf wrthyh yn fuan.' 'Cyn drymed ydyw !' dywedodd y gyrwr. 'Y mae yn drwm oblegid y lleithdra,' meddwn, heb wybod beth i'w ddyweyd, 'ar ol bod ar y ddaear ;' ac yna yr oedd mwy o chwerthin, a'r dyn ieuanc a ddywedodd fy mod yn un castiog !"

"A pha fodd y daethoch ymlaen gyda eich cymdeithion newydd ?" meddai Betsy, gyda ei chadach ar ei safn.

"Dywedaf wrthyh, ond na ffwdanwch fi. Nid oeddwn yn dymuno i rai mor llawen feddwl fy mod yn cario y crochan o amgylch i ddim dyben ; felly ar ol i ni fyned oddeutu deuddeng milltir ar ein ffordd, dywedais wrthynt fy mod wedi gwerthu defaid, a fy mod yn dwyn y *dollars* adref."

"*'Dollars !'* gwaeddai yr eneth, 'Oh!—nefol drugarog! cawn ein llofruddie oll, a'r fintai garcharorion ar y ffordd a'n canlynant i gael yr arian. Da chwi, ewch o ein menn ni, ac ewch i'r llall,' ond yr oedd yr hen wraig mor ofnus a'r ieuanc ; a gadawyd fi gyda'r *dollars* a'r crochan—a chyda chalon drom gwelais y menni yn myned o'm golwg! O'r diwedd bu gorfod arnaf adael crochan yr hen Simon ar fy ol, a chychwynais, a chyrhaeddais dŷ sefydlydd, ychydig cyn y deuwch atafon Elizabeth. Cefais lawer o drafferth i lwyddo gyda hwynt i adael i mi a fy *nollars* orphwyso yno dros y nos, ac yr oedd y wraig mor ofnus fel yr eisteddasom i fynny drwy y nos i wyllo yr arian, ac yr oedd yn dywedyd bob mynyd ei bod yn clywed sŵn traed dynion yn dyfod i dori y tŷ."

"Oychwynasant fi ymaith dranoeth gyda eu menn, yn llawen o gael ymadael a mi, a danfonasant fi ugain milltir, a cherddais y gweddill, a daethum i Jericho pan braidd yn dywyll. Y mae yno fintai o filwyr yn awr, a gofynais iddynt a gawn eistedd yn yr ys-tafell wyllo yr holl nos. Ac felly eisteddais yno, gyda fy nghôd ar fy ngluniau, braidd a heplan, ac yn ofnus i gysgu, ac yn agos wedi fy lladd gan bwysau y *dollars* yr holl nos. Dranoeth, cychwynais ar doriad y dydd. Meddyliais na ddaethwn byth i fynny Den Hill ; ond yma yr ydwyf o'r diwedd, a dyna y *dollars* erchyll. Ond gwnant dalu fy nghludo adref, oblegid nid arhosaf yn y lle adgas hwn yn hwy. Yn awr, Betsy, a ydyw yr ysgrifell yn barod ?"

"Bam yn dysgwyl wrthyh yr holl amser," atebai Betsy, "pa beth a ddywedaf ?"

"Ysgrifewch y peth a ddywedaf wrthyh."

"Mr. Stickitinem."

"Sir."

"Y mae hwn yn dyfod, gan obeithio eich bod yn iach, fel ag yr wyf i'nau yn bresennol."

"Ond nid ydych yn iach," meddai Betsy, "nis gwelais chwi yn edrych mor ddrwg yn fy mywyd."

"Dyna y ffordd, fy anwylyd," meddai Crab, gan ysgwyd ei law, "y mae yn rhaid i lythyr gael ei ddechreu ryw ffordd, a dyna y ffordd y byddaf yn dechreu fy llythyrau bob amser;—y mae fel y cwlltwr sydd o flaen yr aradr—yn awr ymlaen, a dywedwch,"

"Y mae y wlad druenus hon wedi bod yn farwolaeth i mi, ac yr ydwyf yn bwriadu myned adref gyda y llong nesaf. Felly ceisiwch le i mi, a dywedwch wrth y cadben i'r lle fod yn agos i'r *axle tree*, lle nad oes ysgydwad; oblegid yr ydwyf yn cofio fy mod yn gloes-iaw pan yn dyfod drosodd," dywedodd Crab; "ond ni raid i chwi roddi hyny yn y llythyr."

"A pheth arall a ddywedaf," meddai Betsy.

"Dywedwch y cwbl, fy anwylyd, ond gallwch ddywedyd fod y *bag* siwgr diweddaf wedi gwlychu allan o bob cydwylbod, ac mer dywedyd a llwyth o rŷian, a dywedwch wrtho, y rhoddaf ddeugain swllt y *bushel* am yr had gwair sydd ganddo yn weddill; ac am iddo geisio rhai o blanigion mefus-bren o'r blanigfa yn Pittwater; ac i fod yn ofalus am i'n gwely ar fwrdd y llong fod yn ddigon o hyd, canys collais ddwy fodfedd yn fy nhaldra wrth ddyfod trosedd, wedi fy nirwasgu yn y *steerage*; a gofynwch am iddo edrych a all gael dau o briddfeinwyr yn menthyg gan y llywodraeth; dymunwn weled tŷ hardd wedi ei godi yn y gwaelod draw—nid oes dim a edrych yn well na tŷ coch hardd o briddfeini, gyda physgodlyn o'i flaen, a deildŷ yn ngwaelod yr ardd. Ac y mae hyn yn peri i mi gofio y bydd arnaf eisieu morthwyl tŷi, a baril o hoelion; ac (y mae y *rum* a dwfr yma yn gwneuthur un yn gysglyd) i edrych a all y llong gario adref fy ngwlan am y flwyddyn ddiweddaf, a pha beth ydyw pris gwlan wyn. Ac y mae arnaf eisieu cwpl o lifwyr, a saer, i lifo y llong yn estyll, hyny ydyw, y boncyffiau—ac—y mae y daith hon wedi fy nharaw i fyny fel nas gallaf ysgrifenu mwy. Fy anwylyd, ysgrifenuwch y gweddill eich hun—gwyddoch pa beth sydd arnaf eisieu ei ddyweyd—gwnaeth orphen y gwpanaid hon, ac yna âf i'm gwely."

"Ond pa beth a wnewch gyda y *dollars* hyn?" gofynai fy ngwraig.

"Y *dollars*," meddai Crab, ei ddeall wedi ei dreulio allan gan y daith, ac wedi ei ddrysu gan y tair cwpanaid *rum* a dwfr, pa rai eedd wedi eu cymeryd yn ddiarwybod, "rhoddwch hwynt—rhoddwch hwynt—yn y crochan."

Dranoeth cyfododd Crab gyda'r goleuni, ac er cael ymadael â'r pryder o gael y *dollars* anffortunos hyn yn ei dŷ, claddodd hwynt gyda gofal a dirgelwch mawr yn y llwyn; ond yr un dydd, carcharor yn canfod y lle, wedi cael ei aflonyddu mewn dull allan o'r ffordd, tiriodd y ddasear rydd gyda phawl, ac wedi cael y gŵd a'r *dollars*, dygodd ef fel yr oedd i dŷ yr ustus. Gwnaed ymfyniad, yr hyn a achosodd i'r holl ardal siarad, y newydd a'n cyrhaeddodd ninnau, a'r gŵd a ddychwelwyd i Crab, yr hwn a gafodd rifedi y *dollars* yn eu lle.

Am y weithred hon o onestrwydd yr ustus a ganmolodd y carcharor

er cael maddeuant rhydd, yr hyn mewn amser a dderbyniodd, ac y mae yn awr yn sefydlydd llwyddiannus. Ond yr oedd y gŵd *ddollars* yn aros yn barhäus i boeni Crab derfysglyd; ac fel yr oedd bodolaeth y fath bentwr o arian yn destun ymddyddan yr holl gymydogiaeth, bu gorfod arnom eu hanfon i Hobart Town, yn cael eu diogelu gan Crab, a dau heddgeidwad.

"Y mae *dollars* arian," meddai Crab, "yn bethau hynod o wych i siarad am danynt, ac i'w dymuno, ond yn bur boenus i'w cario o amgylch, ac yn fwy peryglus fyth i'w cadw gyda chwi. Pe gallai un ymddiried i'r creaduriaid hyn yn yr ariandŷ, nid oes dim yn well na nodau ar ol y cwbl."

Cyf. GAN GYFATLL

Y gair "*Sacrament*."

Nid yw y gair sacrament yn yr Hen Destament na'r Newydd. Gair Lladin ydyw, *sacramentum*, ac a arwydda mewn ysgrifeniadau Lladin—1. Gosodiad swm o arian gan ddwyblaid mewn achos cyfreithiol, gyda'r prif weinidog crefyddol, yr archoffeiriad; a'r blaid a gollai oedd i fforffedio y swm penodedig. 2. Llŵ, yn enwedig llŵ milwraidd. Dywedir ya fynych mai yn yr ystyr yma y trosglwyddid y gair gan ysgrifenyddwyr eglwysig i arwyddo llŵ o ffyddlondeb i Grist. Mae y casgliad a geir oddiwrth y gair sacrament yn yr ystyr yma iddo yn dda, ac yn anghenrheidiol ei argymhell yn fynych, ac nid yw amheu yr esboniad hwn o'r gair yn gwanhau yr amnogaethau i ffyddlondeb i Grist fel ein Pen, o herwydd oddiwrth natur y cyfammod y mae y sacramentau yn seliau o hono, ac nid oddiwrth ystyr unrhyw air, pa mor briodol bynag y mae y cyfryw rwymedigaethau yn tarddu. Nid i osod allan fedydd a Swper yr Arglwydd y defnyddid y gair sacrament yn gyntaf, ond i osod allan unrhyw athrawiaeth neu ddirgelwch yn perthyn i grefydd. Yn fynych cyfarfyddir â'r ymadreddion hyn yn eu hysgrifeniadau;—"sacrament y Drindod," "sacrament yr ymgawdoliad," "sacrament y ffydd." Ac yn y cyfieithiad Lladin o'r Testament a ddefnyddid yn gyffredin, mae y gair Groeg am ddirgelwch yn cael ei gyfieithu *sacramentum*. Yn yr Ephesiaid, "wedi hysbysu i ni ddirgelwch (*sacramentum*) ei ewyllys." Yn Timotheus, "ac yn ddiadl mawr yw dirgelwch (*sacramentum*) duwioldeb." Felly mewn lliaws mawr o esiamplau. Cyfyngwyd y gair yn ddiweddarach at arwyddion cysegredig, y rhai a ddefnyddid i osod allan wirioneddau ysbrydol, "Arwyddion a ddefnyddir i osod allan bethau dwyfol a elwir yn sacramentau," medd Augustine. Yn ddiweddaraf oll, daeth y gair i gael ei ddefnyddio yn ei ystyr presennol am arwydd a sel y cyfammod newydd. Wrth feddwl am y defnydd cyffredinol a wneid o'r gair gan ysgrifenyddwyr boreuaf Cristionogaeth, nid yw yn debyg fod y defnydd hwn yn codi oddiar gyfeiriad at lw milwraidd yn ei gymhwysiad cyntaf, ond ei fod yn

arwyddo peth cysegredig, ac felly yn ei gymhwysiad presennol am arwydd a sei y cyfammud newydd, ei feddwl ydyw, arwyddion cysegredig neu sanctaidd.

Nodiadau ysgrhythron

2 *Tim.* iv. 13. "Y cochl a adewais i yn Troas, gyd â Charpus, pan ddelych, dwg gyda thi, a'r llyfrau, yn enwedig y memrwn." Mae gwahanol farnau am y gair a gyfieithir yma *cochl*. Mae rhai yn meddwl mai cist fechan i gadw ei lyfrau a feddylir, hyn ydyw barn Calfin. Mae rhai wedi gofyn paham yr oedd Paul yn peri Timotheus i ddyfod a'i gochl i Rufain o le mor bell a Throas, fel pe na buasai neb yn Rhufain i wneuthur un os oedd raid. I hyn y mae yr ateb yn rymus, os cist neu fath o gŵd yn cynnwys ei lyfrau, ei baprau, a'i epistolau ydoedd. Ni feddai dinas fwyaf y byd ddim i gystadlu mewn gwerth a'r fath gist a hono. Mae nodiad Calfin ar yr adnod hon yn teilyngu sylw holl bregethwyr Cymru. "Ni a welwn nad oedd Paul yn ymyl marw ddim yn anghofio ei lyfrau. Yn mhag le y mae y rhai a all ddyweyd eu bod wedi cynnyddu ddigon i'w cyfiawnhau i fod yn esgeulus o ddarllen? Pwy a all feiddio cymharu ei hun â Phaul? Yma fe gondeimnir penboethni y dynion a ymfrostant yn eu hanwybodaeth, ac a ddiystyrant ddarllen. Ni a welwn yma mai dyledswydd duwiolion ydyw bod yn ddyfal gyda darllen."

1 *Tim.* v. 13. "Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllen." Yr oedd Paul yn hysbys o ddiwydrwydd Timotheus, ac er hyn y mae yn ei annog i ddarllen gydag ymroddiad diflino. Pa fodd y gall gweinidogion ddysgu eraill, oni byddant yn ymroddgar i ddysgu eu hunain. Ac os oedd y fath un a Timotheus yn sefyll mewn anghen am annogaeth at lafur beunyddiol yn yr ysgrhythrau, pa faint mwynyni. Pa beth a ddywedwn am ddiogi y rhai nad ydynt yn rhoieu dyddiau a'u nosweithiau i astudio oraclau yr Ysbryd, er mwyn cymhwyso eu hunain i'w swydd bwysig. Mae y cyfeiriad at amser, "hyd oni ddelwyf," yn rhoddi grym mawr i'r annogaeth. Yr oedd Paul yn gobeithio gweled Timotheus ar fyrder, ond pa mor fuan bynag y cyfarfyddent, yr oedd yr Apostol yn awyddus i'r efengylwr ieuanc wneyd ei oreu o'r cyfwng, i beidio colli dim amser, i gynnyddu mewn gwybodaeth.—*Calvin.*

Act. viii. 28. "Yn darllen y prophwyd Esay." Tybir fod yr eunuch hwn yn ngwlad Judea tuag amser y croeshoeliad, ac iddo glywed llawer o son am Iesu o Nazareth, ac yr oedd yn naturiol iddo wrth ddychwelyd i gymharu y gwahanol brophwydoliaethau am y Messiah, er mwyn bod yn fwy penderfynol mai yr un a ddyoddefodd y tu allan i byrth Jerusalem oedd yr hwn a ddesgrifiai y prophwyd. Neu, efallai, ei fod yn darllen y rhanau hynny a glywodd yn y deml ar yr wyl, er mwyn eu cadarnhau yn fanylach yn ei gof. Y mae ymddygiad canmoladwy yr Ethiopiad hwn yn deilwng o efelychiad pob cristien.

*Myfyrdod wrth ddarllen "Y Llwybr i'r Berth,"¹ o
gyfieithiad Tegidon.*

Yn nghŵr y perthi deiliog
Lle tyfai 'r glaswellt hir,
Lle canai 'r cor adeiniog
Eu mwyn anthemau 'n glir,
Lle nad oedd berw dynion
Yn boddi 'r dyn a'i clyw,
Ymgrychai 'r merched duon
I ddirgel gwrdd â Duw.

Ni feiddiai 'r llew gwronaidd,
Ymorwedd yu y lle,
Na'r arth na'r blaidd ysglyfaidd,
Can's hwn oedd borth y ne';
Ni welid sarff yn troelli
O gylch ei bonyn hi,
Rhyw guddfan i addoli
Oedd hon o uchel fri.

Rhyw awel fach yn chwiban
Rhwing mân gangenau 'r berth,
Oedd debyg iawn i'r organ
O fewn i'r deml ferth.
Angelion lu eisteddent
Ar ryw awyrawl fainc,
Mewn mwyth foddhad y gwenent
Wrth y ddaearol gainc.

Mil mwy! 'roedd Duw ei hunan
O fewn cyagodfa 'r berth
Yn gwrandaw 'r isel gwynfan,
Ac yn cyfranu nerth;

Ei dirion drugareddau,
Yn aberth Iesu Grist,
Ddylifent yn gawodau
I loni 'r enaid trist.

Rhyw nawn aeth rhai angelion
I hen gysgodfa 'r berth,
Gan ddyagwyl y newyddion
O anghydmorol werth;
Er dysgwyl ac er dysgwyl
Ni throediai neb i'r lle,
Dychwelai 'r lluoedd anwyl
Mewn siomiant tua'r ne'.

Ond O! pa fodd y collwyd
Holl hen fwynderau 'r berth?
Aeth nef a'i holl syberwyd
Aeth Duw yn llwyr ddiwerth?
Mae 'r gwellt yn llwyni tewion,
O gylch y ffordd yn cau!
Mae llygreidd dwfn y galon
'Run ffunud yn cryfau!

Ond daeth y cerydd prydawn,
Y gair sydd yn ei bryd,
Y perlyn mwyn cariadlawn
Sydd filoedd gwell na'r byd;
Y llwybr sy'n sathredig,
Y berth sy'n deml wiw,
Dychwelwyd y grwydredig
I lawn fwynhad o'i Dauw.

J. J.

"Wele fi, anfon fi."

Draw ya anghysbell lwybrau Duw,
Yn nhragywyddoldeb maith;
Cyn llunio eres fodau 'r nen,
Na gwely 'r heli llaith.

Rhyw ddwyfol drem ar dynged dyn
Rhoad gan y Drindod mawr;
O ryfedd i yn y breinlys fry,
Bu achos llwch y llawr.

Y Tad offynodd—Pwy a ä,
Pwy ymostynga i lawr;
Dan warth ac ing, dan felldith deddf,
Dan bwys digofaint mawr.

O gwpan erchyll, llawn o wae!
Ymwriddai engyl Duw;
A chuddient eu hwynebau prudd
O dan eu hedyn syw.

¹ "Y Llwybr i'r Berth," sydd lyfryn bychan dyddorol a godwyd allan o waith y
Parch. J. A. James, o Birmingham, ar Weddi Ddirgela Chariad Brawdol; cymhellwn
ef yn wreag i sylw ein darllenwyr.—GOL.

Y dwfn ddystawrwydd dorwyd gan
 'R Etifedd mawr ei fri,
 Atebai—"Wele fi, fy Nhad,"
 O! anfon, anfon fi.

"Fy Anwyl Fab, gwel Fethl'em draw,
 Gwel fynydd Calfari;"

"Canfyddaf holl drueni'r daith,
 O! anfon, anfon fi."

"Fy unig Fab, gwel yma 'r ddeddf
 A'i thrwm felldithion hi;"

"Af danynt oll er achub dyn,
 O! anfon, anfon fi."

"O Fab fy mynwes, gwel y gwarth,
 Gwel uffern gerth a'i llu,
 A gwel ddigofaint heb ddim trai,
 Yn rhyw ddyfnderau du."

"Mi wela 'r oll, ond cariad sy'n
 Gorlenwi 'm mynwes gu;
Floyd Ooed.

Mi welaf ddyn yn trengu byth,
 O! anfon, anfon fi."

Pan ddaeth yr amser, syndawd fyth,
 Yn gyflawn oll i ben;
 Ymadaw wnaeth o uchel sedd
 Y llys tu draw i'r llen.

Amgylchid ef, gan engyl chwim
 Yn un gosgorddlu mawr;
 Ymlunient yn gerbydau ffur,
 I'w ddwyn o'i lys i lawr.

I Bethl'em Juda'n faban gwan,
 Y deuodd yn ein lle;
 I ein dyrchafu euog rai,
 A'n dwyn i deyrnas ne'.

O! ryfedd berson—pan y daeth
 Do'i 'r nefoedd ar ei ol:
 Wrth esgyn fry—calonau'r ddae'r
 A gludai yn ei gôl.
 E. AB CALFIN.

Salm. xci.

PRESWYLFA glud y Cristion yw
 Heddychol wedd ei Dad,
 O'i nefol bresennoldeb gwiw
 Y tardd ei holl fwynhad.

Mi dd'wedaf yn fy nghadarn Dŵr,
 Fy noddfa yw fy Naf;
 Fy Nuw, fy amddiffynfa siwr,
 Ei foli byth a wna.

O faglau'r heliwr Ior y sydd,
 O hyd yn cadw 'nhraed;
 Oddiwrth yr haint efe a'm cudd,
 Rhag iddo fferu'm gwaed.

O dan adenydd Ior y nef
 Yn dawel byddaf byw,
 A'i air a gaf yn darian gref,
 Rhag saethau o bob rhyw.

'Chaff dychryn nos na saeth y dydd,
 Na'r haint echryslon mwy,
 Wneyd niwed im'—fy enaid sydd
 Dan aden marwel glwy.

Wrth d'atlys gweli fil gerllaw,
 Yn cwmpo 'n wael eu bri,

A dengmil ar dy ddeheulaw—
 Ni chyffwrdd dim & thi.

Ni chai di ddim, ond gweled tâl
 Annuiol wammal ddyn;
 Am iti wneyd yr Arglwydd da,
 'N breswylfa it' dy hun.

Ni ddygwydd niwed iti byth
 Daw yr angelaidd gôr,
 I droi pob pla oddiwrth dy nyth,
 Wrth arch dy anwyl Ior.

I'th gadw yn yr oll o'th ffyrdd,
 Y rhai'n yn fyrdd a fydd;
 Hwy 'th ddygant ar eu dwylaw cain
 Rhag niwed damwain brydd.

Y llew a'r asb a sethri di,
 Gorweddant yn eu gwaed;
 Y cenaw llew a dreigiau ri,
 A fethri dan dy draed.

Am iddo roddi 'n rhwydd ei serch
 Ar f' ardderchogrwydd I;
 Gwardaf a dyrchafaf ef
 Uwch engyl nef mewa bri.

Am iddo 'nabod f' enw I,
Rhydd weddi hyd y nef;
Gwrandawaf finnau ar ei gri,
Mewn ing wyf gydag ef.
Bala.

O dan fy nawdd digonaf ef
A dyddiau llawn eu hyd,
Caiff wel'd fy iachawdwriaeth gref
Nes cyflawn lanw 'i fryd.

W. E.

Dirwest.

BARCH. SYR.—Wrth ddarllen y "*British Banner*," am Medi 5ed, daethum o hyd i adolygiad ar lyfryn o gyfansoddiad William Logan, Dirprwywr y Cyngrair Dirwestol Ysgotaidd, dan yr enw "*The Moral Statistics of Glasgow*." Tarawyd fy meddwl â synded wrth ei ddarllen, a phenderfynais ymdrechgu at Gymreigio goreu medrwn i, i'r dyben yn unig o argraffu y ffeithiau a gynuwysai yn fwy dwys ar fy meddwl, heb un bwriad am ei anfon i neb i'w gyhoeddi; ond cyn hir meddyliais, gan ei fod yn peri i mi ffeiddio y fasnach feddwol yn fwy nageried, y gallai effeithio yn gyffelyb ar eraill o'm cydwladwyr. Gan hyny, wele ef ger bron i chwi, ac os tybiwch y dichon i'r cyfieithiad anmherffaith o'r lloffion canlynol fod o ryw les i rai o ddarllenwyr y "Geiniogwerth" efallai y gwnewch ei roddi yn rhyw gongl o honi.

Gan fod y traethodyn dan sylw yn gosod allan mor fanwl effeithiau anghymedroldeb ar drigolion Glasgow, gellir ei ystyried fel yn rhoddi drychfeddwl o'i ddylanwad ar y wlad yn gyffredinol. Ei ffeithiau a eglur ddangosant y drygau amrywiol a gwenwynig a ddeilliant oddiwrth effeithiau diodydd alcoholaidd, ac fel y cyfryw mae ei gylchdaniad yn dra chyfaddas i'w ddyben bwriadol. Dengys effeithiau anghymedroldeb ar glefydau yn gyffredinol, ac yn enwedig dyrswch meddylol; a hefyd y cysylltiad sydd rhwng anghymedroldeb a tholdi, troseddau, puteindra benywaidd, a ieuentyd aflywodraethus. At yr uchod y mae pennodau ar anghymedroldeb ac Ysgolion Diwydrwydd, anghymedroldeb ac halogi'r Sabboth, anghymedroldeb a'r genadaeth; ac i ddiweddu, y mae cyfrif o draul y fasnach feddwol yn Glasgow.

Wrth ymchwilio i ba helaethrwydd y gellid ystyried anghymedroldeb yn achosi afiechyd, Mr. Logan a gyfeiriodd lythyr at arolygydd y Glasgow *Royal Infirmary*, Dr. Steele, yn atebiad dyddorol yr hwn y cawn y dafien ganlynol o 190 o gleifion o'r clefyd ymdaenol a aethent dan ei sylw.

ARFERION BLAENOROL Y CLEIFION.	Cyfan.	Ad ferwyd		Marw	
		Gwr.	Ben.	Gwr.	Ben.
Cymedrol—mewn amgylchiadau canolig.	60	19	21	12	8
Cymedrol—mewn amgylchiadau anghenus.	75	16	14	24	21
Anghymedrol—mewn amgylchiadau anghenus.	40	1	6	22	11
Anghymedrol—mewn amgylchiadau canolig.	15	2	3	6	4
Cyfanswm.	190	38	44	64	44

Oddiwrth yr uchod, gwelwn o 40 ogymeriadau anghymedrol ac anghenus, mai dim ond saith a adferwyd; pan o 60 ogymeriadau gwrthwynebol adferwyd 40. Y mae yr achos o ganlyniad yn sefyll fel hyn: lle yr oedd anghen ac anghymedroldeb wedi cydgyfarfod, llai nag un o bob 6 a adferwyd; ond lle yr

oedd y gwrthwyneb i hyny, dwy ran o dair a adferwyd. Y mae yn wasgaredig ar hyd tudalenau y llyfryn bychan hwnw amryw daflenau eraill, o ba rai y gellid tynu y cyffelyb gasgliadau.

Wrth arddangos dylanwad anghymedroldeb ar ddyrswch meddyliol, dengys fod cryn gyfartalrwydd nifer o breswlyddion nawdd-dŷ gorphwylliaid Glasgow, wedi eu gyru yno o herwydd y camddefnyddiad o wirodydd poethion. Y daflen ganlynol a gynnwys fynegiad y sefydliad hwnw am y saith mlynedd diweddar.

Y flwyddyn.	Cyfanswm y Cleifion.	Eitfeddol.	Anwybyddus.	Anghymedroldeb.	Cyfartaledd achosion Anghymedroldeb.
1840	149	3	34	20	13.4
1841	157	20	44	30	19.1
1842	199	54	20	46	23.1
1843	327	116	38	31	9.4
1844	290	77	41	53	18.2
1845	364	47	38	90	24.7
1846	414	49	62	105	25.3
Cyfanswm.	1960	366	277	375	19.7

Anghymedroldeb a thlodi. Meddwon wedi eu darostwng i dlodi trwy eu hanghymedroldeb eu hunain, a gysegrant yr hyn a ganiateir iddynt gan Fwrdd Undeb y Tlodion, naill ai yn gwbl neu yn ranol i foddhau y tueddiad drygionus hwn. Hyd yn nod y pryd bwyd a dderbyniant, a droir ganddynt yn arian, ac a werir yn y *whiskey shops*. Oddiwrth y mynegiadau diweddar, gwelir fod P.40,000 wedi eu talu yn roddion tu allan (*out door relief*), swm mawr o ba rai a wariwyd yn ddiammheu mewn yfed. Cyfaddefai un gwirod-werthwr ei fod ef yn derbyn deg punt yn ychwanegol ar dâl-ddyddiau tlodion Glasgow. Ysgrifenydd y nawddle nosawl, i'r rhai heb lety, Glasgow, a ddywed, 'Y mae gwendidau corfforol ac anwadalwch masnach, yn ddiau wedi peri i rai ddyfod yma am noddfa, ond ychydig yw y rhai hyny mewn cymhariaeth i'r rhai a yrir gan y botel whiskey.' Ymddengys hefyd fod 9 o bob 10 o'r rhai a lesolwyd gan Gymdeithas Cyfaill yr Oedranau, wedi eu darostwng oll trwy yfed, ac yr oeddynt oll ar y dlawdres pan eu derbyniwyd. Y cyfryw yw effaith anghymedroldeb er cynnyrchu tlodi.

Anghymedroldeb a throseddau. Yn Glasgow, o 10,736 o garcharorion, yr oedd 4,507 o achos o anghymedroldeb. Yn Gorbals, allan o 5,013 o garcharorion, 2,309 a gyhuddio o fod yn 'feddw ac afreolus.' Heblaw y rhai hyn, y mae carcharorion na phrofwyd, a geuid i fynu dros nos fel rhai 'meddw ac anghyfaddas,' ond a ryddheid rhwng chwech a saith yn y boreu heb eu dwyn ger bron yr ynadon. Mewn deuddeng mis chwyddai y rhai hyn i 6,270 gwrywaidd, a 4,277 benywaidd. Swyddfa arall gyffelyb a rydd gyfrif am 10,500 o buteiniaid a ryddheid o fewn yr un amaer. Y carcharorion yn ngharchardai Glasgow a briodolant eu gosidiau yn gyfiredin i'r 'peth dinystriol hwnw—*whiskey*.' Un hen ŵr, deg a thriugaia oed, wedi ei ddedfrydu i alltndiaeth, a dywedai yn dra difrifol, '*Whiskey*, syr, a dim ond *whiskey* a'm dygodd i hyn yma.' Dyna y fath yw dylanwad anghymedroldeb mewn troseddau.

Anghymedroldeb a ieuentyd aflywodraethus. O 234 o fechgyn, yn y nawdd-dŷ, yr oedd gan 72 o honynt dadau meddw, 69 famau meddw, a

1,700

62 o honynt a chanddynt eu tadau a'u mhamau yn feddwon. Mamaeth nawdd-dŷ benywaidd Glasgow, sydd yn hollol o'r farn fod 19 o bob 20 o'r achosion a ddygir dan ei sylw hi yn codi oddiar anghymedroldeb.

Anghymedroldeb ac Ysgolion Sul. Y mae lliaws aneirif yn gadael ein Hysgolion Sul trwy anghymedroldeb. Awdur y llyfr sydd o'n blaen a ymwelodd a 78 o'r 88 carcharorion a brofwyd yn llys barnol Glasgow Medi diweddaŷ, ac a ddeallodd fod saith o honynt heb fedru darllen nac ysgrifenu; ond yr oedd 62 o'r 71 gweddill, wedi bod yn dal cysylltiad â'r Ysgolion Sul; a 59 o'r 62 a addefent mai anghymedroldeb a'u harweiniodd, nid yn unig i ymadael a'r ysgol, ond hefyd i droseddu y gyfraith.

Anghymedroldeb a chrefydd. Effeithiau dinystriol y camarferiad o ddiodydd alcoholaidd, ar gadwraeth y Sabboth a'r genadaeth Gristionogol, a alwant yn nesaf am ein sylw, pa rai a ddilynir â chyfrif o draul y fasnach feddwol yn Glasgow.

Oddiwrth y bennod hon ymddengys fod P.1,200,000 yn cael eu gwario am *whiskey* yn unig, bob blwyddyn; P.1,000,000 o ba rai a werir gan y dosbarth gweithgar. Yn awr, gadewch i ni gymharu y cyfanswm a werir drwy yfed yn y ddinas hon â'r hyn a ddefnyddir mewn llwybrau eraill. Nid oes genym le i'r manion—cymerwch y cyfansymiau.

Traul yfed yn ol cyfrif Sheriff Alison,	P.1,200,000
Sefydliadau crefyddol, elusengar, addysgiadol,	
Tâl tlawd, heddeidwaid, carcharau, erlyniadau	410,000

Traul yfed yn fwy na'r cwbl o P.790,000

Creda yr awdur fed y swm uchod o P.410,000 yn hytrach uwchlaw nag islaw y cyfanswm a wariwyd i ddybenion crefyddol a gwladgarol, yn cynnwys capelau, cyflogau gweinidogion, materion cenadol, ysbytai, clafldai, nawdd-dai, ysgolion, ynghyd a charcharau ac erlyniadau carcharorion. Y fath ddarlun difrifol y mae hyn yn ei ddangos! Y mae y swm yma a werir am y diodydd hyn, o fewn i ychydig, yn treblu holl draul crefyddol a gwladol y ddinas!

Aberdar.

GWILYM.

Glanweithdra.

Y "GEINIOGWERTH" AT Y CYMRY.

FY HOFF DDARLLENWYR.—A gaiff y "Geiniogwerth" eich cyfarch am unwaith yn ddiroddres. Y peth yr wyf am alw eich sylw ato yn bresennol yw *Glanweithdra*.

Ac yn gyntaf, glanweithdra teiau, neu anneddau; a dechreu gyda'r tu allan i'r tŷ. Ond eyn i mi ddechreu dywedyd fy nheimlad ar y pwnc, a ydych yn barnu fod eisieu hyn? Os oes rhywun yn barnu yn groes, ac yn anfoddlawn i addef yr anghenrheidrwydd am hyn, efallai y caniatewch i mi ddywedyd fy meddwl; ac hefyd yr addefwch fy mod i yn gymhwysach i farnu na neb o'm zelog ddarlennwyr; (pob parch ac anrhydedd i chwi fy nerbynwyr lliosog), eblegid yr wyf i wedi gweled manau na welsach chwi erioed mo honynt; ac efallai na feddylasoch am y gwahaniaeth mawr sydd rhwng y naill le a'r llall y byddaf yn myned iddynt. Byddaf yn ymweled a dinasoedd gorwych, trefydd prydferth,

pentrefydd, cymmoedd, dyffrynoedd a mynyddoedd, &c. Chwi a addefwch fy mod yn cyfarfod âg amrywiaethau lawer yn y lleoedd uchod: ond mae amrywiaethau lleol yn y rhai'n i gyd na wŷr neb efallai am danynt ond myfi. Ac wrth i mi ymweled â'r holl fanau uchod unwaith bob mis, trwy ystod y flwyddyn, yr wyf yn canfod llawer ystum ar bethau. Byddaf yn ymweled â'r cwm cul, y gall bechgyn deg oed dafu carreg drosto, ac â llawer ardal anghyspell, lle maent yn byw, bron yn gwbl, ar y pethau yr wyf yn gludo iddynt; ond yr hyn y maent yn gael o'r Bibl. Mae rhagluniaeth wedi rhoi mantais helaethach i mi na neb arall o'm cydoeswyr llênnyddol i sylwi ar bethau, ac yr wyf finnau am droi y fantais i chwithau yn ol.

Tuag at fod yn lanwaith, mae un arferiad ymhell ar ol mewn rhai manau; sef *gwyngalchu tai*. Byddaf yn ymweled âg ambell i ardal lle mae'r tai mor wyned eu gwynebau a'r eiddof finnau, cyn i'r argraffwr bardduo fy wyneb â'i ddwyllaw duon. Mae y fath amrywiaethau i'w canfod mewn ambell ardal fydd yn effeithio cymaint ar yr edrychwyr, nes y bydd ei galon yn hyfryd ysponcian wrth eu gweled, ac nid yr amrywiaethau naturiol yn unig sydd yn gwneyd hyn. Pa beth ynteu? Gwyngalchiad. Mae y fro yn frith o dai gwedi eu gwyngalchu. Mae chwaeth a glanweithdra bob amser yn gyfeillesau mawr i'w gilydd. Pe bawn yn gallugofyn i'm cludwr lawer tro, "B'le yr ei a fi?" os dangosa y fro fraith â'i thai gwynion oddiyma draw, gallwn fod yn eithaf sicr fod yno deulu o chwaeth goethedig yn cyfanneddu yr anneddau glân hyn. Hefyd, mae hyn yn beth hawdd iawn i bob un ei wneyd, lliwio ei dŷ. Mae y calch yn rhad, a'r llafur yn beth iachus, ac mae yr arogl yn dra dymunol a llesol.

"Adar o'r unlliw a ehodant i'r unlle."

Mae awydd cryf arnaf finnau am gael fy holl dderbynwyr yr un lliw a mif y hun; neu os byddant yn dewis, rhyw liw arall mwy at eu chwaeth; ond gwyn i mi, O! ie, y gwyn anwyl. Dyma yr olwg a gafodd y duwinydd ar y gwaredigion, mewn gynau gwynion. Mae yr hen ddull yma yn un eithaf da ac iachus i ddyn ac anifel. Hefyd, beth sydd yn fwy trymaidd i bob dyn sydd â'i chwaeth wedi ei choethi ond ychydig, na'r swp tai yn Ll—, oll mor llwyted eu gwynebau â'r llymru. Ow! gresyn, ie, Ow! Ow! yn wir. Ar ol yr holl garedigrwydd a dderbyniodd y preswylwyr oddiwrth yr anneddau hyn, fu yr un o honynt mor garedig a golchi eu gwynebau er ys yn agos i gan mlynedd, fwy neu lai. Pur angharedig yn wir—eich cadw rhag y gwyntoedd oerion, y rhewogydd geirwon a llymion, a'r gwres annoddefol. Ond druan oedd yr hen dŷ llwyd, dim yr un gymwynas am yr holl lesoldeb yma. Yr oeddwn yn dysgwyl yn fawr yn y gwanwyn a thua chalanmai, y buasai gwyneb arall ar lawer tŷ lle y byddaf yn myned; ond llwyd yw eto; mae y calch yn ymyl hefyd, mae pob peth yn gyffêus, ac mae lliw y wraig a'r plant bach yn dyweyd y byddai yn beth pur llesol iddynt. Pa wahaniaeth a fyddai pe gwnaech i wyneb y dddear ymddangos i'r teulu fry fel y mae y ffurfesen yn ymddangos i ni ar noswaith loergan lleuad, holl dai y byd yn wynion fel ser, yn dewfrith drwy y gwastadedd. Ond nid peth i'r llygad yn unig yw gwyngalchu, ond peth i'r iechyd; ac nid oes dim yn tueddu gymaint at iechyd a glanweithdra, na dim yn profi glanweithdra yn well na gwyngalchiad.

Yr eiddoch,

Y "GEINIOGWERTH."

Y Tafod.

NID oes cymedroldeb yn perthyn i'r tafod. Y goreu oll, neu y gwaethaf oll ydyw. Yr aelod goreu, neu yr aelod gwaethaf sydd gan ddyn ydyw.

"Bydded eich ymadrodd bob amser yn rasol, wedi ei dymheru â halen," ond nid â phupyr. Tymberer ef yn dda, ond na fydded yn rhy boeth. Mae gan ddyn ddwy glust, un i wrandaw ar addysgiadau gwybodaeth gyffredinol, y llall i wrandaw ar orchymynion ei Greawdwr. Mae ganddo ddau lygad, un i weled ei ffordd ei hun, a'r llall i dosturio wrth ei frodyr mewn cyfyngder. Mae ganddo ddwy law, un i weithio drosto ei hun, a'r llall i gyfranu i gyfreidiau eraill. Mae ganddo ddau droed, un i gerdded i'w erchwyllion dyddiol, a'r llall i gerdded i dŷ Dduw. Ond ni roddodd ei Greawdwr iddo ond un tafod, i'w ddysgu y dylai wrandaw a gweithio a cherdded, gymaint ddwywaith ag y mae yn ei siarad.

Ni roddes Duw i ni ond un galon ac un tafod; ond mae dynion yn mynu dwy galon a dau dafod. Onid yw enllibwyr, a gwenieithwyr, ac oganwyr, yn anghenfilod, mor annaturiol a phe b'ai ganddynt ond un llygad a dau dafod, un troed a dau ben.

Bydded dy eiriau yn anaml, yn wir, yn bwysig, fel na byddai yn siaradus, yn gelwyddog, yn wag-ogoneddgar.

Blind ein Iachawdwr yn fynych pan oedd ar y ddaear â chythreuliaid mud, ond yn ein dyddiau ni y mae mwy o gythreuliaid rhuadwy, y cythraul gweniaethus, y cythraul enllibus, y cythraul ymsengar, a checrus, a llawer o'r un eppil, y rhai y byddai yn drugaredd i'r byd pe byddent yn debycach i'w brodyr y cythreuliaid mud.

"Y tafod, tân ydyw," dywed un ei fod yn waeth na thân uffern, nad yw hwnw yn blino ond y drygionus, ond y mae y tafod yn fynych yn felldith i ddrwg a da.

"Toraf ymaith yr hwn a enllibio ei gymydog yn ddirgel," y darlleniad Caldeiaidd o'r geiriau hyn ydyw, "yr hwn a lefaru â thafod triphlyg," yr hwn sydd yn niweidio tri ar unwaith: efe ei hun, ei wrandawyr, a'r hwn a enllibir. Mae yr enllibiwr yn clwyfo ei gydwylbod ei hun, yn rhoi celwydd yn ngenau ei wrandawyr, ac yn niweidio yrenllibiedig.

Hanesion.

Y WESLEYAID.—Deallwn fod thai o'n cyfeillion y Wesleyaid wedi teimlo oddiwrth yr hyn a ddywedasom am araeth Mr. G. Osborn. Os gwnaethom gam â Mr. Osborn y mae yn ddrwg genym. Ond hyd y gwelsom ni, ein barn ni am dano oedd y farn gyffredinol y tu allan i'r cyfundeb Wesleyaidd. Ac y mae miloedd yn y cyfundeb yn cymeradwyo syniadau fel y canlyn am dani:—"Annogwn y Parch. G. Osborn i fod yn fwy gwyliadwrus a chymedrol yn ei iaith, nid yw yr hyn a ddywedodd am ei benderfyniad 'i drafaelio yn y cerbydau goreu, i letya mewn hotels, i yfed gwin, &c. pan y myno' yn cyttuno â syniadau a rheolau John Wesley." Mae lliaws o lythyrâu yn y "*Wesleyan Times*," oddiwrth Wesleyaid, yn cynnwys brawddegau tebyg i'r un uchod, am yr araeth dan sylw.

Os gwnaethom gam â'r gynnadledd trwy ddyweyd fod y cymeradwy-aeth gyda pha un y derbyniwyd yr araeth yn fwy gwresog neu yn fwy unfrydol nag oedd, mae yn ddrwg genym hyny. Ac mae yn dda genym hysbysu ein darllenwyr, nad yw Mr. Osborn yn anghraifft, mewn un modd, o foneddigedd rwydd, chwaeth, cysondeb Wesleyaidd, a haelfrydedd Cristionogol y gynnadledd.

Y BLAID EFENGYLAIDD.—Dywed y "*Christian Times*" fod ganddo yr awdurdod goreu i hysbysu fod cynnwrf ymhlith y blaid hon yn yr Eglwys Wladol. Eu bod yn edrych ymlaen gyda phryder a ty penderfyniad yn achos Gorham. Mae ein darllenwyr yn cofio, mai y mater sydd yn aros barn cyfeisfeddfod o'r cyfringynhor, ydyw natur bedydd: pa un ai ailenedigaeth ydyw, a'i nad e. Mae un frawddeg yn y cynghor a draddododd yr archesgob yn ddiweddar yn lled arwyddo os bydd ganddo ef lais yn y penderfyniad, y bydd y penderfyniad yn erbyn y blaid efengylaidd, a thros y farn babaidd mai bedydd ydyw ailenedigaeth.

Y SABBOTH.—Mae y llywodraeth wedi cynnyg gwneyd cyfnewidiadau yn nhrefniadau y *Post-office* cyffredinol yn Llundain, a rhydd orfod ar lawer o'r gweithwyr i fod gyda'u gorchwylion ar y Sabboth. Mae hyn wedi creu teimlad mwy unfrydol a phenderfynol dros sancteiddio'r dydd sanctaidd nag a welwyd er's blyneddau lawer.

RWSIA, AWSTRIA, A THWRCI.—Nid oes gwybodaeth ynghylch penderfyniad Ymherawdwr Rwsia ynghylch ei ymgais diweddar am gael yr ymnoddwyr Hungaraidd, yn awr yu Widdin, yn ymherodraeth Twrci i'w grafangau: ond y farn gyffredin ydyw na chymher rhyfel le rhwng Rwsia a Twrci, ar ol i Nicholas weled brwdfrydedd Lloegr, ac undeb Ffrainc yn y mater, o blaid ymherodaeth y *Sultan* a'r ymnoddwyr. Tybia amryw na bydd iddo ganlyn ymlaen yn ei erlyniad ar ol gweled prysurdeb Arglwydd Palmerston yn noddi ac yn cefnogi Twrci. Ni wiw iddo dynu Lloegr, Ffrainc, a Thwrci yn ei ben ar unwaith; oblegid ni fyddai un gobaith iddo eu gorchfygu oll ynghyd, er, efallai, y gallai roddi ysgydfa lled dda i un o honynt ar unwaith. Dywedir fod Awstria i ryw raddau yn gomedd cydweithredu â Rwsia yn awr, yn enwedig nad ydyw am gefnogi Rwsia yn ei chais annynol o grogi y pum mil ymnoddwyr sydd yn awr yn ngwlad y Twrc. Bydd hi yn foddolawn os alltudir hwy o'i chyffiniau i Lloegr neu America; ond nid ydyw am grogi pawb a ffodd i Widdin, fel y dymuna Ymherawdwr Rwsia wneyd—mae Awstria yn rhy dyner galon i wneyd dim o'r fath beth! Dywed y newyddiaduron fod cenadwr penodedig wedi ei anfon o Vienna i Lundain, i hysbysu i lywodraeth Lloegr na fydd gomeddiad y *Sultan* i roddi Kossuth a'i gyfeillion i fyny ddim yn cael ei ystyried yn achos i ryfela yn ei gylch. Mae llywodraeth Twrci yn gwneuthur parotoadau mawrion gogyfer ag unrhyw ymosodiad a wueir ar eu gwlad gan Rwsia. Mae archiad wedi ei gyhoeddi fod llynges newydd i gael ei ffurfio gyda'r prysurdeb mwyaf, a dangosa pawb frwdfrydedd neillduol yn eu parotoadau amddiffynol.

RHUFAIN.—Hysbysir fod ei Santeiddrwydd, y pab, yn mwynhau ei hun yn hynod yn Naples, yn nghymdeithas brenin y lle hwnw, a dywedir fod y tad yn lled bleidgar i fwyd a diod moethus, a'i fod yn cael byd da yn helaethwch buenydd, yr hyn yn ddiammaw sydd yn dra derbynol gan ei ranau anifeilaidd, ac y mae y cardinaliaid yn ei gefnogi i fyw felly, a gadael holl faterion y llywodraeth yn eu dwylaw hwy. Cyhoeddwyd yn ddiweddar gan y Cadfridog Rostollan, fod holl drigolion Rhufain i roddi i fyny bob math o arfau i'r swyddogion penodedig ymhene pedair awr ar hugain o amser ar ol cyhoeddiad ei archiad. Achos y gorchymyn yma ydoedd, fod amryw o filwyr Ffrainc wedi cael eu llofruddio ymddiriedolaidd. Mae hefyd yn gwarafun i bob math o arfau gael eu gwneuthur yn y ddinas o hyn allan.

Y GEINIOGWERTH.

Llawenydd trwy Gred.

MAE pechadur, trwy gredu, yn dyfod yn etifedd bywyd tragywyddol; ac felly mae iddo gredu yn destun llawenydd i bawb, ond y diafol. Mae ef yn rhyfeddol yn erbyn i neb gredu; mae yn dyfod i'r oedfa bob tro, neu rai o'i genadau drosto, a'r neges yw, cymeryd ymaith y gair o galonau, rhag i neb gredu a bod yn gadwedig. Mae y diafol yn enbyd yn erbyn i neb gredu. Ti gei wneyd pob ystumiau gyda chrefydd, heb iddo fod ddim llawer yn erbyn, ond i ti beidio a chredu. Cei ddyfod i'r *society* a chymuno; ac ni ofala efe ddim pe byddai iddynt dy wneyd yn flaenor, ond iti beidio a chredu. Iâ, ni wrthwyneba y diafol gymaint i ti fod yn bregethwr, a bod yn un a ganmolid gan ddynion hefyd, ond i ti beidio a chredu. Ti gei fyned yn gyfoethog os gelli, heb iddo wrthwynebu. Iâ, yn wir, ni byddai yn waeth ganddo roddi help llaw i ti ymggyfoethogi, os byddai hynny ryw beth at dy gadw di yn ddiiddig heb gredu. Cei ddysgu Groeg a Lladin hefyd y faint a fynech, ond i ti beidio a chredu. Cadw y dyn heb gredu yw amcan mawr y diafol o hyd; ac felly, efallai fod gwled pechadur yn credu, yn achos gofid iddo ef. Nid yw pechadur yn cael ei gadw, yn gwneyd mo honi ddim gwaeth arno ef chwaith; ond yn unig ei fod ef mor ddrwg ei ewyllys: mae arno ef y fath gynfigen, fel y mae gwled y truan yn credu ac yn myned trwodd o farwolaeth i fywyd, yn ei ofidio. Ond os yw hyn yn ei ofidio druan, nid oes genyf ddim mwy o gŵyn iddo, na dywedyd, ei ofidio a gaffe efe. Ei ofidio a gaffo, a'i ofidio a gaiff hefyd, o hyn i ddiwedd y byd, yn fwy o'r hanner nag o'r dechreu hyd yma. Fe amlha credu beunydd bellach. Ond am bawb arall, oddigerth y diafol a'i weision, y mae gwled pechadur yn credu yn destun llawenydd iddynt. Mae felly i'r eglwys ar y ddaear, a gweinidogion y gair yn enwedig. Mae felly i'r eglwys yn y nef. Darllenwn am lawenydd yn y nef, a llawenydd yn ngŵydd angelion Duw am un pechadur yn edifarhau. Mae hyn yn destun llawenydd i Grist hefyd. Yr oedd achubiaeth y wraig o Samaria gynt, yn destun y fath lawenydd iddo, fel yr anghofiodd fwyta ei fara. Dydd llawenydd ei galon ef yw ei ddydd dywedd i phechadur; *Can.* iii. 11. Mae i bechadur gredu yn destun llawenydd i Dduw. Pau y mae y troseddwr yn credu, mae yn dyfod i'r fath dir, ag y mae Duw yn gallu maddeu iddo, a'i achub—yr hyn y mae Duw yn ei wneyd dan ganu; *Seph.* iii. 17. Ond yn enwedig, y mae credu yn cynnyrchu llawenydd i'r pechadur ei hun, "Ac a fu lawen gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu; *Actau* xvi. 34; neu fel y mae rhai yn cyfieithu, "A chan gredu i Duw, efe a fu lawen dros yr holl dŷ." Yr oedd wedi tori allan i ganmawl a diolch, fel rhyw hen Fathodist, mi feddylwn. Yr oedd yn diolch yn y fan lle yr oedd, y gallesid ei glywed dros yr holl dŷ; neu yntau, yr oedd yn cerdded o'r naill ystafell i'r llall, ac yn diolch tipyn yn mh^o rhagfyr, 1849.]

un, fel y cysegrai yr holl dŷ & moliant i Dduw. "Efe a fu lawen dros yr holl dŷ."

Mae pechadur yn y credu, yn gyntaf oll, yn gweled fod *modd* i'w gadw; ac y mae hyn yn gysur mawr i ddyn mewn pryder am ei fywyd. Gweled y *gellir* ei gadw. Iddo allu dywedyd,

"Pwy wyr na chai drugaredd,
Pwy wyr na byddai byw,
Er cymaint yw fy meiau,
Un rhyfedd iawn yw Duw."

Beth, a oedditi wedi meddwl na arbedid mohonot? O! oeddwn, wedi meddwl yn sicr mai uffern fyddai fy lle, ac nad oedd fodd fy arbed; ond heddyw rwy'n gweled fod gwawr. Wel, yr wyt ti yn bechadur mawr iawn. Mae hyn yn ddigon gwir fy mod i y penaf o bechaduriaid. Ond os ydwyf fi yn bechadur mawr, mae trugaredd fawr yn Nuw, ac y mae iawn mawr wedi ei gael. "Pwy a ŵyr?" Gwelwyd rhai yn byw yn dda am wythnosau ar hyn—"Pwy a ŵyr?" Hynod mor hyfryd a melus y byddent yn moliannu, a holl sail eu llawenydd fyddai gweled fod modd i'w cadw—"Pwy a ŵyr?" A braidd na ddywedwn, y gwn i o'r goreu pa fodd y bydd; os ceir y pechadur a'i lygaid at drugaredd fawr, mewn iawn mawr, mae ef yn sicr o lwyddo am ei fywyd: ni fethodd neb erioed wrth y drws yma.

Trwy gredu, mae y dyn yn myned trwodd o farwolaeth i fywyd, a hyn yn ei deimlad ei hun. "Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, y neb sydd yn gwrando fy ngair i, ac yn credu i'r hwna'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth trwodd o farwolaeth i fywyd;" *Ioan* v. 24. Wel, i'e, y mae yn myned trwodd yn llŷs y nef. Ydyw, y mae yn myned trwodd yno; ond y mae hefyd yn myned drwodd yn y llŷs bychan ar y ddaear—yn llŷs ei gydwydod ei hun. Dan argyhoeddiad, cyn credu, yr oedd y dyn yn rhwym dan ddedfryd marwolaeth, ac ar dir marwolaeth yn ei deimlad ei hun; ond trwy gredu efe a aeth trwodd. Yn debyg fel y gwelwyd y ddafad, rai gweithiau, wedi crwydro i dir cymydog, ac o'r diwedd fe ddeuai'r cŵn ar ei hanos; i ffordd & hithau, trwy y gwrych drain, ac yno yn y gwrych mae hi am beth, yn methu yn lan a myned oddiyno; yn ymysgwyd, a'r drain yn pigo bob ochr, ac ofni i'r gelyn ddvfoel o'r tu ol, ac ymaflyd ynddi bob mynyd; ond o'r diwedd y mae hi yn gallu myned trwodd i dir ei pherchenog, a hynod mor ddiogel a hapus y mae yn teimlo. Yn awr, nid oes gan y gelyn ddim i'w ddyweyd wrthi. Yn gyffelyb iawn am bechadur, o dan argyhoeddiad; y pryd hwn y mae yntau yn y gwrych drain megys, a'r drain yn dwysbigo hefyd; ond drwy gredu, mae'n myned drwodd. Yn y credu mae ei gydwybod yn gweled fod pawb yn cael eu digon, deddf a chyfiawnder, a phawb; ac felly y mae yn dysgwyl, a hyderu yn galonog am ei fywyd. Mae'n myned trwodd yn ei deimlad, o farwolaeth i fywyd. Mae'n cael ei fywyd pan wedi ei golli, ac felly mae'n llawenhau yn far. A pha ryfedd, bywyd sydd yn y chwareu. Bywyd! yr oedd wedi ei golli o'r blaen, a bywyd y mae wedi gael yn awr; nid oes fodd peidio a llawenhau.

Yr wyf yn cofio darllen yn rhywle, am un o filwyr Prydain, pan gyda ei gydfilwyr mewn llong yn nghêg un o afonydd Affrica, mynai ef fyned i yndrochi; ond ei gyfeillion a'i preswadiant ei bod yn beryglus iawn iddo fyned i'r dwfr yn y fan hônno, oblegid bod yno liaws o grocodiliaid. Ond ni chymerai mo'i berswadio—yr oedd dan effeithiau y ddiod feddwol; ac felly i'r dwfr yr aeth. Yn fuan, dyma y bobl oddiar fwrdd y llong yn canfod crocodil yn dyfod tuag ato. Ond nid oedd dim a wneid a dyciai, er saethu, yr oedd y bwledi yn ysplentio ar hyd ei groen, yr un fath ag ar hyd craig. Fe ganfu y dyn ei hunan ei berygl, ond yr oedd y crocodil rhyngddo a'r llong erbyn hyn; ac felly nid oedd dim i wneyd ond ymgyrhaedd at y lân; er na buasai efe fawr well ar y lân nag yn y dwfr; oblegid y mae y crocodil yn medru rhedeg ar hyd y sychdir, yn gystal a nosio yn y dwfr. Ond y mae dyn mewn perygl yn dueddol i fyned i rywle, felly yntau. A chyrhaeddodd y lân, a rhedai tua rhyw berth, a thyma yn neidio o'r berth glamp o deigr anferth. Yr oedd yntau yn gweled y buasai y dyn yn damaid a wnaethai y tro iddo yntau; ac i ddiogelu yr ysglyfaeth iddo ei hun, yr oedd raid gwastatâu y cyfrif a'r crocodil, ac i ymladd yn ddychrynlyd yr aethant. A thra buont hwy yn ymladd, cafodd y truan amser i ddianc i'r llong yn ei ol. A mawr oedd ei lawenydd, a diragrith iawn oedd ei ddiolch am y waredigaeth. Y dyn a adroddai yr hanes a ddywedai, os gwelodd efe neb erioed yn diolch yn ddiragrith, mai hwnw oedd efe. Yn ddiweddar, yr oedd wedi colli ei fywyd yn ei deimlad; ond yn awr, wedi cyrhaedd bwrdd y llong, mae wedi ei gael drachefn: pa ryfedd iddo ddiolch a llawenhau? Ac yn debyg iawn y mae yn mhrofiad pechadur: dan argyhoeddiad, cyn credu, mae wedi colli ei fywyd; ond wedi credu, mae wedi cael ei fywyd yn ei deimlad;—mae megys wedi cyrhaedd bwrdd y llong. Pa ryfedd gan hyny iddo lawenhau a diolch.

Trwy gredu, tawelir y gydwybod. Mae argyhoeddiad yn peri ystorm yn nghydwylbod dyn; mae credu wedi hyny yn tawelu yr ystorm hônno. Yn debyg fel ar fôr Genesaret, y noswaith hônno yr oedd yr Iesu a'i ddysgyblion arno, a'r Iesu yn cysgu yn mhen ol y llong: disgynoddca fod o wynt ar y llên, neu ar y môr, a chynhyrfoedd ei dônau yn fawr iawn; yr oedd y tônau yn lluchio i'r llong, a hithau ar soddi, a'r dysgyblion yn ofni am eu bywyd yn fawr. Ymdrechent gyda y rhwyfau a'u holl egni am gyrhaedd y tir, ond heb fod ddim haws, yr oedd yr ystorm yn rhy gref. Ac felly bu raid myned at yr Iesu i ben ol y llong a'i ddeffro; yna mae yntau yn cyfodi, ac yn ceryddu y gwynt a'r tônau dwfr, gan ddywedyd, "Gostega." Beth yw'r cynhyrfu a noethi dy ddannedd yr wyt, a dychrynu fy nghyfeillion yn y fan yma, "Gostega;" a bu tawelwch mawr. Buasai yn gall iawn yn y dysgyblion fyned ato yn gynt. Yn gyffalyb y mae yn mynwes y pechadur; mae argyhoeddiad yn peri ystorm, a chredu wedi hyny sy'n tawelu yr ystorm. Pan ymddyrrhafo tônau y gydwybod, mae y pechadur yn ofni am ei fywyd. Ond rhaid iddo yntau gael gwneyd prawf o'i ddyfais, a rhwyfo. Mae'u rhwyfo i ddiwygio, ac, efallai, yn rhwyfo i'r *society*. Ond er

pob rhwyfo, mae'r ystorm wedi dilyn ambell un mor dost, fel y bu raid troi wyneb at Waredwr ac iawn—at Iesu. A phan y cyfododd Crist o flaen llygaid y meddwl, trwy gredu ynddo, yn mawredd ei berson a digonolrwydd ei aberth, yna tawelwyd yr ystorm yn y fan. "A bu tawelwch mawr." Mae hyn hefyd yn peri llawenydd, fel y darllenwn am y morwyr, yn y Salm, yn llefain ar yr ystorm, a Duw yn gwrandaw ac yn tawelu. "Yna y llawenhant am ei gostegu hi." Felly yn ddiau am y pechadur a brofodd ystorm cydwybod euog, ac a brofodd hefyd ei thawelu trwy gredu yn Nghrist : yna llawenhantau hefyd am ei gostegu. O ! mae'n anmhosibl peidio llawenhau a diolch. Diolch y mynyd hwn am fodd i dawelu cydwybod euog, a'i thawelu ar y fath dir hefyd, fel nas gall golygfeydd rhyfodd y farn ddiweddaf ddim ail godi ystorm ynddi.

Trwy gredu, mae y pechadur yn derbyn ysbryd y mabwysiad. "Ond cynnifer ac a'i derbyniasant ef, efe a roddes iddynt allu i fod yn feibion i Dduw." Mae llawer o siarad am allu, ac anallu dyn ; ond y mae hyn yn buramlwg, nad oes gan ddyn, dan argyhoeddiad, ddim gallu i'w ystyried ei hun yn blentyn i Dduw. Nis meiddia, gan gydwybod euog. Gwelwn hyn yn y darluniad o'r mab afradlawn. Pan yn dychwelyd, nis gallai ddysgwyl na gofyn am gael ei gydnabod fel mab. "Gwna fi fel un o'th weision cyflog," oedd y ris uchaf y medrai roddi ei droed arni. Nid oedd efe fawr yn meddwl y buasai wrth fyned o dŷ ei dad yn ei afiaeth fawr, fel yr oedd Christmas Evans, mewn rhyw bregeth, yn ei ddarlunio, mai fel hyn y byddai arno yn dychwelyd. Yr oedd yn myned o dŷ ei dad ar gefn ei geffyl mawr, a'i chwip a'i fotasau â thopiau cochion, ac yn estyn un bys i ganu yn iach i'r hen ŵr ei dad. Ac i ffordd ag ef, a gwaedda wrth bob tollborth, nes codi yr holl bentref allan. Ond wedi byw yn afradlawn am amser yn y wlad bell, ac erbyn yr amser iddo ddyfod adref, yr oedd pethau wedi newid yn fawr gyda'r gŵr. Erbyn hyn nid oedd o hanes y ceffyl mawr na'r botassau, na dim esgidiau, ond rhyw hen rai baglog ; na'r un goat, ond un wael iawn, a dim ond un lawes wrthi. Dim am ei ben, ond rhyw hen gap fel turban y Twrc ; a hynod mor llwydaidd a drwg oedd yr olwg arno. Ond gwaeth bron na'r cwbl oedd, nis medrai ddadleu y berthynas, na dysgwyl y buasai ei dad yn ei harddel. Ei gri doedd, gwna fi fel un o'th weision cyflog. Felly nis gall pechadur tan-argyhoeddiad, ddysgwyl i Dduw ei gydnabod yn blentyn iddo. Nis meiddia gan gydwybod euog nesu at Dduw a dywedyd, O ! fy Nhad. Ond trwy gredu mae y gydwybod fel yn cael gafael ar ddigon. Digon i gyfiawnder. Digon i'r ddeddf. Mae'n gweled nad oes neb yn cael colled, ac yntau, y pechadur, yn myned yn rhydd. Ac felly mae y gydwybod yn tawelu, ac mae'n cyrhaedd hyder fod Duw yn ei dderbyn, ac yn y canlyniad mae'n gallu nesu ato fel ei Dad. Mae hyn yn cynnyrchu llawenydd. Yr oedd y tad yn y ddammeg yn llawenhau yn fawr gael ei fab adref ; ac mae'n ddi-ammheu nad oedd llawenydd y mab o gael ei dderbyn yn ddim llai ; ac felly y darllenwn, "A hwy a ddechreusant fod yn llawen." Yr oedd llawenydd o bobtu. Mae yn llawenydd Dduw, fely mae yn

darparu 'r modd o gael derbyn pechadur; ac mae yn llawenydd annhraethol i bechadur, ag a fyddo wedi teimlo, gael Duw yn Dad yn ol. Y fynydd gyntaf y teimlo dyn ei fod yn cael Duw yn Dduw a Thad iddo, y fynydd hono y mae yn teimlo ei fod yn ngafael â digon am dragywyddoldeb. A pha ryfedd ei fod yn llawen?

Yn gysylltiedig â chredu mae y dyn yn dechreu gobeithio. "A Duw y gobaith a'ch cyfiawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Ysbryd Glan;" *Rhuf.* xv. 13. Mae llawenydd a thangnefedd trwy gredu; ac y mae'r llawenydd a'r tangnefedd hwn yn meithrin gobaith y dyn. Gyda bod Crist, Haul y cyfiawnder, yn cyfodi o flaen llygaid y meddwl, trwy gredu ynddo, mae gwawr dydd gobaith yn tori ar yr enaid. A pho cryfaf fyddo y credu, cryfaf o hyd fydd y gobaith. Mae y Cristion yn gobeithio yn gyntaf am nerth i barhau hyd y diwedd, am ddihangfa yn awr angu, am adgyfodi gyda 'r saint ddydd a ddaw, a bod ar ddeheulaw y Barnwr yn y dydd hwnw, a bod byth gyda 'r Arglwydd yn y nefoedd. Dyma gynnwysiad y bennod, megys o'r pethau y mae'n gobeithio am danynt. Ac os bydd y gobaith am y pethau hyn yn lled gryf yn y meddwl, mae yn anhawdd peidio a llawenhau. Cydymaith dyddan iawn yw gobaith. Gwyn dy fyd di, fy nghyfaill, os cei di afael arno. Fe ddywed wrthyt lawer chwedl ddyddan cyn cyrhaedd pen dy daith. Daw gyda thi drwy bob tywydd garw; fe'th ddyddana lawer canol nos, pan na fedr neb arall; ac ni'th edy pan yn marw. "Y cyfiawn a obeithia pan fyddo yn marw." Mae gobaith yn peri llawenydd. Yn awr, mae'n amlwg oddiwrth hyn o sylwadau fod llawenydd yn nglyn â chredu; ac os myni dithau lawenydd, yn dy grefydd, Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist a llawen fyddi.

Os fel yna y mae, medd rhywun, bod llawenydd yn gysylltiedig â chredu, mae arnaf ofn na chredais i erioed; canys yr wyf fi yn ddyeithr iawn i lawenydd. Wel, fy nghyfyill, efallai dy fod wedi profi graddau o lawenydd, er nad oedd yn gryf iawn. Oni phrofaist tithau amser felly, pan oedd dy gydwybod yn derfysglyd iawn, ac yn ofni colledigaeth bob mynyd; ond cefaist ryw olwg ar Iesu Grist, a dawlodd dy feddwl; ac er na phrofaist lawenydd nes peri i ti gynhyrfu trwy neidio a bloeddio; eto cefaist lawenydd nad allasai dim ond credu ei roddi. Mae eisieu i ni beidio gwneyd cam â ni ein hunain, trwy benderfynu ein bod yn amddifad o lawenydd, a nyni yn profi graddau o hyny. Ond yr ochr arall, os yw y dyn yn hollol amddifad o lawenydd, y gwir am dano yw, nad yw erioed wedi credu. Mae'n anmhosibl credu, na bydd tangnefedd a llawenydd yn canlyn. Gan hyny, os heb lawenydd a chysur yn dy grefydd, yr wyt heb gredu. Wel, yn wir, medd rhywun, yr wyf yn meddwl mai dyna y gwir am danaf fi. Ofni, amheue, dyoddef brathadau cydwybod euog, dyna yw fy nghrefydd i gyd; ac ni phrofaist i ddim llawenydd erioed, ac felly yr wyf heb gredu, a heb ddim crefydd yn y fan. A beth a wna? Wel, gwna yr un peth ag a orchymynwyd i geidwad y carchar, 'Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist.' Ac o wneyd hyny, fe fydd genyt grefydd yn y fan.

"Ond yr wyf yn ofni na chefais i ddim tro neillduol." Mae hyn yn amlwg, na chefaist dro neillduol, canys pe cawsit hwnnw, buasit yn credu. Ond gwna y tro i ti gredu yn Nghrist fel yr wyt. Beth os heb dduwiol anian? ti wnei y tro fel yr wyt, heb ddim ond euogrwydd ac aflendid—fel yr wyt—fel yr wyt. O! bendigedig a fyddo ei enw, mae'r Iesu yn derbyn pechaduriaid fel y b'ont. Ac wedi eu cael felly, efea'i gwna yn gyfryw ag y byddont yn ddifenus ger bron gorsedafainc Duw.

Llythyr oddiwrth y Parch. John Hughes, Pontrobert.

DARLLENNAIS yn y "Geiniogwerth," am fis Mai diweddaff, tudal. 127, y cyhuaddiad o "Anghysonderau benywaidd;" a darllennais drachefn yn y "Geiniogwerth," am fis Gorphenaf, tudal. 191, y danodiad o'r "Anghysonderau benywaidd yn cael ei dafu yn ol;" ond y gwirionedd anwadadwy ydyw, fod nifer mawr o feibion a merched ieuainc Cymru yn euog o'r cyfryw anghysonderau, i.e. o anferth anfoesgarwch ac anfoesoldeb: ac nid dannod i'w gilydd yw y peth tebycaf o ddiwygio ieuencyd Cymru; ond dylai pob rhai ag sydd yn euog o'r cyfryw anweddeidd-dra, wyleiddio a chywilyddio, edifarhau a diwygio. Darllennais hefyd yn y "Geiniogwerth," am Mai, tudal. 113—115, llythyr rhagorol y Parch. Richard Jones, Llanfair. Yr wyf yn gwir ddymuno ar fod y llythyr uchod dan sylw ac ystyriaeth pob mab a merch ieuanc yn Nghymru. Dymunwn hefyd i bob penteulu ddwys ystyried cynnwysiad llythyr y Parch. William Roberts, Amlwch, sydd yn y "Geiniogwerth," am Mai, tudal. 158—160.

Heb law yr anweddeidd-dra cywilyddus a ddarlunir yn llythyr y Parch. Richard Jones, sydd i'w ganfod ar liaws o ieuencyd yn mhrydnawniau y ffieiriau yn rhai o drefydd Cymru; diau fod anweddeidd-dra mawr yn cael ei oddef yn llawer o deuluoedd Cymru, sef goddef i feibion a merched ieuainc gyfeillachu â'u gilydd yn eigion y nos—yn y tywyllwch, pan y byddo y penau teuluoedd yn cysgu. Hen arferiad yw hon ag y mae y canlyniad gofidus a chywilyddus o honi yn galw yn dra uchel ar holl benau teuluoedd Cymru gyd-ddeffroi i arfer pob ymdrech tuag at ei dilëu.

Y mae hefyd arferiad hynod o anwedus a thra gwageddus a pheryglus gan rai ieuencyd, a hyn yn dra ieuainc, o gyfeillach. â'u gilydd heb ddyben priodol, dim ond er mwyn rhyw wag ddifrywch, yr hyn yn fynych sydd yn arwain i anniweirdeb. Anhawdd ydyw gochelyd cyflawni pechodau tra arferir yr achlysuron, a chyfeusderau i'w cyflawni. Dywedai y Salmydd "Wrth eiriau dy enau yr ymgedwais rhag llwybrau yr yspeilydd;" *Salm* xvii. 4. Cwynir mewn rhai ardaloedd fod llanciau ieuainc, o ddeuddeg i ddeunaw mlwedd oed, yn fwy anfoesol ac anystyriol a rhyfygus na'r rhai sydd yn hŷn na hwy, sef eu bod yn arfer yfed cwrw, ac wedi dysgu ac yn arfer tynngu, a hyn yn Saesneg, a dyma yr oll o Saesneg a

fedr rhai o honynt! Y mae yr agweddau a'r ymddygiadau hyn yn dra arswydus i feddwl am danynt yn ngwynneb rhagorfreintiau a manteision y dyddiau hyn. Ac onid ydyw yn bryd i athrawon yr Ysgolion Sabbothol, ynghyda phregethwyr yr efengyl, i ddeffrôi i addysgu a rhybuddio am yr arferion erchyll a rhyfygus hyn?

Y mae anghenrheidrwydd mawr hefyd i ddeffrôi i arferyd mwy o foddion ac ymdrechion o blaid dirwest, ac yn erbyn diotta, cyfeddach, a meddwod; oblegid y mae rhai parthau yn Nghymru na chychwynwyd yr achos dirwestol ond i raddau bychan iawn; ac ardaloedd eraill lle y bu yr achos hwn yn lled enwog ac uchel, y mae yn bresennol wedi marweiddio ac adfaelio yn fawr, rhai dynion o gryn ddylanwad fel gwladwyr a chrefyddwyr, ag a fuont am dymmor yn ddirwestwyr gwresog, yn troi yn ol i arfer rhyw raddau o'r hen drwyth wenwynig a hudoliaethus, yr hyn yn ddiau sydd yn wanychdod mawr i'r achos dirwestol, ac yn rym ac yn gefnogrwydd mawr i ddiotwyr a meddwon. Y mae yr olwg ar yr ardaloedd ag y mae pethau fel hyn ynddynt, yn drist ac yn ofidus i feddwl am danynt; y maent yn cyflym addfedu i ryw ymweliad barnol, oddieithr i ryw foddion gael ei arferyd i beri diwygiad oddiwrth yr arferion llygredig uchod.

Pontrobert, Hydref 30ain, 1849.

JOHN HUGHES.

Beth sydd yn rhwystro y Cymry?

POBL ryfeddol yw y Cymry. Nid oes dim dadl nad ydynt yn rhagori yn mhob ystyr ar holl genedloedd y byd. Fel hyn y byddwn ni yn arfer llefaru am danom ein hunain; ac nid wyf yn beio llawer ar ryw deimlad gwladgarol o'r fath yma. Er hyny gwell genyf y gwladgarwch hwnw sydd yn arwain dynion i *wneyd* heblaw slarad. Mwy caredig yw dyweyd wrth ddyn ei feiau yn ddiragrith, na son o hyd am ei rinweddau. Ac efallai fod y miselion Cymreig wedi canmawl llawn ddigon ar y Cymry, ac y byddai yn dda sylwi mwy ar y pethau sydd eto yn ddiffygiol.

Gyda phob parch i Gymru a'i thrigolion, y mae yn rhaid addef ein bod ar ol mewn amryw ystyriaethau. Ond fy mwriad yn bresennol yw ymofyn beth all fod yr achos ein bod gymaint ar ol *mewn ystyr wladol*. Mae y lleoedd a'r swyddau uchelaf yn y deyrnas yn agored i'r Cymro; ond pa bryd y gwelwyd ef yn cyrhaedd yr un o honynt? Os bu anghreiffiau o hyn yn yr hen amser, y mae yn beth na welwyd er ys rhai oesoedd. Yr ydym yn clywed o hyd am fechgyn tlodion o Scotland yn dyfod i Loegr, ac yn gweithio eu ffordd i ddyrchafiad. Mynych iawn y mae Maer Llundain yn Scotiad, heb son dim am sefyllfaoedd uwch; ac felly yn yr holl drefydd mwyaf trwy y deyrnas. Ond pa bryd yn yr oesoedd diweddaf y bu Cymro yn y lle uchaf mewn un dref yn Lloegr? Nid wyf yn dyweyd nad oes ambell un yn cyrhaedd parch yn y cylch lle byddo: ond yr hyn sydd yn rhy amlwg i'w

wadu yw hyn, nad oes neb o Gymru mewn un man yn cyrhaedd y pînacl uchaf, ac mai anfynych y maent yn cyrhaedd dyrchafiad canolog. Ac nid yn unig y maent yn gweled eraill yn myned o'u blaen ar ol iddynt groesi Clawdd Offa; ond hyd yn nod yn ein gwlad ni ein hunain y mae yr holl swyddau mwyaf anrhydeddus yn cael eu llenwi yn gyffredin gan Saeson neu Scotiaid. Beth yw yr achos o hyn? Ac os gellir gwybod yr achos, oni ddylid ymdrechu i'w symud?

Y mae yn amlwg mai nid yr iaith Gymraeg sydd yn cadw y Cymry ar ol: oblegid y mae gan y Scotiaid, a thrigolion gwledig Lloegr gymaint o waith dysgu siarad Saesneg a'r Cymro. Byddai dyn annysgedig o ganol Scotland neu sir Gaerefrog yn annealladwy mewn unrhyw barth arall o'r deyrnas; ac y mae y dosbarth iselaf yn mhob parth yn siarad iaith hollol wahanol i'r hon a ddarllenir mewn llyfrau Saesneg. Gan hyny, pan elont hwy i geisio ymgyrhaedd at sefyllfa uwch, nid yn unig y mae yn rhaid iddynt ddysgu geiriau newyddion, ond y mae yn rhaid iddynt hefyd ddad-ddysgu yr hen ddull o siarad oedd ganddynt o'u mebyd. A phan feddylion mor anhawdd yw y gwaith o ddad-ddysgu, y mae yn ymddangos nas gallant fod ar well tir, os ydynt ar gystal tir, yn yr ystyr yma, a'r Cymro. Ac er iddynt ymdrechu, os na ddechreuant yn bur foreu, y mae yr hen aceniad yn glynu wrthynt hyd y diwedd. Ond nid yw yr aceniad gwledig yn un rhwystr iddynt hwy; ac yn yr un modd, nid yw aceniad Cymreigaidd mewn gwirionedd yn un rhwystr i'r Cymro.

Beth ynte sydd yn cadw'r Cymro yn ol? Un achos yn ddiam-mheu yw diffyg teimlad o werth addysg mewn rhieni Cymreig. Nid ydynt erioed wedi eu hegwyddori yn iawn ar y mater hwn. Llauer o honynt nid ydynt yn gweled anghen am y graddau lleiaf o ddysg; a'r lleill ni feddylant ond am ddigon i gynnorthwyo eu plant i ysgrifenu eu henwau, a chadw cyfrifon cyffredin. Nid oes ganddynt un syniad am werth dysg fel y mae yn agor y drws i dyrchafiad a defnyddioldeb cenedlaethol. Onid fel hyn y mae? Iê, ysywaeth, fel y mae llauer bachgen gobeithiol wedi profi er ei alar a'i golled. Ond yn Scotland y mae yn hollol wahanol. Yno, y mae rhieni yn gorfodi y plant i fyned i'r ysgol; ac i'r dyben hwnw y maent eu hunain yn fynych yn dyoddef llawer o brinder ac anghyflusdra. Fel prawf o hyn, cymeraf ryddid i goffâu yr hyn a ddarllenais yn hanes Alexander Somerville, wedi ei ysgrifenu ganddo ef ei hun; nid am fod yr hanes hwn yn rhagori ar gannoedd o rai eraill, ond am mai hwn yw y diweddaf a ddaeth dan fy sylw. Y mae Somerville wedi cyrhaedd enwogrwydd mawr fel ysgrifenydd, dan yr enw, "*One who has whistled at the plough*," ac wedi peri llawer o son am dano ar amryw achlysuren. Ond yr oedd ei rieni yn mysg y rhai tlotaf yn Scotland, a thrwy anhawser mawr yr oeddynt yn medru ennill digon i gynnal eu teulu. Nid oedd gan Alexander fychan, pan anfonwyd ef i'r ysgol, ond hen ddillad wedi eu gwisgo allan gan ei frawd, ac wedi eu clytio a'u cymhwyso iddo yntau gan ei fam, ynghyd a hen het wedi ei gwneyd

yn llai o gryn lawer nag ydoedd ar y cyntaf, i'w rhwystro i ddyfod tros ei lygaid. Yn yr amser hwnw cyfrifid y *Radicals* fel gwrth-ryfelwyr ; a byddai plant yr amaethwyr yn clywed eu rhieni gartref yn son fel y byddai y milwyr yn trechu y *Radicals*. Y plant hyn oedd yn gwneyd i fynn y nifer liosocaf yn yr ysgol : a phia beth a gymerasant fel chwareu ryw ddiwrnod, ond trefnu yr holl fechgyn oedd mewn dillad da fel milwyr, a'r lleill oedd mewn dillad gwael yn *Radicals*. Fel y gellid meddwl, yn mysg y *Radicals* y cafodd Alexander Somerville ei restru. Rhwygwyd hyny o ddillad oedd ganddo yn garpiau, tynwyd ymaith bob botwm oedd arnynt, os oedd yr hen het o'r blaen yn anhawdd gweled dani, yr oedd erbyn hyn yn hawdd gweled drwyddi : ac am ei fod yntau yn rhy wrol i gymeryd y fath driniaeth, cymerasant ef i'r dienyddle fel un rhy *radicalaidd* i fyw, a gadawyd ef o'r diwedd wedi ei hanner grogi. Aeth adref y noswaith hono yn wael ei wedd. Anfonwyd ef yn fuan i'r gwely, a'i fam gyda chalon friw a eisteddodd i fyny trwy y nos i wno y carpiaw wrth eu gilydd. Nid oedd wiw cwyno wrth yr ysgolfeistr, oblegid yr oedd efe yn pleidio plant yr amaethwyr a'r gwyr mawr. Ond gwnaeth y fam, fel yr oedd yn bur naturiol, ei goreu i'w gadw gartref, hyd nes gallent gael dillad gwell i'w rhoi am dano. "Na," meddai y tad, "nid oes neb a w'r pa les a ddaw o'i ddyg ar ol hyn : y mae yn rhaid i'r bachgen fyned i'r ysgol." Hwyrach y gellid cael un o fil yn Nghymru a wnai yn gyffelyb ; ond yn Scotland nid yw ymddygiad fel hyn ond peth hollol gyffredin.

Achos arall sydd yn peri fod y Cymry ar ol, yw diffyg penderfyniad a dyfal barhâd. Nid wyf yn credu fod hyn yn hanfodol i ni mwy na rhyw genedl arall : ond yr ydym wedi ein camddysgu i sylwi mwy ar deimladau nag ar egwyddorion ; ac y mae hyn wedi effeithio hyd yn nod ar ein llwyddiant bydol. Pwnc mawr y Cymro yw bod yn gysurus am y fynydd bresennol ; yn lle edrych ymlaen, a pharotïi yn ddyfal erbyn amser dyfodol. Y maent yn dyweyd am y rhan fwyaf o'r meibion a'r merched ieuainc sydd yn gweini yn Nghymru, eu bod yn gwario eu holl gyflogau am ddillad, a *watches*, a theganau o'r fath, heb feddwl na gofalu pa beth sydd ganddynt wedi ei gynnulo erbyn myned i'r cyfiwr priodasol. Pe na b'ni cyflog y Scot ond wyth bunt yn y flwyddyn, y mae yn sicr o roddi pedair o honynt i gadw yn y Banc Cynnilo, neu ryw le diogel arall ; ac os bydd ei gyflog yn ugain punt, y mae yn cynnilo deg neu ychwaneg. Fel hyn y mae y Scot yn llwyddo ; a'r diffyg o hyn sydd yn cadw y Cymro ar ol. Dywedwch wrth y Cymro sydd yn derbyn deugain punt yn y flwyddyn, y byddai yn hawdd iddo fyw ar ddeg ar hugain, a rhoi heibio ddeg punt bob blwyddyn, a chewch glywed yn ebrwydd fod hyny yn anmhosibl, ei fod ef eisoes yn byw yn eithaf cynnil, a'i fod yn methu troi heibio un swllt. Ond pe na byddai ei gyflog ond deg ar hugain, yna byddai yn rhaid iddo ddeall fod yn bosibl byw ar ddeg ar hugain, a hyny efallai yn llawn mor gysurus. Y mae hyn oll yn tarddu i raddau mawr oddiar ddiffyg addysg. Nid yw Cymro anwybodus mwy na'r *Esquimaux* yn meddwl am ddim ond digon am dano, a llonaid ei

fol o fwyd. Nid oes dim yn werthfawr yn ei olwg os na bydd yn dda i'w fwyta, neu yn hardd i'w wisgo. Ond y mae tuedd ddarllengar, ac awydd am wybodaeth yn codi dyn uwchlaw blysiâu anifeilaidd, ac yn peri iddo feddwl am rywbeth heblaw pleserau y fynyd presennol. I'r graddau y mae y meddwl wedi ei goethi a'i eangu, i'r graddau hyny yr ydym yn darparu ar gyfer amseroedd dyfodol.

MEUDWY.

Y Dyn Annedwydd.

Y dyn annedwydd a aned yn ninas Dystryw, yn mhlwyf Damned-igaeth, a fagwyd yn nhŷ cyndynrwydd, a addysgwyd yn ysgol anufudd-dod, ac y mae yn awr yn byw ar wastadedd gwrthryfelgarwch. Y mae yn gweithio yn ngwasanaeth y diafol, yn malu yn melin aflendid, ac mae'r hopren yn llawn o lid bob amser, fel nad yw efe byth yn segur. Y wisg oreu a fedd ydyw hunan-gyfiawnder, ac fe dynir hōno oddiamdano pan y bydd yn myned i'r rhyfel olaf ac ofnadwy hwnw; *Preg.* viii. 8; felly fe fydd heb yr un wisgi i roddi am dano pan bydd mwyaf o anghen am dani—yn nydd yr ystorm fawr.

Y mae yn cerdded hyd heolydd gwagedd ac oferedd, a dringa weithiau i fyny i lwybr uchel-froen, i fynydd anghrediniaeth.

Ei fwyd a'i ddiod sy'n wael iawn, mae yn "bwyta bara annuwioledeb, ac yn yfed gwin trais," a'r danteithion goreu a fedd ydynt gibau gwael y moch. Fel hyn y mae yn annedwydd yn byw, ac yn druenus yn marw.

Annedwydd yw yr hwn sydd a'i ewyllys yn gnawdol, ei serch yn ddaearol, ei ddeall yn dywyll, ei gof yn llygredig, ei gydwybod yn ddideimlad, ei enaid yn ymhyfrydu mewn pechod, ei galon yn galed, a'i feddwl yn anghymeradwy. Yr hwn y mae "Duw yn ddigllawn beunydd," yr hwn nad yw yn ceisio heddwch & Duw trwy Iesu Grist, yr hwn y mae cyfraith Duw wedi ei gondemnio, cyfiawnder Duw wedi rhwymo cortyn damnedigaeth am ei wddf, a sancteiddrwydd Duw yn barod i dynu yn y cortyn, a dim ond anadl frau rhyngddo a disgyn i afael yr ail farwolaeth, "lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd," na'r un dafn o ddwfr i oeri ei dafod byth. Dyma ran y dyn annedwydd—mewn cyfiwr truenus.

I ochelyd nodau y dyn uchod, mae yn rhaid "gweddio yn ddi-baid," gwylio yn barhäus, credu yn Iesu Grist, ymollwng i drefn Duw, byw yn ol rheol gair Duw, a rhodio yn addas i efengyl Duw, ymddidoli oddiwrth yr annuwiole, ymwadu âg annuwioledeb, ymddyddan yn sanctaidd, ac amcanu at ogoniant Duw.

Acarfair.

Æ.

Y Genadaeth Ddinasaid.

ANWYL GYFAILL,—Yr oeddych yn ceisio genyf roddi i chwi ryw ychydig o hanes fy llafur gyda'r genadaeth ddinasol, a pha lwydd sydd wedi bod arnô. Ceisiaf yn awr roddi i chwi ryw fras olwg ar y pethau mwyaf teilwng o sylw. Ond efallai y byddai yn well i mi yn gyntaf roddi disgrifiad o ansawdd y *district*, neu faes fy llafur, ac o'r moddion a arferir i geisio dwyn y bobl i wybodaeth o'r gwirionedd.

Y mae y *district* yn cynnwys oddeutu wyth gant o deuluoedd, y rhan fwyaf o ba rai sydd yn dldion iawn. Y mae llawer o honynt yn byw ar werthu nwyfau yn yr heol, ac o amgylch y dref, y rhai a elwir *costermongers*; eraill ydynt yn gweithio yn y *docks*—yn dadlwytho llongau, &c; eraill wrth gyweirio hen esgidiau a'u gwerthu drachefn, y rhai a elwir yma *translators*; a llawer o honynt eilwaith sydd yn byw ar anonestrwydd, megys pigo llogellau, tori tai, &c., a'r rhai hyn i gyd yn gyffredin yn ddynion llygredig eu buchedd, heb fod byth yn myned i un lle o addoliad, nac yn meddwl am eu diwedd.

Y moddion a arferir genym yw ymweled â'r teuluoedd hyn yn eu hanneddau, gan roddi *tracts* iddynt i'w darllen, a cheisio tynu ymddyddan crefyddol â hwynt. Wedi myned i'r tŷ (trwy eu caniatâd), os bydd hamdden, darllenir rhan o'r Bibl, gydag eglurhad syml, a therfynir y cwbl trwy weddi. Gofynir hefyd a fydd ganddynt Fibl, ac os na bydd, eu cymhell i'w geisio, a'u cyfarwyddo pa fodd i'w gael; a chymhellir hwynt hefyd i le o addoliad. Cedwir dau gyfarfod bob wythnos mewn ysgoldŷ neu ryw dŷ annedd, lle y cesglir cymaint ag a ellir o honynt ynghyd, i'w dysgu ymhellach yn ffordd Duw. Dechreuir y cyfarfodydd hyn trwy ganu mawl, darllen rhan o'r Bibl, a gweddïo, yna rhoddir anerchiad iddynt oddiwrth ran o'r ysgrythyr, a therfynir trwy ganu a gweddïo drachefn. Y mae y cyfarfodydd hyn yn cael eu golygu fel yn rhagarweiniol i'r addoliad mwy cyhoeddus yn y gwahanol gapeli ac Eglwysi, i'r rhai y cymhellir hwynt i fyned yn ol eu dewisiad eu hunain, o ran lle a gweinidog, ond eu bod yn Brotestanaidd ac efengylaidd. Nid ydym yn cael dim gan y genadaeth at dalu am ystafell i gadw y cyfarfodydd hyn, rhaid i ni ennill tir gyda rhyw deulu neu gilydd, trwy fod yn ddefnyddiol iddynt, a chael eu hystafell fel ffafr wed'yn i gynnal y cyfarfodydd ynddi, ac y mae hyn yn fy arwain ar unwaith i adrodd y ffaith gyntaf sydd genyf i osod ger eich bron allan o fy adroddiad blyneddol am y flwyddyn 1848. Yr oedd un teulu mwy annuwiol na chyffredin, o'r enw L—, yn byw yn C—, pa rai fyddai i gyd, rieni a phlant, wedi arfer a meddwi, ymladd â'u gilydd, ac â'r cymydogion, ac yn aml yn y carchar o herwydd eu camymddygiadau. Wrth ymweled â'r heol lle yr oeddynt yn byw, byddai y cymydogion yn arfer dyweyd eu bod yn gobeithio y llwyddai fy llafur gyda'r teulu hwnw i'w cael i ryw drefn, eu bod yn flinder i'r gymydogiaeth, &c. Ond i fod yn fyr, cyfeiriais fy ymdrechïadau yn neillduol at y teulu hwn, mewn

gweddi drostynt at Dduw am fy llwyddo. Anaml y byddent yn sobr, ac anobeithiol fu yr ymdrech am ryw ysbaid o amser. Ond o'r diweddd, llwyddodd yr Arglwydd fy yngais i gael gan y wraig ddyfod i gyfarfod oedd genyf mewn ysgoldf cyfagos, lle y cyrhaeddodd y gair ei chalon, ac y gwnaed argraff ddwys ar ei meddwl. Testun yr anerochiad oedd y wraig o Ganaan. Wedi y cyfarfod hwn eto, er ei bod yn dangos teimladau dwysion ar y pryd, nid oedd genyf fawr obaith am dani; ond trwy drugaredd yr Arglwydd trôdd allan yn llawer gwell na'm dysgwyliad. Aeth i ymuno yn gyntaf peth â chymdeithas ddirwestol yn y gymydogiaeth, o'honi ei hun; a pharhâodd o'r pryd hyny hyd heddyw yn ddiwyd gyda phob moddion o ras, dirgel a chyhoeddus, heb esgeuluso cymaint ag un cyfarfod, os byddai yn iach; a cheisiodd genyf ddyfod i gynnal cyfarfodydd yn ei thŷ hithan yn fuan, gan wahodd amryw o'i chymydogion i ddyfod ynghyd. Nid oedd y tŷ ond bychan, a llenwid ef yn rhy lawn i allu anadlu ynddo yn rhwydd yn gyffredin. Mewn amser hysbysodd Mrs. L. ei dymuniad i gael bwrw ei choelbren gyda phobl yr Arglwydd, ac wedi ymweled â hi rai troiau gan weinidog y capel lle byddai yn gwrandaw ar y Sabboth, a chael boddlonrwydd am ansawdd ei meddwl, derbyniwyd hi yn aelod eglwysig, ac i fynwes pawb o'r aelodau. Erbyn hyn yr oedd y tŷ yn lanwaith, a bwyd yn barod erbyn y delai yr hen ŵr adref, a phob peth yn weddus ac mewn trefn. Yr oedd yn arferiad ganddi gadw y Bibl a'r llyfr hymnau bob amser ar y bwrdd, ynghyd a'r gwydrau (*spectacles*), lle byddai yn eistedd i'w darllen, gyda y blas mwyaf, bob hamdden a gaffai; a chanddi ryw ran o'r gwirionedd i ofyn eglurhad arno pan y byddwn yn galw heibio. Nis gallai byth ymddyddan am bethau crefydd, ac am ei hachos ei hun, heb wylu dagrau o edifeirwch a llawenydd yn gymysg; a mawr fyddai ei gofal a'i phryder am i'w meibion a'i merched hefyd gael crefydd. Byddai yn gweddio llawer drostynt, yn eu cynghori a'u rhybuddio, ac yn gafaelu yn mhob addewid a welai yn y Bibl o ymweliadau yr Arglwydd â phlant ei bobl. Ni byddai neb o'r cymydogion chwaith yn cael llonydd ganddi, naill ai byddai raid iddynt wrandaw arni, neu symud oddiyno i fyw. Cafodd ei bywyd duwiol, a'i chynghorion dwys, lawer iawn o effaith ar bawb sydd yn byw yn yr un heol a hi. Ni chaffai neb o honynt fod mewn cystudd, neu unrhyw drallod, heb iddi fyned i weini arnynt, a'u cynghori, ac yn aml weddio ei hunan gyda hwynt. Gwnaeth hyny yn ddiweddar gydag adyn tlawd oedd yn marw o'r *cholera*. Bu yn gweini arno gyda phob caredigrwydd, a'i gynghori a gweddio gydag ef a'i wraig drwy y nos, hyd nes y bu farw yn y boreu; yr oedd yntau ei hun hefyd wedi dyfod i weddio yn daer ychydig cyn marw, er ei fod o'r blaen yn anffyddiwr. Yr oedd hyn pan oeddwn o'r dref yn ddiweddar.

Mynodd gadeiriau newydd at wasanaeth y cyfarfod, a chanwyllarnau pres, a'r canwyllau goreu bob amser ar y bwrdd, gan wrthod cymeryd tâl am ddim o honynt. Ni chymerai hi byth ddim cyrth ei hun os byddai rhyw un o'r teulu yn glaf, ond rhoddai

lawer yn ol ei gallu i rai oedd dlotach, a dywedai yn aml, os byddai raid, yr ai hi i'r *workhouse*, oblegid y gallai gael presennoldeb yr Arglwydd yno hefyd; ond ei bod yn meddwl na byddai raid myned yno tra byddai ei hymddiried yn yr Arglwydd. Yr oedd y *landlord* wedi rhoddi gosodiad y tai yn yr heol hŏno i'w gofal hi, ac yn ei hanrhydeddu â llawer o ymddiried.

Yn mhen ychydig amser gwelwyd yr hen ŵr hefyd yn teimlo yn ddwys dan y gair, er na fyddai yn arfer dyweyd fawr ddim. Ond ryw noswaith, pan na allai ymattal yn hwy, torodd allan i wylo, a dywedodd yn ei ddull trwsogl ei hun, "*Well, Mr. W., I think I must cast my lot among you too, if you will allow me; for I am quite tired of my old life.*" Ac wedi ymddyddan âg yntau amryw weithiau gan y gweinidog lle yr arferent wrandaw, a chael boddlonrwydd am ei syniadau ac agwedd ei feddwl, derbyniwyd yntau hefyd i aelodaeth eglwysig. Llauer gwaith y cafodd yr ysgrifenydd y fraint o gydeistedd â hwynt, a phedwar eraill o ffrwyth ei lafar, yn yr un *seat*, ar amser cymundeb.

Llauer o bethau difyr a ellid adrodd am danynt pe b'ai amgylchiadau yn caniatáu, ond gan fod y llythyr hwn wedi myned eisoes mor faith, terfynaf yn bresennol gyda dyweyd eu bod ill dau hyd yma yn rhodio yn ddiargyhoedd, mewn gostyngedd rwydd ysbryd, a chysondeb ymarweddiad. I Dduw yn unig y byddo y clod.

Yr eiddoch, &c.

Llundain.

E. W.

Cyfarchiad at ddarllenwyr ieuainc y "Geiniogwerth."

FY ANWYL BLANT,

Yr ydym weithiau braidd yn ofni eich bod chwi, fel dosbarth lliosog o ddarllenwyr y "*Geiniogwerth*," yn cael eich hesgeuluso yn ormodol, a hyny am fod cynnifer o'r pethau rhagorol a gwerthfawr sydd yn ymddangos ynddi, yn rhy uchel i'ch cyrhaeddiadau. Ac am hyny, y mae yn ein bryd eich cyfarch chwi yn benodol y tro hwn, gan obeithio y bydd i chwi ddarllen y llinellau hyn yn ofalus, a meddwl am danynt hefyd ar ol eu darllen. A'n neges atoch yn benaf y tro hwn, fy anwyl blant, fydd galw eich sylw at esiampl brydferth o un ieuanc mewn dyddiau—ieuengach na'r rhan fwyaf o honoch chwi fydd yn darllen yr hanes hwn—un heb fyw ond ychydig flyneddau yn y byd, ond eto wedi byw digon ynddo i adnabod Iesu Grist ac i ddyfod yn ffrynd mawr âg ef, cyn marw. A'n dyben yn hyn ydyw, ceisio dangos i chwi mor brydferth ydyw bachgen bach, neu eneth fach, dduwiol: a hyny er mwyn codi awydd ynoch chwithau am fod yn rhai fyddo yn ofni Duw ac yn cilio oddiwrth ddrygioni—yn caru Iesu Grist ac yn cadw ei orchymynion ef; fel y byddo eich hoes, pa un bynag ai hir ai bwr, yn gysur i chwi eich hunain, yn ddefnyddiol i eraill, ac yn ogoniant i Dduw.

Fe fu Iesu Grist ei hun yn blentyn bach unwaith. O! onid yw hyn yn rhyfedd i feddwl am dano?—fod yr un sydd heddyw yn eistedd ar ddeheulaw Duw, a'r angelion dysglaer a'r seraphiaid tanllyd yn plygu ger ei fron i'w addoli, ac yn prysuro am y cyntaf i gael yr anrhydedd o'i wasanaethu—a phawb drwy yr holl nefoedd, ie, a'r Duw mawr ei hunan hefyd, yn ymryson am roddi mwyaf o fawredd iddo—fod hwnw unwaith wedi bod yn blentyn bychan ar y ddaear yn ufuddhau i'w rieni, a'r rhai hyny yn dlodion! O! do, fy anwyl blant, fe fu yr Un Mawr, ag y mae y greadigaeth yn ymgyrnu ger ei fron—fe fu hwnw, ar ryw adeg o'i fywyd, yr un oed, yn uniawn i'r mis ac i'r diwrnod, a phob un o ddarlennwyr ieuainc y "Geiniogwerth!" Nid oes yr un o honoch chwi, pa mor ieuanc bynag ydych chwi, yn rhy ieuanc i allu dywedyd

"Yr Iesu a groeshoeliwyd
Ar fynydd Calfari,
Fu gynt yn blentyn egwan
Mor fychan a myfi!"

A'i ddyben ef yn darostwng ei hun fel hyn, oedd er mwyn cael trefn i'ch dyrchafu chwi. Fe ddaeth y Cyfoethog hwn yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi. Fe ddaeth Mab Duw yn fab dyn, er mwyn cael meibion dynion yn feibion Duw. Darostyngiad anfeidrol iddo ef oedd dyfod yn fab dyn, ond dyrchafiad anfeidrol i chwi fydd cael eich gwneyd yn feibion ac yn ferched i Dduw.

Wel, onid yw yr un sydd wedi gwneyd caredigrwydd mor ryfeddol a chwi, yn deilwng o'ch serch, o'ch ufudd-dod, a'ch amser, a phob peth sydd genych? Oni ddylai gael eich hoes, o'i chw'r, i'w wasanaeth? A oes perygl i chwi, fy anwyl blant, ddechreu ei garu yn rhy foreu? O! nac oes. Y mae plant bach yn meirw. Y mae lliaws o'r un oed a phob un o honoch chwi, yn gorwedd heddyw yn y bedd oer, tywyll. Y mae yn ddiau fod yr eneth fach yr wyf fi yn myned i roddi ychydig o'i hanes i chwi yn awr, yn llawer ieuengach na'r rhan fwyaf o'r genethod bychain fydd yn darllen yr hanes yma. Ac fe fu hi farw. Ond yr oedd arwyddion pur eglur arni hi ei bod wedi dechreu caru Iesu Grist ar y ddaear, a'i bod yn awr yn byw gydag ef yn y nefoedd, yn gweled ei ogoniant, ac yn ei garu yn fwy nag erioed!

Enw yr eneth fach hon ydoedd Ann Jones—merch ydoedd i John a Margaret Jones, Heol Whitford, Treffynnon. Hi a fu farw Medi 12fed, 1849, yn bum mlwydd a saith mis oed. Yr oedd rhyw bethau tra nodedig yn yr eneth fach hon bob amser, ag oedd yn tynu sylw pawb a'i hadwaenai: ac mor mor nodedig oedd ei hymddyddanion a'i geiriau, fel y byddai ei rhieni a'i chymydogion yn meddwl ac yn dyweyd yn aml, nad ydoedd wedi ei bwriadu i'r byd hwn. Nid oedd anialwch oer a diffaith y ddaear hon yn deilwng o flodauyn mor brydfferth. Un peth nodedig tynddi oedd ei *haddfrynnder*. Yr oedd o dymher naturiol mor addfwyn a serchog, fel tuag at ei charu, nad oedd eisieu dim ond ei hadnabod. Pan y byddai ei chwirydd bychain weithiau yn ymrafaelio â'u gilydd, hi

a redai at ferch ieuanc grefyddol oedd yn byw yn agos ati, o'r hon yr oedd yn dra hoff, a'r hon oedd yn dra hoff o honi hithau—gan edrych yn bur drist, a dywedyd, O! Miss—, y mae arnaf ofn nad aiff fy chwiorydd ddim i'r nefoedd: y maent yn enethod drwg, ac yn cweryla â'u gilydd—paham na baent yn cofio—

“Be kind to each other,
The night's coming on—
When friend and when brother
Perchance may be gone!”

Yr oedd y llinellau hyn wedi eu dysgu iddi gan y ferch ieuanc grybwylledig. Peth arall nodedig iawn mewn un mor ieuanc, oedd ei *ddifrifoldeb*. Yr oedd hi yn gallu chwareu fel plant eraill, a hyny gyda'r un bywiogrwydd a sirioldeb a hwythau; ond pan yn ymweydyd mewn rhyw fodd â phethau crefydd, byddai mor ddiffrifol a phe na buasai gwên wedi bod ar ei genau erioed. Ni wnai un amser gyffwrdd â'i bwyd, gartref nac oddicartref, heb yn gyntaf ofyn bendith arno, ac wedi hyny, diolch am dano. Yr oedd wedi arfer gwneyd hyn er pan yn dair oed! Hi a âi ar ei gliniau yn maba le bynag y byddai, os gofynid iddi, ac a ddywedai, gyda'r fath ddiffrifwch a theimlad, nes y byddai pawb yn synu—“God be merciful to me a sinner, and make me a good girl, through Jesus Crist our Lord. Amen.” Byddai yn fynych iawn yn adrodd y llinellau hyny yn dra theimladwy—gan ysgwyd ei phen wrth eu dyweyd,

“Poor and needy though I be,
God Almighty cares for me.”

Pan y dygwyddai fod ystorm o wynt a gwlaw mwy na chyffredin, hi a ofnai, “O! fy mam, a ydyw diwedd y byd wedi dyfod?” Ac os dygwyddai weled rhyw rai, ag yr oedd hi yn meddwl am danynt eu bod yn annuwiol, hi a ddywedai, “Wel—fe fydd y rhai yna yn gwaeddi am i'r mynyddoedd a'r creigiau eu cuddio yn niwedd y byd, oni fyddant?”

Peth arall nodedig iawn ynddi ydoedd *tynerwch ei chydwybod*. Yr oedd yn hynod o ofalus hyd eithaf ei gwybodaeth, i beidio gwneyd na dyweyd dim, ag a fyddai yn digio Duw; ac nis gallai ei oddef mewn eraill ychwaith. Pan y clywai rai o'i chymdeithion ieuanc yn adrodd rhyw ganiadau gwâg neu ymadroddion anwedd-aidd, rhedai yn uniawn at ei mham i gwyno o'r herwydd, gan ysgwyd ei phen, ac edrych yn bur dramgwyddedig. Yr oedd rhyw ogwydd penderfynol yn ei meddwl ieuanc a thyner yn erbyn pechod yn mhawb. Yr oedd yn hynod am ei gofal i ddyweyd y gwir ar bob achlysur; a phan y byddai amheuaeth ynghylch unrhyw beth, apelid ati hi yn hyderus am gael y gwirionedd, os byddai yn ei wybod, pa un bynag ai ffafrol a'i anffafrol iddi ei hunan fyddai hyny.

Tua dau fis cyn ei marwolaeth, hi a ddeuai un diwrnod yn ddiffrifol iawn at y ferch ieuanc y crybwyllwyd am dani, gan ddywedyd, “A wyddoch chwi beth? fe ddarfu i mi ddeffro ganol nos neithiwr,

ac mi ofynais i Iesu Grist fy agwneyd yn eneth dda, a'm cymeryd i'r nefoedd!" Ac fe ryngodd bodd i'r Arglwydd ateb ei deisyfiad plentynaidd cyn pen nemawr o ddyddiau. Y nos Sabboth cyn ei marw, a hi eto yn iach, ar ol myned i'w gwely, dechreuai ganu

"Mae Iesu Grist o'n hochr ni
Fe gollodd ef ei waed yn lli'," &c.

Ac yr oedd yn rhaid i'w chwiorydd ymuno â hi, a chanu y buont am gryn amser. Dydd Llun, yr oedd yn iach fel arferol. Cymerwyd hi yn glaf ddydd Mawrth, o'r *English Cholera*; a thranoeth, dydd Mercher, daeth yr Iesu hwnw, ag yr oedd hi yn ei garu mor fawr, i roddi cusan i'w hysbryd ieuanc, nes ei sugno ato ei hunan. Blodëuyn prydferth ydoedd, a ddaeth i'r byd, bron er mwyn dangos mor dlws y byddai yn tyfu yn ngardd y Baradwys fry!

"This lovely bud, so young—so fair
Called hence by early doom,
Just came to show how sweet a flower
In Paradise would bloom!"

Yr oedd wedi dysgu lliaws o adnodau o'r Bibl, a gallai eu hadrodd yn gywir, ynghyd a lliaws o bennillion hefyd. Un o'i hoff rai ydoedd yr un a ganlyn:—

"Jesus who reigns above the sky
And keeps the world in awe;
Was once a child as young as I
And kept his Father's law."

Wel, fy anwyl blant, y mae yn rhaid i ni ymattal yn awr, rhag myned yn rhy faith: ac yr ydym yn terfynu gyda gofyn i chwi, A oes arnoch chwithau, fechgyn a genethod bychain sydd yn darllen y "Geiniogwerth," ddim awydd i fod yn blant duwiol, fel yr eneth fach ag y buoch yn darllen am dani yn awr? O! fy anwyl blant, os ydych yn dymuno gwneyd rhywbeth i foddhau Iesu Grist, yn gydnabod am ei gariad mawr tuag atoch, nis gellwch wneyd hyn yn well trwy ddim, na thrwy offrymu blyneddau tyner eich ieuencyd ar ei allor. Ewch at Iesu Grist yn aml, aml, i ofyn iddo roddi i chwi galon newydd—calon i'w garu ac i'w wasanaethu; ac yna ni raid i chwi ofni dim sydd yn angeu, yn y farn, nac yn nhragywyddoldeb. Rhoddwch eich hunain i'w ofal mawr Ef, ac efe a'ch arwain trwy anialwch dyryslyd y byd—efe a gymer afael yn eich llaw yn ŷngeu—ac a'ch caria yn ei freichiau yn ddiogel i'r byd mawr anweledig. Ac yna chwi a gewch fyw gydag ef, a'i glodfori yn oes oesoedd.

CAMBERON.

Arferion y Cymry.

BARCHEDIG OLYGYDD,

Goddefwch i ni, yr ieuencyd, am dro, gael ateb drosom ein hunain. Wrth wrandaw pregethu, a darllen y "Geiniogwerth," &c.,

braid na thybiem nad nyni yw'r achos o holl brif bechodau ein cenedl; ac na tharddodd erioed rinwedd oddiwrth bobl ieuainc. Gwir fod aflendid yn uchel ei ben, a rhwydd hynt i bawb a glyw ar ei galon lefaru yn ei erbyn. Ond, i mi ddychwelyd at fy amddiffyniad, nid nyni, yr ieuencetyd, yw y gwreiddiol achos o hono, er mai ymhlith yr ieuencetyd y mae yn tyfu. Am y dull gwarthus y mae lliaws o bobl ieuainc yn ei arfer yn eu rhag-gyfeillach, mi fentraf ddyweyd, mai *damweiniol ydyw*, ac nid o gariad at y dull sydd mewn arferiad mewn rhai manau, ond o ddiffyg gwroldeb i wrthsefyll temtasiwn. Dyma yr esiampl a adawodd yr oes o'r blaen i ni, ac yr oedd yn rhaid i ni dyfu i'n cyflawn faintioli cyn dyfod i wybod y perygl. Os dywedai rhywun, mewn ymddyddan personol, rywbeth am ei ddrygedd, dywedai dan chwerthin; fel pe na buasai nemawr berygl, ond fod yn *ffasiwn* dwrdio. Llauer merch all dadogi yr anwiredd i raddau helaeth ar ei mham, a llauer morwyn ar ei mheistres. Meddynt, "Rhaid i'r merched gael caru," ac, "Ni fydd y merched yn werth dim heb gael caru noson neu ddwy yn yr wythnos." A llauer mab all ei dadogi ar y cynghorion aflan a gafodd gan rywun oedd yn cydweithio âg ef, ag oedd yn y sefyllfa briodasol er's blyneddau. Dynion drwg ac annuwiol, rhyw eppil dieffig mewn crwyn dynion, heb fod yn hanner synwyr y cyffredin o blant Adda—a hyfforddiant ryw blantos ffol a diddysg, es byddai tebyg i rwystr ar ffordd y dyhiryn i gael yr enethig, i rodio llwybrau ffaidd ac aflan, ar hyd pa rai y daethant hwy i'r ystad briodasol. Ac o'r ochr arall, gwragedd oedranus, ond digywilydd, yn hyfforddi genethod ysgafn eu meddwl, i fod yn faglau i wŷr ieuainc y Dywysogaeth. A lle y mae gwir barch i foesoldeb, y rhan amlaf, mae'n cael ei wrth-weithio â geiriau ffol i fod yn iselhad yn hytrach na dyrchafiad i rinwedd.

Ond y rhai a enwais, gwehilion y byd ydynt. Mae dosbarth arall tipyn mwy mesol, ond hwythau a gant ddwyn eu rhan. Os bydd cyfeillach, mewn ffordd anrhydeddus, rhwng dau ieuanc, rhaid i hen wragedd gael hyny ar draws eu cegau o dŷ i dŷ am *dea*. Ni fydd gan Mrs. H— ddim gwell i'w roi o flaen y cwmpeini na rhyw ŵr ieuanc fydd mewn cariad at ferch y tŷ nesaf. Gadawed yr hen bobl lonydd i'r bobl ieuainc gyfeillachu â'u gilydd ar ffordd cyfiawnder, a chywilyddiant o achos yr esiampl felldigedig a adawsant i'r oes sydd yn codi. Mae meddyliau yr ieuencetyd yn barod i dderbyn addysg; ond cofied yr addysgwr na bydd tra-arglwyddiaeth yn llechu dan ei gronglwyd; oblegid pobl ryddion ydym ni, ac yn casâu gorthrymder. Mae miloedd Cymru yn hiraethu am wel'd diwygiad: mi hyderaf ei fod yn eychwyn mewn rhai manau; ond mae mwy yn gorphwys ar y rhieni nag y mae y rhan fwyaf, efallai, wedi meddwl. Plant sydd gwedi derbyn addysg dda, anfynych iawn y canfyddir yr un yn syrthio. Rhyw ddiffyg yn yr hyfforddiant, yn fynychaf, sydd yn gadael ei effaith ar blant ein gwlad ni. Meddai gwaig, "Ni fuasai fy machgen i ddim yn myn'd yn wyllt, oni b'ai iddo fyn'd i weini i'r H—," a hithau, druan, ei hunan heb ddysgu dal ei thafod: felly, wrth ei fagu, yr

oedd yr hogyn wedi ei ddysgu yn dafod-ddrwg. "Mae ymddyddanion drwg yn llygru moesau da." Hawdd yw clywed ymddyddanion o'r fath, gan lawer o rieni, a phenau teuluoedd, ag sydd yn llygru moesau y plant a'r gweinidogion. Mae ffermwyr yn euog o lygru meddyliau eu gweinidogion gyda'u hymddyddanion anweddaidd. Hawdd fyddai enwi ugeiniau o dai, yn sir Fon, lle y mae y gŵr a'r wraig mor ysgafn eu meddyliau, a llac eu tafod, a'r un hogyn neu hogen yn y gymydogiaeth. Mewn llawer tŷ fferm, ceir y wraig yn siarad y fath eiriau, fel y mae yn anmhosibl fod trefn yn y fath deulu: nid oes yr un ymadrodd serth na choeg yn rhy aflan i'w arferyd. Dyna yw nodwedd lliaws o deuluoedd ag y mae llawer o weinidogion ganddynt. Yn y lleoedd hyn mae pob arferiad drwg yn cael magwraeth, a phob ymadroddion aflan yn cael cartref. Mae y pethau hyn yn rhy wir i'w gwadu. Diwygied ein gwlad.

MAE Y FFERMWR.

Dyweidiadau Detholedig.

MAE Cristionogion, yn gyffredin, i'w beio oblegid tri pheth:—1. Am chwilio ynddynt eu hunain am yr hyn nid yw i'w gael yn un lle ond yn Nghrist yn unig. 2. Am chwilio yn y gyfraith am y pethau nad ydynt i'w cael ond yn yr efengyl yn unig. 3. Am geisio ar y daear am y pethau nad ydynt i'w cael ond yn y nefoedd. Mae chwech o bethau y dylai y Cristion mewn modd neillduol lafurio am danynt:—Bod yn ostyngedig ac yn ddiolchgar; yn wyliadwus a siriol; yn fywiog heb fod yn ysgafn; yn sobr heb fod yn athrist; yn amyneddgar heb fod yn ddideimlad; ac yn ddiysgog heb fod yn gyndyn.

R. EVANS.

Cynghorion Ymarferol.

GWYR pawb fod yn fwy hawdd cofio cynghor os ceir ef ar gân. Y mae yr ystyriaeth o hyn wedi peri i mi gyfansoddi ychydig bennillion, os ydynt yn deilwng o'r enw, i'w gosod yn y "Geiniogwerth," o bryd i bryd, i'r dyben o argraffu ar feddyliau y darllenwyr rai hen reolau buddiol a draddodwyd i ni gan ein tadau a'n teidiau. Nid oes dim newydd yn eu cynnwysiad, na dim cywreinrwydd yn eu cyfansoddiad. Yr oll a wneuthum oedd eu rhoddi i odli rywffordd fel y byddent yn hawdd eu cofio. Cymerer y rhai canlynol am y tro hwn.

Cystal ceiniog a gynnillir
A dwy geiniog a enoillir.

I'r gwe! y'n gynnar, codi'n foreu,
Dyna'r 'stad a'r synwyr goreu.

Byth na oeda hyd y fory
Yr hyn a elli wneuthur heddy'.

Haua di'n ddiwyd, pan fo eraill yn cyagu,
Cei ddigon o fŷd i gadw ac i werthu.

Os myni gerdded heb gael nam,
Edrych o'th flaen cyn rhoddi cam.

Gwell dyagu 'n iawn un wers neu ddwy,
Na hanner dyagu llawer mwy.

Y Froufaith a ganai ryw ddydd ar y llwyn,
"Ymddygwch bob amser yn dirion a mwyn."

A glywaist ti ddywediad y Fran ar y rhos?
"Fy mhlant hoff, gofawch fod gartref cyn nos."

Y Ceiliog gynghorai wrth ochr y das wair,
"Os na fydd gwir achos na ddos byth i ffair."

Dywedai Robin goch, a'i big wrth y gwydr,
"Os ydych yn dlawd na fyddwch yn fudr."

"Byddwch lân fel myfi," meddai'r Golomen yn syw;
"Cyn siarad ymhellach, glanha gartref," meddai'r Dryw.

"Tu whit a tu whoo," fel dywedai'r Ddylluan,
"Na fydd yn rhy barod i ddangos dy hunan."

A glywaist ti gân yr Uchedydd uwch ben?
"Mor hyfryd yw esgyn o'r ddaear i'r nen."

"Rwyf wedi byw 'n hir," medd Dylluan Cwm Cawlwyd,
"Ac ni welais gysur fel cysur yr aelwyd."

"Myfi wyf yn hŷn," meddai Eryr Gwern Abwy,
"Ac ni welais ragrith erioed yn ffynnadwy."

Meddai'r Llew wrth yr epa, yn nghanol ei ffrost,
"Na ddos i ryfela heb gyfrif y gost."

Y Llew mawr pan welodd y llew bach gyda'i arf,
"Dos i Jericho," meddai, "nes tyfo dy farf."

A glywaist ti beth ddywedodd hen geffyl pregethwyr,
"Mae'n anhawdd iawn trafaelio os na cheir gwell swcwr."

A glywaist ti leferydd yr Ych oedd yn dyrnu?
"Na adewch eich pregethwyr i hanner newynu."

A glywaist ti mo'r Gwenyn yn dyweyd fis Gorphena?
"Os nad wyt am weithio, mae'n rhaid byw heb fwya."

MEUDWY.

Cân Hen Wr y Cwm.

WEL dyma ŵr a'i dŷ ymbell,

O mae hi'n oer,

Yn wan a gwael mewn unig gell,

O mae hi'n oer!

Mewn bwthyn oer, pa beth a
wnaf,

Hen ŵr trallodus clwyfus claf?

Ar wely gwellt galaru gaf,

O mae hi'n oer!

O dan fy nghlwy yn dwyn fy
nghlais,

Yn glaf a llesg, pwy glyw fy llais;

Prudd yw fy nghwyn! pwy rydd fy
nghais?

O mae hi'n oer!

O sylw'r byd mewn salw barth,

O mae hi'n oer!

Mewn gwllith o hyd, mewn gwllaw a tharth,

O mae hi'n oer !

Ar fynydd oer mae f' anedd wael,
Y'ngghyrau llwm rhyw gwm i'w gael,
Ac oeraf wynt yn curo f' ael ;

O mae hi'n oer !

Byw weithiau'n llaith mewn bwth-
yn llwm

Yn wir y ceir Hen Wr y Cwm ;
Mae heno'n troi yn rhew-wynt trwm,
O mae hi'n oer.

Mae'r gwynt yn uwch ! mae lluwch
ger llaw,

O mae hi'n oer !

Er gwaeld wyf, i'r gwely daw !
O mae hi'n oer !

Mae'n arw fod mewn oeraf fan
Rhyw unig ŵr mor hen a gwan,
Yn welw ei rudd, yn wael ei ran,
O mae hi'n oer !

O na chai hen greadur gwan
Cyn llechu'n llwyr yn llwch y llan
I'w einioes fêr ryw gynnes fan ;
O mae hi'n oer !

Mewn eira ceir Hen Wr y Cwm,
O mae hi'n oer !

Mewn gwynt a lluwch ac yntau'n
llwm,

O mae hi'n oer !

Er gweled llawnder llawer llu,
Rhag gofid oer y gauaf du
Ni feddaf loches gynnes gu,

O mae hi'n oer !

O boenau dwys ar ben y daith !
Mewn eisieu'n fud am noson faith
Ar wely llwm mor wael a llaith,
O mae hi'n oer,

Mewn iasau tost—mewn eisieu tân,
O mae hi'n oer !

Heb wlanen glyd, heb lîn na gwllân,
O mae hi'n oer !

Yn waela'i ran o ddynolryw,
Ar fin y bedd 'rwyf fi yn byw,
Yn hen a gwael, yn wan a gwyw,
O mae hi'n oer !

Un mynyd awr i mi nid oes,

Ond chwerw lid a chur a loes ;
Ni charaf fyw yn chwerw f' oes,
O mae hi'n oer !

Ni fynwn fyw o fân i fân,
O mae hi'n oer !

Yn llusgo corff mor llesg a gwan,
O mae hi'n oer !

Ar hyd y nos mae'n rhaid yn awr
I'r awel lem fy nghuro i lawr
Dan boenau dwys bob enyd awr,
O mae hi'n oer ! [hedd
Er chwennych bod mewn hynod
Claf yw fy nghorff, cul yw fy
ngwedd ;

Rwy'n wers i bawb yn nrws y bedd,
O mae hi'n oer !

Mewn blinaf wynt, heb lo neu fawn,
O mae hi'n oer !

Heb dân na gwrês, heb yd nagrawn ;
O mae hi'n oer !

Pwyddaw a'i rodd ? pwy ddyry ran
O'i ddoniau'n gu i ddynyn gwan
Na fynai fyn'd o fân i fân ?

O mae hi'n oer !

Ni ffinai neb fel hyn yn hir,
Mae'r bedd gerllaw mewn dystaw
dir,

Mae yno'n well nag yma'n wir,
O mae hi'n oer !

Mae cannoedd yn eu lleoedd llawn
Ar noson oer,

Yn llon eu nwyf, yn llawen iawn
Ar noson oer !

Yn glaf a llwm, pwy glyw fy llef ?
Ai'r bryniau'n awr ? Na, Brenin
nef !

Mawr ydyw grym ymwared gref
Ar noson oer !

Gwel Duw fy ngham, clyw Duw fy
nghwyn—

Rhyw un a ddaw ar hyn, i ddwyn
Elusen fach, a'i lais yn fwyn,
Ar noson oer !

GWERYDDON ar noson iasoer
A gant hyn yn y gwynt oer.

Banciau Cynnilo.

Y MAE yn alarus meddwl nad yw y manteision a ddeilliant o'r sefydliadau gwerthfawr hyn yn ddigon adnabyddus, yn gystal a'u bod yn cynnwg diogelwch gwell na'r clybiau mwyaf llesol, lle y mae cymaint o gyflogau yr aelodau yn cael eu gwastraffu yn ddirwyon, ac am ddiod, er budd y tafarnwr.

Yr arferiad o roddi ychydig heibio, yw yr unig beth sydd yn eisieu. Gallai digon wneyd pe ceisient; a chan y gellir rhoddi heibio swm can lleied a swllt ar y tro, gyda llog am danynt pan gyrhaeddant naw, nis gall neb lai na sylwi ar ba ddechreuad bychan y gosodir, gyda hyfrydwch, sail i annibyniaeth dyfodol. Pe buasai yr arian a wariwyd, trwy yr arferion o yfed mewn *clwb* a gwleddoedd, wedi eu defnyddio yn y modd hwn, pa faint a fuasai yn awr yn gallu hebgor y galar a ddilyna y cyfryw wastraff, pa un yn rhy fynych a ddryga'r iechyd, ac a arweinia i arferion anghymedrol. Gŵyr yr ysgrifenydd am un anghraifft ymhlith lliaws eraill, yn mha un y gofidia aelod o *glwb*, er ei fod yn awr yn mlodau ei ddyddiau, na buasai wedi dechreu rhoddi arian yn yr ariandŷ cynnilo, yn mha un y buasai ganddo swm hardd erbyn hyn. Buasai yn aelod o ddau *glwb* o'r blaen, y rhai a derfynasant mewn methdaliad; ac nid yw yn annhebyg y daw yr un y mae ynddo yn bresennol, i'r un diwedd.

Nid oes genym le i argraffu tasleni helaeth, y mae un anghraifft yn ddigon. Un swllt yn yr wythnos a gynnrycha bedair punt ar ddeg (14p.) mewn pum mlynedd, deg punt ar hugain (30p.) mewn deng mlynedd, a deg punt a thriugain (70p.) mewn ugain mlynedd; a dylid cofio fod yr arian yn yr ariandŷ cynnilo bob amser at alwad y cynnilwr, pa bryd bynag y galwo am danynt; ac y maent yn cael eu diogelu gan lywodraeth y wlad. Y mae y swm lleiaf mor ddiogel ag un yr arian-dreiglydd mwyaf. Mewn *club* nis gall dyn gael hyn, a rhy fynych y gwelir y *club* ei hunan, yn mhrydnawn ei ddyddiau, yn troi allan i fethu talu.

Yr hen Joe a arferai alw yr ariandŷ cynnilo yn ardd meithrin arian y tlawd; canys dywedai, "Yr hados chwecheiniog a ddeuant yn fanwydd sylltau, ac wrth i'r rhai hyn fwrw allan flagur hanner coronau, daw o'r diwedd goed aur."

Pe buasai lle, galledid dyfynu llawer o ffeithiau gwerthfawr o ddaioni y sefydliadau hyn. Ond rhaid i ni ymdawelu gyda chrybwyll dwy neu dair yn unig. Yn y lle cyntaf:—

Y maent yn rhagflaeniad i droseddau. Hysbysir ni mewn adroddiad ymwelwr carcharau, na ddarfu dim ond un, mewn tref fechan, allan o fil oedd wedi rhoi arian yn y banc, yn benaf o'r dosparth gweithiol, yn yr yspaid o bum mlynedd, gael ei draddodi i garchar.

Y maent yn tueddu i ffeithrin cymedroldeb. Mewn llaw-weithfa fawr, yn y gwaith haiarn, yr oedd y gweithwyr yn ddibaid yn cael eu blino gan wreichionen yn y gwddf, a rhoddent ran fawr o'u cyflog am wlybyroedd poethion i'w diffodd. Ond y canlyniad oedd, fod y meist'r yn cael ei ffinio yn fynych gan ddodiad y gwaith heibio er mwyn boddio eu harchwaeth lygreddig; ond trwy offerynioliaeth rheswm a thynnerwch tuag atynt, dechreuodd pethau ymddangos yn well. Llwyddwyd i'w cael yn aelodau o gymdeithas ddirwestol, a dechreuasant redli rhan o'u cyflog yn yr ariandŷ cynnilo. Iachawyd hwy y'nail ar ol y llall o'u hirfaith anhwy, ac fel hyn galluogwyd hwy i ddarpar cysuron i'w teuluoedd, i ba rai yr oedd eu harferion blaenorol wedi eu gwneuthur yn hollol ddyethriaid; ac y maent yn awr, nid yn unig yn fwy annibynnol a dedwydd, ond yn sefyll mewn mwy o barch yn ngolwg eu meist'r.

Yr oedd rheolwr ariandy cynnilo yn bresennol pan ddaeth hen lafurwr i geisio rhan o'i drysor. Wedi gofyn pa faint oedd yn weddill, a chael ateb, dywedai, "Hyn yw yr oll sydd genyf i ymddibynnu arno;" ac oddiwrth ei oedran mawr, yr oedd yn ddigon yn ol pob tebygolrwydd. Dywedai am y pleser a deimlai, mewn cael ei arian ei hun i fyw arnynt, yn lle bod dan orfed i erfyn am gymhorth plwyfol, gan chwanegu, "Pan oedd fy ngwraig a minnau yn ieuanc, arosem gartref a gofalem am ein harian, pan fyddai amryw o'n cymydoigion yn gloddesta yn y dafarn: a dyma yr achos fod genyf arian fy hun i fyw arnynt."

Y muent yn foddion i gyrhaedd cyfoeth. Ond gofathio y cofia y rhan fwyaf mai nid hyn yw dyben ein bywyd: a dylai pob perchenog cyfoeth gofio beth mor ddiles yw, oddieithr iddo gael ei ddefnyddio yn nygiad ymlaen ddiwylliant crefyddol a moesol eu cyd-ddynion llai eu manteision.

Cynnilwr, mewn treflan, a adroddodd yn ddiweddar i gyfaill, ddarvoud iddo ddechreu heb ddim mwy na hanner coron yn ei logell; ond trwy gynnilddeb a gofal, galluogwyd ef yn fuan i roddi heibio ugain swllt; ac mewn dwy flynedd ar bymtheg yr oedd wedi caaglu deg punt a thriugain. Gyda hyn, a chymhorth rhyw gyfeillion tirion a sylwasent ar ei ddiwydrwydd, dechreuodd alwedigaeth, trwy ba un yr ennillodd 10,000*p.* mewn deng mlynedd. Y mae yn byw yn bresennol, mewn meddiant o swm llawer mwy—*Family Economist.*

Hanesion.

MAENT yn dywedyd fod y pab yn paratoi i ddychwelyd i Rufain.

Yn 1848 y bobl oedd yn meistrolï ar gyfandir Ewrop. Yn 1849 mae y fantol wedi troi, a'r gormeswyr wedi cipio y cleddyf yn ol i'w dwylaw eu hmain. Cyn diwedd 1850 ni wyddis yn llaw pwy y bydd.

Nid yw yr Iwerddon yn dawel, yn weithgar, nac yn ddedwydd.

Mae diwygwyr Lloegr yn llawn bywyd a phenderfyniad. Cynnelir cyfarfodydd lliosog ac aiddgar, traddodir areithiau ymarferol, goleuedig, a chymedrol, yn erbyn beichiau rhyfel, rhagorfreintiau pendefigaeth, a chostau trymion y llywodraeth.

Mae gwr a gwraig wedi eu crogi yn Llundain, o'r enw Manning, am ladd dyn. Yr oeddynt yn symbylu eu gilydd yn mlaen trwy anlladrwydd a *brandy.*

Yn Aberdeen telir 1,400*p.* am lanbau yr heoludd; ond y mae hyn yn cynnyrchu agos i 4,000*p.* Dyma dâl mewn aur melyn am gadw bywydau gwerthfawr.

Un o brif wersi y *cholera* yn ein gwlad ni, medd y "*Times*," ydyw "ymolch a bydd lân."

Mae erthygl yn y "*Quarterly*," prif gyhoeddiad Ucheleglwyawyr y deyrnas hon, ar "Fethodistiaeth yn Nghymru." Yn mhlith llawer o bethau eraill, dywedir "fod yn well genym son am ein breintiau na'u dyledswyddau;" mai y gwirionedd am danom ydyw, "ein bod yn profesu bod yn well na phobl eraill, a ninnau heb fod."

Bound by
H. WHITE AND SONS,
Carmarthen.

